ALAMANNICARVM RERVM SCRIPTORES ALIQVOT RECENTIORES.

A QVIBVS

ALAMANNORVM SCRIPTORES, VETERES,
SVPERIORIBVS TOMIS COMPREHENSI, TVM ALII PLERIQVE omnes æque Germanici quam Francici, in examen ſtatuuntur; rituſq; varii, & conſuetudines veterum Germanorum Eccleſiaſticæ ſimul & Politicæ, veræ à ſalſis & adulterinis diſcriminantur, ea diligentia atq; fide, vt non ſolum Studioſis Antiquitatum, ſed Theologis cum primis & Iuriſconſultis cognitu vtiles & vere neceſſarij ſint.

Tomus tertius & vltimus, in quo

primas tenent

IOACHIMI VADIANI, V. N. REIPVB. SANCTGALLENSIS quondam Cos. & in Comitiis Heluetiorum Legati ordinarij

ANTIQVITATES, EX SYNODORVM DECRETIS; ET MONVMENTIS TVM FRANcicis tum Alamanicis conſcripta: ex quibus Candidus Lector facile intelliget quam probe ætate noſtra ſapiant, qui veterem illam & puram Chriſtianiſmi diſciplinam tot ſæculis intermiſſam deſiderant.

EX BIBLIOTHECA MELCHIORIS HAIMINSFELDII GOLDASTI, OMNIA NVNC primum eruta & in lucem data.

CVM INDICE ABSOLVTISSIMO.

Ex officina Sauriana, curante Iohanne Theobaldo Schonvvettero, & Conrado Meulio, 1606.

AMPLISSIMIS, NOBILISSIMIS, CLARISSIMIS, ET SPECTATISSIMIS DD.

CONSVLIBVS, SENATVI, POPVLOQ. TIGVRINO, HELVETIORVM PRIMARIO, ET S. Rom. Imperii Libero:

Necnon

REVERENDIS, NOBILIBVS, ET ORNATISSIMIS.

Præpoſito & Canonicis Collegiatæ Eccleſiæ Tigurinæ, cæteriſque Eccleſiarum Doctoribus.

DOMINIS ET AMICIS SVIS S. D.

QVAS vobis offero Antiquitates, VIRI OPT. MAX. ſi Auctor, vt multos annos parturiuit, progignere tandem Diis Nixiis & Egeriâ opitulante potuiſſet; omnes ſibi æternum obligaſſet; qui optimarum artium & pietatis in ſtudio verſantur. Ita enim ab illo ſunt collectæ & ſcriptæ, vt ſi rectè oculis vtor, nihil viderim ex vlla ætate hoc in genere doctius, nihil penſiculatius. Quare non modò præſtantis cuiuſdam induſtriæ parta illi laus eſt & erit, dum hæc mundi machina, ſed etiam ſingularis ingenij & doctrinæ. Quas animi eius dotes cum iam pridem olim multis è ſcriptis ab eo in lucem emiſſis cognouiſtis, tùm in hoc eruditiſſimo ſcripto, & ad intellegẽdum illuſtrandumq́ Franciæ & Alamanniæ noſtræ antiquitates accommodatiſſimo, vehementer ſcio mecum admirabimini. Quod quamuis necdum formauerit vrſinum in modum lambendo, tamẽ vſque ab vnguiculo ad capillum ſummum (vt cum Plauto loquar) eſt feſtiuiſſimum. Nõ dubito quidem fore pleroſque, qui nec rectè

ſibi dicere iudicent, & ſuis ſauidicis dictis lectores protelare. Ego verò cur id arbitretur, cauſam occidiſſe arbitror. Si enim verum fateri mecum velint, vt certè debent, temporum magis quàm hominum vitia collegiſſe fateantur neceſſum eſt. Fecit enim probabilitas quædam opinionum humanarum & veriſimilitudo, vt cum aliis in artibus & diſciplinis, tum ipſâ etiam quoq; Religione, alia ſubinde atq; alia placere cœperint. Et ſi vſquam, ſanè hac in re verum eſſe experimur, quod Cicero in Academic. ſcriptum reliquit; Multa eſſe quæ nos fallant probabilitate magna. *Quod quidem, vbi maiores illi noſtri conſideraſſent, non proinde quæ diuina & æterna ſunt, arbitrio noſtro ſubiecta eſſe, vt ſunt humana & mortalia, hac quidem à parte auerti & caueri potuiſſet. Quin imo humana ſunt, & nomen obliterant atque amittunt ſuum, ſi mutentur. Contra ea ſic ſe habent, quæ ab hominibus profecta quæq; inſtituta ſunt, vt neceſſe ſit, quotiens res poſtulare videtur, mutationem facere. In Leges mihi conſiderationem iniicite. An vlla humana, ſiue gentium illæ dicantur ſeu ciuiles, æternæ eſſe poſſunt? Negabitis, opinor, & mehercules rectè negabitis. Et tamen diuina non eſt Lex hodierna, niſi eandem æternam & immutabilem eſſe intellegamus, quæ immutabili æternitate continetur.* Ea eſt *enim (vt Ciceronis verba huc trahamus)* ex omni æternitate fluens veritas. *Si ab æterno eſt, incorrupta ſit & toto tẽporis tempore duret oportet.* Verbum Domini *(ſcribit inſtinctu afflatuq; diuino Petrus Apoſtolus)* manet in æternum. *Et ſingularis DEI æterni Filius atq; vnigena,* Cœlum *(ait)* & terra tranſibunt, verba mea non tranſibunt. *Idem de humanis autem alio in loco,* Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus, eradicabitur. *Porrò tamquàm conſilia, ita leges quoque temporum eſſe Iuriſconſulti docent, ad quorum variationem, & leges ipſas variare plerumque non honeſtum modò, verum etiam neceſſarium eſt, etiam Cicerone auctore in iis ad Atticum.* Alia ætas alios mores poſtulat, *inſit Romanus ille Comicus. Quandoquidem ergo alia nunc ſunt tempora, quàm Maiorum ætate, quid eſſe cauſſæ memorabunt, quæ de cauſſa non aliæ etiam leges temporibus accommodatæ ferantur & conſtituantur? Hos ſibi Vadianus noſter fines terminoſq; deſcripſit, extra quos egredi nec paſſus eſt nec voluit. Non fuit animus eius, (inquam) qui quibuſdam aliis fuit, ſine diſcrimine tollenda eſſe, quæ erroribus originem*

ginem

ginem dederunt: non hoc ei in mentem fuit nec per ſomnum: verumenimverò ea tantum, quæ Legi perpetuæ et æternæ abrogant, eiuſq; vim eneruant: cætera conformanda magis cenſuit quàm abroganda. Itaque Monachatum non exterminandum prorſus ab Eccleſia conſciuit, at quod perperam & vitiosè contra ſanctos primæuorum Patrum mores eſt inductum, atque conſcientiis humanis iniunctum, ad illorum exempla caſtigandum, vt pluribus diſputat in ijs libris, quos de reformatione Monachatus Germanicè & doctè ad Senatum Bernenſem inſtituit.

Hos autem, quos nunc ad vos non ſine magna acceßione mitto, ſi Fortunâ latâ & propitiâ vſus fuiſſet, ad eoſdē vos conſtituerat ablegare, ſi non fallüt ſchedæ ipſius manu exaratæ, quas apud Schobingerum noſtrum p. m. ex cuius Bibliotheca iſta hæc magiſterio & comitate Dauidis fratris, hominis per mihi amiciſsimi, iam diu poßidemus, vidimus. Quæ ratio vel ſola par eſſe poterat ad me permouendum, vt hunc fœtum ope Iunonis Lucinæ in vitam producerem iam animam ferè vermium corroſione tinearumq; agentem. At erant & aliæ magis perſuaſtrices: officia nimirum veſtra in me multò plurima. Taceo quòd multi veſtrûm, AMPLISSIMI & NOBILISSIMI VIRI, non more multorum dicis gratiâ me affinem ſalutent, ſed & omni officiorum genere ſibi obligent ac deuinciāt. Taceo ſingularem Ciuium veſtrorum in me affectionem & beniuolentiam, quam ſummis ſtudiis auctam & confirmatā mirificè gaudeo. Illud addo, quum meam pietatem virtutemq; approbatis & decoratis, æquum eſſe vobis gratiam referre, ſi non vt volo, ſaltim vt queo. Multum enim me vobis debere fateor, & dici non poteſt, quanto mihi oblectamēto, quanto ſolatio fuerit, cum nuper ad Alpes noſtras conſiſterē, veſtro fauore niti. Quem vt porrò quoq; in me perſeuerare velitis, eam rem vt iuſtā & facilem, à vobis oratum volo. Ego viciſsim, quæ vos velle, quæq; ad vos pertinere arbitrabor, facturus ſum cùm ſtudioſè tùm libenter, quantum in me eſſe intellexero.

Vobis autem, REVERENDI & ORNATISSIMI VIRI, quòd benè feciſtis, quòd publicitus non vnū honorē habuiſtis, quòd ſinguli certatim in me officia veſtra cōtuliſtis, tempus eſſe videtur, vt tandē aliquando gratiā, ſi nō ſatis proinde, vt vos promeriti eſtis de me, at aliquam ſaltim referā. Eam conciliabunt Auctores iſti, quibus herclè nihil vtilius, nihil ad veſtra ſtudia aptius mittere potui.

potui. Delectamini enim hoc genere ſcriptorum, vt qui maximè: plerique etiam in occupationibus moleſtiſſimorum negotiorum pleniſſimis tractare & excolere ſoletis hæc ſtudia. Tua hæc laus eſt, Nobiliſſime STVCKI, *Domine & affinis venerande, tua* HOSPINIANE, *tua* IAC. FRISI, *tua gratiſſime hoſpes* VVASERE: *imo veſtra omnium hæc facultas, quâ non ad priuatum commodum abuti, ſed vtilitati publicæ inſeruire præclarum & ſanè prædicabile eſt. Pergite igitur iuuare ſtudia noſtra, neque laboribus frangamini, quos cum vtilitate publica & immortalitatis fructu compenſare debetis. Ego quid poſſim ſcio, vel potius parum me poſſe intellego: veruntamen hoc vobis perſuadete, ſi quo loco Reipub. opera & quantulacunque comitas mea vſui eſſe poterit, me omni ſtudio perfecturum, vt boni quique cumulatè ſibi ſatiſfactum fateantur. Cæteros non curat Hippoclides. Neque vos quidem, quicunque ſuperatis, ſinguli. Quis enim te, Præſtantiſſime* LEMANNE, *vel in venerandâ hac canicie à Matheſeos ſtudio potuit inhibere, quò minus nobis noua inſtrumenta, quæ vetuſtati fieri non poſſe viſa ſunt, admirandi operis exædificares? Quis te, D.* LAVATERE PRÆPOSITE *digniſſime, vel Ariſtotelica diſciplina politior, vel Galenica in arte peritior? Quis acumen tuum,* RVDOLPHE SIMLERE, *qui cognouit, non admiretur, geminum Patri ingenium? Sed quò me abripit vetus vſus? Illud volui dicere, multis & veteribus de cauſis noſtræ conſuetudinis vobis deberi hos Auctores, qui eandem cum Patribus veſtris, quæ inter nos intercedit, neceſſitudinem multis officiis & mutuis coluerunt. Hoc animo vt accipiatis, vos omnes opere magno eſſe oratos volo,*

VIRI AMPLISSIMI, VIRI REVERENDI.

Quæ res bene vertat mihiq; vobiſq; & veſtræ Reipub. cuius conſilia Deus immortalis, vt bene fortunet, id eum ex animo precor. Amate me, & valete. Perſcriptum Francofordiæ, a. d. 9. Kalend. Septemb. A. N. C. CIↃ IↃC VI.

V. Amplitud. & Reuerent.

Studioſiſſimus

Melchior Haiminsfeldius Goldaſtus.

ADE-

ADELARII CRAVELII LEUBINGENSIS THVRINGI, RECTORIS FRANCOFORDIANI.

EPIGRAMMA.

Ad Nobiliſs. & Clariſs. Virum

MELCHIOREM HAIMINSFELDIVM GOLDASTVM HELVETIVM.

PVLCHRIVS *ut rutilo ſplendeſcit Iaſpis in auro,*
Quam ſi ſit nullo comptus honore fabri:
Clarior eſt quoque ſic veniens è corpore virtus,
Quod trahit à vera nobilitate genus.
Exemplar nobis Patrone colende relinquis,
AVREI *qui* RAMI *nomen & omen habes.*
Stemma tuum quod ſit, numeroſo & in ordine Patres,
Heluetica gentis ſat monimenta docent.
Qua virtus, novit Germanus, Iberus, & Anglus,
Ac ad quos unquam Pegaſus ivit equis.
Ex ſcriptis hi te norunt, velut ungue leonem,
Qui prælis hodie das tot honeſta novis.
Hiſtoriæ per te vivunt, GOLDASTE; *per ipſas*
Vives donec erit poſteritatis honos.

GOTARDI ARTHVS DANTISCANI OCTOSTICHON

Ad eundem.

NON *prius AEneas chari genitoris ad ora*
Ire potis, Stygios nec penetrare lacus:
Quam pulchra auricomos decerpere ab arbore fœtus,
AVREVM *ei &* RAMVM *quam reperire datum:*
Sic tibi Teutonios nunquam luſtrare receſſus
Atque Alamannorum *noſcere facta licet,*
Hunc niſi corripias RAMVM*que aviduſque refringas*
AVRATVM. *hic etenim que eſt quo duce cuncta patent.*

SYL-

SYLLABVS SCRIPTORVM HOC TOMO CONTENTORVM.

IOACHIMI Vadiani Cos. Sanctgallenſis Farrago Antiquitatum Alamanicarum, ſiue de collegiis & Monaſteriis Germaniæ veteribus, vt in regno Francorum & inſecutorum Principum aliquot ſeculis habuerunt, lib. II. pag. 1.

Bartholomæi Schobingeri I C. Additiones ad Vadiani Ferraginem, pag. 113.

Iohannis Comandri Epiſtolæ. pag. 154.

Eiuſdem Vadiani liber de Chriſtianiſmi ætatibus, pag. 159.

Eiuſdem Epiſtola de coniugio ſeruorum apud Alamannos. pag. 193.

Iohannis Zuickii IC. Epiſtolæ. pag. 204.

Leonis Iudæ Epiſtolæ de Diuortio. pag. 207.

Iohannis Kesleri Bibliotheca. pag. 213.

D. PAVLVS ad COLOS. II.

Si mortui eſtis cum Chriſto ab elementis mundi, quid quaſi viuentes in mundo decretis tenemini?

IDEM ad GALATH. V.

In libertate autem, qua Chriſtus nos liberauit, ſtate: & ne rurſus iugo ſeruitutis implicemini.

DE

DE AVCTORIBVS ET EORVM SCRIPTIS.

IOACHIMVS VADIANVS, PATRICIVS ET CONSVL SANCTGALLENSIS.

EX nobili & peruetuſta Vadianorum Turgouiæ ſuperioris familia, cuius etiam Dodeclindus Abbas in Appendice ad Marianum Scotum meminit, & à noſtrate vulgo von Watt *indigetatur. Prima ſtudiorum ſuorum fundamenta iecit S. Galli in in Monaſterij ſchola exteriori. Inde Viennam Auſtriæ miſſus, vbi pater eius per Hungariam & Poloniam negotia exercebat, tantos in ſtudiis progreſſus fecit, vt breui ac valde etiam adoleſcens ſummos Philoſophiæ honores conſequeretur. Relicta Vienna Craconiam petijt in Polonia; verum doctores minus ex ſententia quum reperiſſet, Budam ad Regem Hungariæ contendit, famâ regiæ Bibliothecæ allectus. Hæſit illic aliquandiu Regi & Doctoribus ob ingenij acumen & eruditionem gratus. Hinc reuerſus Viennam, Collegio Profeſſorum Philoſophico adſcribitur, iuſſu ac mandato Friderici III Cæſaris, à cuius manu propria lauream accepit Poëticam. Tandem ſummo in Medicina gradu conſcenſo à ciuibus ſuis vocatur in patriam, vbi ſuæ, cui præfuit Reipubl. ſtrenuiſſimam, fidiſſimam, atque vtiliſſimam nauauit operam. Ex Præceptoribus præcipue coluit Georgium Collimitium Mathematicum, Ioannem Cuſpinianum Hiſtoricum, & Conradum Celtem Protucium Poetam, quibus vſus eſt quam familiariſſime. Ex condiſcipulis familiares ſibi inde ab initio fecit Huldrichum Zuinglium, qui tum ſe Cogelium ſcribebat, Hericum Loritum Glareanum, Arbogaſtum Strubium, Ioannem Eckium, Rudolphum Agricolam Iuniorem, & Ioannem Fabrum. Eraſmi, Lutheri, Melanchtonis, & omnium eius æui doctiſſimorum hominum amicitiam ac beneuolentiam ſumma eius doctrina, ſingularis humanitas, & quã apud Heluetias plurimum poterat, auctoritas maxima ſuopte poſt [illegible] conciliauerunt.*

runt. Mortuus eſt S. Galli Anno Domini CIↃ IↃ LI. *ſepultus in cœmiterio D. Magni, ſed pro more eius Eccleſiæ nullâ adiecta monumenti memoria. Eius ſcripta quædam commemorat Conradus Geſnerus in Bibliotheca, cuius verba non pigrabor adijcere.* Ioachimus Vadianus (*inquit*) natione Heluetius, Medicinæ Doctor, Poeta & Orator, in lucem edidit Carmen de Laudibus Cæſarum Friderici III. patris, & filij Maximiliani, Epitaphium Rudolphi Epiſcopi Herbipolenſis, &c. liber excuſus Argentinæ apud Ioan. Pruſz, anno CIↃ IↃ XIV. Æglogam, cui titulus FAVSTVS contra inuidos quoſdam. Elegiam de Vadianorum familiæ inſignibus, à Sigiſmundo primo Romanorum Rege donatis, ad Melchiorem fratrem, anno CIↃ IↃ XVII Elegiam, quà certamen cum morte deſcribit: & Oden in laudem Dominicæ reſurrectionis, Viennæ publicè dictatam, an. CIↃ IↃ X. ibidem impreſſam, cum Arbogaſti Strubij Glaroneſij Heluetij orarationibus & verſibus quibuſdam. Syluas de laudibus patriæ, ni fallor, inſcriptas. De Poetica & carminis ratione librum ad Melchiorem Vadianum fratrem excuſum Viennæ Auſtriæ, anno CIↃ IↃ XVIII. Commentaria in libros tres Pomponij Melæ de orbis ſitu, impreſſa primum Viennæ Auſtriæ, anno CIↃ IↃ XVIII. deinde Pariſiis, CIↃ IↃ XXX. Adiectis præterea locis aliquot ex Commentariis ſummatim repetitis & obiter explicatis, in quibus Ioannes Camers in Enarrationibus ſuis in Solinum ab eo diſſenſerat. Item Epiſtola ad Rodolphum Agricolam Rhetum iuniorem ſcripta, vbi explicatur locus apud Pliniũ de Dodrante & Pygmæis, de longitudine Gabaris, & quid ſit vncia apud eundem. Locus Perſij ex Satyr. I. Si coſtam longo, &c. De Antipodibus multa, de Lacu Acronio & Veneto Locus Lucani ex lib. 6. de Dorio. Locus Virgilij ex I. Georgicor. de vertice Auſtrino. Hæc deinceps Baſileæ etiam excuſa ſunt apud Cratandrum. Scholia in 2. C. Plinij librum Naturalis hiſtoriæ, impreſſa Baſileæ apud Henricum Petri, cum Iac. Ziegleri Cõmentariis in eundem librum. Epitome trium terræ partium, Aſiæ, Africæ, & Europæ, compendiariam locorum deſcriptionem continens: præcipue quidem, quorum in Actis Lucas, paſſim autem Euangeliſtæ & Apoſtoli meminêre. Opus impreſſum Tiguri CIↃ IↃ XXXIV. Idem opus ab auctore recognitum ibidem excuſum eſt in 8. additis quibuſdam tabellis Geographicis, anno Domini CIↃ IↃ XLVIII. Aphoriſmorum libros 6. de Conſideratione Euchariſtiæ, de ſententiis videlicet ſuper hac re controuerſis, de Sacramentis antiquis & nouis, deque verbo, ſymbolis, & rebus: item de vero veri corporis Domini eſu, de tranſubſtantiationis dogmate, & veritate corporis Chriſti humani, præterea

terea qualis fuerit ritus cœnę veteribus: rurſus per quos, quomodo, & quibus temporibus is ceremoniarum acceſſione auctus atque immutatus ſit, opus impreſſum Tiguri apud Froſchouerum anno CIↃIↃXXXVI. Orthodoxam & eruditam epiſtolā, qua explicat quæſtionem, An corpus Chriſti propter coniunctionem cum verbo inſeparabilem, alienas à corpore conditiones ſibi ſumat: impreſſum Tiguri anno CIↃIↃXXXIX. Ad D. Ioannem Zuickium Cōſtantienſis eccleſię paſtorem epiſtolam, in qua poſt explicatas in Chriſto naturas diuerſas, & perſonam ex diuerſis naturis vnam, Ieſum Seruatorem noſtrum, vel in gloria veram eſſe creaturam, tum oraculis ſcripturarum ſacroſanctis, tum Interpretum orthodoxorum authoritate docetur & demonſtratur. Præterea Antilogiam ad D. Gaſparis Schuenckfeldij argumenta in libellum, qui ab eo Summarium inſcriptus eſt, collectam, quibus Chriſtum Dominum in gloria receptum, amplius creaturam nullo modo eſſe contendit; opuſculum anno CIↃIↃXL. Tiguri excuſum. Pro veritate carnis triumphantis Chriſti, quod ea ipſa quia facta eſt; & manet in gloria, creatura, hoc eſt noſtra caro eſſe non deſierit. Anacephalæoſim ſiue recapitulationem, vbi quædam amplius explicantur: & quæ multis antea expoſita fuerant, breuiſſime repetuntur: Tiguri excuſam. Contra tredecim inſignes Gaſparis Schuenckfeldij errores, de confeſſione & gloria Chriſti, quos partim primus introducit, partim veteres renouare conatur, libellus Tiguri editus Germanico ſermone. Itēm aliud opuſculum Germanice ſcriptum, contra eundem Schuenckfeldium, Chriſtum in gloria creaturam amplius negantem per eruditos quoſdam fratres ex ſuperioribus Latinis Ioachimi Vadiani libris congeſtum; &c. Conſilium contra peſtem, editū Baſileæ. Claruit apud S. Gangallenſes anno CIↃIↃLI. quo etiam obiit. *Hæc ille. Scripſit præterea Latinè ſermone quæ nondum edita, Notationes in Nouum teſtamentum, Explicationes in Acta Apoſtolorum, Quæſtiones diuerſas & earundē reſolutiones, Tabulas Coſmographicas, Notas in Perſij Satyras, Commentaria in Columellæ hortulum, Commentaria in Solinum, Notas in Alberti Magni deſcriptionem orbis terrarum, Notas in Thomæ Aquinatis tractatum de corpore Chriſti; librum epiſtolarum, libros Carminum, Orationes, & alia, quæ memoriâ exciderunt. Germanice itidem ſcripta ſuperſunt, De Collegiorum & Monaſteriorum vera reſtauratione ad Senatum Bernenſem, Deſcriptio Latus Acronij & confinium locorum, Deſcriptio Turgouiæ; ex quibus duobus libris valde & tacitò auctoris nomine locupletauit Chronica ſua Iohannes Stumpfius Tigurinus. Diſceptatio & Arbitrium in cauſa Bernenſium & Septem Pagorum de adminiſtratione Lantgrauiatus Turgouienſis, & alia, quæ S. Galli adhuc extant partim apud Schobingeros & Zollikoferos, eius nepotes,*

partim in Bibliotheca D. Magni, quæ eſt Reipublicæ. Omnia duobus tomis comprehenſa, edere ſtudebat noſter Schobingerus: ſed morte præuentus non abſoluit.

BARTHOLOMÆVS SCHOBINGERVS, PATRICIVS ET IC. SANCTGALLENSIS.

EX antiqua Schobingerorum gente, quæ apud Villanos aliquot centum annos clara. Nomen habet à caſtello, cuius adhuc rudera ſuperſunt, Schowingen/ *haud S. Gallo procul ſub Abbatis dominio. Cuius nominis & aliud fuit in Turgouia, Glatburgum inter & Oberburam, nunc Pincernarum à Caſtello, qui Glatburgum inhabitant, peculium. Vir fuit multarum linguarum gnarus, Italicæ in primis, Gallicæ & Hiſpanicæ, quarum terrarum Academias non otioſe, & dicis gratia (vt multi ſolent) perluſtrauerat. Patrem habuit Dauidem, virum adæque doctum, ac cordatum, cui Theodor. Zuingerus magnam Theatri ſui partem inſcripſit. Auum Bartholomæum, cognomine Diuitem Philoſophum, qui ſuper Naturæ arcanis auſus eſt cum Theophraſto Paracelſo, & Alexandro à Suchten, quibus familiariſſimus erat, in certamen deſcendere. Scripta extant apud Schobingeros, ſi cum alijs comparentur, auro contra cara. Proauum Joannem, Præfectum Baronatui Oberbergenſi à Principe ac Abbate S. Galli. Abauum Joannem Stulzetum Villanum, virum ſtrenuum ac bellicoſum, cuius non ſemel meminit Joannes Ticklinger in Chronico Bernenſi. Moritur noſter iſte Schobinger, noſter (inquam) qui me vt alterum ſuum, dum vita fuit, amabat, anno CIϽ IϽC IV. ſummis vigilijs fatigatus, quas edendis his ipſis libris, tum Vadiani operibus integris, & tandem exſcribendis ac illuſtrandis Principum, Comitum, Baronum, Nobilium quorundam vetuſtis carminibus lucubratus fuit, hydropia inſuper tactus. Sepultus S. Galli in cœmiterio B. Magni ſine epitaphio.*

IOHANNES COMANDER, ECCLESIASTES CVRIENSIS.

AN quid ediderit, & quid illud ſit, quod ediderit, pariter habeo compertum. Profeſſione fuit Presbyter & Parochus Cathedralis Eccleſiæ Curienſis: poſt mutationem religionis, cuius ille primus in Rhetia Curienſi author ac perſuaſor, Eccleſiaſtes reformatæ Curienſis Eccleſiæ. Deuixit multis annis ante Vadianum.

IOHANNES ZVICKIVS, PATRICIVS ET IC. CONSTANTIENSIS.

Ex nobilißima Zuickiorum apud Conſtantienſes familia. Summum in iure vtraque gradum Friburgi Briſgoiorum eſt adeptus, Vdalrici Zaſij inde ab incunabilis ſtudiorum condiſcipulus & ſodalis. Catholicæ veritatis primus apud Conſtantienſes contra veteratores, ſocio Ambroſio Blarero conſobrino ſuo reſtaurator. Vir ſine dolo ac fuco vere pius, ſyncerus & orthodoxus. Poſt occupatam à Carolo Quinto Conſtantiam, ſeceſſit Epiſcopizellam Turgoniæ, vbi & mortuus ac ſepultus eſt, & quo patrem meum Henricum Goldaſtum ab Haiminsfeldt, amitæ ſuæ nepotem, abductum reliquit. De hoc Conradus Geſnerus in bibliotheca hæc tantum ſcribit; Ioannes Zuiccius Doctor, & Conſtantienſis Eccleſiæ miniſter, ſcripſit libellum Germanicum de Coniugio Conſtantiæ editum in 4. Item ad Reutlingenſes epiſtolam. *Scripſit præterea hymnos quoſdam Eccleſiaſticos, qui etiamnum in Eccleſiis reformatis cantantur.*

LEO IVDÆ PROFESSOR TIGVRINVS.

Conradus Geſnerus in Bibliotheca: Leo Iudæ, Eccleſiæ Tigurinæ miniſter, ex ore Hulderici Zuinglij annotationes in Geneſim & Exodum: item in quatuot Euangeliſtas, Paſſionis Dominicæ hiſtoriam, ac in Epiſtolas Pauli ad Romanos, Corinthios, Philippenſes, Coloſſenſes, Theſſalonicenſes, & in Iacobi Epiſtolam, Annotationes excepit. Præterea opus Articulorum ſiue concluſionum Hulderici Zuinglij è Germanico Latinum reddidit: quod cum reliquis Zuinglij operibus habetur, & ſeorſim Tiguri excuſum eſt CIↃ IↃ XXXV. Catechiſmum maiorem & minorem Germanice ſcripſit, diſtributum in vices interrogandi ac reſpondendi Impreſſos ibidem veteris Teſtamenti libros Hebraicos, ſimplici & puta dictione è ſacra Hebræorum lingua, conſultis ſimul orthodoxis interpretibus, in Latinam tranſtulit, fide & religione ſumma: paſſim autem per tota Biblia adnotationes & variæ lectiones marginib. adiiciuntur. Froſchouerus excudit Tiguri an. CIↃ IↃ XLIII. Hiſtoriam Paſſionis Domini noſtri, ex quatuor Euangeliſtis coniunctam, clara & ſimplici expoſitione Germanice ſcripſit, impreſſam Tiguri. Deſiderij Eraſmi Pataphraſes in nouum Teſtamentum in Germanicum ſermonem vertit, adiecta declaratione in Apocalypſim Ioannis per D. Conradum Pellicanum, ibidem excuſas. An-

Digitized by Google

tea quoque tota Biblia Germanice reddiderat, ad Hebraicam veritatem cum Iudæo quodam diligenter collata, quæ item Tiguri edita ſunt. Claruit apud Tigurinos anno CIƆ IƆ XL. Scripſit etiam Germanice de ſepultura, reſurrectione, & aſcenſione Chriſti, & miſſione Spiritus ſancti. Zuinglij Antibolon contra Emſerum, De vera & falſa religione, De prouidentia, Ad Chriſtianum Regem, in Germanicam linguam conuertit. Bullingeri librum contra Anabaptiſtas Latinitate donauit.

IOHANNES KESSLERVS SANCTGALENSIS.

HIc ante reformationem religionis, ſacerdos fuit in æde D. Laurentij apud Sanctgallenſes: ſed admodum iuuenis. Quæ ætas hominem impulit, vt poſt mutationem animum ad artificium ſellariorum adijceret: quod etiam pluriмos annos exercuit. Tandem à Senatu ob eruditionem ad functionem ſcholaſticam vocatus, in ea ſtrenue ac diligenter, vſque ad obitum perſtitit. Scripſit Chronicorum opus ingens lingua Germanica, quod apud eius filium S. Galli extat. Præterea vitam Ioachimi Vadiani Conſulis, Commentarium in eiuſdem Vadiani Gallum, & alia, quæ in manus noſtras non venêre.

IOA-

IOACHIMI VADIANI CONS. SANCTGALLENSIS,

IN

FARRAGINEM ANTIQVITATVM.

DE COLLEGIIS ET MONASTERIIS GERMANIÆ VETERIBVS.

PRÆFATIO.

DE Collegiis, Monaſteriisque Germanię antiquis ſcripturo, minime alienum ab inſtituto viſum eſt, ſi quas terras eo nomine intelligeremus, candido lectori ante omnia proponeremus. Germaniam igitur à Septentrione venientem, veteres amnibus Rheno & Danubio terminabãt, ab occaſu quidem Rheno, à meridie Danubio: pauci ad alpes vſq; extenderunt. Sed horũ tamen authoritate præterita, veterum ſententiá poſterior traditio confirmauit. Migratione aũt gentiũ Germanicarum trans Rhenum & Danubium factũ eſt, vt & prouinciæ limitaneæ & conterminæ in nomen Germaniæ tranſierint, & illa, quam ſupra memorati amnes includunt, vetus poſtea dicta ſit. Quæ quidẽ quia poſtrema Romanorũ armis patuit, neq; vnquam aut tota deuicta eſt, poſtrema etiã Chriſtianam religionẽ accepit. Nos Germanię nomine tam veterẽ illam, quam prouincialem eis rhenanam Danubianamq; intelligimus. Et Germaniæ quidẽ ꝓuinciales has præcipue terras ingrediemur, quas Franci & Alemanni Rhenum & Danubiũ tranſgreſſi occuparunt. Primi aũt omnium Germanorũ Franci, & Francorum pars Alemanni ad fidem Chriſti conuerſi, Collegiorũ & Monaſteriorum Germaniæ authores fuêre, extructis videlicet, & amplis redditibus donatis, baſilicis cœnobiisq; Presbyterorũ & Monachorũ, quibus Epiſcopi & Abbates præficerentur. Conſtat aũt longe ante Francorum & Alemannorũ migrationẽ, & ſi colligimꝰ nõ ita multis annis à paſſo Domino, Chriſti vſq; adeo nomẽ & doctrinã per ꝓuincias illas increbuiſſe, vt & in Rheni & Danubii ripa Eccleſiæ Chriſtianæ frequentes emerſerint, & eſſent viri ſancti, ſacra illa & vere Apoſtolica functione ornati, qui harũ curam gererent. Verum & hæ vtcunq; inſtitutæ & auctæ, Germanicarũ gentiũ frequenti eruptione, deinde vero migratione, nõ afflictæ modo, ſed oppreſſæ etiã & magna parte extinctæ fuerũt. Quare factũ eſt, vt ſtatu rerum mutato in nouis illis & feris prouinciarũ colonis erudiendis, & inſtauranda iterũ in Chriſtum fide, denuo ſudatum & laboratum fuerit. Neq; eſt à vero alienũ, plus operæ datum fuiſſe ei negotio in barbaris illis edomandis cõuertendisq; ad Dominũ, quam in Latinis adeoq; Prouincialibus veteribus initiandis antea vnquã impenſum fuiſſet. D. Hieronymus in epiſt. quã ad Geruntiam de Monogamia ſcripſit, calamitatẽ illã, quam Germani prouinciis Rheno vicinis intulerant, nõ hac modo cauſa deplorat, ꝙ videret barbarorum eruptiones Imperij Romani dignitati & quieti incõmodare, ſed illa etiã, ꝙ Eccleſiæ prouinciales indignis modis affligerẽtur: Longe amplius ploraturus arbitror, ſi ꝓuinciis demũ deuictis & occupatis, Eccleſias diſiectas exciſasq; tot millium Chriſtianorũ caſu & interitu vidiſſet. Quod ipſum paucis annis à Hieronymi morte ſub Valẽtiniano eius nomi-

nominis Tertio accidiſſe proditũ eſt, annis poſt natũ Chriſtum paulo minus
quadringentis. Germanorum aũt, qui rupto limite amnes tranſiuerunt, po-
tiſſima pars Franci fuerunt; & in Rhetiam primam à prima Germania longe
lateq; diffuſi Alemanni, tãto tum corporũ robore tum animorũ ardore præ-
3 diti, vt nihil mirũ ſit, vel potẽtiſſimis populis ipſos terrori fuiſſe. Horũ prio-
res Franci, longius à ripis Galliã ingreſſi, quum deuictarũ gentium cõſuetu-
4 dine cultiores paulo ciuilioreſq; facti eſſent, demũ Remigio auctore ad fidem
Chriſti cõuerſi ſunt. Clodoueo illo Hilderichi filio, clariſſimo Principe, ba-
ptiſato (cuius virtute Regnũ illud à Francis Germanis in Gallia cõſtitutum,
quod annis ante ſe plus minus 60. durauerat, longe maxime inclaruit) tanta
quidẽ animorum mutatione & cultu, vt religionẽ Chriſtianam, quam ignari
primis illis in moribus tãtopere affecerant, mox ſumma ope inſtaurare cir-
cumquaq;, & incredibili quadã animorum pronitate excolere perrexerint:
neq; nõ & authores fuerint religionis ſuſcipiendæ nõ modo Alemannis, quos
deuicerant, poſtea ſui & iuris & nominis facti, ſed etiam Baioariis, Saxonibus
& Toringis, aliiſq; Germanicæ populis, qui partim prouincias occuparunt,
partim ſuas ſeſe intra ſedes continuerunt. De qua re omni, deq; gentiũ Ger-
manicarum migrationibus vir doctiſſimus Beatus Rhenanus Seleſtadienſis,
in libris illis, quos de rebus Germanicis ad Ferdinandũ Cæſarẽ ſcripſit, ma-
gna fide & diligentia ꝓdidit, ad quẽ nos lectorem plura deſiderantem remit-
timus. Ad Francos interim & Alemannos cõuerſi, quos ſatis conſtat inter e-
logia ſua & acclamationes, quibus ſunt gauiſi, nullas plauſibiliores habuiſſe,
quam quæ conuerſos ſe ad fidem Catholicam teſtarentur. Extant enim ho-
5 dieq; in vetuſtiſſimis codicibus, quædam de vernacula, ni fallor, Francorum
lingua à ſcribis vtcunque tranſlata, quæ in hunc modum habent;

GENS FRANCORVM INCLYTA
AVCTORE DEO CONDITA,
FORTIS IN ARMA,
FIDELIBVS ATQVE AMICIS FIRMA,
PROFVNDA CONSILIO,
NOBILITATE INCOLVMA,
FORMA EGREGIA,
AVDAX, VELOX, VEL ASPERA,
AD CATHOLICAM FIDEM FIRMITER CONVERSA.

Et item illud peruetuſtum;

VIVAT QVI FRANCOS DILIGAT,
CHRISTVS EORVM REGNVM VSQ. IN ÆTERNVM CVSTODIAT,
RECTORES EORVMDEM LVMINE GRATIÆ SVÆ REPLEAT,
EXERCITVMQ. EORVM PROTEGAT ATQ. DEFENDAT,
FIDEM MVNIAT,
PACEM, FELICITATEM, SANITATEM, PER OMNIA SÆCVLA TRIBVAT.

Sub Regibus aũt Ludouico, Childeberto & Lothario, hoc ſibi laudis vendi-
cabant Franci, quod iugum Romanum excuſſerint, quod ſanctorum corpora igne
ferro, beſtiis confecta, auro & ebore incluſerint, quod regnũ Chriſtianũ funda-
rint, à cuius primordiis vſq; adeo infeſti Romanis erant, vt ne nomen quidẽ
Imperij æquis auribus ferrent, ne dum Imperiũ ipſum admitterẽt. Quæ res
poſtea Romanis Põtificibus, & ipſis imperiũ Orientis detrectantibus, occa-
6 ſionẽ præbuit non paruã voti potiũdi, nomine imperij ad Frãcos, atq; inde
etiã ad Germanos reliquos tranſlato, ſimulq; Italicæ rebus eo modo diſpoſi-
tis & paratis, vt certa ratione inita, & paucis ſæculis elapſis, non Vrbis modo
dignitas poteſtaſq;, quæ in Regũ & Imperatorum manu erat, ſed magna etiã
Italiæ pars, quæ ditionis antea Imperialis fuiſſet, in ius & manum Antiſtitum
Romanorum peruenerit. Quod quidẽ à Francis facile erat impetrare nimi-
rum Religioni vtcumq; tum affectæ, ſed perſuaſæ tamen & receptæ, addictis,
& vltro vel iniqua deferẽtibus, quo minus antiqui Imperij robur, quod ſæpe
nocuiſ-

Digitized by Google

nocuiſſet, reſtaurari, ſedesve illa vetus ab Orientis Imperatorib. obtineri vl-
lo ſtudio poſſet. Erāt quidē & hi Chriſtiani, & toto in Oriente celebrati, ſed
religionis intereſſe viſum eſt Frācis, ſi horū fortunas & dignitatē aduerſū O-
rientis Principes ruerētur, quorū ſtudiis & fauore tranſlatū in ſe imperiū ſu-
ſcepiſſent. Ad hæc neq; clades perpeſſæ exciderār, quas maximas Principes
Vrbis vel Chriſtiani clariſſimis Germaniæ populis intulerant. Et ob oculos
verſabatur amplū & potens Italiæ regnum, quod annis minus 200. Germani
Langobardi poſſidebant, cuius potiundi ſpem minime inanē iam dudū Præ-
ſules Romani Francis ingeſſerant, nō tam hoc agentes, vt Italia carerent Im-
peratores Byzantini, q̃ vt Lōgobardi Francorū opera ſemel ab vniuerſa Ita-
lia ſummouerētur. Veterū quidem Romanorū gloriam hac vna inuidia pre-
mebant Franci; quod toto orbe & multis ſæculis Eccleſias Chriſti, nullo aut
ſexus aut ætatis diſcrimine, trucidaſſent. Proinde & leges ſuas, quæ à Theo-
derico primi Ludeuici filio æditæ, atq; hinc à Childeperto & Lothario, quę 7
Clothariū ſcribæ Gallici vocant, potentiſſimis Regibus auctæ, poſtremo
aūt à Dagoberto in optimā formā redactæ ſunt, hac de rę inprimis cōmen- 8
darunt, ꝙ nihil in ſe haberent, ꝙ aliqua ex parte paganiſmū reſiperet. Ita li-
cet nulla vnquā gens fuerit, quæ ſuis legibus nō plurimum tribuerit, tamen
Franci hac vna in re gloriā ſtatuebant, ꝙ non iuſtis modo, ſed piis etiā legib.
vterentur. Et profectò extra cōtrouerſiam eſt; vix alias gentes in illa duritie
barbarieq; ſæculorum, Eccleſiis ornādis fouendisq; amplius impendiſſe, q̃
Franci & Alemanni impenderunt. Veterum n. Eccleſiarū prouincialiū circa
Rhenum & Danubiū quaſdā reſtaurarunt amplis cenſibus additis, quaſdam
aūt nouas è fundamentis exædificarunt, nihil minus donatas & ornatas, q̃ il- 9
las priores. Ex reſtauratis aūt præcipuę cēſentur Auguſtana Vindelicorum,
Magonciacenſis, Treuerenſis, Colonienſis, quas ſatis cōſtat, anteq̃ Franci &
Alemanni è Germaniā migrarint minime incelebres & infrequentes fuiſſe.
Germanicarum n. Eccleſiarū cis Rhenū Irenæus vetus author meminit, & 10
eſt notū D. Hieronymū multo tēpore Treueris egiſſe, anteq̃ Franci & Ale-
manni ſuis è ſedibus migrarint. Neq; abſimile vero eſt, & Nemetum eccleſiā,
quæ hodie Spirenſis, & Vangionum, quæ Wormatienſis, ſed & Rhetorū, quę 11
apud Curiā eſt vetuſta, nec in totū ignota colonis prouincialibus initia ha-
buiſſe: ſiquidem Dagoberto regnante clarā fuiſſe Spirenſiū Eccleſiam con-
ſtat. Et illam, quæ eſt Aquiſgrani, poſtea Caroli Magni liberalitate fundatā
ornatamq; eſſe notius eſt, quā vt multis ſit referendū. Nec præterit nos, Ger-
maniæ Principes, qui fractis demū & collapſis Francorū rebus imperarunt,
non modo cœnobia plurima, ſed collegia etiam & cathedras in Germania
cōdidiſſe. Baſilienſem n. Heinricus primus, Bambergēſem Heinricus ſecun-
dus, Magdeburgenſem Ottho primus Saxo, Princeps clariſſimus, cui decem
minimum Epiſcopales ſedes in Germania fundatæ tribuuntur. Et ne omnes
numeremus, aliæ item atq; aliæ Eccleſiæ diuerſis locis & temporibus illorū
beneficentia & liberalitate fundatæ ſunt. Quorū quidem exemplū nuperri-
mi Principes ſecuti, non cœnobia ſolum, ſed etiam Epiſcopatus recenti ad-
modum memoria reſtituerūt. Viennenſis n. Epiſcopatus in Pannonia Maxi-
miliano Cęſare procurante, à Patauienſi ſubdiuiſus & paucos ante annos in-
ſtitutus eſt: cum antea baſilica illa ornatiſſima S. Stephani non niſi Præpoſi-
tum habuerit, exigua diœceſi cōtentum. In primam enim Pannoniam ſeſe
diœceſis Patauienſis effundit, quæ tamen non paulo anguſtior eſt Saliſbur-
genſi, quæ omnium in Norico poſitarum Eccleſiarum ampliſſima eſt. Illud
cōſtat etiam, antiquas iuxta Rhenū & Danubium ſitas Eccleſias, Otthorum
& Heinrichorum liberalitati plurimū debere, inprimis aūt Spirenſem; quæ

 ſingu-

ſingularem Henrici III. beneficẽtiã experta eſt. Porro vt omnium cõmune viſum eſt pietatis ſtudiũ donare & largiri Eccleſiis, neq; quiſquam vllius ordinis Germanorũ, poſt doctrinam illam operum & meritorũ imbibitam, ſuæ ſuorumve ſalutis curam negligendam eſſe hac via putauit: vſq; adeo cõdendis donandisq; ſacris ædibus prope omnes admirabili quodam conſenſu & voto incubuerunt. Quare & Duces conſtat & Comites hac à parte religioni propagandæ innumeris cœnobiis extructis affuiſſe. Tãta enim fuit Germanicarum gentium quondam in monaſteria liberalitas, tanta (vt vere dicam) profuſio & largitas, vt prope in cõfeſſo ſit, non Galliç ſolũ Comatæ, ſed Narbonenſis etiã & Italiæ ipſius ditiſſima cœnobia vetera, bona ſua ferme omnia Langobardis & Francis & Burgundionibus debere. Siquidẽ Langobardi ante Francos in Italia annis minimũ 200. regnarunt: Burgundiones aũt ſub Iuniore Theodoſio, Galliam ingreſſi, regnũ & ipſi cõſtituerunt adeo amplum, vt magna pars eius Galliç, quæ Prouincia cognominatur ad eius ditionẽ pertinuerit. Spectata quidẽ eſt & fœminarũ ſedulitas cœnobiis maxime puellaribus fundandis adhibita, inter quas nõ modo Nobiles aut Regiæ, ſed etiam Auguſtæ numerantur. Præcipuæ harũ extitere, Bathildis Ludeuici II. Francorũ Regis vxor, & Bertrada Pipini Regis coniunx, mater Caroli Magni, & Mathaldis Heinrici I. Adelheidis Otthonis I. Kunigũdis Heinrici II. Agnes Heinrici III. coniuges, inſuper & Hedvviga illa laudatiſſima fœmina Heinrici I. filia, quç nobilem virum Burghardum Sueuorum Ducem maritum habuit: porro & Berthæ, filiæ eius, memoria celebris eſt, quæ Rudolphi Burgundionis cõiunx fuit: & Himelgardis Duciſſç Sueuorum eximia liberalitate nõ paucis Eccleſiis ſubuentum eſſe, Chronographi noſtrates prodiderunt. Sane pluſcula cœnobia Pontifices Germani & etiam Abbates in ipſa Germania à fundamentis extruxerunt: nonnulla paucorum ac priuatorum quidem hominum concurſu inchoata, adeo viciniarum liberalitate inualuerunt, vt haud lõge poſtea & Abbates ſuſtinuerint, & Regũ curæ fuerint oblatæ. Quale & noſtrũ quod Sangalli eſt, Gallo primum authore à paucis habitatũ, deinde auctius donationũ acceſſione factum, demum à Waldramo, nobili quodam (vt coniicio) Durgauorum Comite locupletatũ & reconcinnatũ eſt: Et Ottomaro quodam Alemãno primũ quidem Preſbytero, deinde Monacho cõſtituto, ius omne cœnobii adminiſtrandi ab eodẽ Waldramo Regum manibus oblatũ eſt. Id quod Pipino Martelli filio regnante accidit. Exilia tum, ac prope indignæ fuere hominũ memoria domus illæ heremiticæ & cœnobia monaſtica, nõ alia magis re quam paupertate cõmendata. Verum vbi orbi Chriſtiano religionis nomine fucus factus eſt, Principes primùm, dein & populares, monachiſmi admiratione illecti, in dies magis ac magis fouere monachos, & trahere in lucẽ veluti ex tenebris horũ ſeueritatem, præterea & opibus iuuare, durũ vitæ genus cœperunt. Longum aũt foret omnium elenchum texere, vel Ducum, vel Comitum, vel Nobilium cæterorum, (vt liberos interim & priuatos habitiores ſinamus) quorum beneficentia condita aut donata Preſbyterorũ & monachorũ cœnobia fuerunt: ſatis eſt nouiſſe, nihil olim nõ donatũ monaſteriis fuiſſe, primosq; & poſtremos Germanorũ hominũ ordines, nuperis videlicet admodũ temporibus ad religionẽ cõuerſos, in hoc vno ſummã religionis & ſalutis cõſtituiſſe, ſi vitç monaſticç vacuitati pro virili adeſſent, illiq; ceu officinæ iuſtitiæ quidlibet largirentur, certa quidẽ & indubitata ſpe remiſſionis peccatorũ, quam hac via ceu cõpendiaria impetrare & conſequi ſe cõfidebant. Longe alii tum Preſbyterorum & Monachorũ mores, alia vita, diſciplina, temperantia, ſeueritas, perſeuerãtia erat, vtcunque vel ſimulato religionis inſtituto, quam à tribus aut quatuor [illegible]

proxi-

proximis ſæculis Preſbyteri aut Monachi præſtiterint. Cauſæ n. vt eſſent ne-
ceſſe fuit, quæ variorũ hominũ animos accenſos impellerẽt, vt nec ſũptuũ
eos nec expenſarũ pœniteret. Virtuti n. & religioni datum eſt, quidquid ho-
rum liberalitati ad manum fuit: otio, inertię, luxui, voluptati; ne hilum quidẽ
datum eſt. Cõmune votum erat omnium, vt religio vera & diſciplina Chri-
ſto digna inſtitueretur, vt dubitari inde nequeat, quin donatis & partis rebus
in ſaginam & dominatum verſis, antiqua cœnobia palàm hodie abutantur:
quod quidem è ſerie temporum, quam ordine referemus, plane conſtabit.
Ad origines igitur vt reuertamur, animaduertendum eſt, antiqua illa Mo-
naſteria nõ hac modo cauſa, quam diximus, inſtituta & cõdita fuiſſe, ſed illa
etiam, vt quoniam gentium Germanicarũ eruptionibus, cultus omnis ſtu-
diorum & litterarum elanguiſſet, ſcholarum vice cœnobia eſſent, in quibus 12
edocti & inſtituti Monachi & Clerici, non ſacris modo priuatis, ſed publicis
quoq; functionib. adhiberi, inprimis aũt illis ꝓdeſſe eccleſiis poſſent, quarũ
curæ & adminiſtrationi eſſent adhibiti. Videbãt enim iſthæc vel barbariſſi-
ma tẽpora, hoc rectius habere eccleſias Chriſti, quò doctiores peritioresq; fo-
rẽt, q harum ꝓſides eſſent futuri. Et conſtat hoc ſuo cõſilio Reges veteres ad-
eò ꝓfeciſſe, vt in illa litterarum & ſtudiorum inopia etiã fœminæ extiterint,
atq; hæ quidem, (quod miramur) Germanicæ, quæ & Græcè & Latinè fue-
rint edoctæ. Certo autem nobis argumento ſunt Bibliothecæ monaſterio-
rum vetuſtæ, videlicet hoc ipſum tum illis ſæculis Monaſteria & Cœnobia
fuiſſe, quod noſtris Gymnaſia ſunt & Academiæ Principum liberalitate
fundatæ, in qbus licet multi ſint q ingenuis artibus & diſciplinis nauãt ope-
ram, tamen rari ſunt interim & pauci, qui doctrinæ & eruditionis palmã fe-
runt, quod quidem & ipſum mediæ illi antiquitati, tot incommodis obrutæ
& deſtitutæ, accidiſſe quis miretur? ſed ea de re ſuo loco dicemus.
Nunc & illud admonẽdum, ſedes Epiſcopales omnium Eccleſiarũ orbis
nõ ſolum dignitate & honore, ſed etiã tẽpore priores eſſe Cœnobiis mona-
ſticis. Serò n. Europæ monachiſmus inuectus eſt. Antea qdem in Ægypto &
Syria authoribus præcipuis Antonio Paulo, & Hilarione; deinde & in Aſia
Baſilio authore monaſtica quædã diſciplina inſtituta: quã tamen uſq; ad ini-
tiũ regni Francorũ & Italia & Gallia & Germania, ni fallor, ignorauit. Prima
autẽ quod qdem ſciam Eccleſiarum Latinarũ Europæ, Prouincia Gallica 13
cœnobia vidit, quum Theodoſio Iuniore imperante Caſſianus qdam vt autor 14
eſt Gennadius genere Scytha duo monaſteria Maſſiliæ cõdidiſſet. Peragra-
uerat hic Ægyptiorũ ſolitudines, chorosq; pſallẽtiũ monachorũ inſpexerat:
inde Hieroſolymã verſus, cum inuidia Hæreticorum, vt qdam prodidere, la-
boraret, nec tuto admodum aut cõmodo in loco verſaretur, Maſſiliã nauiga-
uit, & illa, quorũ ante meminimus, monaſteria cõdidit, annis minimũ qua-
dringentis poſt paſſum Dominum. Ex quo tempore & alia enata ſunt, ſed
rariore tamen vſu & exẽplo, donec BENEDICTVS ille NVRSINVS, tædio vi-
tæ licentioris, q in vrbe gliſcebat, commotus in Sublaquenſem tractum, qui
haud procul ab vrbe in agro Latino eſt ſeceſſit, imperante tum Iuſtiniano
illo, qui iura vetera populi Romani enucleauit & in libros Pandectarum, vt
hodie extãt, digeſſit. Eius viri fama increbreſcente, monachiſmus nõ Italiæ
modo, ſed Galliæ etiã amplius & extimæ Britanniæ eſt commendatus. At-
que inde primum formulæ quædam ſeu regulæ præſcribi cœptæ monachis,
quas iam ante ipſe Caſſianus prodiderat, cuius extant *De habitu & inſtitutis Monachorum libri*, præterea *Collationes variorum Ægypti Patrum*, de quibus
eam regulam, quæ Benedicto tribuitur, magna parte deſcriptam eſſe, ne-
mo puto negabit, qui Caſſiani libros legit. Floruit quidem & in Græcia mo-

15 nachiſmus minime impurus, vt ante diximus, cuius Baſiliũ fecere authorẽ,
doctiſſimum illũ & amantiſſimũ ſolitudinis virum, nec alia de cauſa mona-
chiſmo fauentem, quam q; ſacrarũ literarũ ſtudium dignum iudicauit, q; in
otio ſilentioq; & ſeceſſu excoleretur. Verum & hunc ſequaces, mirifice con-
turbata religione ſeu verius diſciplina, deſeruerũt, cuius inſtitutũ tamen nec
inane prorſus, nec vacuũ pietate aut abſurdum fuit. Atq; vtinam tam cupidi
eſſent monachi noſtri, otii & quietis, quã ſacris ſcripturis impenderent, quã
ſunt luxus & voluptatis & ceſſationis, qua ſe totos ſaginãt & farciũt, aman-
tes, ꝓfecto melius multis ſæculis habuiſſet pietatis ſtudiũ quã hodie habeat,
& eſſent Monachi plurimi, quibus vel doctrinæ nomine fauere noſtri homi-
nes poſſent, quũ perditam interim hypocriſin nemo non reiiciat & deteſte-
tur. Ex temporum aũt ſupputatione colligitur, Caſſianũ Benedicto 97. annis
Priorẽ fuiſſe: Benedictum aũt Gregorio I. annis plus minus 40. Sane Grego-
rius iam monachus an. Dom. D XCI. Romę Pontifex electus eſt, qui ꝓbato ſe-
mel Benedictinę factionis inſtituto, quidq̃d opis augẽdis paſſim monaſteriis
adferre potuit, attulit. A cuius Pontificatu perpetuis 500. annis aliam regu-
lam monachi noſtrates non habuerunt, q̃ Benedicti: tanto interuallo à Gre-
gorij ætate, Carthuſiani & Ciſtertiẽſes ſodales, qui inter veteres tamen cen-
ſentur, enati ſunt, longe interim poſterioribus fratrũ Mendicantium ſodali-
tiis, quæ (vt vere eſt ab Vrſpergenſi dictũ) *mundo iam ſeneſcente, in Eccleſias irre-
pſerunt*. Ducentis igitur illis annis, qui à Gregorii Pontificatu ad Caroli M.
imperiũ ſupputãtur, monaſteria & collegia plurima à Langobardis, Burgun-
dionibusq́, & Francis in Italia, Galliis & Germaniis, vt ſupra monuimus, ex-
tructa ſunt, quum anni iam à Chriſti natiuitate 600. & amplius effluxiſſent.
16 Anglis enim & Hybernis, Mauri in Gallia agentis fama, illectis, Gregorium
affuiſſe tradunt, miſſis videlicet fratribus aliquot, qui Benedicti inſtitutũ illis
cõcrederent & enuclearent, iiſdemq; arcanis vel leuiter imbutos initiarẽ-
tur. Quorũ ſtudiis adeo ſucceſſit, vt breui poſtea tẽpore Hyberni monachi
& Scoti, natura etiã ad peregrinandũ inclinati, ꝓpe omnes Rheni & Danu-
17 bii prouincias opplerint, & veteri etiam in Germania pluſculi cõſederint. Il-
lud cõſtat, vel in Pannonia Scotorũ fratrũ durare memoriam: & in Circum-
padana Italiæ regione, Cœnobia quædã extare, quæ in gratiam Scotorũ, qui
ſingularem quandam monachiſmi ſeueritatẽ profeſſi ſunt, extructa fuerunt.
Notum eſt Bobienſe monaſteriũ ad ripam Ticini cõditum, quod Coloman-
no, ſiue (vt poſteri vocarunt) Colũbano Scoto, Longobardorũ liberalitate
habitandũ obtigiſſe conſtare video. In Ægypto aũt, quæ prima omniũ terra-
rũ, Cõſtantino imperante monachos exhibuit, tria genera monachorũ fuiſ-
ſe Caſſianus tradit, primum quidẽ *Cœnobitarum*, qui cõgregati cõi victu dege-
bant, mutuoq; manuum labore ſe alebãt, grauis alicuius & ſancti viri imperio
ſubiecti, quorũ domus Græcis nominibus *Monaſteria Cœnobiaq;* dicta ſunt, q;
cõmunis illis victus eſſet, & ſegregata à vulgo, & frequẽtia mortalium habi-
18 tatione vterẽtur. Secundũ *Anachoretarum*, qui lõge ſemoti loca plerumq; de-
ſerta & inuia incolebãt, quales in Ægypto Paulus & Antonius, in Syria vagus
quidẽ, ſed nõ diſſimilis profeſſionis Hilarion erat: nonunq̃ & cœtib. immixti
19 & ad eccleſias reuerſi, vt ſors aut ratio obtuliſſent. Neq; n. adeo vel addicti e-
rant certo loco, vel *incluſi* (vt poſtea vocarũt) miſeri, vt nõ magna ex parte ec-
20 cleſiis Chriſti intereſſe, & ſacramentorũ myſteriis cõmunicare cum Chriſti
mẽbris poſſent, quod ex poſteris tamen multi nõ viri modo, ſed etiã fœminæ
voti reæ, ita præſtiterunt obſtinato propoſito, vt quibuſdã ꝑfectionis ſtatum
21 affectantibus, certo fixoq; in loco hærere, durareq; ceu immobilib. & ad pe-
trã affixis ſpongiis libuerit. Tertium genus monachorũ fuere, vt ait Caſſian⁹,

Sara-

Sarabeitæ, inde dicti, q́ inflati vagarentur, & ſæculi magis quam vitæ Chriſto 22
dignę curá gererêt; re ipſá nihil minus q̃ monachi, qui nomine tantum & ha- 23
bitu Antonios & Paulos ſimulabant, auari, immorigeri, glorioſi, quorũ & in
Benedicti regula fit mentio præſagientis tale quiddã ceu futuros olim in ſuo
grege putaret, qui Sarabeitas q̃ veros monachos exprimerent, quũ *regula* tamen *Benedicti*, (vt à quodã eſt dictum) *non perſonam monachi, ſed verum*, hoc eſt Germanũ *monachum requirat*. D. Hieronymus in epiſt. ad Euſtoch. de Cuſtodia virginitatis tradit, tertiũ illud genus ab Ægyptiis gentili lingua *Remoboth* vocari, & eſſe deterrimum atq; neglectum. Laborabant quidem & ipſi, paruo numero cõgregati, & ieiunia oſtentabant, nec vero alibi, quam in caſtellis & vrbibus habitabant, quo maiori pretio ſuas operas vendere poſſent. De eo autem quod laborauerant, non niſi partes in medium cõferebant, quo communia forent alimenta; in reliquum ſuo arbitratu & ditione viuebant. *Apud hos* (vt idem Hieron. ait) *affectata erant omnia, laxæ manicæ, caligæ follicantes, veſtis craſſior, crebra ſuſpiria, viſitatio virginum, detractio Clericorum, & ſi quando dies feſtus veniſſet, ſaturabantur ad vomitum*. vt minus mirum videri debeat, in poſtremis ſæculis monachi ſuæ profeſſionem tantopere degeneraſſe, quæ ne primis quidem illis adeo ſibi conſtitit, quin pro more rerum humanarum vitiata næuisq; non parum turpibus continenter aſperſa fuerit.

Primi Monachi, qui & probatiſſimi, nõ alio fine aut ꝓpoſito in monaſteria cõgregati, humanę ſeſe obedientiæ manciparunt, q̃ vt a turbæ ſtrepitu, & ſæ- 24
culi curis ſemoti carnẽ frænare, mores cõponere, ABSTINENTIAQ; , quæ o- 25
mnium lõge pulcherrima virtus eſt, ſeſe exercere, atq; hac via ceu adminiculo quodã & pædagogio, ad ampliorẽ fructum myſteriorũ fidei capeſſendum, eluctari cõtra mundũ, & Satãnã poſſent, vt re ipſa nõ aliud cœnobia (ſi cogitemus) q̃ quod ſupra de Franeis diximus, animorũ rebus diuinis vacantiũ & corporum victũ labore quærentiũ gymnaſia quædã ac veluti ſcholæ fuerint. *Ingenium* n. in illis, iuxta Salluſtii dictũ, *nemo ſine corpore exercebat*. Porro nemo 26
tantum ſuo conſilio tribuebat, vt negaret, reſcindi poſſe, quod ſemel decreuiſſet: quod hodie tamen votis ſuis Monachi adeo ſuperſtitioſe tribuunt, vt niſi ſit aut Epiſcopus aut Pontifex, qui diſpenſet, nodumq; illũ Gordiũ eximia aliqua poteſtate diſſecet, quieta eſſe cõſcientia vel ſtultiſſimis votis implicita nequeant. Veteres illi libere & ſine votis ad eum modũ factis, indefinito aliquo tẽpore regulare (vt ſic dicã) vitæ genus profitebantur, neq; ægre grauis alicuius & ſancti viri, vt dixi, imperiũ ceu Regis aut Monarchæ ferebãt, minime ignari ad nulla ſe, quæ media indifferentiaq; vocãtur, ſic ſeuere aſtringi, vt ſi ita ratio poſtularet, diuerſum eligere & ſequi non liceret. Certæ horæ ſomno, certę operis, pluſculæ pſalmis & cantibus, plurimę ſacræ lectioni & ſcripturarũ cognitioni, dabantur: primaq; omniũ ſtudiorũ & actionum regula ipſa FIDES erat: pauciſſimæ victui cõcedebantur, nimirũ modico nec ad ſaginam, ſed naturæ neceſſitatẽ accõmodato. Mutare aũt licebat inſtitu- 27
tum, vt iam diximus, quoties honeſta ratio impuliſſet. Quin & euocati ſunt ſæpe è monaſteriis, & eccleſiis regẽdis Epiſcopi facti, qui multis annis monachi fuiſſent. Nec inermes n. nec neophiti veniebant, ſed exerciti, ac velut in ludo ad certamen inſtituti, militiã Chriſti ingrediebantur. Et Eccleſiæ Epi- 28
ſcoporũ arbitratu de cœnobiis euocatos, nõ iam tyrones, ſed re ipſa veteranos accipiebãt: Siquidẽ obſeruandũ eſt, hoc ſolo nomine quoſdã monachos peius audiſſe, q; immodicam quandam auſteritatẽ de monaſteriis attuliſſe, & obtruſiſſe eccleſiis ſuis eſſent viſi. Cæterum hæc omnia iam olim ita clanguerũt, veterno quodã fatali p monaſteria graſſante, peſſumq; eunte doctrinarũ & artiũ ſtudio, vt rari poſtea in Germania vel Epiſcopi, vel parochi viſi

Digitized by Google

ſint, qui Monachi fuiſſent, niſi ſi quos vel redituum cogendorum functio vel
19 vitæ leuiter actæ moleſtia, parochiis impoſuiſſet. Cœnobia vero labore illo
manuũ veteri & laudato intermiſſo, ad nundinationẽ quandam ſpiritualem,
nẽpe ceremonias & ſacrificia, meritumq; & opus illud, quod recentes Magi-
ſtri *operatum* vocarunt, magna quæſtus acceſſione declinauere. Et ætate qui-
dẽ Gregorij, primũ in operum fiduciam, niſi fallor, immodice inclinatũ eſt,
quã Apoſtolus tamen vbiq; vt certam peſtẽ pietatis eſt inſecutus. Pepererat
eam cœnobiis perſuaſio quædã religionis, quam prope ſolis ſibi vendicabãt
Monachi, vulgo quidẽ & popularibus adeo cõmendata, vt ſuis meritis, ceu
prophanis & inefficacibus, diffiſi certatim monachorum ſeſe iuſtitiæ & ſatiſ-
factioni cõmitterent, nec locatũ recte quicquam aut pie iudicarẽt, niſi quod
horũ ſuffragio & interceſſioni fuiſſet oblatum primum aſſt, ipſa inter ſe cœ-
nobia velut pacto & cõuentione mutuæ interceſſionis, *Fraternitates* (ſic enim
factitia illa cõmunio vocata eſt) inſtituerunt, certo numero precum ſacrifi-
ciorumq; cõdicto, qui in monaſteriis ad eum modum cõfœderatis, præſcri-
pto tẽpore vel viuis vel mortuis perſolueretur: nec à paucis id factũ eſt, cum
30. & amplius cœnobia fratrum & ſororũ interdum ita cõſpirarint, quod ex
Annalib. eorum & factis libris palam cõuincitur. Inde ad Reges, & Nobiles,
atq; etiam plebeios manante opinione, quibus cõdidiſſe, inſtituiſſe, adiuuiſ-
ſe ſatis nõ erat, niſi amplius etiam fratrum in numero haberentur, aut frater-
næ ſaltẽ cõmunionis participes fierent. Quæ ſocietas ipſos etiam Epiſcopos
attraxit, vt & numerarent interdũ aut eximia dona inferrẽt monaſteriis, ne-
30 que aliud magis q̃ fratrum in numero cõſcribi ſe peterent. *Vota* aũt quæ *mo-
naſtica* dixere, tametſi ad priuatam cuiuſq; iuſtitiã ꝑtinere videbãtur, tamen
quia rarum quoddã & ſingulare vitæ genus, tum ſobrietatis, tum etiam abſti-
nentiæ prætextu cõmendabant, haud parũ momẽti receptæ iam de merẽdo
opinioni attulerunt. Præcipuæ erant voti partes, *Caſtitas, Obedientia, & Abſti-
nentia*, quã recentiores *paupertatis* vocabulo exprimere maluerũt, q̃ abſtinen-
tiæ: tamen recte omni immodicæ cupiditati opponatur nõ rerũ modo ad vi-
ctum attinentiũ (vt vulgus putat) ſed & voluptatum, & diuitiarum, & luxus,
vinolẽtiæq; omnis; niſi quis cõtinentiam & tẽperantiam dicere malit. Æſti-
mari quidẽ caſtitas Hieronymi & Auguſtini ætate cœpit, vt quæ nõ parũ ad
excolendam religionẽ attineret, ſed Gregorij tẽpore ita immodice obtinuit,
vt perpetuam etiã vouere, veluti noſtra in manu ſitam, multis libuerit, *obedi-
entiam & abſtinentiam*, cito ambitio & auaritia ſubuerterunt, nec luxu carue-
re cœnobia ceremoniarum & ſacrificiorum impietate grauata, dum orna-
mẽtis in templa cõgeſtis, ſed & auro & argento incluſis & oſtẽtatis reliquiis,
mentes hominũ à veritate auerſas, ad ſuperſtitioſas quaſdã fabulas cõuerte-
runt. Negat n. Bernardus vnq̃ licuiſſe monachis, id genus ornamẽta ſuis tem-
plis imponere, & animã prodere diuitiarum amantẽ, dum caducarum rerum
admiratione teneri ſe ſignificant. Et ꝑfecto noſtra ſæcula teſtãtur, quantum
damni cœnobiis dederint parum prudentes quidã Antiſtites, qui ſumma re-
ligionis ſimulatione obtruſa nullum modũ in cõgregandis diuitiis & aucu-
pandis donationib. tenuerunt, nihil magis hoc ſuo ſtudio conſecuti, q̃ ruinã
vitæ ſanctioris, & monaſticæ diſciplinæ interitũ. Hic n. vnicus eſt theſaurus,
(vt dicitur) malorũ, quẽ opes illæ immodicæ cõdiderunt, infoderuntq; cœ-
nobiis. Atq; illa quidem peſtis, quanq̃ Caroli M. ſæculo graſſari ꝑ collegia &
monaſteria palã cœpit: tamen ita prope omnium mẽtes, maxime aũt Princi-
pum, ſpecie illa religionis addictas tenebat, vt hoc magis indulgerẽt ſaturis
iam & probe donatis cœnobiis, quo magis monachis obeſſe & nocere diui-
tiæ cœpiſſent. Perbeati n. illi ſibi videbantur, ſi quorum meritis & interceſ-

ſione

ſione cõmendarentur, eorũ ipſorũ pietati eximia ſua liberalitate ſine intermiſſione cõſulerent. Quę perſuaſio ſane & nobiliũ opes haud leui iactura afflixit, & plebeiorũ bonis incredibili detrimento fuit, vt interim nõ dicamus, de iure in ſeruos aliisq; oneribus ꝓphanis in illos nullo diſcrimine tranſlatis, quib, iam olim ꝑ magnã tyrannidẽ abuſi neq; hodie mitiore in pauperes animo multis in locis abutuntur. Ac mihi quidẽ ſæpe cogitanti veteris Eccleſiæ ſtatũ, quæ Hieronymi, Ambroſij & Auguſtini ætate ꝑ oẽs Orientis & Occidẽtis eccleſias cõſtitit, cuiuſq; ſancta & Apoſtolicis ſcripturis cõfirmata cõmunio nõ paucorũ donantiũ, aut eorum q̃ paucis ac ne egentib. quidẽ obtuliſſent, ſed omniũ credentium, inprimis aũt pauperũ; qui vitæ ſimplicitate & innocẽtia ꝓbati eſſent, gratuita benignitate ſubueniebat, minime mihi à vero aberraſſe videri potuerũt ætatis noſtrę homines, qui ſeceſſionẽ illã monachorum cum tanta religionis & meriti iactatione & oſtentatione factã, non factioſam modo, & neſcio, quos exitus moliẽtẽ, ſed etiam ſchiſmaticã fuiſſe, nec parũ publicæ pietati incõmodaſſe (vtcunq; ꝑ errorẽ, & religionis quidẽ zelo id cõtigit) in nuper editis libris ſuis ꝓdiderunt. Nam & Auguſtinus orthodoxus Eccleſię ſcriptor, cõmentariis ſuis, quos in Ioannis Canonicã ſcripſit, claris verbis; *Vide* (inquit) *facta ſunt ſchiſmatica.* Et reſpondens ait; *Cum dicunt homines, nos iuſti ſumus: cum dicunt homines; nos ſanctificamus immundos, nos iuſtificamus impios, nos petimus, nos impetramus*: hactenus Auguſtinus. At quorum in ore frequentius verſantur voces illæ, *nos iuſtificamus; nos impetramus, nos abſoluimus, nos remittimus, &c.* quam monachorũ & hypocritarum? quare nõ eſt, vt ab vllo negari poſſit, quin ab illis cõmuniter erratũ ſit, quib. opera ſua, nec iuſſa eo ritu, quo fiunt, nec mãdata, ſed hominũ præſcriptio inſtituta, & iuſta 31
parte cũ lege Chriſti pugnantia, ita arriſerunt, vt meriti virtutẽ in illis locarent, & digna ducerẽt, quæ omniũ ordinũ eleemoſynis donationibus rependerentur. 32
Ditiores etiam catalogo inſcripti, fratrũ in numero haberentur, q̃ eũ ad modũ cœnobiis numeraſſent & donaſſent. Quod quidẽ ſcripturis indicare & cõprobare præter inſtitutũ foret, cum ſit ab aliis abunde præſtitũ. Nec attinet docere quum nemo ignoret, q̃ iniquo animo Chriſtus, operum etiã legis, nedũ hominis oſtentationẽ tulerit, palã interim admonẽs, ne quidẽ quærendã in ipſis eſſe iuſtitiã, lõge minus in his, quæ humana cõſilia præſcripſiſſent, quemadmodũ poſtea ſunt ad vitã & ſalutẽ à monachis applicata, qui fermento phariſaico, hoc eſt iuſtitia ſua pollutiſſima, Chriſtũ Dominũ nõ modo negligunt, ſed tentant etiã, dũ perfectiſſima, cõſummatiſſimaq; Chriſti ſuppreſſa, ſuã, qua nihil eſt fęculentius, tantopere oſtentare & venditare popello nõ deſinunt. Neq; eſt, vt quiſq̃ horum tergiuerſetur aut diſſimulet, cum huius vnius dogmatis ꝑſuaſione oẽs omniũ monaſteriorum opes & fortunæ nitantur & ſubſiſtant. Aufer n. meritũ monaſticũ illis ſodalitiis, aufer (inquam) cœnobiis fiduciam operũ vulgo receptam, quæ diu noctuq; certa ſpe ſalutis impetranda tam viuis q̃ mortuis proſtat & operatur, q̃d oro amplius habebunt aut præſtabunt hodierna monaſteria & cœnobia, cur digna eſſe ſuis opibus, & rebus hoc fuco partis recte vti, videri poſſint? Nemo donauit ſine operũ reſpectu, nemo obtulit ſine meriti fiducia. Quod ſi hæc illis ꝑmittas, nihil agunt aliud, quam q̃ eleemoſynis indignum & ſcripturarũ traditioni aduerſum eſt. Dudum n. iſtam vanitatẽ operũ, neſcio quid ſibi arrogantiũ, cum patres alii ſancti, qui Gregorii ætatẽ anteceſſerunt, tum ipſe ante omnes Auguſtinus ſingulari diligẽtia adhibita prodidit & reiecit. 33 34
Bernardus aũt monachus fere ſanctus, recepto illi ſuorũ temporũ errori adeo non 35
cõſenſit, vt ſcripto etiã ſit teſtatus, *Neminem poſſe vel ſibi vel alii vitam & ſalutẽ vllis operibus promereri, ſed æternam illam gratis dari credentibus in Chriſtum.* Nec

dubium

dubium eſt, quin ſancti viri plurimi, monaſticā vitam profeſſi, idē ſenſerint,
quod Bernardus docuit. Sed vicēte poſtea Doctores Scholaſtici, & omnium
ſuffragiis error iam inueteratus tāto plauſu eſt exceptus, vt cōtra ſentientes,
hoc eſt, Apoſtolicæ doctrinæ ſubſcribētes, Romani Pōtifices ceu Hæreticos
dānarint. Vtinam aūt ſolis monaſteriis illud quidquid eſt veneni nocuiſſet:
ſerpſit malū amplius inſtarq; cōtagionis cancer doctrinę paucos initio inua-
ſit, mox reliquū Eccleſiæ corpus tāta morbi atrocitate corripuit, vt diſcipli-
na ꝑpe omnis, qua veteres Eccleſiæ ſpectatæ ſunt, ex aliena illa, & vt vere di-
cā vicariæ interceſſionis fiducia mirabili caſu elanguerit. Sicut n. Epiſcopi o-
pulentiores facti, ſui obliti, in ſuffraganeos & vicarios magnam partem cu-
ræ ſuæ poſtea tranſtulerunt, ita Reges, Nobiles, populares, non iam ſuis ſed
monachorū meritis animati, ſua ipſorū benefacta, quæ vel baptiſmo admo-
nente ante oculos verſare debebant, magna parte intermiſerint. Vnde mox
licentiæ & ceſſationi locus cōceſſus, qui Francis & Alemānis iam antea plus
ſatis amplus erat. Et illa vera atq; vnice Chriſtiana cōmunio bonorū omniū
Catholicæ eccleſiæ, quæ à Chriſto capite noſtro per FIDEI & vitæ ſpiritum
in omnia ſeſe vnius corporis mēbra ſpargit & effundit, vel ignorata prorſus,
vel data opa cōculcata fuerit. Porro ſi ſanā magis doctrinā Principes nouiſ-
ſent; ſi Nobiles & populares hanc fidē, quæ ſecundum ſcripturas eſt, edocti
fuiſſent: videlicet q; gratia, & remiſſio peccatorum nec auro nec argēto, nec
36 vllorum hominum venalibus operibus obtineretur, ſed gratis daretur ſitien-
tibus aquam illā viuam, profecto nō hoc tribuiſſent iuſtitiæ monaſticę, quod
tribuerunt, nec fonte viuo præterito ad lacus illos diſſipatos & ciſternas hu-
manarum cōſtitutionum ligonibus effoſſas declinauiſſent. Negari enim nō
poteſt, quin veteres illi Principes, quum ſummo in religionē ſtudio fuerint,
etiamſi plerarumq; rerū ſcientia fuerint deſtituti, quod quidē nō hominum
culpæ fuiſſe arbitror ſed temporum, quę ſui quadam veneratione adductis &
illectis ſæpe imponunt, neq; non cōmendant religionis ſpecie, quæcunq; vel
vſus receptior, vel diutina cōſuetudo, vel ratio aliqua veriſimilis inuexit aut
parum circūſpecta Concilia probarunt, longe aliter de rebus Eccleſiæ con-
ſtituiſſent. Siquidē & Carolus ille Magnus leges ſuas æditurus ita, Anſegiſo
teſte, præfatus eſt: *Hoc ſe ante omnia in regno ſuo quærere, vt defenſio & exaltatio &
honor ſanctæ matris Eccleſiæ retineretur. deinde vt pax & iuſtitia in populo ſeruaretur.*
37 Neq; n. hic alio animo in pietatē fuit, quam ante eum Cōſtantinus Magnus,
ſed alia tamen in tēpora incidit: nec dedit errores, aut intulit Eccleſię, ſed re-
cepit: vt antiqua laude ſua minime carere debeant Francorū Principes, quaſi
fœdis erroribus quadantenus fuerint patrocinati, quum nec volētes nec pru-
dentes fauerint errori, nimirū ſuorum temporum receptis dogmatibus ce-
remoniiſq; obnoxij: præterea Pontificum & Synodorum authoritate obſtri-
cti, vt quorum iam olim cognitioni & ſanctioni de fidei rebus nihil nō tribu-
tum fuit. Supra autem dictum, etiam hac de cauſa condita ab illis collegia &
monaſteria fuiſſe, vt in eis doctrinarum & artium ceu præſidia quædam loca-
rentur, quæ mitigandæ barbariei & pietatis confirmandæ gratia adeſſe ipſis
in procinctu poſſent, quoties negotia religionis poſtulaſſent. Neq; alia tum
ad manum ratio erat, quæ ſæculis illis gentibusq; tam duris, inertibus & bar-
baris conſuli poſſe videretur, quum longe maxime religioni hoc modo con-
ſultum eſſe putaretur. Hæc præfari ceu pro argumento libuit, ne imparatum
lectoris animum vlla parte ex improuiſo offenderemus. Nunc igitur ad diſ-
ciplinam veniendum. Et primum quidem in operis tranſcurſu de Collegiis
Germanicis: inde de cœnobiis ceu monaſteriis, poſtremo de vtriſq;, deque
ipſo diſciplinæ caſu referemus.

IOACHIMI VADIANI CONS. SANCT-GALLENSIS,

DE COLLEGIIS MONASTERIISQ; GERMANIÆ VETERIBUS,

Liber I.

SVB Francis & Germanis cæteris poſt Carolum Imperij
honore potitis vſque in Hainrichum Quartum & am-
plius, tantam verbi Dominici annunciandi curam adhi-
buerunt *Epiſcopi* Germaniæ, vt prope nullum miniſte-
rium maiore cum grauitate & diligentia fuerint executi.
Et iubebat canon ſynodi Magonciacenſis, ne facile Epi- 1
ſcoporum cauſationes admitterentur, quo minus diebus
feſtis, maxime autem dominicis, eccleſias docerent, niſi
ipſos vel aduerſa valetudo, vel iuſta aliqua abſentiæ cauſa excuſaſſet. Tantū
autem aberat, vt illos à ſacra illa functione vel nobilitas vel potentia cohibe-
ret, vt vel his nominibus populo tunc rudi & barbaro hoc gratior eſſet do-
ctrina Chriſti, quo ſublimiores erant, qui eius docendæ prouinciam obiuiſ-
ſent. Magno enim Franci & Alemanni nobilitatem, magno potentiam æſti- 2
mabant. Nec ſine cauſa factum eſt, vt illis habenis moderandis docta olim &
erudita *Nobilitas* adhibita fuerit, & authoritatem propemodū immodicam
eccleſiis Germaniæ Reges & Imperatores promiſerint, quæ omnia poſtea
immenſo abuſui patuerunt. Nulli tum erant *Epiſcopi ſuffraganei*, ſed miniſtri 3
Presbyteri & item *Diaconi*, qui quidem abſentis paſtoris vicem certo ordine
gerebant, præſentis functionem magna obſeruantia iuuabant, præcipue in
ſacris peragendis & erogandis ſacramentis. *Canonici* autem dicti, vt videtur, 4
collegiorum Presbyteri, quoniam in collegium recepti certum diſciplinæ
genus legibus canonibusque præſcriptum profiterentur. Quare & *fratres*
dicti, vetuſtiſſimis monimentis teſtantibus, & ſimul cōmuni victu aliti ſunt.
Nam & ædes Epiſcoporum, quæ vna cum collegiis contiguæ baſilicis erant, 5
monaſteria dicta ſunt, nō minus quam cœnobia, nomine etiam nunc vulgo
durante. Horum veſtibula pauperum & infirmorum cateruæ tenebant, pri-
mæq; illis curæ erant pauperes, ne non qui vere pauperes adiuuarentur. Vi-
duis etiam & pupillis Præſulum atria & aulæ patebant, in hoc vnum condi-
tæ, vt locus eſſe idoneus poſſet illis admittendis, qui vel doctrinæ, vel cōſola-
tionis gratia paſtorem ſuum adiiſſent. Comitatus primis illis mediocris erat, 6
certe à luxu & oſtētatione alienus, nec fere niſi Presbyterorum & Diacono-

rum præſentia honeſtatus. Norant enim ſeſe illi, & ſuæ ſortis erant conſcii,
1 non ignari, nec luxum decere, nec ornatum Epiſcopos: quando inter probra
veteribus quibuſdam obiectum eſſet, quod immodico comitatu fuiſſent vſi.
2 Ante omnia illud agebant Epiſcopi magna cura, ne vel ſuis, hoc eſt publicis
baſilicis, vel priuatis vrbium agrorumve ſuæ adminiſtrationi cōmiſſis eccle-
ſiis, quas *parochias* vulgo vocabant, deeſſet, quod ad diſciplinæ modo incre-
mentum attinere videretur. In Præſule du[illegible]tes potiſſimum ſpectabantur,
Pietas & Eruditio. Pietatem à vitæ innocentia & diuini cultus amore metie-
bantur: Eruditionem autem à iudicio & doctrinæ præſtātia, quam quia pau-
lo rariorem habebant illa ſæcula, perſæpe accidit, vt & monachi doctrinę fa-
ma commendati, & quod omnis ſtudiorum facultas eo tempore præcipue in
monaſteriis regnabat, in Epiſcopos electi, & ſummis ſedib. præfecti fuerint.
Wunefridus enim monachus Anglus, qui & Bonifacius primus dictus eſt,
tempore Pipini: & Rabanus monachus Fuldenſis ſub Ludouico Iuniore.
Præterea & Hiltbertus Otthonis primi tempore, ſedi Moguntiacenſi Anti-
3 ſtites impoſiti ſunt. Cæterum & hunc ſanctiſſimum morem, vt præclara o-
mnia, poſtrema illa ſæcula ſtudiis factionibusq; contaminata, ita nobis pene
funditus abſtulerunt, vt breui poſtea tempore monachis quantumuis indo-
ctis & inertibus, modo generis claritate præſtarent, aditus ad tam ſublimem
prouinciam patuerit. Diuitiarum enim acceſſione factum eſt, vt onus illud
paſcendi gregem Chriſti, quod antea ſancti viri non niſi inuiti & renuentes
ſuſcipiebant, poſtea in honoris & dignitatis ſtatum & faſtum conuerſum,
certatim homines impuri & auari oppeterent, non ſolum clerici, ſed etiam
monachi. Adalbertus enim monachus, cuius in chronico ſuo Lambertus
meminit, homo claudus & edax, proceritatis autem & corpulentiæ tantæ, vt
monſtrum magis quam hominem referret, oculosq; & ora ſtupentium in ſe
conuerteret, eccleſiæ Wormacienſi Henrico quarto fauente impoſitus eſt,
non quod doctus, quod ſobrius, quod abſtinens, & ad animarum curam ge-
rendam appoſitus, ſed quod Rudolphi Sueuorum Ducis frater eſſet. Prima
4 autem collegia multam operam, cum artium aliarum tum ſacrarum inpri-
mis literarum ſtudiis impenderunt. Erant *Scholaſtici* & *Lectores*, quorum no-
mina adhuc durant: nec publice ſolum & plebi, ſed priuatim etiam clero, E-
piſcopi ſcripturas interpretabantur. Perinde enim atque apud antiquas ec-
cleſias, tum Græcas, tum Latinas, erant qui liberales diſciplinas & ſcripturā
vere ſacram, magno cum fructu auditorum profiterentur. Ita Regum Fran-
ciæ ſumptibus vel collegia eo fine inſtituta diximus, quo ſcholarum vice eſ-
ſent, & certo numero alerent, qui ſacris rite peractis ad cōſueta ſtudia reuer-
5 terentur. Turpiſſimum enim vel illis ſæculis viſum eſt, docere velle, quod nō
didiciſſes, aut nomen iactare religionis, quod non doctrinæ nec vitæ ſpeci-
men vllum oſtenderet. Carebat tum Academiis Germania, quodq; erat reli-
quum artium & ſtudiorum, ſuum collegia & monaſteria fecerant. Atq; ho-
rum quidem docendi ratio licet permultum à veteri illa puritate & elegan-
tia degenerarit, adeo tamen non defecerat, quin longe optimum fuerit reti-
neri eam qualemcunq; & coli, in gente præſertim tam rudi & barbara quam
committere, vt eius caſu ſimul reliqua fidei diſciplina conſideret. Quamli-
bet enim remiſſa licet fuerint ſtudia horum ſæculorum, tamen illud interim
aſſecuta eſt Principum liberalitas, vt & ingenia paſſim effloruerint minime
ignobilia, & viri extiterint, non pietate ſolum & doctrina, ſed peritia etiam
linguarum celebrati. Magna temporis pars illi operæ dabatur, vt caperen-
tur ſacræ literæ: nec erat tantum ceremoniarum quantum eſt hodie, mona-
chis quibuſdam, qui ſtando & pſallendo, hernia ſeſe & phreneſi etiam conſi-

ciunt,

ciunt, nihil minus cupientes quam cognitionẽ legis Dei. Adeo hodie diſten-
ti ſumus & farti atque etiam ſecuri: canere malumus & ludere in templis,
quam diſcere & docere, aut quod reliquum eſt horarum, manuum labori,
(quod regula tamen Benedictina iubet) impendere. In templis & baſilicis
nihil ad ornatum aut cultum accommodabatur, neq; hoc quærebat pietas,
vt otium ſpectantium demirantiumque paſceret (quale quid ſuis in templis
Ethnici oſtentarunt) ſed hoc magis, vt corda pietatis amore flagraret, quod
vt aſſequi apud eccleſias ſuas Antiſtites poſſent, id in primis cauebant, ne ca-
ducarum rerum ſpecie & ſplendore diſtractis ſenſibus animus ſuo munere
fungi, & cœleſtium rerum contemplationi inſiſtere nequiret. Proinde aut 1
nulla aut rara in ſacris ædibus ſimulacra erant: & ſi quæ eſſent, nihil inerat,
quod poſſes admirari, niſi ſi quę neglectu & ſimplicitate placuiſſent. Pictu- 2
ra enim, etiam ſicubi frequentior erat, tamen ſine artificio erat, & quæ pluſ-
cula adumbrabat magis quam exprimebat. Reliquiis quidem ſanctorũ poſt- 3
ea honos amplior in baſilicis eſt habitus, Francis nimirum ita curantibus, vt
& auro & ebore, gemmiſq; & argento veſtiræ oſtentarentur, ferculis etiam
Circenſis pompæ in morem adparatis, quæ feſtis maxime diebus ſpectaban-
tur. Quem morem & rem & monachi poſtea vſurparunt, ſed reclamante
Bernardo: qui negat hoc licere monachis ſeipſos prodentibus, dum quod
admirantur, ingerunt templis, nec aduertunt in templis vetari & damnare
ſcripturam, quod ipſi vſurpant. Nec argento enim neque auro DEVS, ſed
fide & cordis puritate colitur. Qua de cauſa oratoria Germaniæ vetuſtiſſi-
ma, quo minus cultus habuere & ornamentorum, hoc magis ad religionem
exercendam appoſita iudicarunt, qui eis ſunt vſi. Et ſatis teſtantur ex omni
ſtructuræ habitu baſilicæ antiquæ, nihil horum habuiſſe ſeſe, quæ poſterior
ætas tanta cum iactura expenſarum ad luxum & ornatum templis ingeſſit,
non à noſtris modo, ſed ab Ethnicis etiam cordatioribus damnatum quon- 4
dam. Recte enim Perſius,

O curuæ (inquit) *in terras animæ, & cœleſtium inanes,*
Quid iuuat hoc; templis noſtros immittere mores,
Et bona Diis ex hac ſcelerata ducere pulpa?

Carolus quidem Magnus fere primus Francorum veterum, immodica
quadam indulgentia ſua, propoſito tamen iuuandæ pietatis ſanctæ, ſacras æ-
des non impleuit ſolum pretioſiſſimis ornamentis, de præda & manubiis vi-
ctoriarum ingentium, ſed & cæremoniis inſuetis antea & inſolitis auxit, quũ 5
Franci iam annis amplius trecentis Chriſtiani fuiſſent. Neque dubium eſt,
(adeo infelicia in ſacris inſtituendis humana conſilia ſunt) quin eum luxum
diſciplinæ corruptela maiori caſu fuerit inſecuta, & morum integritas hoc 6
pronius fathiſcere & collabi cœperit. Notum eſt enim tritumq; ſed dignum
tameſi relatu, Wunefredi Epiſcopi reſponſum, qui ſub Carolo Rege inter-
rogatus, num ſacrum peragere ligneis calicibus liceret? Licere innuit, inſu-
per teſtatus, aureos quondam Presbyteros ligneis vaſculis in ſacro vſos fuiſ-
ſe, ſuo vero tempore ligneos ſacerdotes aureis in calicibus ſacrificare. 7

Initio quidem, vt dixi, non priuatæ, ſed publicæ erant Canonicorũ ædes,
in quibus & cibum & ſomnum communem capiebant, qui illi ſeſe ſodalitio 8
addixiſſent. Dabatur id quidem morum & diſciplinæ obſeruationi, nec ſine
cauſa communio & frequentia placuit, quum ſint pauci, quibus ſolis agere
ſine grandi tentatione in periculo conceſſum fuerit. Vnde & monachorum
communiter viuentium *cellas* feneſtratas & patulas eſſe libuit, vt quoniam
ſeorſim dormirent, habere vel ſomni vel cubiculi inſpectores & arbitros
poſſent. Inde hodieque veterum cubiculorum, quæ vulgo *dormitoria* vocant,

 cellu-

cellulas perſpicuas eſſe videmus, ſed quas raro tamen Abbates inſpiciant,
hoc vnum puto optantes, ne ſuæ inſpiciantur. In tantum autem aliena erant
à luxu & auaritia prima illa monaſteria & collegia, vt Presbytero & mona-
1 cho voluptario, ſicut & auaro, nihil turpius haberetur: & legum præſcripto
tanquam criminoſi notarentur, qui diuitiarum amore correpti ſæcularibus
ſeſe curis mancipaſſent: veteri quidē illa eccleſiarum, & de Domini doctrina
2 inſtituta diſciplina durante, quam Affricæ Epiſcopi tāta ſeueritate & obſer-
3 uantia cuſtodierunt, vt ne teſtamentarium quidem conſtituere liceret Preſ-
byterum, ſi quis Presbyter aut Epiſcopus poſteris ſuis teſtamento cauiſſet:
quum noſtri hodie monachi talem & tam prophanam curam piis etiā cauſis
aſcribant, inter aucupia feliciſſima numeratam. Ita ſæpe in ſpeciē nobis tem-
porum præſcriptiones, ceu honeſta & licita obtrudere & cōmendare ſolēt,
quæ re ipſa nec licita vnquam nec honeſta fuerunt. Igitur in regno Franco-
4 rum Epiſcopis, hac præcipue de cauſa *Aduocati* dabantur, vt eſſent qui ſæcu-
larium & ad victum etiam attinentiū rerum curam & ſollicitudinē gererent:
redituumq; & prædiorum & ſeruitiorum & decimarum, & ſi quæ alia iuris
collegiorum eſſent rationē redderent, minime interim neglecta Epiſcoporū
volūtate, quibus quidem inuitis aut inſciis nihil agebatur. Et iubebat canon
Synodi Magonciaciēſis Anno DCCCXXXIII. habitæ; *vt Epiſcopi & Abbates cu-*
5 *ram omnem adminiſtrationemq; quæ ad victum & alimonium attineret, Aduocatorum*
ſolertiæ relinquerent, quo minus à profeſſionis inſtituto, cui iurati eſſent, auo-
carentur. Veri Epiſcopi nec dominia vlla nec imperia vel mera vel mixta af-
6 fectabant, memores videlicet doctrinæ Chriſti quæ regnū eius, vel hac à par-
te, longe maxime à regno & gladio ſæculi diſiunxit & ſeparauit: ſed & mini-
me ignari ſortis ſuæ, hoc ipſum eſſe ſatagebant, quod dicebantur. Proximis
7 primum ſæculis, Principum ſuorum ſimplicitate temporumq; inertia abuſi,
præpingues quidam & opulenti Præſules deſerta, ne dicā abnegata, religio-
ne, ad dominarum & imperium defecerunt, in ſatrapas, vt vere dicam, & mo-
nachas cōuerſi, nihil autem minus quam monachi aut Epiſcopi. Obfuit enim
eccleſiis væſanus ille & ſatanæ inſtinctu ſubornatus ardor dominandi, ad cu-
ius inſolentiam nō modo pietas offenſa vitiataq; deterius habuit, ſed ipſi et-
iam præſides religionis, dum libidine & ſupinitate nihil non gerunt & com-
mittunt, multis in locis & regno illo impio & dominatu ſunt exuti, hodieq;
paſſim priuantur & exuuntur. Veteres ſeſe intra modeſtiam & abſtinentiam,
8 velut intra metas quaſdam profeſſionis ſuæ, continebant, victu etiam & ve-
ſtitu cōtenti, niſi ſi quid eccleſiæ ornandæ iuuandæq; cauſa donatum aut ob-
latum fuiſſet. Quod ipſum tamen multis in locis Gregorio inſtituente ita
9 diuidebatur, vt pars vna Epiſcopo, alia clericis, tertia pauperibus & peregri-
nis, quarta publicæ ſtructuræ cederet. Nam & ex Ludouici Pij Auguſti de-
10 creto, Epiſcopi ludimagiſtros vt alerēt, admonebantur: nec modo ingenuo-
rum, ſed ſeruorum etiam liberi erudiebantur, quorum qui infimo ordine e-
rant pſalmos canere, & ſacros libros legere diſcebant. quæ eadem & Abba-
tum cura erat, delectis videlicet monachis magiſtrisve, qui ei munere præeſ-
ſent. Nobiles maxime in collegiis & monaſteriis inſtituebantur, ex quibus,
qui magis profeciſſent, ſæpe ſodales facti & promoti ordine, magno honori
& collegiis & monaſteriis fuēre, diſciplinæ formula non retenta modo, ſed
etiam aucta, quam illa demum ſæcula mutarūt, quæ in ſacras illas ſedes, No-
biles nō iudicio, vt antea, ſed fauore & muneribus admiſſos receperunt, nec
tam quid publice pietatis intereſſet, quam quid priuati homines quærerent
& ambirent, animaduerterunt. Siquidem & Nobiles ad otium & luxum con-
uerſi, maiorum ſuorū liberalitate multis iam ſæculis palam ſunt abuſi. Quod

quidem nõ refero, ceu liberalitate illa & alimonia indignos putẽ quoſdam, quorum maiores eximie de multis eccleſiis meruere, ſed vt admoneam auctores plurimos canonicæ & monaſticæ diſciplinę, ne ſuſpicatos quidẽ fuiſſe de iſthoc vitæ & alimoniæ genere, quorũ multi tamen opes ſuas Nobilitati nominatim dicauerunt. Ita n. multis in eccleſiis hodie viuitur, vt earũ Preſbyteri clericiq; nõ alia magis cauſa Canonici dicti videri queant, q̃ quia de reditibus eccleſiaſticis perinde atq; de Canone quodam publico victitent & ſaginentur, parum interim officio reſpondentes. Maiores donis illis & oblationibus ſuis pietati & religioni conſultum eſſe cupiebant, nõ priuatæ cuiuſquã dignitati & ceſſationi. Neq; alius his animus erat tãtã pronitate largientibus, quam vt virtuti & pietati, & pauperum ante omnia curæ, opes ſuæ adhiberentur. Nemo gloriæ & dominationi, nemo luxui & voluptati, nemo otio & inertię, nemo faſtui & ſupercilio quidquã tribuendum eſſe exiſtimauit, quum omnes religionis amore exciti, hoc largius darent, quo magis diſciplinę vere Chriſtianæ fauebãt. Vt profecto non habeant amplius, quod cauſentur Phariſæi quidam inflati, qui tanta cõſcientiæ ſecuritate laſciuientes, nihil agunt minus, quam q̃ illi cupierunt, quorum neſcio, quàm bene locatis opibus perfruuntur. Et cuperẽ eos alia indutos mente tam male non audire multis nominibus, quàm hodie audiunt, ſed ſimilimos eſſe illis qui primi hãc diſciplinam excoluerunt. Minus enim cauſæ fuiſſet conſilij ſui, ætatis noſtræ ſummis viris, qui ſatius eſſe ducunt diuitias illas publicę pietati conſecratas, publicis etiam atq; his quidem honeſtis vſibus deſeruire, quam permittere, vt paucorum hominum regno, vt ſic dicam, & libidini pareant.

Ad inſtitutum autem vt reuertamur, conſtat antiquos Germaniæ epiſcopos ſumma ſemper dignitate præcelluiſſe, partim quidem ob indulgentem Principum omnia illis honorifice deferentium voluntatẽ, partim etiã propter exiſtimationem, quã doctrinæ & pietatis nomine ſibi cõciliaſſent. Qua de re vulgo nõ ſolum *Epiſcopi* & *Archiepiſcopi*, ſed etiam *Pontifices* ac *ſummi* quidem vocati ſunt, cum hodie Romano Epiſcopo prope ſoli id nomen ceu κατ᾽ ἐξοχὴν tribuatur, vulgatiſſimum ante Præſulibus omnibus, præcipuè autem Magonciacẽſi, (de noſtris enim loquor) cui ſummus ſemper inter Germaniæ Epiſcopos honos habitus eſt, ac poſt eum Treuerenſi & Colonienſi, veterum eccleſiarum Antiſtitibus, qui poſtea honoris prærogatiua inter Septemuiros illos numerati ſunt, quibus legendi Cæſaris atq; adeo Imperatoris deſignandi poteſtas cõceſſa eſt. Neq; id ſolum, ſed Regũ etiam vngendorum facultas publico quodam cõſenſu delata eſt, Pipinum Caroli patrẽ Stephanus Romanæ vrbis Pontifex vnxerat, cuius exemplo adlubente, mox & a noſtris Reges vncti ſunt: ſed ea lege, vt Imperij illis culmen non niſi Romæ conſecratis permitteretur. Morẽ vngendi ſcriptura vetus, noſtris haud ſatis intellecta, ꝓbauit, quando vnctos Iſraelis Reges legerent, atq; inde cæremoniam veluti ſalutarẽ transferrent. Animauit aũt Romanos Epiſcopos exemplum Patriarcharũ eccleſię Cõſtantinopolitanæ, qui & ipſi primi, ceu tranſlato de lege & Iudaiſmo more, circiter Iuſtiniani tẽpora, quo plauſibiliorem Imperatorũ Orientis poteſtatem populo facerent, in æde eos publica vngebant, & coronabant. Quod ipſum Stephanus, nullo maiorũ ſuorum exẽplo, dum ad Francos imperium transferre ſtatuit, æquali cum Patriarchis poteſtate vſus, ſibi arrogauit. A Cõſtantino enim, niſi fallor, qui primus Chriſtianorum Principum repudiatis erroribus (vt ait Lactantius) maieſtatem Dei ſingularis agnouit & honorauit, adusq; Carolum Magnum, nemo Imperatorum in vrbe, aut ab vrbis Epiſcopis delibutus vnquam aut vnctus eſt. Nemo enim Imperatoria dignitate præditus, hoc honoris ante Carolum M. Epi-

ſcoporum authoritati tribuit; vt q; iam pro vetere Imperij iure & dignitate
factus eſſet, quodq; aliorum ſuffragiis fuiſſet aſſecutus, hoc illis referret acce-
ptum, qui iuri & poteſtati Impp. erant ſubiecti. Nam & vrbis Epiſcopos rite
etiã electos, ſedi ſuæ præfici ſine Impp. cõprobatione & inueſtitura (vt cum
vulgo loquar) nõ licebat. Nec mirũ eſt eſſe hodie, qui laudi tribuerint, Hein-
richo eius nominis I. clariſſimo Principi, q; vnctionem ab Epiſcopis de Iu-
daiſmo mutuatam ſingulari quadam magnanimitate reſpuerit, hederamq;
illam maiorib⁹ ſe & dignioribus fauerit. Verum iſtam vel nouam cæremoniã
facile erit concedere Epiſcopis, modo ipſi cõtra eccleſiis reddant, quod iam
olim ipſarum fuit ab Apoſtolico more & inſtituto deductum. videlicet vt E-
1 piſcopi, nõ cleri tantum, ſed populi etiam manu & ſuffragio eligantur: quod
diutiſſime in Germaniis obſeruatum ex chronicis noſtratibus cõſtat. Et ade-
2 rant electionibus fere aut Principes ipſi, aut Duces aut Comites, neq; vlla ra-
ta erat electio, niſi quę demum cõſenſu Principis cõfirmata fuiſſet. Quę qui-
dẽ tũ electionis, tum cõfirmationis aut ratificationis facultas à Chriſto paſ-
ſo, mille & amplius annis cõtinenter in ipſa etiam vrbe, ſede ſcil. Apoſtolorũ
3 ROMA ita cuſtodita eſt, vt & populus & clerus Pontificẽ legerent; Impera-
tor autem electionem haberet ratam. Idem enim, ceu diximus, à Cõſtantino
ad Carolum M. vſq;, Romani Principes egerant, ac deinde imperii iure ad
Francos trãſlato, Franci omnes, ac poſt eos Germaniæ Imperatores omnes;
vſq; in Heinrichum V. veteri iure & poteſtate exercuetũt. Enimuero electiõ
Gregorii VII. ſub Heinricho IIII. à Clero & populo facta in literas relata eſt,
his quidem verbis, vt apud Platinam leguntur: *Nos ſancta Romana Eccleſia Car-*
dinales, clerici, acoluthi, Subdiaconi, Presbyteri, præſentibus Epiſcopis, Abbatibus, mul-
tiſq; tum eccleſiaſtici, tum laici ordinis eligimus hodie, &c. Quæ tamen electio facta
eſt circiter annum Dom. MLXXVII. ea re tum primum in Preſbyteros &
Clericos Cardinales Vrbis inclinante; & detrectante Imperatoris conſen-
ſum Põtifice Gregorius enim ita ſeſe veteri Imperatorum iuri & authoritati
4 oppoſuit, vt æqua iuſtaq; poſtulantem Heinricum, & ob cõtemptam digni-
tatem ſuam, inſolentius tumultuantem; anathemate percuſſerit, ac de-
inceps ſuarum partium ſtudiis ſummo periculo inuoluerit. quoque animi
ſui libidinem expleret, ſatis duxerit vniuerſam Italiam bellorum clade &
ſtrage concutere, quam eo loco & honore Imperatorem habere, quo præ-
5 deceſſores ſui tot ſæculis habuiſſent. Nec mirum, ſi ſint qui quærant quibuſ-
nam cauſis acciderit, vt poſteris aliquot Gregoriis adeo diſplicere potuerit;
quod primus ille Gregorius, omnium optimus & doctiſſimus, tantopere a-
gnorit & probarit? Hic enim Pontifex creatus, cum tantum onus inuitus
obiret, & trahi tamen ſe omnium voluntate publicum ad munus videret;
nuntio cum literis Byzantium miſſo, Mauricium Imperatorem obſecrauit,
ne ſui electionem, quam Clerus & populus feciſſent, ratam eſſe fineret, &c.
Quod vtique minime feciſſet vir tantus, niſi pro more & iure veteri Impe-
ratorum authoritati deferendum eſſe exiſtimaſſet. Scribit autem Liutpran-
dus Ticinenſis, Romanos quorundam ſubinde Pontificatum ementium
vendentiumq; ſtudiis, factionibus commotos, Otthoni primo, clariſſimo
Imperatori ſancte iuraſſe, nunquam ſe in poſterum epiſcopum ſine Impera-
toris conſenſu lecturos. Et à Lamberto eſt proditum, circa annum Domini
MXLVII. legatvs ex vrbe ad Heinrichum Tertium veniſſe oratum, quo
Epiſcopum vrbi, atque eum quidem deſignare dignaretur, quem ipſe Apo-
ſtolica ſede dignum iudicaſſet. Quod & Quarto ſub Heinricho accidiſſe
6 tradit. Legatis iterum reſtatis, nolle ſe cum Clero quemquam eligere, ſine
Principis ſententia ſuper ea re prius exſpectata. Cæterum & hac Princi-

pum

pum dignitate paulo poſt violata, adeo ſtudiis factionibuſque Pontificum
ſucceſſit, vt & populus, cuius ſumma iam olim in vrbe authoritas fuerat, iu-
re electionis fuerit ſpoliatus. quod quidem largitionum coercendarum gra-
tia factum poterat videri, niſi eas ipſas populo repudiato, amplius incru-
duiſſe conſtaret. Atque ita mirabili, & vt equidem coniicio, fatali qua-
dam rerum mutatione factum eſt, vt quod antea Pontifices ab Imperatori-
bus expectaſſent, idem hodie reinuerſa ab Pontificibus expectent Impe-
ratores. Enimuero Carolo Pipini filio Hadrianus Papa, non vrbis ſolum, 1
ſed eccleſiæ etiam vrbanæ diſpenſationem ita large contulerat, vt ne de
ſacris quidem, & eccleſiaſticis rebus conſtituendis, Principe inconſul-
to, deliberaretur. Et ſatis conſtat, poſt Gregorium extitiſſe Papas, qui vel 2
iuramento fidem facere Germaniæ Principibus non dubitarint; hoc i-
pſum Imperatorio nomini deferentes, quod maiores, ſancti viri, vltro i-
pſis ſcriptura admonente detuliſſent. Sextus primum (ni fallor) Grego-
rius, & qui eum ſecuti ſunt Epiſcopi non pauci, parum in optime meri-
tos grati, ſummis viribus hanc in rem incubuerunt, vt noſtri, hoc eſt Ger- 3
maniæ Principes, quibus tamen illi, quidquid ſunt & poſſunt, debent,
antiquiſſimo illo & æquiſſimo iure deſtituerentur, Romæque non Impera-
tores, ſed Pontifices imperarent, illa ſibi poſtremum, dubium quo iure,
quave iniuria, poteſtate arrogata, vt parum hactenus rata fuerit Impera- 4
torum electio, niſi ei Pontificum conſenſus acceſſerit: nec *Auguſti* no-
men vlli permiſſum, niſi quem Pontifex, poteſtate illa ſua nuper vindica-
ta inauctoraſſet. Veteres Germaniarum Epiſcopi, tametſi ſæpe ab ipſis 5
Imperatoribus deſignati ſunt: tamen vel rite electi ea veneratione Prin-
cipes ſuos ſunt proſecuti, vt nihil illis, ſalua modo religione, non tri-
buerint. Sero enim celeberrimo illo electionis iure Germanicæ eccleſiæ
ſpoliatæ ſunt: nec ante, quod ſciam, receptum eſt, vt à paucis & ſolis, (vt
hodie) canonicis Epiſcopus legeretur, quam in vrbe mos nouus & inſue-
tus receptus eſſet, nempe vt Acoluthi, Subdiaconi, Diaconi, & Preſbyte-
ri vrbis, qui ob ſedis honorem *Cardinales*, hoc eſt, præcipui cognomina-
bantur, Epiſcopum ſummoto populo legerent, quod annis pluſculis poſt
Gregorii Septimi Pontificatum accidiſſe certum eſt: ritu tamen longe di-
uerſo & magis liberali lectis Epiſcopis, quam hodie à Cardinalibus vrbis &
orbis, in conclaue tanquam in caueam incluſis, eligantur. Sed de his rebus
ſatis abunde ab aliis proditum eſt. Nunc de illo admonendum duxi, *Simo-* 6
niæ crimen adeo fœdum à maioribus noſtris iudicatum & habitum fuiſſe, vt
recentia etiam Germanica concilia, ipſum non niſi hæreſeos crimine tra-
duxerint & notarint: priuarintque rerum eccleſiaſticarum diſpenſatione,
qui muneribus & largitionibus ſuffragia ſibi coemiſſet, & in quæſtum ver-
tiſſet pietatis negotium. Cito eam peſtem Galliæ ſenſerunt, iam olim ad-
eo graſſantem, vt & Gregorius Theodericum Hilperti filium Francorum
Regem literis admonendum duxerit, ne non ſeuere de ſimoniæ crimine co-
gnoſceret. Pepererat illam partim ambitio, partim (quæ comes ambitionis 7
eſt) auaritia: neque aliud vnquam fuit æque præſens venenum in Satanæ
manu, quo Epiſcopi quidam ſemel incenſi, ac velut in rabiem, vt ſic dicam,
acti, hoc vnum multis ſæculis egerunt, vt fucum pietatis omnium oculis in-
ſpergerent, pietatem ipſam omnium animis eximerent, ea demum liberta-
te ſibi vindicata, quæ nec ab honoribus, nec ab opibus, nec à dominiis qui-
dem & regnis abhorreret. Suprà autem dictum à nobis, Germanos parum æ-
quos ſimoniæ fuiſſe, eaque de re morem publicę electionis multis ſæculis te-
nuiſſe. Sane Alemanni *Parochiam* vocabãt, quã noſtri Gręca voce, ſed Latinis 8

tamen vſitata *Diœceſin* appellant, & *Presbyteros Parochianos*, quos vulgo hodie
parochos nominant: quos quidē plurimis in locis populus eligebat, dein Epi-
1 ſcopi tatum faciebant, q̄ illi placuiſſet. Et iubebat Canon, vt ad curā anima-
rum gerendā Epiſcopi ſeu parochi deſignarentur, ſeu vt illi vocant, nomina-
rentur, q̄ vita & verbo ſuis vſquequaq; prodeſſe valerēt. Electi, honeſto comi-
tatu ad Epiſcopos deducebātur, nec licebat quem q̄ ſic electū deſignatumve
reiicere, niſi notabili criminis intētione ꝓbata; vſq; adeo etiamdum in duris
& neſciis multarum rerū ſæculis valebat plebis de ſuo paſtore iudiciū. Quod
ipſum tamen tam ſanctum & Apoſtolica traditione probatum, itidē & auari-
tia nobis & ambitio ſuſtulerunt: iure ipſo electionis magna ex parte ad Epi-
2 ſcopos & Abbates translato, & miris techbnis vitiato. Quod certe è *iuramētis*,
quæ Canoniſtæ *fidelitatis* appellauere abunde cognoſcitur, teſtantib. ſcilicet,
quantum noſtrorum animi ſuis rebus addicti ab illorum pietate & religione
abſint, qui nō ſibi aut ſuo cōmodo, ſed Chriſto & gregi eius paſtores legerūt,
quiq; primum locum Apoſtolicæ doctrinæ & libertati cōceſſerunt, hoc vnū
curantes, ne vllus locus quæſtui, hoc eſt ſimoniæ & phariſaicæ negotiationi
relinqueretur. Quod ad me attinet, fateor pro mea imperitia, nunq̄ me vel
audiſſe vel legiſſe vlla iuramenta tam ſeruilia, tam aduerſa libertati doctrinæ
Chriſti, quam illa ſunt, quæ hactenus Epiſcopi & Abbates quidā à parochia-
nis priuatisq; ſacrificis, quos *Capellanos* vocant, extorſerunt. Neq; n. alio vllo
certiore teſtimonio vngues ſuos, hoc eſt impios conatus, & miſere affectam
cōſcientiam prodidere lupi quidā rapaces, q̄ illis tam duris & inauditis obli-
gationibus; quibus opus nullo modo fuiſſet, ſi tam agere & obſeruare libuiſ-
ſet, quod ſcriptura dictante præcipitur, quam vel nouam religionem vel no-
xiam hypocriſin ſcriptura reclamante tueri. De diſciplina n. & pietate *cura-
que*, vt ipſi vocant, *Paſtorali*, nullum iota in illis legas: hoc ſolum cautum eſt,
ne vel agant vel ſentiant aliud, quam quod his placet, à quibus nō iam onere
& labore, ſed munere & honore ad quæſtum videlicet & farinam faciente,
ſunt donati. Et quam iniqua ab illis exigunt, tam impia illi pollicentur, nec
detrectant qualemcunq; obligationē adminiſtrandę eccleſię, modo ne deſit
quod ad quæſtū faciat. Ita n. eccleſiis paſſim occupandis poſſidendisq; intēti
ſunt hodie pleriq; omnes ſacrificuli, vt re ipſa nihil magis quærere, q̄ ſeipſos
videantur. Nihil n. in præſentia de immunitate dicemus, qua & ipſa tamen
ſeſe prope omnium iudiciis & cenſuris ſubtraxerunt, vnicis Epiſcopis ſubie-
cti, qui ſic tamen plectunt nocentes, vt propemodum irritare pœnis, & hoc
nocentiores facere videantur, quæ ſæpius puniunt, vſq; adeo (quod dicitur)
mutuo ſcabunt muli, nec tolluntur crimina, vt alibi à nobis dictum eſt, ſed a-
3 luntur. In Regno Francorum licebat laicis paſtores, quos delegiſſent, obſer-
uare & notare & deferre Epiſcopis, quorum muneris erat, omne genus vitia
in illis, vtpote diſciplinæ ſuæ ſubmiſſis, emendare & adigere etiam ceſſantes,
vt verbo ædificarent, & ꝓdeſſent exemplo. Paucæ erāt eccleſiarum cæremo-
4 niæ, neq; alia magis vſitata ſacramenta, q̄ Baptiſmi & Eucharistiæ. Horum n.
prope ſolorū meminere Cōcilia, quæ ſub Carolo Caluo & Ludouico Iunio-
5 re Magonciaci & Wormatiæ celebrata ſunt. Paſchate autem & Pentecoſte
baptizabantur, non quod alias non liceret, (vt enim ætas omnis, ita & omne
tempus ad baptiſmum idoneum eſt) ſed quod ita tum eccleſiis libuiſſet: nec
licebat, niſi in publicis villis baptizari & coram eccleſia (ita enim iubebat
Canon) niſi aliud ægritudo poſtulaſſet. Lege aūt adigebantur ſuſceptores,
6. 7 quas ea ætas *Compatres* & *Patrimos* vocabat, vt infantes, quos ſacro de fonte le-
8 uaſſent, Catholica fide imbuerent. Cœna Dominica ſæpe numero dabatur
credentibus, quæ quidem (quod ſciam) nec recepta eſt à quoquam priuatim,

nec

nec diuiſim partimve erogata eſt; ſed plene diſtributa in populum. Legi-
mus tamen priuatim & inprimis ægrotis extra cœtum, & quidē domeſtica- 1
tim Euchariſtiā exhibitā fuiſſe. *Miſſam* aūt vocabant illa ſæcula cœnā illam 2
publicam & dominicam, vnde fortaſſis *Miſſa Martini*, *Miſſa Andreæ*, aliæq; id
genus Miſſæ feſtę, apud mediæ antiquitatis ſcriptores memorantur: nomen
forte indeptæ, quod feſtis maxime diebus peragerentur. Et ſæpe quidem du-
bitaui, num *Miſſæ* nomen, quo nundinas hodie celebriores mercatorū vul-
gus intelligit, inde natum videri poſſit, quod multis in locis ſtatas illas & an-
nuas nundinas feſtis fere diebus annectimus, idq; ob populi frequentiam ad
miſſas celebriores cōfluentis. Franci & Alemanni infantes ſuos altari admo- 3
uebāt Euchariſtiæ gratia: qui mos in multis Heluetiæ noſtræ locis ante pau-
cos annos deſiit, neq; adeo exoleuit, quin adhuc ſacrificantib' alicubi adhi-
biti pueruli, labellis ſuis vinum calicis excipiant, quod ſane & Sangalli, dum
miſſæ priuatæ legerētur, religioſe obſeruatum eſt, licet pauci veterū morem
agnoſcerent. Iam ad diſciplinam quod attinebat, iubebat Canon, vt Presby- 4
teri quotannis quadrageſimę tempore de miniſterii functione & fidei prędi-
catæ doctrina rationē Epiſcopis redderent, ne facile admittebātur vel Preſ- 5
byteri vel Epiſcopi ad vllum miniſteriū, niſi prius in ſynodo excuſſi & ꝓbati.
Synodi vero minimum annuæ per diœceſes celebrabantur. Epiſcopis interim 6
lege adactis ne hac in re ceſſarent, aut cunctarentur. Requirebatur aūt *in pa-* 7
ſtore, (vt author eſt Rabanus) *ſcientia ſcripturarum, pura veritas hiſtoriarum, modi* 8
tropicarum locutionum, ſignificatio rerum myſticarum, vtilitas omnium diſciplinarum,
honeſtas vitæ, & probitas morum: adhæc elegantia in pronuntiatione, iudicij acumen in
dogmatibus, differentia medicaminum in varietate ægritudinum: quæ qui neſcit, in-
quit Rabanus, *non dico alienam, ſed ne ſuam quidem poteſt diſponere vtilitatem*. Mi-
rum autem, vel hęc ipſa ſæcula requirere potuiſſe, quod noſtra ætate tot mo-
dis fœliciore negligitur, examinatoribus illis haud aliud exigentibus, quam
frigidulas aliquot grammatices regulas, & vſum magis quam peritiā canen-
di, cum adiectis quibuſdam diffinitiunculis, quas ediſcere & memoriæ man-
dare pueri etiam valeant. Refrixit enim Synodorum celebratio, quæ tamen 9
quam diu eſt obſeruata, doctrinæ & diſciplinæ cuſtodiendæ haud medio- 10
crem medelam afferebat. Durant quidem reliquiæ quædam, & extant De-
cani certis eccleſiis præpoſiti, qui quibuſlibet de cauſis ſuos conuocant, ſed
eo tamen ritu, vt conuiuium non concilium agere videantur: pares ſcilicet
cum paribus (vt in prouerbio eſt) cōſociati. Sed veteres ad Epiſcopos redea-
mus, qui per Alemanniam Principis edicto monebantur, ne alia populū do- 11
ceri permitterent, quam quæ de ſcripturis eſſent deprompta. Symboli arti- 12
culos magna cura eccleſiis, qui plebi regundę præpoſiti fuiſſent, exponebāt:
ſed & crimina recitabantur ex Apoſtolo, vt qui talium rei forent, de eccleſia
ſummouerentur. In numero autem criminoſorum vinolenti cenſebantur, 13
quos Caroli ætas magno cōſenſu myſticarum rerum cōmunione interdixit:
ad hæc & auguriorum & incantamentorum haud vnius generis deliria, cre- 14
bro notabantur, quæ Francis & Alemannis, vtpote nō ita pridem à paganiſ-
mo cōuerſis, tanto labore diſſuaſa ſint, vt diutule ferre, & horum donare ve-
hementiæ nonnulla Epiſcopi coacti fuerint, quæ ſane multis annis parum
pie ſunt retenta. Præcipue autem, purgationum ſpecies quædam pluſquam
ſuperſtitioſæ, quibus ad innocentiam explorandum vſi ſunt, velut iudicio a-
quæ frigidæ, aquæ feruentis, nouem vomerum candentium, & ſanctæ cru-
cis iudicio, quæ demum vt ſuperſtitioſa ſublata ſunt. Sublata eſt & mo- 15
nomachia iam olim Germanis, ad arma & vindictam pronis, vſitata: quæ
ipſa tamen, nec vitium quidem aut roboris, nedum æquitatis aut innocen-

tiæ vllam indicaturam præſtare potuit. Scribæ Alemanni poſtea *Campicertamen*, *μονομαχίαν*, id eſt, ſingularem & condictam illam pugnam vocauerunt,
quam vulgus voce ceu detorta *Campf* dixit, cuius vt nomen, ita etiam ſce-
1 lus adeo inhæſit noſtrorum animis, vt ſint paſſim, qui atrocem illum & gla-
diatorium cögreſſum ſuis, ceu gloriæ aliquid aut iuſtitiæ afferentem, etiam-
num permittant. Sed fuit tamen tempus, quo probandæ innocentiæ mono-
2 machia conceſſa fuit, atque id quidem Francis & Alemannis frequenter &
3 paſſim. Deſiit & purgatio per Euchariſtiam facta, quam & Pontifices qui-
dam (inter quos Gregorius Septimus) vſurpare non dubitarunt, innocen-
tiam videlicet de obiecto crimine teſtaturi, ſi Domini corpus intrepidi ſum-
pſiſſent. Caroli ſæculum turpem etiam quæſtũ notabat, & in turpi lucro no-
4 tabatur, ſi quis vinum aut annonam emiſſet paruo, quo pluris poſtea vende-
ret. Feſti dies, Dominicis exceptis, perpauci erant Francis & Alemannis et-
5 iam ſub Carolo: nec alios memorat Anſegiſus, quam *Natalem Domini*, *Stephani*, *Ioannis Euangeliſtæ*, *Innocentum*, *octauam Domini*, *Epiphaniam*, *octauam Epiphaniæ*, *Purificationis S. Mariæ*, *Paſcha per dies octo*, *Lithaniam maiorem*, quam noſtri
6 rogationem vocant, *Aſcenſam* (ſic vocabant Domini in cœlos aſcenſionem)
Pentecoſten, *S. Ioannis Baptiſtæ*, *S. Petri*, *S. Pauli*, *S. Martini*, *S. Andreæ*, *de Aſſumptione Mariæ* Carolus interrogandum reliquit, Ludouicus filius perſuaſus, feſti-
uam eſſe iuſſit. Receptum autem & illo tempore fuit, ne quas precationes a-
liter facerent Epiſcopi vel Presbyteri, quam *ad Deum Patrem per Chriſtum Ieſum filium eius*, nec alias hodie in vetuſtis libris legimus. Caroli quidem ætate
palam eſt precibus inſerta Sanctorum memoria, vt qui intercedere pro no-
8 bis, ac veluti patrocinari multis etiã veterum crediti ſunt. Licebat aũt Prin-
9 cipi in regno ſuo quoties viſum eſſet, Eccleſiaſticis ordinib⁹ ſimulq; ſæcula-
ribus conuocatis, de rebus ad religionẽ attinentibus conferre in medium:
Neq; hoc ſolũ, ſed priuatas etiã cauſas, quæ vel offenſionem paritur? vel ob-
futuræ pietati viderẽtur audire & diſcutere: ſæpe & Epiſcopis & Presbyteris
& Abbatibus accuſatis, & ad audientiã citatis, maxime vbi vel temulẽtiæ vel
10 fornicationis, vel ſimoniæ aut errorũ doctrinæ, aliisq; id genus ſcandalis inſi-
mulati fuiſſent. Quod ſi ad ſynodum vocati reſtitaſſent tergiuerſando, con-
11 feſtim à Comite cõpellebantur, quo dictorum factorumq; rationẽ celebri in
conuentu redderent, & obiecta ſi negaſſent, iuſtis cauſis diluerent & confu-
12 tarẽt. Hoc modo & Otomarum primum monaſterii noſtri Abbatem, ad Sy-
nodum euocatum cõpulſumq; à Comitibus, quo ſe purgaret legimus. Quin
& laicos contumaces (ea erat diſciplinæ conſtantia) Princeps ad eam pœni-
tentiam, quam Epiſcopi impoſuiſſent, obeundam & ferendã adigebat. Vnde
facile cognoſcitur *Canonicam ſatisfactionẽ*, Regũ maxime authoritate (ne cri-
minoſi exemplo nocerent) receptam & inſtitutam fuiſſe, quam indulgẽtiæ
nobis Pontificiæ in totum ſuſtulerunt. Franci autem magnis de rebus con-
ſulturi peregre vocatos Duces & Comites conſilio adhibebant: nec minus
13 interim domeſticorum, hoc eſt aulicorum hominum opera vtebantur.
14 Haud raro & comitia celebrabant omnium ordinum conuentu, in quibus
de cauſis ſacris, prophanis, publicis priuatisq; decernebatur. Et erat moris
15 Germaniæ Imperatoribus, vt raro vllum diem eximie feſtum, puta Natalem
Chriſti, Paſcha, Aſcenſionem, Pentecoſten, ſine celebri procerum regni
concurſu, nec niſi præclara aliqua in eccleſia peragerent. In religionis nego-
tio primas gerebant Epiſcopi: & pone quidem ipſos Abbates, qui vel erudi-
tione vel prudentia commendabantur. Reliquum locum Nobilitas, & opti-
mates, inde officiariorum, quorum tunc *maiores domus* erant, & domeſtici
Regis, & Comites Grafiones, Cancellarii (hoc enim ordine cenſentur in an-
tiquis

tiquis libris Francorum, qui Regiis muneribus fungebantur) ex vrbibus aut
villis euocati, vindicabant, ſumma ſemper Principis, ſed æquabili tamen &
omnium conſiliis attemperante ſeſe poteſtate. Dabantur autem & legibus
vel ſanciendis vel reformandis publici conuentus, in quibus amplum & ho-
norificum locum optimates tenebant. Vnde illud, quod vetuſtiſſimis in li-
bris tabulisq; ætatis mediæ, ſæpe Nobilium & Epiſcoporum, Abbatumque
certus aliquis numerus refertur, quorum præſentia leges rogatæ aut refor-
matæ fuerunt. Adeo vero alienus erat in Francia & Alemannia Caroli im-
perio, & multis poſtea ſæculis Epiſcoporum vrbis dominatus, vt de conci-
liis indicendis non niſi Imperator cum ſuæ dictionis Epiſcopis & Abbatibus 2
conſultaret, ac demum Pontificem de voluntate ſua certiorem faceret. Et
Fridericus Secundus Gregorium Nonum, concilium Magonciæ celebran-
dum indicentem inhibuit, quod grauandæ Germaniæ gratia illud inſtitu-
tum reſciuiſſet. Caroli autem ætas hoc honoris, & merito quidem tunc, Ro-
manæ Sedis Epiſcopis tribuebat, vt indicto concilio aut ipſoſmet Epiſco-
pos, aut ſi his non vacaſſet, doctiſſimos quoſque ex vrbe Legatos poſtularet,
qui concilio intereſſent, ne arbitris remotis, agi quicque & decerni à pien-
tiſſimis Principibus, illi vel ſuſpicari poſſent. Minus tum factionum & ſtu-
diorum erat Primatibus Eccleſiarum, etiamſi ſubinde vitia & abuſus ingrue-
rent, quibus poſtea ob candorem & ſimplicitatem hominum Germano-
rum, immodice (vt diximus) indultum eſt, & in ipſo diſciplinæ excolendæ
ſtudio magna pars diſciplinæ amiſſa eſt. Fuit enim tempus, quum Romani 3
Pontifices nec *Vniuerſales* nec *Catholici* vocarentur, ſed Romanæ tantum ec-
cleſiæ Epiſcopi, vſque adeo ſuſpectis & contemptis honorum titulis, vt &
Beatus Gregorius palam affirmarit, Antichriſti præcurſorem eſſe, qui vni-
uerſalem ſacerdotem vocari ſe contenderet, quamquam autem ſtatim à
Gregorio peſtis illa ambiendi primatus Apoſtolicam eccleſiam inuaſit & 4
infecit, tamen illis quidem ſæculis non modo pietatis negotium non reie-
cerunt Epiſcopi illi vrbis, ad ſæculum videlicet opesve & dominatum (vt
noſtri hodie) conuerſi, quin palam vel ſimularent, vel certe teſtarentur, nul-
li ſe rei magis conſultum eſſe cupere quam pietati. Quare & in Gallias non-
nunquam & alias in regiones ſub Francis & Alemannis egreſſi ſunt. Pipino
quidem & Carolo nihil officii denegantes, quin quemcunque locum indi-
xiſſent, in eum ſeſe proni & parati reciperent. Vltro etiam LEO Pontifex, ac
veluti ſalutandi gratia, Italia relicta, Carolum Imper. apud Germanos agen-
tem adiit. Neque adeo Stephanum Quartum officii puduit, quin ſede ſua
relicta Ludouicum Caroli filium in Galliis tunc agentem adierit, vnctumq;
extra vrbem & Italiam Auguſtali corona donarit. Quod ipſum illos & Ot-
thonibus & Hainrichis, vel ad concilia, vel alios ad conuentus, euocantibus
non grauatim præſtitiſſe conſtat. Certe nulla à re tum minus abhorruerunt,
quam à ſynodorum frequentia. Qua in re præcipua quædam Zachariæ Pa-
pæ dexteritas obſeruata & in literas relata eſt, qui licet nonnulla commiſe- 5
rit vel parum piis probata, tamen ita ſe in promouenda religione ſedulum
paratumq; exhibuit, vt bonorum in Pontificum numero cenſeri merito de-
beat. Wunefridi enim Epiſcopi opera vſus, & Francorum auſpiciis fretus,
plurimum commodi atque ornamenti Galliarum & Germaniarum eccle-
ſiis attulit. Illud memorandum, vno Carolo iubente, quinque ordine conci-
lia per Gallias, ſuper ſtatu eccleſiarum corrigendo celebrata fuiſſe: quorum
primum Magontiæ, ſecundum Rothomagi, tertium Remis, quartum Ca-
billone, quintum Arelate habitum eſt. Nec minus deinceps à filiis nepoti-
busq; conuentus habiti, in quibus ſumma cura adhibita eſt, religioni vt con-
ſuleretur,

ſuleretur. Obſeruatum autem primum omnium poſt res Francorum colla-
pſas, quum dignitas Imperatorum Germaniæ contemptui eſſe Romanis E-
piſcopis cœpiſſet, pertinacia quadam, nec parum ſuſpecto ſtudio, haud alibi
fere multis ſæculis, quam in vrbe celebrata eſſe concilia: & inauſpicata qui-
dem illa magna ex parte fuiſſe, quæ ſuo ſuorumq; arbitrio Pontif. Romani,
præterita Imperatorum authoritate, conuocaſſent. quod quidem è mediæ
ætatis Chronicis notius eſſe arbitror, quam vt exemplis ſit opus.

Enimuero Franci regnum ſuum in Ducatus & Comitatus diuiſum vigi-
lantiſſime adminiſtrabant, primum non alienis, ſed ſuis legibus vſi, parte ta-
men (vt fit) ex alienis deſumpta, quibus multis ſæculis vſi ſunt Germani, ho-
dieque vel neſcii pluribus vtuntur. Potiſſimæ erant *Salica*, *Ripuaria*, *Aleman-
nica*, & illa quam *Gombetam* dixêre, ſingulis quidem veteri more in multa ca-
1 pita diſtinctis, quas hodie in vetuſtis bibliothecis videmus. Et exſtat Sangal-
li vetuſtiſſimus codex ſtylo inculto & barbaro ſcriptus, qui & Salicam & Ri-
puariam & Alemannicam continet. Exſtant ibidem Anſegiſi libri de legi-
2 bus Caroli & Ludouuici, ex quibus plurima deſcripſimus. Legibus igitur
3 Principum præcipuis, non laici modo ordines, ſed monaſteria etiam & col-
legia parebant: neque vſquam ratum habebatur, quod lege reclamante pa-
ctum fuiſſet. Norunt autem Franci & Alemanni Romanas leges veteres,
quod ex antiquis ipſorum tabulis palam conuincitur. Carolum autem inter
ciuiles leges conſtat pluſculas habuiſſe ex Moyſe tranſſumptas, quæ quod
diuinæ eſſent, eo nomine commodiores Chriſtiano regno adminiſtrando
viſæ. Cleri diſciplinam ad ſcripturæ præſcriptum & ſynodorum ac Princi-
pum decreta Epiſcopi exigebant, interim & Pontificum reſcriptis vſi, quum
aliis atq; aliis de rebus conſulti fuiſſent. Atque horum pluſcula tunc extabãt
4 in literas relata, primũ ab Iſodoro Hiſpalenſi Epiſcopo, ac poſt eum ab Iuo-
ne Præſule Carnotenſi, quæ modico tamen numero continebantur, & eo
quidem in loco habita, vt conſilia magis quam oracula iudicarentur.

Abbates Benedicti regulã, quam ſolam ea ſæcula norãt, ſuis inculcabant.
Sero enim receptum eſt ius illud Põtificum, quod quia humanum eſt, à qui-
buſdam (Ethnicorum licet more) *Pontificium* dictum eſt, quod *Canonicum* no-
5 ſtri vocant. Gratiano primum immenſum illud opus conſarciente, quod ſub
Friderico Ænobarbo factum eſſe exiſtimatur. Ad cuius deinde exemplum
Decretales Gregorio Nono curante conſcriptæ ſunt: dein *ſextus Liber* à Boni-
6 facio octauo, & *Clementinæ* à Clemẽte Quinto, inde ad fæces vſq; diſcenſum
Extrauagantium, regnante iam & nihil non audente Ioanne Viceſimo ſecun-
do, Anno Domini MCCCXVII. Ex quo tempore mandata hominũ primo in
loco & oraculorum quidem vice habita, ſcripturarumq; decreta poſtrema
in ſubſellia reiecta ſunt. Generalis autem conſtitutio erat Synodorum de
Presbyteris: *Ne arma ferrent, Ne in hoſtem irent non euocati, ne venarentur accipi-
7 tresve aut falcones* (hæc decreti verba ſunt) *alerent*: ſeuere autem in illos ani-
8 maduerſum, qui auaritiæ ſtudio correpti turpia lucra ſectabantur.

Cauſas matrimoniorum multis in locis iudices ordinarij ciuilium nego-
9 tiorum cognoſcebant, quorum erat & diuortia peragere. Venus inceſta et-
iam in Laico magna pœna vindicabatur. Rarum illis ſupplicium capitis, &
in totum maleficiorum omnium pœna leuior, maximis criminibus ærariis
10 factis, quæ hodie ferme ſanguine & morte vindicantur. Alemanni inceſtas
nuptias iudicabant, ſi quis ſocrum, nurum, priuignam, nouercam, filiam fra-
tris, filiam ſororis, fratris vxorem, vxoris ſororem matrimonio ſibi copulaſ-
ſet: præterea ſi filii fratrum ſororumve iuncti matrimonio fuiſſent. In quibus
omnibus caſibus locum habebat diuortium, bonis eorum qui contra legem

coiſſent

euiſſent fiſco adiudicatis. Franci Ripuarij diuortio & bonorum confiſca-
tioni exilii pœnam adiiciebant inceſtis. Liberi minorennes inceſta libidine
polluti libertatem amittebant, & numero ſeruorum fiſcalinorum cenſeban-
tur. Sed de ſeruis infra dicemus. Leuibus autem de cauſis ab Alemanis ſpon-
ſalia ſoluebãtur; & licebat priorem intactam repudiare, ſi quis iuraſſet amo-
re adductum, vt ea relicta aliam magis deamatam duceret: neque maior erat
repudii mulcta, quàm 40. ſolidorum. Durabat tamen ea ætate lex illa diui- 1
na, quæ filiam ſine parentum tutorumve conſenſu nubere non ſinebat.
Franci Salingi pœna duorum millium quingentorum mulctabant, qui alii
deſponſatam abſtuliſſet, & coniugio ſibi copulaſſet, ſed ratum interim con-
iugium manebat. Sic enim habet lex Salica: *Si quis ſponſam alienam tu-
lerit, & ſibi in coniugium copulauerit* II DCīC DIN. *qui faciunt ſolidos*
LXIIſ culp. iud. *ſponſo autem eius* Dcīs din. *qui faciunt* sol. X V.
Culpſ. iud. Seruum fugitiuum ab ignorante Epiſcopo in Preſbyterum or- 2
dinatum, ſi dominus requiſiuiſſet, nõ aſſerebat adeo ſacerdotium, quin pro-
bata ſeruitute in priſtinam conditionem remigraret. Nec dum enim no-
tus erat character ille indelebilis; quem ſcholæ poſtea inuentum ſacrificis
ſuis inuſſerunt. Nec Francorum modo legibus, ſed etiam Cæſareis Iuſtinia-
ni cautum legimus. Contra autem ſæpe manumiſſi ſunt ſerui, qui doctrinæ 3
commendatione ad miniſterium vocati aut electi eſſent. Extant enim ve-
teres chartæ manumiſſionum, quarum vnam à me viſam libro ſecundo in-
ter exempla veterum chartarum ponemus. *Decimæ* propriæ eccleſiarum e-
rant, certis limitibus, quas tunc *Marcas* vocabant, diſcretæ. Crebro men- 4
tio fit marcarum in Regum diplomatis antiquis, præterea in donationum,
concambiorum & præcariarum, vt vocabant, chartulis, quæ in collegiis
paſſim & monaſteriis vetuſtis extant. Nec decimas ſolum, ſed *nonas* etiam
partes ſoluebant coloni. Et extat apud Anſegiſum caput *de nonis & decimis*.
Alicubi & *tertias* dabant, qui eo pacto agrum conduxiſſent. Caroloman- 5
no maiori domus, Pipini fratri, frequenti in conſeſſu procerum & erudito-
rum placuit, vt ædes parochiales quam liberaliſſime donarentur, resque
eccleſiarum quocumque fuco abalienatæ non ſine mulcta reſtituerentur. 6
Iam tum enim erant, non Abbates modo, quorum auaritia dudum eccle-
ſiis nocuit, ſed Nobiles etiam laici, qui Principum indulgentia abuſi, deci-
mas ſibi frequenter vendicabant. Ex lege autem Alemannorum non lice-
bat agros eccleſiarum locare laico ſine *charta*, hoc eſt, tabulis, quæ pretium
cenſumve & rei locatæ conditionem continerent. *Precariæ* autem chartæ
illis ſæculis dictæ ſunt, quod fundus donatus, cuius in charta fiebat men-
tio, cum expreſſa aliqua conditione relictus vel locatus, precario poſſide-
retur, certo aliquo tempore ad eccleſiam redituтus, ni redemptibilis fuiſ-
ſet. Porro tritum eſt *precarii* vocabulum apud iureconſultos. Alemanni qui
precariam chartam poſtulati non oſtendebant, ipſa poſſeſſione priuaban-
tur. In totum autem neque agros vendere, nec diſtrahere mancipia, Pa-
ſtori eccleſiæ licebat. Habebat tamen locum permutatio, quum ager pro
agro, mancipium pro mancipio, charta interueniente, recipiebatur. Char-
tarum exempla inferius libro ſecundo apponemus, quæ veterem morem &
ritum clare docebunt. Legem vero Alemannorum adſcribere viſum eſt, quæ
ſic habet: *Nullus Preſbyter nec aliquis Paſtor Eccleſiæ poteſtatem habeat vendendi ec-
cleſiaſticam terram, niſi contra aliam terram, nec mancipium, niſi alium mancipium
receperit, & ſi Concambiam fecerit, aut de mancipio, aut de terra, ſemper epiſtolam fir-
mitatis faciat, vt contentio non fiat, nec eccleſia perdat, quod legitime poſſidere debeat.* 7
Primariæ erant eccleſiæ, quas hodie *Cathedrales* vocant: ſecundo loco, ſed 8

Digitized by Google

eximio tamen, illæ quæ *Parochiana* ſeu *Parochia* dicebantur: quibus ornandis
tuendisq́; veteres illi Principes & Epiſcopi incredibili benignitate aſſuerũt,
non paſtoribus modò, ſed & plebi gratificantes, quoniam in plebem præci-
1 pua paſtorum liberalitas demanaret. Nec deerat illis, vnde liberalibus eſſe
liceret, & magna opum pars, quæ in eccleſias collata fuiſſet, pauperũ & ho-
2 rũ qui mediocri fortuna eſſent vſui & neceſſitati cedebat. Hodie rebus aliter
habentibus, eccleſias parochianas reditibus ſpoliatas cernimus, non paucis
furto illo *Incorporationis*, Fucum dicere volebã, ita nup expilatis & direptis,
vt ne de victu quidẽ ſatis eſſe prouiſum ſacrificis queat, niſi plebis beneficẽ-
tia adiuti malè natis ritibus, ipſoq́; ſacrarũ rerum abuſu, quæſtũ faciãt. Hoc
enim ſupra modum noxio malo noſtra etiam ætas miſere infeſtata eſt. Nec
mirum, etiamſi dolendum eſt, omnes vrbes, pagos, vicos, villasq́; Germaniæ
pauperum hinc inde diſcurſantium mendicitate tot annis fatigari, cum ec-
cleſiæ plurimæ à Pontificibus, Epiſcopis & Abbatibus direptæ, ne Paſtores
quidem ſuos, vt iam eſt dictum, ſatis alant, nedum pauperes, quorum ta-
men vſui propriè deſeruiebant, quæ illorum immoderata cupiditate ſub-
lata ſunt, vt interim de rapacitate illa taceamus, quam ſummi Pontifices,
bullarum ſuarum licentia otioſis hominibus hactenus indulſerunt. Ale-
3 manni, quum pars eſſent regni Francorum, pauperes ſuos adeò vagari non
ſinebant, quin domi eos veluti ex Canone alerent: bonis etiam quæ eccleſiis
donabant, ita alicubi partitis, vt in ditioribus eccleſiis pauperum ſubuentui
4 partes duæ, in tenuioribus æquales partes & clero & pauperibus diuideren-
tur. Enimuero, vt ſupra quoq; dictum, Epiſcopi ipſi & Abbates Collegia &
Parochias interdum inſtituerunt non paruis reditibus donatas & auctas,
quas & ipſas demum ſucceſſores ſui multis in locis, quibuslibet de cauſis
adducti, præterea & damnoſo illo *Incorporationis* aucupio animati, eccle-
ſiis ademptas, ſuos rurſus in vſus conuerterunt. Antè autem diximus nec
Eccleſias nec Collegia fundari ſolita fuiſſe, niſi Principis conſenſu. Nec
tum erat Papæ ius illud comprobationis, quam *Inueſtituram* vocant, ſed Re-
gis aut Imperatoris. Et extant diplomata, quæ, quod dixi, palam teſtantur.
Sed alio in loco de iure illo commodius referemus. Illud non tacendum,
5 Caroli legem extare, quæ cauebat, ne Parochiæ ſine manſis inſtituerentur.
6 Manſos autem illa ſæcula vocabant Villulas cum prædiis, quæ ſingulæ ſin-
gulis Eccleſiis fuiſſent attributæ, omni quidem onere exemptæ, niſi ſi quid
Eccleſiæ deberetur. Durat adhuc Germanicũ nomen Kelnhoff, quo Man-
ſam gens illa, ni fallor, ſignificauit. Quanq̃ autem Synodi Francicæ Princi-
pum authoritate ratificatæ non Monachis modò & Nõnis, ſed etiã Clericis
7 vſum coniugii negarent, & nihil tamen minus omnẽ fornicationem ſeuerè
coercerent & vindicarent: tamen haud ita multis poſt Carolum annis pu-
8 blico quodam conſenſu, & quod diuerſum ſcripturæ in vetuſtiſſimo cõcilio
Nicæno ad eum ſenſum receptæ & probatæ docerent, factum eſt, vt Presby-
teri per Germaniam legitima connubia celebrarent: Laici autem ſcortatio-
nem & concubinatum non ferentes, Paſtoribus ſuis vt coniugati eſſent libe-
9 ter permitterẽt. Quem morem pluſculis ſæculis receptũ, quum Hildebran-
10 dus monachus Papa factus, q Gregorius Septimus transnominatus eſt, Cõ-
cilio quodã cum ſuis in Italia habito, ceu impium & Patrum decretis aduer-
ſum condemnaſſet, confeſtim litteras Epiſcopis Germaniæ plenis minarum
miſit, & honore ſacerdotii priuari iuſſit, q decreto cõcilii ſui præterito con-
iugati eſſe pergerent. Antiſtes igitur Magonciacenſis, Synodo Heresfordiæ
congregata, cum litteras Papæ vel inuitus prælegiſſet, oraſſetq́; Papæ edicto
11 audientes eſſe, quæq; cõcilio placuiſſent recipere vellẽt, repentè tanta ſedi-

tio

tio in eo conſenſu exorta eſt, vt parum abfuerit, quin Præſul ipſe de cathe-
dra deturbatus, celeriterque in tumultu trucidatus eſſet, clamitantibus multis
ſatius eſſe Epiſcopum Papæ fautorem occidi, quam dogma tam væſanum &
hæreticum cum tanta ſacerdotii contumelia promulgari. Neque exem-
ptus periculo eſt Præſul, antequam promitteret, primo quoque tempore
curaturum ſe, quo Pontificem ab huius ſententiæ auſteritate deduceret.
Quod quidem ſe viuo, hoc eſt, Heinricho Quarto imperante, accidiſſe cir- 1
citer annum Domini M LXXX. Lambertus monachus Hirsfeldenſis pro-
didit. Mirum autem aduerſum coniugia ſacerdotum ſtatuere Caroli æta-
tem potuiſſe, cum Concilia tamen illo tempore habita, ac illud imprimis,
quod ſub Carolomanno Prætorii Præfecto Wunefridus Legatus cum ali- 2
quot Franciæ Epiſcopis celebrauit, in hæc ferme verba ingenue confeſſa
ſint; *Non licere Epiſcopis, aut Imperatori, aut cuiquam pietatem cuſtodienti, quic-
quam contra diuina mandata præſumere, &c.* Et Sole interim clarius fit, nihil tam
aduerſum Apoſtolicæ doctrinæ, quam lege lata ad caſtitatem ſeruandam 3
cogere, quam nec voluntas, nec conatus hominis, ſed vnica diuina gra- 4
tia largiatur. Sed ſæpe accidit, vt quæ palam impia ſunt, fucatiſſima il-
la ſpecie pietatis Eccleſiis obtruſa ſint. Atque hæc quidem de Collegiorum
ſtatu hactenus dicta ſint: Nunc quæ reliqua ſunt de Monachis & Moniali-
bus ſubiungemus, interim & alia quædam, quæ obiter nobis, (vt in farragi-
ne) ad ſummam argumenti adumbrati magis quam expreſſi pertinere viſa
ſunt, inſerturi.

Monachorum diſciplinam priuatim Abbates, generatim etiam Epi- 5
ſcopi exigebant: Abbatiſſis autem (vt illorum temporum vocem vſurpem)
miniſtri ſeu Lectores dabantur, qui ſacris peragendis & moderandæ diſci- 6
plinæ præeſſent. Primum quidem rariora erant Virginum cœnobia, quæ
paulo poſt fœminæ Auguſtæ & nobiles aliæ, non tam pietate, vt videtur,
quam ſexus amore illectæ ſummopere auxere. Vnde laude virginitatis &
commendatione quibuſdam permotis placuit etiam fœminas, ſeu malu- 7
mus puellas velare, tondere, veſtiri, congregare, certamque ad normam vi- 8
tæ inſtituere & exercere. Quod vtinam tanto cum fructu pietatis eſſet fa- 9
ctum, quantis ſumptibus conſtitit. Et laudari fortaſſe inſtitutum poſſet, ſi
& hæc puellaria cœnobia, ceu prima illa Monachorum ſcholarum inſtar
habita fuiſſent, in quibus teneram & imbecillam, & affectibus obnoxiam æ-
tatem viri graues & ſancti, ac ſi ita libuiſſet, matronæ etiam moratæ & ca-
ſtæ certo aliquo, ſed conducibili tamen ad pietatem, diſciplinæ genere ad
tempus formaſſent & erudiſſent, quo maiore pudicitia & continentia pe-
ritæ iam & litteras etiam edoctæ, reliquum vitæ, quod ſibi vel nuptis vel
innuptis conceſſum fuiſſet, multiplici cum fructu tranſigere potuiſſent.
Nunc cum longe aliud, niſi fallor, ſpectatum videam ab illis, qui eo modo
virgines incluſerunt, profecto non habeo quod cœtibus illis vel probatiſſi-
mis tribuam præter otium pluſquam delicatum & ſuperſtitionem immo-
dicam. Primum enim humanis doctrinis perſuaſæ, virginitatem velut de
ſuo vouent & offerunt Deo, iactata deinde pudicitia, quam nemo tamen, 10
ceu diximus, veram aſſequitur, niſi donante Domino. Deinde ſcripturis
ſanctis, quæ liberam faciunt optionem caſtitatis, vel ignoratis vel contem-
ptis, votum ſuum, hoc eſt, decretam temperariæ voluntatis ſententiam, tan-
ti æſtimant, vt honeſtis etiam & piis cauſis vrgentibus, probatæ ſemel & re-
ceptæ opinioni renunciare ſcelus eſſe ducant: cum D. tamen Paulus cauſas 11
habeat, cur in caſu aliquo nubere virgines malit cuicunq; conditioni man- 12
cipatas, quam innuptas manere: Cumque idem non audeat perpetuam vir-

ginitatem vllis pręcipere, nimirum dono Dei & quidem rato obuenientem; illa contra peſſime imbutæ, vel hac de cauſa perpetuam eſſe volunt, quia ſemel in corriphæorum ſuorum verba iuratæ illam promiſerunt & vouerunt, duplici, in fallor, contumelia culpabiles coram Domino: Vna quidem, quod rem alienam & concreditam ſibi, etiamſi vere virgines eſſe conſtaret, magna fraude & ingratitudine pro ſua vſurpant & venditant: altera autem quod munere & dono Dei aduerſus Deum, velut debitorem & nexu aliis obligatum, elatæ ſanctitate illa carnis vaniſſime iactata, ſibi referunt acceptum, & velut de ſuo profectum offerunt & conſecrant Deo, quod ſoli miſericordiæ Domino erat referendum.

De operibus enim & ceremoniis quibuſdam propemodum ridiculis vt nihil dicamus, non video quibusnam rebus aut commodis vſui eſſe poſſit genus illud vitæ tantopere laudatum multis, niſi aut Paulas, aut Marcellas, aut Hedilias illa latibula nobis ederent, quæ dignæ eſſent doctrina & pietate, quibus libri inſcriberentur. Nec enim vocari poſſunt monachæ noſtræ ad vllum Eccleſiæ famulatum, nec vllo cœtui rite pręeſſe, denique quod ad pietatis captum attinet, ne ſibi quidem ipſis adeſſe aut conſulere, longe minus prodeſſe proximo, videlicet incluſæ & ferarum in morem parietibus ſeptæ, adeoque religione obſtrictæ, vt ne cum parentibus quidem & cognatis, nedum cum proximis aliis vel tantillum commercii & familiaritatis habeant. Et reuera dici poſſit, quod à doctiſſimo quodam viro dictum eſt: *Cœnobia aliquot non monialium ſolum, ſed monachorum etiam, non aliud eſſe, quam conditoria quædam in qua viui homines otio ſcilicet & inertia conſopiti ſepeliantur*, & ſic (ſi Diis placet) mundo ſint mortui. Contrà alia quædam, quæ ſic iactant religionem, vt domus non hominum nec orationis, ſed Dei ipſius dicantur, ſic aliena ſint à cultu diuino, vt qui in illas recepti & initiati mundo renunciarũt, re ipſa nihil magis, quam quæ mundi ſunt, profiteantur & colant. Cantus enim illi & preces, quibus fidunt quasque aliis negotiando impertiunt, quid aliud (oro) ſunt, quam elementa, hoc eſt mandata hominum & ceremoniæ de doctrinis hominum, ſolida refragante pietate, inſtitutæ, indignæ profectò, quæ vlla ex parte cum eximiis illis charitatis fructibus & officiis cõferantur, nedum ex ſeipſis vllo modo poſſint aut debeant in bonorum operũ numero cenſeri & æſtimari. Sic autem aliena ſunt ab operibus charitatis illarum ſomnia, quę in eccleſia tamen habent locum, vt iactata illarũ virginitas cum operoſa virginũ verè Chriſtianarum caſtitate cõferri nullo modo poſſit, vt interim coniugatorum & cœlibum caſtitatem non attingamus, quæ non minus laudis apud Apoſtolum, quàm illorum, qui thorum ignorant, aut harum, quæ illæſo dum & inuiolato corpore exiſtunt. Laborioſior imo illarum continentia eſt, quæ vel habent coniuges, vel habuere, quàm harum ſit, quæ coniugalium deliciarum ignaræ ſunt. Nec ſine cauſa factum nouimus, vt iuniores viduas Apoſtolus nubere, & liberos gignere iuſſerit, nihil minus probans, quam ſubitum & præceps caſtimoniæ ſeruandæ conſilium.

Virgines Eccleſiæ, nec religione elatæ nec inflatæ profeſſione, quod Dominus donauit, in Domini gloriam conuertunt, hoc vnum potiſſimum curantes, vt in eo cœtu fidelium, in quo ipſas Deus conſtituit, nihil officii intermittant, quod modò decore ſuſceptum ad proximi vtilitatem pertinere queat: ſuis manibus victum quærunt, vel ita de ſuo victitant, vt ſuperſit, quod egentibus impertiant: adhæc & parentibus, & ægrotis, puerperisque, & ſenio confectis benignè ancillentur: ſubinde diuitum beneficẽtiam exſtimulantes, ne deeſſe miſerorũ inopiæ velint: totum autem nihil non ferẽtes laborũ & vigiliarũ, quo cõformes eſſe vitæ Chriſti, hoc eſt omnib. prodeſſe, & ex

& ex æquo de omnibus meteri q̃ optime poſſint. Quod ſi quæ ſunt, quæ vel
valetudine vel conditione retrahantur, quo minus in cœtu famulentur, ta-
men aliis interim donis & fructibus præeſſe multitudini non deſiſtant. Ta-
les fuere primæ illæ Eccleſiarum miniſtræ virgines & viduæ, quarum Pau-
lus & Lucas meminerunt: tales & hodie ex opulentis & magni nominis vir-
ginibus nonnullæ, quæ domum pauperculas inuitant, nec carnis modo, ſed
animi etiam cibo ſatiant & inebriant, ſcribere iuniores & legere docent, ad
pudicitiam interim & parſimoniam & patientiam magno ſtudio inhortan-
tes. quippe hoc vno fine innuptas probat Apoſtolus, quia liberiore condi-
tione donatæ, hoc magis quæ Dei ſunt curent, quo minus colendis maritis
liberisq; educandis, & reliqua coniugatis operæ moleſtia, impediunt. Nec
minus interim probat cõiugii ſtatum, vt qui malit virgines cœlibesq; nube-
re quam vri, & confeſſus ſit, honorabile eſſe inter omnes coniugium, & cu-
bile impollutum. Verum regno Dei promouendo intentus, potiorẽ eſſe exi-
ſtimat, eum ſtatum, qui ad pietatem colendam & ſupplenda charitatis offi-
cia quam minimum remoræ habet, qui proprie quidem illorum eſt, qui in
hanc libertatem dono caſtitatis aſſeruntur. Porro illa virginitas, quæ votis
auctorata, & ſepta parietibus, otio prætèrea & inerti vacuitate flacceſſit &
diffluit, adeo nihil habet cum Apoſtoli laudibus commune, vt & reiectam
eam & damnatam ab eodem conſtet: reiectam quidem, quia cum otio & in-
ertia (vt nihil de ſuperſtitione dicamus) cõiuncta eſt: damnatam autem, quia
nec liberam nec gratuitam, ſed humanarum ſanctionum tyrannide inſtitu- 1
tam, inuitæ etiam & coactæ puellæ profitentur, quibus tamen ſuccum-
bentibus & palam laſciuientibus Præſulum indulgentia, (quemadmo-
dum & Clero omni) vt ſcortentur permittit, vt nubant non permittit. Con- 2
ſtat autem Paulum in viduis vel maxime arguiſſe otium ceu fomentum im-
pietatis, nec alia magis cauſa virginitatem & cœlibatũ extuliſſe, quam quod
inſtrumentum forent & adminiculum præcinctæ iam & operoſę beneficen-
tiæ: in epiſtola autem ad Corinthios, vbi de cœlibatu & virginitate diſſerit,
præcipue dãnaſſe quidquid aduerſum ſcripturæ, hoc eſt fidei libertatem, de
humanarum ſanctionum præſcripto cum conſcientia recipitur. Diſerte e-
nim inquit, *pretio redempti eſtis, nolite ſerui fieri hominum.* Adhęc palam teſtatur,
nemini ſe laqueum propriæ ſanctionis iniecturum. ſed liberum relicturum,
quod liberũ nobis reliquit Dominus. Neq; equidem ignoro, quid magiſtri
quidam Scholaſtici, cõtemplationi & orationi, & pluſculatũ inter ſe puella-
rum priuatæ ſcilicet & captiuatę ſedulitati & beneficentiæ tribuant: ſed hoc
maiori fiducia horum opinionem reiicio, quo certior ſum, nullum vſquã in-
ſtituti eiuſmodi in vniuerſa ſcriptura extare exemplum. Nec mirum quidem
plerоſque tantopere laudaſſe, quod ipſi ſunt profeſſi. Suum enim (vt in pro-
uerbio) cuiq; pulchrum eſt: At non ſtatim pium, quod quibuſdã pulchrum,
& in ſpeciem religioſum etiã viſum eſt. Vetat enim ſcriptura id agere, quod
rectum eſt in oculis noſtris; niſi Dominum idipſum iubere conſtiterit. Et vt
aurum non eſt, quidquid auro regitur, aut aurum ſplendore imitatur, ita non
eſt repente virgineum, quod nomine virginitatis cum iactata & inutili cor-
poris integritate iactatur: ſiquidem virginitas, quam de carnis integritate
metimur, adeo non eſt pietas, vt & piis & impiis communis exiſtat. Pruden-
tum enim & ſtultarum virginum Chriſtus meminit, neque eas probat, quæ
lampades gerunt exterius nitentes, ſed eas quæ internæ puritatis oleum ge-
ſtant. Proinde nec ſeris, nec obicibus, nec repagulis opus habent, quæ veræ
ſunt virgines; neque ſane parietibus ſeu viuariis includi neceſſe eſt ne quis
corpus violet. Violatur enim non tam corporis actu, quam animi conſenſu; 3

virginitas, neque *loca mentem* (vt ait Gregorius) *muniunt, quod ſi deſit Spiritus, non adiuuat locus.* Tota eccleſia, quocunque loco eſt, corpus Chriſti eſt, quæ Apoſtolo teſte id curat in primis, ne quam ſpeciē mali in omni credentium cœtu ferat. Nemo facile caſtus eſt, qui vel ſolus, vel cum paucis cōiunctus eſt, nec virium eſt propriatum, ſed eximiæ gratiæ, cum illo carnis incentiuo luctari, vt victoriam triumpho dignam reportes. Proinde hoc ſanctior erit virginitas, præſertim fœminea, quo pluribus fidelium ſeſe commiſerit. Atque ita feciſſe vetuſtarum eccleſiarum virgines conſtat. Satis enim tutæ ſunt vel caſtiſſimę virgines ſub magiſtratu, qui vim, fraudem & iniuriam vindicat, nec inuitæ continebunt, quæ vulgo præſtant, quod donauit Dominus. Vtinam autem carere hominum doctrina potuiſſemus, quam certum eſt adeo infelicem eſſe in religione promouenda, vt quamlibet fortibus adminiculis adiuta, nihil tamen proficiat, ſed hoc fere ſolum perpetuo conatu ſuo aſſequatur, vt dum à Domini doctrina ad ſua placita deficit, poſtrema iuxta D. Petri dictum peiora primis efficiat. Quæ vero non ſunt virgines, vtcunq; incluſæ & obſeratæ, adeo corollam non merentur, vt meliore conditione fuerit Afra illa in lupanar tracta, quæ animi interim puritate inter Angelos verſata eſt, quàm illæ ſint, quæ virginum in cœtu poſitæ de lupanari cogitant: in quibus iuxta illud poetæ Satyrici:

Dprendas animi tormenta latentis in ægro
Corpore &c.

Vt profecto conſtet optime ſenſiſſe illos, qui Gynecia pluſculis in locis ad diſciplinam modo capiendam fundarunt, libera interim optione relicta ingreſſis, vt vel nuberent ſuo tempore egreſſæ, ſi iuſtæ cauſæ inuitarent, vel cœnobio delecto virgines manerent, modo in eo ſtatu nec ceſſare, nec ocium alere, ſed adeſſe & prodeſſe Eccleſiæ ſtuderent. Verum & has ædes ocio & ſuperſtitione contaminatas videmus. Nam & ipſæ certæ normæ addictæ, cantu, veſtitu, preculis, votis, ſeſe iactant & venditant ita delirè, vt canere & in ſacris legere pium iudicent, etiamſi nihil horum, quæ vel muſſant vel modulantur, penitus capiant aut intelligant. Adpingunt & hoſtiis ſuis Franciſcos & Benedictos, vt vel inde cōſtare poſſit, intus eſſe Nonnas quæ reiecta Chriſtianiſmi puritate ad hominum doctrinas defecerint. Ita nihil ſuperſtitione confidentius, nihil ſupinius, nihil arrogantius eſſe ſolet. Dicunt enim & has optione longè poſthabita, malle fornicari per cœnobia, quam maritos quærere, & coniugali moleſtiæ prurientem libidinem ſubiicere: Quin ſatis eſſe putantes, ſi pingui illo in luxu atque ocio ſaginatæ, nomine & habitu caſtimoniam profiteantur. Id quod in totum illis uſuvenit, quæ vel parentum imperio, vel cognatorum perſuaſione, vel præcipiti aliquo conſilio, cœnobium ingreſſæ votum ſuſcipiunt ſeruandæ Caſtitatis, quam niſi Dominus donarit, ſimulare quidem poſſunt, vt alia pleraque, præſtare non poſſunt. Perinde enim atque animalia quædam non manſueſcunt, quantumuis blandè tractata, ſed dimiſſa ad ingenium redeunt: ita caro noſtra, quantumuis attentis hominum conſiliis demulſa perſuaſaq; ſubſidat, tamen non manſueſcit, nec ponit libidinem, ſed ad naturam recurrit, niſi Dominus ipſe dono eam caſtitatis cicurarit. Viderunt, niſi fallor, proxima ſæcula, quam probe quorundam conſiliis ſucceſſerit, qui in hominum gratiam, & priuati commodi magis quàm pietatis aſpectu, inuitas filias cœnobiis intruſerunt, violentiſſimo illo caſtitatis iugo impoſito: quod quidem poſt diſciplinam nuperrime per otium & opes luxatam, ita repente excuſſum eſt, vt monaſteria non pauca propemodum in lupanaria degenerarint. De Germanicis autem loquor, neque his omnibus, (ſatis enim

caſte,

Digitized by Google

caſte, etiamſi impiè, vel etiam caute, ſi non caſte, multis in cœnobiis viuitur) de his modo ſentio, quorum ita præſtituta eſt caſtitas, vt memorare libidinem citra pudorem nequeamus. Et monere quidem hactenus de caſtitate hominum decretis inſtituta libuit, ne quis hoc ipſo probare me hodiernum monachiſmum putaret, quia veterem eius diſciplinam veluti dignam memoratu recenſeo. Non enim probatur aliquid, quod iudicatur, & memorandum proponitur. Quanquam cuperem (quod antea quoque ſum teſtatus) talia hodie eſſe, & tribus proximis ſæculis fuiſſe vetera monaſteria, qualia tunc fuerunt, cum inſtituerentur. Profecto minus nobis turbarum vitiata quorundam licentia dediſſet, neque auctus in tantum fuiſſet numerus cœnobiorum, quæ vix æſtimandis ſumptibus hactenus eccleſiæ Latinæ ſuſtinuerunt. Adhæc, arma nobis fortaſſe in promptu eſſent, quibus horum conatus reprimeremus, qui iuſtiſſimis de cauſis moti totum illud hominum commentum, ſcandalis nimirum & erroribus refertum, nec vno nomine pernitioſum, non damnant modo, ſed abrogant etiam & tollunt, ſatius eſſe arbitrati, deſperati carcinomatis contagionem reſcindere de reliquo eccleſiæ corpore, quam committere, vt medelæ prætextu malum ſerpat, & amplius noceat.

Ad cœnobia autem Monachorum vt reuertamur: conſtat Abbatum electionem per initia magna parte ad Principem pertinuiſſe, cuius ea cura erat, vt non niſi idonei eligerentur. Qua in re nec opibus, nec generi admodum, ſed ætati & virtuti deferebatur, & iubebat Regula, vt in Abbates illi maxime eligerentur, qui ſacræ ſcripturæ periti, præterea caſti & miſericordes eſſent, nec niſi è Domini præcepto ſuos erudirent & inſtituerent. Vnde clare apparet, quod ante diximus, primos monachos præſcripto illo vitæ arctioris, non aliter quam adminiculo quodam & ornamento vſos fuiſſe. Clamat enim vel Benedicti Regula, ſe aliud non eſſe, aut profiteri, quam legem quandam pro his initiandis & inſtituendis, qui Chriſto olim eſſent militaturi: imo addit, aliud ſe non vrgere, quam talem obedientiam, quæ Chriſti fidem profeſſos, nec elatos faciat in opere, nec quicquam ſibi tribuat de his, quæ dedit Dominus, ſed operantem Dominum magnificet. Simul tamen magno errore, & ſalutem docet ex obſeruatione doctrinæ hominum, & operum fiduciam fortiter inculcat multis in locis, vt vel hac vna cauſa negari non poſſit, Regulam illam, quam hodie Benedicto adſcribunt, nec vno aliquo tempore, nec ab vno ſcriptum, ſed dogmatum & ceremoniarum acceſſione ſubinde ab aliis atque aliis mutatam & auctam fuiſſe. Porro Carolus Imperator cognomento Magnus, communi edicto permiſit monachis, vt Abbates ipſi legerent, quod ante ſe & Pipinus pater multis cœnobiis indulſerat, adiecta tamen conditione, vt & Regum authoritatem pro more agnoſcerent, iuſſiſque illorum parerent & acquieſcerent: quod inſecuti tamen Principes neglexerunt, ſæpius ordinatis ſelectiſque etiam externis, qui monaſteriorum habenis adhiberentur. Sed nec electione ambitio ſublata, aut auaritia repreſſa eſt. Nam & à monachis lecti his vitiis obnoxii erant, & raros dedere Principes, qui per luxum & intemperantiam cœnobiis abuſi non fuerint. Vſque adeo enim Carolo mortuo, ad quæſtum & deſidiam per domos illas declinatum eſt, vt Ludouicus filius, Concilio Aquis habito, coactus fuerit, abuſibus quibuſdam correctis, veterem diſciplinam monaſticam reuocare. Eutichii cuiuſdam doctrina fretus, quem magno in pretio apud Ludouicum fuiſſe Vincentius ſcribit. Ceterum ne ſic quidem vtcunque redintegrata diſciplina durauit, quin mortuo Ludouico Abbatiæ non clericis modo, ſed etiam laicis homi-

nibus, in beneficium (ſic vocabant) concederentur. Legimus autem & ſub
Dagoberto, quo regnante Columbanus Rhetiam ingreſſus eſt, eodem
morbo laboratum fuiſſe: quod ipſum palam indicat diploma Regium, quo
cauetur, ne vel Epiſcopi, vel laici quicquam iuris ſibi in reditus monaſte-
riorum aut poteſtatis vſurpent. Alienos autem & exoticos, qui regundis
monaſteriis impoſiti ſunt, partim eximia fide fuiſſe inuenimus, partim ra-
pacitatis tantæ, vt monachi multis in locis exemplo territi viuis dum Abba-
a tibus alios ſurrogarent, ne priore moriente lupus aliquis Principis conni-
uentia immiſſus graſſari, & nocere cœnobio poſſet. Illud conſtat, immo-
dicam quandam licentiam etiam Epiſcopos, Regum fauore fretos, in mo-
naſteria ſibi vſurpaſſe, haud raro nequiſſime tractatis monachis, plerumque
autem ita vexatis, vt vel inuitis Abbates darent, qui ſuo nomine rerum po-
tirentur, nec aliud illis permitterent, quam quod ipſi iuſſiſſent. Celebri au-
tem more eſt obſeruatum, vt qui à monachis electi fuiſſent, honeſto aliquo
comitatu ad Principem mitterentur, qui ratam electionem haberet: contra
autem electi fidem dabant Regi, idque iuramento intercedente, ne aliud
præſumere vellent, quam Principes de religione & publica æquitate con-
ſtituiſſent, neve aliud ſuis permittere, quam monaſticæ diſciplinæ norma
expoſtulaſſet. Quem quidem confirmationis morem duraſſe ſatis conſtat
vſque in Rudolphum Auindſpurgenſem Romanorum Regem, qui circiter
annum Domini M CCC.ex humanis exceſſit. Adeo recens & nupera eſt inue-
ſtitura illa Abbatum Germaniæ, quam proximis annis Pontifices ſuam fe-
cerunt, tot antea ſæculis non niſi in Regum manu poſitam. Nec indignum
enim, nec alienum ab æquitate videbatur illis, quorum maiores, quique ipſi
collegia paſſim & monaſteria fundaſſent, priuatamque electionem mona-
chis permiſiſſent, quique ante non niſi Principe deſignante Abbates acce-
piſſent, non minus iuris in inſtituendo confirmandoque habere, quam an-
tea in eligendo habuiſſent. Suas quippe opes illis impenderant, ſuo in regno
poſuerant ædificia, ſuis legibus inſtitutiſque erant tutati, denique ſua cura
& diligentia intra metas veteris diſciplinæ continuerunt. Legimus autem
a veteres Francorum, ac poſt eos, primos illos Germanorum Reges & Impe-
ratores, ſic large eam poteſtatem exercuiſſe, vt & Epiſcopos darent eccle-
ſiis, & defunctis alios ſurrogarent, Præſulum quidem aliorum, ſed non niſi
domeſticorum conſilio freti. Sed & idem ius aliis principibus ita contule-
runt, vt & legere & ſurrogare Præſules apud eccleſias ſuæ ditionis licuerit.
Verum vt omni in negotio pietatis & religionis eſt factum, videlicet vt co-
tidie deteriora fierent, & ſubinde degenerarent, quæ minime improbe inſti-
tuta videbantur, ita hoc quoque more ſenſim luxato detritoque hodie non
niſi REGALIVM, vt vocãt, nomine fidem Abbates Regibus præſtent. Quod
nomen ante annos, ni fallor, trecentos monaſteria noſtratia longe tum à
dominatu aliena, in totum ignorarunt: nulla magis cauſa præſentatis Ab-
batibus, quam vt fideles eſſe ſuæ functionis miniſtri pergerent. *Regiarum* e-
nim *donationum* nomine (quod veteres chartæ præferunt) non regalia illa
nuper vſurpata, ſed agri & prædia & ſeruitia etiã Regum beneuolentia mo-
naſteriis donata, intelligenda ſunt: *Regalium* nomen recentius non legimus
in Chronicis veteribus. Nec fuit quicquam illis patribus regulæ, qui pulla
veſte induti, vltra & ſupra baptiſmi votum, ſuo etiam, hoc eſt proprio, mun-
dum & gloriam eius adiurarunt. Illud conſtat, longe minus nocituram fu-
iſſe multis cœnobiis Principum electionem, quam priuata & domeſtica no-
cuit. Impuros quidem ſæpe dedit Regum authoritas, qui certe magno & re-
rum & diſciplinæ damno admiſſi ſunt. Monachorum electio multo ſæpius,

ſtudiis

ſtudiis & factionibus effetata,nihil non commouit, turbauit & perdidit,atq; id quidem proximis maxime ſæculis,quæ palam ſuppreſſa religione non niſi dominatum & tyrannidem quæſiuere. Perinde enim atque in vrbe quondam, ita in collegiis & monaſteriis quibuſdam Germaniæ noſtræ eſt actum, r corruptis & contaminatis ſuffragiis ſæpe diuerſi lecti ſunt, qui repente ambitione exſtimulati,ac velut furiis acti,nec cedere inuicem,nec monitorem ferre norant, ſed odiis alternis, (quæ ambitionis eſt rabies) inteſtinas & exitiales diſcordias ita exercuere, & opes illas religioni dicatas bello abſumere, & cæde etiam patrium victoriam reportare libuerit, gloriantibus ſcilicet & exultantibus quibuſdam, ſi vi & armis obtinuiſſent, quod Maiores ſui Regum curæ & tutelæ ſummiſerant; ne nocere vlla violentia poſſet. Ita mira quadam rerum cōuerſione factum eſt; vt mucronem etiam in ſeipſam ſtringeret monaſtica auaritia & ambitio, ex quo tempore in honorem & dominatum abiit, quod antea non niſi oneris & laboris fuiſſet. Sed ſero tamen illa peſtis, nec niſi opulentiora monaſteria tentauit. Prima enim, vtcunque vitiata, nec ſanguine ſuorum vnquam, quod ſciam, fœdata ſunt, nec bello infamiam contraxerunt. Sed & Abbates veteres quum grauius diſſidium immineret, non armis carnalibus, ſed ieiuniis & orationibus pugnabant, nec tanta illis aut rerum aut titulorum cura, vt horum gratia Chriſtianæ modeſtiæ, & ſponte receptæ diſciplinæ liberet obliuiſci. Quadamtenus quidem & illos tentauit cupiditas, quæ mehercule vel primis illis monaſteriis adhæſit,ſed pluris tamen innocentia æſtimabatur,quàm vt permittendum ſibi illi duxerint,quod poſtremi illi monachi,nihil minus quàm monachi,ſibi licentiſſima procacitate permiſerunt. Nec iam nobis ſermo eſt de ſectis & ſodalitiis fratrum, qui *Mendicantes* cognominantur, ſed de his tantum cœnobiis, quæ longe ante natos mendicantium ordines fundata & reconcinnata fuerunt. Quorum quidem religioni & vacuitati vt cōſuleretur, Regum edicto conſtitutum erat,vt quemadmodum collegiis ita & monaſteriis *Aduocati* adhiberētur,quos *Vicedominos* alicubi vocabant monachi,nec paruo honore dignabantur: Principū nomine,à quibus impoſiti monaſteriis fuiſſent. Horum munus erat redituū, ſeruitiorū, prædiorum, rerumq; aliarum, quæ iuris monaſteriorū erant,curam gerere:frequenter quidē & Abbate ipſo & fratribus in cōſilium adhibitis, ſi quid incidiſſet horū cognitione dignum. quanq̃ minima hæc & omnium poſtrema monachis cura erat, longe magis religioni quàm ſæculi negotiis addictis:præcipuam,vt dixi,gerebant Aduocati, qui ea cauſa fere de vicina Nobilitate legebantur,quo maior foret authoritas,ne damni quicquam cœnobia vel errore vel ignoratione ſuſciperent. Raræ tamen in monaſteriis *emptionum tabulæ* viſebantur, frequentiſſime erant *Donationum*,vt quæ tum fere non niſi donatis rebus alerentur. Vnde mox paulo opes illæ enatæ ſunt,quibus longe lateq; omnia patuerunt, tanto ſpatio agrorum prædiorumq; cōtracto, quantū (vt ait Perſius) *miluus oberret*. Tabulas omnes *Abbatis* nomine inſcribebantur, cuius quidem abſentis vicem *Decanus*, nonnunquā & *Præpoſitus* gerebat. Addebatur aūt in chartis, & fratrum & Aduocati cōſenſus,vt exempli gratia: *Ego Bernardus Augiæ Abbas cum conſenſu fratrum meorum & Aduocati mei* Wichardi, *&c.* Ad quem modum, abſente Abbate, Decani & Præpoſiti ſeſe ſæpiuſcule præſcribebant. Mirum autem vel ſimplicitate barbaræ gentis,vel ſtudio breuitatis factum,vt neque in tabulis,neque in chartis Francicis aut Alemannicis, quas quidem videre mihi contigit nuſquam cognomina vel Abbatum, vel Aduocatorum, vel teſtium aut Comitum aſſcripta cernantur, cum hodie prope omnibus in tabulis & Syngraphis ita requiratur, vt ſi deſint omni prorſus fide & æſtimatione careant.

Nec

fulcretur. Obſeruatum autem primum omnium poſtres Francorum collapſas, quum dignitas Imperatorum Germaniæ contemptui eſſe Romanis Epiſcopis cœpiſſet, pertinacia quadam, nec parum ſuſpecto ſtudio, haud alibi fere multis ſæculis, quam in vrbe celebrata eſſe concilia: & inauſpicata quidem illa magna ex parte fuiſſe, quæ ſuo ſuorumq; arbitrio Pontif. Romani, præterita Imperatorum authoritate, conuocaſſent. quod quidem è mediæ ætatis Chronicis notius eſſe arbitror, quam vt exemplis ſit opus.

Enimuero Franci regnum ſuum in Ducatus & Comitatus diuiſum vigilantiſſime adminiſtrabant, primum non alienis, ſed ſuis legibus vſi, parte tamen (vt ſit) ex alienis deſumpta, quibus multis ſæculis vſi ſunt Germani, hodieque vel neſcii pluribus vtuntur. Potiſſimæ erant *Salica, Ripuaria, Alemannica*, & illa quam *Gombetam* dixêre, ſingulis quidem veteri more in multa ca-
1 pita diſtinctis, quas hodie in vetuſtis bibliothecis videmus. Et exſtat Sangalli vetuſtiſſimus codex ſtylo inculto & barbaro ſcriptus, qui & Salicam & Ripuariam & Alemannicam continet. Exſtant ibidem Anſegiſi libri de legi-
2 bus Caroli & Ludouuici, ex quibus plurima deſcripſimus. Legibus igitur
3 Principum præcipuis, non laici modo ordines, ſed monaſteria etiam & collegia parebant: neque vſquam ratum habebatur, quod lege reclamante pactum fuiſſet. Norunt autem Franci & Alemanni Romanas leges veteres, quod ex antiquis ipſorum tabulis palam conuincitur. Carolum autem inter ciuiles leges conſtat pluſculas habuiſſe ex Moyſe tranſſumptas, quæ quod diuinæ eſſent, eo nomine commodiores Chriſtiano regno adminiſtrando viſæ. Cleri diſciplinam ad ſcripturæ præſcriptum & ſynodorum ac Principum decreta Epiſcopi exigebant, interim & Pontificum reſcriptis vſi, quum aliis atq; aliis de rebus conſulti fuiſſent. Atque horum pluſcula tunc extabãt
4 in literas relata, primũ ab Iſodoro Hiſpalenſi Epiſcopo, ac poſt eum ab Iuone Præſule Carnotenſi, quæ modico tamen numero continebantur, & eo quidem in loco habita, vt conſilia magis quam oracula iudicarentur.

Abbates Benedicti regulã, quam ſolam ea ſæcula norãt, ſuis inculcabant. Sero enim receptum eſt ius illud Põtificum, quod quia humanum eſt, à quibuſdam (Ethnicorum licet more) *Pontificium* dictum eſt, quod *Canonicum* no-
5 ſtri vocant. Gratiano primum immenſum illud opus conſarciente, quod ſub Friderico Ænobarbo factum eſſe exiſtimatur. Ad cuius deinde exemplum *Decretales* Gregorio Nono curante conſcriptæ ſunt: dein *ſextus Liber* à Boni-
6 facio octauo, & *Clementinæ* à Clemẽte Quinto, inde ad fæces vſq; diſcenſum *Extrauagantium*, regnante iam & nihil non audente Ioanne Viceſimo ſecundo, Anno Domini MCCCXVII. Ex quo tempore mandata hominũ primo in loco & oraculorum quidem vice habita, ſcripturarumq; decreta poſtrema in ſubſellia reiecta ſunt. Generalis autem conſtitutio erat Synodorum de Presbyteris: *Ne arma ferrent, Ne in hoſtem irent non euocati, ne venarentur accipi-
7 treſve aut falcones* (hæc decreti verba ſunt) *alerent*: ſeuere autem in illos ani-
8 maduerſum, qui auaritiæ ſtudio correpti turpia lucra ſectabantur.

Cauſas matrimoniorum multis in locis iudices ordinarij ciuilium nego-
9 tiorum cognoſcebant, quorum erat & diuortia peragere. Venus inceſta etiam in Laico magna pœna vindicabatur. Rarum illis ſupplicium capitis, & in totum maleficiorum omnium pœna leuior, maximis criminibus ærariis
10 factis, quæ hodie ferme ſanguine & morte vindicantur. Alemanni inceſtas nuptias iudicabant, ſi quis ſocrum, nurum, priuignam, nouercam, filiam fratris, filiam ſororis, fratris vxorem, vxoris ſororem matrimonio ſibi copulaſſet: præterea ſi filii fratrum ſororumve iuncti matrimonio fuiſſent. In quibus omnibus caſibus locum habebat diuortium, bonis eorum qui contra legem

coiſſent

coiſſent fiſco adiudicatis. Franci Ripuarij diuortio & bonorum confiſca-
tioni exilii pœnam adiiciebant inceſtis. Liberi minorennes inceſta libidine
polluti libertatem amittebant,&numero ſeruorum fiſcalinorum cenſeban-
tur. Sed de ſeruis infra dicemus. Leuibus autem de cauſis ab Alemanis ſpon-
ſalia ſoluebātur; & licebat priorem intactam repudiare, ſi quis iuraſſet amo-
re adductum, vt ea relicta aliam magis deamatam duceret: neque maior erat
repudii mulcta, quam 40. ſolidorum. Durabat tamen ea ætate lex illa diui- 1
na, quæ filiam ſine parentum tutorumve conſenſu nubere non ſinebat.
Franci Salingi pœna duorum millium quingentorum mulctabant, qui alii
deſponſatam abſtuliſſet, & coniugio ſibi copulaſſet, ſed ratum interim con-
iugium manebat. Sic enim habet lex Salica: *Si quis ſponſam alienam tu-
lerit, & ſibi in coniugium copulauerit* II DCCS DIN. *qui faciunt ſolidos*
LXIII ſ culpſe iud. *ſponſo autem eius* DCCS din. *qui faciunt* ſol. XV.
Culpſ. iud. Seruum fugitiuum ab ignorante Epiſcopo in Preſbyterum or- 2
dinatum, ſi dominus requiſiuiſſet, nō aſſerebat adeo ſacerdotium, quin pro-
bata ſeruitute in priſtinam conditionem remigraret. Nec dum enim no-
tus erat character ille indelebilis, quem ſcholæ poſtea inuentum ſacrificis
ſuis inuſſerunt. Nec Francorum modo legibus, ſed etiam Cæſareis Iuſtinia-
ni cautum legimus. Contra autem ſæpe manumiſſi ſunt ſerui, qui doctrinæ 3
commendatione ad miniſterium vocati aut electi eſſent. Extant enim ve-
teres chartæ manumiſſionum, quarum vnam à me viſam libro ſecundo in-
ter exempla veterum chartarum ponemus. *Decimæ* propriæ eccleſiarum e-
rant, certis limitibus, quas tunc *Marcas* vocabant, diſcretæ. Crebro men- 4
tio fit marcarum in Regum diplomatis antiquis, præterea in donationum,
concambiorum & præcatiarum, vt vocabant, chartulis, quæ in collegiis
paſſim & monaſteriis vetuſtis extant. Nec decimas ſolum, ſed *nonas* etiam
partes ſoluebant coloni. Et extat apud Anſegiſum caput *de nonis & decimis.*
Alicubi & *tertias* dabant, qui eo pacto agrum conduxiſſent. Caroloman- 5
no maiori domus, Pipini fratri, frequenti in conſeſſu procerum & erudito-
rum placuit, vt ædes parochiales quam liberaliſſime donarentur, resque
eccleſiarum quocumque fuco abalienatæ non ſine mulcta reſtituerentur. 6
Iam tum enim erant, non Abbates modo, quorum auaritia dudum eccle-
ſiis nocuit, ſed Nobiles etiam laici, qui Principum indulgentia abuſi, deci-
mas ſibi frequenter vendicabant. Ex lege autem Alemannorum non lice-
bat agros eccleſiarum locare laico ſine *charta*, hoc eſt, tabulis, quæ pretium
cenſumve & rei locatæ conditionem continerent. *Precariæ* autem chartæ
illis ſæculis dictæ ſunt, quod fundus donatus, cuius in charta fiebat men-
tio, cum expreſſa aliqua conditione relictus vel locatus, precario poſſide-
retur, certo aliquo tempore ad eccleſiam redditurus, ni redemptibilis fuiſ-
ſet. Porro tritum eſt *precarii* vocabulum apud iureconſultos. Alemanni qui
precariam chartam poſtulati non oſtendebant, ipſa poſſeſſione priuaban-
tur. In totum autem neque agros vendere, nec diſtrahere mancipia, Pa-
ſtori eccleſiæ licebat. Habebat tamen locum permutatio, quum ager pro
agro, mancipium pro mancipio, charta interueniente, recipiebatur. Char-
tarum exempla inferius libro ſecundo apponemus, quæ veterem morem &
ritum clare docebunt. Legem vero Alemannorum adſcribere viſum eſt, quæ
ſic habet: *Nullus Presbyter nec aliquis Paſtor Eccleſiæ poteſtatem habeat vendendi ec-
cleſiaſticam terram, niſi contra aliam terram, nec mancipium, niſi alium mancipium
receperit, & ſi Concambium fecerit, aut de mancipio, aut de terra, ſemper epiſtolam fir-
mitatis faciat, vt contentio non fiat, nec eccleſia perdat, quod legitime poſſidere debeat.* 7
Primariæ erant eccleſiæ, quas hodie *Cathedrales* vocant: ſecundo loco, ſed 8

eximio tamen, illæ quæ *Parochiana* ſeu *Parochia* dicebantur: quibus ornandis
tuendisq; veteres illi Principes & Epiſcopi incredibili benignitate aſſuerũt,
non paſtoribus modò, ſed & plebi gratificantes, quoniam in plebem præci-
1 pua paſtorum liberalitas demanaret. Nec deerat illis, vnde liberalibus eſſe
liceret, & magna opum pars, quæ in eccleſias collata fuiſſet, pauperũ & ho-
2 rũ qui mediocri fortuna eſſent vſui & neceſſitati cedebat. Hodie rebus aliter
habentibus, eccleſias parochianas reditibus ſpoliatas cernimus, non paucis
furto illo *Incorporationis*, Fucum dicere volebã, ita nup expilatis & direptis,
vt ne de victu quidẽ ſatis eſſe prouiſum ſacrificis queat, niſi plebis beneficẽ-
tia adiuti malè natis ritibus, ipſoq; ſacrarũ rerum abuſu, quæſtũ faciãt. Hoc
enim ſupra modum noxio malo noſtra etiam ætas miſere infeſtata eſt. Nec
mirum, etiamſi dolendum eſt, omnes vrbes, pagos, vicos, villasq; Germaniæ
pauperum hinc inde diſcurſantium mendicitate tot annis fatigari, cum ec-
cleſiæ plurimæ à Pontificibus, Epiſcopis & Abbatibus direptæ, ne Paſtores
quidem ſuos, vt iam eſt dictum, ſatis alant, nedum pauperes, quorum ta-
men vſui propriè deſeruiebant, quæ illorum immoderata cupiditate ſub-
lata ſunt, vt interim de rapacitate illa taceamus, quam ſummi Pontifices,
bullarum ſuarum licentia otioſis hominibus hactenus indulſerunt. Ale-
3 manni, quum pars eſſent regni Francorum, pauperes ſuos adeò vagari non
ſinebant, quin domi eos veluti ex Canone alerent: bonis etiam quæ eccleſiis
donabant, ita alicubi partitis, vt in ditioribus eccleſiis pauperum ſubuentui
4 partes duæ, in tenuioribus æquales partes & clero & pauperibus diuideren-
tur. Enimuero, vt ſupra quoq; dictum, Epiſcopi ipſi & Abbates Collegia &
Parochias interdum inſtituerunt non paruis reditibus donatas & auctas,
quas & ipſas demum ſucceſſores ſui multis in locis, quibuslibet de cauſis
adducti, præterea & damnoſo illo *Incorporationis* aucupio animati, eccle-
ſiis ademptas, ſuos rurſus in vſus conuerterunt. Antè autem diximus nec
Eccleſias nec Collegia fundari ſolita fuiſſe, niſi Principis conſenſu. Nec
tum erat Papæ ius illud comprobationis, quam *Inueſtituram* vocant, ſed Re-
gis aut Imperatoris. Et extant diplomata, quæ, quod dixi, palam teſtantur.
Sed alio in loco de iure illo commodius referemus. Illud non tacendum,
5 Caroli legem extare, quæ cauebat, ne Parochiæ ſine manſis inſtituerentur.
6 Manſos autem illa ſæcula vocabant Villulas cum prædiis, quæ ſingulæ ſin-
gulis Eccleſiis fuiſſent attributæ, omni quidem onere exemptæ, niſi ſi quid
Eccleſiæ deberetur. Durat adhuc Germanicũ nomen Reinhoff, quo Man-
ſam gens illa, ni fallor, ſignificauit. Quanq̃ autem Synodi Franciçæ Princi-
pum authoritate ratificatæ non Monachis modò & Nõnis, ſed etiã Clericis
7 vſum coniugii negarent, & nihil tamen minus omnẽ fornicationem ſeuerè
coercerent & vindicarent: tamen haud ita multis poſt Carolum annis pu-
8 blico quodam conſenſu, & quod diuerſum ſcripturæ in vetuſtiſſimo cõcilio
Nicæno ad eum ſenſum receptæ & probatæ docerent, factum eſt, vt Presby-
teri per Germaniam legitima connubia celebrarent: Laici autem ſcortatio-
nem & concubinatum non ferentes, Paſtoribus ſuis vt coniugati eſſent libẽ-
9 ter permitterẽt. Quem morem pluſculis ſæculis receptũ, quum Hildebran-
10 dus monachus Papa factus, q. Gregorius Septimus transnominatus eſt, Cõ-
cilio quodã cum ſuis in Italia habito, ceu impium & Patrum decretis aduer-
ſum condemnaſſet, confeſtim litteras Epiſcopis Germaniæ plenis minarum
miſit, & honore ſacerdotii priuari iuſſit, q. decreto cõcilii ſui præterito con-
iugati eſſe pergerent. Antiſtes igitur Magonciacenſis, Synodo Hereſfordiæ
congregata, cum litteras Papæ vel inuitus prælegiſſet, oraſſetq; Papæ edicto
11 audientes eſſe, quæq; cõcilio placuiſſent recipere vellẽt, repentè tanta ſedi-
tio

tio in eo conſenſu exorta eſt, vt parum abfuerit, quin Præſul ipſe de cathedra deturbatus, celerique in tumultu trucidatus eſſet, clamitantibus multis ſatius eſſe Epiſcopum Papæ fautorem occidi, quam dogma tam væſanum & hæreticum cum tanta ſacerdotii contumelia promulgari. Neque exemptus periculo eſt Præſul, antequam promitteret, primo quoque tempore curaturum ſe, quo Pontificem ab huius ſententiæ auſteritate deduceret.
Quod quidem ſe viuo, hoc eſt, Heinricho Quarto imperante, accidiſſe cir- 1
citer annum Domini M LXXX. Lambertus monachus Hirsfeldenſis prodidit. Mirum autem aduerſum coniugia ſacerdotum ſtatuere Caroli ætatem potuiſſe, cum Concilia tamen illo tempore habita, ac illud imprimis,
quod ſub Carolomanno Prætorii Præfecto Wunefridus Legatus cum ali- 2
quot Franciæ Epiſcopis celebrauit, in hæc ferme verba ingenue confeſſa ſint; *Non licere Epiſcopis, aut Imperatori, aut cuiquam pietatem cuſtodienti, quicquam contra diuina mandata præſumere, &c.* Et Sole interim clarius fit, nihil tam
aduerſum Apoſtolicæ doctrinæ, quam lege lata ad caſtitatem ſeruandam 3
cogere, quam nec voluntas, nec conatus hominis, ſed vnica diuina gra- 4
tia largiatur. Sed ſæpe accidit, vt quæ palam impia ſunt, fucatiſſima illa ſpecie pietatis Eccleſiis obtruſa ſint. Atque hæc quidem de Collegiorum ſtatu hactenus dicta ſint: Nunc quæ reliqua ſunt de Monachis & Monialibus ſubiungemus, interim & alia quædam, quæ obiter nobis, (vt in farragine) ad ſummam argumenti adumbrati magis quam expreſſi pertinere viſa ſunt, inſerturi.

Monachorum diſciplinam priuatim Abbates, generatim etiam Epi- 5
ſcopi exigebant: Abbatiſſis autem (vt illorum temporum vocem vſurpem)
miniſtri ſeu Lectores dabantur, qui ſacris peragendis & moderandæ diſci- 6
plinæ præeſſent. Primum quidem rariora erant Virginum cœnobia, quæ paulo poſt fœminæ Auguſtæ & nobiles aliæ, non tam pietate, vt videtur, quam ſexus amore illectæ ſummopere auxere. Vnde laude virginitatis &
commendatione quibuſdam permotis placuit etiam fœminas, ſeu malu- 7
mus puellas velare, tondere, veſtiri, congregare, certamque ad normam vi- 8
tæ inſtituere & exercere. Quod vtinam tanto cum fructu pietatis eſſet fa- 9
ctum, quantis ſumptibus conſtitit: Et laudari fortaſſe inſtitutum poſſet, ſi & hæc puellaria cœnobia, ceu prima illa Monachorum ſcholarum inſtar habita fuiſſent, in quibus teneram & imbecillam, & affectibus obnoxiam ætatem viri graues & ſancti, ac ſi ita libuiſſet, matronæ etiam moratæ & caſtæ certo aliquo, ſed conducibili tamen ad pietatem, diſciplinæ genere ad tempus formaſſent & erudiſſent, quo maiore pudicitia & continentia peritæ iam & litteras etiam edoctæ, reliquum vitæ, quod ſibi vel nuptis vel innuptis conceſſum fuiſſet, multiplici cum fructu tranſigere potuiſſent. Nunc cum longe aliud, niſi fallor, ſpectatum videam ab illis, qui eo modo virgines incluſerunt, profecto non habeo quod cœtibus illis vel probatiſſimis tribuam præter otium pluſquam delicatum & ſuperſtitionem immodicam. Primum enim humanis doctrinis perſuaſæ, virginitatem velut de
ſuo vouent & offerunt Deo, iactata deinde pudicitia, quam nemo tamen, 10
ceu diximus, veram aſſequitur, niſi donante Domino. Deinde ſcripturis ſanctis, quæ liberam faciunt optionem caſtitatis, vel ignoratis vel contemptis, votum ſuum, hoc eſt, decretam temperariæ voluntatis ſententiam, tanti æſtimant, vt honeſtis etiam & piis cauſis vrgentibus, probatæ ſemel & re-
ceptæ opinioni renunciare ſcelus eſſe ducant: cum D. tamen Paulus cauſas 11
habeat, cur in caſu aliquo nubere virgines malit cuicunq; conditioni man- 12
cipatas, quam innuptas manere: Cumque idem non audeat perpetuam vir-

ginitatem vllis pręcipere, nimirum dono Dei & quidem rato obuenientem; illa contra peſſime imbutæ, vel hac de cauſa perpetuam eſſe volunt, quia ſemel in corriphæorum ſuorum verba iuratæ illam promiſerunt & vouerunt, duplici, in fallor, contumelia culpabiles coram Domino: Vna quidem, quod rem alienam & concreditam ſibi, etiamſi vere virgines eſſe conſtaret, magna fraude & ingratitudine pro ſua vſurpant & venditant: altera autem quod munere & dono Dei aduerſus Deum, velut debitorem & nexu aliis obligatum, elatæ ſanctitate illa carnis vaniſſime iactata, ſibi referunt acceptum, & velut de ſuo profectum offerunt & conſecrant Deo, quod ſoli miſericordiæ Domino erat referendum.

De operibus enim & ceremoniis quibuſdam propemodum ridiculis vt nihil dicamus, non video quibusnam rebus aut commodis vſui eſſe poſſit genus illud vitæ tantopere laudatum multis, niſi aut Paulas, aut Marcellas, aut Hedilias illa latibula nobis ederent, quæ dignæ eſſent doctrina & pietate, quibus libri inſcriberentur. Nec enim vocari poſſunt monachæ noſtræ ad vllum Eccleſiæ famularum, nec vllo cœtui rite pręeſſe, denique quod ad pietatis captum attinet, ne ſibi quidem ipſis adeſſe aut conſulere, longe minus prodeſſe proximo, videlicet incluſæ & ferarum in morem parietibus ſeptæ, adeoque religione obſtrictæ, vt ne cum parentibus quidem & cognatis, nedum cum proximis aliis vel tantillum commercii & familiaritatis habeant. Et reuera dici poſſit, quod à doctiſſimo quodam viro dictum eſt: *Cœnobia aliquot non monialium ſolum, ſed monachorum etiam, non aliud eſſe, quam conditoria quædam in qua viui homines otio ſcilicet & inertia conſopiti ſepeliantur*, & ſic (ſi Diis placet) mundo ſint mortui. Contrà alia quædam, quæ ſic iactant religionem, vt domus non hominum nec orationis, ſed Dei ipſius dicantur, ſic aliena ſint à cultu diuino, vt qui in illas recepti & initiati mundo renuntiarũt, re ipſa nihil magis, quam quæ mundi ſunt, profiteantur & colant. Cantus enim illi & preces, quibus fidunt quasque aliis negotiando impertiunt, quid aliud (oro) ſunt, quam elementa, hoc eſt mandara hominum & ceremoniæ de doctrinis hominum, ſolida refragante pietate, inſtitutæ, indignæ profecto, quæ vlla ex parte cum eximiis illis charitatis fructibus & officiis cõferantur, nedum ex ſeipſis vllo modo poſſint aut debeant in bonorum operũ numero cenſeri & æſtimari. Sic autem aliena ſunt ab operibus charitatis illarum ſomnia, quę in eccleſia tamen habent locum, vt iactata illarũ virginitas cum operoſa virginũ verè Chriſtianarum caſtitatẽ cõferri nullo modo poſſit, vt interim coniugatorum & cœlibum caſtitatem non attingamus, quæ non minus laudis apud Apoſtolum, quàm illorum, qui thorum ignorant, aut hatum, quæ illæſo dum & inviolato corpore exiſtunt. Laborioſior imo illarum continentia eſt, quæ vel habent coniuges, vel habuere, quàm harum ſit, quæ coniugalium deliciarum ignaræ ſunt. Nec ſine cauſa factum nouimus, vt iuniores viduas Apoſtolus nubere, & liberos gignere iuſſerit, nihil minus probans, quam ſubitum & præceps caſtimoniæ ſeruandæ conſilium.

Virgines Eccleſiæ, nec religione elatæ nec inflatæ profeſſione, quod Dominus donauit, in Domini gloriam conuertunt, hoc vnum potiſſimum curantes, vt in eo cœtu fidelium, in quo ipſas Deus conſtituit, nihil officii intermittant, quod modò decore ſuſceptum ad proximi vtilitatem pertinere queat: ſuis manibus victum quærunt, vel ita de ſuo victitant, vt ſuperſit, quod egentibus impertiant: adhæc & parentibus, & ægrotis, puerperisque, & ſenio confectis benignè ancillentur: ſubinde diuitum beneficẽtiam exſtimulantes, ne deeſſe miſerorũ inopiæ velint: totum autem nihil non ferẽtes laborũ & vigiliarũ, quo cõformes eſſe vitæ Chriſti, hoc eſt omnib. prodeſſe,

&c ex

& ex æquo de omnibus mereri q̄ optime poſſint. Quod ſi quæ ſunt, quæ vel
valetudine vel conditione retrahantur, quo minus in cœtu famulentur, ta-
men aliis interim donis & fructibus præeſſe multitudini non deſiſtant. Ta-
les fuere primæ illæ Eccleſiarum miniſtræ virgines & viduæ, quarum Pau-
lus & Lucas meminerunt: tales & hodie ex opulentis & magni nominis vir-
ginibus nonnullæ, quæ domum pauperculas inuitant, nec carnis modo, ſed
animi etiam cibo ſatiant & inebriant, ſcribere iuniores & legere docent, ad
pudicitiam interim & parſimoniam & patientiam magno ſtudio inhortan-
tes. quippe hoc vno fine innuptas probat Apoſtolus, quia liberiore condi-
tione donatæ, hoc magis quæ Dei ſunt curent, quo minus colendis maritis
liberisq; educandis, & reliqua coniugatis operæ moleſtia, impediunt. Nec
minus interim probat cōiugii ſtatum, vt qui malit virgines cœlibesq; nube-
re quam vri, & confeſſus ſit, honorabile eſſe inter omnes coniugium, & cu-
bile impollutum. Verum regno Dei promouendo intentus, potiorē eſſe exi-
ſtimat, eum ſtatum, qui ad pietatem colendam & ſupplenda charitatis offi-
cia quam minimum remoræ habet, qui proprie quidem illorum eſt, qui in
hanc libertatem dono caſtitatis aſſeruntur. Porro illa virginitas, quæ votis
auctorata, & ſepta parietibus, otio præterea & inerti vacuitate flacceſſit &
diffluit, adeo nihil habet cum Apoſtoli laudibus commune, vt & reiectam
eam & damnatam ab eodem conſtet: reiectam quidem, quia cum otio & in-
ertia (vt nihil de ſuperſtitione dicamus) cōiuncta eſt: damnatam autem, quia
nec liberam nec gratuitam, ſed humanarum ſanctionum tyrannide inſtitu- 1
tam, inuitæ etiam & coactæ puellæ profitentur, quibus tamen ſuccum-
bentibus & palam laſciuientibus Præſulum Indulgentia, (quemadmo-
dum & Clero omni) vt ſcortentur permittit, vt nubant non permittit. Con- 2
ſtat autem Paulum in viduis vel maxime arguiſſe otium ceu fomentum im-
pietatis, nec alia magis cauſa virginitatem & cœlibatū extuliſſe, quam quod
inſtrumentum foueat & adminiculum præcinctæ iam & operoſę beneficen-
tiæ: in epiſtola autem ad Corinthios, vbi de cœlibatu & virginitate diſſerit,
præcipue dānaſſe quidquid aduerſum ſcripturæ, hoc eſt fidei libertatem, de
humanarum ſanctionum præſcripto cum conſcientia recipitur. Diſerte e-
nim inquit; *pretio redempti eſtis, nolite ſerui fieri hominum.* Adhęc palam teſtatur,
nemini ſe laqueum propriæ ſanctionis iniecturum. ſed liberum relicturum,
quod liberū nobis reliquit Dominus. Neq; equidem ignoro, quid magiſtri
quidam Scholaſtici, cōtemplationi & orationi, & pluſcularū inter ſe puella-
rum priuatæ ſcilicet & captiuatę ſedulitati & beneficentiæ tribuant: ſed hoc
maiori fiducia horum opinionem reiicio, quo certior ſum, nullum vſquā in-
ſtituti eiuſmodi in vniuerſa ſcriptura extare exemplum. Nec mirum quidem
pleroſque tantopere laudaſſe, quod ipſi ſunt profeſſi. Suum enim (vt in pro-
uerbio) cuiq; pulchrum eſt: At non ſtatim pium, quod quibuſdā pulchrum,
& in ſpeciem religioſum etiā viſum eſt. Vetat enim ſcriptura id agere, quod
rectum eſt in oculis noſtris, niſi Dominum idipſum iubere conſtiterit. Et vt
aurum non eſt, quidquid auro regitur, aut aurum ſplendore imitatur, ita non
eſt repente virgineum, quod nomine virginitatis cum iactata & inutili cor-
poris integritate iactatur: ſiquidem virginitas, quam de carnis integritate
metimur, adeo non eſt pietas, vt & piis & impiis communis exiſtat. Pruden-
tum enim & ſtultarum virginum Chriſtus meminit, neque eas probat, quæ
lampades gerunt exterius nitentes, ſed eas quæ internæ puritatis oleum ge-
ſtant. Proinde nec ſeris, nec obicibus, nec repagulis opus habent, quæ veræ
ſunt virgines; neque ſane parietibus ſeu viuariis includi neceſſe eſt ne quis
corpus violet. Violatur enim non tam corporis actu, quam animi conſenſu;

virginitas, neque *loca mentem* (vt ait Gregorius) *muniunt, quod ſi deſit Spiritus, non adiuuat locus.* Tota eccleſia, quocunque loco eſt, corpus Chriſti eſt, quæ Apoſtolo teſte id curat in primis, ne quam ſpecie mali in omni credentium cœtu ferat. Nemo facile caſtus eſt, qui vel ſolus, vel cum paucis cõiunctus eſt, nec virium eſt propriarum, ſed eximiæ gratiæ, cum illo carnis incentiuo luctari, vt victoriam triumpho dignam reportes. Proinde hoc ſanctior erit virginitas, præſertim fœminea, quo pluribus fidelium ſeſe commiſerit. Atque ita feciſſe vetuſtatum eccleſiarum virgines conſtat. Satis enim tutæ ſunt vel caſtiſſimę virgines ſub magiſtratu, qui vim, fraudem & iniuriam vindicat, nec inuitæ continebunt, quæ vulgo præſtant, quod donauit Dominus. Vtinam autem carere hominum doctrina potuiſſemus, quam certum eſt adeo infelicem eſſe in religione promouenda, vt quamlibet fortibus adminiculis adiuta, nihil tamen proficiat, ſed hoc fere ſolum perpetuo conatu ſuo aſſequatur, vt dum à Domini doctrina ad ſua placita deficit, poſtrema iuxta D. Petri dictum peiora primis efficiat. Quæ vero non ſunt virgines, vtcunq; incluſæ & obſeratæ, adeo corollam non merentur, vt meliore conditione fuerit Afra illa in lupanar tracta, quæ animi interim puritate inter Angelos verſata eſt, quàm illæ ſint, quæ virginum in cœtu poſitæ de lupanari cogitant: in quibus iuxta illud poetæ Satyrici:

Deprendas animi tormenta latentis in ægro
Corpore &c.

Vt profecto conſtet optime ſenſiſſe illos, qui Gynecia pluſculis in locis ad diſciplinam modo capiendam fundarunt, libera interim optione relicta ingreſſis, vt vel nuberent ſuo tempore egreſſæ, ſi iuſtæ cauſæ inuitarent, vel cœnobio delecto virgines manerent, modo in eo ſtatu nec ceſſate, nec ocium alere, ſed adeſſe & prodeſſe Eccleſiæ ſtuderent. Verum & has ædes ocio & ſuperſtitione contaminatas videmus. Nam & ipſæ certæ normæ addictæ, cantu, veſtitu, preculis, votis, ſeſe iactant & venditant ita delirè, vt canere & in ſacris legere pium iudicent, etiamſi nihil horum, quæ vel muſſant vel modulantur, penitus capiant aut intelligant. Adpingunt & hoſtiis ſuis Franciſcos & Benedictos, vt vel inde cõſtare poſſit, intus eſſe Nonnas, quæ reiecta Chriſtianiſmi puritate ad hominum doctrinas defecerint. Ita nihil ſuperſtitione confidentius, nihil ſupinius, nihil arrogantius eſſe ſolet. Dicunt enim & has optione longè poſthabita, malle fornicari per cœnobia, quam maritos quærere, & coniugali moleſtiæ prurientem libidinem ſubiicere: Quin ſatis eſſe putantes, ſi pingui illo in luxu atque ocio ſaginatæ, nomine & habitu caſtimoniam profiteantur. Id quod in totum illis uſuvenit, quæ vel parentum imperio, vel cognatorum perſuaſione, vel præcipiti aliquo conſilio, cœnobium ingreſſæ votum ſuſcipiunt ſeruandæ Caſtitatis, quam niſi Dominus donarit, ſimulare quidem poſſunt, vt alia pleraque, præſtare non poſſunt. Perinde enim atque animalia quædam non manſueſcunt, quantumuis blandè tractata, ſed dimiſſa ad ingenium redeunt: ita caro noſtra, quantumuis attentis hominum conſiliis demulſa perſuaſaq; ſubſidat, tamen non manſueſcit, nec ponit libidinem, ſed ad naturam recurrit, niſi Dominus ipſe dono eam caſtitatis cicurarit. Viderunt, niſi fallor, proxima ſæcula, quam probe quorundam conſiliis ſucceſſerit, qui in hominum gratiam, & priuati commodi magis quàm pietatis aſpectu, inuitas filias cœnobiis intruſerunt, violentiſſimo illo caſtitatis iugo impoſito: quod quidem poſt diſciplinam nupertime per otium & opes luxatam, ita repente excuſſum eſt, vt monaſteria non pauca propemodum in lupanaria degenerarint. De Germanicis autem loquor, neque his omnibus, (ſatis enim

caſte,

caſte, etiamſi impiè, vel etiam caute, ſi non caſte, multis in cœnobiis viuitur) de his modo ſentio, quorum ita præſtituta eſt caſtitas, vt memorare libidinem citra pudorem nequeamus. Et monère quidem hactenus de caſtitate hominum decretis inſtituta libuit, ne quis hoc ipſo probare me hodiernum monachiſmum putaret, quia veterem eius diſciplinam veluti dignam memoratu recenſeo. Non enim probatur aliquid, quod iudicatur, & memorandum proponitur. Quanquam cuperem (quod antea quoque ſum teſtatus) talia hodie eſſe, & tribus proximis ſæculis fuiſſe vetera monaſteria, qualia tunc fuerunt, cum inſtituerentur. Profecto minus nobis turbarum vitiata quorundam licentia dediſſet, neque auctus in tantum fuiſſet numerus cœnobiorum, quæ vix æſtimandis ſumptibus hactenus eccleſiæ Latinæ ſuſtinuerunt. Adhæc, arma nobis fortaſſe in promptu eſſent, quibus horum conatus reprimeremus, qui iuſtiſſimis de cauſis moti totum illud hominum commentum, ſcandalis nimirum & erroribus refertum, nec vno nomine pernitioſum, non damnant modo, ſed abrogant etiam & tollunt, ſatius eſſe arbitrati, deſperati carcinomatis contagionem reſcindere de reliquo eccleſiæ corpore, quam committere, vt medelæ prætextu malum ſerpat, & amplius noceat.

Ad cœnobia autem Monachorum vt reuertamur: conſtat Abbatum electionem per initia magna parte ad Principem pertinuiſſe, cuius ea cura erat, vt non niſi idonei eligerentur. Qua in re nec opibus, nec generi admodum, ſed ætati & virtuti deferebatur, & iubebat Regula, vt in Abbates illi maxime eligerentur, qui ſacræ ſcripturæ periti, præterea caſti & miſericordes eſſent, nec niſi è Domini præcepto ſuos erudirent & inſtituerent. Vnde clare apparet, quod ante diximus, primos monachos præſcripto illo vitæ arctioris, non aliter quam adminiculo quodam & ornamento vſos fuiſſe. Clamat enim vel Benedicti Regula, ſe aliud non eſſe, aut profiteri, quam legem quandam pro his initiandis & inſtituendis, qui Chriſto olim eſſent militaturi: imo addit, aliud ſe non vrgere, quam talem obedientiam, quæ Chriſti fidem profeſſos, nec elatos faciat in opere, nec quicquam ſibi tribuat de his, quæ dedit Dominus, ſed operantem Dominum magnificet. Simul tamen magno errore, & ſalutem docet ex obſeruatione doctrinæ hominum, & operum fiduciam fortiter inculcat multis in locis, vt vel hac vna cauſa negari non poſſit, Regulam illam, quam hodie Benedicto adſcribunt, nec vno aliquo tempore, nec ab vno ſcriptum, ſed dogmatum & ceremoniarum acceſſione ſubinde ab aliis atque aliis mutatam & auctam fuiſſe. Porro Carolus Imperator cognomento Magnus, communi edicto permiſit monachis, vt Abbates ipſi legerent, quod ante ſe & Pipinus pater multis cœnobiis indulſerat, adiecta tamen conditione, vt & Regum authoritatem pro more agnoſcerent, iuſſisque illorum parerent & acquieſcerent: quod inſecuti tamen Principes neglexerunt, ſæpius ordinatis ſelectiſque etiam externis, qui monaſteriorum habenis adhiberentur. Sed nec electione ambitio ſublata, aut auaritia repreſſa eſt. Nam & à monachis lecti his vitiis obnoxii erant, & raros dedere Principes, qui per luxum & intemperantiam cœnobiis abuſi non fuerint. Vſque adeo enim Carolo mortuo, ad quæſtum & deſidiam per domos illas declinatum eſt, vt Ludouicus filius, Concilio Aquis habito, coactus fuerit, abuſibus quibuſdam correctis, veterem diſciplinam monaſticam reuocare, Eutichii cuiuſdam doctrina fretus, quem magno in pretio apud Ludouicum fuiſſe Vincentius ſcribit. Ceterum ne ſic quidem vtcunque redintegrata diſciplina durauit, quin mortuo Ludouico Abbatiæ non clericis modo, ſed etiam laicis homi-

nibus, in beneficium (ſic vocabant) concederentur. Legimus autem & ſub Dagoberto, quo regnante Columbanus Rhetiam ingreſſus eſt, eodem morbo laboratum fuiſſe: quod ipſum palam indicat diploma Regium, quo cauetur, ne vel Epiſcopi, vel laici quicquam iuris ſibi in reditus monaſteriorum aut poteſtatis vſurpent. Alienos autem & exortes, qui regundis monaſteriis impoſiti ſunt, partim eximia fide fuiſſe inuenimus, partim rapacitatis tantæ, vt monachi multis in locis exemplo territi viuis dum Abba-
1 tibus alios ſurrogarent, ne priore moriente lupus aliquis Principis conniuentia immiſſus graſſari, & nocere cœnobio poſſet. Illud conſtat, immodicam quandam licentiam etiam Epiſcopos, Regum fauore fretos, in monaſteria ſibi vſurpaſſe, haud raro nequiſſime tractatis monachis, plerumque autem ita vexatis, vt vel inuitis Abbates darent, qui ſuo nomine rerum potirentur, nec aliud illis permitterent, quam quod ipſi iuſſiſſent. Celebri autem more eſt obſeruatum, vt qui à monachis electi fuiſſent, honeſto aliquo comitatu ad Principem mitterentur, qui ratam electionem haberet: contra autem electi fidem dabant Regi, idque iuramento intercedente, ne aliud præſumere vellent, quam Principes de religione & publica æquitate conſtituiſſent, neve aliud ſuis permittere, quam monaſticæ diſciplinæ norma expoſtulaſſet. Quem quidem confirmationis morem duraſſe ſatis conſtat vſque in Rudolphum Auindſpurgenſem Romanorum Regem, qui circiter annum Domini MCCC. ex humanis exceſſit. Adeo recens & nupera eſt inueſtitura illa Abbatum Germaniæ, quam proximis annis Pontifices ſuam fecerunt, tot antea ſæculis non niſi in Regum manu poſitam. Nec indignum enim, nec alienum ab æquitate videbatur illis, quorum maiores, quique ipſi collegia paſſim & monaſteria fundaſſent, priuatamque electionem monachis permiſiſſent, quique ante non niſi Principe deſignante Abbates accepiſſent, non minus iuris in inſtituendo confirmandoque habere, quam antea in eligendo habuiſſent. Suas quippe opes illis impenderant, ſuo in regno poſuerant ædificia, ſuis legibus inſtitutisque erant tutati, denique ſua cura & diligentia intra metas veteris diſciplinæ continuerunt. Legimus autem
a veteres Francorum, ac poſt eos, primos illos Germanorum Reges & Imperatores, ſic large eam poteſtatem exercuiſſe, vt & Epiſcopos darent eccleſiis, & defunctis alios ſurrogarent, Præſulum quidem aliorum, ſed non niſi domeſticorum conſilio freti. Sed & idem ius aliis principibus ita contulerunt, vt & legere & ſurrogare Præſules apud eccleſias ſuæ ditionis licuerit. Verum vt omni in negotio pietatis & religionis eſt factum, videlicet vt cottidie deteriora fierent, & ſubinde degenerarent, quæ minime improbe inſtituta videbantur, ita hoc quoque more ſenſim luxato detritoque hodie non niſi REGALIVM, vt vocāt, nomine fidem Abbates Regibus præſtent. Quod nomen ante annos, ni fallor, trecentos monaſteria noſtratia longe tum à dominatu aliena, in totum ignorarunt: nulla magis cauſa præſentatis Abbatibus, quam vt fideles eſſe ſuæ functionis miniſtri pergerent. *Regiarum* etiam *donationum* nomine (quod veteres chartæ præferunt) non regalia illa nuper vſurpata, ſed agri & prædia & ſeruitia etiā Regum beneuolentia monaſteriis donata, intelligenda ſunt: *Regalium* nomen recentius non legimus in Chronicis veteribus. Nec fuit quicquam illis patribus regulæ, qui pulla veſte induti, vltra & ſupra baptiſmi votum, ſuo etiam, hoc eſt proprio, mundum & gloriam eius adiurarunt. Illud conſtat, longe minus nocituram fuiſſe multis cœnobiis Principum electionem, quam priuata & domeſtica nocuit. Impuros quidem ſæpe dedit Regum authoritas, qui certe magno & rerum & diſciplinæ damno admiſſi ſunt. Monachorum electio multo ſæpius,

ſtudiis

ſtudiis & factionibus efferata, nihil non commouit, turbauit & perdidit, atq;
id quidem proximis maxime ſæculis, quæ palam ſuppreſſa religione non niſi
dominatum & tyrannidem quæſiuere. Perinde enim atque in vrbe quon-
dam, ita in collegiis & monaſteriis quibuſdam Germaniæ noſtræ eſt actum, 1
corruptis & contaminatis ſuffragiis ſæpe diuerſi lecti ſunt, qui repente am-
bitione exſtimulati, ac velut furiis acti, nec cedere inuicem, nec monitorem
ferre norant, ſed odiis alternis, (quæ ambitionis eſt rabies) inteſtinas & exi-
tiales diſcordias ita exercuere, & opes illas religioni dicatas bello abſume-
re, & cede etiam partium victoriam reportare libuerit, gloriantibus ſcilicet
& exultantibus quibuſdam, ſi vi & armis obtinuiſſent, quod Maiores ſui Re-
gum curæ & tutelæ ſummiſerant; ne nocere vlla violentia poſſet. Ita mira
quadam rerum cōuerſione factum eſt; vt mucronem etiam in ſeipſam ſtrin-
xerit monaſtica auaritia & ambitio, ex quo tempore in honorem & domi-
natum abiit, quod antea non niſi oneris & laboris fuiſſet. Sed ſero tamen il-
la peſtis, nec niſi opulentiora monaſteria tentauit. Prima enim, vtcunque
vitiata, nec ſanguine ſuotum vnquam, quod ſciam, fœdata ſunt, nec bello
infamiam contraxerunt. Sed & Abbates veteres quum grauius diſſidium im-
mineret, non armis carnalibus, ſed ieiuniis & orationibus pugnabant, nec
tanta illis aut rerum aut titulorum cura, vt horum gratia Chriſtianæ mode-
ſtiæ, & ſponte receptæ diſciplinæ liberet obliuiſci. Quadamtenus quidem
& illos tentauit cupiditas, quæ mehercule vel primis illis monaſteriis ad-
hæſit, ſed pluris tamen innocentia æſtimabatur, quàm vt permittendum ſibi
illi duxerint, quod poſtremi illi monachi, nihil minus quàm monachi, ſibi li-
centiſſima procacitate permiſerunt. Nec iam nobis ſermo eſt de ſectis & ſo-
dalitiis fratrum, qui *Mendicantes* cognominantur, ſed de his tantum cœno-
biis, quæ longe ante natos mendicantium ordines fundata & reconcinnata
fuerunt. Quorum quidem religioni & vacuitati vt cōſuleretur, Regum edi-
cto conſtitutum erat, vt quemadmodum collegiis ita & monaſteriis *Aduocati*
adhiberētur, quos *Vicedominos* alicubi vocabant monachi, nec paruo honore
dignabantur: Principū nomine, à quibus impoſiti monaſteriis fuiſſent. Ho-
rum munus erat redituū. ſeruitiorū, prædiorum, rerumq; aliarum, quæ iuris
monaſteriorū erant, curam gerere: frequenter quidē & Abbate ipſo & fratri-
bus in cōſilium adhibitis, ſi quid incidiſſet horū cognitione dignum. quanq̃
minima hæc & omnium poſtrema monachis cura erat, longe magis religio-
ni quàm ſæculi negotiis addictis: præcipuam, vt dixi, gerebant Aduocati, qui
ea cauſa fere de vicina Nobilitate legebantur; quo maior foret authoritas, ne
damni quicquam cœnobia vel errore vel ignoratione ſuſciperent. Raræ ta-
men in monaſteriis *emptionum tabulæ* viſebantur, frequentiſſime erant *Dona-
tionum*, vt quæ tum fere non niſi donatis rebus alerentur. Vnde mox paulo o-
pes illæ enatæ ſunt, quibus longe lateq; omnia patuerunt, tanto ſpatio agro-
rum prædiorumq; cōtracto, quantū (vt ait Perſius) *miluus oberret*. Tabulas o-
mnes *Abbatis* nomine inſcribebantur, cuius quidem abſentis vicem *Decanus*,
nonnunquā & *Præpoſitus* gerebat. Addebatur aūt in chartis, & fratrum & Ad-
uocati cōſenſus, vt exempli gratia: *Ego Bernardus Augia Abbas cum conſenſu fra-
trum meorum & Aduocati mei* Wichardi. *&c.* Ad quem modum, abſente Abba-
te, Decani & Præpoſiti ſeſe ſæpiuſcule præſcribebant. Mirum autem vel ſim-
plicitate barbaræ gentis, vel ſtudio breuitatis factum, vt neque in tabulis, ne-
que in chartis Francicis aut Alemannicis, quas quidem videre mihi con-
tigit nuſquam cognomina vel Abbatum, vel Aduocatorum, vel teſtium aut
Comitum aſſcripta cernantur, cum hodie prope omnibus in tabulis & Syn-
graphis ita requirātur, vt ſi deſint omni prorſus fide & æſtimatione careant.

Nec

Nec dubium tamen eſſe queat, quin illis ſæculis etiam ſeruiles & infimo in
loco habitæ familiæ ſuis cognominibus non caruerint. Porro ſoli Abba-
tes morem antiquum retinent, nomine ſcilicet edito, nec adiecto cogno-
mine: quod & ab Epiſcopis humilius natis cuſtoditur. Nobiles enim fere
genus edunt cognomine prodito, quod veteres Epiſcopi in totum neglexe-
runt. Nam & Romanis Epiſcopis ea conſuetudo eſt, vt nomen ſolum e-
dant, ſed numero tamen adiecto, vt quoti eius nominis exiſtant, intelligi
queat. Quin & à Regibus & Imperatoribus veteribus Francorum ea mo-
deratio cuſtodita eſt, ſolis nominibus æditis, vt antiquis in diplomatis & ta-
bulis non facile inter Carolos, Pipinos, Carolomannos, & Ludouicos, (po-
tiſſima Regum nomina) niſi temporũ ratione aliunde obſeruata, diſcerne-
1 re queamus. Criminalium cauſarum cognitio ad Comites pertinebat, à
monaſteriorum adminiſtratione adeo aliena, vt facinoris loco fuiſſet habi-
tum, ſi quis affectaſſet. Poſteriores quidam Abbates, & proximis quidem
annis, dominandi libidine inflammati, Regumque abuſi indulgẽtia, ne hoc
quidem gladii & ſæculi iure, vtcumque prophano, & cum monachiſmo pu-
gnante, carendum eſſe duxerunt: ſatis interim religioni factum arbitrati, ſi
non ipſi, ſed laici miniſtri ſuo nomine cognoſcant, quum ipſi tamen & ſuo,
& fratrum ſuorum nomine ius illud horrendum hauriendi ſanguinis à Re-
gibus & Imperatoribus ſuſcipiant, eoque nomine fidem illis, à quibus acci-
2 piunt, iurent, quod ne Epiſcopi quidem, longe minus quam monachi addi-
cti & iurati, iure vllo in ſeſe (modo Chriſti ſint miniſtri) transferre poſſunt.
Dabantur autem & Abbatiſſis curatores, vt ſupra dictum eſt, quos & illa æ-
tas Aduocatos & Vicedominos vocabat: quibus neſciis, non licebat vllum
contractuum pactorumve genus, quod modo in tabulas referretur, perfice-
re. Vetuerat & Ludouicus, ne Epiſcopus aut Abbas, aut Abbatiſſa centena-
rium Comitis Aduocatum haberet, atque id quidem quo minus ſuſpecta iu-
dicia eſſent, in quibus de monachorum monialiumque cauſis ſæpe cogno-
ſcebatur. Erant autem *centenarii* iudices ferme Nobiles, à Comite conſtitu-
3 ti, & à numero, vt videtur, appellati, qui certis de generibus cauſarum co-
4 gnoſcebant, quemadmodum ex Caroli & Ludouici legibus patet. Ad Co-
5 mitem autem referebant Aduocati, ſi quid dignum eius cognitione iudicaſ-
ſent. Iudicia celebriora Legati Principis tempore conſtituto, poſt hos au-
tem & Comites & Centenarii, aut horum vicarii peragebant; quæ qui-
6 dem Francis & Alemannis, barbara voce, *placita* dicebantur, & *placitare* pro
eo vſurpabant, quod eſt placitum celebrare, quam vocem in Caroli etiam
diplomatibus legimus. Moris erat primum, vt Aduocati cœnobiorum no-
mine placita, ſi quid negotii incidiſſet, adirent; inde inoleuit, vt & Abbates
7 irent. Nec abſimilia ſunt iudiciis illis veteribus & conuentibus, hodierni
conuentus & iudicia, que hodie vulgo Reichstag / Cammergericht / Hoffge-
richt / Landtag nominamus. Quippe placiti vocabulo etiam comitia impe-
rialia intelligebantur. Ludouicus enim Pii filius, poſt pugnam ad Fontane-
tum cum fratribus habitam, & obtentum Germaniæ regnum, placitum apud
Vlmam celeberrimum legitur habuiſſe. Et extat præclara Ludouici Pii ſan-
8 ctio, qua iubebat, *vt in Mallis & placitis primum omnium, viduæ, pupilli & paupe-
res audirentur: & ſi ad cauſam agendam inhabiles eſſent, datis patronis iuuarentur*,
Mallum vocabant conuentum iudiciarium, Landtgericht / in quo præter alia
etiam de libertate & ſeruitute, & aſſertionibus agebatur. Extat etiam Lex
9 Carlina, quæ *rem iudicatam in Mallo repeti* non ſinebat. Refero hæc, non vt
probem, aut imitandas exiſtimem voces barbaras, ſed vt de ſtatu tempo-
rum admoneam, nec ſileam vel barbare vſurpata, quo queant, quæ illis ſæcu-

lis

lis ſcripta ſunt intelligi. *Placiti* enim & *Malli* lex Salica & Alemannica crebrã
faciunt mentionem, nec tacent voces illas Chronica noſtratia, quæ ante an-
nos trecentos ſcripta ſunt. Arbitror autem diuerſa fuiſſe ex parte ab iudiciis
ſupra nominatis, illa quæ Latine *publica iudicia* vocamus, vulgo *Hochgericht*.
In his enim de facinoroſis plectẽdis ſtatuebatur, quorum cognitionem Co-
mites fere abſentibus Principis Legatis agebant, quæ & *meri imperij* ſignifi-
catione intelliguntur. In aliis autem de appellationibus, aliisq; id genus ci-
uilibus cauſſis, quæ Legatorum Regiorum aut Comitum præſentiam requi-
rebant, iuris dictione magis, quàm poteſtate, cognoſcebantur. Qualem ho-
die annuum conuentum illuſtres Heluetiorum pagi, ſub feſtum Ioannis Ba-
ptiſtæ in caſtello Thermarum agunt, non modo de appellationibus cõmu-
nium Præfecturarum, ſed de relatis etiam & obiter enatis cauſſis, quarum co-
gnitio ad ſummum magiſtratum pertinet, decernentes.

Loca ipſa condendis monaſteriis delecta, principio non niſi Principum
fauore concedebantur. Quæ ſi liberorum hominum fuiſſent, & donata non 1
eſſent, permutatione compenſabantur: ſi fiſcalia, religionis cauſſa dabantur
Abbatibus. Vnde veriſimile eſt, quod in Chronicis cœnobii ad S. Gallum le- 2
gimus, Sigibertum Francorum Regem, non illum Auſtraſiorum, qui Brune-
hildam vxorem habuit, ſed iuniorem Dagoberti & Ruaguedrundæ filium,
Beato Gallo partem ſyluæ, quæ fiſcalis erat, quam Abtzellanam hodie voca-
mus, pro monaſterio ordiendo donaſſe, quod annis minimum centum ante
imperium Caroli factum eſſe colligitur. Vt vel hac de cauſa conſtare poſſit,
vix aliud monaſterium per Alemanniam, quæ tum regni Francici pars erat,
vetuſtius extare. Siquidem Dagoberto illo regnante, qui ſedem Conſtan-
tienſem primus inſtituit, Rhetiam noſtram Gallus ingreſſus eſt, nec mul-
to poſtea nemus illud Submontanum ad riuum Stainaham ſitum, inco-
luit, cuius proxima loca ei demum Sigibertus donauit. *Eremum* quidem
atque etiam *ſolitudinem* Monachi Chronographi nominant, verùm paulò
frequentior hic receſſus fuit, quàm aut Eremi aut deſerti nomen gereret. 3
Deſertior quidem erat ager Abtzellanus & incultior multo, quam hodie
exiſtat, illo maxime in tractu, qui à monaſterio recta ad Alpes protenditur,
ſed colonos tamen habuit non paucos, ſeruos videlicet fiſcalinos, per ſyl-
uas illas & dumeta diſperſos, quos dono Gallus à Sigiſberto accepit. Nec
prorſus ſolitudo fuit, vbi hodie monaſterium eſt: quippe ſua ipſorum hiſto-
ria in literas relata conſtat, proxime monaſterium agros fuiſſe nobilium &
liberorum hominum, qui Gallo donati poſtea fuerint. Indiciis certiſſimis
conſtat, illo in loco, quem vrbis noſtræ mœnia cludunt, ante Galli aduen-
tum, non frequentem modo, ſed veterem etiam & Romanam vetuſta-
tem præferentem habitationem fuiſſe. Et ſunt nuperrime intra pome-
ria oppidi noſtri reperti in hortis haud procul æde parrochiali D. Ma-
gni, argentei & ærei nummi Romani cum Imperatorum veterum inſcri-
ptione, qui vel remotam antiquitatem, aliis quoque de coniecturis appa-
rentem indicant, de quibus nunc dicere omittimus. Ad inſtitutum inte-
rim reuerſi, ſciendum eſt, monaſteria vetera libenter illis Epiſcopis pa-
ruiſſe, in quorum diœceſi eſſent exſtructa: nec multo erant Presbyteris pa- 4
rochianis celebriores Abbates, niſi amplius illos religio commendaſſet, nec
maior erat ex lege pœna illi conſtituta, qui monachum pulſaſſet, quàm
qui Diaconum. Abbates enim paucorum, Presbyteri multorum curam
gerebant, vtrique ſalutaribus Epiſcoporum monitis obſequebantur. Caro-
lo Magno placuit, vt Epiſcopi veteri more competentem monaſteriorũ cu- 5
ram gererent: contra autem monachi, horum dicto audientes eſſent, quod

ad

& Ludouici filii lege cautum eſt, nec licebat Abbatibus, vt externis ſeſe ne-
gotiis miſcerent, niſi eos Epiſcopi vel ſua authoritate, vel Principis iuſſu, ad
1 neceſſariam aliquam functionem euocaſſent. Iiſdem enim etiam concilio o-
mnium ſæcularium officiorum vſum adimebant. Primum omnium auaritiæ
acceſſione factum eſt, vt Epiſcopi ſuis eccleſiis non contenti, de occupandis
expilandisque monaſteriis conſilia captarent, non iam ad diſciplinam reti-
nendam, ſed ad quæſtum & lucrum faciendum intenti. Vnde mox Abbates
calumniis contumeliiſq; periti & exagitati de iugo excutiendo & declinan-
da Epiſcoporum tyrannide deliberarunt: quandoquidem & ipſis non homi-
num modo priuatorum, ſed Regum etiam & Imperatorũ fauor & indulgen-
tia nihil non pollicebatur: nec paulo optabilius videbatur, proprio dominio
præſtare, quam alienis parere imperiis. Adeo verum eſt, quod quondã à Fa-
2 biano Philoſopho dictam Seneca in controuerſiis retulit; *Diuitias* ſcilicet
frugalitatem & pietatem impugnare, præterea *malos patres & malos filios facere*. Tũ
primum enim labaſcere religio cœpit, quum qui illi præfuere, diuitias ſen-
tire, admirari, & conſectari cœperunt. Quare Francis etiamnum regnanti-
bus contigit, vt Abbates opulentiores veteri more & inſtituto violato, re-
ſciſſiſque obedientiæ vinculis, totos ſeſe reiectis Epiſcopis tutelæ Regum
commiſerint, & diplomata impetrarint, quibus adeo aſſerebantur, vt nemo
quicquam iuris, excepto Principe, in eos ſibi vendicare poſſet, qui hoc ho-
noris & authoritatis Epiſcopis habebat, vt diſciplinæ monaſticæ retinendæ
gratia eo iure potirentur, quo in monaſteriis adminiſtrandis & exigenda re-
ligionis puritate, veterum Principum authoritate & cõſtitutione donati eſ-
ſent. Prima igitur exemtionis ſpecies, qua vel bonorum & piorum Antiſtitũ
iugo ſeſe monachi ſubtraxerunt, illa fuit, quam Epiſcoporũ inſolentiæ & a-
uaritiæ acceptam retulimus. Secunda quę peſſima fuit ipſis monachis debe-
mus, qui Principum patrocinio elati, & ſuam illam ad opulentiam admiſſi &
cõuerſi, demum ne ipſos quidem tam bene meritos Principes adeo reueriti
ſunt, quin ſæculis inſecutis & proximis quidem, quum Romanorum Ponti-
ficum poteſtas non modo ingens, ſed formidabilis etiam facta eſſet, & con-
temptim iam ab illis Germaniæ Imperatores tractarentur, ſenſim eſt ad vr-
bis Antiſtites diſceſſum, & Romanæ ſedi *immediate* (vt vocant) ſubiecti ſunt,
qui Francis & Tranſrhenanis Germaniæ Principibus opes omnes & fortu-
nas ſuas debebant. Tanta enim indulgentia habiti, vt illos merito parentum
loco vereri & amare, neque alios quærere patronos debuiſſent, quorum fidei
& protectioni ſeſe committerent, quando ita ab illis iam inde à iactis funda-
mentis protecti & defenſi fuiſſent, vt præter omnium rerum ſecuritatem, ad
opes illas & ſatietatem plus quam modicam, non niſi Principum fauore per-
uenerint. Primum quidem noſtri regnum illud nouum vrbis, quod reiecta
Imperatorum authoritate ſibi ipſis nullo iure Pontifices arrogaſſent, admi-
rari, de ſuis etiam, hoc eſt de priuatis Dominis, cogitare cœperunt. Quid e-
nim aliud erat, ſedi Romani ſubiici, quàm Imperatorum & Epiſcoporũ vete-
ri iuri & authoritati nuncium remittere? quando iam orbis ſibi perſuaſiſſet,
ita omnem eccleſiaſticæ adminiſtrationis poteſtatem illinc pẽdere, vt quid-
quid ſemel ſedis illius nutu & voluntate decretum eſſet, illud ipſum ne Im-
peratoribus quidem, nedum Epiſcopis, reſcindere liceret. Pontifices igitur
qui alienis opibus inhiabant, hoc vno per initia erant contenti, quod iſto tu-
telæ patrociniiq; prætextu ditiſſima Germaniæ monaſteria ſuarum partium
feciſſent donis etiam & priuilegiis, honoratis Abbatibus. (Mitra enim & pe-
dum & annulus & ſandalium, & manicæ gemmatæ, Paparum illorum maxi-
me, qui & ipſi monachi fuerant, munera ſunt, quibus Epiſcoporum dignitati
Abba-

Digitized by Google

Abbates iam ſues æquarunt.) Iam enim ditiſſimos quoſq; Præſules noſtrates
vendem in naſſam illexerant, ac velut muro ſepſerãt ſuæ ſedis potentiam, nequid in illam impune præſumere Imperatores noſtri poſſent. Cui conatui vbi ſucceſſit, facile alia ſecuta ſunt, Pallii videlicet redemtio, annatæ, inueſtituræ, indulgentiæ, quæ noſtri, Pontificum potentia & amplitudine cõmoti, ſed & elati tutela, quæ vel Regum manus coerceret, vltro etiam illis cõceſſerunt. Verũ iuri illi & mori exemptionis nuper nato cum vere ſanctus Abbas Bernardus reſiſteret, negaretq; id licere Abbatibus, vt hoc modo otio & libertati cõſulerent: (quippe iam videbat, quem in neruũ iſthæc cõſilia demũ eſſent erupꝛura) tamen ſolus fatalẽ illã calamitatem adeo arcere non potuit, quin breui poſtea tẽpore, quum cõfecta iam & bona ex parte oppreſſa p Italiam Regum dignitas iaceret, cœnobia fortunatiora Papæ ſeſe tutelæ cõmittere magno numero pertrexerint, moremq; nec probum admodũ nec honeſtum, literis aut tabulis ac titulis etiam ſuo nomine æditis, palam oſtentarũt, quod à nõnullis tamen primum ducentis annis proximis factũ eſſe conſtat. Vſq; enim ad Rudolphum Auindſpurgenſem Germanorũ Regem, Alemanniæ monaſteria vel prima & ditiſſima electorum Abbatum cõprobationem, quam vulgo *inueſtituram* vocãt, nõ à Papa, ſed à Principe, vel Rege, vel Imperatore petiere; nec ad Põtifices, ſed ad Principẽ iuramenti præſtandi gratia miſſi ſunt (quod alio in loco admonuimus) qui priuatim & domeſtico fratrũ cõſenſu in Abbates electi fuiſſent. Vetus n. illud & ſanctũ ius, tum dignitati, tum etiam authoritati Romanorũ Principum, à Conſtantino vſq; Maximo, cum fructu eccleſiarũ omnium tributum eſt, quod ipſum poſtea ingenti diſpendio & horribili cum perturbatione religionis, nec ſine armis & ſanguine, fidẽ Pontificum ambitione eſt adeptũ. Francis quidẽ illud per Carolũ, vt diximus, Hadrianus Papa donauerat: quod quidem minime neceſſe fuiſſet, niſi iiſdem etiam Imperii nomen & curam donaſſet. Perpetua tum fuit Imperatorum vrbis facultas, electos vt Epiſcopos cõprobarent, aut ſi iuſtæ cauſæ fuiſſent, reiicerent. Primus omnium Gregorius ille, vt Vincentius tradit, qui VI. eo nomine Papa fuit, Heinricho III. imperante, circiter Ann. Dom. M L. Hadriani conſtitutione violata, inueſtituram ſedium Italicarũ vẽdicare ſibi eſt auſus. poſt quem Gregorius VII. Heinrichi IIII. dignitate ſupra modum contempta & vexata, idem molitus eſt, nitenti licet ex animi ſententia non ſucceſſerit. Demum Calixtus II. idem ſaxum voluit, Heinricho V. ea maxime cauſa, in vrbem admiſſo, q; Legatis eius apud Sutriam obuiam factis promiſiſſet, iure ſeſe inueſtiendi ceſſurum, quum minime tamen ceſſerit. Vnde diris deuotus & anathemate percuſſus, plurimis annis ingentẽ proſecutionẽ magna & prope incredibili cõſtantia ſuſtinuit, donec etiã à ſuis minas Pontificias declinantibus deſereretur, ſpeq; omni atq; ope demũ deſtitutus, vetuſtiſſimo illi & æquiſſimo iuri imperatorio renunciare coactus fuit, exhibito etiam diplomate, cuius hæc verba ſunt: *Ego Heinrichus Dei gratia Rom. Imp. Aug. pro amore Dei, & ſancta Romana eccleſia, & Domini Papa Calixti, & pro remedio anima mea, dimitto Deo & ſanctis eius Apoſtolis Petro & Paulo ſancta Catholica eccleſia omnem inueſtituram per annulum & baculum, & concedo in omnibus eccleſiis fieri electionem & liberam conſecrationem,* &c. Cõtra Calixtus, iam potitus voto, in hæc verba cõdixit Imperatori: *Ego Calixtus ſeruus ſeruorum Dei, dilecto filio ſuo Heinricho Dei gratia Rom. Imp. Aug. concedo electiones Epiſcoporum & Abbatum Teutonici Regni, qui ad regnum pertinent, in præſentia tua fieri, abſq; ſimonia, & aliena violentia, vt ſi qua inter partes diſcordia emerſerit, Metropolitani & prouincialium conſilio vel iudicio ſaniori parti aſſenſum & auxilium præbeas. Electus autem regalia per ſceptrum a te recipiat, exceptis omnibus, quæ ad Rom. eccleſiam pertinere noſcuntur. & quæ*

Digitized by Google

ex his iure tibi debet, faciat, &c. Extant n. diplomata apud Vrſpergenſem data Anno Dom. MCXXII. 9. Kal. Octobris. Ex quo tẽpore nomen Regaliũ vſurpatum Abbatibus, iusq; inueſtituræ ſedium Germanicarum in Pontificum manum delatũ, quod mox paulo ſimonia ingenti cõtaminatum eſt. Cõiicio aũt eodem fere tẽpore, & Principes & Eccleſias noſtrates inueſtituræ & electionis poteſtate veteri ſpoliatos fuiſſe. Sane & ſub Heinricho IIII. aliquouſque cõprobandorum Epiſcoporũ Italiæ facultatem ſuã fecerant Pontifices, verum iure adeo arcto, vt citra Imperatorũ conſenſum irrita fuerit illorũ ratificatio, q̃ Quinto primũ Heinricho ſuccumbente in totã noſtri amiſerũt, repetitã quidem ſæpius, ſed clade innumera, quum non cõtenti inueſtitura Vrbani Præſules iura etiã imperii, & multarũ vrbium Italiæ, quæ antea imperialis fuiſſet, ſui iuris ac poteſtatis facerent. Sæpe aũt hac ipſa de re cogitanti mihi viſum eſt, inſignem illã cõtumeliam Heinricho V. non ſine euidenti vltione irrogatam fuiſſe, non ſolum q́ clariſſimum parentem abiici à regno, ſeq; Pontificum ſtudiis eligi, regniq; honore exaltari paſſus fuiſſet, verum etiam quod à Papa perſuaſus iiſdem de cauſis patrem vt hoſtẽ fuit perſecutus, quibus poſtea & ipſe telo illo triſulco percuſſus, ſuiſq; prope omnibus ab Epiſcopis deſertus ignominioſam ad palinodiam compulſus eſt. Nec me ſufugit, eſſe quoſdã, qui ius illud Pontificiũ defendentes, neſcio quid originis in Paſchalẽ primũ reiiciunt, aiuntq; ex vrbe in Gallias ad Ludouicum Pium profectum, id primũ oraſſe Imperatorẽ, ne iniquo animo ferret, q́ Pontifex ſe neſcio creatus eſſet, q́ ille ceu cõdonans, nõ modo æquo animo tulerit, ſed indulſerit ẽt vt liberã in vrbe, Principũ cõprobatione nõ exſpectata, electionẽ peragerent. Quod quidẽ ita cõtigiſſe à quodã bibliothecario proditũ ferunt, autore haud ſatis idoneo, ne dicã ſuſpecto. Verũ ſi ita res ſe habet mirũ eſt. poſteriores Pontifices in tam lõga diſcordia nihil, q́ ſciam, de cõceſſo illo ſibi iure refricare aut allegare voluiſſe, ſed in cõciliis horũ temporũ, Heinricianã & Vuigbertinã hæreſin, videlicet, vt catholicæ traditioni & Spiritui ſancto aduerſam, ſententia ſua damnatã & exploſam fuiſſe. Mirum etiã, q́ Hadrianus III. Carolo Craſſo regnãte in Põtificem lectus, ad Senatũ vrbis referendũ duxit, ne in eligendo Põtifice Principis authoritas exſpectaretur, ſed libera foret electio. Latuit ne Senatũ Ludouici pmiſſio? aut eſt veriſimile, nepotis tẽpore fuiſſe ignoratũ, quod auus cõſtituerat? Vt ſileam, q́ inſecuti Imperatores eodẽ iure quietè ſunt vſq; in Heinrichũ III. vſi, quinimo certo cõſtet, Francos q̃ Ludouicũ ſecuti ſunt, vſq; in Ludouicũ Arnolphi filium, non Italiæ modo regnũ ampliſſimum, quod ante Lõgobardi tenuere, ſed etiam ipſam vrbẽ Imperii ſedem ita obſequentẽ habuiſſe, vt illis vel tributa penderet, quoties eſſet flagitata, nec facile quicquã Epiſcopi denegarent, lõge aliter tunc tẽporis animati, q̃ recentes illi fuerint, qui rerum ſuarum immodicè ſtudioſi negandũ optime merentibus exiſtimarunt, q́ optimi quiq; & pientiſſimi Põtifices ante ſe tot ſæculis, Regib. & Imperatoribus ſuis detuliſſent, nimirum vt canonicè electus Epiſcopus aut Abbas à nemine conſecraretur, niſi prius à Principe cõprobatus & inueſtitus eſſet. Quod ad me attinet, fateri habeo, eius rei vẽdicatione Romanæ ſedi plurimũ & dignitatis & potentiæ acceſſiſſe. Verũ enimuero cõducibilius fuiſſet, tum publicę trãquillitatis, tum etiã religionis & charitatis Chriſtianæ gratia, pede premere conſilium, tam noxium & violentum, quo Præſules Romani deſponſis animis illud enitendum eſſe cẽſuerunt, vt omniũ ordinũ, gentiũ, eccleſiarũ, obedientiam expoſcerent ſuam interim ipſi nec profiterentur nec præſtatẽt, ne ſuos quidem, hoc eſt, Romanos Imperatores ita agnoſcentes, quin vniuerſæ vrbis ius & imperium ſolis ſibi vindicarint. Hoc enim vno velut fonte quodam

poſtis

peſtis illa diſſidiorum & ſimultatum ſcaturiuit, quæ tutoribus illis & patronis eccleſiarum Chriſtianarum tot bella nocentiſſima peperit, tot tumultus excitauit, tot millium hominum caſu & internecione eccleſias affixit, denique tot inteſtinis odiis Clerum diſtraxit à Laico, non ſine lachrimabili diſciplinæ ſubuerſione. Quæ mala omnia vel leui & innoxia importunorum etiam & inſolentũ Principum permiſſa tolleraraq; iuriditione declinare, & ſummum in bonum eccleſiarum conuertere potuiſſemus. Quando enim Apoſtolus Paulus iuſſit, vt *anima omnis* vel Ethnico & ſæuienti Magiſtratui ſubdita ſit, cur non idem longe magis Chriſtiano & optime merẽti magiſtratui largiendũ eſſe agnoſcimus? Quando & Petrus Romanæ vrbis Antiſtes; *ſubditi*, inquit, *eſtote cuiuis humanæ creaturæ propter Dominum, ſiue Regi tanquam præcellenti, ſiue præſidibus*, &c. Et eodẽ in loco; *Deum*, inquit, *timete, Regem honorate*. Nec dubium ſit ipſos Apoſtolos Petrum & Paulũ tam detuliſſe Principibus, in quorum vrbe & populo victitabant, quam alios, vt deferrent & omni honore proſequerentur, inhortati ſunt. Summus aũt Magiſtratus Romę quum Romanus Imperator exiſtat, quis cõſequi non videat, & his ipſis Apoſtolorũ exẽplo parere vrbis Præſules neceſſe eſſe, nec frigidos agere vicarios, ſed horum veſtigiis inſiſtere, quorum nomine functionem ſuam tuentur. Quod ſi adeo ab Epiſcopis Romanis ſimulatũ non eſt, quin Francos & Germanos alios, quibus & nomen & inſignia obtulerũt, pro ſuis Imperatoribus & agnouerint & venerati ſint, cõſequitur certo, non minus his parendũ fuiſſe, quam illis, quibus & ius vetus & inſignis illa authoritas cõprobandorum Epiſcoporũ ſemper in manu fuit. Si nõ agnouere & fucato officio ſunt proſecuti, ne dicam perſecuti, haud aliud profecto illa ſua periculoſa diſcordia quæſiuiſſe & ambiiſſe videntur, quam vt ablegato proculq; ſummoto nominis honore, ſemel & Imperatore vacate, & vrbem ſuam facere, ſuumq; in ea firmare regnũ poſſent. Sed paulo longius inueſtituræ tractatione ab inſtituto digreſſum me video, quanquam multa forent digna memoratu, de quibus fortaſſe alio in loco cõmodius referemus. Nunc de Monachorum obedientia, vt dicamus, ſatis cõſtat D. Hieronymum non vno in loco prodidiſſe, Ægypti monachos & Syriæ, ſua ætate Epiſcopis parere, ſtatisq; diebus frequentibus eccleſiis ſeſe coniungere, & ſacris etiam myſteriis intereſſe ſolitos fuiſſe. Hoc ipſum enim & ſacræ litteræ iubent, vt Domini miniſtris, quibus diſpenſatio myſteriorum Dei concredita eſt, reliquus cœtus obſequatur & pareat. Neque hæc refero, ceu meam opinionem inculeans, ſed vt cõmendans Bernhardi conatus, cuius admonitioni ſi Romani Epiſcopi paruiſſent, in hunc vſq; diẽ Epiſcopis ſuis monachi parerent. Nullam enim iuſtam cauſam habent, qua tueri ſe queant, quo malorũ metu bonos etiam Antiſtites agnoſcere & revereri deſierũt. Certis enim remediis malorum Præſulum auaritia cohiberi & ſine labore ambitioni quorundam & inſolentiæ frænum imponi potuiſſet. Ex eo enim tempore, quo ſordidi quidam Epiſcopi hac vna, quam diximus, cauſa in aulas Regum ſe conferre, Ducesq; & Comites ſalutare, orare, tentare muneribus cœpiſſent, Abbates & ipſi neceſſitate quadam adacti, nec minus exemplo allecti, pari de cauſa in media ſeſe Principum palatia contulere, partim quidem vt inter Palatinos cenſi, ſua tuerentur; partim etiam vt aliena occuparent, quæ (vt erant cupiditatum ſerui) pactarum rerum cumulo adiicerentur. Quanquam me non lateat, Francos veteres, ex quo tempore ad fidem Chriſti conuerſi ſunt, libenter & Epiſcoporum & Abbatum cõſuetudine vſos fuiſſe, ſed & hos frequentius in conſiliũ adhibuiſſe, quo ardentius publicæ pietati cõſultum eſſe cupiebant. Quod quidẽ & Germanici poſtea Imperatores & plerarumq; gentiũ Reges, quę in poſtremis fide imbutę ſunt,

more velut tranſlatitio cuſtodierunt. Tamen graues viri & ſancti erant primi illi Antiſtites & patres, ornamēta videlicet Palatiorum & lumina, quorum hoc potiſſimum ſtudium fuit, vt Regum felicitatem & potentiam mitigarēt, & Chriſto Domino lucrarentur, pronosq; deinde animos religionis amore inflammarent: quod ipſum ſane non doctrina modo, quam ſacra lectio ſuppeditabat, ſed vitę etiā innocentia, qua erant ſpectati, aſſequebantur. Quum è diuerſo nuperi illi Præſules & Abbates, ambitione & auaritia diſtenti, non iam Chriſtum in aulis, ſed Antichriſtū quærerent, nō diuitiis modo publicis collegiorum & cœnobiorum, ſed ſuis etiam & priuatis dediti. Quæ quidem quum ſatis iam pollerēt adeoq; ad ſummū auctæ viderentur, tamen hoc maior erat diuitiarū ſitis, quo magis opes illæ creuiſſent. Quæ res poſtremo intēperantius exercita materiem illis malorū omnium ſubminiſtrauit. Satis n. & plus ſatis experta ſunt proxima ſæcula, duobus illis dominis, Chriſto & Mammonæ, neminem fidelē ſeruire poſſe. Defecere ſiquidē à Chriſto, qui Mammonā ſunt ſecuti. Et eſt indubitatū, cum aliis honeſtis actionibus inſtitutisq;, quibus hominū ſocietates cōſiſtunt, tū inprimis religioni obeſſe ſolere ſtudiū illud opum & potentiæ, quod ꝓximis aliquot ſeculis religionem ſimulantes homines nō auertit modo à veritate, ſed omnino etiā (vt libere dicā) ſubuertit & ꝑdidit. Quod ipſum ſi nullæ vſquā ſcripturæ docuiſſent, certū tamen cogitanti facerent Ethnicorū querelæ veteres, quæ bene inſtitutas religiones ſuas dolēt luxu & auaritia corruptas & cōtaminatas fuiſſe. Quod ſi in tenebris ſuis nihil æquabile aut moderatū ferre potuit pater ille mendaciorū Satanas, quid eum in luce tantopere ſibi aduerſa & inuiſa intermiſiſſe putamus, quo minus omnia religionis noſtrę decoramēta ſurſum deorſumq; iactata cōtaminaret. Sūma malorū etiā hoc errore creuit, q; Epiſcopi & Abbates haud raro minime bonis cōſiliis inſtructi, fucatis perſuaſionibus tanq̃ præſtigiis quibuſdā vſq; adeo illuſerunt Principū animis, vt deuicti demum non modo conniuerent licentiſſime agentibus, ſed cōprobarent etiā diplomatis ſignatis, quæ illi nulla iuſta cauſa flagitaſſent. Ad quam quidem intemperantiam hoc proniores erant, in duris illis & barbaris ſæculis horū animi, quo plus dignitatis & authoritatis monachis & preſbyteris omniū ordinum perſuaſione deferebatur. Vt n. olim Tribunorum in vrbe, ſic illorum in orbe Chriſtiano vtcunq; degenerante, ſacroſancta erat authoritas, licet nec mores ſancti, nec vita amplius pura, nec ſyncera admodum ſtudia eſſent. Abbates n. quidam, dum opum curam gerunt, morum & diſciplinæ iacturā ingentē faciunt, & reiecta religione nihil amplius q̃ ſublime & Regium cogitare, aulæq; delicias ſuis cœnobiis inferre, ac peſtes quaſdam tanq̃ dotes illis relinquere, imo obtrudere perrexerunt, quorum habitus & profeſſio iam inde à Paparum exemplo & inſtituto deducta, nihil minus ferebat, quam quod illis diuitiarum acceſſione tot modis excœcatis placere ſemel & arridere cœpiſſet. Quare factum eſt, vt Abbatum documento perculſa monaſteria quædam ditiora, vſque adeo maiorum relictis inſtitutis degenerarint, vt Deo, nō mundo mortui viderentur, qui ſacris tamen illis monaſticis initiati, Deo ſe, non mundo victuros tam ſanctè promiſiſſent.

Caroli quippe ſæculo, vigente etiamnū diſciplina, hāc vnam gloriam ferebant Epiſcopi & Abbates, ſi doctrinæ & pietatis nomine laudati fuiſſent. Pullulabant quidem iam tum ſeminaria quædam ambitionis & auaritiæ in multis monaſteriis, ſed interim deprehenſa in annuis illis Synodis Epiſcoporum vel emendabātur, vel certe coercebantur. Ad hæc & Regū cura morbis illis quadamtenus medebatur, miſſis nimirum grauibus viris, qui de diſciplina monaſtica ſingillatim perquirerent. Quare & operis addicti mo-

nachi,

nachi, conſtitutis horis laborabant,& certas pſalmis dabant, & ſacra biblia verſabant,non diurna modo,vt ab illo eſt dictum,ſed in bruma & frigore nocturna etiam manu,additis inſuper & collatis expoſitionibus, quæ à præclaris doctoribus orthodoxis, & catholicis interpretibus æditæ fuiſſent. Curam enim aliquam ſtudiorum illis ſæculis fuiſſe illæ bibliothecæ, quarum ſupra meminimus, teſtantur, præcipue Fuldenſis illa & Laureſheimenſis & Hirſaugienſis & Cæſarienſis prope Nordlingam aliæq; in Germania nõ paucæ, quas inter & ea, quæ Sangalli eſt,merito cenſetur, optimis quondam libris & ſelectis,exque ipſa Italia allatis referta,ſed multo ſæpius expilata. Primus eam Gozbertus Abbas Ludouico Pio imperante inſtruxit, neglectum antea ac prope nullo librorum vſu habitam. Multæ enim coniecturæ ſunt, quæ docent, primos illos monachos, qui à morte Galli monaſterium incoluerunt, non tantum laicos, verum etiam literarum ignaros, aut certe ſemilatinos fuiſſe, quod & chartæ vetuſtæ, quas libro ſecundo referemus,palam innuunt. Auctiorem poſtea Grimaldus reddit Ludouici iunioris *Archicapellanus*, (ſic eum vocabant, qui à ſacris Imperatoris erat) quem Bernuico Abbati,,quia Lotharii factionem ſecutus eſſet, depulſo, idem Ludouicus monaſterio S. Galli præfecerat. Hic tametſi nec ipſe monachus, nec aliis à monachis lectus,ſed Principe iubente Abbatia donatus eſſet (iam tum enim in beneficium cœnobia cõcedebantur) tanta tamen in monachos iam ſuos humanitate,liberalitate & beneficentia fuit, quanta vllus ante ſe Abbatum. Primus enim omnium haud aliud maiori ſollicitudine nixus eſt,quàm vt vetus illa ſtudiorum ratio, aut certe proxima veteri, in ſuo quoque monaſterio excoleretur. Eandem curam HARTMVTVS, quem ille viuus ſibi ſucceſſorem deſtinarat, ſuſceperat, inſuper & hunc honorem ſacris libris largitus, vt codices duos ſcripturæ ſacræ,auro & gemmis appararit. Extat etiam nunc in bibliotheca monaſterii pſalterium in membrana aureis literis iisq; elegantiſſimis exaratum: præterea duo illi codices ſcripturæ Apoſtolicæ, auro, ebore,gemmis veſtiti, qui ſacris in celebriotibus inferuntur. Tale quid & ſua ætate factum Hieronymus ſcribit, parum tamen probans fucatam quorundam hypocriſin, qui pauperum cura neglecta in membranis Dominum colerent,in corde & animo non gererent. In epiſtola enim ad Euſtochium; *Inficiuntur*, inquit, *membrana colore purpureo, aurum liqueſcit in literas, gemmis codices veſtiuntur, & nudus ante fores eorum Chriſtus emoritur*, &c. Quod quidem & noſtra ætate aſſolent; qui ceremoniis, neſcio quibus addicti & conſecrati, Chriſtum ipſum, hoc eſt pauperes ſuos, non modo non iuuant, vel morbo afflictos, vel egeſtate laborantes,ſed inſuper ſpoliant & expilant, gratam rem ſe Deo facere arbitrantes, ſi iure in illos ſuo per ſummam iniuriam & contumeliam abutantur. Veteres monachi ſæculum auerſati, non animum 1
ſolum ſtudiis honeſtarum artium, ſed corpus etiam præſcripto aliquo labo- 2
ris genere exercebant. Et erant operæ omnes in Abbatis arbitrio, qui & laborem & tempus pro cuiuſque vel ætate,vel conditione moderabatur,ad victum etiam &alimoniam intenti,quo publicam eam multorum induſtria ſuſtentarent, quam ſolertiam poſtea & à noſtris imitatione quadam receptam donationes fregerunt, ſimulq; opere illo manuum collapſo lucri ſtudium omne ad ſacra eſt tranſlatum. Regula Benedicti veros eſſe monachos teſtatur, qui manuum labore victum quærunt, & negauit Gregorius,*eum eſſe* 3
monachum, qui in terra poſſeſſionem quærat. An igitur veri ſunt monachi, qui ſacra & ſacrificia licitantur, ipſe viderit. Nos inſtitutum proſequemur. Ac de victu quidem vt dicamus,Cõmunis antiquis victus erat,& extabat lex Carolomanni, Maiorisdomus Franciæ, *ne monaſteriorum & eccleſiarum bona diuide-* 4

rentur, neve ex diuiſione iacturam vllam paterentur. Quem vere vtilem morem,
nobilitas poſtea collegiorum cœnobiorumq; bonis potita violauit, partitis
ſcilicet & priuatum in vſum diuiſis reditibus, quibus priuatim diuiſimq;, ſe-
orſum etiã exſtructis ædibus, fruerentur. Hunc abuſum pluſcula poſtea mo-
naſteria emendarunt, contractis iterũ vnumq; in corpus redactis reditibus;
pluſcula non ſine inſigni rerum omniũ licentia retinuerunt: Neq; enim vigi-
lant alicubi Abbates, ſed merũ (vt vulgo dicitur) & talos ponunt, quo parem
ad ludum fratres inuitent. Cibus omnibus modicus, & paucis ferculis diſtin-
ctus. Conſtabat aũt fere pulmentis & leguminibus, interim & carne appoſi-
ta, ſi vel locus vel tempus poſtulaſſent. Negligebatur enim inſtitutũ, quod ab
eſu carnium arcebat monachos: & ipſe ſane Rabanus, Benedictini ſodalitii
monachus, in libro de inſtitutione Cleri, cibariorũ diſcrimen dãnat, ſuper-
ſtitioſum eſſe affirmans iudiciũ, *quod hoc eſſe licere, illud non licere aſſerit; præterea*
1 *mundum hoc, illud immundum cogitat.* Certe quo cordatiora fuere cœnobia, hoc
liberius cibo ſunt vſi, longe diſſimiles illorũ dementiæ, quos hodie *Obſeruan-
tes* vocãt, libertate Chriſti reiecta, vinculis ſeſe mandatorũ captiuant, & pro-
be conſultũ abſtinentiæ putant, ſi carne nõ veſcantur, interim vino optimo
2 & eſculẽtis exquiſitiſſimis diſtenti & farti. Vini vſus rarus & temperatus erat,
veteribus pleriſq; nullus. Cereuiſiam bibebant multis cœnobiis noſtratibus
fratres, qui vſum eius hodie in totũ ignorant. Ieiunia ipſa nõ vt hodie pran-
3 dio diſtenta differtaq;, ſed more veteri, cuius meminit Auguſtinus, diei ine-
dia cõſtabat, monachis interim nõnullis biduo etiã ſeſe affligẽtibus. Qui die
ieiunaſſent, cœnulã multa veſpera capiebãt, quæ *Collatio* dicebatur, haud qui-
dẽ à ferculis, vt arbitror, velut Symbolũ ſignificarẽt, ſed à dogmatis, quæ qui-
dem vel veſcentes conferebant. Silebatur n. initio cœnæ, & erat qui veſcen-
tibus vel ex ſcripturis, vel ſacra ex hiſtoria depromptũ quiddã prælegeret,
quem finientẽ collatio excipiebat. Durant hodieq; lectiones tam diurnæ, tã
etiã nocturnæ, ſed ita tranſlatæ in cantũ & fiſtulas, imo vero in opus & meri-
tũ, vt aliud re ipſa nõ ſint, quam ceremonia quædã, quæ veteris inſtituti nec
fructum quidem vllum nec modũ habeat, nedũ vllam veræ pietatis ſpeciem.
4 Canuntur n. fere à noſtris, quæ veteres voce paululum intẽta recitabant, ne-
que id agebãt, quo meriti quicquam ex eo labore foret, ſed vt inſtructi imbu-
tiq; ſacrarũ literarum miniſteriis, audientium mentes hoc ardentiori obſe-
quio religioni ſeſe accõmodarent. Et euocati qui in cœnobiis agebãt, publi-
cisq; functionibus adhibiti, prodeſſe hoc amplius aliis poſſent. In totum aũt
antiquis tantus (vt ſic dicã) rigor abſtinentiæ, tantus tenor diſciplinæ fuit, vt
monachi poſteriores luxati iam & fracti Abbatũ quorundam liberalitatẽ nõ
alia magis cauſa extulerint & cõmendarint, quam q₃ menſas ſibi numero fer-
culorum aucto, lautiores & pinguiores fecerint. Incredibile enim eſt dictu,
quantum poſtea vitiata religio non modo in frigidas quaſdam ceremonias,
quæ præcipuo tamen in loco habebantur, ſed etiam ad ſagenam & paſtum
quendam deiecta fuerit, nominatim etiam expreſſis ferculis eduliisq; & vini
menſura in dies menſasq; certa, velut è ſcripto & canone recitata, quæ mo-
nachis & Presbyteris deberetur. Extantq; hodie id genus indices paſſim aſ-
ſcripti, qui dietum anni prope omnium prandia, cœnas, fercula, & vt ſum-
matim dicam, eſculentum & potulentũ omne, in ſingulos dies deſcriptum,
continent. Vnde colligi poſſit, poſtremos ceu ad carnem & otium, & (vt Sa-
tyricus inquit) ad bacchanalia conuerſos, inter præcipua habuiſſe & coluiſ-
ſe, quæ primi monachi ſola naturæ neceſſitate contenti, admiſere potius
quam excoluere. Nam & veſtitu quondã adeo neglecto fuere, vt exituri mo-
naſterio melioribus è veſtiario allatis induerentur. Interulæ fiebant de pan-

no

no fuſco, de nigro autem tunicæ; oblongæ quidem ſed arctæ, cuculla ſuper- 1
inducta, quod antiquæ picturæ ſatis clare indicant, Cõſtat autem aliquoties
mutatum fuiſſe Benedictini ſodalitii habitum. Et authores habeo, qui negãt
Benedictum alio vnquã veſtitu fuiſſe vſum, quam illo ipſo, quo homines ho-
neſti ætate ſua vterẽtur. Veſtes enim illæ tam laxæ & ſinuoſæ poſteriori æta-
te, fatiſcente iã diſciplina monaſtica, & hypocriſi gliſcente, receptę ſunt. Et
nuper vſurparũ, vt Abbates quidam opulentiores ſericis atque etiam byſſinis
vterentur induſiis. Sed & barbam alere Caroli ſæculo decorũ erat monachis, 2
qui in vertice tamen raſi ſpectabantur. Raræ aũt ſunt ex vetuſtis imaginibus
monachorum, quæ barbam nõ præferant. Arbitror aũt vel diſciplinæ ſeueri-
tate, vel profeſſionis cõditione factum eſſe, vt & criminoſorũ latibula haud 3
raro ipſa monaſteria fuerint, Regibus etiam & Epiſcopis raſis & intruſis, qui
vel mentis inopia, vel animi libidine facinus aliquod deſignaſſent, aut indi-
gni eſſent iudicati, qui publicæ rerum adminiſtrationi præeſſent. Sic enim
intruſi perinde atque in exilium relegati, aut in inſulam deportati habeban-
tur. Pipinus Caroli Magni filius ante Carolomannus dictus, quum aduerſus 4
patrem conſpirationem iniiſſet, demum ſcelere detecto per iudicem atton-
ſus & in monaſterium detruſus eſt. Ad quem modum & Taſſilo Baioariorum
Princeps, regnante Carolo, in publico iudicio læſæ Maieſtatis accuſatus &
conuictus, quum capitali ſententia damnatus eſſet, Carolo demũ miſerante,
(frater enim conſobrinus erat) vna cum filio Theodone detonſus in mona-
ſterium truſus eſt. Contra multum exiſtimationis attulit cœnobiis antiquis,
quod horum ſeſe diſciplinæ vel Reges ipſi, ſæculi cura vltro abiecta, ſummi-
ſerunt: quod à Carolomanno Pipini fratre & Lothario Ludeuici filio, fa-
ctum eſſe legimus. Iam quibus de cauſſis acciderit, vt mediæ ætatis mona-
chi Benedictum, pueros etiam vixdum infantiam egreſſos raſerint, & ve-
ſtierint, haud admodum conſtat, niſi putandum eſt tantum ceremoniæ il-
li monaſticæ tributum fuiſſe, quantum hodie quidam votis ſuis tribuunt,
dum conſectaneis ſuis religione initiatis, nomina etiam imponunt diuer-
ſa ab his, quæ in baptiſmo Chriſti ſuſceperant. Veriſimile tamen ita raſos
& veſtitos fuiſſe, quo libentius propoſitum illud vitæ inſtitutum ſuſcipe-
rent, nec diſſimiles eſſent inceſſu, quorum curæ & diſciplinæ erant com-
miſſi. Obiter memorandum mihi Chunradi Imperatoris, hoc nomine pri- 5
mi, humaniſſimi Principis dictum, qui tempore quodam Italia relicta, per
Rheticos Alpes ad monaſterium S. Galli cum deflexiſſet, ſiſti ſibi quodam
die pueros iſtos iuſſit, manuque inſerta in loculum ac velut bellaria expro-
mens, labris ſingulorum aureos nummos immiſit, quos cæteri quum digi-
tis excerperent, vnus haud ſatis fidens Imperatori, addubitansque quid de-
diſſet, & ſcabricie monetæ offenſus, repente expuit nummum. quod ille vi-
dens; *Hic*, inquit, *ſi vixerit bonus monachus erit*: ſatis innuens, bonorum in nu-
mero non habere ſe, qui auri amore allicerentur. Per monaſteria autem
iuuenes, quemadmodum & ſenes, paulo indulgentius habebantur. Siqui-
dem & illis laxiore victu opus erat, quo vires adoleſcerent; his lautiore, ne
ſuccumberent, qui prouectiore ætate erant, officia tum publica, tum pri-
uata, tum etiam ſacra viciſſim obibant, tanta quidem ſedulitate, vt vilia
etiam & abiecta ordine quodam gererentur, & eſſent, qui culinariam 6
veſtiariamque præſcripto numero dierum adminiſtrarent. Diſtincta au-
tem erant officiorum nomina. Ac primum quidem *Cancellarii*, *Scribæ*, &
chartularii dicti monachi, qui omne genus contractuum, aut donatio-
num tabulas & chartas conficiebant, haud raro ſurrogatis ſubſtitutiſque,

qui horum vicem gererent. Vnde illud eſt, quod in antiquis diplomatis ſæ-
pe hæc & ſimilia verba leguntur: *Ego Inquirinus ad vicem Luituuardi Cancellarii*
ſcripſi & ſubſcripſi. Item: *Ego itaque Notker ad vicem Winidharti monachi ſcripſi &*
ſubſcripſi. Item: *Ego Purgolfus indignus monachus ad vicem Ruodini ſcripſi & ſubſcri-*
pſi, &c. Non licebat enim paſſim & promiſcue ſcribere chartas, ſed certi
& delegati muneris ea facultas erat, quam Abbates & Aduocati Regii ea æ-
tate nō niſi monachis cōferebant. *Camerarius* dicebatur frater Oeconomus,
qui penum curabat, condus ſcilicet & promus, vt ille ait, & procurator peni.
poſteri etiam illum hoc nomine vocauere, qui Abbatis cubiculum procurat.
Sacratarium aiebant, qui ſacrarium: *Cellarium*, qui cellā vinariam. *Hoſpitarium*,
qui peregrinorum hoſpitiū curabat: qui bibliothecæ præfectus eſſet, *Biblio-*
thecarius vocabatur. *Lector* autem, qui fratribus vel diſcumbentibus quiddam
ex ſacris prælegebat, vt antea diximus. Erant eo tempore & *Eccleſiaſtici Lecto-*
res, qui officio ſuo non niſi in ſacris peragendis, veteri more, fungebātur. *Por-*
tarius erat ex monachis, qui ad portā aſſidebat monaſterii. Nec enim omni-
bus nec obiter patebāt cœnobia, & arcebantur ingreſſu mulieres, niſi ſi quas
benemerentes religionis cauſa veniſſe conſtitiſſet. Erant & qui vigilias age-
rent contra noctis incommoda, vſque adeo non tædebat operæ vllius aut o-
neris priuatim obeundi fratres illos, qui & illud inprimis, ne qua frequentia
alienorum hominum, quantumuis induſtriorum, profeſſionis quietē inter-
1 turbaret, ſummopere curabant. Abbatum autem quanquā in re omni ſupre-
ma & dignitas & poteſtas eſſet: tamen adeo ſibi non tribuebant, quin & Ad-
2 uocatis ſuis, quos multo in honore habebāt, & monachis, qui ordinariis fun-
ctionibus præerant, non grauatim non conſilia modo omnia cōmunicarent,
ſed vicem etiam adminiſtrationis committerent, ſi quibuſlibet de cauſis ab-
eſſe monaſterio fuiſſent coacti. Erant ex monachis *Præpoſiti* dicti & *Decani*, q
3 & ipſi rei monaſticæ curam gerebant. Perinde enim atque in veteri militia,
præfecti erant & Cēturiones & Tribuni, & Decani, præſides ſcilicet exactiſ-
ſimæ diſciplinæ, ita & illis genus illud vitæ monaſticum, quia ſpecimen
quoddam militiæ Chriſtianæ de ſe exhiberet, ceu tranſlatis diligentiæ vi-
4 gilantiæq; nominibus inſignire libuit. Quæ res ſane vel primis & recēter na-
tis monachis arriſit. D. enim Hieronymus de monachis Ægypti ad Euſtoch.
5 ſcribens, *Diuiſi*, inquit, *ſunt per decurias atq; centurias, ita vt nouem hominibus De-*
cimus præſit, & rurſus decem præpoſitos ſub ſe centeſimus habeat, &c. Vnde intelligi-
mus non decimos modo ſeu Decanos, ſed centeſimos etiam ſiue cēturiones,
ab illis præpoſitos dictos fuiſſe. Durāt adhuc in cœnobiis (vt etiam in caſtris
quibuſdam) nomina, nec ſine fœnore: (noua enim multa & ignota veteribus
acceſſere) quum interim diſciplinæ non parum multa ſint detracta, nec ha-
bēt hodie plures Decanos vel frequentiſſima ſodalitia, præter vnum: & mul-
ta ſunt monaſteria, quæ præpoſitis ſuis carent, quos olim tamen celebres ha-
6 buere: trāſlato interim in illos nomine, qui vel villis vel humilioribus eccle-
ſiis impoſiti, ſolis prope reditibus & prouentibus, reiecta animarum cura,
7 rationem habent, alicubi & *Vicarii* & *Locumtenentes* dicti, qui & in oppidis re-
8 ſident, & daniſtas quoſdam, ſiue malumus publicanos, reditibus cenſibusq;
cogendis referunt. Tantum enim hodiernis monachis duntaxat veterū cœ-
nobiorum in diuitiis ſuis negotii & laboris eſt, vt operæ quantumuis propha-
næ aptiſſimos quoſque præficiant, iuratæ interim profeſſionis autoramento
intermiſſo, nec niſi inertioribus ad cultum illum monaſticum adhibitis, cu-
ius tamen prætextu omnia ſua, ceu iure debita, tuentur & propugnant. Ha-
bent enim diplomata Imperatorum, habent breuia Pontificum, quibus ſane
velut exultantes, hoc plus tribuunt, in terrā videlicet proni, quo minus ſcri-

pturæ

puræ præceptis, patrumq; iactatis cõſtitutionibus obſequuntur. Ad operas aũt vt reuertamur, prope notius eſt, quã vt relatu opus ſit, multis in monaſteriis, præter opifices vulgares, & librarios & pictores, ſculptoresq;, quos Græci *Anaglyptas* vocant, extitiſſe. Fuere autem qui medicinam & herbariam profiterentur, tanta facilitate, vt externos etiam & peregre profectos ad curationem admitterent. Adeo nihil illis vacuum aut neglectum tranſmittebatur ad operam quamcunq; honeſtam, modo & ſua profeſſione dignam, paratis. 1
Nec caruerunt aũt & laicis Preſbyteris monaſteria, præſertim frequentiora, 2
qui Præpoſitum agnoſcebant, ad certam & ipſi normam vitæ, ſed monachiſmo tamen laxiorem, adſtricti, nec niſi contigui monaſteriis, Præpoſito ipſo fere ſeorſim habitãte. Horum munus erat, plebis curam gerere, infirmos inuiſere, ſolari, paſcere, ſacramenta poſcentibus adminiſtrare, ſacræ lectioni incumbere, ſacris cum priuatis tum publicis intereſſe, cui prope vnicæ & ſoli functioni ab initio fuerunt, cõſecrati. Parebant & Epiſcopo paulo amplius quam monachi, nimirum Dominicæ functionis miniſtri. Verum eam moleſtiam cœnobitæ poſtea delicatiores facti, & ad ſæculum à Chriſto conuerſi, abiecerunt, plebe demum adhortata impetrataq;, ut ſeorſim & magnis quidem expenſis eccleſiæ exſtruerentur: in quas (quod plurib. in locis factũ eſt) ius illud Euangelicũ, quod *Parrochiale* vocant, tranſlatũ eſt. Monaſteriũ Sangallenſe inſigne quondam Præpoſituram habuit, verum reditibus poſtea, incertũ quibus de cauſis, in cœnobium cõtractis abrogata eſt, quod & in externis aliquot præpoſituris accidit, nempe illa, quę ad ædem S. Alexandri fuit in Abadorff Durgauiorum, & via, quæ proxima ſuburbio noſtro in æde D. Leonardi eximiis reditibus fuerat inſtituta; qui ferme omnes collegio ſubuerſo in monaſterium ſunt tranſlati. quod ipſum & ſacerdotiis nonnullis priuatim inſtitutis accidit. Extant quidẽ & hodie in monaſterio pauci ciuium noſtrorum liberalitate magna ex parte donati & inſtituti, qui inſtar Canonicorum ſuparis pelliceis hæteromallis perq; interualla caudatis induuntur, haud aliis fere q̃ priuatis ſupplicationibus, ſacrificiisque intenti, ſed & ad famulatum obſequiumque Abbatum ſacra peragentium aſtricti. Illud quoque non
omittendum, & laica collegia multis olim monaſteriis coniuncta fuiſſe, nec 3
ſine regula, quæ nihil tamen præter obſequium & famulatum cum certo quodam precularum numero exigebat. Mirum autem mihi ſæpe viſum eſt cogitanti, quomodo acciderit, vt vel ipſa Caroli ætate, votorum ſuperſti-
tioni vſque adeo tributum fuerit, vt ſemel ingreſſis egredi iterum & deſere- 4
re inſtitutum non liceret. Summouebantur quidem ex cœnobiis etiam inuiti, qui nec admoniti, nec correcti reſipuiſſent: nuperque ingreſſi veſtes recipiebant. At ſi quis voto ſolemniter conſtabilito renuntiaſſet, vt apoſtata & deſertor habebatur. Tondere & velare minorennes parentibus inuitis non
licebat. Si quis totondiſſet pœna erat banni Dominici, qui ſexaginta ſolido- 5
rum ſumma æſtimabatur. *Solidus* vulgaris duodecim denarios valebat: maior
erat pœnalis ille, quem Franciæ leges quadraginta denariis ſupputatum æ- 6
ſtimarunt, vt ſi quis (exempli gratia) fœminam grauidam occidiſſet, pœna duorum millium & octingentorum ſolidorum mulctabatur: lege Salica talem ſummam in ſeptingentos ſolidos ſupputante; quod dum fiebat, denarii quadraginta ſingulis ſolidis tribuebantur. Sic enim habet lex Salica: *Si quis fœminam grauidam occiderit, duorum millium octingentorum denariorum, qui faciunt ſolidos ſeptingentos, culpabilis iudicetur.* Item: *Si quis puellam ingenuam, infra annos antequam infantes poſſit habere, occiderit, octingentorum denariorum, qui faciunt ſolidos ducentos culpabilis iudicetur.* Etenim plurima capita videre eſt in lege Salica, quæ ſolidum iſta ratione ſupputant.

Paupe-

Digitized by Google

Pauperibus autem & peregrinis vetuſta cœnobia, tanta liberalitate proui-
1 debant, vt re ipſa non tam monaſteria quam xenodochia viderentur: ſiqui-
dem proxima cœnobiis, & iiſdem ſæpe conceptis incluſa pauperum erant
2 hoſpitia, quæ *Hoſpitalia* appellabant, quale & Sangalli quondam Hoſpitale
S. Othmari proxime ædem ſactam, cuius nomen etiamnum durat, cum ni-
hil tamen duret veteris moris, ſed illud teneant fratreculi aliquot laici cere-
moniarii, ad famulatum monachorum aſtricti; quorum reditus longe ſunt
tenuiores, quam illorum antea fuerant; qui pauperibus alendis conſultum
prouiſumque eſſe cupiebant. Erant enim monachi, qui ad pedes ægroto-
rum vltro ſeſe dimittebant, Chriſtum recipere ſe hoſpitio arbitrati, quum
egenum ſuſcepiſſent. Hærebat animis illud Chriſti: *Pauperes ſemper habebitis,
me autem non habebitis*. Quod igitur Domino non poterant carne ipſa in cœ-
lum recepto, hoc afflictis infirmisq; officii impendebant, qui quidem non ex
agro modo vicino, ſed longinquis etiam à locis, religionis ergo veniſſent. Et
tanta animi propenſione eam curam ſuſceptam à multis legimus, vt ne à le-
proſis quidem adeo abhorruerint, quin benigniſſime & exceperint & tra-
ctarint. Vtinam autem eo amore in pauperes eſſent monachi hodierni tam
opulenti, quo maiores ipſorum fuerunt. Durat quidem multis in cœnobiis
pinguioribus minime vulgaris hoſpitalitas, ſed quę parum egentibus, ac non
raro vel indignis impertitur, quum eorum interea, qui vere ſunt pauperes,
poſtrema ratio habeatur, exutis alicubi & ſpoliatis egenis, qui indui tamen
in Chriſti nomine & eleemoſyna donati debuiſſent. Olim ad Abbatis men-
ſam peregrini vocabantur honeſtiores, qui vel caſu aliquo, vel cauſa religio-
nis aduentaſſent: hodie largis epulis excipiuntur, qui bene meruiſſe, vel be-
ne merituri iudicantur, & fauore non iudicio res agitur. Religionis enim
ſeueritatem, non aſſentatione modo leui, ſed etiam diſſimulatione & palpa-
tione, ab illis qui eam profitentur, contaminatam eſſe videmus, omnium a-
nimis eum ad modum affectis, vt rebus præſentibus, quo iure quave iniuria
partis conquiſitisque longe magis quam aut religioni aut pietati conſultum
eſſe cupiant.

FRANCI veteres tanti diſciplinam maiorum exemplis confirmatam æſti-
marunt, vt quoties viſum eſſet, ad monaſteria & collegia graues aliquot &
pios viros perquiſitum mitterent, recténe an ſecus clerici & monachi præ-
3 ſtarent quod Epiſcopi illis & Abbates iniunxiſſent. Ea de re *miſſi Dominici* il-
lis ſæculis, præterea Regum & Imperatorũ legati dicti ſunt; quibus hoc mu-
neris delegatum fuiſſet. Atque horum quidem ſententia velut cenſura nota-
4 bantur, qui licentius vel à Canonum vel Regulæ præſcripto exorbitaſſent.
Licebat autem & aliorum ordinũ dicta factaq; cognoſcere, & ad Principem
5 referre, ſi quid in leges & inſtituta vel à Duce vel Comite, vel Epiſcopo vel
Abbate commiſſum fuiſſet. Regia diplomata ea tum dignitate & honore ha-
bebantur, vt qui contrairet, aut contemptim haberet, ſi publico officio præ-
ditus eſſet, eo priuaretur; ſi homo priuatus, expenſis legationis damnaretur,
ſi ſeruus ad palam (Ludouico Pio decernente) nudus vapularet & tondere-
tur. Mittebantur autem fere Comites, Epiſcopi, Abbates, qui doctrina,
prudentiaq; & integritate, vt tunc habebant tempora, præcellebant. Verum
& hic mos vel probatiſſimus breui poſt tempore ita refrixit & elanguit, vt
quum antea nulli prope parti pietatis retinendæ maiori cura inuigilatum eſ-
ſet, ter quaterve miſſis in anno, qui de collegiorum diſciplina cognoſcerent,
demum Principes ceſſatione, an diſciplinæ tam vmbratilis ac prope deſpe-
ratæ faſtidio grauati vix ſingulos ac ſordidos quidem illos & ignobiles mit-
terent. Auditum eſt quidem poſtea *Inquiſitorum* nomen, ſed Hæreticæ tan-
tum

tum prauitati obiectum, nec niſi monachis, atq; his quidem Mendicantibus
delegatum, qui necdum vllum offenderunt ſuis in cœnobiis, qui criminis il-
lius reus extiterit. Illud cõſtat poſt Carolum & Ludouicum F. raro vnquam
æquis animis admiſſos à monachis fuiſſe, qui cœnobia eorum ingreſſi de di-
ſciplinæ rationem exigerent, & corrumpi ſe pecunia paſſi ſunt legati primum
Regii, poſtea Pontificii, ne in monachos ſuo more victitantes inquirerent.
Ad hæc in literas relatum eſt, tempore Otthonis primi, monaſticæ diſcipli- 1
næ reformatæ adeo impatientes fuiſſe monachos quoſdam Germaniæ, vt
non ſolum iugum illud vetus & monachis dignum ferre recuſarint, ſed mu-
tatis etiam veſtibus è monaſteriis aufugerint. Atque hic rurſum de Franco-
rum diligentia referendum, quanquam id ſupra ex parte fecimus, qui am-
pliſſimum Regnum ſuum Ducum maxime & Comitum opera moderaban-
tur, qui in illa quidem ætate non ſuam ceu propriam, ſed publicam regni di-
tionem adminiſtrabant. Perinde enim vt apud Romanos, Proconſules, Præ- 2
ſides, Quæſtores, Procuratores, ita in Francorum regno Duces, Comites, &
qui Cameræ nuncii dicebantur, alienæ poteſtatis functionem gerebant. *Du-* 3
ces rei maxime militari intenti erant, quod è Germanico ipſorum nomine
hodie quoque durante diſcimus. Hertzog enim exercitus Ducem ſignificat.
Comites autem & eis inferiores *Centenarii* & ipſi vicarii Principis iuſtitiæ ad- 4
miniſtrandæ vindicandiſque criminibus & publicæ tranquillitatis retinen-
dæ, tanquam præſides agebant. *Cameræ nuncii* per Franciam & Alemanniam
redituum Regiorum & fiſcalis pecuniæ rationem exigebant. Miſſi ipſi qua- 5
ter in anno cauſſis cognoſcendis præſidebant. Hyeme quidem in menſe Ia-
nuario, vere in Aprili, æſtate in Iunio, autumno in Octobri. Quorum omniũ
hodie certa veſtigia extant in iudicio illo publico apud Rotvvilam, cui fere
Comes præſidet, ſed finibus tamen iuriſditionis latius, quàm veteri pro mo-
re, protogatis. Pauciorem enim in numerum contractis veteribus cognitio-
nibus, limites conuentuum proferri fuit neceſſe, quum paucis iam in locis a-
geretur, quod pluribus antea fuiſſet actum. Sed & imperiale illud, quod *Ca-*
meram vocant, inde retentum eſt, quod & ipſum Præſidem habet Comitem
aliquem inſigniorẽ, qui vel Cęſaris vel Imperatoris vicem adminiſtrat. Quin
& publico hodie ſumptu, vt olim ea iuriſditio peragitur, appellationibus or-
dinum imperii prætere a decretis, mandatiſq; imperatoriis exequendis præ-
cipue inſtitutum. Quorum haud admodum diſſimilia iudicia ſunt hodier-
næ Franciæ, quæ diuerſis in partibus regni cõſtituta *Parlamenta* vocant. Ad
Miſſos autem prouocare aduerſum Comitum vel negligentiam vel illatam
iniuriam, etiam plebi licebat, actione hinc data cõceſſaq;, qui ſe neglectum 6
fraudatumve, aut iniquius à Comite tractatum quereretur. Quin & munere
ſuo & ipſa officii dignitate ſæpe priuabantur Comites, quemadmodum & E-
piſcopi & Abbates haud raro & capite plexi, ſi quid atrocius ſuperbiusve
commiſſum fuiſſet. Fuit enim tempus regnantibus Francis, quo nec Duces,
nec Comites Germaniæ ſui iuris eſſent, quod quidem Pipini & Caroli fre-
quentes victoriæ effecerant, Germanicis gentibus paſſim ad vſq; Sarmatiam
& ſecundam Pannoniam deuictis & ſubiugatis. Verum vt diu nõ durant coa-
cta & violenta obſequia, ita veteri libertati, ſimul atque res Francicæ colla-
pſæ ſunt, Germani ſunt reſtituti. Quanquam autem Francorum vel animo-
ſitate vel liberalitate eſt factum, vt quæ vi aut iniuria priuati homines admi-
ſiſſent, leui fere pœna vindicata ſint, tamen ſecus cum Clericis & mona-
chis actum fuiſſe, ex horum temporum ſynodis palam intelligitur. Hæc e-
nim ordinem illum hoc maiori diſciplina coercebant, quo magis noxia eſſe
exempla videbantur, quæ inde in populum demanaſſent, quum hodie rebus
omni-

omnibus tantopere mutatis ac prope deploratis, multis in locis Magiſtratum
nō ferat, quod Epiſcopi & Abbates in ſuis impune ferunt & indulgent. Con-
tra autem vt impia & hæretica damnent, quæ non poſſunt citra iacturam A-
poſtolicæ doctrinæ damnari & reiici. Intollerabiles erant Francis Preſbyte-
1 ri adulteri aut fornicarii, Lexq; illa Pipino regnante lata in omnium ore e-
2 rat: *Nullus homicida, nullus adulter, nullus fornicarius, ad ſacrum miniſterium admit-
titor.* Quare & concilia ſcortatorem Preſbyterum flagellatum carceri ad-
iudicabant: Clericum autem aut monachum ter verberatum conticiebant
in vincula: Nonnas impudicas pœna eadem repoſcebat, ſed raſas tamen to-
to capite. Erat enim & tonſio infamiæ nota non in Nonnis modo, ſed in ſer-
uis etiam & liberis ſceleratis & væcordibus, qui tonſi in monaſterium detru-
3 debantur. Fœdiſſimum autem habebatur, ſi Præſides commiſiſſent, quod
4 in ſubditis dignum pœna iudicaſſent. Nullum enim vnquam labefactatæ
pietatis Chriſtianæ præſentius venenum; nullam peſtem magis noxiam ex-
perta eſt Eccleſia Chriſti, quam horum vita & mores attulerunt, qui aliis
quum præeſſent, Phariſaica iuſticia inflati docuere, & non fecere, iuſſere, &
non præſtitere, denique impune commiſerunt, quod vt turpe & probroſum
in aliis damnaſſent. Quo malo hodie vſque adeo infectum videmus Eccle-
ſiæ ſtatum, vt neque Præſides amplius errorum pudeat, & populus aſſuetu-
dine quadam induratus, ipſo propemodum ſenſu malorum careat: Princi-
pes autem ſic in quorundam ſtudia & conatus inclinent, vt videri profecto
poſſint, nihil magis tueri & aſſerere velle, quam vitam Chriſti nomine fuca-
tam, quæ longe maxime tamen à Chriſti doctrina, & veterum Eccleſiarum
moribus ceu in Lærnam quandam (vt dicitur) malorum degenerauit, &
verbis hodie quidam religionem tuentur, reipſa oppugnant & ſubuertunt,
ac in plurimis eximiam quandam religionem profeſſis verba audimus, &
cernimus fucum, facta ipſa, opera & ſtudia certiſſima animorum indicia
non videmus.

Caroli ætate ſanctimonialem ſollicitaſſe, abduxiſſe, ſtupraſſe, capitale e-
5 rat. Neque id mirum, quum Ethnici Romani Veſtales ſuas ſtuptum paſſas
ſupplicio afficerent. Nunc impune monachæ à monachis vitiantur, & in
partem gloriæ trahitur de clariſſimis familiis prognatas ſtupraſſe. Tantum
hodie licentiæ videlicet voto caſtitatis permittitur, ſed in totum mihi rei vi-
dentur miſeriç omnis Pontifices illi, neſcio quam Felices, qui rerum ſuarum
ſucceſſu elati, tantum iudicii ſibi arrogare veriti non ſint, quin diuino con-
ſilio non dico reiecto, ſed reipſa damnato, legibusq; à ſe inuentis tam impiis
quam impoſſibilibus, infirmam illam naturæ & longe omnium delicatiſſi-
mam partem ita grauandam eſſe duxerint, vt VOTO ſemel concepto &
nuncupato, caſtitatem ceu ſuam in manum poſitam longe maximo animo-
rum caſu, imperandam eſſe ſanxerint, & legis humanæ tyrannide grauarint
tot modis afflictas conſcientias, quas ſolari tamen & in lege Domini edoce-
ri confirmariq; oportebat. Supra enim dictum CONTINENTIAM nō homi-
nis eſſe, vt quam libertati voluntatis ſuæ tribuere queat acceptam, ſed ſolius
Dei noſtri donum eſſe. Huius enim ſolius eſt à communi illa lege gignendi
& creſcendi eximere, quam artubus noſtris prima illa mundi conſtitutione
inſeruit. Proinde & Chriſtus æternum verbum, in quo & per quod omnia
6 facta ſunt, de cœlibatu cuſtodiendo Apoſtolis reſpondens: *Non omnes,* in-
quit, *capaces ſunt huius dicti, ſed hi, quibus eſt datum,* &c. Poteſt enim vel morbo
vel arte conſtare caſtitas, næ vt non poſſis etiamſi vratis, ſed violenta hęc eſt.
Sanis enim & integris corporibus non obtingit, quin ex primæua illa lege,
Creſcite & multiplicamini, &c. ardeant & concupiſcant, niſi Domini gratia na-
turæ

turæ ardorem conſopiat. Nemo poteſt naturam mutare ſua voluntate, imo
ne pilum quidem vnum aliter tingere, quàm à natura tinctus eſt. *Naturam
mutat ſolus ille, qui naturam creauit*, ſicut in epiſtola quadam ad Irenæum ſcri-
pſit Ambroſius. Quod ipſum & Gregorium cuperem vidiſſe & ipſum (ſi
modo regulam illam conſcripſit) Benedictum. Nam vt non flagret aliquo
tempore ſexus humani fragilitas, ſeu (vt Apoſtolus loquitur) non vratur,
non vtique natura fit ſed priuilegio. Friuolum enim eſt, quod quidem ob-
ganniunt, in hoc videlicet ſitam eſſe contentionis gloriam, quod omnibus
campus ille luctandi & pugnandi cum carne & concupiſcentia late pateat.
Ita enim docent; qui ſuis velis nauigant, ſuiſque viribus ceu panoplia qua-
dam armati, ſolis ſibi per tot æſtuantis pelagi fluctus & procellas integro
dum corpore eluctantibus, lauream neſcio quam caſtitatis virginitatiſque
attribuunt, velut longe melius ſit vri, titillari, tabeſcere, deperire, & diſſol-
ui libidine, quàm carnis incentiuo illo naturali laborantis fragilitatem, pro-
nitatem & miſeriam non agnoſcere, nec mederi & curare pergere, quæ væ-
ſania multis ſæculis nocuit, adeo obſtinatis hominum mentibus (quod hu-
manæ perſuaſioni acceptum fecimus) vt enatis inde erroribus non feren-
dis nemo iudicium admouerit, omnes communem miſeriam tot vitiis, pro-
bris, criminibus pollutam & interſperſam ſuſque deque tulerint & tranſmi-
ſerint, cum ex aduerſo tamen Apoſtolus clamet & doceat, ſatius eſſe ſic 1
vexatos & afflictos contrahere matrimonium, quàm vri & agitari, non ne-
ſcius quàm inquieta ſint mente & conſcientia, qui vinculis humanarum ſan-
ctionum detenti, æſtu illo tam vehementi percelluntur. Neque vero pu-
gnam eam fugimus, quam contra carnem & Satanam in baptiſmo ſumus
profeſſi, ſed negamus caſtitatem humani conſilii aut arbitrii eſſe, & aſſeri-
mus matrimonii remedio ſuccurrendum eſſe carni, quæ dono illo deſtitui-
tur. Carnis interim nomine non illam intelligentes quæ ſpiritui aduerſa-
tur, & cum lege Domini bellum gerit, ſed illam etiam, qua primi paren-
tes induti ſunt, cuique nondum præuaricatæ vim gignendi cum euiden-
ti ſexus diſcrimine indidit, quando inter cætera in Paradyſo locatis dixit:
Creſcite & multiplicamini, &c. *At vero virginitas* (inquit Hieronymus) *prior
fuit matrimonio & Paradyſo fruita eſt*. Fateor: ſed in Paradyſo tamen coniugium
non inſtitutum modo, ſed & laudatum eſt, cum laudatam virginitatem non
legamus, nec vllo loco ſcriptura doceat, virginitatem matrimonio præro-
gatiua ſeu merito, quod illi fingunt, vllo modo præferri, ſicut nec viduitati,
nec cœlibatui quicquam tribui, quod matrimonio non tribuatur, vnica illa
vacatione excepta, qua qui virgines aut viduæ, aut cœlibes ſunt, hoc liberius
quæ Domini ſunt; curare poſſunt, quo minus vxoriæ rei moleſtia detinen-
tur. Videat autem Hieronymus ipſe, quàm probe ſenſerit, dum caſtitati ſic
tribuit, & ſecundas nuptias adeo eleuat: cum Apoſtolus contra dicat, & do- 2
ceat, ſatius eſſe copulari, quàm vri, nec admittat viduas in Eccleſiæ miniſte-
rium niſi ſexagenarias. Iuniores autem non continere, ſed nubere iubeat.
Solis Ethnicis ſecundæ nuptiæ diſplicuere, & eſt author Seruius, antiquos à
ſacris coercuiſſe bis nuptos, & Valerius Antoniam laudat, quæ Bruto mor-
tuo vidua permanſerit. Dido quoque apud Maronem ſecundas nuptias cul-
pam vocat, & pudorem violari illis putat, quod & ſoror eius fatetur, dum ad
nuptias illam adhortans, inquit; *Tu modo poſce Deos veniam*, &c. ſed nihil tale in
ſcripturis legimus, quinimo nõ eſſe bonum, vt homo ſit ſolus, quod ipſum ſi
ab artifice illo vniuerſæ creaturæ dictum non fuiſſet: tamen ex ipſo corporis
habitu & forma, mariſque & fœminæ natura & cõditione intelligi poſſet ad
coniugium & fecunditatem factos eos & creatos fuiſſe. Iam cum Theologi

affirment, & ipſa ſcriptura ſatis teſtetur, non cõiugio, quod ſanctū & immaculatum eſt, ſed præuaricatione amiſſas eſſe Paradyſi delicias: adhæc gignendæ prolis vim & benedictionem vel ipſo in Paradyſo duraturam fuiſſe videre profecto Hieronymus potuiſſet non tam virginitatis tantopere à ſe laudatæ quàm matrimonii à Deo inſtituti capacem fuiſſe Paradyſum, modo in fide & obedientia duratum fuiſſet. Benedictio enim eſt Domini, quod ad gignendum proni ſumus, quamuis non ſim neſcius, vt alia multa ita & hanc à Deo nobis inditam affectionem non parum præuaricatione vitiatam eſſe. Acceſſit enim huic iniquiſſima rerum æſtimatrix CONCVPISCENTIA, quæ quoniam cum lege Domini pugnat, procul dubio mala eſt. Verum quicquid in hoc vitii & infirmitatis exiſtit, in credentibus per ſpiritum reconciliationis & fidei emendatur. In illo enim & proles in peccato conceptæ ſanctificantur, & eluitur baptiſmo culpa originalis, quam primo de parente contraximus, *non quidem vt non ſit* (vt ille ait) *ſed ne noceat*. Quando igitur Chriſtus & Apoſtolus Chriſti Paulus diſerte admonent, non niſi matrimonio ardori & inquietudini illorum ſubueniri poſſe, qui donum caſtitatis non habent, patere arbitror non vno nomine errare & peccare, qui legibus ſuis miſeras conſcientias captiuas retinent, viamque intercludunt libertati Chriſti, non paulo æquius ferentes, ſi ſcortentur Nonnæ, Monachi, Preſbyteri, & vrgentem Venerem per nephas ſatient, quàm vt nubant, & matrimonio immaculato ſeſe Domino dedicent. Quum conſtet tamen ſolius matrimonii honeſtum eſſe cubile, reliquam Venerem omnem vt execrabilem damnatam. Fa-
1 ceſſant igitur pugnæ & luctæ illorum, qui ad coniugii moleſtiam arcendam armis tam fœdis & ſpurcis velitantur: faceſſant remedia pollutionum tot libris prodita, indignis quos vel pudici legant, vel verecundi audiant: faceſſat Franciſca illa Romana, quam miror laudari à Volaterrano potuiſſe, quæ Veneris incentiuam ardenti latido verendis admoto repreſſerit. Quaſi vero vri maluerit quàm nubere. Hæc autem omnia non diximus, veluti paruo caſtitatem æſtimemus, quàm & nos ſummè extollimus, & etiam omnibus commendamus eius præſtantiam, modo vera caſtitas à Domino donata ſit. Hanc ſolam damnamus, quæ coacta cum ſit, caſtitas eſſe nequit, quæ ve ſumma in ſpurcitie ſeſe oſtentat & venditat.

Sed ad monaſteria reuertendum nobis: quæ & ipſa Franci quemadmodum & collegia quædam aſyla eſſe voluerunt, hoc eſt ſacra & inuiolata, vt nec rapi inde quiſquam nec extrahi aut vi vlla peti ſine graui pœna poſſet.
2 Mulctabantur enim fere ſexcentis ſolidis, qui *immunitatem* (ſic tum aſylum vocabant) violaſſet, hoc eſt pœna banni Dominici ſeu Regii. Et in lege Ale-
3 mannorum de liberis ſeruiſve ad Eccleſiam fugientibus hæc verba leguntur: *Si autem vi abſtraxerit, & iniuriam Eccleſiæ fecerit, decem & octo ſolidos ad Eccleſiam componat, & fredum ſoluat in fiſcum ſexaginta ſolidos, quia contra legem fecit, & Eccleſiæ honorem non impendit, & Dei reuerentiam non habuit, & ut alii cognoſcant, quod ſit timor in Chriſtianis, & honorem Eccleſiis impendant.* Hactenus legis verba retulimus illo haud dubie ſcripta tempore, quo plurimi Alemannorum fidē Chriſtianam nondum receperant. *Fredum* autem (vt obiter notemus) vocabant Franci pœnam fiſco, id eſt Magiſtratui, debitam ob vim iniuriamve illatam & violatam legem, quam maiores noſtri mutata voce *Fredel* dicebant, nunc corruptius vulgo Freuel nominant. Er muß den Freuel / das iſt die Buß / oder die Straff / oder den Frieden zalen. *Fredum* ergo pacem legibus ſanctā & conſtabilitatā vocarunt, quæ & *publica Pax* dicebatur, non priuatis & paucis, vt hodie fere, ſed publicè, vt in gente bellicoſa & fera, indicta: hodieq; per Germaniam ſit, vulgo ein gemein Fried / Landsfrid / Fridſtand / pacē cōtra vim, &

& iniuriam indictam vocamus. In aſylo autem Epiſcopum, Preſbyterum,
Abbatem, aut Monachum trucidaſſe multis in locis capitale erat: cum de id 1
genus tamen homicidiis alibi perpetratis, pœna pecuniaria tranſigeretur.
Ludouicus Pius in illos, qui Preſbyterum ſacra in æde cum fuſte ſanguino-
lentum feciſſet, grauem pœnã ſtatuit, cuius vna pars Eccleſiæ, duæ Preſby-
tero, qui pulſatus eſſet, dabantur. Erat autem & de Diaconis & Subdiaco-
nis, adhæc & Abbatibus & Monachis cautum, neque adeó legis vtcunque
vindicata ſeueritas proficiebat, quin in gente illa (vt verum fatear) animo-
ſa & vltoria ſubinde Epiſcopi, Preſbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Abbates &
Monachi trucidarentur. Qui Epiſcopum occidiſſet, nongentis ſolidis: qui 2
Preſbyterum, ſexcentis: qui Diaconum, quadringentis: qui Subdiaconum,
trecentis: qui Monachum, quadringentis tranſigebant. Vetuſtiſſimis ſane
& ab Ethnicis etiam exſtructis templis hoc honoris habitum eſt, vt extrahi
inde quemquam aut vi rapi, niſi grandi aliqua cauſa, non liceret. Quod poſt-
ea & Franci in Deo dicatis locis magna cura obſeruarunt: tametſi homines
palam crimnoſi & ſcelerati aſyliæ iure non gauderent, ac eorum quidem
numero habebantur, qui iureiurando aduerſum Principem aut Magiſtra-
tum conſpiraſſent. Licebat autem Comiti in vincula repoſcere criminu- 3
ſos, qui ad collegia monaſteriave confugiſſent, triginta ſolidorum pœna in
eos decreta, qui poſtulatos confeſtim non reddidiſſent. Quod ſi elapſi fuiſ-
ſent, iuramento ſe Præſides purgabant, quod nihil eſſet dolo malo commiſ-
ſum. Si collecta manu Comiti perquirenti repugnatum fuiſſet, pœna erat
ſexcentorum ſolidorum. Merum enim imperium penes Comites erat. Ho-
die *immunitatem* vocant libertatem illam aſyliæ veterum Regum diplomatis 4
cõfirmatam. Vnde illa poſtmodum Pontificum ſuggeſtione immunitas ena-
ta eſt, quæ magno quidem horum ordinum commodo, ſed peſſimo tamen
exemplo, ſacrificos & monachos nõ aſylos modo & tutos reddidit, ſed omni
prorſus onere tributorum exemit, vt ne in vrbibus quidem poſiti quicquam 5
ferant ciuilium exactionum, nec populi cura aut ſtudio vlla in parte tangan-
tur. Numerant quidem Regibus ſæpe, nonnunquam & Papæ, ſed inuiti fere,
nec niſi maioris damni metu: tanta illis ſuarum rerum cura eſt: cum interim
de publica multorum ſalute & cõmoditate ne ſomniare quidem, nedum ſol-
liciti eſſe videantur. Neque vero nos præterit antiquorum Regum benefi- 6
centia, quæ etiam hac in parte Collegiorum & Monaſteriorum quieti &
tranquillitati conſuluit: ſed monendos tamen duximus Principes & Magi-
ſtratus ætatis noſtræ, meminiſſe velint, immunitatem & libertatem, quam
illi fundatoribus ſuis acceptam ferunt, non niſi doctrinæ, virtuti, moribus,
diſciplinæque & religioni conceſſam fuiſſe. Has enim dotes animorum di-
gnas duxere publica immunitate Imperatores antiqui. Nihil auaritiæ, nihil
ambitioni, longe minus quicquam otio, luxui, ſuperſtitioni aut tyrannidi
conceſſum eſt: niſi veriſimile iudicamus adeo væcordes fuiſſe primos illos 7
Collegiorum & Monaſteriorum authores, vt in illo tam ſumptuoſo promo-
uendæ pietatis negotio peſtem ipſam, puta opes, luxum, otium, dominatio-
nem, adeo vel admittẽdas vel retinendas eſſe putarint, vt immunitate etiam
& aſyliæ iure munierint. Quis vnquam tam inſanus aut furioſus fuit, qui ho-
rum inſaniæ & furori cõferre poſſit, qui his modis pietatem profeſſi bellum
ſimul exitiale contra pietatem inſtituiſſent, & peſtes illas religionis pro de-
fendenda demum religione muniiſſent? Inuolutæ quidem iam tum errori-
bus non paucis fuerunt res monaſticæ, ſed pauci eos ſenſere, aut certe ne-
mo erat, qui magnopere impugnare fuerit auſus. Proinde videndum,
num vitæ ſanctimonia & abſtinentia tales hodie ſint quidam, qui aui-

tam illam libertatem & aſyliam tantopere iactant & prætexunt, quales
fuerunt, quorum otio negotioſo, haud omnino abs re, cum eximia quadam
benignitate Regum conſultum eſt: videndum, inquam, ſi virtutem aui-
tam, an vero magis peſtem auitæ virtuti & religioni aduerſam retineant &
amplexentur: videndum, ſi reipſa profiteantur, quod nomine habituque
& ceremoniis fucant & ſimulant. Vt enim merito ridentur Nobiles qui-
dam male feriati, qui maiorum ſtemmata & præclarè res geſtas ſubinde ex-
tollunt & prædicant, ne micam quidem interim virtutis ſuorum referen-
tes, ita ſane indigni mihi fauore nedum authoritate aut dignitate videntur,
qui religionem profeſſi, maiorum ſuorum diſciplinam, abſtinentiam, &
pietatem iactant & commendant, & feſta etiam celebrant, nec præſtant ta-
men vlla parte vel diſciplinam vel abſtinentiam, vel pietatem, qualem ma-
iores ſui ſunt profeſſi: & interim tamen (ſi Diis placet) ea gaudent immu-
nitate, qua gauiſi ſunt, à quorum inſtitutis & diſciplina receſſerunt. Qua-
ſi vero pari militiæ iure gaudeat miles legitimus, deſertorque & transfu-
ga, hisque vt illi iure militari vti liceat; quos tamen vſque adeo leges mi-
litares non agnoſcunt, vt ſupplicium etiam & capitis quidem in eos ſta-
tuant. Quanto magis non gaudebunt veteri immunitate; qui veterum
morum nihil habent, quod reipſa iuſtis arbitris exhibeant. Sed recentia
diplomata obiiciunt? Agnoſco quidem illa, ſed de iure (vt noſtri aiunt)
non de facto ſentio. Quare non immunitas modo illa, quam Græci ἀσυλίαν
vocarunt, ſed alia quoque dona, & munera, quæ vnquam Collegiis & Mo-
naſteriis Principum, Nobilium, populi plebisve liberalitate & benefi-
centia obtigerunt, ſoli atque vni pietati & religioni donata & dicata ſunt.
Nemo hoc animo quicquam donauit, vt vitia cum errore coniuncta foue-
ret, omnes virtuti, omnes pietati, omnes diſciplinæ conſultum eſſe cupie-
runt. Eſt quidem & animarum ſalus his mediis (publica illa meritorum
perſuaſione obtinente) credita & quæſita iterum & hoc religioni noſtræ
tribuebatur, vt qui ea gratia donaſſent ſua & obtuliſſent Cœnobiis & Ec-
cleſiis, de ſumma meritorum in ſe transferenda nihil dubitarint. Vſui igi-
tur non abuſui donatum expenſumque fuit ad hunc vſque diem, quicquid
vnquam ſacris peragendis & exercendæ religioni eſt impenſum. Quis igi-
tur horum ſentẽtiam vt ſanam aut fauore dignam recipiat, qui errorem co-
gnitum & deprehenſum tueri malunt, quàm abolere, & rerum commutatio-
ne diluere? Vt obiter horum refutemus inſcitiam, qui opinione & ſimplici-
tate patrum noſtrorum commoti parum æquo animo ferunt, ſi ad vſum ho-
die non pietate modo, ſed charitate nitentem, hoc eſt legitimum & Chri-
ſtianum transferamus, quæ ab illis errore certo, ſed innoxio tamen id genus
ritibus & ſacris peragendis ſunt legata, quæ non manifeſte modo, ſed infru-
gifero etiam abuſu peraguntur.

Iam & hoc Collegiorum & Monaſteriorum Germanicorum dignitati eſt
datum, quod argenti ſignandi facultas illis quondam cõceſſa eſt, nõ alia ma-
gis cauſa, quæ quidem explorata exiſtat, quàm quod earum rerum, quæ ſin-
gularem fidem & ſynceritatem requirunt, cura tuto illis delegari videbatur,
quibus ſumma ipſa pietatis & integritatis omniũ conſenſu & opinione con-
credita fuiſſet. Lex iubebat monetã excudi licere vel in curia Principis vel il-
lis in locis, quibus id muneris à Principe cõceſſum eſſet. Vnde hodieq; maxi-
1 me per Heluetiã, quæ magna quondã Alemanniæ pars erat, antiqui nummi
cernuntur Præſulũ & Abbatũ atq; etiam Abbatiſſarũ imaginẽ præferentes,
quos *Auguſtos* vocauere maiores, quia Auguſtorum nomine, indepta inde fa-
cultate, ſignarentur, & nomina etiam veteri more altrinſecus exſtantibus li-
teris

teris multi nummi indicant. *Auguſti* vocati poſtea à noſtris, u; lireta in n: conuerſa, vulgo Angſter/qui tertius Augſter/id eſt Auguſti dicerentur. Et vidimus nummos argenteos facie muliebri non ita pridem proxime Salodurum repertos, duabusque literis altrinſecus & ex aduerſo quidem notatis B. & A. quæ *Bertradam Auguſtam*, niſi fallor, innuebant. Fuit enim Bertrada, vt eſt notum, Caroli Magni mater, quæ quanquam ante indeptum à Carolo imperium ex humanis exceſſit, tamen hoc honoris ei amantiſſimus filius etiam mortuæ tribuiſſe videtur, vt memoriam eius Auguſto nomine conſecrarit, vt taceam quod ab aliis eſt proditum, Salodurenſem Eccleſiam Bertradæ liberalitate eximiè donatam fuiſſe. Nec ignorant, qui temporum illorum hiſtoriam tenent, *Auguſtorum* cognomentum, ſolemne vel primis Imperatoribus, eo tempore ad Francos tranſlatum fuiſſe, quo iiſdem imperij nomine, reiectis Orientis Monarchis, oblatum eſt, ac deinde à noſtris in hunc vſque diem retentum, ſed illo quidem abuſu, quod cum veteres, quorum electionem Senatus probaſſet, imperium ingreſſi Auguſti ſalutarentur, noſtris non niſi ab Vrbis Pontifice delibutis, quidam *Auguſti* cognomentum permittant. Ergo & Franci Auguſtorum nomine non in nummis ſolum, ſed etiam in ſigillis ſuis oſtentarunt. Ac nummi quidem per Alemanniam excuſi, altera tantum parte monetam præferebant, altera vacui, id quod hodie in illis fit, quos vulgo denarios, Heluetii alicubi *Auguſtos* littera 1
inuerſa, vt dixi, cognominant. Qui in curia ſignabantur, effigiem Principis gerebant, nonnullis ita excuſis, vt & imago oliuæ ramuſculis altrinſecus ſurgentibus ornaretur: quod in ſigillo Caroli Iunioris, qui & Craſſus cognominatus eſt, obſeruauimus. Sed & aquila inſigniti apud nos paſſim reperiuntur. Et magno quidem numero illi, qui à Collegiis & Monaſteriis ſunt excuſi. Id genus officinas monetales habuere in Alemannia primum Monaſterium S. Leodegarii, quod apud Lucernam vetuſtiſſimum exſtitit, poſtea Monachiſmo abrogato in Collegium Canonicorum commutatum eſt: item Monaſterium Virginum, quod Thuregi fuit (ſic tum Tigurum vocabant.) Præterea Monaſterium S. Galli, cuius nummi agnum vexilliferum, hoc eſt, Paſchalem, præferebat. Quam monetam maiores noſtri poſtea prope pari effigie ſignarunt: quod abunde docent ferramenta excuſoria, quæ in archiuo Senatus etiamnum cum aliis formis antiquis viſuntur. Sed agno poſtea ſucceſſit vrſus, ſæuum quidem & militaribus ſignis dignum animal, à Monachis tamen receptum & adamatum, quia creditum ſit, Gallo recens heremum ingreſſo vrſum quendam ligna attuliſſe, quæ foco illius ſufficerent. Eſt enim apud Gregorium in libro Dialogor. 3. vrſus ille Cherbonii Epiſcopi pedibus aduolutus, ad cuius effigiem facile fuit illum noſtrum depingi, qui obſequio naturam frangeret, nec viſo ante hoſpiti ſarmenta eremi conuerreret: ſicuti & Othomari vaſculum ad exemplum illius, quod Bonifacius Epiſcopus Fecentinas apud eundem Gregorium habet, effictum vide- 2
tur. Quod ipſum tamen non hoc animo ſentio, veluti parum tribuam miraculis, ſed quod conſtet illorum temporum Monachos pleroſque in illis referendis leui ac prope nulla fide fuiſſe. Et experta eſt noſtra ætas, quid æmulatio religioſorum poſſit, vt morbum illum ſinamus ſectis religionum cognatum, qui in ſuis laudandis efferendiſque nullum modum tenuerunt. Illud certum eſt, clariſſimas vrbes in inſignibus vrſum habere: quo quidem & ipſo maiores noſtri ante à me relato commento, vt arbitror adducti plurimis annis non ſignis modo militaribus & imaginibus paſſim adiectis, ſed atgento etiam ſignando ſunt vſi, hodieque veteri more vtuntur. Sed vt finem

huic libro imponamus, id poſtremo nemini mirum videri debet, quod in antiquis illis Francicis & Alemannicis nummis puris putis (cum moribus
2 enim poſtea numiſma vitiatum eſt) Epiſcopos cernimus mitra bicorni & pedo inſignes: Abbates autem infernè barbatos, ſupernè raſos (nullæ tum Abbatum mitræ erant:) Abbatiſſas velatas Regum munere. Maiora enim his dediſſent religioni Principes illi non pietate modo, ſed nobilitate etiam & liberalitate commendati, ſi conſtantem eam & certam Canonici & Monachi profeſſi fuiſſent: verum ita declinare & labaſcere ſenſim vetus illa diſciplinæ cuſtodiendæ ſollicitudo tum in monaſteriis, tum ipſis etiam in Collegiis cœpit, vt nullo prorſus loco certa eius aut ſolida ratio conſtiterit, ſubinde aliis atque aliis vitiis graſſantibus adeoque inſtabiles animos agitantibus, vt luxu & libidine & intemperantia ſuperantibus omnia ad extremum abuſum manifeſtè conciderint, quæ initio tamen haud improbè recepta & obſeruata videbantur.

IOA-

IOACHIMI VADIANI CONS. SANCT-GALLENSIS,

DE COLLEGIIS, MONASTERIISQ. Germaniæ veteribus,

Liber II.

SVPRA dictum eſt à nobis, Donationes illas tam frequentes, quæ non aurum modo & argentum, ſed agros etiam & fundos, & mancipia Cœnobiis addixerunt, haud alio fonte, quàm fiducia demerẽdi & operum dignitate prognatas fuiſſe. Aliæ enim cauſæ fuere, (ne quis nobis id obiter obiiciat) cur prima in monaſteria tum publici, tum etiam priuati homines tam libetales extiterint. Siquidem nec merces vllo pro opere dabatur, niſi quod manus Monachorum abſoluiſſent, quodq; ex officina væniiſſet, nec ſic vænalis pictas erat, vt prætextu eius negotiari liberet, longè minus ita inflati erant Monachi, vt quod dicerẽt facerentve dignum mercede vlla iudicarent, & ſic liberum illud vitæ & diſciplinæ genus hominibus ceu meritorium conductitiumq; proſtituerent, quod ipſi lege non niſi humana formatum & inſtitutum profitebantur. Gregorii primùm ætas operibus rituum ſacrorum, in primis autem monaſticis fauere cœpit, quæ noſtri demum exitiali errore circumuenti & imbuti primum admirari vt religioſa, mox transferre in ſeſe pro mercede, poſtremò & augere donationibus profuſionibusque perrexerunt. Immodicas autem eas, ne dicam noxias, ipſi Principes fecere, qui cum Cœnobiis ornandis donandisq; prodigi magis quam liberales fuiſſent, reliqui ordines exemplo commoti, ne non & ipſi certam ſibi viam ad ſalutem præpararent, adeoque operum monaſticorum participes fierent, donaria multo ſæpius maiora, quàm pro conditione aut fortunis, templis ſacriſque intulerunt. Francis quidem, tametſi liberum non eſſet monaſterium ingredi niſi Principe conſulto, quod iam tum eſſent, qui conditione delectati otium magis quàm pietatem ſectarentur: tamen hoc amplius monachiſmo Alemanni fauebant, vt inſtar voti Moſaici lege etiam cauerent, ne quis eum qui liber eſſet, remoraretur, quin res ſuas adeoque ſeipſum ad Eccleſiam tradere & legare poſſet nullo cõtradicente. Sic enim habet primum caput Legis Alemanniorum de hominibus liberis res ſuas ad Eccleſiam tradentibus; *Si quis liber res ſuas vel ſemetipſum ad Eccleſiam tradere voluerit, nullus habeat licentiam contradicere ei, non Dux, non Comes, non vlla perſona; ſed ſpontanea*

voluntate liceat Chriſtiano homini Deo ſeruire, & de propriis ſuis ſemetipſum redimere. Et qui voluerit hoc facere, per chartam de rebus ſuis ad Eccleſiam, cui dare voluerit, firmitatem faciat, & teſtes ſex vel ſeptem adhibeat, & nomina eorum ipſa charta contineat, & coram ſacerdote, qui ad Eccleſiam ſeruit, ſuper altari ponat, & proprietas de ipſis rebus ad ipſam Eccleſiam in perpetuum permaneat. Et ſi aliqua perſona, aut ipſe qui dedit, vel aliquis de hæredibus eius, poſtea ipſas res de Eccleſia abſtrahere voluerit, vel aliquis qualiſcunque perſona hac præſumpſerit facere, & effectum quem inchoauit, non obtineat, & Dei iudicium incurrat, & excommunicationem ſanctæ Eccleſiæ, & multam, quam charta continet, perſoluat, & res illas ex integro reddat, & fredum in publico ſoluat, ſicut Lex habet. Hactenus legem retulimus. Non licebat autem agros fiſcales, aut prædia, quæ cenſum Principi ſoluerent, ad vllam Eccleſiam contradere, ſed Comitis conſenſus requirebatur, cuius erat donationem reſcindere, quæ Principalium redituum detrimento eſſet facta. Vnde videmus in chartis donationum Comitis nomen, imo fere ſemper loco adſcriptum, interdum autem & Ducis, ſed rarius. Præcipua enim hac in re Comitum authoritas erat. In vetuſtiſſimis chartis Regum interdum nomina, præteritis Comitibus, leguntur. Iubebat autem & Ludouici Pii lex, vt qui vel pro ſuæ animæ vel propinquorum ſalute donare vellet, ſub ſuo Comite id ageret, teſtibusq; fide dignis donationem faceret ratam. Chartæ legitimæ omnium contractuum & donationum primùm nomina illorum continebant, qui pacti eſſent aut donaſſent: inde teſtes reliquos: tertio loco Notarii nomen addebatur, cum die & menſe & anno regni imperiive Principis, qui tum rerum potitus eſſet. Et notandum eſt, veteres chartas priuatorum hominum non appenſis ſignis ſigilliſve, ſed tantum ad nomina teſtium inſcriptis confirmatas fuiſſe. Principes autem quanquam & ipſi nō minus quàm ſcribæ & Cancellarii peculiaribus notis ac ſignis, quæ diplomatis inſcribebantur, quarum quaſdam aſcribere libuit: tamen nihil minus ſigilla etiam appenderunt.

NOTA CAROLI REGIS. Signum ARNOLFI IMPERATORIS.

Pontificum autem prorſus nulla tum fiebat mentio, vt quorum parua per Germaniam ratio haberetur. Annum autem à nato Chriſto haud ſcio an vlla in charta veteri viderim, qui plures tamen vidi. In diplomatis quidem Regiis ſubnotatum legimus, vt in illo Dagoberti, quod Nauclerus operi ſuo Chronico inſeruit, & item alio Caroli Craſſi nuper à me viſo, cuius partem infra citabimus. Vidi & Berengarii Primi diplomatis cuiuſdam exemplum, quod annum Domini habebat, & inſeruit quædam libris ſuis rerum Germanicarum Beatus Rhenanus, in quibus idem videre eſt, vt iam propemodum conſtet, hac maximè nota mediæ ætatis diplomata Chriſtianorum Principum à chartis differre. Fuerunt autem *Chartæ* Epiſcoporum, Abbatum, priuatorum hominum. *Diplomata*, (quæ vulgo *Priuilegia*) Imperatorum, Regum, Ducum, Comitum, qui vel fundaſſent collegia monaſteriave, vel fundata ampliori prouentu ditaſſent, aut immunitate aliqua decorauiſſent. Breuiter, *Tabulæ* erant publicatum aut eximiarum ſanctionum, quas quidem ab Vrbis Epiſcopis profectas propriè hodie *Bullas* vocant. Tum primum

mum enim prodiiſſe exiſtimant id genus diplomata Pontificum Romanorum, quum dominatum illum non vrbis modò ſed vicinarum etiam ciuitatum & agrorum Italiæ Epiſcopi Rom. ciuili iuriſditione ſuppreſſa ſibi vindicarunt, veteremq; ampliſſimi imperii ſedem ſuam fecerunt, non iam Apoſtolorum, qui Principem vel Ethnicum vel tyrannidem exercentem agnouerunt, ſed Regum ac Imperatorum munere functi: quippe qui hoc ipſum agant in Vrbe, quod antea Imperatores & Reges egerunt, vt ea de cauſa bullæ eſſe videri debeant litteræ tabulæq; omnes, quæ huius poteſtatis prætextu & fuco mittuntur. Sic enim ſentiunt & iudicant hodie doctiſſimi quiq; viri, qui miniſteriũ Chriſti à poteſtate & adminiſtratione gladii ita ſeparant iure diuino, vt vtriuſq; adminiſtratione nemini vni permittant. Palam enim Apoſtolicæ functioni gladii poteſtatem ſcripturæ adimunt, quæ tamen eandem Magiſtratui vindictam exercenti ſic tribuunt, vt omnem etiam animam illi ſubiiciant. Concludunt ergo eius ſolius eſſe ius dominatus, cuius eſt vindictæ poteſtas. Poteſtatem autem vindictæ miniſtrorum Euangelii non eſſe, proinde ne gladii quidem & dominatus ius eſſe. Et ſic bullas eſſe meras, quæ vel dominatum aſſerunt Epiſcopis illis, vel tam diſtricte, vt vocant, præcipientes vindictam & vltionem intentant. Equidem vt non laboro, diplomata ſint nec ne. Põtificiæ bullæ, cum ſciam hoc nomine codicillos prope omnes cenſeri, ita ſane maxime cuperem talia eſſe ſummorum Pontificum diplomata, qualia ſummorum Apoſtolorum fuere, quorũ functionem in ſe tranſlatam gloriantur. Extat autem diploma Apoſtolicum Actor. 15. cap. à faſtu, minis, oſtentatione, vltione, & vindicta tam alienum, quam pure & ſyncere Eccleſiaſticum. Non enim dominatus in ipſo, ſed miniſterium indicatur. Sed ad chartas reuertamur: quæ Francorum tempore donationibus fere priuatis deſeruiebant. Donantibus autem ſeu Principes ſeu Nobiles ſiue plebei fuiſſent, meritum MISSÆ applicabatur, inſcriptis memoriæ gratia horum nominibus, qui donaſſent, quique obtuliſſent: nec miſſæ ſolum, ſed orationum etiam & vigiliarum operumq; monaſticorum omnium communicatio tanta confidentia & viuis & mortuis addicebatur, vt & veſtitus & cibariorum modus veluti meritorius donaretur, & ſordes etiam (vt vere dicam) monaſticæ in pretio eſſent. Chartas autem reſcindere aut violare nefas erat, religio erat: neque in vllius manu erat, rem ſemel donatam repetere, aut fidem chartæ præſtitæ reſcindere. Quod ab his demum maximè eſt neglectum, qui religionis ſibi nomen præcipue vendicarunt. Epiſcopi enim, ſummorum Pontificum conſenſu admiſſi, multorum monaſteriorum reditus in totum ſuos fecerunt, non alia magis cauſa, quam vt ad manum eſſet quod luxui & ſplendori arrogatæ potentiæ ſufficere poſſet. Monachi quoque quidlibet cauſati non ea modo auferre Eccleſiis fuere auſi, quæ maiores ſui donaſſent, ſed aliena etiam in rem ſuam conuertere ſpecioſo illo Incorporationis fuco, cuius ſuperiori libro meminimus. Ex lege vero Alemannorum adeo non licebat ſemel factæ donationi contraire, vt mulctam etiam fiſcalem chartæ in illos decernerent, qui diuerſum tentare fuiſſent auſi. Si quis patrem aut auum donaſſe negaſſet, teſtibusq; iure requiſitis conuictus eſſet, magnæ pœnæ ſubiacebat. Quod ſi exuſta aut perdita charta eſſet, nec produci teſtes poſſent, iuramenti interpoſitione obligatio ſoluebatur. Ille autem, qui fundum, aut agrum, aut prædium Eccleſiæ donatum precariò recepiſſet, cenſum in charta expreſſum ſoluebat. Quo defuncto hæres bonis cedebat, niſi ampliorem poſſeſſionis conditionẽ chartula determinaſſet, aut ipſa in charta donationis poſteris cautum præſcriptumve fuiſſet.

Chartæ ipſæ Latinè ſcribebantur, aut certe ſemi latino ſermone ſcriptas

dicere

Digitized by Google

dicere malim. Non poteſt enim negari barbaries, atque ea quidem craſſiſſima, quam redolent. Quæ quidem imperitiáne ſæculorum, an ſtudio magis ac veluti data opera, accidiſſe putandum ſit, non facile dixerim. Rudia fuere ſæcula, rudes noſtratium ac prope elegantiæ omnis expertes animi. Sed videri poteſt propius ea ſæcula intuentibus, aliquid tributum vulgo & plebi fuiſſe Latinas literas vtcunq; noſcenti, nec niſi conſultò ineptitum à ſcribis, vt tot modis barbari & aſperi videri voluerint. Quanquam negari non poteſt, in illa ætate, vt in noſtra quoque, longe maximam partem Monachorũ cum ſuo, tum etiam temporum vitio rudis & aſperæ Latino ſermone vſos, qui Latine tamen loqui ſe & ſcribere putarint. Neceſſitate autem factum videtur, vt in gente illa Francorum & Alemannorum armis & bello aſſueta, quæ nec ſcribere ſua nec legere aſſoleret, Latinæ, hoc eſt Prouincialis linguæ vſus qualiſcunque retineretur. Sero enim ſcriptus eſt Germanicus ſermo, & videtur Caroli Magni primùm ſtudio factum, vt idem in literas paulo fuſius referretur: quippe & menſibus ab illo (vt Eginhardus ſcribit) nomina impoſita
1 ſunt & alia quædam ad vulgaris linguæ vſum ampliorem excogitata, quæ priorum ſe Principum curam prætetierant. Franci igitur limitem tranſgreſſi primo non tam ſuam, quæ nec arte nec lege continebatur, quàm alienam in prouincia repertam linguam addidicere, ingenua quadam verecundia talem linguæ ſuæ barbariem confeſſi, quæ ciuilitati & humanitati prouinciali merito ſubmitteretur. Quare demum ad fidem Chriſti conuerſi tabulas vulgares conuentionum, chartasq; & leges etiam ipſas & diplomata Latino ſermone ſcribi curarunt. Prior hic erat ſine dubio, quum Romani prouincias tuto dum limite tenerent: impurus poſtea tarditate & inertia noſtratium factus, quum rupto limite non modo prouincias Europæ maximas, ſed etiam Italiam & ipſam Vrbem linguarum altricem inuaſerunt. Illam enim poſt Herulos & Rugos Gotthi etiam, Lõgobardi & Franci ſucceſſione quadam regni multis ſæculis tenuerunt. Arbitror autem & religionem ſtimulos addidiſſe noſtratibus, quo eam linguam addiſcerent, ſine cuius peritia religio conſtatura non videretur. Sacri libri, veteres interpretes, Conciliorum decreta non niſi Latinè ſcripta extabant. Durabat quidem & Græcæ linguæ vſus, ſed paucis nec niſi guſtu aliquo frequentis lectionis notus. Myſteria ſacrificiorum & ceremoniarum Latini libri continebant. Poſteri certe hoc honoris huic linguæ tribuerunt, vt & in ſacris vti ea continenter, licet paucis nota, libuerit. Quod vtinam tanto cum fructu factum eſſet, quanta eſt ſimplicitate factum. Deferre quidem & merito linguis debemus, ſed negat Apoſtolus ea lingua recte vti Eccleſiam, quam nulli aut pauci intelligant. Sane Rabanus author eſt, ætate ſua (vixit autem ſub Ludouico Iuniore) lectionem ſacram & cantum omnem in miſſæ, id eſt cœnæ Dominicæ celebratione ad plebis fructum & inſtitutionem valuiſſe. Vnde certe colligemus iſtis ſæculis tritiorem fuiſſe Latinæ linguæ vſum, quàm ſit hodie, aut certe cantata & lecta eſſe Germanicè per Eccleſias, quæ pauciores Latine oraſſent aut cantaſſent. Quod quidem ſub Otthonibus, Conradis, & Heinrichis factũ eſſe certum eſt. Caroli ſæculo lege admonebatur populus, vt in ſactis peragendis & ipſe SANCTVS SANCTVS, &c. caneret, Græcorum nimirum τρισάγιον imitati, qui illo in publicis ſupplicationibus vtebantur, ἅγιος ὁ θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς, &c. Quod adhuc multæ Eccleſiæ in paraſceuæ tempore etiam decantant. Porro Principes & Magiſtratus in ſigillis inſcribendis Latina quàm Germanica etiamnum vti malunt, licet certiſſimam hodie Germanicam linguam habeamus. Sed & hoc fortaſſe linguæ celebritati eſt datum, quæ nuſquam non habet ſui peritos, cum linguam

Germa-

Germanicam pauciſſimi homines externi intelligant. In totum autem conſtat tabularum Germanicè ſcriptarum tecentem eſſe vſum, & ſunt anni pauci, ex quo hæc lingua vulgo ſcribi cœpta eſt. Scripſere quidem & veteres, ſed pauci & rari, & velut periculi faciundi gratia. Extat apud nos Sangalli Pſalte- 1
rion à Notkero monacho, quem ob linguæ tarditatem Balbulum cognominarunt, in noſtram linguam tranſlatum Arnolpho imperante, tanta verborum difficultate, vt non niſi ab attento & immorante lectore accipi & intelligi queat: tam dura olim & anhelans vetus illa Francorum & Alemannorum lingua fuit. Sed præſtat fortaſſe (vt in farragine) orationem Domi- 2
nicam cum Symbolo eodem in codice, adſcriptam referre, quæ ad verbum ſic habent:

Fáter vnſer, du in himele biſt. Dín ná mo vuérde gehéiligot. Dín riche chome. Dín vuílle geſkéhe in erdo á'lſo in hímele. Vnſer tá'golicha brôt kíb vns hiúto. Vnde únſere ſcúlde belá'z úns, á'lſo óuch vvir belá'zend vnſern ſcúldigen. Vnd in chórunga nít leiteſt du únſich. Nú belôſe únſih ſóme úbele.

Non reperiebam autem Angelicam ſalutationem tranſlatam, vt quam ætas illa inter preces non habuerit. Primùm enim, vt coniicio, á Fratribus Mendicantibus in preculas illas numeratas & meritorias relata eſt. Germani *Choren* dicebant, quod Latinè dicimus tentare vel prehendere: atque inde *Chorung*, captatio, prehenſio. Symbolum aūt, quod Apoſtolicum vocatur, Germani G*vverf* à coniiciendo nominabant, q̃ illi articuli coniecti & conſcripti ab Apoſtolis crederentur, ſicut ex verbis Notkeri Symbolo præpoſitis deprehenditur, hoc modo; *Daz Græci Ché'dent ſymbolum, Latini collationem, da'z ché'den vvir gevverf, vvanda iz Apoſtoli geſá'menoton, unde zeſammine gevvúrfen, dá'z iz zéichen ſi Chriſtianæ fidei. Alſó ouh in prælio ſymbolum heizet daz zéichen, dá'z an ſkilten alde an gemóten* W*ortenwiſt, ſannan ióglicher iro ſocius irché'nnent.* Alluſum igitur eſt ad Græcæ vocis originem, quæ ἀπὸ τοῦ συμβάλλειν deducta eſſe videtur. Tranſlatum autem eodem in libro reperiebam in hæc verba:

Ih kelóubo an Gót á'lmá'chtigen fatere, ſké'ffen hímeles unde erdo. Vnde an ſînen Sún den gevvíchten haltá're einigen únſeren hé'rren: der ſóne dé'mo hé'iligen gé'iſte infá'ngen vvard: ſóne Mario dero má'gede gebórn vvard: kenóthá'ffter vvard pi Pontio Pilato: vnde bí ímo an crucem geſtó'ht er i ſtarb: unde begraben vvard ize hé'llo fúor: an demo drítten tá'ge ſóne tóde irſtuônt: ze, hímé'le fuôr; dâr sízzet ze Gótis zeſeſuuun de's almá'chtigen Vá'ter: dá'nnân chúnftiger ze irté'illene die er dá'ne vindet lé'bente alde tóte. Gelóubo an dé'n hé'iligen Geiſt: kelóubo heiliga diá' allelichun geſá'menunga: kelóubo zehá'benne dé'ro heiligen gemeînſame: ablaſs dé'ro ſúnden: gelóubo des fleiſkes úrſtendede: gelóubo ēvvigen líb. Amon. Daz tuôn ih kennâ'ro.

In ſacello peruetuſto Leproſorum vrbis noſtræ, quod haud procul ſuburbio Orientali ſitum eſt, proximis annis libellū reperi Omelias aliquot Ger- 3
manice ſcripras continentem, quem ante annos plus minus trecentos ſcriptum eſſe colligebam, terſiore iam & mitiore ſermone. Prima enim Omelia de Domini natiuitate ad hunc modum habebat:

Vns iſt erſchinen der guote vville, vndo die mennisheit vnſeres haltares, des almachtigen Gottes *ſhunen, nih von deheinen rehten vverchten, die vvir ſelbe han getan, vvan nach ſiner michelun erbarmede hat er vnſih gehalten,* &c. In eodem Oratio Dominica his verbis reddita legitur;

Gott *Vater vnſer der biſt in den himelen:* Geheiliget *vverde dein name: Zuchome din riche:* W*erde dein vville hie in erden alſo da zehimle: Vnſer tagolich brot gip*

vns

vns huito: Vnd vergib vns unſer ſchulde, als vvir tuon unſern ſchuldigen: Vnd leite vns in dheine bechorunge: Vnd erlôſe vns von allem vbele.

Retuli hæc eò libentius, vt conſtaret dialectum, quam hodie retinemus, aliam eſſe quàm illa fuit, qua maiores noſtri intra ſpatium trium ſæculorum ſunt vſi. Sed iam ad exempla donationum & chartarum mediæ antiquitatis veniendum. Quæ tametſi parum lectori probatum iri præſertim delicato viderem, non ſtylo modò incultiſſimo, ſed vili etiam materia conſcripta, tamen digna duxi quæ adponerem, quod in illis ceu in ſpeculo quodam illorum temporum tum ſimplicitatem, tum etiam barbariem & ignorantiam intueri liceret. Neque enim alia æquè certa eſſe exiſtimo animorum indicia, quàm quæ id genus litteris & monumentis exprimuntur. Libuit autem illis fere ſolis vti, quæ hodie extant Sangalli in monaſterio, quo haud ſcio, an aliud vllum apud Alemannos antiquius duret: dignius quidem ſemper & celebrius habitum eſt Augiæ monaſterium, ſed minus tamen longæuum noſtro. Tædii autem leuādi gratia paucula, ceu commentaria quædam, de noſtro adiecimus, quæ vel temporum hiſtoriam, vel rerum ſeriem, vel Regum notitiam propius indicarent, arbitrati hac à parte vel parum eruditis conſulendum eſſe, ne & illis barbaries officeret, ſi ſine fructu parum perſpecta aut cognita vulgo tempora proponerentur.

EXEMPLVM DONATIONIS VETVS, PLVSCVLIS ANNIS ANTE OTOMARUM ſcriptum.

IN Dei nomine bona pacis. Placuit atque conuenit atque adcreuit mihi voluntas, ut terram iuris mei facerem donationēm ad honorem ſancti Gallonis *& ſancti Deſiterii, in loco nuncupato, qui dicitur nomine villa Athorinswanic hobas tres, & in* Gundlsheſpuria *hobas* IIII. *Quod & feci, quod ita & feci terram donationis ego Aloinus, & per hanc chartulam donationis, qua ad diem præſentem firma permaneat. Si quis vero, quod fieri non credo, ſi ego ipſe aut ullus de heredibus meis contra hanc donationem venire aut agere conauerit, in primis Dei iram incurrat, & à communi corpore vel ſacerdotio extraneus ſit, & cum fiſco auri libras II. argenti III. componat; & quod petit vendicare non valeat, ſed præſens hac donatio omni tempore firma permaneat cum ſtipulatione ſubnexa. Actum in monaſterio ſancti* Gallonis. *Signum Aloini, qui hanc donationem fieri rogauit. ſig. Stephani. ſig. Iactati. ſig. Petri. ſig. Vnalaonis. ſig. Landelhelmi. ſig. Valoti. Notaui quod feci in menſe Iulio* XIIII. *Calend. Auguſtas.*

Ego Petrus ſcribſi & ſubſcribſi ſub Theodorico Rege.

FVit hic Theodoricus Tertius huius nominis Francorum Rex. Quatuor autem fuere Theodorici. Primus Ludeuici primùm Chriſtiani, quē vulgo Clodoueum nominant, filius, clariſſimus Princeps. Secundus Hilreperti, quem alii Childpertum vocant, filius, nepos autem Sigeberti illius, quem Columbanus Gallias ingreſſus adiit. Tertius, cuius hæc charta meminit, Ludeuici Secundi filius varia regni fortuna, haud ita multis annis poſt exceſſum B. Galli, needum vllo Abbate in cella eius conſtituto, agitatus. Quartus Dagoberti Secundi filius à Carolo Martello Maioredomus, patre amiſſo, liberaliter educatus, ac deinde breui Rex conſtitutus, cuius vetus quædam charta his verbis mentionem facit; *Notaui quod feci menſe Iunio, 5. Calend.* Iulias *in anno* XV. *regnante Domino noſtro Theoderico Rege ſupra Carolum Maiorem domus,* &c.

&c. Poſt quē Lotharius, ac nō multo poſt Chilperic⁹ ille regnauit: qui à Stephano Papa per ſpeciē ſocordię ſubmotus Pipinū Martelli filium (qui ſtirpis erat nō Regiæ, ſed Maiorumdomus) in Regē vnctū ſucceſſorem habuit. Fuerunt & Sigeberti tres, duo Francorū Reges, quorum ita mentionē faciūt monachi quidā Chronographi, vt cōfundere ipſos videantur. Senior Sigebertus Lotharii filius, qui coniugem habuit Brunehildin illam Tanagildis Viſigottorū Regis filiā, ex qua Hiltepertum ſuſcepit, illo regnāte Columbanus relicta Hybernia primùm Galliam, dein Rhetiam primam, poſtremo & Gallia & Rhetia pulſus Italiam ingreſſus eſt. Iunior Sigebertus, cuius ſupra quoq; meminimus, eius Dagoberti filius fuit, qui Epiſcopatū Conſtantienſem & Argentoratenſem inſtituit: ad quē & ipſum Columbanus dimiſſus à Lothario peruenit. Fuit n. Dagobertus Francorum Auſtraſiorum Rex, qui palatiū ſuum apud Troniam, qui locus hodie Kirchem dicitur, nō longe ab Argentoratum habuit, Lothario interim patre interiorem Franciā gubernante. Sępe id factū eſt in Francorum regno, vt & filijs habenas regni parētes ex parte cōmitterent, ſępe & vnà fratres regnarent, pleruniq; aūt diuerſis in partibus pater & filius regno præeſſent. Ampliſſimum n. erat Francorum regnum, & in ipſa Francia nō ſolum Sangalli & Augiæ, ſed etiam Campidonenſe monaſterium, quod in extima tamen prima Rhetia eſt, cenſebatur. Alamannia n. iamdiu in ius & nomen Francorum tranſierat. Puto aūt nō indignum notatu, veteres chartas Alamannorū, teſtiū nomina vel prouincialia habere, hoc eſt Latina & Græca, vel barbara ſaltem Latinè declinata, vt in hac Charta, *Petrum, Iuſtatum, Stephanum*, Latina & Græca; dein *Alomum, Vualaonem, Landelhelmum, Valotem*, barbara ſiue Germanica, ſed Latinè deflexa. Quod minus videre eſt in Chartis, quæ poſt Pipinum & Carolum M. filium eius ſcriptæ ſunt: certiſſimo argumento linguæ Prouincialis ſenſim mutatæ Germanorū migrationibus, ſuccreſcēte ſcilicet Germanica lingua, & Latina qualicunq; retēta, quæ ſcriberetur. Equidem veteribus & ante Martellum ſcriptis chartis euoluendis, quaſdā in Rhetia, quam Curienſem Chronographi quidam cognomināt, ſcriptas obſeruaui, quę teſtium nomina nō niſi Latina aut Prouincialia cōtinebant. Submōtana n. Rhetia, ac illa maxime, quæ ſecundum Rheni decurſum fontibus eius imminet, ſero admodū Germanicā linguam recepit. Nec de hoc dubitandum, quum hodieq; duret linguæ veteris veſtigium corruptum quidē, ſed q. Romanum tamen ſermonem palam referat. Vidi aūt venditionis chartā Carolo regnante ſcriptam, cuius initium in hæc verba habebat: *In Chriſti nomine, &c. Domino noſtro Carolo Rege anno* XV. *ego Lubicio Subdiaconus rogatus a Caluione, qui eſt à vice populi Romani*, cum his quæ ſequuntur. Et in fine chartæ teſtes erant adſcripti, *Aurelianus, Vulcarius, Guarinus, Andreas*, &c. In regno n. Caroli (quod notandū duxi) paſſim & Romani ſuos magiſtratus habebant, finitimos Francorū ditioni, aut certe immixtos alicubi, quod multis argumentis deprehenditur. Proinde & Salica Lex *Romanos* vocat, hoc eſt *Prouinciales*, qui Romana Prouinciali lingua vtebantur. Sic enim habet Lex: *Si Romanus homo Francum exſpoliauerit, duobus millibus quingentis denariis, culpabilis iudicetur. Si vero Francus Romanum, mille ducentis denariis, qui faciunt ſolidos* XXX. *culpabilis iudicetur.* In alia peruetéri charta mixtim erāt teſtium nomina inſerta Germanica Prouincialibus, hoc modo: *Arnulphus, Landulphus, Lonaldus, Iuſtinus, Ioānes, Valerius, Seianus, Campanus*, &c. Item alia in chartula teſtes citabantur, *Valerianus, Eſtradamus, Eſcalco, Creſcentius, Potzentius, Florentinus, Ruſtegus, Exuperantius, Hoſtarius*, &c. Habebat & alia vetuſtiſſima charta Francica hæc nomina teſtium: *Berengarius, Iordannes, Victor, Druſus, Caius, Tanco, Otemarus, Auguſtus, Fontanus, Lubitio, Praſtantius, Vi-*

nomius, *Valentinus*, *Vigilius*, *Adalranius*: mixta videlicet Latina Barbaris, ſed Latinis tamen ſeu Prouincialibus præualentibus. Et gaudent adhuc Rhetii Montani, & obuii ſunt apud illos *Lucii*, *Gaudentii*, *Valentini*, *Donati*, *Dominici*, *Vrſicini*, *Victores*, *Sylueſtri* & *Beati*, & ad Latinorum nomina deflexi *Chunradini*. Illud etiam ſciendum *Hobam* barbaram vocem etiamnum noſtris in vſu eſſe, & fundi partem ſignificare, maxime paſcuam, vulgus noſtrum *haab* vocat. Verbum autem, *Componat cum fiſco*, huic ſeculo vſitatū fuit, & in Cod. Theodoſiano haud abſimili ſignificatu legitur. Ab initio autem regni Theodorici III. ſub quo hęc charta ſcripta eſt, vſq; ad ætatem noſtrā anni DCCCLXXXVIII. numerantur.

ALIVD EXEMPLVM DONATIONIS.

SAcroſanctæ Eccleſiæ ſancti Gallonis Confeſſoris, & aliorum plurimorum Martyrum & Confeſſorum, quæ eſt conſtructa in ſitu Durgaunenſi, in pago Arbonenſi caſtri, vbi nūc præeſt Autmarus Abbas, qui ſecundum religionem Deo ſeruire videtur, & ſub norma regulari confirmati. Ego itaq; in Dei nomine Lantpertus filius Landoaldi quondam & Beatæ coniugalis ipſius: talis mihi decreuit voluntas vel deuotio pro Dei intuitu & animæ meæ remedio, vel pro æterna retributione, & adhuc propter meam ſubſtantiam, quam ad ipſam Eccleſiam me viuente habere cupio, vbi me plenius commendo, & pro anima genitoris mei Landoaldi, & matris meæ Beatæ, omnia quicquid mihi ſupernominatus genitor meus Landoaldus, vel mater mea Beata de compaternito vel ſeu conquiſito aut cōparato mihi dereliquerunt, vel quicquid ego poſtea acquiſiui, omnia ex integro a die præſente de meo iure in donationē Eccleſiæ S. Galli vel Autmaro eius Rectori, & eius Monachis, qui ibidē Deo ſeruire videntur, trado atq; transfundo pro animæ meæ ſalute, & patris mei, & matris meæ ſalute. & ſicut ſuperius diximus, dū viuo pro mea ſubſtantia, quæ mihi neceſſitas eſt: hoc eſt in locis nominatis in villa qui dicitur Illinauuia, & in alio qui dicitur Erbphratinchoua, & in tertio qui vocatur Magiſtinchoua, & in quarto loco qui cognominatur Brunaita, & in quinto loco qui dicitur Madolzeuuilare, & in loco qui dicitur Hunsfmuuarig & Tekilinuuane, & in loco Huntchinuuilari, & in alio loco Tunrīude. & in villa quæ dicitur Vzzinacha, & in alio loco Berolfeſuuilari, & in alio loco Lucikinſe. Lucikinauuia. Hæc et loca ſupranominata cum ſeruis, ancillis, peculiaribus, cum domibus, ædificiis & mancipiis domeſticis, cum curtis clauſis cum horticeris, pomiferis, vel officinis, quæ ibidem eſſe videntur, cum pratis, ſiluis, aquis, aquarum decurſibus, mobilibusq; atque immobilibus, cultis et incultis viis diſceſſiis et regredientiis, cum omnibus adiacentibus et appendiciis, quæ ad iſtā loca ſupranominatā aſpiciunt, ſicut ſuperius diximus, omnia & ex integro in donationem Eccleſiæ ſancti Galli vel Autmaro Abbati tradō atque tranſfundo cum ſtipulatione ſubnexa: habeant, teneant, atq; poſſedeant, in omnib. liberam et firmiſſimam habeant poteſtatem faciendi. Si vero, quod fieri non credo, ego ipſe, aut vllus heredum vel poſt heredum meorum, aut quislibet ulla oppoſita perſona, quæ contra hanc donationem vel traditionem meam temptare præſumpſerit, aut vllam calumniam generare voluerit partibus fiſci de multa componat, id eſt, auri libras V. & argenti pondo X. coactus exſoluat, & ad ipſam Eccleſiam duplam repetitionem reſtituat. & quod repetit per nullius ingenium euindicare valeat, ſed hæc præſens charta firma et ſtabilis et incontaminata debeat perdurare. Actum in villa, quæ dicitur Illinauuia, publice, præſentibus quorum hic ſignacula continentur. Sig. Landoaldi qui hanc traditionem fieri atque firmari rogauit. ſig. Hariger eius patrimonio conſobr. ſig. Alwarich conſobr. ſig. Albrich teſt. ſig. Herībrecht teſt. ſig. Vuillibrecht teſt. ſig. Ratprecht teſt. ſig. Vuerimbrecht teſt.

Ego itaq; Sylueſter Lector rogitus & petitus à Landoaldo ſcripſi & ſubſcripſi. Data ſub IIII. Id. Septemb. anno III. Carolomanni Maioredomus, ſub Chanchrione Comite.

Sæpe

SÆpe legitur *Chancharo* in chartis ſub Pipino ſcriptis, vt tritum tum no-
men fuiſſe intelligatur: diuerſos tamen & diuerſis in locis præfectos Co-
mites fuiſſe ipſæ chartæ docent. Arbitror aũt illum Kyburgenſem fuiſſe, cu-
ius pagũ Alamanni Thuricenſem cognominarunt. *Caſtrum* porro *Arbonenſe*
oppidum illud eſt milliario Germanico à noſtro diſiunctũ, quod vulgus *Ar*
bonam, veteres *Arborem Felicem* dixerunt, vetuſtiſſimum ſane atq; illis etiam 1
annis clarum, quibus Romani prouinciam Rhetiam primã adminiſtrarunt.
Adnumeratur aũt & hodie Durgauenſi pago. Sæculo illo *Caſtrum* dicebatur
oppidum, in quo Epiſcopus non erat: contra vero *Oppidum*, cuius erat Epi-
ſcopus. Proinde *caſtrum Arbonenſe, caſtrum Campidonenſe: oppidum* autem *Con-*
ſtantienſe, oppidum Auguſtenſe legimus. *Carolomannus* autem *Maiordomus*, cuius
hæc charta meminit, filius fuit Caroli Martelli, qui & ipſe Maiordomus fuit
Franciæ ex Pipino cognomento Breui genitus. Alii erant à Regibus *Maiores-*
domus, hoc eſt Præfecti prætorio, pari plerumq; poteſtate vſi, licet regiis titu-
lis non vterentur. Qualem Magiſtratum & hodierni Franci habent, quem
vulgo *le grand maiſtre*, hoc eſt *magnum magiſtrum* vocãt, cuius poteſtatẽ aiunt
ſecundum Regem maximã eſſe. Illud conſtat Maioresdomus ſæpe non vir-
tute modo & rerum gerendarum prudentia, ſed victoriis etiam ſpoliisq; ex
hoſte relatis, Regum gloriam ſuperaſſe: quod & de Martello proditum eſt.
Cur autem Maioresdomus dicti ſint, & vnde ortum nomen videatur, à Bea-
to Rhenano in libro Rerum Germanicarũ explicatum eſt. Hic eſt Carolus
Martellus, cui⁹ ſexto anno initæ præfecturæ Oromatus Preſbyter è Rhetia
Curienſi accitus, & procurante Waldramo quodam Nobili cœnobiolo à
Gallo inſtituto præpoſitus, ac omnium primùm Abbas dictus, annos circi-
ter octuaginta poſt Galli obitum. Gallus enim admodũ ſenex ſub Dagoberto
Sigiſberti II. filio, quem iuuenem Grimaldus Maiordomus interfecit, apud
Arborem deceſſit; circiter annum Dom. DCXL. cum anno Dom. DC. XIIII.
heremũ ingreſſus eſſet, ſedecimo demũ anno ab ingreſſu condendi cœnobii
cõſilio inito: quod ſatis clare ex Abbate Vrſpergenſi colligitur. Nullum aũt
certam diſciplinæ genus ab his retentũ fuit, qui Gallo mortuo cõfluxerunt:
paucas domunculas & ædem arctiſſimã, nulla parte ab heremi ſpecie abhor 2
rentẽ tum ædificatã, homines quidã Scoti & Alemanni colebant: quam ne
Otomarus quidẽ pauper Abbas aliis ædificiis præter adiectũ xenodochium
ampliauit, loci humilitate vſq; in Grimoaldũ & Gorzbertũ Abbates durãte,
qui monaſteriolũ ædificiis paulo amplioribus ornauere. Primus aũt Otomarus
Benedicti inſtitutũ ex libro Regulæ eius, quem dono à Martello acceperat,
monaſterio S. Galli inuexit. Ad Francos aũt quod attinet, Martello mortuo,
tres filii reliqui fuere, Carolomannus, Pipinus, & Grifo: quorũ hic, q̃ maior
natu erat, ſuaſu vxoris Suuanehildæ fratribus bellum indixit, occupata vrbe
Lauduno, in qua mox obſeſſus captusq; & cuſtodiæ traditus eſt. Franciæ re-
gno inter Pipinũ & Carolomannũ ita diuiſo, vt illi Burgũdia & Weſtria, huic
Auſtria ſiue Auſtraſia, hoc eſt Orientalis Francia vnà cũ Alamannia & Thu-
ringia obtigerit: ſed breui poſt tẽpore regnũ omne Pipinus obtinuit. Caro-
lomannus n. tœdio curarũ Prætorialium, & q̃ natura ad otium magis quàm
res gerẽdas natus eſſet, monachus factus, primo in monaſterio S. Syluestri a-
pud montẽ Soracten haud procul vrbe Roma degit: deinde frequẽtia ſuorũ
obrutus apud Caſſinenſe monaſterium S. Benedicti, quod reliquum erat vitę
tranſegit. Abdicauit aũt ſeſe magiſtratu anno Dom. DCC XLV. vnde chartæ
illius vetuſtas intelligitur. Solus poſtea Pipinus rem geſſit annis ſeptem. Cui
ſane viro nõ paternæ modo virtutes, ſed propriæ etiã plurimũ famę & digna-
tionis apud exteros pepererunt. Quare Romani Pontifices prior quidẽ Za-

charias ſubornato Wunefrido Epiſcopo Magonciacenſi, qui & Bonifacius dictus eſt: dein & Stephanus II. de exturbandis Italia Longobardis conſilia verſantes, quidquid potuerũt honorum in illũ cõiecere. Zacharias quidem internúcio Bonifacio illo Regẽ eum antea deſtinarat, mox Stephanus aliena potentia pro more in ſuum cõmodum abuſurus, Childerico Francorũ Rege detõſo & in monaſteriũ ablegato, Pipinum Carolingum an. Dom. DCCLII. ſiue, vt Otto Friſingenſ. tradit, DCCLIV. in Regẽ Francorum vnxit, & à iuramento, quod Regi ſuo Childerico præſtiterat, abſoluit: cuius opera poſtea fretus Longobardos adortus eſt, quos nõ longe poſtea Carolus M. Pipini F. Deſiderio Longobardorũ Rege capto & Chorbeienſe in monaſteriũ intruſo oppreſſit, & ad Francos Italiæ regnũ tranſtulit. Primus aũt omnium quod ſciam, Regum Germanicorũ Pipinus à prætorio ad regnũ accitus, eo more vnctus, quo Greci Patriarchæ Byzantini, Principes ſuos vnxerãt, cõſuetudine poſtea vngẽdi inducta, cuius ſupra meminimus. Huius igitur Pipini anno 7. Otomarus Abbas, cuius hæc charta meminit, pulſus monaſterio & ſtupri ab aduerſariis ſuis, Lãberto quodam delatore, inſimulatus longoq; carceris ſqualore cõfectus, dein & liberatus, ſed durante tamen exilii miſeria, demum iuxta emerſum Rheni, vbi lacũ Venetum egreditur, ex humanis exceſſit anno Dom. DCCLVII. quo anno Ioannes Epiſcopus Cõſtantienſis monaſterii Sangallenſis adminiſtrationẽ ſuſcepit. Videre eſt aũt in hac charta, q̃ ægrè ſcribæ illi ſemilatini Germanica locorũ nomina reddiderint, melius nimirũ reddituri, ſi tum (vt hodie) vulgo ea lingua ſcriptũ fuiſſet. Cauſam aũt donationum chartę prope omnes produnt. Vulgo erat perſuaſum proximã ad ſalutẽ viam eſſe, ſi his daretur & offerretur, qui religionem profeſſi & hominis præſcriptũ, & humano quidẽ inſtituto, viuebãt. Admirationẽ aũt ſimpliciũ animis, tum raritas, tum ętiã nouitas ꝓfeſſionis ingeſſerat. Et monachos vel probiores ita tum auiditas quædã poſſidẽdi corripuerat, vt & profeſſionis & inſtituti maiorũ obliti nõ modo nõ detrectarint vllum donationis genus, ſed ambierint etiã pleraq;, quæ cum monaſtica vita δὶς διὰ πασῶν (quod dicitur) pugnant & diſſentiunt. Satis erat primis illis Patribus fauor Principum, qui cœptã ſemel & inſtitutam religionem diplomatis, quas *immunitates* vocabãt, tuebantur. Erant enim iam tum omnium ordinum homines, quibus partim incognita & odioſa religio, partim pietatis profeſſio tot indiciis auaritiæ cõtaminata, ſuſpecta eſſet. Qua vna re Otomaro cõflatam, inuidiamne, an verius odium dixerim, cõiicio: qui quidẽ immodico quodam ſtudio donationibus vbilibet aucupandis incubuerit: zelo forſan religionis, vt quidẽ credo. ſed zelum illum, quod in cõfeſſo eſt, alii auaritiã interpretati ſunt. Et negari nõ poteſt vel à ſanctiſſimis Epiſcopis nedũ monachis pietatis prætextu exacta tum vulgo & eblandita fuiſſe multa, quæ ſi ad viuum (quod aiunt) reſeces & explores, haud aliud habent in ſe quàm fraudẽ & impoſturã, quod & proximis ſæculis in merce illa & negoriatione indulgentiarum ſumus experti. Nec mirum vel optimos viros falli & ſeduci in his, quæ longa nobis cõſuetudo & frigidis maiorum præiudiciis cõfirmata opinio obtrudit. Vt autem fateamur, quod & antea teſtari ſumus, Principum quorundam beneuolentia pluſculum acceſſiſſe pleriſque monaſteriis antiquis, tum, cum cõdita horum iuſſu, aut reconcinnata eſſent: tamen certum eſt, hoc noſtrum Otomari cœnobion initio priuatis donationibus præcipue auctum fuiſſe. Donarunt quidem & Reges Franci, ſed perparce, nec expreſſa vllo diplomate, aut vllis in chartis indicata, ante Ludeuici Pii tempora: cum de profuſis interim priuatorum donationibus & eleemoſynis pręter Chronica noſtraria vitæ etiã ipſię Otomari & Galli in literas relatæ abunde teſtentur. Et fuit tempus, quando

char-

chartarum veterum, non niſi donationes præferentiũ mille ducentæ & amplius in hoc noſtro cœnobio aſſeruatæ: paucis autem ob barbarum characterem lectæ aut intellectæ ſunt, poſtea perditæ & diſtractæ partim conflagrationibus, quas ſane diras perpeſſum eſt, partim bellicis turbationibus, quæ reliquere tamen nonnullas, quas mihi caſu quodam videre contigit.

ALIVD EXEMPLVM PLANE BARBARVM IN IPSO MONASTERIO ſcriptum.

SAcroſancta Eccleſiæ ſancti Gallonis monaſterio in pago Durgauinſi, vbi Autmarus Abbas eſſe videtur. Strachfrid in amore Dei noſtri & remedio animæ noſtræ condonauimus ad ipſo loco ſancto, hoc eſt in pago Briſigauinſi in villa, qua dicitur Aguringas, quicquid ibidem viſus ſum habere, & in alia villa, qua dicitur Oninchouua, ſimiliter & in tertia villa Mulinhaimo, hoc ſunt caſſi, caſalis, mancipiis, peculiis, campis, pratis, vineis, equis, aquarumque decurſibus, mobilibus atque immobilibus, quacunque habuit apud ſe ipſo ad ipſos fratres tradidit. Si quis ego ipſe aut de hæredibus meis, aut ulla oppoſita perſona, qui contra hanc traditionem iſta venire tentauerit, quod nec fieri credo, ſit culpabilis cõtra ipſos ſanctos duplo repetitione ſociente fiſco auri libras III. *argenti* V. *& qua repetit, vindicare non præualeat, ſtipulatione ſubnexa. Actum in ipſo monaſterio, datum* VI. Kalend. *Nouemb. Ego Strachfrid donationem à me factam relegi. ſig. Gozberto. ſig. Anno. ſig. Putigo. ſig.* Otberto. *ſig. Liuttramo. ſig. Froehonolfo. ſig. Gundini.*

Ego Thiotbaldus monachus hanc traditionem ſcripſi & ſubſcripſi, anno IIII. *regnante Pipino Rege Francorum.*

Sub Chancharone Comite.

VIllæ Briſgauicę & Sungauicæ atque Alſatiæ in chartis ſub Otomaro ſcriptis frequenter obuiæ ſunt, manifeſto argumento & in illis locis vtpote fertilibus & ad vecturam accommodis Galli nomine & fama perſuaſos fuiſſe opulentiores, qui ſuas res ad monaſterium tanto interuallo diſſitum contribuerint. *Vallis* enim *Rheni*, quæ proxime vrbem noſtram Brigantium & Confluentes verſus longo tractu vinetis hodie cultiſſima cernitur, tum fere nullas habuit vineas, ſed ſolo tantum paſcuo & magna ex parte ſyluestri & inculto fuit. Id quod exempla veterum tabularum, quæ hodieque veteribus codicibus inſcripta cernuntur, indicant. Quare alibi laboratum eſt, vt vino etiam fratrum neceſſitati conſuleretur, qui ceruiſia tamen illa ætate frequentius quàm vino ſunt vſi. Celebre autem Galli & Otomari nomen illis in locis fuiſſe ſacella teſtantur vetera horum nomine extructa, & vicus quidam ab Otomaro cognominatus. Siquidem rara erant illo tempore (vt dixi) monaſteria, ad quæ mortales fama ſanctorum increbeſcente & ſtimulos addente ſpecie illa religionis noua; ſed & miraculis immodicè prædicatis cum totis domiſq; concurrerent. Porro qui currebant, ita erant edocti, ne vacua manu comparerent. Vnde & hoſpitiis & ædificiis paulatim conſtructis, primùm vici, deinde oppida muris cincta extiterũt. Sicut oppidum ad S. Leodegarium, ad S. Gallum, præterea in Augia Rheni poſtea extructo monaſterio quod *Rhinaugiam* vocant, & Schaffhuſij altero itidem Benedictino; quod Burgkardus Comes à Nellunburg inſtituit, & illud apud Stanium (vt vocant) quod Hedviga Purghardi Sueuiæ Ducis vxor Heinricho primo imperante cõdidit. Quibus omnibus vel recentioribus primùm vici, ſeu, vt vulgo aiunt,

villæ additæ, mox & oppida ex vicis facta coniuncta ſunt. Et recte monuit Beatus Rhenanus, ſedes Epiſcopales, quas Franci aut nouas inſtituerunt aut inſtaurarunt veteres, cauſam fuiſſe vrbium reſtauratarum, quas Rhenum & Danubium primo impetu tranſgreſſi Franci & Alemanni afflixerant. Nec temere factum videtur, vt iidem veteribus præſidiorum locis monachos è Scotia præfectos ceu ad luſtrandum expiandumque immiſerint & inaugurarint, veluti in Augia lacus Veneti prope Conſtantiam Gallo. Ipſum locum Gallus luſtrauit heremum noſtrum ingreſſus, quod alias abunde docebitur. Adhæc Campodunum, Fabaria, & Fortibus, quas hodie niſi fallor, Fauces vocant, ad Lycium amnem exſtructo monaſterio, quod B. Magni nomine colitur, cum oppidu eleganti ad amnem Lycium, ditionis autem Epiſcopi Auguſtenſis. Innuit autem charta illa, quàm rudes ſub Otomaro ſcribæ, quamque imperiti Monachi Latinæ linguæ fuerint, qui tum quidem in pretio habiti ſunt. Credibile enim eſt non niſi aptioribus ſcribendi prouinciam delegatam fuiſſe, qui tamen ita barbaro & incompto charactere ſunt vſi, vt chartas illius ſæculi non niſi ſemel iterumq; reuiſas legere expedite nemo queat. Fuere autem, vt verum fateamur, rudiores Francis Alemanni, ſerò nimirum, nec niſi Francorum victoriis ad fidem Chriſti conuerſi: quos multo ſæpius rebellantes tandem Pipinus cognomẽto Breuis Maiordomus, & Martellus filius eius ingenti cum exercitu vaſtata Alemannia, perdomuerunt, paucis annis quàm Otomarus ille noſter è Rhetia accitus eſſet. Notum autem Carolum Martellum, Pipinum Regem, & Carolum M. filium & poſteros Francorum frequenter ad Rhenum in illa parte Burgundiæ atq; Alamanniæ, quæ hodie Heluetiæ tribuitur, manſitaſſe. Regiam enim habuerunt apud Thuregum Carolus Pater & Ludouicus Filius nepoſq; Hludouicus, qui monaſterium Felicis & Regulæ inſtituit, quemadmodum & in Treueris, aliiſq; Franciæ Orientalis locis. *Curtim* autem Franci & Alemanni Regiam ſeu Palatium Principis veluti *Corten* vocabant, comitatum, hoc eſt turbam palatinam ſignificantes barbaro vocabulo. Sed & vicum & domum etiam quamlibet ſeu manſionem *Curtim* appellabant. Extabat autem lex de illis ſtatuens *qui in Curte Regis furtum fecißent*, & ſunt veteres chartæ, quæ *Curtilem* quoque villulam ſeu domum ruſticanam prædiolo coniunctam vocant. Obſeruandum porro putamus, quod ante diximus, etiam Alamanniam illis ſæculis *Franciam* dictam fuiſſe, partem videlicet eximiam regni Francorum, quod licet multis annis ignorarint monachi noſtrates; neſcio quo loco Franciam ſtatuentes & in illam Otomarum ſuum mittentes rem intericeſſeq; tamen nõ ignorauit Walafridus Augiæ Abbas, qui Garzberto regnante Galli & Otomari vitas trium librorum volumine eleganter complexus eſt.

ALIVD EXEMPLVM DONATIONIS CVM CONDICTIONE PLANE INcomptum & barbarum.

IN *Chriſti nomine, Domino ſancto & in Chriſto venerabili patri Audomaro Abbati Durgaugenſi iſto de monaſterio ſancti Gallonis, ubi corpus ipſius requieſcit pro mercede anima mea facultatula mea ſed ipſe redebetis post diſceſſum meum. Dono vobis donatumque in perpetuum vt permaneat eſſe volo, hoc eſt in pago Briſigauenſi in villa, qui dicitur Warbinbach; & in* [illegible] *& in Minſilide, & ad Folchoinſuuilari, quidquid in iſtas villas viſus ſum habere; id eſt Curtis, caſis, caſalis, mancipiis, agris, pratis, ſiluis, paſcuis, aquis, aquarumque decurſibus, tam mouele quam immouele, omnia & in* [illegible] *parte mea ex integra, quæ mihi inter fratres meos contingit a die præſente tradidi ad Ec-*

cleſiam

cliſiam S. Gallonis & ad monachis ibidem ſeruientibus, & pro iſtas res proſeruire volo annos ſingulis, hoc eſt ſolidum vnum. Et ſi mihi infans natus fuerit in ipſo ſeruitio permaneat: & ſi fœmina mihi nata fuerit, ipſas res medias poſſideat & proſeruiat in ipſum ſeruitium quod ſuperſcriptum eſt; & illa media pars de ipſas res ſiet ad ipſum monaſterium; & qui ita proſeruire voluerit, nulla exinde habeat poteſtate, & ipſo facultatula mea permaneat ad ſupradictum monaſterium, vt quicquid exinde pars monaſterij facere voluerit, libera & firmiſſima in Dei nomine in omnibus habeat poteſtate. Si ego aut heredes mei aut vllo oppoſita perſona qua contra hanc donationem iſta venire temptauerit, inferat parti cuſtodienti duplam repetitionem, & a fiſco auri libras duas & argenti pondera tres: & nihilominus præſens donatio iſta omni tempore firma & ſtabilis permaneat, ſtipulatione ſubnexa. Actum ad monaſterium Sancti Gallonis publice. ſig. Gautzperti qui hanc donationem fieri rogauit. ſig. Thietonis teſtes. ſig. Annonis teſtis. ſig. Frauchonolfi teſtis. ſig. Hutberanni teſtes. ſig. Vulfperti teſtis. ſig. Strackfreti teſtes. ſig. Potichones teſtes.

Ego Luitfridus Presbyter ſcripſi VI. *Calendas Nouemb. anno tertio regnante Dominum noſtrum Pipinum* Regem.

QVanto labore & conatu illud aſſequitur ſcriba iſte ſemilatinus, vt ſignificet Gautzbertum ea cōditione donaſſe, vt res donatas quoad vixerit, poſſideat ſub cenſu annuo ſolidi vnius: ſe vero mortuo, ſi careat prole, bona monaſterio cedāt; ſi filiū reliquerit, ex integra poſſeſſione cenſum ſoluat donatū Eccleſiæ; ſi femellam, dimidiū bonorū poſſideat cum cenſu iam dicto, dimidiū monaſterio cedat: cēſum dare renuentes iure poſſeſſionis priuētur, donataq; monachi recipiant. Mirūm aūt in hoc genus chartis nec nomina exprimi prędiorum agrorumve, nec limites indicari; ſed generatim modo omnia ita enumerari, vt ope chartarū nec diſcerni donata nec probari oſtendive poſſeſſio potuerit. Niſi veroſimile eſt, lite exorta in bonis diſcernēdis diuidundiſq; teſtibus magis quàm chartis illa ætate actū fuiſſe, cum hodiernis tamen tabulis omnia tam diſerte prolixeq; ad faſtidium vſq; exprimātur. Equidem vidi ſchedas veteres certa teſtimonia cōtinentes cum adſcriptis teſtium nominibus, qui de his teſtati eſſent, quę vel ipſi vidiſſent vel parentum ſeniorumve relatione didiciſſent. Alamanni, vtpote bellicoſi, gladii quem Spatam vocabant prēhēnſo capulo teſtificabantur, parati manu etiā tueri ſe veritatē, quam ſemel affirmaſſent. Iuſiurandū etiā in iudicio pręſtabatur manu dextra ſuper ſcriniolo, in quo quicq̄ reliquiarū eſſet, impoſita, non aūt leuata, vt nos hodie ſolemus: & ſatis cōſtat; morem eum nō ſolū apud Frācos, Meruuingos & Carlingos, ſed per Otthonū etiā & Heinrichorū imperia durasse. Arbitror aūt in illa gētis ſimplicitate minus tum doli & calumniarū in pactis & contractibus fuiſſe q̄ eſt hodie. Maiores noſtri paucis verbis multā fidē teſtati ſunt, quum nos hodie plurimis tenuē adhibeamus. Fortaſſe & illud annotandū, in chartis viuo Otomaro ſcriptis iam *Autmarum*, iam *Audemarū*, interim & *Autmarum* appellari, quod dubiū eſt ſcribarū ne oſcitantiæ debeatur, an potius idiomati Alamannico, quod pro populorū varietate (vt hodie quoq;) variū eſſe potuit. Legim. & alios hoc nomine in vetuſtis & ante Otomarū ſcriptis chartis, ſed nō aliter q̄ *Othmarus*. *Othmari* n. vt hodie vtimur & ſcribimus, nō memini me in vlla charta veteri legiſſe. Iam q; *ſanctū & in Chriſto venerabilē patrē* vocat, illius ætatis more eſt factū. Siquidē Epiſcopos & Abbates vulgo *ſanctos & venerabiles* dicebant, imo etiam *ſummos* (vt Bernhardus) & *ſanctiſſimos*, ἁγιωτάτους, vt leges Iuſtiniani ſæpius. At hodie *Reuerendos* & *Reuerendiſſimos*. Plerunq; nō ſanctos, ſed venerabiles tantum, vt in vetuſta charta legi, quæ ſic habebat: *Domino venerabili in Chriſto patri Automaro Abbati & fratribus de monaſterio S. Gallonis, Ego Lazarus*, &c. Apud Hieronymum &

Auguſtinum, & priores ætate Cyprianum & Hilarium, *ſanctitatis* nomine honorantur Epiſcopi, monachi, virgines, viduæ, qui vita & religione præ cæteris commendabantur: nec niſi viui *Sancti* vocati ſunt, cum hodie non niſi mortuos eo nomine dignemur; adeo etiam hac in parte à ſcripturæ more digreſſi. *Sanctiſſimus* hodie Epiſcopus Romanus dicitur ſolus, vt ſolum eum *Papam* vocant, qui Gregorii tamen tempore non ſimpliciter Papa, ſed cum loci adiectione dicebatur. Sic enim habet vetus inſcriptio, *S. Gregorii Papæ Romani*, &c. Et Germani quondam Preſbyteros ſuos in totum *Papas* cognominarunt, id eſt Patres, vnde & hodie corruptus vocis vſus durat. *Papen* enim Sacerdotes Germania inferior, ſuperior *Pfaffen* nominat. Hieronymus quoq; & Auguſtinus celebrium Eccleſiarum Antiſtites non *ſanctos* modo & *beatos*, ſed *Papas* etiam appellarunt, quod quidem apud Hieronymum frequenter obuium eſt. Scriptura *ſanctos* vocat omnes, qui recte ambulāt coram Deo. Quare & Paulus baptiſmo Chriſti regeneratos ſine diſcrimine *ſanctos* vocat, quod ipſum & Petrus & alii Apoſtoli, quorum epiſtolæ extant, in vſu habuere. Vt vel hinc pateat error & abuſus Pontificum Romanorum, qui hanc facultatem ſibi permiſerunt, vt hodie illi à morte tantum *ſancti* vocarentur, quos ipſi ſanctos & beatos iudicarunt, vel iuſſu eorum in Diuos relati ſunt, cum beatus Thomas ingenue fateatur, *non adſtringi ſibi videri quenquam ad eam fidem, vt ſaluum eſſe & beatum credat, quem Pontifex in beatorum numerum conſcripſit*. Et recte Auguſtinus *multorum corpora in terris venerari nos* dixit, *quorum animæ in inferno ſunt ſepultæ*, &c. Id præterea notandum, videri poſſe donationes iſtas tam liberales etiam ab his factas eſſe, qui monaſtica vita & religione delectati non bona modo ſua, ſed etiam ſeipſos vitæ, vt vocant, regulari ſubmiſerunt. Satis enim cōſtat, Nobiles quoſdam cœnobia ingreſſos multum profuiſſe illorum fortunæ, quorum ſodales & conſecranei facti eſſent. Loquor autem de primis religione initiatis. Poſtremi enim partis iam & auctis rebus abuſi magno ſæpe damno collegiis & cœnobiis fuere, cen alio in loco diximus.

ALIVD EXEMPLVM CAMBETE SCRIPTVM HAVD PROCVL BASILEA, viuente tum & ſatagente Otomaro.

SI aliquid de rebus noſtris ad loca ſanctorum vel in ſubſtantia pauperū conferimus, hoc nobis procul dubio in æterna beatitudine retribuere confidimus. Igitur ego in Dei nomine Podalus, in amore Domini noſtri Ieſu Chriſti & remiſſione peccatorum meorum, vt veniam delictis meis conſequi merear in futuro: Dono atque trado de iure meo in iure & dominatione ad ſanctæ eccleſiæ, quæ eſt conſtructa in honore ſancti Gallonis, vbi ipſe requieſcit corpore, ſuper fluuiolum Steinaha in ſolitudine in pago Durgauenſi, vbi vir Dei nomine Audomarus Abbas præeſſe videtur. Dono ad ipſum locum ſanctum [illegible] in perpetuum vt permaneat volo; hoc eſt in pago Alſatiæ ſitas villas denominatas Hachubinashaim, Campidona ſuper fluuium Rheno ſiue Chembeſt, Rudolfeſuilare videlicet cum terris, domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, ſiluis, caſis, caſalis, campis, pratis, [illegible] aquis, aquarumve decurſibus ſexus vtriuſque maiori & minori, mobilibus & immobilibus, quantumcunque in ipſas villas genitor meus mihi moriens dereliquit, & vaſſi mei nomine Amalghiſus & Wanefridus in beneficio noſtro ibi detinuerunt, cum adiacentiis ad ipſam rem pertinentibus, totum & ad integrum à die præſente ad ipſum locum ſanctum trado atque transfundo, vt ab hac die ipſa Caſa Dei vel congregatio, quæ ibidem [illegible] vel deſeruiunt, ipſam rem ſuperius nominatam habeant, teneant & poſſideant, & ſucceſſoribus ſuis Chriſto propitio derelinquant. Si quis [illegible]

poſſit

poſita perſona, qui contra hanc donationem a me factam venire temptauerit aut irrumpere voluerit, tunc inferat partibus noſtris vel ſucceſſoribus veſtris duplam repetitionẽ, & ſociante fiſco auri libras III. *& quod repetis euindicare nõ præualeat. ſed præſens charta firma permaneat ſtipulatione ſubnexa. Actum in villa Chambetz publice. Ego Podalus donationem hanc à me factam ſcribere rogaui. Sig. Ghiſalmundo teſt. ſig. Werinulfo teſt. ſig. Libulfo teſtis. ſig. Strachulfo teſt. ſig. Harimberto teſtis.*

Ego Arnulphus rogitus anno ſexto Pipini Regis
die Mercuris XII. *cal. Ian. ſcripſi & ſubſcripſi.*

TEſtatur & hæc charta Otomari tempore *Gallonem* dictum, quem hodie 1
Gallum vocamus: quanquã parum refert iſthæc expendiſſe. cum homines barbari & rudes quidlibet etiã alieni in lingua audeant, quod & teſtium nomina huic & ſuperiori inſerta docent, O litera gignendi caſum terminantia, vt *Hamberto* pro Hãberti, &c. Obſeruanda potius ſæculi illius opinio, quę id tribuit ſanctis, quod ſcripturæ nõ niſi Deo Patri per Ieſum Chriſtũ tribuunt, imo (quod eſt inſignius) donandũ eſſe docuit illis, qui ſanctos ita colunt, vt & adorent, & ſpem in ipſis ponãt ſalutis & iuſtitiæ, amorem interim IESV prætexentes & ad doni doctrinam referentes. quæ cum Euãgelio Chriſti ex diametro pugnant. Nihil enim vſquã petendum, orandum, poſtulandum à Deo Patre, docuit Chriſtus, niſi ſuo in nomine, certò pollicitus impetraturos nos quicquid eum ad modum petierimus. Voluit aũt vt & egentibus largiremur non religionis, ſed egeſtatis nomine, nihil minus ferẽs quàm otium luxu & crapula cõtaminatum. Quare perinde atq; in ſe collatũ accepturum ſeſe teſtatus eſt, quicquid in pauperes ſuos collatum per nos fuerit: Damnãs interim & explodens illorum auaritiam, qui religionis nomine quæſtum faciunt. Verum errori fatali non habuere ſæcula illa quod opponerent. Receptum iam erat, vt pium & ſaluti accommodum, quod reipſa impium & noxium fuit. Serpſit aũt malum vſq; ad noſtram ætatẽ ita ſpecie pietatis fucatũ, vt antea à pauciſſimis d prehenſum & ſerò quidem. nec ſine hæreſeos nota inuaſum & oppugnatum fuerit. Ex omnibus autẽ rebus monaſterio S. Galli illis in locis donatis, neſcio an vllæ ſint hodie quæ adhuc poſſideantur. Repetio enim ante annos minimum trecentos oppignerata & diuendita fuiſſe prope omnia à prodiga illa & bellicoſa nobilitate monaſtica: quæ profectò nihil inauſum reliquit. Non modo enim ſanguine & genere, ſed etiam religione elata nihil ſibi non licere putauit: neq; non ſuſpenſum eſt cæca admiratione vulgus partim religione, quæ dubia erat, obſtricta partim eorum potentia & authoritate deterrita, qui magno ſuo emolumento horũ ſtudiis conatibusq; ſuffragabãtur, admiſſo, & temporum præſcriptione cõfirmato errore pertinaciter addicti. Nec aliud enim tum Principes orbis Chriſtiani ſentiebant, & piaculum erat priuatum quemquam vel ſuſpicari de his vera piaque eſſent, nec ne, tanto conſenſu recepta inoleuiſſent. Vnde & militiam 2
ingredi & ſtipendia merere mediæ antiquitatis Abbatibus libuit & licuit. Noſtros enim Abbates armatis ſeruitiis & in militiam eductis Epiſcopo Baſilienſi aduerſum clariſſimam vrbem Baſileam ſuppetias tuliſſe olim, nec parum in alea illa Martis monaſtici de ſorte deceſſiſſe monaſterio, quod alias plus ſatis inteſtinæ & mira factionum turba excitatæ diſcordiæ afflixerant. Adhæc & Regibus affuiſſe, ſed ſeruitia armaſſe, miſiſſeq; auxiliatum vel in Chronicis noſtratibus legimus. Ad chartam autem vt reuertamur, non omittendum *Solitudinis* nomine non aliud illo tempore, quàm ſeceſſum, hoc eſt, heremum, ſignificatum fuiſſe. Iuxta enim cellam Galli recens poſitam cultum & fertilem agrum fuiſſe ipſe, qui Gallonis vitam ſcripſit, Walafridus teſtis eſt, & nos ſuprà attigimus. Poteſt autem vel in ſylua parum

ampla

ampla etiam denſa *ſolitudo* eſſe, nec aliud *ſolitudo*, quam à frequentia ſemorum ſignificant. *Chambetz* aurem locus vetuſtus, ſed notus tamen noſtris, & à B.Rhenano oſtenſus eſt, haud longe infra vrbem Baſileam proxime Rhenũ *Cambitu* ab Antonino Aug.in Irinerario ſuo vocarus. *Vaſſos* dixit illa ætas quas hodie nõ minus barbaro vocabulo *Vaſſalles* vocant, illos qui feudi obligatione,quod *beneficiũ* runc dicebatur,adſtricti ſunt. CASA *Dei*, barbara vox, ſed illis ſæculis Latina & protrita, quam noſtri vulgo tranſlatam Gotteshauß dixere, hodieq; durante vocabulo non ambitioſo modo, ſed etiam affectato, quod æquis iudicibus expendendum relinquimus. *Domus* enim *Dei domus orationis eſt*, in qua nihil offertur ceu ex nobis (vt quæſtum oblationum prætereamus) ſed oratur & inuocatur Dei miſericordia, quæ peccata noſtra diluat, & reſarciat iuſtitia ſua per filium Chriſtum, quæ fragilitas humana nõ poteſt aſſequi. Qualem domũ Chriſtus memorabili exemplo ſemotæ de ſacris auaritiæ inſtituit Matthæi 21. Vt nõ ſit opus excutere, tales ſint caſæ illæ monaſteriorũ hodiernę, quę illis ſæculis *caſa Dei* vocatę ſunt nec ne? Res ipſa docet, orationumne an negociationum domus exiſtant. Sed hac de re ſupra dictum. Id nota dignum eſt, quod fere omiſeramus. *In Dei nom. ne Audemarus Abbas præeſſe* dicitur, cum poſteri *Dei gratia* dixerint: quibus titulis Epiſcopi & Abbates vtebantur ad humilitatis oſtentationem, & quod ſui ipſorum conſcii nihil haberent quod ſibi tribuerent præter vnicam humilitatem Dei gratia nitentem. Nunc ea locutio ad factum & ſupinitatem adeoque apicem ipſum honorum omnem humilitatem abiicientem adhibetur. Denique vel illa ætate legum præſcripto factum eſſe ſupra diximus, vt rerum donatarum & legatarum violatoribus & fraudatoribus mulctę modus irrogaretur, & duplo damnarentur, pręter pœnam fiſcalem, qui res donatas repetere aut legata reſcindere fuiſſent auſi. Hodie in diplomatis Cæſareis ſimile quiddã ſubſcribitur certa pœna auri puri puti expreſſa, cuius pars dimidia parti læſæ, pars altera Cameræ Imperiali cedat. Quod ſane in priuilegiis vulgaribus perquam vſitatum eſt, licet alia atque alia pœnæ cautione.

ALIVD EXEMPLVM DONATIONIS PAVLO COMPTIVS SVB CAROlo Pipini filio ſcriptum.

IN *Dei nomine perpetrandum eſt vnicuique, quod Euangelica vox admonet dicens: Date Eleemoſynam, & omnia munda ſunt vobis. Et item: Date, & dabitur vobis. Idcoque ego* Othram *huius promiſſionis veridica ſententia fiſus trado ad monaſterium S. Galli, atque transfundo quicquid in pago Argunenſe in villa nuncupata Crimolteſheba niſus ſum poſſidere tam domibus & ædificiis quam campis, pratis, ſiluis, aquis, aquarumq; ductibus, cultis & incultis, mobilibus atque immobilibus, omne ſcilicet quod dici aut nominari poteſt, ex integro ad iam priuatum cœnobium trado perpetualiter poſſidendum: in eam videlicet rationẽ, vt hoc ipſum ad me recipiam ſub vſufructuario tempore vitæ meæ perfruendi, cenſumq; inde ſoluam annis ſingulis vnam ſeigam in quocunque pretio potuerim, ſimiliterq; filius meus* Wolaram *faciat poſt meum obitum, totaque eius ventura cognatio. Si quis vero, quod futurum eſſe non credo, ſi ego ipſe (quod abſit) aut aliquis de hæredibus vel prohæredibus meis vel qualibet vlla oppoſita perſona contra hanc chartam venire, aut eam irritam facere conaueris, affectum quem inchoauit, obtinere non valeat, & inſuper etiam damnum incurrat, ſociantique fiſco multam componat: id ſunt auri vncias II. & argenti pondera V. coactus exoluat: ſed nihilo minus præſens chartula hac omni tempore firma & ſtabilis permaneat cum ſtipulatione ſubnexa:*

xi. Actum in Wazzurburc publice præſentibus, quorum hic ſignacula continentur. Signum Othram, qui hanc chartam fieri rogauit. ſig. Wilhelm teſt. ſig. Ruadini, Ruadpoldi, Reginhelmi. ſig. Altrami; Rithpoldi; Herigeri, Adalgeri. ſig. Sigirochi, Hiltibaldi. ſig. Regnonis, Wolfheri.

Ego itaque Hadapertus Presbyter rogitus ſcripſi & ſubſcripſi XLI. *anno imperii Karoli Cæſaris; notaui diem Dominicum* III. *Idus Februarias.*

Sub Ŏdalrico Comite.

COmes *Argunenſis* hodie familiæ eſt Comitum, qui à Monteforti cognominantur: cuius ditioni vicus ille *Waſſerburgenſis* non ita dudum paruit. Extant aũt veterum donationum chartæ pluſculæ, quæ palam innuunt opulentum fuiſſe Eccleſiam Waſſerpurgẽſem, neq; alia cauſa poſtea præda auarorum hominũ facta eſt. Decimæ omnes illius ſæculi Eccleſiarum erãt, quæ Principum (horum erãt inueſtituræ) fauore partim nobilibus cõceſſæ in beneficium & præſcriptione occupatæ, ac dein cœnobiis vel venditæ ſunt vel legatæ, partim ab ipſis Abbatibus *iure collationis* (vt vocant) obtento paulatim ademptæ parochiis & in monaſteria tranſlatæ ſunt, quod & illi Eccleſiæ accidit. Annũ enim circiter MCCCLXXXVIII. Chuono monaſterii Sãgallenſis Abbas iure, vt dixi, collationis animatus iam dictam Eccleſiam Waſſerburgenſem menſæ cœnobii incorporauit. (Sic enim loquũtur) cui rei vt parum dignæ piæq; cum Comites eius loci ſeſe oppoſuiſſent, demum à Purghardo Epiſcopo Conſtantienſi tranſigente ea cõditione tranſactum eſt, vt aureos numos Rhenenſes mille quingentos ab Abbate acciperent, Eccleſiæ reditibus interim pro ſorte ipſi & annua vſura oppigneratis; donec prædicta ſumma numeraretur, quam Huldericus poſtea eius nominis Abbas poſtremus ſoluit & numerauit Conſtantiæ anno Dom. MCCCCLXI. Pertenues initio erant decimæ noſtrates, præſertim ex vineis: nec tantum erãt vinearũ plurimis Alemanniæ locis, quantum hodie colitur. Rarus hoc & perpaucus vini vſus fiebat. Inde cum luxu & crapula pretium creuit, & cum pretio cultura: quæ tamen adeo nõ profecit vinetis vel latiſſime propagatis, quin à proximo ſæculo vini æſtimatio multis in locis tripli & amplius acceſſione ſit aucta, neq; finis hodie incrementi, cum & mulieres cõmeſſari & perpotare cœperint. Nõ meminit aũt hæc charta vinearum, ſicut ſuperiores Sungauicæ & Briſgauicæ, vt coniectura ſit minime leuis Caroli tẽpore nulla dum illo loco vineta, aut certe pauciſſima fuiſſe. Porro ne quem moretur aut ſuſpẽſum teneat annus quadrageſimus primus imperii Caroli, quem hæc charta ponit, quũ annis ipſum non pluribus quatuordecim imperaſſe cõſtet; Sciendũ eſt, ſcriptores rerum & tẽporum Caroli nõnunquam & Regni & imperii annos cõfundere ſolere, & iam regni iam imperii nomine cõplecti. Quod & viuente Carolo factũ eſſe præſens charta, quæ ſexto anno ante exceſſum eius ſcripta eſt, cõfirmat. Mortuo n. Pipino Rege Carolus filius eius anno ætatis XXV. cum fratre Carolomano regni habenas ſuſcepit, cum fratre autem annis tribus ſolos, poſtea triginta annis regnauit, Inde Imperator factus quattodecimo anno imperii, ætatis aũt LXXII. vt in vita eius Eginhartus ſcribit, Aquis mortuus eſt. Colligũtur igitur anni Caroli cum regni tum imperii eius quadraginta ſeptem. Qui numerus in inſcriptione tumuli eius, quod Aquis etiamnum exſtat, palam legitur. Vnde factum, vt & hic chartularius annum quadrageſimum primum imperio Caroli tribuerit, regni ſcilicet annis ad imperii annos adiectis. Et *Cæſarem* etiam appellarit eum qui non Cæſar (vt veteri more loquamur) ſed *Auguſtus* erat. Fuere enim in imperio vrbis

Cæſa-

Cæſares interdum non Auguſti, ſed ab Auguſtis viuentibus cooptati, aut aliunde ad imperiū acciti aut deſignati: qui demum Senatus authoritate Auguſtorum nomine conſecrabantur. Vidimus autem chartas veteres, in quibus anni regni & imperii Caroli diuiſim erant ſubſcripti ad hunc modum: *Anno imperii eius* II. *Regni vero* XXXV. Itē hoc modo: *Ego in Dei nomine Pernicher peccator vocatus Presbyter rogitus ſcripſi & ſubſcripſi, notaui diē* XIII. *Kalend. Octob.* An. XLIV. *regnante Domino noſtro Carolo* Rege *Francorum & Longobardorum, & anno* XI. *Imperatore & Gubernatore Romanorum.* *Seigam* autem & item *Saigam* aliis itidem in chartis legimus; qua tamen voce quid illa ætas ſignificarit, nō omnium vna eſt opinio. Audiui quidem qui ſcrofam ſignificare coniicerent, illo moti, quod pluſculis in chartis *friſcinga Seiga* legitur, interim ſeorſim etiam *friſcinga* quę in cenſum data ſit. *Friſcingam* autem dici putant ſcrofam adultam, quæ ad pariendum lactandumq; idonea eſſe queat, à lactando enim *Saigam* quaſi Seugam dictam: *Friſcingam* autem ab ætate adulta. Nam & noſtri venatores porcum ſylueſtrum anniculum aut adultum Friſchling vocāt. Sunt alii qui menſuræ frumentariæ genus eſſe putant. Nos in codice noſtro peruetuſto legis Ripuariæ inuenimus *Saigam vel Seigam quartam partem tremiſſis* fuiſſe: *Tremiſſem* autem *tertiam partem aſſis*, hoc eſt ſolidi habuiſſe. *Solidus* autem vt primo libro eſt dictum, duodecim denarios habebat. Verum *ſolidus* dicebatur apud Gallos numus aureus tempore etiam Francorum. In quodā enim reſcripto Leonis Imp. Orientis & Maiorani, qui poſt Valentinianum Iuniorem & Aniſum Rauennæ purpuram induit, in hæc verba legitur de exactoribus: *Nullus ſolidum integri ponderis calumnioſa improbationis obtentu recuſet exactor, excepto eo gallico, cuius aurum minore æſtimatione taxatur.* Vt inde coniici poſſit vel aurei ſolidi duodecimam partem Seigæ nomine ſignificari potuiſſe. In codice etiam Theodoſiano *ſolidorum adulteratorum* fit mētio. Capite autem plectebantur, Conſtantino iubente, ſi quis de margine ſolidi quicquam decidiſſet. Illud quoq; in hac charta obſeruandum, rerum donatarū poſſeſſionem non videri conceſſam ſub cēnſu, niſi hæredibus recta linea deſcendentibus, frequenter autem maſculis, quibus deficientibus res donatæ monaſterio tandem conceſſerint.

Donarunt autem & Matronæ monaſteriis non parum, atq; id quidem ſine tutoris indicato nomine: quod iure tamen noſtri exigunt, ſi vel donatum vel legatum ratum eſſe debeat. Libuit autem exemplum chartæ ſub Carolo ſcriptum adducere, quod in hæc verba habebat:

IN Dei nomine. Ego Cotannina ancilla Dei, dono atque trado ad monaſterium ſancti Galloni, vbi eius ſacrus requieſcit corpus: & hoc eſt quod trado, quod ego in Lutmach viſura ſum habere, & in alio loco, qui dicitur Deſſindorff/ *& in locis, campis, ſiluis, & omnia quæ ibidem viſura ſum habere, & caſatos tres his nominibus Regingarius cum infantes ſuos his nominibus* Rihgero, Wantilo, Waltricho; *& vxore ſua Faſtrata, & filio eorum* Wolfrido, *& ſeruo eius Iſamberto, & alio ſeruo nomine* Wote, *& Haccone qui eſt in concambio cum* Wichardo. Redemere *ſe vult, det alium mancipium* XI. *manuum longum. Hi ſunt teſtes qui præſentes fuerunt & ſignauerunt. ſig. Cotannina quæ hāc traditionem fieri rogauit. ſig.* Withardi. *ſig. Tuto. ſig.* Wolthahar. *ſig. Amalger. Theotbald. ſig. Macrolt. ſig. Tuilo. ſig.* Wolfberti. *ſig. Aſthari.*

Ego itaque Albuinus Clericus rogitus ab Cotannina hanc chartulam ſcripſi ſub die VII. *calend.* Octob. *in anno* I. *regnante Carolomanno* Rege.

NEque hæc quidem charta Comitis nomen habet inſcriptum ſolito more, quod nulli cauſæ magis adſcribendum puto, quam ſcribarū, nō incu-

tiæ modo, ſed negligentiæ etiam incircumſpectæ, tolleratę tamen ætate tam ſimplici & indocta, cùm lege Alemannorum aliud poſtularetur. Barbariem prodit *Gallous* vocabulum & *ſacrus corpus*. *Carlomannus* autem, cuius hoc loco mentio fit, frater fuit Caroli M. ex Bertha Heraclii Imperatoris filia, quē tribus annis cum fratre regnaſſe ante dictum eſt. Supra quidem Carolomanni meminimus fratris Pipini, qui non Rex, ſed Maiordomus fuit. Regnauit autem Carolomannus apud Francos Auſtroſios, quorum pars erant Alemanni mortuus autem non monachus, vt quidā ſomniant, ſed Rex, pridie Non. Decemb. anno Dom. DCCLXXI. ex quo tempore Carolus M. ſolus Franciæ præfuit. *Caſatorum* & *caſalium* ſæpe meminere chartæ: qua voce, ni fallor, libertini generis homines & coloni intelliguntur, qui conductum inhabitabant. Locantur n. hodieq; villæ & caſæ certa redituum aut cenſus cōditione, nec vna locationis ſpecie. Diuerſi erant ab illis ſerui, quos hodie vulgo **Leibeigen Leut** vocant, de quibus infra dicemus. Frequēs vero fuit ſeruorum cōcambium, quali Haco in hac charta pro Wichatolo receptus, optione relicta redimēdi ſeſe ſed alio mancipio, q. vndecim manuum, id eſt palmorum longum exiſtat, quæ menſura adulti mancipii eſt. Mirum autem ſeruum ceu truncum menſura magis quàm ætate æſtimari ſolitum ex lege Ripuaria, quę de alieno ſeruo occiſo ſic habet: *Si quis ſeruum alienum occiderit ſolidos* XII. *in capitale reſtituat, aut cum alio ſeruo, qui habebat* XIIII. *palmas cum police replicato & duos digitos in longitudinem, & tres ſolidos in alio pretio ſuperponat, quod ſiunt ſimul ſolidi* XV. O dura & aſpera ſæcula! *Manus* mēſura quatuor digitorum eſt, quæ & *palmus* dicitur. Atqui hic iterum ſeſe offerunt Germanica teſtium nomina, aſpera quidem & ipſo ſono horrorem quendā præferentia, ſed quæ ipſa tamen Germanis nō minus apte ſignificarint quàm Græca Græcis, & Latina Latinis. Nō temere enim, ſed ratione & de natura moribusq; enata cauſa impoſita ſunt, quanquā originē & etymologiam in multis hodie perdifficilis ſit deprehendere propter vitiata longo abuſu nomina, & mutatā à poſteris ſcribendi rationem. De qua re libro rerum Germanicarū tertio ſcite ab Rhenano eſt proditum. Sæpe aūt in antiquis chartis & omnibus fere quas ſupra poſuimus, quum monaſterii S. Galli mentio fit, additur q. in eo ipſo *corpore ſuo requieſcat*, tanto aſſeueratiōnis ſtudio vt videri queat, dubitatū de ea re fuiſſe. Nam Fuldæ dormire Gallum Vicentius affirmat, Volaterranus aūt in Gallia Boruigii corpus ipſius quieſcere ſcribit: apud Walafridū in vita Galli legimus, fuiſſe qui corpus eius auferre fuerint conati, ſed fruſtra Boſone Epiſcopo Cōſtantienſē poſtea violatum ſepulchrum redintegrante, à quo Gallus inter Diuos relatus, & (vt ipſorum verbo vtar) Canonizatus eſt, ſicuti & Othomarum Salomon primus eius nominis Epiſcopus Cōſtantienſis, CXL. demum annis ab obitu eius, tempore Arnolphi Imp. ſanctorum catalogo inſcripſit. Nulla enim tum in his Papæ authoritas in Germania erat, ſed Epiſcopis ius illud indigetandi, & in canonem ſanctorum referendi pro more veteri Francorum in Eccleſiis ſibi ſubiectis competebat, quod Pontifex Romanus ſoli ſibi hodie vſurpauit, vt alia pleraque.

ALIVD EXEMPLVM DONATIONIS CVM CONDITIONE SVB LVDEVVI-co Caroli F. ſcriptum.

IN *Dei nomine. Ego Eburnuin & frater meus Eburhart tradimus ad monaſterium S. Galli pro animarum noſtrarum remedio & æterna retributione, quicquid in villa*

Moranſuuilare vel in eadem marca vſi ſumus, habere, id eſt, campis, ſiluis, aquis, aquarumve decurſibus, quicquid dici aut nominari poteſt ſub ea ratione, vt ipſas res ad nos recipiamus; cenſumq; annis ſingulis inde perſoluamus, id eſt medium ſolidum in argento, aut in alio pretio. Et poſt noſtrum amborum diſceſſum, prædicti fratris mei Eburhart legitimi procreati filii cum ſua poſteritate cum eodem cenſu proſeruiant, & ſi ipſi legitima poſteritas defuerit, poſt obitum noſtrum præfata res ad ipſum monaſterium redeant perpetim poſſidendæ. Si quis vero iſtam chartulam irrumpere voluerit, conatus ſui priuetur effectu, & in ærarium Regis *auri vncias tres, argenti pondera quinq; coactus perſoluat, & nihilominus hæc chartula ſtabilis permaneat ſtipulatione ſubnexa. Actum in ipſo monaſterio publice præſentibus iſtis. Signum authorum Eburuuini & Eburharti, qui hanc traditionem fieri voluerunt. ſig. Meginberti. ſig.* Hilti. *ſig. Tagoberti. ſig. Adalperti. ſig.* Keppo. *ſig. Kraganhart. ſig. Puazo. ſig.* W*olfgeri. ſig.* W*aldperti. ſig.* W*olfolt. ſig. Magonolt. ſig. Fridubert.*

Ego itaque Richpert *rogatus ſcripſi & ſubſcripſi, notaui diem Dominicum* XV. Kalend. Octob. XVIIII. *anno Ludouuici Imperatoris.*

HIc eſt *Ludouuicus*, quem Carolus M. ex Hildegarde Sueuorum Duciſſa genitum prius Regem Aquitaniæ conſtituit, deinde omnium cōſenſu & fauore diademate redimitum Cæſarem eum & Imperii cōſortem fecit. Patre mortuo à Stephano IIII. in Galliam proficiſcente ſalutatus & vnctus eſt: PIVS poſtea ob morum lenitatem, & quod adeſſe religioni videretur, appellatus, cuius imperii anni viginti ſex numerantur, vt conſtet ſeptem annis ante obitum eius ſcriptam eſſe hanc chartam, quæ paulo eſt cultior, quàm illæ ſunt, quas hactenus retulimus. Villæ, cui in ea fit mentio, dimidio miliaris
a Germanici ab oppido noſtro diſtat, vulgo Mörſſweilen/ in qua cum proximis annis duobus in loculis humi repertis duo cadauera extarent ita compoſitis & concinnatis oſſibus, vt hominem prope integrum referrent, repente tanquam ad ſanctos accurſum eſt, nec ſine miraculis, demum & æde ſacra in eo loco extructa, quam nunc cernimus. Arbitror autem ingenuam aliquā gentem illic habitaſſe, cuius familiæ Ebruinus ille & frater Eberhardus fuerint. Iam quod *alius precii* quàm argenti meminit, quo *ſolidus medius* ſolueretur ſatis innuit Francos & Alemannos haud vno numiſmatis genere fuiſſe vſos, puriore tamen haud dubie integrioreq; quàm hodie vtimur. Ex nummis tamen, qui proximis in agris magna copia effodiuntur, nuper etiā in ipſa vrbe effoſſis, non memini me vllos vidiſſe alius monetæ, quàm Alemannicæ. Reperiuntur quidem & Romani vetuſti, ſed rari & paucis in locis. Trita autem Francis & Alemannis nomina, *Libra, Marca, vncia, pondo*, quorum tamen corrupte ſcribæ illi *Pondus* vocant, quum aliud ſignificet *pondus* quàm *pondo*. Durant autem vulgo *Marca* & *Pondo* nomina, Marckh vnd Pfundt. Idem porro
a ſignificant *libra* & *pondo* Latinis ſcriptoribus. Habet *libra* marcas duas, vncias vero ſedecim. Eſt enim *vncia* octaua pars marcę, ſexta decima librę. qua ponderis diuiſione hodieq; vtuntur fabri monetarii, æſtimatione quidem argenti non mutata modo, ſed paſſim etiam immodica æris admixtione viriata: Siquidem & publicum orbis bonum, ſumma quondam ſinceritate tractatum, hodie in quæſtum & impoſturam degenerauit. Sunt enim quorum inexplebilem cupiditatem non pudet vllius lucri, & cuperem eſſe quàm plurimos, qui factum tam improbū criminis loco haberent, nec inultū tranſmitterent. *Ærarium* aūt vocat chartularius ille, quod alii *fiſcum*, noſtri vulgo *Cameram Principis. Fiſci* n. nomine publica pecunia Principis ſignificatur: vnde & *Aduocati fiſci* dicti publicæ pecuniæ Procuratores & Rationales, vulgo etiā *fiſcales*, & *Cameræ aduocati*, qui eam functionē Imperatoris nomine gerunt. *Stipulationis*

tionis autem prope omnibus in chartis fit mentio, qua qui donaſſet, palam interrogatus ratam haberet donationem nec ne? ratam ſe habere promittebat. Quo more apud nos manu etiam cōſerta in contrahendo tranſigendoq; frequēter vtimur, noſtra lingua dicunt, Mit der Handt verheiſſen/verſprechen/ oder in die Handt ſchlagen/darſchlagen/trew geben. *Stipulatio* enim eſt (vt definiūt Iuriſconſulti) *conceptio verborum, quibus qui interrogatur daturum facturumve id, quod interrogatus eſt reſpondet.*

Inter donationes Prædiorum, quæ ſub annuo reditu recipiebantur, quædam fiebant cōditione redemptionis: quædam redemptionē prorſus auferebant. Huius exemplum adſcribere libuit.

E*Go in Dei nomine* Wolfger *vna cum manu filii mei Engilgari* (ecce hic *manum* pro ſtipulatione) *conſentientis tradimus ad monaſterium N. pro remedio animæ noſtræ, parentumq; noſtrorum. quicquid in Vzzinruida & in Bubinuuilare vel in eadem marca viſi ſumus habere, cum domibus, ædificiis, pratis, campis, paſcuis, ſilvis, viis, aquis, aquarum decurſibus, quicquid dici aut nominari poteſt, nihil extra dimittens, ſed omnia tradens ad præfatum cœnobion, ſub ea conuenientia vt eaſdem res ad nos recipiamus, & annis ſingulis cenſum inde perſoluamus, id eſt vnum denarium: ſimiliter & tota procreatio noſtra legitime, ſi eaſdem res habere voluerit, faciat. Quod ſi legitimi heredes defecerint, a nobis vtriſq; geniti, tunc Altagund filia mea & ſoror Engilgarii filii mei præfatas res ad ſe recipiat, & prædictum cenſum perſoluat. redimēdiq; licentiam nec ego, nec* Wolfger, *nec Engilger, nec* Altagund, *nec vllus de heredibus noſtris habeamus. Si autem legitima noſtra procreatio defecerit, tunc ad ſæpedictum monaſterium N. prædictæ res redeant in æuum poſſidendæ.* Nullus *hanc chartulam à nobis factam irrumpere audeat, quod ſi quis hoc præſumpſerit, illa componat quæ in Lege Alemannorum continentur. Actum in Vzzinruida, præſentibus iſtis, quorum hæc ſignacula cōtinentur. Signa authorum* Wolfgeri *&* Engilgeri *filii conſentientis. ſig.* Hettari, Ruadpert, *Perachtolf, Helidolf, Kermunt, Regino lt,* Hebinolf, *Ruadpolt,* Kebehart, *walto,* Riſing.

Ego itaque Edilleoz indignus Diaconus ſcripſi & ſubſcripſi. Notaui *diem Mercurii* VIII. Kalend. Auguſt. An. XIII. *Hludouuici* Regis *in* Orientali *Francia.*

Sub Gerolte Comite.

APparet ſcribas vel illis ſæculis generalem quandam formulam ſecutos, quemadmodū & noſtri hodie in emptionis, venditionis & aliorū contractuum tabulis conficiendis exemplari vtuntur. Varie aūt de redimēdo cauebatur, expreſſa ſemper pecuniæ ſumma, qua bona donata quirent redimi. Alicubi ſolis illis, qui donaſſent, facultate redemptionis conceſſa, interdum & hæredibus, frequenter aūt & in mares cōputata poſteritate, vt ſi amplius filii legitime procreati non eſſent res donatæ cœnobio monaſteriove cederent. Plane Moſaicum quiddam ſequi & vulgo perſuadere horum temporū religioſis libuit. Multum enim tribuit lex nimirum myſtica non templo modo, ſed templi etiam ſacerdotibus. Vnde illi iuſtitiæ ſuæ legem Moyſi, quàm Chriſti Euangelium, accōmodare ac velut inſtaurare abrogatam illam maluerunt. Inde enim orandi & offerendi pro peccatis, inde in otio agendi & ab aliarum rerum cura vacandi morem, inde habitum prope omnem ceremonialem depromſere, votum etiam ſuum & radendi morem ad oſtentationem ſanctimoniæ inde translatum eſſe, certū eſt; hoc inſuper addito fœnore vt quod in lege temporarium fuerat, ipſi ſibi perpetuum imponerēt, quodq; ad tempus nec niſi in figura lex iuſſerat, illi abrogatum reducerent, & iuſtitię Euangelii longe maxime præferrent. Proinde non admiſſi modo Iudæorum more vltro donantes, ſed inuitati etiam & illecti ſunt ſpe ſanctificationis &

remiſſionis peccatorum: cumq; ad modum actum cum rebus donatis, quomodo lex Leuitici vltimo capite cum iis, quæ voto donata oblatave fuiſſet agendum decreuerat. Siquidem & lex de rerum donatarum redemtione ſtatuerat, & licebat quædam redimi, quędam non licebat. De cenſu aũt ita cautum in multis chartis legimus, vt qui negligenter ſoluerent, iure poſſeſſionis priuarẽtur. Charta vna Caroli Regis quadrageſimo & ſecundo anno Regni Italici Pipini filii eius ſcripta de cenſu in hæc verba cauebat: *Si vero vno anno illum cenſum neglexerint, aut non quiuerint reddere, & illum pro me ſolidum dare non potuerint, in altero dupliciter ſoluant: ſin autem tertio, tripliciter. ſi vero deinceps negliḡetes apparuerint, ſupradictæ res ad iam præfatum* cœnobium (*Cloſtarenm* vocabat) *redeant perpetualiter ad poſſidendum*, &c. Sæpe aũt minimũ cẽſum, videlicet denarii vnius, datum & acceptũ legimus, haud quidẽ vtilitatis cauſa, ſed cõteſtationis de re donata, quo heredes admoniti ſemel factam donationẽ agnoſcerent, & eo modo ratam ſinerent. Res donatæ, quæ vel morte donantis, vel hæredũ defectione in ius & poteſtatẽ cœnobiorũ veniſſent, ſubinde aliis atq; aliis grauaminibus locabantur, nec niſi precario, interdum, ſed rarius tamen cõcambio mutatæ variã cõditione. Vnde & locationis genus illud exortum cõiicio, quod hodie fauore Principũ nõnulli Abbates exercent, vulgo feudũ appellatũ, quod origine ipſa nec canonici, nec monaſtici, ſed ciuilis iuris eſt, cœnobiis tamen occaſione donationum permiſſum. Tenuibus aũt initiis (vt eſt ingenioſa ambitio) maior poſtea facultas acceſſit, neq; nõ & addidit fratrũ auaritia, fraude & calumniis refertum: hodieq; nõ locata precariove poſſeſſa bona, ſed ꝓpria multis in locis feudi obligatione teneãtur. Porro quod in charta ſcriptũ eſt (*illa componat quæ in lege Alemannorum*) illius tẽporis vſu & more eſt factũ. Nam *componere*, hoc eſt ponere, ſeu ſoluere tranſactione interueniente pœnã vel mulctã fiſco vel ærario, vel ad fiſcum ærariumve dixere, ꝓ eo quod eſt ærario inferre. quibus pœnis pluſculæ chartæ excõmunicationẽ iam tum abuſui patentem adiiciebant. Ex lege autem his, qui fidem fregiſſent, mulcta irrogabatur non ærario modo, ſed fidem etiam ſeruãti parti ſoluenda: quod ipſum hodieq; Principũ diplomata referunt, vt ſupra diximus.

Ludouicus aũt, cuius hæc charta meminit, filius fuit Ludouici Pii ex Irmingarda priore coniuge (duas enim vxores habuit) *Iunior* deinde cognominatus, quãuis *Seniorem* eum Otho Friſingenſis cognominarit, ad filiũ ſcilicet ex ipſo genitum reſpiciens. Hic ingẽti expeditione Pannoniam perculit, & & Boiohemiã vaſtauit anno Dom. DCCCXLVI. Duce ipſorũ Raſto capto & exoculato. In ea pugna graue vulnus capite excepit. Multis poſtea annis regno Francorũ potitus, poſtremo in vrbe Alemãniæ Francofordia deceſſit, &
1 Laureacẽſi in cœnobio ſepult⁹ eſt. Alii inde vectũ Cãpodunum nobilẽ Rhetiæ primæ vrbẽ, & iuxta matrẽ Irmingardã ſepultũ tradunt, cuius poſtea oſſa exhumata in ſumma veneratione monachis illis habita ſint. quod quidẽ beneficẽtiæ & liberalitati ei⁹ Cãpodunenſes debere ſe exiſtimarũt. Multis n. in locis hoc tributũ eſt fundatoribus auctoribusq; monaſteriorũ, vt inter Diuos referrẽtur, adeoq; verũ eſt, q. à C. Plinio dictũ eſt, *Hominẽ homini eſſe Deũ*, atq; hanc vnã eſſe ad immortalitatẽ viam. Hoc n. honore etiam welfonem IIII. veneratur cœnobiũ Altorfenſe, quod hodie weingartenſe vocant prox me Rauenſpurgum, in liberalitatis & beneficentiæ memoriã. Fuere n. *Vvelfi* ſeu *Vvelfones* (vt & hoc obiter notemus) Comites eius loci nobiliſſimi etiam Caroli M. ætate, poſtea Duces alicubi creati. Et eſt in literas relatum, Ludouicum Caroli filium poſt mortuam Irmingardin, cuius iam meminimus, ſe dictam Vvelfam vxorẽ duxiſſe, ex qua Carolũ cognomẽto Caluũ genuit. Guelforum ſanguinis fuit etiã Chunradus Comes, q poſtea Epiſcopus Cõſtantienſis

Digitized by Google

tienſis inter ſanctos relatus eſt, quum anno Dom. DCCCCLXXVI. ex humanis exceſſiſſet. Comites autem dicti ſunt Welſi per excellentiam, lingua noſtra, Die Graffen: tanta horum auctoritas & dignitas erat. Vnde certa coniectura adducor vt exiſtimem, *Grauenſpurgum* vocatum præclarum illud Rhetiæ primæ oppidum, quod hodie prima litrera eliſa Rauenſpurgum vocitãt. Teſtantur enim veteres Chronographi arcẽ iſtam in colle ſitam, *Rauenſpurgum* dictam, planiciem autem ſub arce *Rauenouuam*, vbi quondam vicus erat, nũc oppidum à colle in planiciem decliue cernitur. Habet autem etiam noſter ſermo vulgaris hunc morẽ, vt litteras pronuntiatu difficiliores frequenter elidat aut intermittat. Hodie nulla illic arx cernitur, ſed humile tantũ ædificium in colle eius præfecturæ, quam Sueuicam cognominant, nuper in pignus datæ Baronibus à Waldpurg, qui vulgo Dapiferi vocantur. Ante aũt dictum, & hic rurſum monendum, *Franciam orientalem* non illam modo ſignificatam videri, quę hodie ad Mœnum amnem celebris eſt; ſed tractum etiam Heluetiæ & Rhetiæ primæ ferme totum; quem illa ætas & ipſum Frãciæ nomine complectebatur. Huius partem Rheno imminentem *Auſtraſiam* vocabant ſcribæ Gallici, veluti Oſtraſiam, hoc eſt in Orientem verſam incolẽtes. Nam & *Oſtrofrancos* dictos veteribus in Chronicis legimus *Francos Orientales*, & *Theutonicos*, quoniã Germanica maxime lingua vterẽtur, interiore *Francia* interim *Romana*, quod in ea prouinciali lingua vti non deſiiſſent, quali hodie *Gallofranci* cognominati vtuntur. Et Otho Friſing. Franciæ Orientali, quã & *Theutonicum regnum* vocat, Baioariam, Sueuiam, Saxoniã, Thuringiam, Fryſiam & Lotharingiam tribuit. Nec inani coniectura ducitur Rhenanus, *Weſtriam* aliquando dictam Franciæ partẽ occiduam, quæ hodie corruptè *Neuſtria* dicitur. Quondam enim & Gotthi, Germania licet lõgo interuallo diſſiti, hiſce veluti notis diſcernebantur, vt qui Orientem verſus habitarẽt *Oſtrogotthi*, qui in occidente *Weſtgotti*, ac deinde *Wiſogotthi* dicti fuerint. Oſt enim Germanis Eurum, West Fauonium ſignificat.

Sæpe autem factum eſt, vt homines liberi ſe ipſos cum rebus ſuis omnibus victus & alimoniæ gratia monaſteriis pacto aliquo interueniente addicerẽt. Et antea dictum eſt, monaſteria & collegia vetuſta non tam cœnobia fuiſſe, quàm xenodochia. Quare & alimentarios habuere, vt hodie quoque cœnobia antiqua. vnde etiamnum alimoniæ coemptæ chartæ exſtant, quarum vnam peruetereni & ſemilatinam vidimus, quæ hunc in modum habebat.

IN *Chriſto nomine. Nos vero Cauzoinus cõſtat me dare atque donare Audomaro Abbati de paruula terrula mea pro mercida anima mea, vel pro ſeruitium, vel pro nudrigamentum, quod interuiuo ſeruio Audomaro, & ille me nutriet sua poteſtate quantum ad me pertinet caſa, ſ ola, orta, agra, prada, in pomiferis, in ſiluis fructiferis; in paſcuis, agris & acceſſos ſuos, omnia ex omnibus ex integro quantum in mea villa ad ipſum locum pertinet. Et ſi quis quod non credimus aliquis aliquando hæredis meus contra hunc factum, quod ego pro mercida mea vel per nudrimentum qua me Audomarius nutriet, irretemptare aut inrumpere voluerit, ſit excommunicandus à ſancta Eccleſia & ſoluat iudiciale liueras duas, & cartula donationis ſua obtineat firmitate, Aquilianis Acattanis leges & ſtipulationis qui ad omnium chartarum accommodat firmitatem. Facta chartula donationis anno* XXX. *poſt regnum Domini noſtri Tagoberti Regis die* III. *Kalend. Septemb. ſub præſentia iſta qui ab ipſo rogedi ſunt, ſubſcriptum vel ſigno factum. Notauidiem & regnum & teſtis qui ab eo ſubſcriuere conrogauerunt. Signum Cauzzoini, qui hanc chartulam fieri rogauit. ſig. Paldoaldi teſt. ſig. Askeri teſt. ſig. Wolfroaldi. teſt. ſig. Lantcodi teſt. Lantonis teſt. ſig. Trudolſi teſtis. Ego Audo Clericus rogitus ad Cauzoinu hanc chartulam ſcripſi & in teſtimonio ſteti. Ego Wolfuuinus fui inter vbi hunc*

villæ additæ, mox & oppida ex vicis facta coniuncta ſunt. Et recte monuit Beatus Rhenanus, ſedes Epiſcopales, quas Franci aut nouas inſtituerunt aut inſtaurarunt veteres, cauſam fuiſſe vrbium reſtauratarum, quas Rhenum & Danubium primo impetu tranſgreſſi Franci & Alemanni afflixerant. Nec temere factum videtur, vt iidem veteribus præſidiorum locis monachos è Scotia præfectos ceu ad luſtrandum expiandumque immiſerint & inaugurarint, veluti in Augia lacus Veneti prope Conſtantiam Coriò, quem locum Gallus luſtrauit heremum noſtrum ingreſſus, quod alias abunde docebitur. Adhæc Campodunum, Fabaria, & Fortibus, quas hodie niſi fallor, Fauces vocant, ad Lycium amnem exſtructo monaſterio, quod B. Magni nomine colitur, cum oppidu eleganti ad amnem Lycium, ditionis autem Epiſcopi Auguſtenſis. Innuit autem charta illa, quàm rudes ſub Otomaro ſcribæ, quamque imperiti Monachi Latinæ linguæ fuerint, qui tum quidem in pretio habiti ſunt. Credibile enim eſt non niſi aptioribus ſcribendi prouinciam delegatam fuiſſe, qui tamen ita barbaro & incompto charactere ſunt vſi, vt chartas illius ſæculi non niſi ſemel iterumq; reuiſas legere expedite nemo queat. Fuere autem, vt verum fateamur, rudiores Francis Alemanni, ferò nimirum, nec niſi Francorum victoriis ad fidem Chriſti conuerſi: quos multo ſæpius rebellantes tandem Pipinus cognomēto Breuis Maiordomus, & Martellus filius eius ingenti cum exercitu vaſtata Alemannia, perdomuerunt, paucis annis quàm Otomarus ille noſter è Rhetia accitus eſſet. Notum autem Carolum Martellum, Pipinum Regem, & Carolum M. filium & poſteros Francorum frequenter ad Rhenum in illa parte Burgundiæ atq; Alamanniæ, quæ hodie Heluetiæ tribuitur, manſitaſſe. Regiam enim habuerunt apud Thuregum Carolus Pater & Ludouicus Filius nepoſq; Hludouicus, qui monaſterium Felicis & Regulæ inſtituit, quemadmodum & in Treueris, aliisq; Franciæ Orientalis locis. *Curtim* autem Franci & Alemanni Regiam ſeu Palatium Principis veluti *Corten* vocabant, comitatum, hoc eſt turbam palatinam ſignificantes barbaro vocabulo. Sed & vicum & domum etiam quamlibet ſeu manſionem *Curtim* appellabant. Extabat autem lex de illis ſtatuens *qui in Curte Regis furtum feciſſent*, & ſunt veteres chartæ, quæ *Curtilem* quoque villulam ſeu domum ruſticanam prædiolo coniunctam vocant. Obſeruandum porro putamus, quod ante diximus, etiam Alamanniam illis ſæculis *Franciam* dictam fuiſſe, partem videlicet eximiam regni Francorum, quod licet multis annis ignorarint monachi noſtrates; neſcio quo loco Franciam ſtatuentes & in illam Otomarum ſuum mittentes remittenteſq; tamen nō ignorauit Walafridus Augiæ Abbas, qui Gotzberto regnante Galli & Otomari vitas trium librorum volumine eleganter complexus eſt.

ALIVD EXEMPLVM DONATIONIS CVM CONDICTIONE PLANE INcomptum & barbarum.

IN *Chriſti nomine, Domino ſancto & in Chriſto venerabili patri Audomaro Abbati Durgaugenſi iſto de monaſterio ſancti Gallonu, ubi corpus ipſius requieſcit, pro mercede anima mea facultatula mea ſed ipſe redebetis poſt diſceſſum meum. Dono vobis donatumque in perpetuum ut permaneat eſſe volo, hoc eſt in pago Briſgauenſi in villa, qui dicitur Warbenbach, & in Areteuuinas, & in Alinſilido, & ad Folchunſunilari, quicquid in iſtas villas viſus ſum habere; id eſt Curtis, caſas, ediſicii, mancipiis, agris, pratis, ſilvis, paſcuis, aquis, aquarumque decurſibus, tam movele quam inmovele, omnia & ex omnibus parte mea ex integra, quæ mihi inter fratres meus contingit à die præſente tradedi Re*

ti ſuæ

cleſiam S. Gallonis & ad monachis ibidem ſeruientibus, & pro iſtas res proſeruire volo annis ſingulis, hoc eſt ſolidum vnum. Et ſi mihi infans natus fuerit in ipſo ſeruitio permaneat: & ſi femina mihi nata fuerit, ipſas res medias poſſideat & proſeruiat in ipſum ſeruitium quod ſuperſcriptum eſt; & illa media pars de ipſas res ſtet ad ipſum monaſterium, & qui ita proſeruire noluerit, nullam exinde habeat poteſtatem, & ipſa facultas tota mea perueniat ad ſupradictum monaſterium, vt quicquid exinde pars monaſterij facere voluerit, libera & firmiſſima in Dei nomine in omnibus habeat poteſtate. Si ego aut heredes mei, aut vlla oppoſita perſona qui contra hanc donationem iſta venire temptauerit, inferat parti cuſtodienti duplam repetitionem, & a fiſco auri libras duas & argenti pondera tria: & nihilominus praeſens donatio iſta omni tempore firma & ſtabilis permaneat, ſtipulatione ſubnexa. Actum ad monaſterium Sancti Gallonis publice. ſig. Gautzperti qui hanc donationem fieri rogauit. ſig. Thietonis teſtes. ſig. Annonis teſtis. ſig. Fruochonolfi teſtis. ſig. Hutheranni teſtes. ſig. Vulfperti teſtis. ſig. Strackfreti teſtes. ſig. Potichones teſtes.

Ego Laitfridus Presbyter ſcripſi VI. Calendas Nouemb. anno tertio regnante Dominum noſtrum Pipinum Regem.

QVanto labore & conatu illud aſſequitur ſcriba iſte ſemilatinus, vt ſignificet Gautzbertum ea cōditione donaſſe, vt res donatas quoad vixerit, poſſideat ſub cenſu annuo ſolidi vnius: ſe vero mortuo, ſi careat prole, bona monaſterio cedāt; ſi filiū reliquerit, ex integra poſſeſſione cenſum ſoluat donatū Eccleſiæ; ſi femellam, dimidiū bonorū poſſideat cum cenſu iam dicto, dimidiū monaſterio cedat: cēſum dare renuentes iure poſſeſſionis priuētur, donataq; monachi recipiant. Mirum aūt in hoc genus chartis nec nomina exprimi prędiorum agrorumve, nec limites indicari, ſed generatim modo omnia ita enumerari, vt ope chartarū nec diſcerni donata nec probari oſtendive poſſeſſio potuerit. Niſi veroſimile eſt, lite exorta in bonis diſcernēdis diuidundiſq; teſtibus magis quàm chartis illa ætate actū fuiſſe, cum hodiernis tamen tabulis omnia tam diſerte prolixeq; ad faſtidium vſq; exprimātur. Equidem vidi ſchedas veteres certa teſtimonia cōtinentes cum adſcriptis teſtium nominibus, qui de his teſtati eſſent, quę vel ipſi vidiſſent vel parentum ſeniorumve relatione didiciſſent. Alamanni, vtpote bellicoſi, gladii quem Spatam vocabant prehenſo capulo teſtificabantur, parati manu etiā tueri ſe veritatē, quam ſemel affirmaſſent. Iuſiurandū etiā in iudicio pręſtabatur manu dextra ſuper ſcriniolo, in quo quicq; reliquiarū eſſet, impoſita, non aūt leuata, vt nos hodie ſolemus: & ſatis cōſtat, morem eum nō ſolū apud Frācos, Meruingos & Carlingos, ſed per Othonū etiā & Heinrichorū imperia durasse. Arbitror aūt in illa gētis ſimplicitate minus tum doli & calumniarū in pactis & contractibus fuiſſe q̄ eſt hodie. Maiores noſtri paucis verbis multā fidē teſtati ſunt, quum nos hodie plurimis tenuē adhibeamus. Fortaſſe & illud annotandū, in chartis viuo Otomaro ſcriptis iam *Autumarum*, iam *Audomarū*, interim & *Autmarum* appellari, quod dubiū eſt ſcribarū ne oſcitantiæ debeatur, an potius idiomati Alamannico, quod pro populorū varietate (vt hodie quoq;) variū eſſe potuit. Legi n. & alios hoc nomine in vetuſtis & ante Otomarū ſcriptis chartis, ſed nō aliter q̄ *Othomaros*. *Othmari* n. vt hodie vtimur & ſcribimus, tamen memini me in vlla charta veteri legiſſe. Iam q; *ſanctū & in Chriſto venerabilē patrē* vocat, illius ætatis more eſt factū. Siquidē Epiſcopos & Abbates vulgo *ſanctos & venerabiles* dicebant, imo etiam *ſummos* (vt Bernhardus) & *ſanctiſſimos, ἁγιωτάτους*, vt leges Iuſtiniani ſæpius. At hodie *Reuerendos* & *Reuerendiſſimos*. Plerunq; nō ſanctos, ſed venerabiles tantum, vt in vetuſta charta legi, quæ ſic habebat: *Domino venerabili in Chriſto patri Automaro Abbati & fratribus de monaſterio S. Gallonis. Ego Lantarius*, &c. Apud Hieronymum &

Auguſtinum, & priores ætate Cyprianum & Hilarium, *ſanctitatis* nomine honorantur Epiſcopi, monachi, virgines, viduæ, qui vita & religione præ cæteris commendabantur: nec niſi viui *Sancti* vocati ſunt, cum hodie non niſi mortuos eo nomine dignemur, adeò etiam hac in parte à ſcriptura more digreſſi. *Sanctiſſimus* hodie Epiſcopus Romanus dicitur ſolus, vt ſolum eum *Papam* vocant, qui Gregorii tamen tempore non ſimpliciter Papa, ſed cum loci adiectione dicebatur. Sic enim habet vetus inſcriptio, *S. Gregorii Papæ Romani*, &c. Et Germani quondam Presbyteros ſuos in totum *Papas* cognominarunt, id eſt Patres, vnde & hodie corruptæ vocis vſus durat. *Papen* enim Sacerdotes Germania inferior, ſuperior *Pfaffen* nominat. Hieronymus quoq; & Auguſtinus celebrium Eccleſiarum Antiſtites non *ſanctos* modo & *beatos*, ſed *Papas* etiam appellarunt, quod quidem apud Hieronymum frequenter obuium eſt. Scriptura *ſanctos* vocat omnes, qui recte ambulāt coram Deo. Quare & Paulus baptiſmo Chriſti regeneratos ſine diſcrimine *ſanctos* vocat, quod ipſum & Petrus & alii Apoſtoli, quorum epiſtolæ extant, in vſu habuere. Vt vel hinc pateat error & abuſus Pontificum Romanorum, qui hanc facultatem ſibi permiſerunt, vt hodie illi à morte tantum *ſancti* vocarentur, quos ipſi ſanctos & beatos iudicarunt, vel iuſſu eorum in Diuos relati ſunt, quum beatus Thomas ingenue fateatur, *non adſtringi ſibi videri quenquam ad eam fidem, vt ſaluum eſſe & beatum credat, quem Pontifex in beatorum numerum conſcripſit*. Et recte Auguſtinus *multorum corpora in terris venerari* nos dixit, *quorum animæ in inferno ſunt ſepultæ*, &c. Id præterea notandum, videri poſſe donationes iſtas tam liberales etiam ab his factas eſſe, qui monaſtica vita & religione delectari non bona modo ſua, ſed etiam ſeipſos vitæ, vt vocant, regulari ſubmiſerunt. Satis enim cōſtat, Nobiles quoſdam cœnobia ingreſſos multum profuiſſe illorum ſarinæ, quorum ſodales & conſecranei facti eſſent. Loquor autem de primis religione initiatis. Poſtremi enim partis iam & auctis rebus abuſi magno ſæpe damno collegiis & cœnobiis fuere, vt alio in loco diximus.

ALIVD EXEMPLVM CAMBETE SCRIPTVM HAVD PROCVL BASILEA, viuente tum & ſatagente Otomaro.

SI aliquid de rebus noſtris ad loca ſanctorum vel in ſubſtantia pauperū conferimus, hoc nobis procul dubio in æterna beatitudine retribuere confidimus. Igitur ego in Dei nomine Podalus, in amore Domini noſtri Ieſu Chriſti & remiſſione peccatorum meorum, ut veniam delictis meis conſequi merear in futuro: Dono atque trado de iure meo in iure & dominatione ad ſancta eccleſia, qua eſt conſtructa in honore ſancti Galloni, vbi ipſe requieſcit corpore, ſuper fluuiolum Stainaha in ſolitudine in pago Durgaucnſi, vbi in Dei nomine Audomarus Abbas præeſſe videtur. Dono ad ipſum locum ſanctum donatumque in perpetuum eſſe permanere volo, hoc eſt in pago Alſacens ſitas villas denominatas Habuhinas haim, Campidona ſuper fluuium Rheno ſive Chembeſt, Rudolſmulare videlicet cum terris, domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, ſiluis, caſis, caſalis, campis, pratis, terris, aquis, aquarumve decurſibus ſeu vtriuſque maiori & minori, mobilibus & immobilibus, quantumcumque in ipſas villas genitor meus mihi moriens dereliquit, & Vaſſi mei nomine Amalghiſus & Wanefridus in beneficio noſtro ibi detinuerunt, cum adiacentia ad ipſam rem pertinentem, totum & ad integrum à die præſente ad ipſum locum ſanctum trado atque tranſfundo, vt ab hac die ipſa Caſa Dei vel congregatio, quæ ibidem adeſt vel deſeruiunt, ipſam rem ſuperius nominatam habeant, teneant & poſſideant, & ſucceſſoribus ſuis Chriſto propitio dereliquant. Si quis [illegible]

poſito

poſita perſona, qui contra hanc donationem a me factam venire temptauerit aut irrumpere voluerit, tunc inferat partibus noſtris vel ſucceſſoribus veſtris duplam repetitionẽ, & ſociante fiſco auri libras III. *& quod repetis euindicare nõ præualeat, ſed præſens charta firma permaneat ſtipulatione ſubnexa. Actum in villa Chambetz publice. Ego Podalus donationem hanc à me factam ſcribere rogaui. Sig. Ghiſalmundo teſt. ſig. Werinulfo teſt. ſig. Libulfo teſtis. ſig. Strachulfo teſt. ſig. Harimberto teſtis.*

Ego Arnulphus rogitus anno ſexto Pipini Regis
die Mercuris XII. *cal. Ian. ſcripſi & ſubſcripſi.*

TEſtatur & hæc charta Oromari tempore *Gallonem* dictum, quem hodie 1
Gallum vocamus: quanquã parum refert iſthæc expendiſſe, cum homines barbari & rudes quidlibet etiã alieni in lingua audeant, quod & teſtium nomina huic & ſuperiori inſerta docent, O litera gignendi caſum terminantia, vt *Hamberto* pro Hãberti, &c. Obſeruanda potius ſæculi illius opinio, quę id tribuit ſanctis, quod ſcripturæ nõ niſi Deo Patri per Ieſum Chriſtũ tribuunt, imo (quod eſt inſignius) donandũ eſſe docuit illis, qui ſanctos ita colunt, vt & adorent, & ſpem in ipſis ponãt ſalutis & iuſtitiæ, amorem interim IESV prætexentes & ad doni doctrinam referentes. quæ cum Euãgelio Chriſti ex diametro pugnant. Nihil enim vſquã petendum, orandum, poſtulandum à Deo Patre, docuit Chriſtus, niſi ſuo in nomine, certò pollicitus impetraturos nos quicquid eum ad modum petierimus. Voluit aũt vt & egentibus largiremur non religionis, ſed egeſtatis nomine, nihil minus ferẽs quàm otium luxu & crapula cõtaminatum. Quare perinde atq; in ſe collatũ accepturum ſeſe teſtatus eſt, quicquid in pauperes ſuos collatum per nos fuerit: Damnãs interim & explodens illorum auaritiam, qui religionis nomine quæſtum faciunt. Verum errori fatali non habuere ſæcula illa quod opponerent. Receptum iam erat, vt pium & saluti accommodum, quod reipſa impium & noxium fuit. Serpſit aũt malum vſq; ad noſtram ætatẽ ita ſpecie pietatis fucatũ, vt antea à pauciſſimis d prehenſum & ſerò quidem, nec ſine hæreſeos nota inuaſum & oppugnatum fuerit. Ex omnibus autẽ rebus monaſterio S. Galli illis in locis donatis, neſcio an vllæ ſint hodie quæ adhuc poſſideantur. Reperio enim ante annos minimum trecentos oppignerata & diuendita fuiſſe prope omnia à prodiga illa & bellicoſa nobilitate monaſtica: quæ profectò nihil inauſum reliquit. Non modo enim ſanguine & genere, ſed etiam religione elata nihil ſibi non licere putauit: neq; non ſuſpenſum eſt cæca admiratione vulgus partim religione, quæ dubia erat, obſtricta partim eorum potentia & authoritate deterrita, qui magno ſuo emolumento horũ ſtudiis conatibusq; ſuffragabãtur, admiſſo, & temporum præſcriptione cõfirmato errore pertinaciter addicti. Nec aliud enim tum Principes orbis Chriſtiani ſentiebant, & piaculum erat priuatum quemquam vel ſuſpicari de his vera piaque eſſent, nec ne, tanto conſenſu recepta inoleuiſſent. Vnde & militiam 2
ingredi & ſtipendia merere mediæ antiquitatis Abbatibus libuit & licuit. Noſtros enim Abbates armatis ſeruitiis & in militiam eductis Epiſcopo Baſilienſi aduerſum clariſſimam vrbem Baſileam ſuppetias tuliſſe olim, nec parum in alea illa Martis monaſtici de ſorte deceſſiſſe monaſterio, quod alias plus ſatis inteſtinæ & mira factionum turba excitatæ diſcordiæ afflixerant. Adhæc & Regibus affuiſſe, ſed ſeruitia armaſſe, miſiſſeq; auxiliatum vel in Chronicis noſtratibus legimus. Ad chartam autem vt reuertamur, non omittendum *Solitudinis* nomine non aliud illo tempore, quàm ſeceſſum, hoc eſt, heremum, ſignificatum fuiſſe. Iuxta enim cellam Galli recens poſitam cultum & fertilem agrum fuiſſe ipſe, qui Gallonis vitam ſcripſit, Walafridus teſtis eſt, & nos ſuprà attigimus. Poteſt autem vel in ſylua parum

ampla

ampla etiam denſa *ſolitudo* eſſe, nec aliud *ſolitudo*, quam à frequentia ſemotum ſignificant. *Chambetz* autem locus vetuſtus, ſed notus tamen noſtris, & à B. Rhenano oſtenſus eſt, haud longe infra vrbem Baſileam proxime Rhenũ *Cambetu* ab Antonino Aug. in Itinerario ſuo vocatus. *Vaſſos* dixit illa ætas quas hodie nõ minus barbaro vocabulo *Vaſſalles* vocant, illos qui feudi obligatione, quod *beneficiũ* tunc dicebatur, adſtricti ſunt. CASA *Dei*, barbara vox, ſed illis ſæculis Latina & protrita, quam noſtri vulgo tranſlatam Gotteshauß dixere, hodieq; durante vocabulo non ambitioſo modo, ſed etiam affectato, quod æquis iudicibus expendendum relinquimus. *Domus* enim *Dei domus orationis eſt*, in qua nihil offertur ceu ex nobis (vt quæſtum oblationum prætereamus) ſed oratur & inuocatur Dei miſericordia, quæ peccata noſtra diluat, & reſarciat iuſtitia ſua per filium Chriſtum, quæ fragilitas humana nõ poteſt aſſequi. Qualem domũ Chriſtus memorabili exemplo ſemotæ de ſactis auaritiæ inſtituit Matthæi 21. Vt nõ ſit opus excutere, tales ſint caſæ illæ monaſteriorũ hodiernę, quę illis ſæculis *caſa Dei* vocatę ſunt nec ne? Res ipſa docet, orationumne an negotiationum domus exiſtant. Sed hac de re ſupra dictum. Id nota dignum eſt, quod fere omiſeramus. *In Dei nomine Audomarus Abbas praeſſe* dicitur, cum poſteri *Dei gratia* dixerint: quibus titulis Epiſcopi & Abbates vtebantur ad humilitatis oſtentationem, & quod ſui ipſorum conſcii nihil haberent quod ſibi tribuerent præter vnicam humilitatem Dei gratia nitentem. Nunc ea locutio ad factum & ſupinitatem adeoque apicem ipſum honorum omnem humilitatem abiicientem adhibetur. Denique vel illa ætate legum præſcripto factum eſſe ſupra diximus, vt rerum donatarum & legatarum violatoribus & fraudatoribus mulctę modus irrogaretur, & duplo damnarentur. prętet pœnam fiſcalem, qui res donatas repetere aut legata reſcindere fuiſſent auſi. Hodie in diplomatis Cæſareis ſimile quiddã ſubſcribitur certa pœna auri puti puti expreſſa, cuius pars dimidia parti læſæ, pars altera Cameræ Imperiali cedat. Quod ſane in priuilegiis vulgaribus perquam vſitatum eſt, licet alia atque alia pœnæ cautione.

ALIVD EXEMPLVM DONATIONIS PAVLO COMPTIVS SVB CAROlo Pipini filio ſcriptum.

IN *Dei nomine perpetrandum eſt vnicuique, quod Euangelica vox admonet dicens: Date Eleemoſynam, & omnia munda ſunt vobis. Et item: Date, & dabitur vobis. Ideoque ego* Othram *huius promiſſionis veridica ſententia fiſus trado ad monaſterium S.* Galli, *atque transfundo quicquid in pago Argunenſe in villa nuncupata Crimoltesboua niſus ſum poſſidere tam domibus & ædificiis quam campis, pratis, ſiluis, aquis, aquarumq; ductibus, cultis & incultis, mobilibus atque immobilibus, omne ſcilicet quod dici aut nominari poteſt, ex integro ad iam priuatum cœnobium trado perpetualiter poſſidendum: in eam videlicet rationẽ, vt hoc ipſum ad me recipiam ſub vſufructuario tempore vitæ meæ perfruendi, cenſumq; inde ſoluam annis ſingulis vnam ſeigam in quocunque pretio potuerim, ſimiliterq; filius meus* Wolaram *faciat poſt meum obitum, totaque eius ventura cognatio. Si quis vero, quod futurum eſſe non credo, ſi ego ipſe (quod abſit) aut aliquis de hæredibus vel prohæredibus meis vel qualibet vlla oppoſita perſona contra hanc chartam venire, aut eam irritam facere conauerit, affectum quem inchoauit, obtinere non valeat. & inſuper etiam damnum incurrat, ſociantique fiſco multam componat: id ſunt auri vncias II. & argenti pondera V. coactus exoluat: ſed nihilo minus præſens chartula hæc omni tempore firma & ſtabilis permaneat cum ſtipulatione ſubnexa:*

xli. Actum in Wazzarburc publice præſentibus, quorum hic ſignacula continentur. Signum Othram, qui hanc chartam fieri rogauit. ſig. Willhelm teſt. ſig. Ruadini, Ruadpoldi, Reginhelmi. ſig. Altrami, Richpoldt, Herigeri, Adalgeri. ſig. Sigirochi, Hiltibaldi. ſig. Regmonis, Wolfheri.

Ego itaque Hadaperius Presbyter rogitus ſcripſi & ſubſcripſi xli. anno imperii Karoli Cæſaris; notaui diem Dominicum iii. Idus Februarias.

Sub Odalrico Comite.

COmes *Argunenſis* hodie familiæ eſt Comitum, qui à Monteforti cognominantur: cuius ditioni vicus ille *Waſſerburgenſis* non ita dudum paruit. Extant aũt veterum donationum chartæ pluſculæ, quæ palam innuunt opulentam fuiſſe Eccleſiam Waſſerpurgẽſem, neq; alia cauſa poſtea præda auarorum hominũ facta eſt. Decimæ omnes illius ſæculi Eccleſiarum erãt, quæ Principum (horum erãt inueſtituræ) fauore partim nobilibus cõceſſæ in beneficium & præſcriptione occupatæ, ac dein cœnobiis vel venditæ ſunt vel legatæ, partim ab ipſis Abbatibus *iure collationis* (vt vocant) obtento paulatim ademptæ parochiis & in monaſteria tranſlatæ ſunt, quod & illi Eccleſiæ accidit. Annũ enim circiter MCCCLXXXVIII. Chuono monaſterii Sãgallenſis Abbas iure, vt dixi, collationis animatus iam dictam Eccleſiam Waſſerburgenſem mẽſæ cœnobii incorporauit. (Sic enim loquuntur) cui rei vt parum dignæ piæq; cum Comites eius loci ſeſe oppoſuiſſent, demum à Purghardo Epiſcopo Conſtantienſi tranſigente ea cõditione tranſactum eſt, vt aureos numos Rhenenſes mille quingentos ab Abbate acciperent, Eccleſiæ reditibus interim pro ſorte ipſi & annua vſura oppigneratis; donec prædicta ſumma numeraretur, quam Huldericus poſtea eius nominis Abbas poſtremus ſoluit & numerauit Conſtantiæ anno Dom. MCCCCLXI. Pertenues initio erant decimæ noſtrates, præſertim ex vinetis: nec tantum erat vinearũ pluribus Alemanniæ locis, quantum hodie colitur. Rarus hoc & perpaucus vini vſus faciebat. Inde cum luxu & crapula pretium creuit, & cum pretio cultura: quæ tamen adeo nõ profecit vinetis vel latiſſime propagatis, quin à proximo ſæculo vini æſtimatio multis in locis tripli & amplius acceſſione ſit aucta, neq; finis hodie incrementi, cum & mulieres cõmeſſari & perpotare cœperint. Nõ meminit aũt hæc charta vinearum, ſicut ſuperiores Sungauicæ & Briſgauicæ, vt coniectura ſit minime leuis Caroli tẽpore nulla dum illo loco vineta, aut certe pauciſſima fuiſſe. Porro ne quem moretur aut ſuſpẽſum teneat annus quadrageſimus primus imperii Caroli, quem hæc charta ponit, quũ annis ipſum non pluribus quatuordecim imperaſſe cõſtet: Sciendũ eſt, ſcriptores rerum & tẽporum Caroli nõnunquam & Regni & imperii annos cõfundere ſolere, & iam regni iam imperii nomine cõplecti. Quod & viuente Carolo factũ eſſe præſens charta, quæ ſexto anno ante exceſſum eius ſcripta eſt, cõfirmat. Mortuo n. Pipino Rege Carolus filius eius anno ætatis xxv. cum fratre Carolomãno regni habenas ſuſcepit, cum fratre autem annis tribus ſolus, poſtea triginta annis regnauit. Inde Imperator factus quartodecimo anno imperii, ætatis aũt LXXII. vt in vita eius Eginhartus ſcribit, Aquis mortuus eſt. Colligũtur igitur anni Caroli cum regni tum imperii eius quadraginta ſeptem. Qui numerus in inſcriptione tumuli eius, quod Aquis etiamnum exſtat, palam legitur. Vnde factum, vt & hic chartularius annum quadrageſimum primum imperio Caroli tribuerit, regni ſcilicet annis ad imperii annos adiectis. Et *Cæſarem* etiam appellarit eum qui non Cæſar (vt veteri more loquamur) ſed *Auguſtus* erat. Fuere enim in imperio vrbis

Cæſares interdum non Auguſti, ſed ab Auguſtis viuentibus cooptati, aut aliunde ad imperiū acciti aut deſignati: qui demum Senatus authoritate Auguſtorum nomine conſecrabantur. Vidimus autem chartas veteres, in quibus anni regni & imperii Caroli diuiſim erant ſubſcripti ad hunc modum: *Anno imperii eius* II. *Regni vero* XXXV. Itē hoc modo: *Ego in Dei nomine Pernicher peccator vocatus Presbyter rogitus ſcripſi & ſubſcripſi, notaui diē* XIII. *Kalend. Octob. An.* XLIV. *regnante Domino noſtro Carolo* Rege *Francorum & Longobardorum, & anno* XI. *Imperatore & Gubernatore Romanorum. Seigam* autem & item *Saigam* aliis itidem in chartis legimus; qua tamen voce quid illa ætas ſignificarit, nō omnium vna eſt opinio. Audiui quidem qui ſcrofam ſignificare coniicerent, illo moti, quod pluſculis in chartis *friſcinga Seiga* legitur, interim ſeorſim etiam *friſcinga* quę in cenſum data ſit. *Friſcingam* autem dici putant ſcrofam adultam, quæ ad pariendum lactandumq; idonea eſſe queat, à lactando enim *Saigam* quaſi Seugam dictam: *Friſcingam* autem ab ætate adulta. Nam & noſtri venatores porcum ſylueſtrum anniculum aut adultum Friſchling vocāt. Sunt alii qui menſuræ frumentariæ genus eſſe putant. Nos in codice noſtro peruetuſto legis Ripuariæ inuenimus *Saigam vel Seigam quartam partem tremiſſis* fuiſſe: *Tremiſſem* autem *tertiam partem aſſis*, hoc eſt ſolidi habuiſſe. *Solidus* autem vt primo libro eſt dictum, duodecim denarios habebat. Verum *ſolidus* dicebatur apud Gallos numus aureus tempore etiam Francorum. In quodā enim reſcripto Leonis Imp. Orientis & Maiorani, qui poſt Valentinianum Iuniorem & Aniſum Rauennæ purpuram induit, in hæc verba legitur de exactoribus: *Nullus ſolidum integri ponderis calumnioſa improbationis obtentu recuſet exactor, excepto eo gallico, cuius aurum minore æſtimatione taxatur*. Vt inde coniici poſſit vel aurei ſolidi duodecimam partem Seigæ nomine ſignificari potuiſſe. In codice etiam Theodoſiano *ſolidorum adulteratorum* fit mētio. Capite autem plectebantur, Conſtantino iubente, ſi quis de margine ſolidi quicquam decidiſſet. Illud quoq; in hac charta obſeruandum, rerum donatarū poſſeſſionem non videri conceſſam ſub cēnſu, niſi hæredibus recta linea deſcendentibus, frequenter autem maſculis, quibus deficientibus res donatæ monaſterio tandem conceſſerint.

Donarunt autem & Matronæ monaſteriis non parum, atq; id quidem ſine tutoris indicato nomine: quod iure tamen noſtri exigunt, ſi vel donatum vel legatum ratum eſſe debeat. Libuit autem exemplum chartæ ſub Carolo ſcriptum adducere, quod in hæc verba habebat:

IN Dei nomine. Ego Cotannina ancilla Dei, dono atque trado ad monaſterium ſancti Galloni, vbi eius ſacrus requieſcit corpus: & hoc eſt quod trado, quod ego in Lutmach viſura ſum habere, & in alio loco, qui dicitur Weſſindorff/ *& in locis, campis, ſiluis, & omnia que ibidem viſura ſum habere, & coſatos tres his nominibus Ragugarius cum infantes ſuos his nominibus* Rihgero, Wantilo, Waltricho*; & vxore ſua Faſtrata, & filio eorum* Wolfrido, *& ſeruo eius Iſamberto, & alio ſeruo nomine* Woté, *& Haccone qui eſt in concambio cum* Wichardo. Redemere *ſe vult, det alium mancipium* XI. *manuum longum. Hi ſunt teſtes qui præſentes fuerunt & ſignauerunt. ſig. Cotannina qua hāc traditionem fieri rogauit. ſig.* Wichardi. *ſig. Tuto ſig.* Woltbabar. *ſig. Amalger. Theotbald. ſig. Macrolt. ſig. Tuilo. ſig.* Wolfberti, *ſig. Aſthari.*

Ego itaque Albuinus Clericus rogitus ab Cotannina hanc chartulam ſcripſi ſub die VII. *calend.* Octob. *in anno* I. *regnante Carolomanno* Rege.

NEque hæc quidem charta Comitis nomen habet inſcriptum ſolito more, quod nulli cauſæ magis adſcribendum puto, quam ſcribarū, nō inertiæ

tiæ modo,ſed negligentiæ etiam incircumſpectæ,tolleratę tamen ætate tam ſimplici & indocta, cum lege Alemannorum aliud poſtularetur. Barbariem prodit *Galloni* vocabulum & *ſacrus corpus*. *Carlomannus* autem, cuius hoc loco mentio fit,frater fuit Caroli M. ex Bertha Heraclii Imperatoris filia,quę tribus annis cum fratre regnaſſe ante dictum eſt. Supra quidem Carolomanni meminimus fratris Pipini,qui non Rex,ſed Maiordomus fuit. Regnauit autem Carolomannus apud Francos Auſtroſios, quorum pars erant Alemanni mortuus autem non monachus, vt quidā ſomniant, ſed Rex, pridie Non. Decemb. anno Dom. DCCLXXI. ex quo tempore Carolus M. ſolus Franciæ præfuit. *Caſatorum* & *caſalium* ſæpe meminere chartæ: qua voce, ni fallor, libertini generis homines & coloni intelliguntur, qui conductum inhabitabant. Locantur n. hodieq; villæ & caſæ certa redituum aut cenſus cōditione, nec vna locationis ſpecie. Diuerſi erant ab illis ſerui, quos hodie vulgo **Leibeigen Leut** vocant, de quibus infra dicemus. Frequēs vero fuit ſeruorum cōcambium, quali Haco in hac charta pro Wicharolo receptus, optione relicta redimēdi ſeſe ſed alio mancipio, q̨ vndecim manuum, id eſt palmorum longum exiſtat, quæ menſura adulti mancipii eſt. Mirum autem ſeruum ceu truncum menſurā magis quàm ætate æſtimari ſolitum ex lege Ripuaria, quę de alieno ſeruo occiſo ſic habet: *Si quis ſeruum alienum occiderit ſolidos* XII. *in capitale reſtituat, aut cum alio ſeruo, qui habebat* XIIII. *palmas cum police replicato & duos digitos in longitudinem, & tres ſolidos in alio pretio ſuperponat, quod ſiunt ſimul ſolidi* XV. O dura & aſpera ſæcula! *Manus* mēſura quatuor digitorum eſt, quæ & *palmus* dicitur. Atqui hic iterum ſeſe offerunt Germanica teſtium nomina, aſpera quidem & ipſo ſono horrorem quendā præferentia, ſed quæ ipſa tamen Germanis nō minus apte ſignificarint quàm Græca Græcis, & Latina Latinis. Nō temere enim, ſed ratione & de natura moribusq; enata cauſa impoſita ſunt, quanquā originē & etymologiam in multis hodie perdifficilis ſit deprehendere propter vitiata longo abuſu nomina, & mutatā à poſteris ſcribendi rationem. De qua re libro rerum Germanicarū tertio ſcite ab Rhenano eſt proditum. Sæpe aūt in antiquis chartis & omnibus fere quas ſupra poſuimus, quum monaſterii S. Galli mentio fit, additur q̨ in eo ipſo *corpore ſuo requieſcat*, tanto aſſeuerationis ſtudio vt videri queat, dubitatū de ea re fuiſſe. Nam Fuldæ dormire Gallum Vicentius affirmat, Volaterranus aūt in Gallia Boruigii corpus ipſius quieſcere ſcribit: apud Walafridū in vita Galli legimus, fuiſſe qui corpus eius auferre fuerint conati, ſed fruſtra Boſone Epiſcopo Cōſtantienſē poſtea violatum ſepulchrum redintegrante, à quo Gallus inter Diuos relatus, & (vt ipſorum verbo vtar) Canonizatus eſt, ſicuti & Othomarum Salomon primus eius nominis Epiſcopus Cōſtantienſis, CXL. demum annis ab obitu eius, tempore Arnolphi Imp. ſanctorum catalogo inſcripſit. Nulla enim tum in his Papæ authoritas in Germania erat, ſed Epiſcopis ius illud indigetandi, & in canonem ſanctorum referendi pro more veteri Francorum in Eccleſiis ſibi ſubiectis competebat, quod Pontifex Romanus ſoli ſibi hodie vſurpauit, vt alia pleraque.

ALIVD EXEMPLVM DONATIONIS CVM CONDITIONE SVB LVDEVVIco Caroli F. ſcriptum.

IN *Dei nomine. Ego Eburnuin & frater meus Eburhart tradimus ad monaſterium S. Galli pro animarum noſtrarum remedio & æterna retributione, quicquid in villa Merun-*

Moruſſuuilare vel in eadem marca vſi ſumus, habere, id eſt, campis, ſiluis, aquis, aquarumve decurſibus, quicquid dici aut nominari poteſt ſub ea ratione, vt ipſas res ad nos recipiamus; cenſumq; annis ſingulis inde perſoluamus, id eſt medium ſolidum in argento, aut in alio pretio. Et poſt noſtrum amborum diſceſſum, prædicti fratris mei Eburhart legitimi procreati filii cum ſua poſteritate cum eodem cenſu proſeruiant, & ſi ipſi legitima poſteritas defuerit, poſt obitum noſtrum præfata res ad ipſum monaſterium redeant, perpetim poſſidendæ. Si quis vero iſtam chartulam irrumpere voluerit, conatus ſui priuetur effectu, & in ærarium Regis auri vncias tres, argenti pondera quinq; coactus perſoluat, & nihilominus hæc chartula ſtabilis permaneat ſtipulatione ſubnexa. Actum in ipſo monaſterio publice præſentibus iſtis. Signum authorum Eburuuini & Eburharti, qui hanc traditionem fieri voluerunt. ſig. Meginberti. ſig. Hilti. ſig. Tagoberti. ſig. Adalperti. ſig. Keppo. ſig. Kraganhart. ſig. Puazo. ſig. Wolfgeri. ſig. Waldperti. ſig. Wolfolt. ſig. Magonolt. ſig. Fridubert.

Ego itaque Richpert rogatus ſcripſi & ſubſcripſi, notaui diem Dominicum XV. *Kalend. Octob.* XVIIII. *anno Ludouici Imperatoris.*

Hic eſt *Ludouuicus*, quem Carolus M. ex Hildegarde Sueuorum Duciſſa genitum prius Regem Aquitaniæ conſtituit, deinde omnium cõſenſu & fauore diademate redimitum Cæſarem eum & Imperii cõſortem fecit. Patre mortuo à Stephano IIII. in Galliam proficiſcente ſalutatus & vnctus eſt: PIVS poſtea ob morum lenitatem, & quod adeſſe religioni videretur, appellatus, cuius imperii anni viginti ſex numerantur, vt conſtet ſeptem annis ante obitum eius ſcriptam eſſe hanc chartam, quæ paulo eſt cultior, quàm illæ ſunt, quas hactenus retulimus. Villæ, cui in ea fit mentio, dimidio miliaris
1 Germanici ab oppido noſtro diſtat, vulgo Mörſſweilen/ in qua cum proximis annis duobus in loculis humi repertis duo cadauera extarent ita compoſitis & concinnatis oſſibus, vt hominem prope integrum referrent, repente tanquam ad ſanctos accurſum eſt, nec ſine miraculis, demum & æde ſacra in eo loco extructa, quam nunc cernimus. Arbitror autem ingenuam aliquã gentem illic habitaſſe, cuius familiæ Ebruinus ille & frater Eberhardus fuerint. Iam quod *alius precii* quàm argenti meminit, quo *ſolidus medius* ſolueretur ſatis innuit Francos & Alemannos haud vno numiſmatis genere fuiſſe vſos, puriore tamen haud dubie integrioreq; quàm hodie vtimur. Ex nummis tamen, qui proximis in agris magna copia effodiuntur, nuper etiã in ipſa vrbe effoſſis, non memini me vllos vidiſſe alius monetæ, quàm Alemannicæ. Reperiuntur quidem & Romani vetuſti, ſed rari & paucis in locis. Trita autem Francis & Alemannis nomina, *Libra, Marca, vncia, pondo*, quorum tamen corrupte ſcribæ illi *Pondus* vocant, quum aliud ſignificet *pondus* quàm *pondo*. Durant autem vulgo *Marca* & *Pondo* nomina, Marckh vnd Pfundt. Idem porro
2 ſignificant *libra* & *pondo* Latinis ſcriptoribus. Habet *libra* marcas duas, vncias vero ſedecim. Eſt enim *vncia* octaua pars marcę, ſexta decima librę. qua ponderis diuiſione hodieq; vtuntur fabri monetarii, æſtimatione quidem argenti non mutata modo, ſed paſſim etiam immodica æris admixtione vitiata. Siquidem & publicum orbis bonum, ſumma quondam ſinceritate tractatum, hodie in quæſtum & impeſturam degenerauit. Sunt enim quorum inexplebilem cupiditatem non pudet vllius lucri, & cuperem eſſe quàm plurimos, qui factum tam improbũ criminis loco haberent, nec inultũ tranſmitterent. *Ærarium* aũt vocat chartularius ille, quod alii *fiſcum*, noſtri vulgo *Cameram Principis*. *Fiſci* n. nomine publica pecunia Principis ſignificatur: vnde & *Aduocati fiſci* dicti publicæ pecuniæ Procuratores & Rationales, vulgo etiã *fiſcales*, & *Cameræ aduocati*, qui eam functionẽ Imperatoris nomine gerunt. *Stipulationis*

Digitized by Google

tionis autem prope omnibus in chartis fit mentio, qua qui donaſſet, palam interrogatus ratam haberet donationem nec ne? ratam ſe habere promittebat. Quo more apud nos manu etiam cõſerta in contrahendo tranſigendoq; frequẽter vtimur, noſtra lingua dicunt, Mit der Handt verheiſſen/verſprechen/ oder in die Handt ſchlagen/darſchlagen/trew geben. *Stipulatio* enim eſt (vt definiũt Iuriſconſulti) *conceptio verborum, quibus qui interrogatur daturum facturumve id, quod interrogatus eſt reſpondet.*

Inter donationes Prædiorum, quæ ſub annuo reditu recipiebantur, quædam fiebant cõditione redemptionis: quædam redemptionẽ prorſus auferebant. Huius exemplum adſcribere libuit.

EGo *in Dei nomine* Wolfger *vna cum manu filii mei Engilgari* (ecce hic *manum* pro ſtipulatione) *conſentientis tradimus ad monaſterium N. pro remedio animæ noſtræ, parentumq́ noſtrorum. quicquid in VZzinruida & in Bubinuuilare vel in eadem marca viſi ſumus habere, cum domibus, ædificiis, pratis, campis, paſcuis, ſiluis, viis, aquis, aquarum decurſibus, quicquid dici aut nominari poteſt, nihil extra dimittens, ſed omnia tradens ad præfatum cœnobium, ſub ea conuenientia vt eaſdem res ad nos recipiamus, & annis ſingulis cenſum inde perſoluamus, id eſt vnum denarium: ſimiliter & tota procreatio noſtra legitima, ſi eaſdem res habere voluerit, faciat. Quod ſi legitimi hæredes defecerint, a nobis vtriſq; geniti, tunc Altagund filia mea & ſoror Engilgarii filii mei præfatas res ad ſe recipiat, & prædictum cenſum perſoluat, redimẽdiq; licentiam nec ego,* nec *Wolfger, nec Engilger, nec Altagund, nec vllus de hæredibus noſtris habeamus. Si autem legitima noſtra procreatio defecerit, tunc ad ſæpedictum monaſterium N. prædicta res redeant in æuum poſſidendæ. Nullus hanc chartulam à nobis factam irrumpere audeat, quod ſi quis hoc præſumpſerit, illa componat quæ in Lege Alemannorum continentur. Actum in VZzinrieda, præſentibus iſtis, quorum hæc ſignacula cõtinentur. Signa authorum* Wolfgeri & *Engilgeri filii conſentientis. ſig.* Hettari, Ruadpert, *Perachtolf, Helidolf, Kermunt, Reginolt,* Hebinolf, *Ruadpolt,* Kebehart, *walto,* Riſing.

Ego itaque Edilleoz indignus Diaconus ſcripſi & ſubſcripſi. Notaui *diem Mercurii* VIII. Kalend. Auguſt. An. XIII. *Hludouuici* Regis *in Orientali Francia.*

Sub Gerolte Comite.

APparet ſcribas vel illis ſæculis generalem quandam formulam ſecutos, quemadmodũ & noſtri hodie in emptionis, venditionis & aliorũ contractuum tabulis conficiendis exemplari vtuntur. Varie aũt de redimẽdo cauebatur, expreſſa ſemper pecuniæ ſumma, qua bona donata quirent redimi. Alicubi ſolis illis, qui donaſſent, facultate redemptionis conceſſa, interdum & hæredibus, frequenter aũt & in mares cõputata poſteritate, vt ſi amplius filii legitime procreati non eſſent res donatæ cœnobio monaſteriove cederent. Plane Moſaicum quiddam ſequi & vulgo perſuadere horum temporũ religioſis libuit. Multum enim tribuit lex nimirum myſtica non templo modò, ſed templi etiam ſacerdoribus. Vnde illi iuſtitiæ ſuæ legem Moyſi, quàm Chriſti Euangelium, accõmodare ac velut inſtaurare abrogatam illam maluerunt. Inde enim orandi & offerendi pro peccatis, inde in otio agendi & ab aliarum rerum cura vacandi morem, inde habitum prope omnem ceremonialem deprompſere, votum etiam ſuum & radendi morem ad oſtentationem ſanctimoniæ inde tranſlatum eſſe, certũ eſt; hoc inſuper addito fœnore vt quod in lege temporarium fuerat, ipſi ſibi perpetuum imponerẽt, quodq; ad tempus nec niſi in figura lex iuſſerat, illi abrogatum reducerent, & iuſtitię Euangelii longe maxime præferrent. Proinde non admiſſi modo Iudæorum more vltro donantes, ſed inuitati etiam & illecti ſunt ſpe ſanctificationis &

remiſſionis peccatorum: cumq; ad modum actum cum rebus donatis, quo-
modo lex Leuitici vltimo capite cum iis, quæ voto donata oblatave fuiſset
agendum decreuerat. Siquidem & lex de rerum donatarum redemtione ſta-
tuerat, & licebat quædam redimi, quędam non licebat. De cenſu aũt ita cau-
tum in multis chartis legimus, vt qui negligenter ſoluerent, iure poſſeſſionis
priuarẽtur. Charta vna Caroli Regis quadrageſimo & ſecundo anno Regni
Italici Pipini filii eius ſcripta de cenſu in hæc verba cauebat: *Si vero vno anno*
illum cenſum neglexerint, aut non quiuerint reddere, & illum pro me ſolidum dare non
potuerint, in altero dupliciter ſoluant: ſin autem tertio, tripliciter: ſi vero deinceps negli-
gẽtes apparuerint, ſupradicta res ad iam præfatum cœnobium (*Cloſtarium* vocabat)
redeant perpetualiter ad poſſidendum, &c. Sæpe aũt minimũ cẽſum, videlicet de-
narii vnius, datum & acceptũ legimus, haud quidẽ vtilitatis cauſa, ſed cõte-
ſtationis de re donata, quo hęredes admoniti ſemel factam donationẽ agno-
ſcerent, & eo modo ratam ſinerent. Res donatæ, quæ vel morte donantis, vel
hæredũ defectione in ius & poteſtatẽ cœnobiorũ veniſſent, ſubinde aliis atq;
aliis grauaminibus locabantur, nec niſi precario, interdum, ſed rarius tamen
cõcambio mutatæ variã cõditionẽ. Vnde & locationis genus illud exortum
cõiicio, quod hodie fauore Principũ nõnulli Abbates exercent, vulgo feudũ
appellatũ, quod origine ipſa nec canonici, nec monaſtici, ſed ciuilis iuris eſt,
cœnobiis tamen occaſione donationum permiſſum. Tenuibus aũt initiis (vt
eſt ingenioſa ambitio) maior poſtea facultas acceſſit, neq; nõ & addidit fra-
trũ auaritia, fraude & calumniis refertum: hodieq; nõ locata precariove poſ-
ſeſſa bona, ſed ꝓpria multis in locis feudi obligatione tenẽãtur. Porro quod
in charta ſcriptũ eſt (*illa componat qua in lege Alemannorum*) illius tẽporis vſu &
more eſt factũ. Nam *componere*, hoc eſt ponere, ſeu ſoluere tranſactione inter-
ueniente pœnã vel mulctã fiſco vel ærario, vel ad fiſcum ærariumve dixere. ꝓ
eo quod eſt ærario inferre. quibus pœnis pluſculæ chartæ excõmunicationẽ
iam tum abuſui patentem adiiciebant. Ex lege autem his, qui fidem fregiſ-
ſent, mulcta irrogabatur non ærario modo, ſed fidem etiam ſeruãti parti ſol-
uenda: quod ipſum hodieq; Principũ diplomata referunt, vt ſupra diximus.

Ludouuicus aũt, cuius hæc charta meminit, filius fuit Ludouuici Pii ex Ir-
mingarda priore coniuge (duas enim vxores habuit) *Iunior* deinde cognomi-
natus, quãuis *Seniorem* cum Otho Friſingenſis cognominarit, ad filiũ ſcilicet
ex ipſo genitum reſpiciens. Hic ingẽti expeditione Pannoniam perculit, &
& Boiohemiã vaſtauit anno Dom. DCCCXLVI. Duce ipſorũ Raſto capto &
exoculato. In ea pugna graue vulnus capite excepit. Multis poſtea annis re-
gno Francorũ potitus, poſtremo in vrbe Alemãniæ Francofordia deceſſit. &
1 Laureacẽſi in cœnobio ſepult⁹ eſt. Alii inde vectũ Cãpodunum nobilẽ Rhe-
tiæ primæ vrbẽ, & iuxta matrẽ Irmingardã ſepultũ tradunt, cuius poſtea oſſa
exhumata in ſumma veneratione monachis illis habita ſint. quod quidẽ be-
neficẽtiæ & liberalitati ei⁹ Cãpodunenſes debere ſe exiſtimarũt. Multis n. in
locis hoc tributũ eſt fundatoribus auctoribusq; monaſteriorũ, vt inter Diuos
refertẽtur, adeoq; verũ eſt, ꝙ à C. Plinio dictũ eſt, *Hominẽ homini eſſe Deũ*, atq;
hanc vnã eſſe ad immortalitatẽ viam. Hoc n. honore etiam welfonem IIII.
veneratur cœnobiũ Altorfenſe, quod hodie weingartenſe vocant prox. me
Rauenſpurgum, in liberalitatis & beneficentiæ memoriã. Fuere n. V*velfi* ſeu
V*velfones* (vt & hoc obiter notemus) Comites eius loci nobiliſſimi etiam Ca-
roli M. ætate, poſtea Duces alicubi creati. Et eſt in literas relatum, Ludouui-
cum Caroli filium poſt mortuam Irmingardin, cuius iam meminimus, Iu di-
tham Vvelfam vxorẽ duxiſſe, ex qua Carolũ cognomẽto Caluũ genuit. Gu-
elforum ſanguinis fuit etiã Chunradus Comes, q poſtea Epiſcopus Cõſtan-

tienſis

Google

tienſis inter ſanctos relatus eſt, quum anno Dom. DCCCCLXXVI. ex humanis exceſſiſſet. Comites autem dicti ſunt Welfi per excellentiam, lingua noſtra, Die Gräffen: tanta horum auctoritas & dignitas erat. Vnde certa coniectura adducor vt exiſtimem, *Grauenſpurgum* vocatum præclarum illud Rhetiæ primæ oppidum; quod hodie prima littera eliſa Rauenſpurgum vocitãt. Teſtantur enim veteres Chronographi arcẽ iſtam in colle ſitam, *Rauenſpurgum* dictam, planiciem autem ſub arce *Rauenouuam*, vbi quondam vicus erat; nũc oppidum à colle in planiciem decliue cernitur. Habet autem etiam noſter ſermo vulgaris hunc morẽ, vt litteras pronuntiatu difficiliores frequenter elidat aut intermittat. Hodie nulla illic arx cernitur, ſed humile tantũ ædificium in colle eius præfecturæ, quam Sueuicam cognominant, nuper in pignus datæ Baronibus à Waldpurg, qui vulgo Dapiferi vocantur. Ante aũt dictum, & hic turſum monendum, *Franciam orientalem* non illam modo ſignificatam videri, quę hodie ad Mœnum amnem celebris eſt; ſed tractum etiam Heluetiæ & Rhetiæ primæ ferme totum; quem illa ætas & ipſum Fráciæ nomine complectebatur. Huius partem Rheno imminentem *Auſtraſiam* vocabant ſcribæ Gallici, veluti Oſtraſiam, hoc eſt in Orientem verſam incolẽtes. Nam & *Oſtrofrancos* dictos veteribus in Chronicis legimus *Francos Orientales*, & *Theutonicos*, quoniã Germanica maxime lingua vterẽtur, interiore *Francia* interim *Romana*, quod in ea prouinciali lingua vti non deſiſſent, quali hodie *Gallofranci* cognominati vtuntur. Et Otho Friſing. Franciæ Orientali, quã & *Theutonicum regnum* vocat, Baioariam, Sueuiam, Saxoniã, Thuringiam, Fryſiam & Lotharingiam tribuit. Nec inani coniectura ducitur Rhenanus, *Weſtriam* aliquando dictam Franciæ partẽ occiduam, quæ hodie corruptè *Neuſtria* dicitur. Quondam enim & Gotthi, Germania licet lõgo interuallo diſſiti, hiſce veluti notis diſcernebantur, vt qui Orientem verſus habitarẽt *Oſtrogotthi*, qui in occidente *Weſtgotti*, ac deinde *Wiſogotthi* dicti fuerint. Oſt enim Germanis Eurum, Weſt Fauonium ſignificat.

Sæpe autem factum eſt, vt homines liberi ſe ipſos cum rebus ſuis omnibus victus & alimoniæ gratia monaſteriis pacto aliquo interueniente addicerẽt. Et antea dictum eſt, monaſteria & collegia vetuſta non tam cœnobia fuiſſe, quàm xenodochia. Quare & alimentarios habuere, vt hodie quoque cœnobia antiqua. vnde etiamnum alimoniæ coemptæ chartæ exſtant, quarum vnam perueterẽm & ſemilatinam vidimus, quæ hunc in modum habebat.

IN Chriſto nomine. Nos vero Cauzoinus cõſtat me dare atque donare Audomaro Abbati de paruula terrula mea pro mercida anima mea, vel pro ſeruitium, vel pro nudrigamentum, quod interuino ſeruio Audomaro, & ille me nutriet tue poteſtate quantum ad me pertinet caſa, ſ.la, orta, agra, prada, in pomiferis, in ſiluis fructiferis; in paſcuis, agris & acceſſos ſuos, omnia ex omnibus ex integro quantum in mea villa ad ipſum locum pertinet. Et ſi quis quod non credimus aliquis aliquando haredis meus contra hunc factum, quod ego pro mercida mea vel per nudrimentum qua me Audomarus nutriet, irretemptare aut irrumpere voluerit, ſit excommunicandus à ſancta Eccl. ſia & ſoluat in dicials liueras duas, & cartula donationis ſira obtineat firmitate, Aquilianis Acattanis leges & ſtipulationis qui ad omnium chartarum accommodat firmitatem. Facta chartula donationis anno XXX. *poſt regnum Domini noſtri Tagoberti Regis die* III. *Kalend. Septemb. ſub præſentia iſta qui ab ipſo rogedi ſunt, ſubſcriptum vel ſigno factum. Notauidi em & regnum & teſtis qui ab eo ſubſcriuuere conrogauerunt. Signum Cauzzoini, qui hanc chartulam fieri rogauit. ſig. Paldoaldi teſt. ſig. Askeri teſt. ſig. Wolfraldi. teſt. ſig. Lantcodi teſt. Lantonis teſt. ſig. Trudolfi teſtis. Ego Ando Clericus rogitus ad Cauzoinis hanc chartulam ſcripſi & in teſtimonio ſitu. Ego Wolfuuinus fui inter vbi hanc*

chartula facta eſt in teſtimonio ſubſcripſi chartula donationis Audomaro Abbatis fruiſcat tum gratia Dei & ſancti Petri.

QVid vero indoctius inſulſiusve charta iſta eſſe poterit, quæ plus ſatis immodicam horum temporum barbariem indicat? Nec mirum in populo tam rudi nuperq; ad fidem Chriſti conuerſo. Paucis enim annis ante Otomarum Abbatem Germani plurimi, Francorum victoriis adducti, Chriſtianę ſeſe religioni ſubmiſerunt. Illud cōſtat contemptibili in loco habitos fuiſſe Abbates quoſdā tum apud Nobiles, qui ſtudiū illud opum in monachis parū æquo animo ferebāt. tum etiā apud Epiſcopos, quibus Abbates erant ſuſpecti. Quare & Otomaro accidit, vt auctis ſua opera cumulatisq; quadamtenus cœnobii rebus ſubinde non ab exteris modo, ſed à ſuis etiam vexatus, deinde & Abbatia deiectus alieno in ſolo mortuus fuerit, cœnobii iure in Epiſcopos aliquot Conſtantienſes translato, qui & ipſi (vt erant tempora) ad quæſtum & cōmodum intenti cœnobiis Regum fauore occupandis regendisq; inhiabant. Sidonius quidem Conſtantienſis Epiſcopus inſolentius viuo dū Otomaro, deinde Ioannes & ipſe parū ſedati animi, poſt quem Egino trāquillior paulo, & proxime Eginonem Wolfleozus Antiſtes, Sāgalli monaſteriū perpetua ſucceſſione adminiſtrarūt, lecto quidē interim Abbate, ſed ſine fructu. Nec tutum n. quicquā nec quietum monachis noſtris fuit vſq; in Grimoaldū, qui Ludouici Iunioris à ſacris, quāuis monachus non eſſet: tamen monaſterium (vt ſupra eſt dictū) annuente Principe in beneficiū accepit. Vſq; adeo vel illis ſæculis inauſpicatum fuit monachis diuitiarum ſtudium iam olim damnatū proſciſſumq; in his, qui ſæculo nuntium remiſiſſent, quod Magnus ille monachorum patens Gregorius, & ante eum Benedictus Baſilium imitati non tam doctrina, quàm vitæ exemplo tantopere ſunt deteſtati. Porro q *Aquilianarum* & *Arcadianarum legum* chartularius ille meminit, ſatis innuit Francos & Alemānos Romanas leges vel ante obtentū Italię regnū nō ignoraſſe. Harum n præſcripto Romani occupatas ab illis prouincias adminiſtrarant. Chriſtianorum aūt principum leges primus omniū D. Theodoſius Iunior Imp. Chriſtianiſſimus à Conſtantino I. Chriſtiano Imp. orſus codice vno cōplexus eſt, qui & *Theodoſianus* eſt dictus. Poſt quē annis minimū centum Iuſtinianus Imp. quæſtoris ſui Triboniani inprimis opera vſus, eum codicē, qui hodie in vſu eſt, ædidit plurimis legibus è Theodoſii voluminibus in ſua translatis, Ethnicorū etiā Principum, qui Cōſtantinum præceſſerāt legibus inſertis. Quod ipſum ſtudio ne ordinis aut æquitatis iuuādę, an magis in contemptū Chriſtianiſmi factū ſit, incertum eſt, etiāſi cōſtet Tribonianum non ſordidū modo hominē, ſed impium etiā fuiſſe. Potuit igitur Ludouico Hilderici filio, qui primus Francorum ad fidē Chriſti cōuerſus eſt, filiisq; eius & nepotibus Theodoſii codex notus eſſe nondū edito Iuſtiniani codice. Hic n. imperare cœpit, quum in Frācia regnarēt Ludouici filii. Verū poſteris Francis & Alemannis hoc maxime tēpore, quo hæc charta ſcripta eſt, notus eſſe & Iuſtinianus potuit. Et extant leges Arcadii Imp. quæ inſtrumenta omnia legitime cōfecta rata eſſe iubet, vt videre eſt in codice tum Theodoſii, tum etiā Iuſtiniani, vbi de teſtamētis agitur. Lege aūt Aquilia tenebatur etiā ille, qui chyrographum aut teſtamentū deleuiſſet: longe magis igitur qui violaſſet. Inde eſt, q legum illarū inſulſiſſimus ille ſcriba obiter meminit. Fuit aūt *Tigeruertus* ille, cuius hoc loco fit mentio, ſecundus eius nominis Francorum Rex, Theodorichi IIII. pater, quem cōſtare video Anno Dom. DCCXXV. de hac luce migraſſe, filiolo Theodorico relicto, quem Carolo Martello Maioridomus Franciæ ipſe moriens commendarat. Ante vero dictum à nobis hoc barbariores videri chartas Alemānicas quo ſunt vetuſtiores. Nec

facile

facile dixerim quid à ſcriba illo ſit vocabulo *fruniſcat* ſignificatū, niſi veroſimile eſt veterē vocem & (vt Feſtus Pompeius author eſt) Catonianam *fruniſcor* exprimere eum voluiſſe. Cato enim *fruniſcor* vſurpauit pro fruor aut fruiſcor, & *frunitum* dixit prudentem quod eo frui liceret. Et ſic Wolfuinum dicere voluiſſe; fruniſcatur Otomarus donatione illa, cuius chartam ego ſubſcripſi cum gratia Dei & ſancti Petri: niſi *fruniſco* a voce monoſyllaba *fron* enatum videri queat, qua Germani veteres commune publicum & populare dicebant: Hinc compoſita Fronfaſt / Fronkreiß / Frongart / Fronzehend / & fronen multis in locis de ſeruis dicitur, quando communes & debitas dominis ſuis operas præſtant. Sed ô duram & ineluibilem barbariem maiorum noſtrorum, quibus longo tempore nec Latine, nec Germanice ſcribere conceſſum fuit!

Vidimus & aliam coemptæ alimoniæ chartam, ſed non tam barbaram, quam etiam adſcribere libuit.

EGo Wildebold ſenio meo prouidens & ei quæ illud comitari ſolet penuria, trado ad monaſterium S. Galli, cui modo venerabilis Abba Hartmutus præeſt, terrulam meam: quam habeo in Vuonnuilare, hoc eſt xx. iugera, eo pacto, vt ipſa terrula ad domum peregrinorum ſeruiat; & ego ibi in domo Hoſpitum ſuſcipiar; & vſque ad finem vitæ meæ ibi victum & veſtitum habeam ſicut primus illorum iuniorum, hoc eſt omnibus annis veſtimentum lineum, & aliud laneum, & tertio anno pallium, ſi vetus ita attritum eſt, & calciamenta & alias impenſas accipiam ſicut cæteri in ipſo miniſterio. Et hoc volo vt ipſa poſſeſſiuncula nulli vnquam in beneficium praſtetur. quod ſi factum fuerit, vt ille ager ab Hoſpitali tollatur, & ego ibi victualia mea habeam, meaque mihi abſque vllius contradictione vindicem. Actum in ipſo monaſterio præſentibus, quorum hic ſigna tenentur. ſig. Engilramni Hoſpitarii. ſig. Hertarii. centurionis & aliorum teſtiū. ſig. Wilheri. ſig. Waldpert. ſig. Hartman. ſig. Richpert. ſig. Tancpert. ſig. Ruodpert.

Ego itaque Notker ad vicem Winidharti monachi ſcripſi & ſubſcripſi, notaui diem Dominicum xvi. Kalend. Iun. Annum xxx. tertium regni Hludouici Iunioris.

Sub Adalberto Comite Durgauenſi.

SEdulam illam & vigilantem curam pauperum peregrinorum, cuius priori libro meminimus, hæc charta confirmat. *Peregrini* autem à Germanis Bilgerin corrupte dicti ex Latina voce, qui hodie vulgo Bilgerin / id eſt peregrini appellantur. Durat adhuc *domus peregrinorum*, ſeu *Hoſpitale pauperum* cognominatum proxime ædem Otomaro dicatam, quod nunc *Hoſpitale fratrum* dicitur, Sācti etiam Otomari antiquis in monumentis nuncupatum & magnis quondam reditibus inſtructum. *Iuniores* autem delecti videntur Notkeri tempore ad pauperum & peregrinorum famulatū fratres laici, vt eo miniſterio exerciti & aſſuefacti hoc aptiores ad reliquam diſciplinam monaſticam ferendā fierēt, quo promptiores pauperum ſeſe curæ ſubmiſiſſent. Hodie in eadē domo palliati incedunt laici fraterculi & quidem barbati, ſed vnico tamen monachorum famulatu diſtricti & occupati. Pauperum enim cura in totum exoleuit. Fuit autem *Notkerus* monachus ille Sangallenſis, qui & ipſe demum inter Diuos relatus eſt, præſtāti quidē ingenio, ſed parum felici fuit ob barbariem in quam inciderat. Poeticen & Muſicen præcipuo ſtudio coluit. Extat n. vita B. Galli ſe authore hexametris verſibus deſcripta duris quidem ſillis & incomptis, ſed ratis tamen illo ſæculo. Liutuuardo autem Vercellenſi Epiſcopo & ſancti Columbani Abbati, Cancellario autem Caroli Groſſi, ſenex librum canticorum, quas *ſequentias* vocant, Germanis fratri-

bus & aulicis quidem Othario & Salamone flagitantibus inſcripſit, vtroque in opere Iſone quodam & Marcello, qui Sangalli docebant, magiſtris & præceptoribus vſus. Sub Hludouico autē Pii filio vixiſſe eum ſubſcriptio huius chartæ indicat, qui regno ſuo ad annum ſextum & tricesimum peruenit. Tot enim annos regni eius numerat Vrſpergenſis, vt errare conſtet quoſdam qui annis eum duobus tantum & viginti regnaſſe putant. Conuincitur enim veterum tabularum fide longe amplius eum regnaſſe, cum præſens charta annum regni eius XXXV. indicet. Succeſſit enim patri Anno Domini DCCCXLI. quo anno miſerabili pugna prope Fontanetum Ludouici Pii filii ſeſe afflixerunt. Exceſſit autem ex humanis anno Domini DCCCLXXVI. Sæpe quidem, vt etiam ſupra diximus, diuiſum Franciæ regnum. Atque inde factum, vt interdum multi & Reges & Imperatores Franci vno aliquo tempore fuerint, nec fratres modo fratribus, ſed & parentibus filii, aliis atque aliis in partibus regni diuiſione ad eum modum propagata, ſucceſſerint, nec parum variarint Chronographi, iam hos iam illos referentes, qui ſibi ordine ſucceſſerint. Proinde paucis hoc loco admonere viſum eſt, ne quem confuſius ab aliis relata implicarent. Imperatorum & Regum Francicorū, qui Alemanniæ præfuerunt, ſucceſſionem hoc fere ordine Chronographi noſtrates ponunt, vt Carolo M. primo illius regni Imperatori Romano filius Ludouicus Pius, Pio autem Lotharius F. huic Ludouicus F. huic Caluus, poſtea Ludouicus Calui filius Iunior dictus, atque huic proxime Carolus Groſſus filius, Groſſo vero Arnulphus, qui Groſſi ex Carolomanno fratre nepos fuit *Arnoldus* à monachis dictus ſucceſſerit. Reliquit autem & Arnulphus filium Ludouicum, qui & ipſe in imperio patri ſucceſſit Carolingorum (vt creditur) poſtremus. Inde enim rebus Francicis collabefactatis inclinare imperium in Germanos Tranſrhenanos cœpit circiter annum Domini DCCCCX. ampliſſimum ſine controuerſia futurum, niſi Franci ſeſeipſos odiis prœliisque inteſtinis profligaſſent. Integrum enim & ſolus quidem imperium à Carolo patre Ludouicus acceperat, ſed hoc humanis rebus exempto filii immodica regnandi cupiditate accenſi ita ſunt funeſtiſſimo prælio commiſſi & attriti, vt nō tam inter ſe regni vires viſi ſint diuiſiſſe, quàm perdidiſſe. Id quod multis regnis & ipſi inprimis Romano Imperio exitiale fuit. Porro Ludouici filii ex Irmingarda priori coniuge nati fuere Lotharius & Ludouicus & Pipinus: ex Iuditha autem Guelfa poſteriore Carolus cognomento Caluus: quorum Lotharius patre etiamdum viuo quum Italię præeſſet à Paſchali Pontifice vnctus & coronatus ac mox à patre in imperii conſortium aſcitus eſt, cum illo poſtea in pugna ad Fontanetum victo (ſolus enim regnum paternum ſibi vendicarat) Carolus & Ludouicus regnum diuiſerunt. eo pacto inito, vt Romanam Franciam Carolus, Theutonicam Ludouicus, internam & meridianam partem cum Italiæ regno Lotharius retento Imperatoris nomine gubernaret. Horum frater Pipinus, cuius etiam ſupra mentio facta eſt. Aquitaniæ Rex viuo dum patre conſtitutus eſt. Neque quiſquam horum ſine prole & hærede deceſſit, tantumque venerationis apud vrbis Pontifices Francicum nomen illo tempore habebat, ob Caroli videlicet & Ludouici memoriam, vt quoſuis partium illarum Reges Romam profectos proni & volentes Cæſares crearent & vngerent, Lotharius Lotharium genuit Iuniorem, à quo *Lotharingia* quidam datum nomen autumant, quamuis Otto Friſingenſis à Seniore vocatam ſcribat. Præterea Carolum prouinciæ Gallicæ Principem (hanc enim à patre adminiſtrandam ſuſceperat, vt Otto tradit & Vrſpergenſ. etiam meminit) & Ludouicum, qui patri imperio defungenti ſucceſſit, & Italiæ regnum tenuit. Pater enim imperio quoad an-

nis plus minus quindecim geſſerat, abdicato monaſtico habitu apud Promiã cœnobium conſenuit. Lotharius Iunior ab Hadriano Pontifice excõmunicatus, q; Thiebirgam vxorẽ ſuam iniquè repudiauerat, Placentiæ mortuus eſt. Pipinus aũt & ipſe Ludouuici Pii filius filium genuit Pipinum Aquitanici regni hæredem, quem Caluus poſtea Epiſcoporum quorundam conſilio tonderi & apud Sueſſiones in monaſterio S. Medardi vitã agere iuſſit. Idem Carolus Caluus quanquam minimus natu inter Pii filios, tamen à patre viuo Rhetiam Alemanniamq; & Burgundiæ partem vixdũ pueritiam egreſſus ſuſcepit. Inde patre mortuo Galliam interiorem eo diuiſionis pacto, cuius ſupra meminimus, ſortitus eſt, quam ſane multis annis adminiſtrauit. Demum morte Ludouuici, qui Lothario patri ſucceſſerat, audita, fortiſſimo cum exercitu Italiam ingreſſus Romæ ab Ioanne VIII. Imperiali corona redimitus & vnctus eſt anno Dom. DCCCLXXV. Tertio deinde anno ex Italia proficiſcens in ipſis Alpium iugis veneno ab Ludouuici Iunioris filiis per Iudæum quendam Zedechiam ſubornato extinctus eſt anno Dom. DCCCLXXVIII. Nocuiſſe ei immodicam arrogantiam creditur, quæ multo ſæpius inuidiam vel potentiſſimis monarchis conflauit. Dolendum autem ita Francos Francis inuiſos fuiſſe, vt eo modo regni ſui Maieſtatem premere & affligere libuerit. Caluus igitur filium reliquit Ludouuicum, qui Balbus cognominatus, qui & ipſe patri ſucceſſit duobus itidem filiis relictis, Ludouico ſcilicet, qui haud multis annis vixit, & Carolo, qui puer admodum patrem amiſit, plerisque poſtea Simplex dictus. Hic fratre mortuo paternum regnum factionib. plenum ægrè indeptus, demum & inſidiis interceptus, & quinquennali cuſtodia detentus ex humanis exceſſit, infante Ludouuico relicto, cui ex Hainrichi primi eius nominis Imp. filia Lotharius filius genitus eſt, quem patri in regno ſucceſſiſſe Abbas Vrſperg. tradit. Atq; hactenus quidẽ de Calui linea, nunc de Ludouuici (quẽ alii Iuniorẽ, q; Ludouuici Pii filius, alii ſeniorẽ, quia Ludouuici III. pater, vel propter Ludouuicũ Lotharii filium, qui nepos eius fuit, nominarunt) item Lotharii & Calui fratris prole, quæ noſtrate, hoc eſt, in orientali Francia regnauit, dicemus. Ludouuico enim tricesimo ſexto regni ſui anno defuncto liberi ſuperſtites fuere Ludouuicus, Carolus & Carolomannus, quorum Ludouuicus Francorum orientalium Rex, Carlomanno breui mortuo, Baioariam recepit, vulgo *Baioariorũ & Alemannorum Rex* dictus. Carolus aũt & ipſe in Alemannia regnans poſt patruum ſuum Carolum Caluum Imp. veneno ſublatum ingenti cum exercitu ſuperatis alpibus Romam vxore comite contendit, & à Ioanne Octauo, qui & Caluum vnxerat, vnà cũ Richgarda coniuge vnctus & Imperator appellatus eſt anno Dom. DCCCLXXXI florenti deinde & amplo imperio euectus partium cum orientalium tum occiduarum regni Francici, qui poſt mortem tamen patris diuiſo inter fratres regno ſolam Alemanniam cum aliquot Lotharingiæ vrbibus, quas ob vini copiam ſibi delegerat, recepit: *Groſſus* autem ſeu *Craſſus* à corporis habitu (vt creditur) cognominatus eſt. Regnauit autem cum fratribus pluſculis annis. Vnde factum arbitror, vt Chronographi quidam, inter quos & Lambertus eſt, tertiũ Ludouuicum ſecundo Ludouuico patri ſubſtituerint. Regnauit n. & Tertius Ludouuicus ſolus per orientem, ſed cum Carolo tamen Carlomanno aliquandiu. Sexto aũt imperii florentiſſimi anno Craſſus ſubito morbo correptus nec tã corpore q̃ animo deficiens, à regno deiectus, & eius in locũ Craſſi ex fratre nepos licet illegitimus in Regem electus, nec multo poſtea Imperator appellatus eſt. Carolus aũt eodem anno, quo regno eſt priuatus, Kalend. Ianuarii mortuus, & apud Augiam maiorẽ ſepultus eſt an. Dom. DCCCLXXXVIII Princeps optimus, ſed prodigus magis q̃ liberalis,

pra-

prætetea & luxui & inerti otio deditus: Litteratorum tamen amantiſſimus,
& qui religioni addictis nihil non concesſerit. Donauit enim quædam &
monaſterio Sangalli, patrem videlicet imitatus, qui prior nonnulla donaue-
rat. Horum enim Principum prope ſolorum liberalitatem Monachi Sanct-
gallenſes ſenſere, cum priores perparca in ipſos manu fuiſſent. Ottho Fri-
ſingenſ. ſcribit eum tantam ad egeſtatem veniſſe, vt vel panis egens Arnol-
phi ſtipendiis fuerit alitus. Non prætereundũ hoc loco, Carolum Craſſum,
poſtremum imperatorem Franciæ, Italiæ regnũ nullo dum Rege alio quie-
tè adminiſtraſſe, ſub cuius mortem Romani Caroli Calui faſtu & arrogantia
territi Berengarium Longobardum, laudatiſſimum in re militari virum,
Regem Italiæ, ac mox Imperatorem conſtituerunt: qui moriens Berengari-
um Secundum atq; item Tertium eius nominis ſucceſſorem habuit. Verum
hunc Ottho primus à Paſchali Pontifice, cui ſuſpecta eſſe Berengariorum
potentia cęperat, primũ deuicit, deinde rebellionẽ meditantem oppreſſit &
vna cum cõiuge in exilium relegauit. Arnulphus Caroli Craſſi, vt dixi, nepos
1 ſexto anno poſt regnũ acceptũ Imperator factus eo honore reliquo ſexẽ ó
functus eſt. Filios duos habuit Zuentebaldũ, quẽ à Rege Morauorũ Zuẽte-
baldũ, q ſacro de fonte ipſũ leuauerat, nominari voluit, cui in comitiis wor-
matiæ habitis Principũ cõſenſu Lotharii regnũ tradidit: quãuis nõ deſint q
2 Zuentebaldũ illegitimũ Arnolphi filium eſſe dicãt: filios autẽ legitimes ex
Agnete priore cõiuge Græca Arnolphũ cognomẽto Malũ, Baioariorũ Re-
gem, cuius witichindus libro primo mentionẽ facit, & wernherũ Sueſium
comitem: ex poſteriore aũt cõiuge Dieta Ludouuicũ hunc noſtrũ & Chun-
radum, cui poſt mortẽ Zuentebaldi, q eum fratri Ludouico legitimè electo
ſeſe opponeret, publico bello oppreſſus & necatus eſt, Lotharii regnũ obti-
git. Plurimũ negocii Arnolpho cum Berẽgario primo cumq; Hunnis fuit, q
tum primũ finitima Vngariæ loca & ipſam etiã Germaniã hoſtilibus incur-
ſionibus infeſtare cępant. Arnolpho ex elephãtiaſi mortuo & Ratisbonæ ad
S. Emerammũ ſepulto, Ludouuicus filius ſucceſſit. Is antequã Imperatorio
nomine inſigniretur, 12. regni anno ſine hærede moritur anno Domini 912.
Ratisbonæ ad patrẽ ſepultus. Hunc falsò qdã à Berẽgario captũ & orbatum
luminibus tradidere, cũ ipſum tamẽ Ludouico Boſonis Regis Lõgobardorũ
filio accidiſſe Luitprãdus Ticinẽſis teſtatur. Poſtremus aũt Carolingorum
Germanici regni fuit Ludouicus Arnolphi filius: ſtatim n. Chũradi & Hain-
richi ex Trãsrhenanis Danubianisq; regionibus electi inſecuti ſunt. Atq; ha-
ctenus qdẽ de Ludouici Pii filiis eiusq; poſteris dictũ ſit: q ampliſſimũ Frãco-
rum regnũ eo modo, quo dictũ eſt, diuiſum ita adminiſtrarunt, vt ad vſq; eius
caſum & interitum nemo poſtea ſolus tale tenuerit, quale ipſum Ludouicus
Pius à Carolo parẽte acceperat, ipſaq; functio Impatoria nullo certo ordine
ſed velut deſultoria iam his iam illis obtigerit. Certò aũt cõſtat regnum illud
nobile Francorum nunquã aut potentius fuiſſe aut illuſtrius magis extitiſſe
quàm quando ipſum Ludouuicus adminiſtrauit. Ad *Notkerum* autem quod
attinet, habeo authores q tradunt Leodienſem eum Epiſcopũ factum eſſe.
Quod ſi eſt, mirãdum eſt ne verbo quidẽ eius rei noſtros meminiſſe, qui plu-
rium tamen meminêre. Cõſtat tamen plures fuiſſe Notkeros quorũ primus,
qui hãc chartã ſcripſit Poetices & Muſices, vt diximus, imprimis ſtudioſus &
aliarũ artium cognitione clarus, ob linguæ tarditatẽ *Balbulus* cognominatus.
Is primo anno Chunradi Impat. eius nominis primi mortuus in canonẽ ſan-
ctorũ poſtea relatus eſt. Alter fuit qui *Piperisgranum* ab ingenii acumine no-
minatus eſt. Tertius Medicus fuit & Pictor, quẽ Otho primus Imp. cum Ro-
mã rediẽs Sangallũ diuerteret, cæcum & ſenio cõfectũ inuiſit. Huius ne pos

ex to-

ex ſorore *Notkerus* cognomine *Labeo* iuuenis admodum Otthone II. Imp. approbãte Abbas monaſterii factus eſt. De quibus omnibus in peruetuſto quodam codice hos verſiculos legi:

Balbus erat Notker, Piperis granum fuit alter,
Tertius hic Labeo datus eſt agnomine lato
Pectore mandatum geſtans Labeo quoque latum.
Latior hic Labeo puto nemo videbitur illo,
Ecce fauos labio quales ſtillat tibi lato.

CHARTÆ PRECARIÆ EXEMPLVM SVB EODEM LVDOVVICO ſcriptum.

CHriſti adiuuante clementia complacuit mihi Grimaldo Abbati *vnà cum conſenſu fratrũm, nec non & Aduocato noſtro Podololto, vt res quas* Haſuo *Presbyter ad noſtrum tradidit monaſterium ei per hãc precariam repræſtaremus, quod & facimus. Tradidit enim nobis prædictus Presbyter vnam hobam cum manu Chumberti in pago Argengaune in loco qui dicitur* Arguna, *eo videlicet pacto, vt ipſe præfatam ſuam hobam omne tempus vitæ ſuæ poſſideat cenſumq; inde annuum perſoluat, id eſt vnum denarium. Et ſi prædictam hobam redemere voluerit, cum ſex denariis redimat. Si autem ipſe nõ redemerit, & eius obitus de hac vita contigerit redemptione nõ peracta, tunc prænominata hoba ſine vlla contradictione redeat ad monaſterium S. Galli perpetualiter poſſidenda. Actum in* Waſſerburc *publice præſentibus iſtis, quorum hic nomina notãtur. Sig.* Grimaldi Abbatis *& Aduocati* Podololti, *ſig.* Walt harii *ſacratarii. ſig. Ruadhai Hoſpitarii. ſig. Engilrami portarii. ſig. Paldariti cellerarii. ſigna aliorum teſtium, Selbo, Engilgold, wiſtrich, Folcarath, Ruadine,* Liutpold, *Rathelm, Theothold,* wilhelm, *Sigiheri, Feitir.*

Ego itaque Otine *ad vicem* W*otonis ſcripſi & ſubſcripſi. notaui diem Veneris* v. Non. Octob. *An.* xxiii, *Hludouuici Regis.*
Sub W*odalricho* C*omite*.

QVid *precarium* ſit, & quid *precario* poſſidere, libro primo eſt dictum: ſimiliter & quid *hoba*. R*epræſtare* dixit rem donatam donanti certa cõditione locare, q; ætas illa *rem donatam vſufructu in beneficium accipere* dicebat. Notandum vero & his qui donaſſent ſæpe copiam factam minimo pretio redimẽdi, quod donatũ fuiſſet, vt hac de charta diſcitur. Quod ea cauſa cõiicio à monachis factũ, quo libẽtius Comites donandi morẽ ferrent & probarẽt. Odioſum n. videbatur duriora flagitare illos, q ſpõte obtuliſſent, & raros habebãt illa ſæcula, qui ſemel donata redimerẽt, præſertim precario recepta: tantum religioni illi monaſticæ & Canonicæ tribuebatur. Eſt aũt A*rguna* vicus celebris iuxta lacũ Brigantinum ab amne, quẽ vulgo A*rgum* vocant, dictus, atque inde etiã A*rgengauu*. Germani n. tractũ aliquẽ ruteſtrem G*ouu* vocitant, qua- 1
lem & *pagi* vocabulo ſignificaſſe Cæſar videtur de bello Gallico ſcribens non vno in loco. Mirum aũt ſic cõfertim ſeſe longinqua in loca cõferre conſueuiſſe monachos officiarios donationum gratia. Sæpe enim ita factum veteres chartæ indicant: & arbitror non alia magis cauſa ab illis ſic ad publicos conuentus, quos mallos & placita vocabant (de quibus ſupra) concurſum fuiſſe, 2
quàm vt rebus augendis cumulandisq; inhiarent. Profecto magna cura, ne dicam cupiditate ab illis ſemper & acceptæ ſunt religionis obtẽtu donationes, & multorum teſtium fide ne dilaberentur, ratificatæ.

Iam quo cõſtaret, quod libro primo docuimus, ſeruitia non modo liberalitate Principum; ſed priuatorum etiam hominũ, monaſteriis donata & tradita fuiſſe, veteris chartæ exemplum adiungemus, quę ad hunc modũ habet:

VNicuique enim conuenit opere adimplere quantum ei vires ſuppetunt, quod Domini iuſſione conſtat eſſe traditum: Date, & dabitur vobis. Quapropter ego Cozolt hac voce Dominica corde compunctus trado ad monaſterium N. quinque mancipia, quorum iſta ſunt nomina Theotmunt, Otmunt, willimunt, wolafrid, Wannida: eadem videlicet ratione, vt eadem mancipia ad me recipiam tempus vitæ meæ: poſt obitum vero meum abſque vlla marricione ad iam dictum monaſterium firmiter permaneant perpetualiter poſſidenda. Si quis vero contra hanc traditionis chartulam venire temptauerit, aut frater meus Adelbert, aut aliquis nepotum meorum, aut qualiſcunque perſona, in ærarium Regis multam componat, & conatus ſui priuetur effectu, firmaque & ſtabilis chartula huius traditionis permaneat ſtipulatione ſubnexa. Actum in Oninuuane publice præſentibus iſtis, quorum hic ſignacula continentur: Signum Cozolti, qui hanc chartulam fieri rogauit. ſig. Warimheri, Heitari, Alpheri, Adalprecht, Stritgrim, Item Alpheri, Othind, Wolfprecht, Nandker, Strello.

Ego itaque warimbertus indignus Leuita ſcripſi rogatus & ſubſcripſi. notaui diem Lunis prid. Kalend. April. Anno III. Ludouuici Regis Alemannorum.

SAtis indicat chartula hæc qualem ſenſum ſcripturis tribuerint monachi plus ſatis auari, dum in aucupando emulgendoq; lucello ſic torquent locos aliquot, qui ad dandum Chriſti fideles adhortantur, vt palam cõſtet non habuiſſe flagitãdi modum. Date iuſſit Dominus, ſed egenis & ægrotis adeoq; alimoniæ quærendæ occaſione deſtitutis, non illis, quibus victus & amictus ſuppetit, quiq; vltro ſuſcepto otio & ceſſatione malũt aliis oneri eſſe ſine fructu vllo, quàm operam dare, vt negotio honeſte partis rebus vti liceat. Mirũ autem tanta ipſum confidentia factum eſſe, vt mox paulo mendicitatis titulo religionem iactare non puduerit, aliis interim inſignes ſibi opes clauiũ poteſtate vendicantibus, qui vafro ſuo artificio vel à mortuis (vt in prouerbio eſt) tributum exegerunt. Porro hodieque ditiſſimis in monaſteriis id genus ſcripturæ Corlonis præfiguntur: *Date & dabitur vobis: Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis.* Addũtur & encomia; *Sapienter collocat beneficium ſuum, qui pro tranſitorio promeretur æternum.* Et item: *Qui parce ſeminat, parce metit.* Proinde & mancipia etiam donata ſunt pro animarum remedio, quę & ipſa ſunt recepta, hoc eſt ea conditione donata, vt non niſi ab obitu donantis redderentur, non ipſa modo nominatim recenſa, ſed filii etiam filiæq;. Parentum enim nomine & proles continetur: alioquin pluſquàm leuis donantis fuiſſet cõditio. *Marricione* pro tergiuerſatione & calumnia accepiſſe videtur. *Marrire* enim verbum in Alemannia puto natum, altercari & calumniari ſignificat. Nam vulgo etiamnum **Marraſſen** dicunt leuibus de rebus altercari. Scripta eſt hæc charta ſub Ludouuico Seniore: nec difficile fuerit annum Domini colligere ex anno regni. Hic Ludouuicus, vt eſt dictum, tres filios habuit, Carolum cognomento Craſſum, & Carolomannum Arnulphi patrem, præterea & Ludouuicum Regem, qui fratri Carolomanno in Ducatu Baioariorum ſucceſſit: de quo alio loco admonebimus.

Licebat autem, Lege Alamannorum permittente, ſeruos ſeruasq; mutare concambio, vt vocabant, non minus quàm prædia. Et concambii quidem ſeruitiorum hoc exemplum legimus.

NOtum ſit omnibus præſentibus atque futuris, quod ego Bernhardus Abba monaſterii ſancti Galli, rogatus ſum pro concambio cuiuſdam ancillæ monaſterii noſtri, cui nomen eſt Paldſind, à quodam homine, cui nomen eſt Tiſi. Conuenit igitur atq; complacuit ex vtraq; parte, vt nos illi traderemus prædictam Paldſindam, & nos è contra in cõcambium reciperemus ancillam proprii iuris ipſius nomine Adalbiltam. Quod

cuius

tum conſenſu fratrum noſtrorum, & cum manu Aduocati noſtri Witonis firmauimus atque peregimus. Actum in Wintatura publice in præſentia Legatorum Imperatoris Salomonis Epiſcopi, Kotzperti Comitis, Ruadhai Abbatis, Hilteboldi Comitis, in præſentia Adalberti Comitis. Sig. Bernhardi Abbatis & Aduocati eius wittonis, qui hoc patrauerunt. ſig. Landtfrid, Rochfrid, Andreas, Ichere, Reginger, Pato. Kunderoch, item Landfrid.

Ego itaque Ratpert indignus Leuita ſcripſi & ſubſcripſi. Notaui diem v i. feriam iii. Idus Nouemb. Annum Caroli imperatoris v. ſub

Adalbertum Comitem.

PActa & contractus tum fratrum conſenſu, tum Aduocati etiã ſtipulatione firmabantur. Dabantur autem à Principe *Aduocati*, vt ſupra eſt dictum: quibus poſtea *Ammanni* (vulgo dicti) ſucceſſere: deinde & *Curiæ magiſtri* illis in cœnobiis, quæ cõuerſa ad ſæculum maiorum Inſtitutis & diſciplinæ nuntium remiſerant. Innuit autem charta & hoc genus cõtractuum pactorumq; coram legatis Regiis peractum nõ minus interim & aliis de cauſis cognitum fuiſſe. Non legimus autem in horum temporum chartis, niſi vel Abbatis vel Aduocati vel Præpoſiti ſignum, vt ſit veroſimile nullo dum communi ſigno fratrum conſenſum fuiſſe expreſſum. Priuatim enim ſignarunt chartas plurimas monachi officiarii, Decanus puta & Camerarius, Sactatarius, Cellarius, Portarius, Hoſpitarius, &c. Sed poſtea factum Abbatum inſolentia & libidine, vt hæc à parte cœnobiorum prouenitibus fratres vnanimi conſenſu conſulendum duxerint, obtẽto videlicet ſignandi iure. Quod quidẽ à tribus proximis ſæculis ita inoleuit, vt parum hactenus ratum fuerit quicquã Abbatis conſenſu, niſi huius ſigno & fratrum ſigillum acceſſerit. Scripta eſt autem hæc charta ſub Carolo Imperatore non M. illo Pipini filio, ſed Craſſo, ſeu (vt alii cognominarunt) Groſſo, qui etiam *Maleferiatus* dictus eſt, Caroli M. pronepote. Sub hoc enim Bernhardus Abbas, cuius hæc charta meminit, vixit. Tres autem fuere Caroli Imperatores (vt Carolum Simplicem intermittamus.) Primus Pipini filius, in quem primum omnium Francorum, neglectis Orientis Principibus, imperii Romani honos à Pontifice Romano translatus eſt. Secundus Caluus cognominatus, Ludouuici Pii filius. Tertius Groſſus Senioris Ludouuici filius. Obſeruatumq; tam Caluum quàm Craſſum *Magni* ſibi cognomen vſurpaſſe: vt plane errent qui non ſatis expenſa teporum ſupputatione repente ad Carolum Pipini filiũ animum adiiciunt, vbi publicis in tabulis diplomatisve *Magni* cognomen legũt. De Caluo quidem non video dubitari, quin ſe *Magnum* cognominarit. Graſſi autem diploma extat Sangalli nuper à me viſum, in cuius ſigillo plumbeo ipſe Imp. laureatus cernitur cũ hac inſcriptione: CAROLVS M. AVGVSTVS. & in altera ſigilli parte hæc verba itidem laureo ſertulo incluſa leguntur, RENOVATIO REGNI FRAN. In fine autem diplomatis hæc verba ſcripta ſunt: *Data Non. O.......* *Anno incarnationis Domini* DCCCLXXXIII. *Indictione ſecunda. Anno vero imperii Domini Caroli in Italia* III. *in Francia* II. *Actum Papiæ in Dei nomine feliciter.* Ex ſupputatione ergo annorum colligitur hoc diploma ſexaginta nonem annis poſt Caroli primi Imperatoris mortem ſcriptum fuiſſe, nimirum Craſſo imperante, qui, vt diximus, mortuo iam Caluo Anno Domini DCCCLXXXI. Romæ eſt à Ioanne Pontifice coronatus. Vt ſinamus interim quod non conſtat, vel Pipinum Martelli filium, vel Carolum, vel Ludouuicum Pium quicquam donaſſe, tribuiſſeve cœnobio Sangalli, præter diplomata quædam immunitatum aduerſum Nobilium & Epiſcoporum ſupinitatem

impetrata, præterea & ius illud priuatim eligendi quem ex ſuis vellent. quod ſubinde tamen ipſi Principes neglexere. Primus omnium Senior Ludouuicus quædam donauit, quem proxime ſecutus Craſſus filius inter alia pluſcula donaria Abbatiolam illam Maſſinenſium, quæ in agro eſt Ciſpadano, cuiusq; illo diplomate mentio fit, Sangallenſi monaſterio, Luituuardo Cancellario ſaragenre, attribuit (iam tum enim auaritia inualeſcente monaſteria à monaſteriis abſorbebantur.) Verum hac de re Ratpertus quidam monachus Sangallenſ. qui ſub Craſſo vixit, abunde retulit in eo libello, quo Abbatum aliquot vitas vſque ad ſua tempora, hoc eſt ad Caroli Craſſi obitum, complexus eſt.

Exemplum MANVMISSIONIS vetus hoc loco apponere libuit. Habebat enim & MANVMISSIO locum, in Alemannia præſertim ſeruis plena.

AVthoritas Eccleſiaſtica patenter ammonet, inſuper & poteſtas regia Canonica religioni adſenſum prabet, vt quemcunque ad ſacros ordines ex familia propria promouere Eccleſia quaque elegerit, in præſentia ſacerdotum Canonicorum ſimul & Nobilium laicorum, & eius cui ſubiectus eſt, manumiſſione ſub libertatis teſtamento ſolemniter roboretur. Idcirco ego in Dei nomine Engildruda quondã ancilla Dei cum manu Aduocati mei Richolfi, quendam meum famulum nomine Sigimarum ſacris ordinibus dignum in præſentia nobilium virorum liberum ab omni vinculo ſeruitutis dimitto. Cui Romana per hoc authoritatis teſtamentum ſtatuo ita vt ab hodierno die & tẽpore bene ingenuus atque ſecurus permaneat, tanquam ſi ab origine fuiſſet parentibus procreatus vel natus: eandem pergat partem quamcunq; volens Canonice elegerit, habens q; portas apertas, ita vt deinceps nec mihi nec ſucceſſoribus meis vllum debeat noxia conditionis ſeruitium neque aliquod libertatis obſequium, ſed omnibus diebus vita ſua ſub certa ingenuitate ſicut alii ciues Romani per hunc manumiſſionis aut ingenuitatis titulum bene ſemper ingenuus atque ſecurus exiſtat, ſuumque peculiare quod habet, aut quod adhuc adquiri poterit faciat inde ſecundum canonicam libertatem quicquid voluerit. Et vt hæc teſtamenti ac ingenuitatis authoritas inuiolabilem obtineat firmitatem, Ego Engiltruda & Richolf Aduocatus meus amborum manibus ſubterfirmauimus. Sacerdotes quoque ita nominati manus ſuas in præſentem ingenuitatis chartulam miſerunt, Pero, Adalman, Hiltiger, Rodpot, Baldolt. Rantolf. Actum in villa Hoſtrahun nuncupata in præſentia Salomonis & Reginolfi miſſis domini Ludouuici Regis. Sig. Hiltibaldi Miſſi Honorati Comitis. ſig. Otkis. ſig. Liutprecht. ſig. Hadpert. ſig. Luitram. ſig. Oto. ſig. Adelcoz. ſig. Ruadmunt. ſig. Wilihelmi. ſig. Dioterih. ſig. Reginolt. ſig. Rathelm. ſig. Pitto. ſig. Hemmo. ſig. Liutpold. ſig. Adalhelm. ſig. Wolfart. ſig. Elliubold. ſig. Egibrecht. ſig. Frotmant. ſig. Henno. ſig. Nordeloh. ſig. Sigmar. ſig. warmunt. ſig. Eſurih. ſig. Danker ſig. Ruodhart. ſig. Subo. ſig. Wolfhart. ſig. Ratpert. ſi. Altebrot.

Ego itaque Wato Diaconus rogatus ſcripſi & ſubſcripſi. Notaui diem Iouis in VIII. Id. Octob. regnante Domino Hludouuico Rege Alemannorum & Peioariorum.

Sub Chunrato Duce nobiliſſimo feliciter Amen.

FRanci & ipſi deuincendis hoſtibus iure gentium vſi plurimos ex captiuis in ſeruitutẽ redegerunt: inprimis autem Alemannos, quos nõ victos modo frequenti ſeruitute grauarunt, ſed rebelles etiã ſemel iterumq; grauiſſime afflixerunt. In regnis enim ambiendis & figẽdis ſedibus dubitare me fateor, an vllæ vnquam gentes perinde in ſeipſas ſæuierint, atq; Germani ſæuierunt in Germanos. De Herulis enim hoc & Gotthis & Longobardis, præterea & Burgundionibus & Wandalis & Francis & Alemannis & Nortmannis Anglisque & Saxonibus clariſſima hiſtoria teſtatur. Non ſolum autem Alemannos Franci Rhenum tranſgreſſi, ſed alias itidem gentes eodem ſerui-

tutis

niſi iugo grauarunt. Vnde factum eſt, vt & reliqua Francia ſeruis abundarit. Seruum autem vulgo noſtri ein eignen Mann / oder Leibeignen Mann/ vocant, ſicut ſeruam ancillamve ein Leibeigen Weib. Et ſatis conſtat noſtratium ſeruorum longe meliorem conditionem fuiſſe, quàm veterum Romanorum. Noſtris enim propria bona poſſidere; propriis in domibus agere licet. Nec enim in domini familia cenſentur; & alicubi iudicandi munere fungi & teſtimonium ferre, adhæc & hæredes ab inteſtato relinquere, & in iudicio ſtare, & rem propriam negotiari, ſed & cum dominis ſuis contrahere poſſunt: quorum nullum priſcis illis iure Romano ſeruis permittebatur. Vitæ autem necisque poteſtate, quam veteres domini in ſeruos habebant, ſic exempti ſunt, vt hodie non liceat in ſeruorum delicta & maleficia, niſi publico iure & iudicio expoſtulare. Multis enim in locis non ſerui modo, ſed ipſi etiam domini alienæ poteſtati meri imperii ſubiecti ſunt. Tamen hiſce interim oneribus grauantur, quod impune illis non niſi cum ancillis propriæ familiæ contrahere matrimonium licet, niſi ex pacto (de quo infra monebimus) aliud fuiſſet permiſſum, quod liberi matrem ſequuntur, qui alioqui in liberis aut ciuitate donatis patris poteſtatē ſequuntur: quod certas operas dominis ſuis præſtare coguntur; quod fugere, latitare, ſtatum diſſimulare infamiæ nota & amplioris pœnæ irrogatione vetantur: quod ciuitatem Romanam ambire, aut ſacros ordines obire, niſi manumiſſis non licet: quod vſuticertis & ſtatis quidem exactionibus deteruntur, vtpote pullis, gallinis, nummis, certis operis, quas alicubi vulgo Tagwerck/ alicubi Fronwerck, interim etiam Ectagwerck appellant. quibus oneribus etiam liberti, quorū alibi mentionem faciemus, patronis ſuis obligantur. Neque enim olim par libertas omnibus, neque noſtris hodie libertis libertinisve par manumiſſionis beneficium obtigit. Seruis mortuis ætate noſtra nō filii modo filiæve, ſed ipſi etiam domini ſuccedūt, alicubi dimidia bonorum parte, multis in locis tertia, plerisq; vel quarta: interim & veſtes exiguntur ſelectæ, & pecora ſtabulis extrahuntur, nec ſine ordine, quo vel pater vel filiusfamilias maior minorve natu ex humanis exceſſerit. Qua de re ſupra aliorum diligentiam Vlrichus Zaſius iure conſultus doctiſſimus in libro Singularium intellectuum pluſcula adnotauit. Apud veteres vna prope omnium ſeruorum conditio erat, niſi quod illis quemadmodum & Francis & Alemannis quidam publici erant, quidam priuati. Ex publicis autem ſeruis *Regii* ſeu *Fiſcalini* dicti noſtris, quorum vectigal & vſufructus ad fiſcum pertinebat. Erant & *Eccleſiaſtici*, qui operas ſuas Eccleſias pendebant. Cæterum & Regiorum & Eccleſiaſticorū longe melior erat conditio, vſque adeo ciuiles domini Epiſcopos & monachos benignitate vicerunt: cum contra hos vel vno religionis nomine admonitos ne oblatam quidem ſibi hāc ipſam ſeruitutis miſeriam tam durè tractare decuiſſet, ſi modo veram magis quàm ſimulatam religionem profiteri voluiſſent. Erant et & Nobilium & priuatorum hominum ſerui, quorum lōge æquiſſimæ erant ſtatus ſui conditiones. Apud Francos enim, ſicut & apud Romanos, *Manumiſſio*, id eſt libertatis datio, eximium locum habuit: & eſt natura comparatum, vt ad libertatem, quæ generi humano præ omnibus animantibus donata eſt, omnes aſpiremus. Verè enim Vlpianus IC. *Manumiſſiones*, inquit, *iure gentium ſunt. Eſt autem manumiſſio datio libertatis: nam quamdiu quis in ſeruitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt: & manumiſſus liberatur à poteſtate. Quæ res à iure gentium originem ſumpſit: vtpote cum iure naturali homines liberi naſcerentur, nec eſſet nota manumiſſio, cum ſeruitus eſſet incognita. Sed poſteaquam iure gentium ſeruitus inuaſit, ſecutum eſt beneficium manumiſſionis, & cum vno naturali nomine omnes homines appellarentur, iure gentium tria eſſe cæperunt hominum genera, liberi, &*

his contrarium ſerui,& tertium genus liberti,id eſt qui deſierunt eſſe ſerui. Hucuſque Vlpianus. *Libertas* autem, vt eam Florentinus Iureconſultus definit, *naturalis facultas eſt eius quod cuique facere licet, niſi quod vi aut iure prohibetur. Seruitus* autem *conditio eſt iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubiicitur. Serui autem ex eo appellati ſunt, quod Imperatores captiuos vendere* iubent, *& per hoc ſeruare nec occidere ſolent. Mancipia vero dicta, quod ab hoſtibus manu capiantur*. Ergo libertatis in ſeruo reſtituendæ vnica medela manumiſſio eſt, hoc amplius Chriſtianis cum ſeruis tum dominis digna, quod ſcriptura etiam ſeruos ad libertatem (modo ipſam commode aſſequi poſſint) adhortata eſt, & in domino eximium & dignum laude charitatis ſpecimen eſt, ſi Chriſtianæ libertatis memores hoc ipſum donent fratribus vere liberis, quod ipſis ita dominus donauit, vt fidei quoq; libertatem adiecerit, qua cum ſeruis in vnũ Chriſti corpus coaluerunt. Piè ergo ſententia mea beatus Gregorius Montanum & Thomã Eccleſiæ ſuæ, nempe Romanæ, ſeruos manumiſſuros in hæc verba præfatur: *Cum Redemptor noſter totius conditor creaturæ ad hoc propitiatus humanam carnem voluit aſſumere, vt diuinitatis ſuæ gratia dirupto, quo tenebamur captiui, vinculo ſeruitutis priſtinæ, nos reſtitueret libertati, ſalubriter agitur, ſi homines, quos ab initio natura liberos protulit, & ius gentium iugo ſubſtituit ſeruitutis, in ea natura, qua nati fuerunt, manumittentis beneficio libertati reddantur*, cum his quæ ſequuntur. Nec ſine naturæ inſtinctu factum eſſe credimus, vt Ethnici etiã libertati donandæ adeo fauerint, vt falſam etiã cauſam manumiſſionis ſemel probatam non retractarint: præterea bona teſtamentorum, ex quibus nemo hæres exiſteret, ea vna cauſa addici alienis paterentur, ſi in ipſis manumiſſio vel directa vel fideicommiſſaria adſcripta fuiſſet libertatum conſeruandarum cauſa, veluti veteri iure proditum eſt: ſed & perpetuam eſſe libertatem voluerint, niſi culpa eius, qui ipſa ſemel eſſet donatus, diuerſum cõmerita fuiſſet. Manumittebantur autem veteres ſerui iure Romano ex dominorum cõſenſu ac voluntate vel apud Conſulem vel Prætorem vindicta, hoc eſt lictoris virga, quæ capiti ſerui ſolemnibus verbis additis imponebatur, plerumque & ſine vindicta & lictore abſente peragebatur manumiſſio, quæ & apud Proconſulem & Cæſaris Legatum locum habebat. Imperator autem fere ſola voluntate & ſine vindicta manumittebat, ſæpe in frequenti ſuorum conuentu ſeu concilio, vt in Codice vocatur. Licebat & teſtamento manumittere, ſæpe & ſine manumiſſione ad libertatem prouenire. Vnde tituli illi frequentes libro Pandectarum quadrageſimo, *De manumiſſionibus, De manumiſſis vindicta, De manumiſſione fideicommiſſaria, De his qui ſine manumiſſione ad libertatem perueniunt*, ad quos Lectorem remittimus. Habebat & in æde ſacra locum manumiſſio. *Libertorum* autem, hoc eſt eorum, qui à ſeruitute manumittebantur, tria genera fecerunt Iureconſulti veteres: primum *Romanorum*, qui more, quo diximus, manumiſſi ciuitatẽ vna cum libertate aſſequebãtur, nimirũ antea ciuium Romanorũ ſerui: ſecundum *Latinorum Iunianorum*, qui ex lege Iunia Norbana per epiſtolam aut inter amicos, aut in conuiuio manumiſſi eſſent, quorum libertas permiſſa magis, quàm ſolemni ritu præſtita ciuitatem non capiebat, & morientes vltimo ſpiritu ſimul & vitam & libertatem amittebãt, ipſorũ bona peculii nomine dominis vendicantibus. Tertium *Deditiorum* ex lege Ælia Sentia, qui licet infamia aliqua notati, tamen à dominis ſuis quacunq; cauſa permouente manumiſſi eſſent, quorum ſane poſtrema conditio erat, quia infamiam ſemel irrogatam libertas non tolleret, ideoque & nomine infamiam trahente *Deditii* vocabantur, quemadmodum ex Græcis inſtitutionum Iuſtiniani libris ab Angelo Politiano in Miſcellaneis ſuis traditum eſt. Extat & liber Inſtitutionum Caii IC. & liber

Sen-

Digitized by Google

Sententiarum Pauli, in quibus de his, quæ diximus, libertorum generibus proditum eſt. Et eorundem fit mentio libro ſeptimo Codicis Iuſtiniani; & in eiuſdem inſtitutionibus, vbi de libertinis & libertorum ſucceſſione tractatur. Hic enim Imp. quo vniformem & ciuitatis capacem libertatem conſtitueret, Latinam illam & dedititiam libertatem abrogauit, ſola Romana relicta, quæ manumiſſis ſimul & libertatem & ciuitatem conferret. Vnde in eodem libro tituli extant, *De dedititia libertate tollenda*, item *De libertate Latina tollenda*, quibus confuſa antea & turbata libertatis ratio diſcuſſa vno libertatis genere determinatur. Franci igitur morem manumiſſionis in prouinciis repertum imitati, ſimile quiddam obſeruarunt. In lege enim Ripuaria duplex manumiſſio ponitur, altera ſecundum legem Ripuariam, quæ Domini vel eius vicarii conſenſu coram Rege fiebat: altera ſecundum Romanam, quæ locum habebat in Eccleſia, atque ideo præſente Epiſcopo vel Presbyteris & diaconis in populi conſpectu, quo celebrior eſſet facti memoria, peragebatur. Iubebat autem Archidiaconus tabulas manumiſſionis ſcribi, quæ de ſtatu liberti cauebant. Manumittebant autem Epiſcopi, Abbates, Abbatiſſæ, Nobiles, Ingenui; vt quem ſeruum, quamque ancillam vellent, ſolemni more ad libertatem perducerent. Optima quidem erat conditio illorum, qui coram Rege manumiſſi eſſent: tametſi & Regiis libertis plerumque ſeruiles operæ imponerentur, ſicut & Eccleſiaſticis, ſed meliore tamen conditione. Horum pars erant, qui *Coloni* dicebantur. Erant enim & Regii Coloni & Eccleſiaſtici ad certas operas & penſitationes obligati. In Codice Iuſtiniani titulus extat: *De his qui in Eccleſiis manumittuntur*, vbi Imperator placere ſibi ait, *vt in Eccleſia catholica libertatẽ Domini famulis ſuis præſtare poſſint, ſi ſub aſpectu plebis aſſiſtentibus Chriſtianorũ Antiſtitibus id faciant, vt propter facti memoriã vice actorum interponatur ſcriptura qualiscunq́, in qua ipſi vice teſtium ſignẽt.* Raræ erãt Epiſcoporũ & Abbatũ tam liberales manumiſſiones, vt omni prorſus onere eximerẽt. Qualis illa Abbatiſſæ fuit, cuiꝰ exemplũ adſcripſimus. In Eccleſia aũt manumiſſi *Chartularii* & *Tabellarii* vocari ſunt, quia nõ niſi tabulis aut charta interueniẽte manumittebantur. His n. oſtenſis ſtatus ſui conditionem coram Patronis profitebantur, quoties eſſent requiſiti. Ætate aũt noſtra manumittẽdi facultas ita priuatim admiſſa, & ad Dominos relata eſt, vt neque in Eccleſia, quod ſciam, neque coram Principe, ſed literis tantum ac non raro cuique etiam abſenti miſſis, peragitur, vt libuerit, vel gratuito conferre, vel certa pecunia paciſci libertatem. Soli ferme Monachi, qui ſeruos tamen vel profeſſionis nomine diligere, & ſumma indulgentia tractare debebant, literas manumiſſionis conditione illa ſatis dura commaculant, qua cauent, vt qui manumiſſus eſt, tamdiu libertate fruatur, quamdiu extra ſolum & patriam ſeruituti obnoxiam agit: quod ſi redierit priſtino ſeruitutis iugo ſubiiciatur & vere ſeruus exiſtat. Quod ipſum licet haud iniuſta cauſa fieri videatur, ne videlicet paucorum libertas multis detrectandæ ſeruitutis, aut cõturbandi dominii occaſionem præbeat, tamen ſi proprius conſideretur, videre eſt, nihil aliud ipſos quærere, quàm vt dominatum & tyrannidem, quam in omne hominum genus iam olim vſurpare cœperant, tanto magis ſtabilem & ſecuram reddere poſſint. Morem autem hodiernum manumittendi vt facilis & pronus non probandus modo, ſed etiam laudandus, præſertim in Germania, quæ, vt Tacitus author eſt, veros ſeruos nunquam habuit. Liberi quondam erant Alemanni non minus quàm Franci. Verum Francis libidine regnandi accenſis, viſum eſt gentem Alemannorum finitimam quidem, ſed hoc magis ſuſpectam ſeruitutis iugo premere & exarmare tot modis memoratam libertatem, ne nocere vires alienæ poſſẽt, vt merito noſtros

pudere eius oneris debeat, quod à Francis tam violenter pattum noſtrorum humeris impoſitum in poſteritatem grauiſſima nõ ſolum ignominia, verum etiam captiuitate deductum eſt. Et Alemanniæ (cuius magna pars fuit, quæ hodie Heluetia vocatur) quondam non alia cauſa, quàm potentiæ metu tam fœdam ſeruitutis maculam inuſſerunt Franci, ac deinde ceu beneſici loco in Epiſcopos, Abbates & Abbatiſſas transfuderunt, qui cõfidentiores facti miſeram plebem haud vno tyrãnidis genere, nec paucis quidem ſæculis, exeruciarunt. Et pauci ſunt Heluetiorũ pagi, qui vel vetuſtiſſimarũ chartarũ teſtimonio eam ſeruitutẽ non ſeruierint, illi præſertim, in quos vel Epiſcopis, vel Abbatibus aliquid iuris fuit, quod in ſe religionis prætextu veteres illi Franci tranſtuliſſent. Qua ſeruitute cum multa ſe virtute poſtea extricarint, par eſt illos & ſuorum ſimilia ſufferentium meminiſſe, nec probare aut aliorum ceruicibus imponere, quod ipſi longe maximo labore, imo vero & ſanguine de ſuis abalienarunt & reiecerunt. Eſt enim ea propria libertatis virtus, vt quod ipſa depellendum à ſeſe decreuit, aliis ſuam in ſocietatem receptis nõ imponat. Nec eſt diutina libertas, quæ inique ſe gerit, & ſeruos eſſe ex ſuis cupit, qui eodem, quo ipſi vſi ſunt, iure liberi pronuntiantur. Romani ex ſeruis & aduentitiis liberi facti tyrannos etiam expulere: mox non in vicinas ſolum gentes, ſed ſuos etiam tyrannide inſtitutâ ſic immodice progreſſi ſunt, vt imperium amiſerint, non aliena virtute, ſed propriis vitiis & inteſtina diſcordia. Qua de re alibi fuſius. Ad inſtitutum autem vt reuertamur operæ libertorum variæ erant, non agreſtes modo, quas patronis præſtabant, ſed etiam artificiales. Erant & obſequia pattonis debita ad honorem quidẽ & obſeruantiam pertinentia. Non licebat enim liberto aduerſus patronum actionem famoſam inſtituere, niſi vno aut altero crimine atroci excepto: imo nec in ius ſine venia pattonum vocare licebat. Et adigebantur liberti ad alendũ patronum, qui ad inopiam deueniſſet. Non omittendum & pœnas alicubi libertis ſtatutas, qui vel ingrati in patronos vel inofficioſi fuiſſent, reuocatis interim ad ſeruitutẽ qui proteruius deliquiſſent. Porro ſicut relatiue ſe habent ſeruus & dominus, ita patronus & libertus. Et Patroni quidem nomine etiam Patrona intelligitur. Fit autem manumiſſionis interuentu, vt qui dominus erat, pattonus fiat, quiq; ſeruus fuerat libertus exiſtat. Vnde & tituli illi in Pandectis & Codice *De operis libertorum, Deq; obſequiis & operis quas patronis ſuis liberti debent, De iure Patronatus*, &c. Succedebant autẽ libertis Patroni. Hinc tituli *De ſeruili cognatione & libertorum ſucceſſione* in Codice & Inſtitutionibus. Hodieq; ſeruis noſtratibus atq; etiam libertis domini & patroni ſuccedunt. Quam facultatẽ vulgo Erbrecht/ vel Erbſchafft/ præterea Fäll vnd Gläß nominant. His enim oneribus plane ſeruilibus in multis Alemanniæ locis non ſerui modo, ſed etiam liberti, maxime Eccleſiaſtici diſtringuntur. Nã, vt diximus, & veſtes auferũtur ex humanis excedentibus, quod Gwandfäll/ & pecus abigitur, quod Hauptfäll vocatur: niſi ſint, qui aliis modis dominũ patronumve deuinciant. Sępiuſcule enim pecunia tranſigitur. Ad obſequium aũt magis q̃ ad operas attinere videntur gallinæ illæ, quas Alemanni Faßnacht Hüner vocant quanq̃ alicubi & à ſeruis pendũtur, tamẽ in libertis honoris argumentũ magis, q̃ oneris videntur. Porro ſicut libertis libertabusque pluſcula onera non adimuntur manumiſſione, ſed ad poſteros etiam pertinent, niſi ingenui fiant, ita & prædiis olim propriis, poſtea vero alienatis, ſeruitutes quædã impoſitæ ſunt: quarũ hæc præcipua apud Alemannos durat, vt quoties ager fundusq; venditur, toties vſuræ aliquid ad illũ redeat, q primus alienauit, quive ius illud ſeruitutis iuſtis cauſis ſuum fecit. Quales multæ ſunt ſeruitutes veterũ Monaſteriorũ, atq; etiã Nobilium, aut eorũ, in

quos

Digitized by Google

quos quacunque cauſa mos ille vetus trāſlatus eſt, iure exercitę in ea prædia, quæ Germanice **Ehrſchätzige Güter** vocamus: vſurā aūt, quę venditione penditur, **den Ehrſchatz** nominamus. Id vero obiter notandū, prædia quibus ſeruitus ea impoſita eſt antiquitus BONA FISCALIA vocata fuiſſe, quaſi ad fiſcū ſiue ærarium Principis pertinentia, quæ illorū poſtea liberalitate, hac tamen ſeruitutis condirione, recognitionis ergo, ſi alienari ea contigiſſet, impoſita monaſteriis donata fuerunt, quæ etiamnum vulgo **Ehrſchätzige Hoffgüter** nominantur, & vel hac maxime nota à BONIS, quæ *Salica* appellata ſunt **freye Lehengüter**/diſcernūtur. Poteſt aūt hæc ſeruitus, ſicut reliqua omnia ſeruitutis incōmoda, vel pactione vel tranſactione redimi. Siquidē & liberti, ſiue vt proprius dicam, libertini (cōditionem enim hæc vox exprimit) *ingenui* fiebant Francis & Alemānis, corām Rege videlicet iactaro denario, ſicuti & veteri iure Romanorum coram Principe, cum iuri & poteſtati Patroni ita eximebantur, vt nec operas petere, nec obſequium deſiderare, nec ad ſucceſſionem bonorum venire poſſet. Quanquam enim *ingenui* dicantur, authore Martiano Iureconſulto, *qui ex matre libera nati ſunt*, tamen nihil minus ingenui fiunt liberti, qui iuri Patronorum in totum eximuntur. Quod videre licet libro Pandectarum quadrageſimo, in titulis, *De iure aureorum annulorum*, & *De natalibus reſtituendis*. His enim modis etiam libertis beneficium ingenuitatis Princeps conferebat. Habebat autem locum ingenuitas, ſi patrono conſentiente collata fuiſſet. Imperatot enim Commodus ius aureorum annulorum illis adimebat, qui id Patrono inuito impetraſſent. Nec facile *Imperatores* veteres *quenquam natalibus reſtituerunt Patrono non conſentiente*, id quod Martianus prodit ſupradicto titul. *De natalibus reſtituendis*, in l. 2. Francorum etiam leges, Romanas imitatæ, mulctam irrogabant libertis, qui patronos prærteriiſſent, aut à non iuſtis patronis fraude ad ingenuitatem perueniſſent. Dabatur & pro pretio ingenuitas Francis, vt & libertas apud veteres ſeruis. Simile quiddam ambiunt hodie, qui Equites creantur à Principe, auri ſcilicet geſtandi copia facta, aut qui obſcurius nati imaginibus donantur, ſimul & diplomate recepto, quo idem munus legitimę poſteritati aſſeritur. Suntq; hodie imagines pluſquam venales & pretio & fortunis magis quàm virtuti & meritis patent, vt veriſſimum eſſe videatur, quod ab Horatio eſt dictum:

Et genus & formam Regina pecunia donat.

Maiores noſtri, niſi fallor, antedictū genus ingenuorum voce ſemilatina ſemiq; germanica *Semperfrey* appellarunt, à quibus alii ſunt liberi illi, quorum maiores nullam ſeruitutē ſeruierūt, quos vulgo *Nobiles* dicunt. Nō omittendum hodiernos libertinos etiam migratione ad ingenuitatem peruenire, libertinitate ſemel omni ſublata: quod quidem pactis tranſactionibusque obtentum eſt. Vt apud nos Sangalli, ſi quis libertinus ex agro Abbatis in agrum noſtrum aut vrbē ipſam ciuitate impetrata commigrat, ita omni iuri libertinitatis eximitur, vt ne obſequiū quidē Abbati vllum nedum operas debeat, etiamſi inuito Patrono migret. Quali iure & xenodochium vrbis noſtræ donatum eſt, vt in agro Abbatis (noſter enim exemptus eſt) quodcunq; prædiū ſeruitute illa, cuius paulo ante meminimus, grauatum emerit, vſura ſemel numerata ita liberetur ſeruitute, vt perpetuo careat eo onere, etiamſi à xenodochio iure fuerit abalienatum. Ad ſeruos aūt vt redeamus, Non licebat ſeruo aliam ſibi matrimonio copulare, niſi coæqualem, hoc eſt ſeruam, nec quamlibet, ſed eam ſolā quæ eiuſdē dominii eſſet, niſi aliud conuentione paciſcentium dominorū licuiſſet. Quod idē & in libertis libertabusq; obſeruabatur. Neq; vnū erat mulctæ genus in illos decretum, qui cōiugio inæqualia

peregiſſent. Pater Alemannus liber ſi duas filias ſuperſtite filio reliquiſſet, quarum altera libero, altera liberto, ſeu colono, ſiue regio, ſiue Eccleſiaſtico nupſiſſet, agri paterni hereditas ſoli illi cedebat, quæ libero nupſiſſet, alteri mobilium rerum dimidium. Liberta tabellaria, quæ ſeruo nubebat, in ſeruitutem remigrabat. Fœmina Alemannica libera ſi ſeruo nupſiſſet, necdũ ſeruiles operas præſtitiſſet, abſcedere à marito licebat: quod ſi operas præſtitiſſet, prolem non niſi ſeruã gignebat, ita tamen vt toto triennio currente actio ipſi vindiciarum ſecundum libertatem cõpeteret, vel coram Duce vel Comite, vel publico aliquo conuentu peragenda: ſi amplius triennio apud coniugem manſiſſet, perpetuæ ſeruituti addicebatur. Salica lex, hoc eſt Francica (præcipui n. Francorũ *Salii* fuere) adulteriũ etiam damnabãt certa mulcta irrogata, ſi quis ingenuus alienã ancillam ſtupraſſet: *Qui cum ancilla regia mœchatus fuiſſet* (verba ſunt legis) *mille ducentis denariis puniebatur. Francus Salingus qui ſeruam publice vxorem duxiſſet, ſeruituti perpetuæ addicebatur: qui alienam ancillam Domino neſciente duxiſſet, centum viginti denariis, hoc eſt, ſolidis tribus pœnalibus mulctabatur, aut tribus quadragenis vapulabat.* Francus liber Ripuarius, (*Ripuarii* erant prouinciales Franci) qui libertam regiam vel Eccleſiaſticam duxiſſet, prolem nõ niſi ſeruam gignebat libertate interim incolumi. Quod idem in Ripuaria libera, quæ liberto nupſiſſet, iure obſeruabatur. Amittebatur autem libertas, ſi liber ſeruam duxiſſet, vel libera ſeruo nupſiſſet, & in ſeruitutem repetebantur liberti, ſi ſeruas ſibi matrimonio copulaſſent: ſed & libertatibus conditio interibat, ſi ſeruis ſeſe coniunxiſſent. Obſeruatum autem etiam apud Francos & Alemannos, vt in coniugiis inæqualibus proles maternam conditionem ſequeretur. Ex matre enim ſerua non niſi ſerui, ex libertina non niſi libertini, ſicut è libera nõ niſi liberi ſeu ingenui naſcebantur. Quod ipſum & in veteri iure (quod eximie tamen fauit libertati) traditum eſt. Irrogabant autem & illis mulctam Franci & Alemanni, qui ſeruum alienum ancillamve, libertumq; & libertam ſollicitaſſet, abduxiſſent, furati eſſent. ſeu de *Mundeburde*, hoc eſt ditione ſeu dominio aut clientela patrocinio ve abſtuliſſent. Sic enim habet Lex Ripuaria: *Si quis hominem Regium tabularium tam baronem quàm fœminam de Mundeburde Regis abſtulerit,* LX. *ſolidis culpabilis iudicetur.* Quæ pœna & illos manebat, qui de Eccleſię alicuius Mundeburde nõ ſeruos ſolum, ſed etiam libertos abſtuliſſent. Nec excuſabat matrimonium, cuius tamen proles ad Mundeburdem, vnde ſerua libertave ablata fuiſſet, pertinebat. Pueri autem & puellæ è ſuis domibus furto ablatæ lege Salica vindicabantur, pœna mille quadringentorum denariorum, hoc eſt ſolidorum triginta quinque, in illum decreta, qui auferre fuiſſet auſus. Seruis autem furto ablatis ita cauebatur: *Si quis ſeruum vel ancillam valentem* XV. *aut* XXV. *ſolidos furauerit, aut vendiderit, ſeu porcarium aut fabrum ſiue vinitorem aut molinarium aut carpentarium ſeu venatorẽ, aut quemcunq; artificem* II DCCC. (hoc eſt duobus millibus octingentorum den.) *qui faciunt ſolidos* LXX. *culp. iud. excepto capitali & delatura.* Capitale vocabant pretium rei æſtimatæ, quæ furto ablata eſt, ſiue homo ſiue animal aliud, ſeu res quæpiam fuiſſet. *Delatura* nomine pretium intelligebatur, quod delatori erat conſtitutum. Pretio enim (vt hodie quoque) delationes & indicia inuitabant Frãci, quo citius deprehendi furta & arceri poſſent. Serui de furto conuicti haud raro certis ictibus vapulabant, non raro caſtrabantur ſecundum legem Salicam. Magnæ pœnæ ſubdebatur, qui ſeruum alienum, ancillamve occidiſſet. Qua in re Aquilianæ legis præſcriptum quadamtenus imitabantur. Sed & in dominos iure Francorum redundabant ſeruorum delicta & maleficia, ſi vel rutudiſſent, vel vulneraſſent, vel occidiſſent, vel furati fuiſſent, vel incendiſſent, vel ſimile quid

deſi-

deſignaſſent: dabaturq; actio aduerſus dominum, cuius ſeruus noxiam feciſſet. Vnde & in veteri iure Romano tituli *De Noxalibus actionibus* leguntur, in quibus ſi damnati fuiſſent, deditione corporum, quæ deliquiſſent, euitare licebat litis extimationem. Vnde *noxa dedere* ſeruum dicebant veteres, quum illi addicebatur, cui nocuiſſet: ſicut & in lege domino fur, qui compenſare rem furto ablatam non potuiſſet, venundabatur. Quippe noxiam damnum vocant Iureconſulti à ſeruo illatum: *noxam* vero ipſum caput, quod ob noxiam deditur. Apud Alemannos hodiernos, quo liberiora ſunt ſeruitia, hoc minus ipſorum nomine domini conueniuntur. Durat tamen æqualitas & inæqualitas, cuius ſupra meminimus, noſtra lingua Gnoſſame & Vngnoſſame/ appellata. Neque raro pacto aut conuentione accidit, vt ex aliena familia ſeruam ducere meæ familiæ ſeruo: contra & eius familiæ, cum quo pactus ſum, ſeruo ſeruam itidem de meo dominio in vxorem accipere impune licet. Eam conuentionem vulgo den Roub nominant, quoniam ancillas alienæ familiæ hoc modo matrimonii interuentu ſerui noſtri in dominii noſtri familiam ceu prædam quandam abducere videantur, vxore in mariti non modo familiam, ſed etiam dominium tranſlata. Quali pacto haud multis ſæculis exactis pluſcula Alemanniæ cœnobia Benedictina ſeruitiis ſuis mutuum connubiorum vſum impune permiſerunt. Haud raro & hac conditione permiſſa ſunt ex pacto mutua illa ſeruitiorum connubia, vt ſoboles inde procreata vtriuſque domini communis eſſet, nec niſi partitione propria fieret. Habet autem & partitio ſuum ritum, vt alter dominorum maximum natu filium primum, deinde alter natu maximam filiam legat: hinc vice verſa ſeruulum recipiat, qui prius ancillam, contra autem ancillam recipiat qui primum ſeruum legerat, quem morem diuidendi Germanice den Wechſel vocant.

Nunc ad chartam veniendum, quæ & Eccleſiaſticæ & Regiæ authoritatis de manumittendo ſeruo ſacris ordinibus deſtinato meminit. Vbi aduertendum, non hoc modo de cauſa, ſed aliis quibuslibet, vt eſt dictum, manumiſſionem in Eccleſia locum habuiſſe. Sic enim habet lex Ripuaria: *Hoc etiam iubemus, vt qualiſcunque* Francus Ripuarius *ſeu Tabularius ſeruum ſuum pro animæ ſuæ remedio, ſeu pro pretio ſecundum legem Romanam libertare voluerit in Eccleſia coram Presbyteris, Diaconibus, ſeu cuncto clero ac plebe in manu Epiſcopi cum tabulis tradat, & Epiſcopus* Archidiaconum *iubeat, vt ei tabulas ſecundum legem* Romanam, *qua Eccleſia viuit, ſcribere faciat, & tam ipſe quam omnis creatio eius liberi permaneant, & ſub tuitione Eccleſiæ conſiſtant, & omnem reditum ſtatus & ſeruitium tabulariorum Eccleſiæ reddant, & nullus tabellarius dinarium ante* Regem *præſumat iactare. Quod ſi fecerint, ducentis ſolidis culp. iud. & nihilominus* Tabellarius *ipſe & poſteri eius tabellarii perſiſtant; & omnes reditus ſtatus eorum ad Eccleſiam reddant; & non alibi, niſi ad Eccleſiam, vbi relaxati ſunt, mallum teneant.* Hactenus Lex. Sed & Canones extant Conciliorum mediæ ætatis, quæ libertis Eccleſiæ ingenuitatem, niſi ex patroni conſenſu non permittunt, ad ſeruitium interim reuocantes libertos ingratos, qui patronis inſultaſſent: quorum & Gratianus meminit 12. quæſt. 2. vbi *de rebus Eccleſiarum non alienandis* agitur. Recte autem & Latinè ſcriba ille *familiam propriam* dixit. Ita enim in l. 195. ff. de verbor. ſig. definitur, quæ vnius dominio paret. *Communis* autem *familia*, quę duobus pluribusve dominis ſeruit, ex Paulo Iureconſulto in l. ſi quis, ff. de Nox. act. Quemadmodum enim in prædiis & agris ædificiisque, ita & in ſeruitiis proprietas locum habet, vt *proprius* dicatur, qui in mea ſolius poteſtate eſt, & *propria familia*, quæ in meo ſolius dominio eſt. Non ſolum autem relatiue ſe habet proprius ſeruus ad communem, ſed etiam ad alienum.

Sæpe enim fit, vt in alienis mācipiis vſufructum aliquem habeamus, qui nobis vel in pignus dati, vel commodati, vel precario conceſſi ſunt, quorum interim proprietatem non habemus. Ad hæc proprium ſeruum manumittere licet, alienum etiamſi in vſufructu meo eſt, non licet, quod illius ſit ius manumiſſionis, cuius eſt proprietas. Proprias autem & ancillas dicimus, quæ vni domino ſeruiunt; communes, quæ duobus pluribusve. *Teſtamentum* ſcriba ille haud recte pro inſtrumento poſuit, quanquam ſui ſæculi more eſt factum. Nam & in Ripuaria Francorum Lege, tit. *De venditionibus: Siquidem*, (inquit Lex) *aliquid vendiderit, & emptor teſtamentum venditionis accipere voluerit, in Mallo hoc facere debet.* *Portas* vero *apertas* ſolemni more chartis ingenuitatis inſerebant, vtpote ex lege tranſlatas, quæ ſic habet: *Si quis ſeruum ſuum liberum fecerit & ciuem Romanum, portasq; apertas conſcripſerit.* Supra autem diximus, cum libertate etiam ciuitatem conceſſam fuiſſe, non in vrbe modo, ſed etiam in prouinciis, idq; Diui Antonini conſtitutione, qui voluit, vt in orbe Romano qui eſſent ciues Romani efficerentur, vt Paulus IC. tradit in l. 4. *de ſtat hominum*. Quod ipſum declinantibus imperii rebus multo largius conceſſum eſt, Prouincialibus videlicet in fide retinendis, vt vel ſerui ad libertatem perducti ciuitate donarētur. Vnde & ad Francos idem mos deductus eſt, quum Franci confirmatis regni ſui viribus, & aucta etiam religione Romanorum prudentiam, quam ſummè ante oderāt, amare iam atq; etiam obſeruare cœpiſſent. Citantur in Iuſtiniani Codice verba Conſtantini (vt coniicio) Iunioris ad Oſium Epiſcopum in tit. *De his qui in Eccleſia manumittuntur*, quæ ſic habent: *Qui religioſa mente in Eccleſiæ gremio ſeruis ſuis meritam conceſſerint libertatem, eandem eo iure donaſſe videantur, quo ciuitas Romana ſolemnitatibus decurſis dari conſueuit. Sed hoc dumtaxat his, qui ſub aſpectu Antiſtitum dederint, placuit relaxari*, &c. Ecce ius Romanum, quod B. Gregorius imitatus: *Nos*, inquit, *Montanum & Thomam famulos ſanctæ Romanæ Eccleſiæ cum Deo authore diſcernimus liberos ex hac die, ciuesque Romanos efficimus, omneque noſtrum vobis relaxamus ſeruitutis peculium. Hanc autem manumiſſionis paginam Paterio Notario ſcribendam dictauimus, & propria manu vna cum tribus Presbyteris prioribus, & tribus Diaconibus pro pleniſſima firmitate ſubſcripſimus, vobisque tradimus. Actum in vrbe Roma*, &c. Hactenus Gregorius, *Presbyteros priores* vocans, qui & *Cardinales* dicti ſunt, longe alii hodie facti, quàm tum fuere, cum opes & faſtum ignorauit Eccleſia. *Peculium* autem dixere Iureconſulti, quicquid ſeruus domini permiſſu poſſidebat, quod à chartulario illo noſtro *peculiare* recte & Latine eſt dictum. Quicquid enim ad peculium attinet, peculiare dici poteſt, authore Valla libro ſexto.

Ludouicus autem, quo regnante Sigimarus manumiſſus eſt, Craſſi Imp. & Carlomanni patris Arnulphi frater fuit. His enim filiis pater Ludouuicus Senior, qui & Alamannorum Rex multis in chartis cognominatur, regnum ſuum ſe viuo deſtinauit: Craſſo quidē Alemāniam, Carlomanno Baioariam, quam dudum ſuæ ditioni adiecerat: Ludouuico vero reliquam Oſtrofranciam, quæ & ipſa aliquid Alamanniæ continebat, attribuens. Extant tamen & antiquæ literæ, quæ Ludouuicum Bauariam aliquamdiu tenuiſſe teſtantur. Sane iam Baioariorū iam Alamannorū ſeſe Reges inſcripſerunt Franci, qui tamen ſolis Bauaris aut Alemannis non præerant. Mortuo aūt Carolomāno filius Arnulphus in Baioariam ſucceſſit, ille qui deinceps Craſſo patruo defuncto imperium adeptus eſt. Alamanniæ enim Craſſum filium à Ludouuico patre præfectum fuiſſe vetus charta teſtatur, cuius ſubſcriptio hæc verba habet: *Ego itaque Luito indignus monachus nec non & Diaconus in vicem Thiethardi Præpoſiti ſcripſi & ſubſcripſi. notaui diem Veneris VIII. Idus Septemb. annum XXXII.*

Hludo-

Digitized by Google

Hludouuici Regis, & ſub filio eius Carolo Rectore eiuſdem pagi, in quo præfatæ res ſitæ ſunt, hoc eſt Briſcouue. Scripta enim erat charta illa donationis in Bubliniſuuilare. Neque ignorant vel mediæ ætatis temporum periti, pagum *Briſgouicum* ad Alamaniam attinuiſſe. Nota omnibus *Baioaria* eſt, ſed ignoti pleriſque omnibus veteres Baioariæ limites. Latiſſime enim patuit gentis illius ſedes, & ad alpes vſque Tridentinas porrectas fuiſſe conſtat. Comitatus enim, qui hodie Tirolenſis cognominatur, pars quondam Baioariæ celeberrima fuit Inde eſt, quod Ottho Friſingenſis Brixiam ciuitatem minorem nõ procul valle Tridentina ſitam in Baioaria ſtatuit: ſicut & Norici tractus Orientalis, quem hodie *ſuper Anyſum* cognominat, Ducum Auſtriæ ditioni coniugiorum (vt creditur) interuentu adiectus. Hoc denuo animaduertendum, chartam illã manumiſſionis non Comitem, ſed Ducẽ habere ſubſcriptum: quales multas vidimus, ſed frequẽtiores tamen Comitũ nomine: Illa autem ætate & Duces & Comites, vt ſupra quoque dictum, non ſui iuris, ſed Regum & Imperatorum officiarii ac veluti miniſtri erant. Neque obſcurum eſt, Alemanniam pro gentis claritate & fortitudine præſtantes Duces habuiſſe, qui poſteaquam collapſæ Francorum res fuerant, ſui iuris facti potentiſſimum illum Sueuiæ Ducatum ſunt auſpicati; qui multis ſæculis nec magnitudine, nec opibus, nec virtute vllum ſuperiorem habuit, hodie (vt regnorum inſtabiles ſunt vices) ita extinctus & abſorptus, vt ne nomen quidem admodum memorabile exiſtat.

EXEMPLVM MANVMISSIONIS CORAM COMITE FACTÆ, QVOD ET TRANSactionis ſpeciem præfert.

IGitur dum pluribus cognitum eſſe conſtat, qualiter nos N. & Aduocatus noſter Poſſo partibus monaſterii N. *quemdam hominem Vnderuſt nomine ad ſeruitutis iugum attrahere voluimus, & ideo in Mallo publico coram Comite Wodalrico, ſcilicet ego* N. *& prædictus* Aduocatus *noſter Poſſo, illum pleniter ad ſeruitium præfato monaſterio noſtro quæſiuimus, nobisque & ſucceſſoribus noſtris illum ſubiugare conati ſumus. Ille autem in eo conſilio, prædictus videlicet* V*nderuſt, ſtuduit ſe reconciliare quam ſeruituti ſuccumbere, ſagacibusq; flagitationibus à nobis &* Aduocato *noſtro vt ſe nobiſcum pacificare valuiſſet. At nos propter amorem Domini, illius rogitationibus ſenſum accommodantes conſentiebamus, reconciliationem non renuentes. Atque ob id iam dictus homo Vnderuſt de medio quod habuit territorio inter Hagenbuah & Eligange ac Suetta inchos quatuor ad reconciliationem nobis dedit, ſcilicet vt a die præſente ita ingenuus conſiſtat, quaſi ſi ab ingenuis parentibus ſit genitus:* Nosque *ea ratione illud accipientes, quatenus ipſe noſtra ex parte ab omni ſeruitutis vinculo ſit exutus in perpetuum, totaque eius agnatio, poſteritas & procreatio ſimiliter ſit abſoluta ſub ea conditione qua modo ab illo genita eſt & deinceps progenita fuerit, tanquam ſi ex liberis fuiſſent parentibus procreati, hocq; conſcriptionis vinculo firmari iuſſimus. Actum in* W*intarduro coram* V*oldarico Comite & cætero populo. Sig.N. Abbatis & Aduocati ſui Poſſonis. ſigna aliorum teſtium* V*oldaricus Comes, Adalhol,* W*anzo, Adalhelm,* N*idger,* L*andfrid, Aſthari,* V*to,* F*ridun,* L*antolds,* H*eitar, Vunnirads, Strello, Adalram,* O*ther, Alpheri, Thiotaert, Cuntzo, Hadabert,* W*olfchrig,* H*uppert, Autho iunior.*

Ego itaque Thiothar recognoui & ſubſcripſi. notaui diem Mercurii, II. *Id. Februar. Ann.* XVII. Hludouuici *Regis in orientali Francia.*

Sub Vodalrico Comite.

Vtcun-

VTcunq; barbara & inculta charta iſta viſa eſt, tamen dignam duximus, quæ adſcriberetur, quo conſtaret vel apud Alemannos veteri more ſeruos errones aut fugitiuos aut latitantes de ſtatu ſuo interpellatos à dominis, & ad ſeruitutem reuocatos fuiſſe. Hoc enim Iure Romano ſecluſa omni temporis præſcriptione licebat. Elapſi autem ſerui & peregre profecti quique in fuga eſſent, plerique dolo malo libertatem ſimulabant, nec parũ negotii faciebant liberis hominibus, qui eos veluti liberos excepiſſent. Sæpe etiam vel cogniti recipiebantur, quo tutius poſſent latitare, & abſcondẽdi cauſa refugium præſtabatur, quod impune tamen nõ fiebat. Deprehenſi autem vel repetebantur priſtinam in ſeruitutem, vel cum dominis pacti non ſine detrimento aliquo vel rerum vel pecuniæ oblatæ manumittebantur. Qua de re hodie vrbes pleræq; pagiq; liberi neminem vtcunq; meritũ ciuitate donant, niſi tabulis oſtenſis, quæ de ſtatu eius palam teſtificentur, quas vulgo Mannrechtsbrieff vocant. Non poteſt enim communi iure liberorum hominum gaudere, qui vllius hominis proprius eſt. Cæterum *Hludouuicus* ille Rex, cuius in charta fit mentio, *Iunior* fuit Craſſi & Ludouuici & Carolomanni pater, cuius paulo ante meminimus. *Comes* autem *Vodalricus* eius familiæ fuit, quæ à Kyburg cognominata eſt, celebri quondam, ſed prorſus extincta. Comitatus ipſe Kyburgenſis cũ arce munitiſſima ditioni hodie clariſſimæ vrbis Tigurinæ ſubiectus eſt. In eo ſitum eſt oppidum *Winterdurum*, etiamnum ita vocatũ, ab Antonino autem in Itinerario ſuo *Vitodurum* dictum, cultum quondam & populoſum, ſed ab Alamannis prouinciam ingreſſis afflictum, reſtauratum tamen: nec ſitus modo amœnitate, ſed copia etiam rerum quarumlibet, præterea ciuium ſingulari humanitate, celebratur.

EXEMPLVM CONCAMBII AGRORVM.

NOtum ſit omnibus tam præſentibus quam futuris, quod ego Hartmutus Abbas monaſterii S. Galli vna cum conſenſu fratrum & Aduocati noſtri Heita res, quas Waldker in Zillenslatte ſub cenſu vnius maldri habuit, hoc eſt LXII. *iuchos, ad nos recepimus, omnia videlicet ex integro tam domibus quam ædificiis, campis, pratis, agris, paſcuis, ſiluis, viis, aquis, aquarumve decurſibus, mobilibus & immobilibus, cultis & incultis, & deinceps poſſi ſſuri, ea videlicet ratione, ut in Kebirateſmarca ipſe Waldker & legitima procreatio eius æqualem partem illarum rerum totum tempus vitæ ſub cenſu vnius maldri ſine vlla contradictione in concambium recipiant, redemptione ipſarum rerum ipſis omnino denegata. Actum in ipſo monaſterio præſentibus iſtis, quorum hic ſignacula continentur. Sig. Hartmuti Abbatis & Aduocati eius Heitar, qui hanc chartulam concambii fieri decreuerunt. ſig. Thiothardi Decani. ſig. Folchardi Præpoſiti. ſig. Hartmanni cellarii. ſig. Paldariti Portarii. ſig. Engilrami. hoſpitalarii. ſig. Richberti ſacratarii. ſig. Ortuuini Camerarii. ſigna aliorum teſtium, qui ibidem præſentes adfuerunt. ſig. Waldker. ſig. waldram. ſig. Engilbold. ſig. Herbrandt. ſig. Reginger. ſig. Lentprecht ſig. Cannolf ſig. Hangez. ſig. Wallod.*

Ego itaque Purgolfus indignus monachus ad vicem Rvadini monachi ſcripſi & ſubſcripſi. notaui diem quartam feriam III. *Kalend. Iul. An.* XXXV. *Hludouuici Regis.*

Sub Adalberto Comite.

QVod ſæcula illa inconſultiſſima *Concambium* dixere, Latine *permutatio* dicitur, contractus longe vetuſtiſſimus, diuerſus ab emptionis & venditionis contractu, qui poſterior tempore neceſſitate quadam adinuentus eſt.

Quic-

Quicquid autem emi & vendi poteſt, hoc idem & permutari poteſt, pactis etiam & conditionibus interuenientibus. Extat autem in Pandectis titulus, *De rerum permutatione*, quo docetur, diuerſam eſſe ab emptione & venditione, ad quem Lectorem remittimus. *Maldri* vocabulum Alemanicum etiamnum durat *malter*/quatuor modios noſtrates comprehendens. Apparet autem & in hac charta quàm difficulter Germanicas voces reddiderint ſcribæ illi & chartularii ſemilatini. Quod enim hic ſcripſit *Kebirates marca*, Maiores noſtri Gebhartſmarck nominarunt, interim etiam Gebhardswil. *Zillenſlate* autem Zilſchlat. Et videri poſſet vel Gallicè vel Anglicè peritiores fuiſſe monachos quoſdam (Scotos enim & Gallos quondam cœnobium noſtrum aluit) quàm Germanicè, niſi conſtaret multis poſtea ſæculis linguam noſtram vulgo ſcribi cœptam, atque ideo ne noſtros quidem admodum tritum vſum linguæ ſcribendæ habuiſſe. *Adalbertus* autem, cuius hæc charta meminit, Comes fuit Durgauorum. Et extant adhuc villæ iam dictæ haud procul vrbe noſtra, cuius agrum & limitem Comitatus quondam Durgauorum vndiquaque attigit ad Alpes vſque Abtſzellanas & vallem à Rheno cognominatam protenſus: cuius & merum imperium omne inter ſæculi ſpatium fuit tam in Abtzellano quàm reliquo cœnobii agro exercitum. Scripta eſt autem hæc charta XXXV. anno Hludouuici, cuius ſupra mentionem fecimus, anno nimirum vno ante obitum Domini videlicet DCCCLXXVI.

EXEMPLVM PRECARIÆ CVM Concambio coniunctæ.

EGo N. cum manu Aduocati mei Cozolti accepi à quodam homine nomine Augberto in Zurichgouue ih loco qui dicitur Eskinbona ad curtim Lintauua *pertinente,* VIII. *iuchos de terra ſtatim in ius monaſterii redigendos, & dedi ei alios* VIII. *iuchos in Durgouue in loco qui dicitur Elinkouue, ea ratione vt dies vitæ ſuæ eandem terram ſub cenſu vnius denarii poſſideat, ſimiliter & vxor eius poſt eum, & poſt eorum obitum in ius monaſterii reuocetur. Actum in Cella, Idib. Februarii, Anno imperii Caroli ſecundo, Adalberto Comite in Durgouue. Et hi ſunt teſtes,* Othert, *itẽ* Othere, *Buozo, Adalram, Zuozo. Mangaloh, Cozolt, Erchanolt,* Richart, *Eburhart,* Rathere, *Vadolhart, Gebehart,* Hiltebolt, *Adalung, Richgouuo.*

Ego Notker iuſſus deſcripſi.

APparet & in hac & ſuperiore charta non permutaſſe monachos, niſi magno ſuo commodo, adeo ſemper auida rerum fuit monaſtica religio, quæ verecundius tamen primis iſtis ſæculis ſeſe geſſit, quàm poſtremis, quibus profecto licuit quicquid libuit, Regibus interim in vtramque (quod dicitur) aurem inſigniter dormitantibus. Sæpe verò chartæ antiquæ *pagum Turegi* à *pago Durgauorum* ſeparant, interim vno vtrumque nomine complexi, quem *Tigurinum* olim fuiſſe minime vana coniectura eſt. *Curtis Lintauua* hodie celebrum oppidum eſt, *Lindauium* dictum, in lacu Brigantino, Annales monaſtici *Lintaugiam* vocant, cum cœnobio veteri, quam totam incendio conflagraſſe legimus Anno Salutis DCCCCXLVIII. Brennio videlicet poſt Rachiltæ mortem, quæ nota eſt Lintaugienſibus. *Curtes* Alemanni vocabant loca celebria oppidave, aut in ipſis oppidis domicilia celebrium hominum. Scripta autem eſt hæc charta Carolo Groſſo imperante, quem in Augia maiore, quæ infra Brigantinum lacum eſt, ſepultum eſſe ſupra diximus.

LIBVIT ET VENDITIONIS CHARTVLAM ADDERE, BARBARAM QVIDEM ILLAM, SED VETEREM ANTE annos minimum DCCCCXX. ſcriptam.

DOminis in Chriſto fratribus cõgregationis S. Galli, vbi Ioannes Epiſcopus vel Abbas praeſſe videtur cum Hartrico Decano & Biliſrido Prepoſito & alsis quamuis plurimis, Ego itaq. Ribbertus filius Cotzberti venditor, conſtat me vobis vendidisſe, hoc eſt in pago Durgauenſe in villa qua dicitur Bettinouua, quicquid ego ab Adalſainda cum eo pretio adquaſiui, hoc eſt iurnales XXV. *cum omnia quidquid ad ipſam terram conſpicis vel continet, hoc eſt campis, ſiluis, pratis, paſcuis, viis, aquis, aquarumq. decurſibus, cũ omni adiacentia vel appendicia a die praſenti de meo iure in veſtram trado dominationem habendi, commutandi, vindendi, vel quicquid exinde facere volueritis liberam ac firmiſſimam habeatis poteſtatem faciendi: & accipio à vobis ſeruum nomine Rhadoinũ adtaxatum preciũ coram teſtibus, quorum hic nomina continentur. Sig. Ribbertus venditor. ſig Wanzo. ſig. Iſo. teſt. ſig. Erchanbert teſt. ſig. Thiotbaldo teſt. ſig. Gramanno teſt. ſig. Eoto teſt. ſig. Hartbaldo teſt. ſig. Rehinbert teſt. ſignum Wolfram notar.*

Ego enim Waringiſus Cancellarius rogitus & petitus à Ribberto ſcripſi & ſubſcripſi, Anno IIII. *regnante Carolo glorioſiſſimo Rege. Notaui ſub die quod fecit menſe Iunios die octauo.*

Sub Warino Comite.

ET hæc charta tam barbarè ſcripta, & quidem (quod mirari liceat) à Cancellario, illorum temporum in Alemannia inſcitiam arguit, paucis tum ac raro etiã repertis, qui Latinè poſſent id genus tabulas cõficere. Satis enim viſum illis, ſi ſenſum ſemel qualicunq; ſermone, modo Latinũ reſiperet, exprimerẽt & ſignificarẽt. Mitigata tamen eſt poſtea barbaries Pipini & Caroli victoriis, quum deuictis Lõgobardis Italiæ regnũ Francico cõiunxerunt. Inde n. & doctrina paulo amplior & linguæ quantulacunq; puritas ad Francos & Alemannos eſt tranſlata. Admonendus aũt Lector hoc loco (quod ſupra quoq; attigim⁹) vel in vẽditionis tabulis ſpecialiter nec nomina bonorũ nec fines marcáſve, vt vocabãt, vllas exprimi aut indicari: quod hodie tamen ita exigitur, vt caſſæ ſint tabulæ, quæ agri empti & vẽditi nec nomen nec ſitũ aut fines cõtinent. Quare indubiũ fuerit, illa ætate in lite mota plus teſtib. actũ fuiſſe, q̃ tabulis. Vnde & illud eſt, quod Francicæ leges de teſtib. in emtionis cõtractũ adhibendis ita cauent, vt ſi medioctis rei fuerit ſeptẽ nimirũ teſtes, ſin magnæ rei duodecim adhiberẽtur. Id quod & in tranſactionib. obſeruatũ eſt. Sæpe aũt ſine tabulis cõtracta eſt apud illos emtio & venditio, ſolis teſtib. adhibitis puerisque accitis, qui ſolẽni ritu admoniti memores eſſe rei ſemel peractæ, & ſic memoriæ rei ad legitimũ aliquod præſcriptionis tẽpus durare poſſent. Sic n. habet lex Ripuaria de traditionibus & teſtib. adhibẽdis: *Si quis villam aut vineam vel quamlibet poſſeſſiunculam ab alio cõparauerit, & teſtamentum accipere non potuerit, ſi mediocris eſt cum ſex teſtibus, ſi parua cum tribus, ſi magna cum* XII. *ad locum traditionis cum totidem numero pueris accedat, & ſic eis præſentibus pretium tradat, & poſſeſſionem accipiat, & vnicuique de paruulis alapas donet & torqueat auriculas, vt & poſtmodum teſtimonium præbeant. Si autem teſtes non potuerit congregare, vt ei teſtimonium præbeant tunc rem ſuã cum ſex vel cum ſeptem cum ſacramenti interpoſitione ſibi ſtudeat euindicare.* Moris n. erat Frãcis & Alemãnis, vt vnus aliquis, cui cõtrouerſia mota fuiſſet, cũ plurib pro fidei ſuæ teſtificatione ad iuiurandũ admitteret, ſingulorũ dextra manu nõ leuata, vt hodie fit, ſed ſupra capſula, cui reliquiarũ aliquid ineſſet impoſita, ita tamen vt eius, cuius cauſa vertebatur, ſuprema manus eſſet, & reliquas prehẽderet, qui & ſolus cõcepta ſacramenti verba proferebat, *Sic me Deus adiuuet, & illa reliquia, ad quas ma-*

nus

nus illas compreh ſas habeo. Hinc Thaſſilonem Baioariorum Ducem Pipino & filiis eius obedientiam & fidem manum primum ſuper Dionyſii, deinde ſuper Martini, tertio ſuper S. Germani corpus cum primoribus ſuis impoſita iuraſſe apud Vrtpergenſem legimus. Vtitur autem præfata lex verbo *euindicare*, pro eo quod *euincere* Romani dicunt, quod emphaſin quandam habet. Plus enim eſt quàm vincere. Nec enim ſuperare tantum eſt iudicio vindicationis, ſed etiam rem vel poſſeſſionem abducere. Hinc *vindiciæ* pro poſſeſſione in legibus antiquis Duodecim tabul. & apud T. Liuium.

TRANSACTIONVM CONVENTIONVMQ. CHARTAS PACATIONVM VOCABANT, quarum vnam tempore Caroli Calui æditam deſcripſimus, quæ ſic habebat:

NOtum ſit omnibus, videlicet præſentibus & futuris, quod ego Salomon Iunior, Conſtantienſis ſedis Epiſcopus, & Hartmutus cœnobii S. Galli Abba, vna cum conuenientia & conſilio vtroque loco fratrum cæterorumque fidelium noſtrorum omnem mal cauſa artis litem atque diſſentionis contentionem de ſubſcripta re ipſis in locis in futurum præcauendum ſtatuimus inter nos, vt venerabili Abbati & fratribus prædicti monaſterii decimam in ſubnotatis locis (ſicut illius temporis in illorum erant veſtitura) concederemus, hoc eſt in Mechingen ſimul cum Salica terra & hobis, quæ Canonicis pertinebant, & in Hemih ſimul cum Salica terra & hobis, & in Goldahun cum Salica terra ſimul cum illa hoba quæ illi adiacet cuius decima tunc in mea veſtitura erat. quod & ita feci; ea ſcilicet ratione; vt mihi contra donarent quicquid in Lienzenuilare habuiſſent, & in villa Buoch hobam vnam, & in Syrnaha curtilem vnam ſimul cum adiacente prato, & quicquid habuiſſent in ſyluicula quæ dicitur Tegernmoſ inter Syrnaha & Gloten, quod & ita fecere, & vt firmior & credibilior omnibus in futurum maneret; placuit inter nos chartam pacationis ex vtraque parte alienari, quod Tuitiſce Suonbuoch nominamus, cum manibus Aduocatorum noſtrorum Iſamberti & Lantolfi, ſucceſſores noſtros ammonendo vt abſque vllius inquietudinis ſcrupulo inconuulſa & ſtabilis omni tempore in æuum permaneat. Sig. Salomonis Epiſcopi & Hartmuti Abbatis qui hanc chartam pacationis fieri decreuerunt. ſig. fratrum Monachorum, Perenhart, Rinoding, Iob, Erfolt; Signa fratrum canonicorum, Henno, Etcho, Tugeman, Hartprecht. ſigna cæterorum teſtium, Hertpert. Engilbold, Sano, Vnto, Wetti, Starcafrid, Ruobbert, Thietbold; Ruohtpert, werdo, Herebrant, Otto, wolfram, Miloh, Hugoz. Actum in villa Romanishorn Anno regnante Imp. Carolo II. ſub Comite Adalberto, Octoſ. Iun. die Veneris, indictione XV.

Ego Etcho indignus Archipresbyter iuſſus ſcripſi.

TRes *Salomones* Epiſcopos non magno temporis interuallo ſedes Conſtantienſis habuit: primum ſub Ludouuico Pio honoratum virum, ſecundum Iuniorem cognominatum ſub Ludouico Iuniore & fratre eius Carolo Caluo, cuius hæc charta meminit, quo cum monachi Sangallenſes grauiſſimam diſcordiam exercuere, non ea modo cauſa, quod exigere quædam præfractius à noſtris videretur, ſed illa quoq; quod vel illa ætate (vti diximus) cœnobiis opulentioribus inuiſum erat factum Epiſcoporum nomen, & odio, vt ſic dicam, Vatiniano diſſentiebant Epiſcopi & Abbates: Tertium, qui ſimul & Epiſcopus Conſtant. & Abbas S. Galli & Augiæ Maioris fuit, minime malum Præſulem, à quo parochia altera oppidi noſtri ad D. Magnum

Arnulpho Imp. conſentiente fundata eſt. Regum enim & Imp. vt alibi quoque diximus, non Pontificum conſenſu illis ſæculis Francia & Alemanniæ Eccleſias inſtituebat, neque aliorum quàm Regũ ius illud inueſtituræ, quod vocant, erat. Vnde & in hac charta *veſtitura* intelligitur ius poſſeſſionis cõcedendæ, quod Epiſcopi Abbatesve à Principe accepiſſent, niſi videri queat *veſtituram* hic dici, quæ vulgo Lehen dicitur. *Salica* autem *terra* dicebatur, cuius hæreditatem ſoli mares adibant, nulla prorſus parte eius ad fœmellas attinente, veluti lege Salica cautum erat. Et hodie extat lex ſub titulo, *de Alode*, qua voce quid ſignificatum videatur, à Rhenano eſt explicatum. *Tuitiſce* dixit quod vulgo Theutonice. nam & T*heodiſcam linguam* illi dicebant, hoc eſt Germanicam, die Teutſche Sprach. Alemannis *Suuonen* erat pacificare, reconciliare, tranſigere. Vnde *Suuonbuech*, charta id genus conuentiones complexa. Extant adhuc villæ illæ Durgouicæ & vicus *Romanſhorn* vulgo dictus non incelebris occiduo in littore lacus Brigantini medio in tractu inter Conſtantiam & S. Gallum.

SED ET ABBATISSÆ OMNE GENVS CHARTAS ÆDEBANT; QVARVM VNAM PRECARIAM VIdimus ſatis longam hoc initio.

C*Hriſti igitur fauente clementia, Ego Irmindrud & Berechtrad venerabiles Abbatiſſa filia Vodalrici Comitis & Perechteida vna cum conſenſu amicorum noſtrorum & cum manu Aduocati noſtri Iuoni, complacuit nobis vt res quas nobis Engilbiric tradidit ei iterum per hanc chartam precariam præſtaremus.* In fine autem ſic. *Actum in loco qui dicitur Ahadorf in ipſa Eccleſia S. Alexandri Martyris publice præſentibus iſtis*, &c. In ima autem parte ſic:

> *Ego itaque* Notpertus *indignus Presbyter ſcripſi & ſubſcripſi. notaui diem Sabbathi* III. *Kalend. Auguſt luna* XXIIII. *Anno* V. *Caroli Imp.*
>
> *Comite vero Adalberto.*

VNde conijcimus, Durgauicas fuiſſe, fortaſſis eius cœnobii, quod proxime Vitodurum ad Toſam amnem ſitum eſt. Alterum enim, quod ſupra vicum Ahadorf ad Aham amnem cernimus, non ita vetuſtum eſt; vt eius Abbatiſſas intelligere queamus. Habet enim pagus Durgeuuicus cœnobia puellaria multa tum vetuſta, tum etiam opulenta. Supra aũt diximus, in *Ahadorf*, præpoſituram quondã extitiſſe, quæ poſtea in locũ Durgauorũ, quem *Vilam* nominant, translata videtur, ſuppreſſo quidẽ præpoſituræ nomine & inſtituto vicario, qui ab Abbate Sangallenſi reditibus cõtrahendis aliisq; id genus negotiis adminiſtrandis præficitur. W*ila* ſanè villa fuit, dein vicus, demum caſtrũ Comitum Toggenburgiorum, qui & ipſi Francicæ originis fuere, poſtremo cœnobio S. Galli pietatis ergò magna ex parte donatum eſt ſub Abbate Chuntado à Buſsnang, anno Domini MCCXXVI.

Supra à nobis dictum eſt de fraternitate monaſtica & conſortio illo operum, in quod non domeſtici modo & indigenæ, ſed exteri etiam & peregrini homines recepti ſunt tanta acceſſione capitum, vt fœminæ etiam ſororum in numero cenſerentur, præterea & Reges & Nobiles fucata illa communione freti *fratres conſcripti* vocarentur; quod Chronica noſtratia palam teſtantur. Proinde exemplum vnum & alterum ex monaſterii Sangallenſis Annalibus deſcriptum huc adpoſuimus, quo & huius generis chartarum Lectori cõpiam faceremus. Dignæ enim ſunt, quæ expendantur. Ac primum quidem peregrinam, mox domeſticam referemus.

Anno

Anno ab incarnatione Domini DCCCCXXIX: *indictione* II. *Kenouuald venerabilis Epiſcopus profectus ab Anglis, omnibus monaſteriis per totam Germaniam cum oblatione de argento non modica & in id ipſum à Rege Anglorum eadem ſibi tradita viſitatis Edibus Octobris venit ad monaſterium S. Galli; qui gratiſſime à fratribus ſuſceptus & eiuſdem patroni noſtri feſtiuitatem cum illis celebrando quatuor ibidem dies cōmoratus eſt. Secundo aūt poſtquam monaſterium ingreſſus eſt, hoc eſt in ipſo depoſitionis S. Galli die baſilicā intrauit, & pecuniam ſecum copioſam attulit; de qua partem altario impoſuit, partem etiam vtilitati fratrum donauit. Poſthæc eo in conuentum noſtrum introducto omnis congregatio conceſſit ei annonam vnius fratris; & eandem orationem, quam pro quolibet de noſtris ſiue viuente ſiue vita decedente facere ſolemus, pro illo facturum perpetualiter promiſit. Hæc ſunt autem nomina, quæ conſcribi iuſſit, vel orauit, Rex Anglorum Adalſtean, Kenouuald Epiſcopus, Wighart, Kenuun, Conrat, Kenolaf, Vundich, Keondrud.*

Ex anniorum ſupputatione clarum fit, Kenouualdum illum Hainricho Primo regnante Sangallum veniſſe, impetratum ſcilicet, *annonam*, quam vulgo hodie *prabendam* vocant, & precum communionem, quæ qualis fuerit hoc ipſo docetur, quod non niſi paciſcentibus, aut liberaliter offerentibus conceſſa eſt. Nemo vero miretur Germanicorum nominum apud Anglos vſum, quem hæc Annalis commonſtrat. Ipſi enim Angli Germani fuere, à littore Germanico in ipſam Britanniam tranſlati circiter Valentiniani imperium: quo tempore & Saxones Britanniam inſulam inuaſiſſe notius eſt, quàm vt indicari multis debeat.

ALIVD EXEMPLVM.

ANno incarnationis DCCCCLI. *Comes Saxonicus Marchio contra Sclauos vir religioſus, Kero nomine, à liminibus Principum Apoſtolorum reuerſus monaſterium S. Galli orationis cauſa viſitauit. Qui cum à fratribus benigne & hoſpitaliter fuiſſet ſuſceptus, ſpiritali, vt creditur, admonitionis inſtinctu, ſtudium ſancta conuerſationis ſibi cordi tenus placere profeſſus eſt, cepitq; humiliter & luctuoſiſſime à patre monaſterii flagitare, vt in conſortium fraternitatis mereretur admitti, Libras quoq; argenti octo loco ſancto deuote & fideliter obtulit: & ſi quo pacto vel apud Regem, vel apud quemlibet Procerum proprietatem ſiue poſſeſſionem quamlibet infra terminos Alemanniæ conſequi potuiſſet, monaſterio ſe ſine dubio collaturum eſſe promiſit; & in omnibus cœnobii neceſſitatibus ſiue negotiis iuxta ſcientiam facultatemque ſuam tam in palatio, quam in priuato infatigabiliter adſiſturum. Cuius precibus Abbas cum congregatione annuens omnem conſuetudinariam fratrum conſtitutionem ſiue in orationibus ſeu veſtitu & victualibus tam viuenti quam defuncto ex integro condonauit, & vt hoc nulla poſſet obliuione deleri vel negligentia intermitti per annos ſingulos* X. *Kalend. Apriles (quomodo hæc & expetiit & obtinuit) commemorationem eius inter ſacras miſſarum hoſtias ſancitum eſt fieri; hanc denique pactionem in regula monaſterii inſcriptione firmari.*

EX anno incarnationis Chriſti, cuius hic mentio fit, colligimus Abbatem Cralonem ad hunc modum cum Kerone Marchione pactum fuiſſe, quo anno Ottho primus etiamdum Rex ingenti cum exercitu Italiam ingreſſus tractum illum circum Padanum, quem veteres togatæ Galliæ tribuerunt, ſubiugauit, quartodecimo demum anno Romæ à Ioanne Pontifice vna cum filio Otthone coronatus. Potuit igitur Kero, ſoluto Otthonis exercitu, Romam proficiſci, atque inde reuerſus Rheticis iugis ſupera-

tis Sangallum diuertere. Mirum autem in illis ſæculis factitiam illam monaſticorum operum cõmunionem tanto in pretio habitam fuiſſe, vt haud temere vllis niſi eximie donantibus, aut alioquin grandia pollicentibus paciſcentibusve concederetur, & noſtros (Francos dico & Alemannos) ſic inuolui errore potuiſſe, vt labes & ſordes; humanam puto iuſtitiam, auro, argento, agris, mancipiis comparare & ſuam facere maluerint, quàm iuſtitiam Chriſti, & illam verè Eccleſiaſticam bonorum omnium κοινωνίαν, quam in Symbolo profitemur, veſtigare & prehendere, quæ profecto nec auro nec pretio vllo venit, ſed emptore reiecto gratis datur, nec ab vllo prehenditur, niſi gratis eam ſibi offerri exhiberique ſciat & intelligat, damnatis interim & anathemate percuſſis, qui ſuam iuſtitiam tam operoſam diuinæ iuſtitiæ, quæ fide eſt, ſi non præferunt ſaltem æquant, vel diuina gratis accepta ad quæſtum & nundinationem abutuntur, negotiantes in templo Domini, & oues Chriſti religionis prætextu deglubentes. Monachi enim horum ſæculorum non ſolum ſua in opera inuitabant omne genus mortales, redemtilia videlicet ad vitam & ſatisfactionem, ſed opus etiam eleemoſynæ in ſe collatum ita extollebant, vt haud temere vlla in parte rectius locatum videri deberet. Solam enim & maximam eleemoſynam iactabant, qua collegiis monaſteriisque ſubuentum fuiſſet. Quod ipſum veteres chartæ fuſiſſime teſtantur, quarum vnius exordium modo (ne faſtidio Lectori eſſemus) adſcribere libuit, quod ſic habet:

Dum fragilitas humani generis pertimeſcit vltimum vitæ tempus ſubitanea tranſpoſitione venturum, oportet vt non inueniat vnumquemque imparatum, ne ſine aliquo boni operis reſpectu migret de ſæculo, niſi dum in ſua poteſtate conſiſtit præparet ſibi viam ſalutis, per quam ad æternam ſalutem valeat peruenire. Igitur ego Reginſind tractans pro Dei timore, vel remedio animæ meæ, & animæ filii mei Perchtoldi, &c. Scripta vero fuit charta *Anno* 11. *imperii Caroli, Regni* autem XXXV. *ſub Erloino Comite.* Vnde ſatis conſtare puto, qualem opinionem Monachi animis hominum infuderint. Excuſationem tamen mereri Principes Francos, ſupra eſt dictum, qui certo deſtinatoque animo religionem Chriſtianam ſuis illis conatibus & expenſis nõ aucturi ſolum, ſed culturi etiam erant: aliam autem, quam excolerent, quamque auctiorem facerent, non habebant, quàm quæ ipſis ad fidem nuperrime conuerſis fatali illa temporum calamitate fuerat oblata. Adhæc non paruam vtilitatem conſecuti ſunt in diſciplina & doctrina monaſteriorum veterum, quæ exilis & modica, licet multis in cœnobiis fuerit ac vix digna æſtimatione, ſi veterum, hoc eſt earum, quæ ante Gregorium floruerunt, Eccleſiarum eum doctrinam & eruditionem, tum etiam fidem & pietatem contempleris: tanta tamen & talis fuit in gente illa inculta & barbara, nec ita pridem ad religionem adducta, vt hæc ipſa ſine illa parum conſtatura videretur. Quare & Nobiles & priuati homines ingenti illa errorum, vt ſic dicam, inundatione velut torrente quodam abrepti, quàm optime locatas putabant opes ſuas, ſi eos in cœtus illos monaſticos, fucatam videlicet operum & ceremoniarum obſeruantiam, contuliſſent. Arbitrabantur enim homines Franci & Alemanni, candidi quidem, ſed barbari, & nuper ad Chriſti fidem conuerſi, iuſtitiam vitæ aſſequi ſe opere horum tam liberali, neque non vt minus pauperibus largiebantur, qui tamen nec egeni, nec ærumnoſi aut miſerabiles erant, ſed vltro & ſponte pauperes, quorumque maiores homines minime mali diuitias vt noxias, & aduerſas religioni iamdudum exploſerant, non ignari, quantopere Dominus ſtudium diuitiarum in Phariſæis damnarit, & quem in finem erumpere ſoleat immodica rerum cupiditas:

de-

de qua infra diſſeremus. Nunc ad *Keronem* veniendum *Marchionem contra Sclauos*, qui haud dubie extimum limitem regni Francorum tenuit. Franci enim Romanos imitati extremis deuictarum gentium finibus illuſtres, & rei militaris peritos viros imponebant, ad coercendas videlicet finitimorum incurſiones: qui deinde à *Marca*, hoc eſt limite, *Marchiones* vocati, vulgo, quos & *Margrafios* vocamus. *Sclaui* autem ab ortu & meridie Saxones attingebant: ab ortu quidem *Poloni*, & coniunctim à quibuſdam *Sclaue-Poloni* poſtea dicti: à meridie autem *Boihemi*. Vt conſtare inde poſſit Keronem familiæ Marchionum Brandenburgenſium fuiſſe, qui ab ortu Solis Polonos, à meridie Boihemos finitimos habent, Scythicæ originis populos, quorum pars & illi fuere, qui Danubium tranſgreſſi iuſta Illyrici parte occupata, ſoli hodie nomen retinent. Quanquam autem ad inſtitutum non attineat: tamen non indignum eſt memoratu, Poloniam & Bohemiam hoc Chriſtianiſmo debere, quod cum ante Ducibus paruiſſent, ſtipendiariæ ſcilicet Germaniæ Imperatoribus, poſtea Reges acceperint. Primum enim Regem Poloni accepere Hainricho Quinto imperante, circiter annum Salutis MLXXVII. Bohemi autem à Friderico Primo, qui Ænobarbus cognominatus eſt. Contra Regna fuiſſe conſtat, quæ hodie non niſi Duces habent, vt ampliſſimum quondam Burgundionum regnum, præterea & Italorum Togatæ Galliæ, quod Gotthi, Longobardi & Franci, & ex Italia oriundi Berengarii multis ſæculis adminiſtrarunt hodie in Ducatus diſtractum eſt. Sed & Germaniæ regiones aliquot Duces habent & Margrafios, quæ quondam vetere hiſtoria reſtant re Reges habuere, niſi iidem olim dicti ſint *Reges*, qui hodie Principes aut Duces, quod ſanè quàm & proximè ad veritatem alludere videtur.

SEQVITVR EXEMPLVM FVNDATIONIS PAROCHIÆ SVB HAINRICHO QVARTO: quod quidem apponere libuit, ne non & huius generis formulam veterem Lectori exhiberemus.

QVoniam ex varietate rerum mortalium & temporum continuata prolixitate & humani generis debilitate memoria rerum geſtarum obliuionis irreptione extruditur, ideo prudens induſtria hominum id quod poſteritati voluit eſſe certum, ſæpiſſime reliquit ſucceſſoribus ſuis teſtamentis confirmatum. In nomine ergo ſanctæ & indiuiduæ Trinitatis notum ſit omnibus tam futuris quam præſentibus, quod ego Notpertus monachorum S. Galli Eccleſiæ Abbas in nouali loco, qui Abbacella nuncupatur, in conualle circumpoſitorum montium ſito baſilicam ad ſeruitutem Dei condidi, quam & ædificatam à Thietmaro Curienſi Epiſcopo cum licentia & rogatu Rumaldi *Conſtantienſis Eccleſiæ Præſulis per legitimã conſecrationem loci illius incolis ad oratorium ſtabiliui, deniq; hãc eandem Eccleſiam præbenda pueri vnius de clauſtro noſtro & vna* W*atſpenda & beneficio vnius* Manſus *& omni poſt ſubſcripta decimationis determinatione dotaui, à mõte Hersberck, ab alpe Solim, à* Maggelsſalpa*, à Berental, à Portarſapla, à Chrauperch, à riuulo Buchenbach, ab oſtio fluuioli* Rota *vſq; dũ fluit in* Sitterum *vſq; ad originem, ita vt procliuitas circumpoſitorum montium ad eandem Cellam ſecundum liquentiã niuis imminet aperiſſime determinaui. Hãc etiam dotationẽ ſacerdoti ibidẽ Deo ſeruienti banno* Rumaldi *Conſtantienſis Epiſcopi conſenſu fratrum noſtrorum perpetuo iure ſtabiliui. Facta ſunt hæc anno ab incarnatione Domini* MLXI. *inditione nona, regnante Rege*

noſtro Hainrico Romanorum Imper. anno quarto. Signa teſtium, wittone Aduocato, Oprecht, Azzo, Tietprecht, Vodalrich, Luebo, Regenolt, Eppo, Heilman, wolfracht, & & cæteri complures.

NOtpertus hic viceſimus quintus fuit inter Abbates monaſterii Sangalli, qui primus omnium, quod quidem obſeruare potuerim, Anniuerſariũ ſuum ita inſtituit, vt priuatim de ſuo legaret, quod illius peragendæ expenſis ſufficeret. Morem enim illum iam tum in orbem inuexerant dogmata magiſtrorum quorundam, qui merito & interceſſioni monaſticæ nihil non tribuerunt. Porro *Noualem locum* vocat nuper excultum & habitare cœptum. Ager enim, qui hodie *Abtzellanæ* ditionis eſt, vniuerſus paucis retroactis ſæculis monaſterii S. Galli fuit, paulo incultior tum quàm eſt hodie, ſed & ſeruitute obſtrictis colonis eius, qui tum omnes monaſtici dicebantur, vulgo Bergleut/ *Immontani* interim vocari. Verum ſeruilia incommoda primum quidem armati detrectarunt, haud leuiter afflictis monaſterii rebus: deinde ab iiſdem pactionum tranſactionumque interuentu magna ex parte liberati ſunt circiter annum Domini CCCCIII. ex quo tempore primum vnum in nomen Abtzellanorum coaluere populi aliquot finitimi, qui antea & foro & iudicio erant diſcreti, coloni tamen monaſtici & Abbatis imperii omnes. Anno poſtea Domini MCCCCLII. Pagus Helueticus facti. Puto autem *baſilicam* vocari in hac charta, quam nos vulgo *Eccleſiam*, veteres & *ædem ſacram*, & *oratorium*, item *ſacrarium* & *ædiculam* etiam nominarunt. Ambroſius *baſilicas* vocat domus Chriſtianorum publicis conuentibus conſecratas, in quibus ſacræ lectiones & tractatus, præterea & orationes; & miſſa, hoc eſt, cœna Dominica, peragitur: id quod abunde ex libro Epiſtolarum eius quinto colligitur. Veteres publicis vſibus deſtinatas ædes *baſilicas* dicebant, in quibus iudicia exercebantur, quæ hodieque in pluſculis Italiæ vrbibus nomine licet mutato durant. Veroſimile autem primos Chriſtianos id genus palatiis Principum fauore vti cœpiſſe, atque inde extructis templis ad cultum Chriſtianum conſacratis nomen baſilicarum relictum eſſe. Sed & illud obſeruandum, in hac charta ne verbo quidem fieri Romanæ poteſtatis mentionem; ſed Epiſcopos tantum memorari, vt quorum tunc temporis integra fuerit ſuarum diœceſeon administratio, quæ primum quidem Hainricho Quinto oppreſſo, poſt vindicatum inueſtituræ dominium Romanæ ditioni patuerunt. Anni igitur CCCCLXXVII. ſunt, ex quo Abtzellana Eccleſia conſtituta eſt, quæ vetuſtate tamen omnes alias eius pagi vincit, vna Heriſoua excepta, quam ſatis conſtat ſub Carolis & Ludouuichis Francorum Regibus celebrem fuiſſe, duobus ſæculis antequam Abtzella conderetur. *Caſa* autem, vulgo Alt Gaß/ etiam antiqua eſt ad vallem Rheni pertinens, à qua parte & prouincialia & Gallica vetera quædam nomina etiamnum durant. Recentiſſimæ ſunt Trogenſis & Tufenſis, & qua Gruoba cognominatur, intra ſæculi ſpatium iure videlicet ſeparationis (vt vocant) conſtitutæ, quum antea priores duæ ad Parochiam vrbis noſtræ, quæ ad D. Laurentium eſt, attinerent, tertia autem Rorſchahenſem, vt matrem agnoſceret. Inueni autem & Hunduuilanam ad ædem S. Leonardi in noſtro ſuburbio pertinuiſſe. Ante Abtzellanam nulla prorſus immontana in illis partibus Eccleſia extitit, ſed ad eam, quæ Sangalli eſt, aliaſque præterea quæ in valle Rheni, & iuxta lacum Brigantinum iacent ab immontanis populis concurſum eſt, ſtatis quidem diebus, vt olim in Alemannia tota, nec niſi ad publicas miſſas, quæ feſtis diebus peragebantur. Priuatas enim diu ignorarunt Parochiæ, neque

tantum

tantum emolumenti ex anniuerſariis fuit, quantum eſt hodie, vel ipſo Notperto teſtante, qui profecto nouam illam Eccleſiam tam liberaliter non donaſſet, ſi quæſtus ille tantopere poſtea auctus eum, quem hodie cernimus per Eccleſias locum habuiſſet. Verum hic de ſuo attulit Eccleſiæ ad Dei ſeruitutem (vt ipſe ait) conditæ, quod quidem licet teſtibus adductis & ſignato diplomate perpetuo iure in illius poſſeſſione & manu eſſe voluit, non banno modo Epiſcopi, ſed fratrum etiam conſenſu confirmatum: tamen Nortperti poſteri detrahere illud iam dictæ Eccleſiæ auſi, quod ille perpetui iuris titulo donarat, hi rurſum incorporatione interueniente ſui iuris fecerunt, reſciſſis ſemel, quæ ab illo tam ſanctè erant conſtituta. Vnde ſingulis poſtea annis multam pecuniam decimatum nomine à monachis eſt exactum, donec Diethelmi Abbatis conſenſu factum eſt, vt quod maiores ſui Eccleſiæ illi abſtraxerant, Abtzellani denuo redimerent, quod ſanè non mediocri pecunia eſt factum. *Watſpende* vox barbara veſtium donationem ſignificabat, quas hodieque certo tempore ſuis Abbates & Epiſcopi tribuunt *Watt* Germani veſtitum vocant, & *watman* dictus vulgo, qui pannos vendit. *Spende* autem vox apud nos etiamnum durat, qua annonam certo die certoque dimenſu pauperibus diſtribuendam ſignificamus. Quod autem *liquentia niuis* charta meminit, de vulgari itidem & veteri ſermone Alamannico detractum eſt. Antiquæ enim tabulæ Germanicæ annis plus ducentis ante nos ſcriptæ hæc ferme verba habent, **von obnende der Bergen/ als der Schnee ſchmilʒet/** vt & Notpertus decimas ad ea vſq; montium iuga extenderit, à quibus introrſum niues colliquatæ diffluerent. Certè Alpium & fluuiorum & montium nomina, quorum hic mentio fit, in pago Abtzellano etiamnum illæſa perdurant. Illud obiter hic memorandum, legi paſſim donationum chartas, quæ ſub Hainricis, Chunradis, Otthonibus vſque in Hainrichum Quartum, & amplius æditæ ſunt, teſtium nominibus fere Alemannicis & Franciſcis, quæ quidem primum ſub exceſſum Hainrici Quinti noua illa temporum facies mutare cœpit, cum Pontifices exorto ab Imperatoribus inueſtiendi iure ſanctionibus ſuis iam in Germania ac mox paulo regnare cœperunt, illato ſimul & Hebræorum, & Græcorum, & Latinorum nominum vſu & veterum chartarum formula reiecta, & Anniuerſariorum fundationibus (vt vocabant) nouis chartis viciata. Poſt Gregorium enim Septimum ſuſpectiſſimæ vitæ Pontificem, Doctores emerſere Scholaſtici, qui Gregorii vmbras & viſiones admirati inſuper & nouas quaſdam commenti Purgatorii opinionem orbi immodicè commendarunt. Vnde noſtris anniuerſariorum, oblationum, ſatisfactionumq; negotiatio commendata eſt, quam paulo poſt & indulgentiæ ſecutæ ſunt: Primùm quidem Epiſcoporum priuatæ nec niſi præſcripto modo & tempore demum & Pontificum generales & viuis & mortuis attributæ, quæ multis ſæculis Eccleſias Occidentis ingenti cum religionis ruina quæſtuoſiſſima nundinatione expilarunt. Atque hactenus quidem de Collegiorum & Monaſteriorum ſtatu diximus. Supereſt, vt de diſciplinæ caſu & temporum inclinatione, (quamuis id magna ex parte in operis tranſcurſu à nobis factum ſit) pauca quædam ſubiiciamus.

Conſtanter autem produnt mediæ ætatis Chronica noſtratia circiter exceſſum Imperatoris Hainrici Tertii, ſaturata iam quadamtenus auaritia, cleri ambitionem longè maxime incruduiſſe, nec defuiſſe hiſce temporibus Epiſcopos & Abbates, qui opibus ſuis, præterea & Principum indulgentia animati iam dum de regnis dominiiſq; inſtituendis cogitare cœperunt, annis à morte Caroli plus minus ducentis quinquaginta. Poſt Arnulphum enim

& filium eius Ludouuicum ita largæ factæ erant Principum donationes, vt oppida etiam & vici Epiſcopis concederentur, & Ducatus etiam permitterentur Epiſcopis. Nam & multis annis Francorum Ducatum, quos Orientales hodie vocant Wirtzburgenſes Epiſcopi tenuerunt, vnde & Ducem Franciæ ſe nominat Antiſtes ille, ſicut Epiſcopus Alſatiæ Landtgrafium. Siquidem & in aulis Regum magno honore dignabantur, & plauſibilem illum morem prædicandi Euangelii adeo non poſuerunt, quin vel Archiepiſcopis moris fuerit ſtatis diebus ſuggeſtum conſcendere, & Domini ſermonem Eccleſiis annuntiare. Eo tempore, vt tradit Lambertus, monachorum nomen vehementer infamatum eſt, ad quæſtum videlicet & ambitionem conuerſis cœnobiis, quum monachi tamen vel hac maxime de cauſa orbi ſeſe commendaſſent, quod nomine & habitu, ſed voto etiam & profeſſione ſæculi curis ſeſe & iuramento quidem intercedente ſubtraxiſſent. Proinde, vt idem author ſcribit, miratus eſt mundus, vnde tantus pecuniarum ſcateret fluuius, vnde Tantali & Crœſi opes in priuatos homines congeſtæ fuiſſent, in eos (inquam) homines, qui crucis ſcandalũ & paupertatis titulum oſtentarent, neque aliud præter victum & veſtitum quærere ſe & optare ſimulaſſent. Vt profecto ex Deo eſſe deprehendamus (quod ab Apoſtolo dictum eſt, *Auaritiam* ſcilicet, *radicem omnium malorũ eſſe*: & vere dici queat de diſciplina Eccleſiaſtica opibus vitiata & corrupta, quod eſt à Satyrico Poeta de Romana parſimonia dictum:

Prima peregrinas obſcena pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt ſæcula luxu
Diuitiæ molles, &c. ———

Solis enim diuitiis omnem morum & religionis vitiatæ corruptelam acceptam referimus. Proinde luxatæ iam & fateſcenti veterum cœnobiorum diſciplinæ noui (quos vocant) ordines ſucceſſere. Eodem enim Hainricho imperante ſub Victore Tertio *Carthuſienſes* Brunone quodam authore prodierunt, ærumnoſum & inutile hominum genus, & vt equidem ſentio, nigra bile grauatum. Mox & *Ciſtertienſes* ſub Vrbano ſecundo ab Ardingo quodam Anglo congregati, ac deinde *Pramonſtratenſes* Norperto Lotharingo authore, & *Chamaldulenſes*, quos Rominaldus Rauennas inſtituiſſe fertur, poſtremo *Vallis Vmbroſæ* fratres à Florentino quodam Guilberto, Gregorio VII. Pont. qui & ipſe monachus fuerat probante, informati, ita Regulam Benedicti arctiore quodam & reconcinnato vitæ genere ſunt profeſſi, vt priſtinæ diſciplinæ normam licet aliis atque aliis ritibus diuiſam fidenti quadam oſtentatione ſibi arrogarint, homines nimirum & ſuis & humanis decretis nixi, atque id quidem annis minimum centum quadraginta ante exortam *Mendicantium* religionem, quæ Friderico Ænobarbi nepote imperante primùm omnium ab Honorio Tertio Pontifice, vt alibi quoque diximus, probata & confirmata eſt, annis abhinc plus minus trecentis octuaginta. In tantum enim horum, quorum ante meminimus, mores magna parte refrixerunt, vt aliis prorſus opus eſſe videretur, qui vitam ſcilicet Chriſtianam de proximo inſtaurarent & exprimerent. Ita enim de monachiſmi iuſtitia ſibi vulgus Chriſtianorum pollicebatur. Vnde factum, vt rarus eſſet titulus obſeruantiæ monaſticæ, nec niſi paucis cœnobiis tribueretur, quæ ſpecimen quoddam veteris diſciplinæ exhibebant: quemadmodum hodie *Franciſcani de obſeruantia* à Bernardino reformati cognominantur. Vnde intelligas, *Minores fratres* ſuam regulam non obſeruare, atque inde *fratres Minimi* prognati videantur, qui non ita multis annis durant, adeo humiles, vt nec abiectius illis nec inferius quiddam eſſe

amplius

amplius queat. Iactatam enim illam & humanis regulis ſuffultam perfectionem nunquam diu præſtitere, & hypocriſin prodiderunt ſtudia, quibus hoc vnum ſemper quæſitum eſt, vt in otio, quiete, & ſaturitate viueretur. Adhæc & Principum fauor tentatus & impetrata diplomata haud aliud ſpectantia, quàm vt extra telorum iactum eſſent, nulloque turbante pacto frui, & ad cumulum adiicere liceret. Opum enim parandarum viam iam & modum didicerant, qua vel vna cauſa primum omnium vetuſtis monaſteriis ad opes & ſæculum conuerſis ordines illi, quorum meminimus, ſubinde alii ex aliis enati & probati fuerunt, nec id quidem ſine grandi melioris diſciplinæ pollicitatione & ſpe, quam & ipſam tamen vtcunque non ſemel nec vno in loco reformatam eædem peſtes adortæ ſunt, quæ priora ſe & antiquiora cœnobia ſubuerterunt. In tantum autem iam inde ab initiis cura omnis diuitiarum in monachis ex profeſſo eſt damnata, vt qui poſtremi extiterunt ordines, tanquam in contumeliam priorum cœnobiorum pauperes ſe & mendicantes cognominari voluerint: vt inde ſatis liquere poſſit, quibus è fontibus varietas illa monachiſmi tot ſpeciebus & formis diſtracta emanauerit. Quod ſi Regum & Præſulum curâ ea ſeueritas diſciplinæ retinendæ poſtremis in ſæculis duraſſet, quàm priora ſæcula cœnobiis Benedictinis ſuo in ordine conſeruandis coercendisque adhibuerunt, fortaſſe non niſi Benedictinos monachos, quorum plus ſatis iuſtus numerus erat, hodie haberemus, nec condictitios mercenariósve, aut meritorios, immo ne Magnates quidem, ſed tales, quales primos illos fuiſſe ſupra à nobis memoratum eſt, ferremus. Quod ſi qui ſunt, qui examina illa cœnobiorum aliis cauſſis, vnde enata ſint, adſcribant, nihil refragamur, ſiquidem minimè nos lateat, quid operum nobis & meriti perſuaſio in orbem intulerit: ſed monemus interim, meminiſſe velint, vel iis ipſis de cauſſis inſtituta cœnobia recentiora tantum à doctrinæ puritate defeciſſe, quantum vetuſtiora ſuis conſiliis relicta, iam olim à maiorum ſuorum continentia & parſimonia defecêre. In totum autem cauſſam omnem corruptæ diſciplinæ video à Chronographis ſedi Romanæ tribui, quæ præterquam quod paucorum exiſtimationi nomen religionis conceſſit, & hominum doctrinas inæſtimabili ſumptuum onere Eccleſiis impoſito ratas habuit. Quanquam illa parte longè magis nocuit, qua ab annis Gregorii Sexti adeo ambitioni & auaritiæ ceſſit, vt nihil Romæ non venale factum ſit, & ſedes illa vetus tot virtutum præconiis laudata, à multis non Apoſtolica, ſed plane Apoſtatica & Simoniaca diceretur, & verum eſſe demum conſtaret, quod Hieronymus ſupra Oſeam ſcribens, obſeruaſſe ſe ex temporum decurſu tradit, quod non niſi Sacerdotes Eccleſias ſcandalis ſuis ſciderint. Apex ipſe Pontificalis non iam virtuti & merito, ſed muneribus largitionibusque patebat, Clerusque & populus, penes quos vetus illud ius electionis manebat, ſtudiis artibusque corruptus & diſtractus in partes, non iudicio, ſed fauore agebat a tanto nonnunquam furore exagitati, vt & cæde & ſanguine multorum Pontifices legerentur, & Hainricus Tertius factionum ſtudiorumque immanitate commotus quinque ordine Epiſcopos natione Germanos illi ſedi præfecerit, hoc modo factionibus occurſurum arbitratus, qui tantum tamen non profecit, quin ſuo etiam fauore electi miris modis fuerint vexati. Atque hæc quidem ambitionis erat materia, quum interim terris regniſque occupandis auaritia ſtuderet: quæ ipſa dum donationum, & patrimonii titulis nihil

non

non vindicare Romanæ Eccleſiæ nititur, neque æquo illud ipſum animo ferre Principes Romani poſſent, in harenam illam pluſquàm gladiatoriam deſcenſum eſt, quæ Epiſcopos illos aduerſum Imperatores & Reges longe grauiſſimo Eccleſiaſticæ diſciplinæ caſu, præterea & ruina Eccleſiarum Orientis mutuis odiis diſſidiiſque enatis miſerrimo ſpectaculo commiſit. Certum eſt enim ex eo tempore, quo Romani Epiſcopi ambitione ſuperati, miniſterii humilitate reiecta, ad regna dominiaque aſpirare cœperunt, nunquam poſtea quicquam pacis aut quietis habuiſſe cum Imperatoribus vel Orientis, propter monarchiæ ſtudium, cum ſubiici ſibi Græcas Eccleſias flagitabant, vel Occidentis propter Italiæ vrbes & iura ab illis petita inuaſaque, quæ paulo antè ditionis Cæſarum & Imperatorum fuiſſent: Acceſſit malis bellum iſtud, quod Vrbano Secundo ſuaſore pro Syriæ & Paleſtinæ defenſione tempore Hainrici Quarti aduerſum Saracenos à totius Occidentis Principibus ſuſceptum eſt. Quod quidem quale fuerit, non eſt meum decernere, quum exitus ipſe docuerit, nec piè admodum cœptum, nec prudenter geſtum fuiſſe, etiamſi ſummis per initia atque etiam ſanctis viris, inter quos & Bernhardus fuit, plus ſatis arriſerit, nulla arbitror magis cauſa, quàm quod dignus videretur locus ille, in quo redemptionis noſtræ myſteria conſummata fuiſſent. Illud conſtat, publica Chriſtiani nominis ignominia deſiiſſe, cum iam ab Vrbano Secundo vſque ad exceſſum Nicolai Quarti & regnum Rudolphi Auindſpurgenſis, hoc eſt, annis ferme ducentis, geſtum eſſet, centenis amplius millibus noſtratium deſideratis, vt interim innumeram Nobilitatem tum regnorum aliorum Europæ, tum præcipue Germaniæ, quæ peſte, fame, ferroque non ab hoſtibus modo, ſed à noſtris etiam, hoc eſt, Chriſtianis hominibus, per Italiam, Pannoniam, & Græciam extincta & confecta eſt, non cenſeamus. Poſt bellum enim inceptum, cum aduerſis rebus noſtri premerentur, nec ſatis Ducum conſiliis ſuccederet, & exercitus partim cædibus, partim morbo attereretur, id iuris & authoritatis ſibi Pontifices tribuebant, vt & crucis prædicatione cum indulgentiis eo tempore natis, omnia peccata condonantibus populum & anathematis etiam intentione Principes ipſos & Imperatores vrgerent, quò ſeſe ad terræ ſanctæ & patrimonii Chriſti defenſionem accingerent. Obſeruatumque in eo negotio, hoc infenſius quoſdam illorum inuidia velut ad lanienam petitos, quo vehementius ſuſpecti illis & exoſi fuiſſent. Ea cauſa factum putant, vt & Fridericum Primum, clariſſimum Principem, ſecundò iam in Syriam euntem amiſerimus: Chunradum autem Imperatorem eius nominis Tertium, & Fridericum Secundum ægrè receperimus: vt domeſtica interim damna, quæ abſentibus Imperatoribus illata ſunt, taceamus. Notata vero eſt à fide dignis ſcriptoribus Gregorii Noni perfidia, qui Friderico Secundo magnanimo Imperatori cruce ſignato, & in Syriam profecto Apuliæ regnum magno exercitu conſcripto, ſuam in poteſtatem redigere eſt conatus. Quod vt facilius aſſequeretur, rumorem per Apuliam de Friderici morte finxiſſe & ſparſiſſe dicitur. Vnde Apuli commoti adeo conſternati ſunt, vt vrbes multæ, quæ antea ſumma in fide Imperatorum manſerant, repente ad Pontificem defecerint, Germanoſque è Syria remeantes vario mortis genere trucidarent, vt merito exclamarit Abbas Vrſpergenſis in Chronico ſuo, *Quis talia facta rectè conſiderans non deploret & deteſtetur, quæ indicium videntur, & quoddam portentum & prodigium ruentis Eccleſiæ*; Et vt conſtaret, eo bello rem ſuam agere Pontifices quoſdam, & ipſo tanquam exilio quodam in eos, quos odiſſent, abuſi. Gregorius ille

Nonus,

Nonus (vt idem Abbas ſcribit) literis de decennali pace inter Chriſtianos Syriæ & Saracenos per Fridericum Secundum pacta & confirmata acceptis & perlectis, adeo indignatus eſt, vt diploma ipſum imperatorium miro cum ſupercilio abiecerit, & reſpuerit. Porro quum Orbis prope totus anathematum Pontificiorum religione teneretur, iuramenta quæcunque excommunicatis Principibus facta remitterentur, cum interdicto, ne quis rueri aut recipere adeſſe ve vlla conſuetudine aut familiaritate illi velit, qui anathemate percuſſus eſſet, poſtremo excitatis laudatiſque qui ſic excommunicatis aut deuotis potius damno eſſe pergerent, ita plerumque clariſſimi Imperatores dubium quàm iuſta cauſa maximis periculis inuoluti ſunt, vt re ipſa non excommunicati, ſed proſcripti potius; & Epiſcopi illi Romani in tanta feriendi licentia non Epiſcopos, hoc eſt Chriſti vicarios, ſed Syllas magis & Marios agere viderentur. Paſchalis ſecundus nuncio de Hainrici Quarti morte & ſepultura accepto, Epiſcopum Iuliacenſem in communionem recipere noluit, niſi cadauer Imperatoris, quod in monaſterio quodam condiderat, exhumatum ſummota omni funebri pompa in terram inconſecratam defoderet, vnde poſtea filii commiſeratione rurſum exhumatus & in Eccleſia Spirenſi ſepultus eſt. Antea quidem idem & Hildebrandus fecerat palam minitando vel moriturum ſeſe vel Hainricho & regnum & animam ablaturum eſſe. Innocentius quoque Tertius vehementis & vltoris animi Pontifex manſuetiſſimum Imperatorem Philippum Friderici Primi filium, incertum, quibus de cauſſis tanto odio inſectatus eſt, vt Epiſcopum Sutrinum legatione apud Philippum functum epiſcopatu priuarit, & in inſulam relegarit, non alia de cauſa, quàm quod ſacris interdictum, & ab Eccleſiaſtica communione excluſum humiliter orantem reſtituiſſet: Adulphum autem Archiepiſcopum Colonienſem ob coronatum Aquis Philippum Epiſcopatu deiecerit, Brunone Bunnenſi Præpoſito in eius locum ſurrogato. Conſtituerat enim, neque clam habebat, hoc ſe breui acturum, vt aut Philippo diadema eriperet, aut ipſe contra Pontifex ſuo careret quod audiuiſſe ſe Romæ ſub ipſo Innocentio Abbas Vrſpergenſis in litteras retulit. Quin etiam militum cruce ſignatorum opera & auxilio aduerſum Philippi fautores in Italia vſum eſſe conſtat, qui crucem tamen non contra Imperatorem, ſed Saracenos veſtibus ſuis aſſuiſſent. Ad illum igitur modum agitatis vexatiſque Principibus, quum omnium ordinum ſtudiis factionibus omnia arderent, ſæpe accidit, vt illi contra rei indignitate commoti, non Italiam modo malorum fontem, ſed ipſam etiam Germaniam igne, ferro, cæde vaſtarent. Poſtremo autem transmarinis expeditionibus domeſticiſque bellis & detrimentis exhauſti ſumptuum partem à Collegiis & Monaſteriis exigerent, plerumque in beneficium (vt vocant) elocatis Eccleſiarum reditibus decimiſque impignoratis, non raro & illis ſeuerius habitis, qui Pontificum ſeſe ſtudiis factionibuſque immiſcuiſſent. Vnde demum ratio inita videtur, vt diſertis Imperatoribus & Regibus ditiſſimi Epiſcoporum & Abbatum Germaniæ in Pontificum & ſedis Romanæ dignitatem & potentiam inclinare, ac deinde totos ſubiicere ſe ſpe libertatis aſſequendæ acceperint. Cui rei magnam occaſionem dedit interregnum illud, quod à Friderico Secundo vſq; in Rudulphum Auindſpurgenſem viginti tribus annis durauit. Poſt oppreſſos enim in Italia Friderici filios, Chunradum & Chunradinum, rebuſque imperatoriis tantopere afflictis & conculcatis, nemo repertus eſt vel maximorum Principum Germaniæ, qui confligere cum Pontificibus rerumque & famæ ad-

Arnulpho Imp. conſentiente fundata eſt. Regum enim & Imp. vt alibi quoque diximus, non Pontificum conſenſu illis ſæculis Francia & Alemannia Eccleſias inſtituebat, neque aliorum quàm Regũ ius illud in ueſtituræ, quod vocant, erat. Vnde & in hac charta *veſtitura* intelligitur ius poſſeſſionis cõcedendæ, quod Epiſcopi Abbatesve à Principe accepiſſent, niſi videri queat *veſtituram* hic dici, quæ vulgo Lehen dicitur. *Salica* autem *terra* dicebatur, cuius hæreditatem ſoli mares adibant, nulla prorſus parte eius ad fœmellas attinente, veluti lege Salica cautum erat. Et hodie extat lex ſub titulo, *de Alode*, qua voce quid ſignificatum videatur, à Rhenano eſt explicatum. *Tuitiſce* dixit quod vulgo Theutonice. nam & T*heodiſcam linguam* illi dicebant, hoc eſt Germanicam, die Teutſche Sprach. Alemannis *Sunonen* erat pacificare, reconciliare, tranſigere. Vnde *Sunonbuech*, charta id genus conuentiones complexa. Extant adhuc villæ illæ Durgouicæ & vicus *Romanshorn* vulgo dictus non incelebris occiduo in littore lacus Brigantini medio in tractu inter Conſtantiam & S. Gallum.

SED ET ABBATISSÆ OMNE GENVS CHARTAS ÆDEBANT; QVARVM VNAM PRECARIAM VIdimus ſatis longam hoc initio.

CHriſti igitur fauente clementia, Ego Irmindrud & Berechtrud venerabiles Abbatiſſa filia Vodalrici Comitis & Perechteida vna cum conſenſu amicorum noſtrorum & cum manu Aduocati noſtri Iuoni, complacuit nobis vt res quas nobis Engilbirit tradidit ei iterum per hanc chartam precariam præſtaremus. In fine autem ſic. *Actum in loco qui dicitur Ahadorf in ipſa Eccleſia S. Alexandri Martyris publice præſentibus iſtis*, &c. In ima autem parte ſic:

> *Ego itaque* Notpertus *indignus Presbyter ſcripſi & ſubſcripſi. notaui diem Sabbathi* III. Kalend. *Auguſt luna* XXIIII. *Anno* V. *Caroli Imp.*
>
> *Comite vero Adalberto.*

VNde conicimus, Durgauicas fuiſſe, fortaſſis eius cœnobii, quod proxime Vitodurum ad Toſam amnem ſitum eſt. Alterum enim, quod ſupra vicum Ahadorf ad Aham amnem cernimus, non ita vetuſtum eſt, vt eius Abbatiſſas intelligere queamus. Habet enim pagus Durgeuuicus cœnobia puellaria multa tum vetuſta, tum etiam opulenta. Supra aũt diximus, in *Ahadorf*, præpoſituram quondã extitiſſe, quæ poſtea in locũ Durgauorũ, quem *Vilam* nominant, translata videtur, ſuppreſſo quidẽ præpoſituræ nomine & inſtituto vicario, qui ab Abbate Sangallenſi reditibus cõtrahendis aliiſq; id genus negotiis adminiſtrandis præficitur. W*ila* ſanè villa fuit, dein vicus, demum caſtrũ Comitum Toggenburgiorum, qui & ipſi Francicæ originis fuere, poſtremo cœnobio S. Galli pietatis ergò magna ex parte donatum eſt ſub Abbate Chunrado à Buſsnang, anno Domini MCCXXVI.

Supra à nobis dictum eſt de fraternitate monaſtica & conſortio illo operum, in quod non domeſtici modo & indigenæ, ſed exteri etiam & peregrini homines recepti ſunt tanta acceſſione capitum, vt fœminæ etiam ſororum in numero cenſerentur, præterea & Reges & Nobiles fucata illa communione freti *fratres conſcripti* vocarentur; quod Chronica noſtratia palam teſtantur. Proinde exemplum vnum & alterum ex monaſterii Sangallenſis Annalibus deſcriptum huc adpoſuimus, quo & huius generis chartarum Lectori copiam faceremus. Dignæ enim ſunt, quæ expendantur. Ac primum quidem peregrinam, mox domeſticam referemus.

by Google

Anno ab incarnatione Domini DCCCCXXIX: *indictione* II. *Kenouuald venerabilis Epiſcopus profectus ab Anglis, omnibus monaſteriis per totam Germaniam cum oblatione de argento non modica & in id ipſum à Rege Anglorum eadem ſibi tradita viſitans Eidibus Octobris venit ad monaſterium S. Galli; qui gratiſſime à fratribus ſuſceptus & eiuſdem patroni noſtri feſtiuitatem cum illis celebrando quatuor ibidem dies cōmoratus eſt. Secundo aūt poſtquam monaſterium ingreſſus eſt, hoc eſt in ipſo depoſitionis S. Galli die baſilicā intrauit, & pecuniam ſecum copioſam attulit; de qua partem altario impoſuit, partem etiam vtilitati fratrum donauit. Poſthac eo in conuentum noſtrum introducto omnis congregatio conceſſit ei annonam vnius fratris; & eandem orationem, quam pro quolibet de noſtris ſiue viuente ſiue vita decedente facere ſolemus, pro illo facturum perpetualiter promiſit. Hæc ſunt autem nomina, quæ conſcribi iuſſit, vel orauit, Rex Anglorum Adalſtean, Kenouuald Epiſcopus, Wighart, Kenun, Conrat, Kronolaf, Vundich, Keendrud.*

Ex anniorum ſupputatione clarum fit, Kenouualdum illum Hainricho Primo regnante Sangallum veniſſe, impetrarum ſcilicet, *annonam*, quam vulgo hodie *præbendam* vocant, & precum communionem, quæ qualis fuerit hoc ipſo docetur, quod non niſi paciſcentibus, aut liberaliter offerentibus conceſſa eſt. Nemo vero miretur Germanicorum nominum apud Anglos vſum, quem hæc Annalis commonſtrat. Ipſi enim Angli Germani fuere, à littore Germanico in ipſam Britanniam tranſlati circiter Valentiniani imperium: quo tempore & Saxones Britanniam inſulam inuaſiſſe notius eſt, quàm vt indicari multis debeat.

ALIVD EXEMPLVM.

ANno incarnationis DCCCCL. *Comes Saxonicus Marchio contra Sclauos vir religioſus, Kero nomine, à liminibus Principum Apoſtolorum reuerſus monaſterium S. Galli orationis cauſa viſitauit. Qui cum à fratribus benigne & hoſpitaliter fuiſſet ſuſceptus, ſpiritali, vt creditur, admonitus inſtinctu, ſtudium ſanctæ conuerſationis ſibi corde tenus placere profeſſus eſt, cepitq; humiliter & luctuoſiſſime à patre monaſterii flagitare, vt in conſortium fraternitatis mereretur admitti, Libràs quoq; argenti octo loco ſancto deuote & fideliter obtulit: & ſi quo pacto vel apud Regem, vel apud quemlibet Procerum proprietatem ſiue poſſeſſionem quamlibet infra terminos Alemanniæ conſequi potuiſſet, monaſterio ſe ſine dubio collaturum eſſe promiſit; & in omnibus cœnobii neceſſitatibus ſiue negotiis iuxta ſcientiam facultatemque ſuam tam in palatio, quam in priuato infatigabiliter adſtiturum. Cuius precibus Abbas cum congregatione annuens omnem conſuetudinariam fratrum conſtitutionem ſiue in orationibus ſeu veſtitu & veſtualibus tam viuenti quam defuncto ex integro condonauit, & vt hoc nulla poſſit obliuione deleri vel negligentia intermitti per annos ſingulos X. Kalend. Apriles (quomodo hac & expetiit & obtinuit) commemorationem eius inter ſacràs miſſarum hoſtias ſancitum eſt fieri; hanc denique pactionem in regula monaſterii inſcriptione firmari.*

EX anno incarnationis Chriſti, cuius hic mentio fit, colligimus Abbatem Cralonem ad hunc modum cum Kerone Marchione pactum fuiſſe, quo anno Ottho primus etiamdum Rex ingenti cum exercitu Italiam ingreſſus tractum illum circum Padanum, quem veteres togatæ Galliæ tribuerunt, ſubiugauit, quartodecimo demum anno Romæ à Ioanne Pontifice vna cum filio Otthone coronatus. Potuit igitur Kero, ſoluto Otthonis exercitu, Romam proficiſci, atque inde reuerſus Rheticis iugis ſupera-

tis Sangallum diuertere. Mirum autem in illis ſæculis factitiam illam monaſticorum operum cõmunionem tanto in pretio habitam fuiſſe, vt haud temere vllis niſi eximie donantibus, aut alioquin grandia pollicentibus pacīſcentibusve concederetur, & noſtros (Francos dico & Alemannos) ſic inuolui errore potuiſſe, vt labes & ſordes, humanam puto iuſtitiam, auro, argento, agris, mancipiis comparare & ſuam facere maluerint, quàm iuſtitiam Chriſti, & illam verè Eccleſiaſticam bonorum omnium κοινωνίαν, quam in Symbolo profitemur, veſtigare & prehendere, quæ profecto nec auro nec pretio vllo venit, ſed emptore reiecto gratis datur, nec ab vllo prehenditur, niſi gratis eam ſibi offerri exhiberique ſciat & intelligat, damnatis interim & anathemate percuſſis, qui ſuam iuſtitiam tam operoſam diuinæ iuſtitiæ, quæ fide eſt, ſi non præferunt ſaltem æquant, vel diuina gratis accepta ad quæſtum & nundinationem abutuntur, negotiantes in templo Domini, & oues Chriſti religionis prætextu deglubentes. Monachi enim horum ſæculorum non ſolum ſua in opera inuitabant omne genus mortales, redemtilia videlicet ad vitam & ſatisfactionem, ſed opus etiam eleemoſynæ in ſe collatum ita extollebant, vt haud temere vlla in parte rectius locatum videri deberet. Solam enim & maximam eleemoſynam inſtabant, qua collegiis monaſteriisque ſubuentum fuiſſet. Quod ipſum veteres chartæ fuſiſſime teſtantur, quarum vnius exordium modo (ne faſtidio Lectori eſſemus) adſcribere libuit, quod ſic habet:

Dum fragilitas humani generis pertimeſcit vltimum vitæ tempus ſubitanea tranſpoſitione venturum, oportet vt non inueniat vnumquemque imparatum, ne ſine aliquo boni operis reſpectu migret de ſæculo, niſi dum in ſua poteſtate conſiſtit præparet ſibi viam ſalutis, per quam ad æternam ſalutem valeat peruenire. Igitur ego Reginfrid tractans pro Dei timore, vel remedio animæ meæ, & animæ filii mei Perchtoldi, &c. Scripta vero fuit charta *Anno* II. *imperii Caroli, Regni* autem XXXV. *ſub Erloino Comite.* Vnde ſatis conſtare puto, qualem opinionem Monachi animis hominum infuderint. Excuſationem tamen mereri Principes Francos, ſupra eſt dictum, qui certo deſtinatoque animo religionem Chriſtianam ſuis illis conaribus & expenſis nõ aucturi ſolum, ſed culturi etiam erant: aliam autem, quam excolerent, quamque auctiorem facerent, non habebant, quàm quæ ipſis ad fidem nuperrime conuerſis fatali illa temporum calamitate fuerat oblata. Adhæc non paruam vtilitatem conſecuti ſunt in diſciplina & doctrina monaſteriorum veterum, quæ exilis & modica, licet multis in cœnobiis fuerit ac vix digna æſtimatione, ſi veterum, hoc eſt earum, quæ ante Gregorium floruerunt, Eccleſiarum cum doctrinam & eruditionem, tum etiam fidem & pietatem contempleris: tanta tamen & talis fuit in gente illa inculta & barbara, nec ita pridem ad religionem adducta, vt hæc ipſa ſine illa parum conſtatura videretur. Quare & Nobiles & priuati homines ingenti illa errorum, vt ſic dicam, inundatione velut torrente quodam abrepti, quàm optime locatas putabant opes ſuas, ſi eos in cœtus illos monaſticos, fucatam videlicet operum & ceremoniarum obſeruantiam, contuliſſent. Arbitrabantur enim homines Franci & Alemanni, candidi quidem, ſed barbari, & nuper ad Chriſti fidem conuerſi, iuſtitiam vitæ aſſequi ſe opere horum tam liberali, neque non vt minus pauperibus largiebantur, qui tamen nec egeni, nec ærumnoſi aut miſerabiles erant, ſed vltro & ſponte pauperes, quorumque maiores homines minime mali diuitias vt noxias, & aduerſas religioni iamdudum exploſerant, non ignari, quantopere Dominus ſtudium diuitiarum in Phariſæis damnarit, & quem in finem erumpere ſoleat immodica rerum cupiditas:

de qua infra diſſeremus. Nunc ad *Keronem* veniendum *Marchionem contra Sclauos*, qui haud dubie extimum limitem regni Francorum tenuit. Franci enim Romanos imitati extremis deuictarum gentium finibus illuſtres, & rei militaris peritos viros imponebant, ad coercendas videlicet finitimorum incurſiones: qui deinde à *Marca*, hoc eſt limite, *Marchiones* vocati, vulgo, quos & *Margrafios* vocamus. *Sclaui* autem ab ortu & meridie Saxones attingebant: ab ortu quidem *Poloni*, & coniunctim à quibuſdam *Sclauo-Poloni* poſtea dicti: à meridie autem *Boihemi*. Vt conſtare inde poſſit Keronem familiæ Marchionum Brandenburgenſium fuiſſe, qui ab ortu Solis Polonos, à meridie Boihemos finitimos habent, Scythicæ originis populos, quorum pars & illi fuere, qui Danubium tranſgreſſi iuſta Illyrici partē occupata, ſoli hodie nomen retinent. Quanquam autem ad inſtitutum non attineat: tamen non indignum eſt memoratu, Poloniam & Bohemiam hoc Chriſtianiſmo debere, quod cum ante Ducibus paruiſſent, ſtipendiariæ ſcilicet Germaniæ Imperatotibus, poſtea Reges acceperint. Primum enim Regem Poloni accepere Hainricho Quinto imperante, circiter annum Saluris MLXXVII. Bohemi autem à Friderico Primo, qui Ænobarbus cognominatus eſt. Contra Regna fuiſſe conſtat, quæ hodie non niſi Duces habent, vt ampliſſimum quondam Burgundionum regnum, præterea & Italorum Togatæ Galliæ, quod Gotthi, Longobardi & Franci, & ex Italia oriundi Berengarii multis ſæculis adminiſtrarunt hodie in Ducatus diſtractum eſt. Sed & Germaniæ regiones aliquot Duces habent & Margrafios, quæ quondam vetere hiſtoria teſtante Reges habuere, niſi iidem olim dicti ſint *Reges*, qui hodie Principes aut Duces, quod ſanè quàm & proximè ad veritatem alludere videtur.

SEQVITVR EXEMPLVM FVNDATIONIS PAROCHIÆ SVB HAINRICHO QVARTO: quod quidem apponere libuit, ne non & huius generis formulam veterem Lectori exhiberemus.

Quoniam ex varietate rerum mortalium & temporum continuata prolixitate & humani generis debilitate memoria rerum geſtarum obliuionis irreptione extruditur, adeo prudens induſtria hominum id quod poſteritati voluit eſſe certum, ſæpiſſime reliquit ſucceſſoribus ſuis teſtamentis confirmatum. In nomine ergo ſanctæ & indiuiduæ Trinitatis notum ſit omnibus tam futuris quam præſentibus, quod ego Notpertus monachorum S. Galli Eccleſiæ Abbas in nouali loco, qui Abbacella nuncupatur, in cōualle circumpoſitorum montium ſito baſilicam ad ſeruitutem Dei condidi, quam & ædificatam à Thietmaro Curienſi Epiſcopo cum licentia & rogatu Rumaldi *Conſtantienſis Eccleſiæ Præſulis per legitimā conſecrationem loci illius incolis ad oratorium ſtabiliui, deniq; hāc eandem Eccleſiam præbenda pueri vnius de clauſtro noſtro & vna* W*atſpenda & beneficio vnius* Man*ſus & omni poſt ſubſcripta decimationis determinatione dotaui, à mōte Hersberck, ab alpe Solim, a* Ma*ggeliſalpa, à Berental, à Portariſapla, à Chramperch, à riuulo Buchenbach, ab oſtio fluuioli* Rota *vſq; dū fluit in* Sitter*um vſq; ad originem, ita vt procliuitas circumpoſitorum montium ad eandem Cellam ſecundum liquentiā niuis imminet apertiſſime determinaui. Hāc etiam dotationē ſacerdoti ibidē Deo ſeruienti banno* R*umaldi Conſtantienſis Epiſcopi conſenſu fratrum noſtrorum perpetuo iure ſtabiliui. Facta ſunt hæc anno ab incarnatione Domini* MLXI. *inditione nona, regnante Rege*

noſtro Hainrico Romanorum Imper. anno quarto. Signa teſtium, Wittone Aduocato, Oprecht, Azzo, Tietprecht, Vodalrich, Liebo, Regenolt, Eppo, Heilman, Wolfracht, & & cæteri complures.

NOtpertus hic viceſimus quintus fuit inter Abbates monaſterii Sangalli, qui primus omnium, quod quidem obſeruare potuerim, Anniuerſariũ ſuum ita inſtituit, vt priuatim de ſuo legaret, quod illius peragendæ expenſis ſufficeret. Motem enim illum iam tum in orbem inuexerant dogmata magiſtrorum quorundam, qui merito & interceſſioni monaſticæ nihil non tribuerunt. Porro *Noualem locum* vocat nuper excultum & habitare cœptum: Ager enim, qui hodie *Abtzellanæ* ditionis eſt, vniuerſus paucis retroactis ſæculis monaſterii S. Galli fuit, paulo incultior tum quam eſt hodie, ſed & ſeruitute obſtrictis colonis eius, qui tum omnes monaſtici dicebantur, vulgo Berglüt/ *immontani* interim vocati. Verum ſeruilia incommoda primum quidem armati detrectarunt, haud leuiter afflictis monaſterii rebus: deinde ab iiſdem pactionum tranſactionumque interuentu magna ex parte liberati ſunt circiter annum Domini CCCCIII. ex quo tempore primum vnum in nomen Abtzellanorum coaluere populi aliquot finitimi, qui antea & foro & iudicio erant diſcreti, coloni tamen monaſtici & Abbatis imperii omnes. Anno poſtea Domini MCCCCLII. Pagus Helueticus facti. Puto autem *baſilicam* vocari in hac charta, quam nos vulgo *Eccleſiam*, veteres & *ædem ſacram*, & *oratorium*, item *ſacrarium* & *ædiculam* etiam nominarunt. Ambroſius *baſilicas* vocat domus Chriſtianorum publicis conuentibus conſecratas, in quibus ſacræ lectiones & tractatus, præterea & orationes; & miſſa, hoc eſt, cœna Dominica, peragitur: id quod abunde ex libro Epiſtolarum eius quinto colligitur. Veteres publicis vſibus deſtinatas ædes *baſilicas* dicebant, in quibus iudicia exercebantur, quæ hodieque in pluſculis Italiæ vrbibus nomine licet mutato durant. Veroſimile autem primos Chriſtianos id genus palatiis Principum fauore vti cœpiſſe, atque inde exſtructis templis ad cultum Chriſtianum conſacratis nomen baſilicarum relictum eſſe. Sed & illud obſeruandum, in hac charta ne verbo quidem fieri Romanæ poteſtatis mentionem, ſed Epiſcopos tantum memorari, vt quorum tunc temporis integra fuerit ſuarum diœceſeon adminiſtratio, quæ primum quidem Hainricho Quinto oppreſſo, poſt vindicatum inueſtituræ dominium Romanæ ditioni patuerunt. Anni igitur CCCCLXXVII. ſunt, ex quo Abtzellana Eccleſia conſtituta eſt, quæ vetuſtate tamen omnes alias eius pagi vincit, vna Heriſoua excepta, quam ſatis conſtat ſub Carolis & Ludouuichis Francorum Regibus celebrem fuiſſe, duobus ſæculis antequam Abtzella conderetur. *Caſa* autem, vulgo Vff Gaſs/ etiam antiqua eſt ad vallem Rheni pertinens, à qua parte & prouincialia & Gallica vetera quædam nomina etiamnum durant. Recentiſſimæ ſunt Trogenſis & Tufenſis, & qua Gruoba cognominatur, intra ſæculi ſpatium lute videlicet ſeparationis (vt vocant) conſtitutæ, quum antea priores duæ ad Parochiam vrbis noſtræ, quæ ad D. Laurentium eſt, attinerent, tertia autem Rorſchahenſem, vt matrem agnoſceret. Inueni autem & Hunduuilanam ad ædem S. Leonardi in noſtro ſuburbio pertinuiſſe. Ante Abtzellanam nulla prorſus immontana in illis partibus Eccleſia extitit, ſed ad eam, quæ Sangalli eſt, aliasque præterea quæ in valle Rheni, & iuxta lacum Brigantinum iacent ab immontanis populis concurſum eſt, ſtatis quidem diebus, vt olim in Alemannia tota, nec niſi ad publicas miſſas, quæ feſtis diebus peragebantur. Priuatas enim diu ignorarunt Parochiæ, neque

tantum

tantum emolumenti ex anniuerſariis fuit, quantum eſt hodie, vel ipſo Norperto teſtante, qui profecto nouam illam Eccleſiam tam liberaliter non donaſſet, ſi quæſtus ille tantopere poſtea auctus eum, quem hodie cernimus per Eccleſias locum habuiſſet. Verum hic de ſuo attulit Eccleſiæ ad Dei ſeruitutem (vt ipſe ait) conditæ, quod quidem licet teſtibus adductis & ſignato diplomate perpetuo iure in illius poſſeſſione & manu eſſe voluit, non banno modo Epiſcopi, ſed fratrum etiam conſenſu confirmatum: tamen Norperti poſteri detrahere illud iam dictæ Eccleſiæ auſi, quod ille perpetui iuris titulo donarat, hi rurſum incorporatione interueniente ſui iuris fecerunt, reſciſſis ſemel, quæ ab illo tam ſanctè erant conſtituta. Vnde ſingulis poſtea annis multam pecuniam decimarum nomine à monachis eſt exactum, donec Diethelmi Abbatis conſenſu factum eſt, vt quod maiores ſui Eccleſiæ illi abſtraxerant, Abrzelliani denuo redimerent, quod ſanè non mediocri pecunia eſt factum. *Watſpenda* vox barbara veſtium donationem ſignificabat, quas hodieque certo tempore ſuis Abbates & Epiſcopi tribuunt *Watt* Germani veſtitum vocant, & *watman* dictus vulgo, qui pannos vendit. *Spende* autem vox apud nos etiamnum durat, qua annonam certo die certoque dimenſu pauperibus diſtribuendam ſignificamus. Quod autem *liquentia niuis* charta meminit, de vulgari itidem & veteri ſermone Alamannico detractum eſt. Antiquæ enim tabulæ Germanicæ annis plus ducentis ante nos ſcriptæ hæc ferme verba habent, **von obnende der Bergen/ als der Schnee ſchmilget/** vt & Norpertus decimas ad ea vſq; montium iuga extenderit, à quibus introrſum niues colliquatæ diffluerent. Certè Alpium & fluuiorum & montium nomina, quorum hic mentio fit, in pago Abrzellano etiamnum illæſa perdurant. Illud obiter hic memorandum, legi paſſim donationum chartas, quæ ſub Hainricis, Chunradis, Othonibus vſque in Hainrichum Quartum, & amplius æditæ ſunt, teſtium nominibus fere Alemannicis & Francicis, quæ quidem primum ſub exceſſum Hainrici Quinti noua illa temporum facies mutare cœpit, cum Pontifices exorto ab Imperatoribus inueſtiendi iure ſanctionibus ſuis iam in Germania ac mox paulo regnare cœperunt, illato ſimul & Hebræorum, & Græcorum, & Latinorum nominum vſu & veterum chartarum formula reiecta, & Anniuerſariorum fundationibus (vt vocabant) nouis chartis viciata. Poſt Gregorium enim Septimum ſuſpectiſſimæ vitæ Pontificem, Doctores emerſere Scholaſtici, qui Gregorii vmbras & viſiones admirati inſuper & nouas quaſdam commenti Purgatorii opinionem orbi immodicè commendarunt. Vnde noſtris anniuerſariorum, oblationum, ſatisfactionumq; negotiatio commendata eſt, quam paulo poſt & indulgentiæ ſecutæ ſunt: Primùm quidem Epiſcoporum priuatæ nec niſi præſcripto modo & tempore, demum & Pontificum generales & viuis & mortuis attributæ, quæ multis ſæculis Eccleſias Occidentis ingenti cum religionis ruina quæſtuoſiſſima nundinatione expilarunt. Atque hactenus quidem de Collegiorum & Monaſteriorum ſtatu diximus. Supereſt, vt de diſciplinæ caſu & temporum inclinatione, (quamuis id magna ex parte in operis tranſcurſu à nobis factum ſit) pauca quædam ſubiiciamus.

Conſtanter autem produnt mediæ ætatis Chronica noſtratia circiter exceſſum Imperatoris Hainrici Tertii, ſaturata iam quadamtenus auaritia, cleri ambitionem longè maxime incruduiſſe, nec defuiſſe hiſce temporibus Epiſcopos & Abbates, qui opibus ſuis, præterea & Principum indulgentia animati iam dum de regnis dominiiſq; inſtituendis cogitare cœperunt, annis à morte Caroli plus minus ducentis quinquaginta. Poſt Arnulphum enim

Digitized by Google

& filium eius Ludouuicum ita largæ factæ erant Principum donationes, vt oppida etiam & vici Epiſcopis concederentur, & Ducatus etiam permitterentur Epiſcopis. Nam & multis annis Francorum Ducatum, quos Orientales hodie vocant Wirtzburgenſes Epiſcopi tenuerunt, vnde & Ducem Franciæ ſe nominat Antiſtes ille, ſicut Epiſcopus Alſatiæ Landtgrafium. Siquidem & in aulis Regum magno honore dignabantur, & plauſibilem illum morem prædicandi Euangelii adeo non poſuerunt, quin vel Archiepiſcopis moris fuerit ſtatis diebus ſuggeſtum conſcendere, & Domini ſermonem Eccleſiis annunciare. Eo tempore, vt tradit Lambertus, monachorum nomen vehementer infamatum eſt, ad quæſtum videlicet & ambitionem conuerſis cœnobiis, quum monachi tamen vel hac maxime de cauſa orbi ſeſe commendaſſent, quod nomine & habitu, ſed voto etiam & profeſſione ſæculi curis ſeſe & iuramento quidem intercedente ſubtraxiſſent. Proinde, vt idem author ſcribit, miratus eſt mundus, vnde tantus pecuniarum ſcateret fluuius, vnde Tantali & Crœſi opes in priuatos homines congeſtæ fuiſſent, in eos (inquam) homines, qui crucis ſcandalũ & paupertatis titulum oſtentarent, neque aliud præter victum & veſtitum quærere ſe & optare ſimulaſſent. Vt profecto ex Deo eſſe deprehendamus (quod ab Apoſtolo dictum eſt) *Auaritiam* ſcilicet, *radicem omnium malorũ eſſe*: & vere dici queat de diſciplina Eccleſiaſtica opibus vitiata & corrupta, quod eſt à Satyrico Poeta de Romana parſimonia dictum:

Prima peregrinas obſcena pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt ſæcula luxu
Diuitiæ molles, &c. ———

Solis enim diuitiis omnem morum & religionis vitiatæ corruptelam acceptam referimus. Proinde luxatæ iam & fateſcenti veterum cœnobiorum diſciplinæ noui (quos vocant) ordines ſucceſſere. Eodem enim Hainricho imperante ſub Victore Tertio *Carthuſienſes* Brunone quodam authore prodierunt, ærumnoſum & inutile hominum genus, & vt equidem ſentio, nigra bile grauatum. Mox & *Ciſtertienſes* ſub Vrbano ſecundo ab Ardingo quodam Anglo congregati, ac deinde *Præmonſtratenſes* Norperto Lotharingo authore, & *Chamaldulenſes*, quos Rominaldus Rauennas inſtituiſſe fertur, poſtremo *Vallis Vmbroſæ* fratres à Florentino quodam Guilberto, Gregorio VII. Pont. qui & ipſe monachus fuerat probante, informati, ita Regulam Benedicti arctiore quodam & reconcinnato vitæ genere ſunt profeſſi, vt priſtinæ diſciplinæ normam licet aliis atque aliis ritibus diuiſam fidenti quadam oſtentatione ſibi arrogarint, homines nimirum & ſuis & humanis decretis nixi, atque id quidem annis minimum centum quadraginta ante exortam *Mendicantium* religionem, quæ Friderico Ænobarbi nepote imperante primùm omnium ab Honorio Tertio Pontifice, vt alibi quoque diximus, probata & confirmata eſt, annis abhinc plus minus trecentis octuaginta. In tantum enim horum, quorum ante meminimus, mores magna parte refrixerunt, vt aliis prorſus opus eſſe videretur, qui vitam ſcilicet Chriſtianam de proximo inſtaurarent & exprimerent. Ita enim de monachiſmi iuſtitia ſibi vulgus Chriſtianorum pollicebatur. Vnde factum, vt rarus eſſet titulus obſeruantiæ monaſticæ, nec niſi paucis cœnobiis tribueretur, quæ ſpecimen quoddam veteris diſciplinæ exhibebant: quemadmodum hodie *Franciſcani de obſeruantia* à Bernardino reformati cognominantur. Vnde intelligas, *Minores fratres* ſuam regulam non obſeruare, atque inde *fratres Minimi* prognati videantur, qui non ita multis annis durant, adeo humiles, vt nec abiectius illis nec inferius quiddam eſſe

amplius

amplius queat. Iactatam enim illam & humanis regulis ſuffultam perfectionem nunquam diu præſtitere, & hypocriſin prodiderunt ſtudia, quibus hoc vnum ſemper quæſitum eſt, vt in otio, quiere, & ſaturitate viueretur. Adhæc & Principum fauor tentatus & impetrata diplomata haud aliud ſpectantia, quàm vt extra telorum iactum eſſent, nulloque turbante pacto frui, & ad cumulum adiicere licerer. Opum enim parandarum viam iam & modum didicerant, qua vel vna cauſa primum omnium vetuſtis monaſteriis ad opes & ſæculum conuerſis ordines illi, quorum meminimus, ſubinde alii ex aliis enati & probati fuerunt, nec id quidem ſine grandi melioris diſciplinæ pollicitatione & ſpe, quam & ipſam tamen vtcunque non ſemel nec vno in loco reformatam eædem peſtes adortæ ſunt, quæ priora ſe & antiquiora cœnobia ſubuerterunt. In tantum autem iam inde ab initiis cura omnis diuitiarum in monachis ex profeſſo eſt damnata, vt qui poſtremi extiterunt ordines, tanquam in contumeliam priorum cœnobiorum pauperes ſe & mendicantes cognominari voluerint: vt inde ſatis liquere poſſit, quibus è fontibus varietas illa monachiſmi tot ſpeciebus & formis diſtracta emanauerit. Quod ſi Regum & Præſulum curâ ea ſeueritas diſciplinæ retinendæ poſtremis in ſæculis duraſſet, quàm priora ſæcula cœnobiis Benedictinis ſuo in ordine conſeruandis coercendisque adhibuerunt, fortaſſe non niſi Benedictinos monachos, quorum plus ſatis iuſtus numerus erat, hodie haberemus, nec condictitios mercenariosve, aut meritorios, immo ne Magnates quidem, ſed tales, quales primos illos fuiſſe ſupra à nobis memoratum eſt, ferremus. Quod ſi qui ſunt, qui examina illa cœnobiorum aliis cauſſis, vnde enata ſint, adſcribant, nihil refragamur, ſiquidem minimè nos latear, quid operum nobis & meriti perſuaſio in orbem intulerit: ſed monemus interim, meminiſſe velint, vel iis ipſis de cauſſis inſtituta cœnobia recentiora tantum à doctrinæ puritate defeciſſe, quantum vetuſtiora ſuis conſiliis relicta, iam olim à maiorum ſuorum continentia & parſimonia defecêre. In totum autem cauſſam omnem corruptæ diſciplinæ video à Chronographis ſedi Romanæ tribui, quæ præterquam quod paucorum exiſtimationi nomen religionis conceſſit, & hominum doctrinas inæſtimabili ſumptuum onere Eccleſiis impoſito raras habuit. Quanquam illa parte longè magis nocuit, qua ab annis Gregorii Sexti adeo ambitioni & auaritiæ ceſſit, vt nihil Romæ non venale factum ſit, & ſedes illa vetus tot virtutum præconiis laudata, à multis non Apoſtolica, ſed plane Apoſtatica & Simoniaca diceretur, & verum eſſe demum conſtaret, quod Hieronymus ſupra Oſeam ſcribens, obſeruaſſe ſe ex temporum decurſu tradit, quod non niſi Sacerdotes Eccleſias ſcandalis ſuis ſciderint. Apex ipſe Pontificalis non iam virtuti & merito, ſed muneribus largitionibusque patebat, Clerusque & populus, penes quos verus illud ius electionis manebat, ſtudiis artibusque corruptus & diſtractus in partes, non iudicio, ſed fauore agebat a tanto nonnunquam furore exagitati, vt & cæde & ſanguine multorum Pontifices legerentur, & Hainricus Tertius factionum ſtudiorumque immanitate commotus quinque ordine Epiſcopos natione Germanos illi ſedi præfecerit, hoc modo factionibus occurſurum arbitratus, qui tantum tamen non profecit, quin ſuo etiam fauore electi miris modis fuerint vexati. Atque hæc quidem ambitionis erat materia, quum interim terris regnisque occupandis auaritia ſtuderet: quæ ipſa dum donationum, & patrimonii titulis nihil

non

non vindicare Romanæ Eccleſiæ nititur, neque æquo illud ipſum animo
ferre Principes Romani poſſent, in harenam illam pluſquàm gladiato-
riam deſcenſum eſt, quæ Epiſcopos illos aduerſum Imperatores & Re-
ges longe grauiſſimo Eccleſiaſticæ diſciplinæ caſu, præterea & ruina Ec-
cleſiarum Orientis mutuis odiis diſſidiiſque enatis miſerrimo ſpectaculo
commiſit. Certum eſt enim ex eo tempore, quo Romani Epiſcopi ambi-
tione ſuperati, miniſterii humilitate reiecta, ad regna dominiaque aſpira-
re cœperunt, nunquam poſtea quicquam pacis aut quietis habuiſſe cum
Imperatoribus vel Orientis, propter monarchiæ ſtudium, cum ſubiici ſibi
Græcas Eccleſias flagitabant, vel Occidentis propter Italiæ vrbes & iura
ab illis petita inuaſaque, quæ paulo antè ditionis Cæſarum & Imperato-
rum fuiſſent: Acceſſit malis bellum iſtud, quod Vrbano Secundo ſuaſo-
re pro Syriæ & Paleſtinæ defenſione tempore Hainrici Quarti aduerſum
Saracenos à totius Occidentis Principibus ſuſceptum eſt. Quod qui-
dem quale fuerit, non eſt meum decernere, quum exitus ipſe docuerit, nec
piè admodum cœptum, nec prudenter geſtum fuiſſe, etiamſi ſummis per
initia atque etiam ſanctis viris, inter quos & Bernhardus fuit, plus ſatis arri-
ſerit, nulla arbitror magis cauſa, quàm quod dignus videretur locus il-
le, in quo redemptionis noſtræ myſteria conſummata fuiſſent. Illud con-
ſtat, publica Chriſtiani nominis ignominia deſiiſſe, cum iam ab Vrba-
no Secundo vſque ad exceſſum Nicolai Quarti & regnum Rudolphi A-
uindſpurgenſis, hoc eſt, annis ferme ducentis, geſtum eſſet, centenis am-
plius millibus noſtratium deſideratis, vt interim innumeram Nobilitatem
tum regnorum aliorum Europæ, tum præcipue Germaniæ, quæ peſte, fa-
me, ferroque non ab hoſtibus modo, ſed à noſtris etiam, hoc eſt, Chri-
ſtianis hominibus, per Italiam, Pannoniam, & Græciam extincta & con-
fecta eſt, non cenſeamus. Poſt bellum enim inceptum, cum aduerſis re-
bus noſtri premerentur, nec ſatis Ducum conſiliis ſuccederet, & exerci-
tus partim cædibus, partim morbo attereretur, id iuris & authoritatis ſibi
Pontifices tribuebant, vt & crucis prædicatione cum indulgentiis eo tem-
pore natis, omnia peccata condonantibus populum & anathematis etiam
intentione Principes ipſos & Imperatores vrgerent, quò ſeſe ad terræ ſan-
ctæ & patrimonii Chriſti defenſionem accingerent. Obſeruatumque in
eo negotio, hoc infenſius quosdam illorum inuidia velut ad lanienam pe-
titos, quo vehementius ſuſpecti illis & exoſi fuiſſent. Ea cauſa factum pu-
tant, vt & Fridericum Primum, clariſſimum Principem, ſecundò iam in
Syriam euntem amiſerimus: Chunradum autem Imperatorem eius nomi-
nis Tertium, & Fridericum Secundum ægrè recepérimus: vt domeſtica in-
terim damna, quæ abſentibus Imperatoribus illata ſunt, taceamus. No-
tata vero eſt à fide dignis ſcriptoribus Gregorii Noni perfidia, qui Frideri-
co Secundo magnanimo Imperatori cruce ſignato, & in Syriam profe-
cto Apuliæ regnum magno exercitu conſcripto, ſuam in poteſtatem re-
digere eſt conatus. Quod vt facilius aſſequeretur, rumorem per Apuliam
de Friderici morte finxiſſe & ſparſiſſe dicitur. Vnde Apuli commoti adeo
conſternati ſunt, vt vrbes multæ, quæ antea ſumma in fide Imperatorum
manſerant, repente ad Pontificem defecerint, Germanoſque è Syria re-
meantes vario mortis genere trucidarent, vt merito exclamarit Abbas
Vrſpergenſis in Chronico ſuo: *Quis talia facta rectè conſiderans non deploret
& deteſtetur, quæ indicium videntur, & quoddam portentum & prodigium ruentis
Eccleſiæ*; Et vt conſtaret, eo bello rem ſuam agere Pontifices quoſdam, &
ipſo tanquam exilio quodam in eos, quos odiſſent, abuſi, Gregorius ille
Nonus,

Nonus (vt idem Abbas ſcribit) literis de decennali pace inter Chriſtianos Syriæ & Saracenos per Fridericum Secundum pacta & confirmata acceptis & perlectis, adeo indignatus eſt, vt diploma ipſum imperatorium miro cum ſupercilio abiecerit, & reſpuerit. Porro quum Orbis prope totus anathematum Pontificiorum religione teneretur, iuramenta quæcunque excommunicatis Principibus facta remitterentur, cum interdicto, ne quis tueri aut recipere adeſſe ve vlla conſuetudine aut familiaritate illi velit, qui anathemate percuſſus eſſet, poſtremo excitatis laudatisque qui ſic excommunicatis aut deuotis potius damno eſſe pergerent, ita plerumque clariſſimi Imperatores dubium quàm iuſta cauſa maximis periculis inuoluti ſunt, vt re ipſa non excommunicati, ſed proſcripti potius; & Epiſcopi illi Romani in tanta feriendi licentia non Epiſcopos, hoc eſt Chriſti vicarios, ſed Syllas magis & Marios agere viderentur. Paſchalis ſecundus nuncio de Hainrici Quarti morte & ſepultura accepto, Epiſcopum Iuliacenſem in communionem recipere noluit, niſi cadauer Imperatoris, quod in monaſterio quodam condiderat, exhumatum ſummota omni funebri pompa in terram inconſecratam defoderet, vnde poſtea filii commiſeratione rurſum exhumatus & in Eccleſia Spirenſi ſepultus eſt. Antea quidem idem & Hildebrandus fecerat palam minitando vel moriturum ſeſe vel Hainricho & regnum & animam ablaturum eſſe. Innocentius quoque Tertius vehementis & vltorii animi Pontifex manſuetiſſimum Imperatorem Philippum Friderici Primi filium, incertum, quibus de cauſſis tanto odio inſectatus eſt, vt Epiſcopum Sutrinum legatione apud Philippum functum epiſcopatu priuarit, & in inſulam relegarit, non alia de cauſa, quàm quod ſacris interdictum, & ab Eccleſiaſtica communione excluſum humiliter orantem reſtituiſſet: Adulphum autem Archiepiſcopum Colonienſem ob coronatum Aquis Philippum Epiſcopatu deiecerit, Brunone Bunnenſi Præpoſito in eius locum ſurrogato. Conſtituerat enim, neque clam habebat, hoc ſe breui acturum, vt aut Philippo diadema eriperet, aut ipſe contra Pontifex ſuo careret quod audiuiſſe ſe Romæ ſub ipſo Innocentio Abbas Vrſpergenſis in litteras retulit. Quin etiam militum cruce ſignatorum opera & auxilio aduerſum Philippi fautores in Italia vſum eſſe conſtat, qui crucem tamen non contra Imperatorem, ſed Saracenos veſtibus ſuis aſſuiſſent. Ad illum igitur modum agitatis vexatisque Principibus, quum omnium ordinum ſtudiis factionibus omnia arderent, ſæpe accidit, vt illi contra rei indignitate commoti, non Italiam modo malorum fontem, ſed ipſam etiam Germaniam igne, ferro, cæde vaſtarent. Poſtremo autem tranſmarinis expeditionibus domeſticisque bellis & detrimentis exhauſti ſumptuum partem à Collegiis & Monaſteriis exigerent, plerumque in beneficium (vt vocant) elocatis Eccleſiarum reditibus decimisque impignoratis, non tamen & illis ſeuerius habitis, qui Pontificum ſeſe ſtudiis factionibusque immiſcuiſſent. Vnde demum ratio inita videtur, vt diſertis Imperatoribus & Regibus ditiſſimi Epiſcoporum & Abbatum Germaniæ in Pontificum & ſedis Romanæ dignitatem & potentiam inclinare, ac deinde totos ſubiicere ſe ſpe libertatis aſſequendæ acceperint. Cui rei magnam occaſionem dedit interregnum illud, quod à Friderico Secundo vſq; in Rudulphum Auindſpurgenſem viginti tribus annis durauit. Poſt oppreſſos enim in Italia Friderici filios, Chunradum & Chunradinum, rebusque imperatoriis tantopere afflictis & conculcatis, nemo repertus eſt vel maximorum Principum Germaniæ, qui confligere cum Pontificibus rerumque & famæ ad-

eoque vitæ periculo præeſſe imperii habenis voluerit. Interim admiſſa per Germanias Pontificum authoritas indies magis ac magis irrepſit, donec adeo vires creuêre, vt contra molientes aut ſentientes, quàm illa ſanxiſſet, anathemate ferirentur. Admiſſi & Canones illi nuper nati, quorum præſcripto vniuerſa rerum Eccleſiaſticarum diſpenſationes adminiſtrata. Tum primum immunitate Eccleſiarum liberius obtenta, rebusq́; in totum ita firmatis & conſtabilitis, vt (quod diximus) ne hiſcere quidem contrà, nedum facere cuiquam liceret, ampliſſimus locus auaritiæ, ambitioni, & ipſi antealia ſimoniæ conceſſus eſt, vſque adeo ad opes & quæſtum omnium animis conuerſis, vt parum eſſe religioſi viderentur, qui iidem diuites non eſſent. Quare & Mendicantium poſtea fratrum profeſſio laudata eſt vulgo, quia contemptrix opum videretur. Tunc primum Romana ſedes poſt multos variosque conatus ceu triumphans ſuo voto potita eſt. Sola Græcia obſtitit, quo minus de Monarchia illa laborioſiſſimè quæſita triumpharet. Igitur Philippo Friderici Primi filio, & Friderico Secundo nepote eius imperantibus, quum venalia omnia facta eſſent, neque amplius ſimoniæ Antiſtites puderet, vrbe ipſa Romana iudice iam & æſtimatrice litigiorum omnium conſtituta, repente ita creuere opes, vt quidam minime malus Propheta encomium illi vrbi recinerit, quod apud Vrſpergenſem in hæc verba legitur:

GAVDE MATER NOSTRA ROMA QVONIAM APERIVNTVR CATARACTÆ THESAVRORVM IN TERRA, VT AD TE CONFLVANT RIVI ET AGGERES NVMORVM IN MAGNA COPIA.

LÆTARE SVPER INIQVITATE FILIORVM HOMINVM, QVONIAM IN RECOMPENSATIONEM TANTORVM MALORVM DATVR TIBI PRECIVM.

IOCVNDARE SVPER ADIVTRICE TVA DISCORDIA, QVIA ERVPIT DE PVTEO INFERNALIS ABYSSI VT ACCVMVLENTVR TIBI MVLTA PECVNIARVM PRÆMIA.

HABES QVOD SEMPER SITISTI, DECANTA CANTICVM, QVIA PER MALICIAM HOMINVM NON PER TVAM RELIGIONEM ORBEM VICISTI.

AD TE TRAHIT HOMINES NON IPSORVM DEVOTIO, AVT PVRA CONSCIENTIA, SED SCELERVM MVLTIPLICIVM PERPETRATIO ET LITIVM DECISIO PRECIO COMPARATA.

Extra enim controuerſiam eſt, nullam vnquam Eccleſiam Apoſtolicam, quas plures tamen & inclytas & Aſia & Europa habuit, vel ſuo, vel Apoſtolorum nomine vrbium terrarúmve dominatũ affectaſſe, aut vlla parte eius opes poſſediſſe, quas omniũ poſtremo Romana Eccleſia poſſedit. Nõ tuliſſẽt n. primi illi Chriſtiani Principes religionis nomen hiſce rebus grauari, quas poſtremi Imperatores religionis maximè nomine inuitati Eccleſiæ indulſerunt. Hinc illud manauit, quod ætate noſtra habitũ ornatumq; Põtificibus, vt inuſitatũ veteribus nec ab Apoſtolis, ſed gentilibus potius trãſſumptum, opprobrarunt, quod ante alios dudũ & Pomponius Lætus fecit, ſed adeo obliquè, vt pauci animaduerterint. In vita n. Diocletiani, quã Romæ ſcripſit, Diocletianum *diuinos honores Imperatoribus Auguſtis habendos præcepiſſe, quumq; priores vt Cõſules ſalutarentur, ipſe primus adorari ſe Perſarũ more voluerit, velut in eo*

eſſet

eſſet cœleſtis Maieſtas. Illi enim Principes ſuos Reges Regum *appellant & adorant. Adhæc cum Imperatores antea manus exoſculandas nobilibus præberent, poſt autem ſuis manibus leuarent ad oris oſculum (vulgus genua exoſculabatur) Diocletianus edicto ſanxit, vti omnes ſine generis diſcrimine proſtrati pedes exoſcularentur: quibus etiam venerationem quandam adhibuit; exornans calciamenta auro gemmiſque & margaritis, quod feciſſe antea & C. Caligulam memorant*, & Heliogabalum gemmas nobiliſſimorum artificum calciamentis applicuiſſe Lampridius in vita eius prodidit. Sed & Gallienum gemmatis caligis vſum eſſe conſtat. *Eundem ornatum Diocletianus immiſcuit veſtibus, vt Auguſtior eſſet; & cum contentus eſſe debuiſſet* (inquit Lætus) *quibus priores fuiſſent inſignibus, quæ Priſcus Tarquinius accepta ab Etruſcis indixit, reperit ex ipſo habitu vti Deus haberetur. maiorique ſumptu vanam Arſacis gloriam ſuperaret.* Et eodem loco: *Reges* (inquit) *Perſarum thiaram, qua vtebantur, tribus coronis exornabant*: ſubindicans (niſi fallor) habitum illum & ornatum Pontificum non ita pridem inductum; prætetea & morem oſculandorum pedum & thiaram coronæ triplicis, nec à priſcis Eccleſiæ Romanæ Antiſtibus, longè minus ab Apoſtolis & Chriſto, ſed Impiis ab Imperatoribus tranſlatum, atque his maxime, qui Eccleſiæ Chriſti hoſtes immanes fuiſſent. Culcitra autem ſublimem vehi patritiæ dignitatis quondam inſigne erat, mox Reipublicæ rebus collapſis Regibus & Imperatoribus Francorum honor ille conceſſus eſt. Vnde & Pipinum & Carolum Magnum à Stephano conſenſu P. R. Patricium dictum legimus, vt poſtremo & hunc honorem in ſe Pontifices rerum Romanarum potiti tranſtuliſſe videantur, qui ex toto tamen nihil habere creditur, quod veteri Chriſtianæ & Apoſtolicæ diſciplinæ reſpondeat. Petrus enim in Actis Apoſtolorum Centurionis nuncium leuauit dictitans, peccatorem ſe eſſe, tantum abeſt, vt ſibi quicquam honoris arrogarit. Sed Pontifices, qui quod ſunt, diſſimulare nequeunt, & fere agunt quod Epicurus, qui (vt eſt apud Ciceronem) virtutis nomen commendabat, cum interim non niſi voluptatem & delitias profiteretur, & C. Gracchus, qui cum largitionibus effudiſſet ærarium, verbis tamen defendebat ærarium, minime diſſimiles illis, qui *Curios ſimulant, & bacchanalia viuunt.* Quæ quidem non hac de cauſa dixerim, velut opes noxias Eccleſiis exiſtimem, qui tantopere prædam illam damno, quam auari homines incorporationis titulo maxima cum iactura miniſtrorum & pauperum per Eccleſias Chriſti proximis primum annis crudeliſſime exercuêre: ſed hac magis cauſa, quod in diuitiarum Eccleſiaſticarum adminiſtratione nulla maioribus noſtris antiquior cura fuit, quàm vt opes poſſiderent, & egentibus largirentur, non autem ab opibus obſeſſi captiui tenerentur, nihilque non permitterent auaritiæ, quæ, vt veriſſime eſt à Paulo dictum: *Omnium malorum radix eſt.* Illud admiratione dignum, in illo tempore ſolas indulgentias, quæ proximis ſæculis longe omnium Pontificalium mercium quæſtuoſiſſimæ fuerunt, primum gratuitas fuiſſe, & ſine pretio oblatas, verum ſolis illis, qui cruce aſſuta voto ſe tuendæ terræ ſanctæ obſtrinxiſſent. Sunt qui tradant, adeo largas tum fuiſſe & faciles, vt inde praui & ſceleratì homines poſt cruces aſſutas audaciores facti nullo non iniuriæ genere graſſari & nocere perrexerint, hac vna fiducia propoſita, impune videlicet quicquid liberet, ſi crucem aſſuerent. Et erant concionatores, qui dogmatis inauditis ineſcabant homines, quo libentius domo, vxore, liberis relictis, atque ipſa etiam vita ſemel deſponſa in Syriam nauigarent. Qua de re qui velit Vrſpergenſem le-

gat in Friderico Secundo. Mihi ſanè ſatis magno indulgentias redimiſſe videntur, qui vita & ſanguine illas redemerunt. Ad inſtitutum autem vt reuertamur, poſt Rudolphum Primum omnium ex Comite Regem in Synodo Lugdunenſi, Gregorio Decimo fauente electum, quum iam Syriacæ expeditiones interquieſcerent, multum publicis motibus inſultibusque detractum eſt: quanquam ne ſic quidem ſedatis partium animis, quin admiſſo iam & recepto more crebro, ad arma recurreretur, neque vllus finis eſſet ſtudiorum & factionum non modo in Italia patente diſſidiorum, ſed ipſis etiam in Germaniis, quarum Epiſcopos & Abbates tanta colendarum Pontificum religio cœperat, vt piaculi loco habitum fuerit, ab illorum decretis placitisve vel latum digitum diſcedere. Quæ res Regibus noſtris Imperatoribusque magno ſæpe damno fuit, non metu tantum excommunicationis, quam quibuslibet de cauſis inflictam à Pontificibus illi magno ſtudio ratam habebant, ſed furore etiam diſſenſionum & odiorum inteſtinorum, quæ noſtros paulo amplius imperii dignitatem aduerſus Pontificum inſolentiam vindicaturos ſupra modum grauabat. Nihil minus & Galliæ tum æſtuabant, quarum Regem Philippum Bonifacius ille Octauus ſactis interdictum regni ſimul iure deiecerat. Verum Bonifacio interfecto, & reſtituto Philippo, quum mutatis iam rebus quinque ordine lecti Pontifices Italia atque ipſa Apoſtolorum ſede Roma neglecta, perpetuis ſexaginta annis in Galliis agerent, Vrbemque & Italiam non niſi per Legatos & vicarios adminiſtrarent, ſubinde inter noſtros & Pontificios fomenta illa vetera bellorum exarſere. Imperii enim dignitas iam olim ad Germanos tranſlata, tametſi interregno illo ſupra à nobis memorato non parum per Italiam affecta diminutaque eſſet: tamen adeo non ſuccubuit, quin nuperrimi Imperatores Rudolphus Auindſpurgenſis & Hainricus Septimus Lutzilburgenſis in Hetrutia atq; Italiæ agris & vrbibus vicarios ſuos, quos tum *Auguſtales* cognominabant, haberent, quorum opera & tributum veteri more exigebant, & vrbes imperiales in fide retinebant: quanquam nonnullæ potentiorum vrbium dubium rerúmne nouitate, an veteri magis Germanici nominis odio, an (quod veriſimilius iudico) æmulatione & contentione factioſorum rebelles factæ nō pecuniam modo imperatam recuſarunt, ſed ipſum etiam imperii iugum detrectauêre: cum quibus antea quidem Rudolphus per Legatos, deinde & Hainricus ipſe cum exercitu Italiam ingreſſus vario euentu belligerarunt, demum Hainrico clariſſimo Principe per venenatum Euchariſtiæ panem de medio ſublato Ludeuuicus Bauariæ Princeps, vir non prudentia modo, ſed fide etiam & magnanimitate inſignis imperii dignitatem adeptus, quum videret res Italicas tot artibus ſtudiiſque & factionibus collapſas, miſertus rerum imperialium, longe inſtructiſſimo exercitu haud alio cōſilio Italiam ingreſſus eſt, quàm vt vrbes terraſq; quæ in fide manſiſſent aduerſum Pontifices tueretur & confirmaret, rebelles autem & ingratos ad obedientiam imperio præſtandam reduceret. Verum hæc quidem agentem & molientem vicarii Pontificii apud Ioannem XXII. tum in Galliis agentem, velut ſuſpectum rerum nouarum, & in Petri patrimonium inhiantem detulerunt. Vnde homo hic natura vehemens & impatiens, plenusque irarum & inexplebilis auaritiæ, ſummum virum vt hoſtem Eccleſiæ ſacris interdicit, ſimulque (quod maiores ſui ſæpe fecerunt) à ſacramentis abſoluit, quicunque ei fidem vllam iuraſſet, præterea eodem banno damnat, qui cum damnato iam & ditis deuoto communicare fuiſſent auſi.

Inde

Inde rurſum incendium ingens eodem de cinere & fauillis iiſdem erupit, vnde priora Pontificum & Imperatorum bella nata fuerant; & finitum videbatur malum Ioannis morte, niſi oleum camino ſecuti Pontifices infudiſſent. Benedictus enim XII. Ioannis ſententia probata tanto faſtu imperii diſpenſandi ius & poteſtatem ſibi vindicauit, vt oppidis etiam imperialibus per Italiam vicarios impoſuerit. Clemens autem Sextus, qui Benedicto breui mortuo ſucceſſit, non contentus priorum iniuriis contumeliiſque, Carolum Boemiæ Regem Imperatorem declararit, negotio confeſtim dato, vt Ludouuicum nullo non loco quantis poſſet viribus inſequeretur & premeret: cuius poſtea ſucceſſibus & ille oppreſſus haud multo poſt ex humanis exceſſit, poſtremus omnium Imperatorum Germaniæ, qui fulminis illius Pontificii, videlicet banni telum & fulmen ſenſit. Poſtremus enim omnium fuit, qui iura imperii per Italiam vindicare, adeoque inſtaurare conatus eſt. Carolus enim Quartus Ioannis Luzelburgii filius, qui Ludouico Bauaro ſucceſſit, dubium terumne deſperatione, an indulgentia immodica, quam beneficentiæ tamen fuco leniebat, an quod vero proximum videtur, auaritia adductus vetera iura imperii cum vrbium multarum largiſſimè numerantium libertate commutauit. Quod ipſum & Rudolpho vitio verſum eſt, cuius benignitas & Hainrico & Ludouuico clariſſimis Imperatoribus non parum nocuit, multis vrbibus ad rebellandum hac maximè ſpe animatis, quod aliis pecuniam offerentibus hoc modo libertatem obtigiſſe animaduertiſſent. Ita breui tempore indulgentia Imperatorum factum eſt, vt ne micam quidem, quod equidem ſciam, Italia hodie imperii nomine Germaniæ penſitet; quæ intra annos tamen trecentos magna parte Germanis Imperatoribus tributaria fuit: contra vero Germania hucuſque opes immenſas Imperatoribus & Pontificibus numerarit, quæ tribus tamen, aut ad ſummum quatuor retro ſæculis omnium Pontificiarum exactionum immunis fuit. Quorum quidem omnium potiſſima cauſa fuiſſe exiſtimatur perſuaſio illa publica de functione, poteſtate, & authoritate Pontificis, de dogmatibus quibuſdam ſcholaſticis prognata; quæ mox & ipſi in ſuis decretis decretalibuſque, vt vocant, confirmarunt, & poſtremo gloſſatores & interpretes ſecuriſſima quadam fiducia defenderunt. Vnde & Petri patrimonium ita auctum eſt, vt hodie ſumma duodecies centenûm millium aureorum Italicorum æſtimetur, præter fortuitam illam vſuram, quam litigia & collationes diſpenſationeſque Pontificiis officiariis numerant & pendunt. Sub Hainrico Tertio, hoc eſt, Anno Domini M L. ea etiamnum & dignitas & potentia Imperatorum Germaniæ per Italiam erat, vt de illis anathemate feriendis ne cogitatum quidem à Pontificibus videri queat. Mox Pontificum rebus Imperatorum benignitate paulo amplius firmatis, quum conceptam iam animo dominandi libidinem res modicæ nullo modo ſatiarent. Primus omnium Imperatorum Occidentis Hainricus ab Hildebrando longè procaciſſimo viro, qui Gregorius Septimus dictus eſt, ſacris eſt interdictus: cuius ſententiam ſecuti aliquot Pontifices, ratam habuere, nullis magis cauſſis, quàm quod inueſtituræ ius iam olim Carolo, & aliis Regibus Imperatoribuſque tributum retineret, neque obſequium præſtaret ſanctæ Matri Eccleſiæ, præterea expeditionem contra Saracenos pro tuenda Syria ſummoperè diſſuaderet, quam Vrbanus Secundus eo viuente in concilio Lugdunenſi ſummo conatu reliquis ordinibus perſuaſerat. Ante quidem & Lotharium Iunio-

rem excommunicatum ab Adriano ſupra libro primo diximus; ſed iuſta cauſſa, quod diuino iure reclamante legitimæ vxori aliam ſuperinduxiſſet. Poſt Hainricum autem Quartum filius eius Hainricus Quintus, qui parentem tamen in gratiam Pontificum pro hoſte habuerat, eiuſdem rei cauſſa Eccleſiaſtica communione priuatus nec abſolutus, antequam oppreſſus, & ad cedendum coactus. De qua re ſupra à nobis dictum eſt. Erant tum quidem Epiſcopi Romani nomine quidem *Serui ſeruorum Chriſti*, re autem & poteſtate *Reges Regum*, quippe qui & Reges & Imperatores ſoli aut ferrent aut probarent, ſi libuiſſet, aut fulmine ferirent, ſi ita eis viſum fuiſſet. Illud in tranſcurſu non tacendum, primum etiam Hainricum Quartum à Gregorio Romam litteris euocatum, quo de criminibus obiectis coram Epiſcopo cauſam diceret, cum antea de Pontificum criminibus, quæ aut ciues Romani, aut Clerici, aut Epiſcopi alii illis obieciſſent, non fere niſi Imperatoris authoritate interueniente cognitum fuiſſet, quod de vulgatiſſima hiſtoria temporum notius eſt, quàm ve multis ſit inculcandum. Proximo à Principibus loco telum anathematis in eos verſum, qui victrici iam Eccleſiæ aut tributum negaſſent, quod illa impoſuiſſet, aut ſanctionibus decretisve non obtemperaſſent: quin & Epiſcopis permiſſa licentia, vt Eccleſiarum, atque etiam ſingulorum ſacerdotiorum reditus cenſura anathematis extorquerent. Quod ad inueſtituram attinet, fateor equidem ſatis auarè eam à multis Imperatoribus exercitam fuiſſe, atque inde Pontificibus occaſionem de illis vindicandis relictam. Quæ quidem minus iniqua videri potuiſſet, ſi tam parcè & benignè nullo quæſtus reſpectu Pontifices Epiſcopatus & Abbatias clocaſſent, quàm auarè & cupidè Principes aliquot illas vendiderant. Modò cum orbis clamet, nuſquam & nunquam auarius exercitas inueſtituras fuiſſe, quàm noſtro ſeculo, neque pluris vnquam conſtitiſſe mytras & pallia, tanto ſtudio pecuniæ vt Cardinalis Volaterranus ſcribere non ſit veritus, *Omnia Romæ venditari, nihilque negari pecunia*: Quis oro Principes illos accuſet, quod bellis maximè tranſmarinis exhauſti extenuatiuè, de bonis Eccleſiaſticis partem ſibi expenſarum ſumptuumque reſarciuerint, quum idem æquales illorum Pontifices fecerint, & hodie Chriſtianiſſimi Francogallorum Reges veterum more faciant, quoties è re viſum fuerit, ab omni ordine cleri tributum nullo refragante exigentes? quis, inquam, diuino iuri, quo illi nituntur, contrauenire audeat? quis negare, aut eius præſcripto recalcitrare, quod omnes animas illorum poteſtati generali edicto ſubiecit? Illud conſtat, minus deceſſiſſe Eccleſiis & monaſteriis, cum in Principum Germanicorum manu ius illud vetus confirmationis exiſteret, vtcunque tum graſſantibus venantibusque Præſulibus, neque tantum fuiſſe Eccleſiaſticarum penſitationum, quàm hodie cernimus. Non tuliſſent enim Imperatores, vt otii ſaginandi gratia tantum opum ex alienis Eccleſiis ſibi corraderent pileati Antiſtites, quantum poſtea Papæ indulgentia interueniente ſui iuris fecerunt. Ad Rudolphum reuertor, quo regnante munia prope omnia Eccleſiaſtica quæſtui deſeruierunt. Epiſcopi enim ſuis ſedibus non contenti, alias occuparunt adminiſtrationis prætextu, mox vicariis ſubmiſſis & locum tenentibus, qui potiſſimam redituum ſummam illorum rationem inferrent, quod ſupereſſet Canonicis velut merce conductis relinquerent, qui & ipſi Præſulum exemplo à frugalitate & parſimonia ad opes & rapinam conuerſi, cenſus ſuos annuos parochiarum expilationibus ditauere, reperto tum

&

& admiſſo incorporationis fuco, longe omnium nocentiſſimo; quo ſanè vniuerſa rureſtris alimonia tum Choriepiſcoporum, tum etiam pauperum Diœceſanorum in collegia & monaſteria, poſthabita parochiarum dignitate, conceſſit. Porro & monaſteriis Epiſcoporum auaritia ſæpe moleſta fuit, coemptis videlicet, aut in præmium conceſſis Aduocatiis, quæ poſt Arnulphi mortem miro & ipſæ quæſtui patuêre. Conſtat & Abbates ambitioſiores ſæpè mutaſſe cœnobia, nec ſine largitione impetraſſe, vt Abbatiis pinguioribus præficerentur. Ante enim diximus, nunquam ita ſui iuris monaſteria fuiſſe, quin Aduocatos vel Regum vel Imperatorum nomine miſſos ferre cogerentur, præcipua illis cura iniuncta, ne quid detrimenti cœnobia vel ſua ipſorum, vel aliorum culpa acciperent. Horum igitur cum certa quædam & liberalia quidem ſalaria Regum iuſſu conſtituta eſſent, factum eſt, vt & hac à parte graſſante cupiditate repente ad lucrum & farinam detorta fuerint, quæ antea non niſi diligentiæ vigilantiæque patuiſſent. Emptas autem conſtat à Principe, vel ab eodem in beneficium (vt vocabant) acceptas; quæ paulo ſagacius exercitæ plurimum emolumenti afferebant. Non modo enim ab Epiſcopis, ſed à Nobilibus & Abbatibus etiam, qui alienas Aduocatias interdum coëmerunt, magno quæſtu ſæpius adminiſtratæ ſunt. Quare Abbates plærique & ipſi parandis diuitiis intenti, ſed & indignum rati horum inſolentiam ferre, qui viam ſibi opum augendarum, adeoque regni inſtituendi occaſionem præcluderent; Aduocationes Principum decreto conſtitutas, quas vulgo *Aduocatias* vocabant, grandi pecunia redimere, atque hoc ſe iugo in totum eximere perrexerunt. Tritæ tum illis Regum erant aulæ, & patulis horum auribus abuſi, tantum his licebat, quantum dudum noſtratium Principum clementia & bonitate Epiſcopi abuſi fuiſſent. Proinde & Abbatibus illorum indulgentia permiſſum, vt onere Aduocatiarum liberati vel *Ammannos* conſtituere, vel *Curiæ* (quos vocant) *Magiſtros*, qui Abbatum dicto audientès eſſent, ſurrogare nullo impediente liceret. *Aduocati*, hodie vulgo *Tutores* appellantur, quibus etiamnum monaſteria non pauca varios quidem, ſed grauès tamen & magnos reditus pendunt, alicubi & equis certo numero miſſis; qui monaſtico pabulo ſaginentur. Noſtra ætas Abbates vidit, qui poſt redemptam, vt vocant, Aduocatiam, & omnimodam libertatem indeptam; tanta opum tuendarum & ſeruandæ ditionis ſollicitudine commoti, ac velut perculſi fuere, vt patronis non modica penſitatione allectis, perpetuæ ſeſe rurſum clientelæ fideique volentes ſubmiſerint & manciparint, ſatius arbitrati hoc modo partis rebus conſulere, quàm aleam illam ludere, quæ ditiſſima cœnobia non raro ad extremam inopiam redegit. Iam & Parochiarum præbendarumque (vt vocant) poſſeſſiones, collationes, inueſtituras vendere, mutare, præterea ſeruata redituum parte locare, Romanæ ſedis exemplo, Clero omni licebat, vſque adeo licitatis ſacerdotiis vniuerſis, vt parum interim tuta eſſent, quæ iure patronatus defendebantur. Quæ res tamen trans Alpes adeo licenter exercita eſt, occupatis videlicet alioque translatis collegiorum cœnobiorumque reditibus, vt alicubi vix ſupereſſet, quod horum alimoniæ, qui ſacris peragendis præfecti eſſent, ſufficeret. Male tum, vt ſemper, audiebat ſimoniæ nomen, quum ſimoniam interim omnes nulla fronte & profiterentur, & exercerent, vt mirum videri cuipiam poſſet, qua de cauſſa peſtis illa nocentiſſima tantum ſibi licentiæ vindicarit, cum apud Luitpran-

dum legamus, Ioannem Pontificem tempore Otthonis Primi à Preſbyteris ſuis Cardinalibus in concilio præſente Imperatore veluti criminis accuſatum fuiſſe, quod pretio accepto Epiſcopos faceret, quum nemo ignoret, multo leuius eſſe pretio accepto Epiſcopum facere, quàm lucri reſpectu vendere Epiſcopatum & Eccleſiarum reditus in quæſtum illis concedere, qui longè eſſent à cura omni animarum alieniſſimi. Et ſi vel maximè eſſent quales eſſe debebant: tamen ſimoniaca prauitate polluti in luxum & voluptatem Eccleſiarum bona conuerterent. Exierant enim non ita pridem bullæ ex vrbe, quæ ad otium & luxum natis hominibus copiam faciebant, occupandarum Eccleſiarum, quæ menſæ Pontificis, vt vocant, vacaſſent, quoad ſummam redituum annuorum trecentis quadringentisve aureis nummis æſtimare poſſent, amplam videlicet prædam paucis in ſaltibus facturi, quam nemo tamen ſine magna Eccleſiarum calamitate aſſequi poſſit. Proinde non ita pridem Heluetia noſtra frequentibus in Comitiis ſanxit, decreuitque, vt proximo in amne mergerentur, qui id genus peſtiferis bullis graſſari intra ſuam ditionem auſi fuiſſent. Verum hæc omnia vtcunque indecora, fuco quodam beneficentiæ præſtandæ tegebantur, nec alienum eſſe à religione videbatur illis gratificari, qui vel de Regibus (nam & Reges idem error tenuit) vel de Pontificibus bene meriti, vel maximè merituri viderentur: quæ ſanè ſimulatio in hunc vſque diem ita ſimoniæ patrocinata eſt, vt ab illis etiam non aduertentibus probata admiſſaque ſit, qui nullis non libris & litteris nomen ipſum ſimoniæ traduxere. Nam & generi, & virtuti, & dignitati, eruditionique hactenus indulgendum quorundam opinioni viſum eſt, vt illorum in gratiam palam fuerit ab æquo & iuſto diſceſſum, conceſſumque, vt vnus aliquis multis in locis Epiſcopus aut Abbas, multis in Eccleſiis Præpoſitus, Canonicus, Plebanus, addo & Sacellanus factus, rebus ſuis priuatis manifeſta ſimonia conſuleret, niſi ille ſimoniam non exercet, qui rebus ſacris ad lucrum & quæſtum abutitur, & ſimoniaci habendi ſunt, qui pro pecunia accepta res ſacras largiuntur & vendunt, quum contrà Petrus Apoſtolus Simonem Magum hac maximè cauſſa reiecerit & damnarit, quod lucri ſtudio rem ſacram in ſe transferri cupiiſſet: quanquam tàm reus criminis fuiſſet Apoſtolus, ſi petenti ipſi & pecuniam offerenti, rem ſacram vllam tribuiſſet, quàm reus erat Simon, qui leuis rei iactura quæſtum ingentem ambiebat. Perinde enim reus eſt, qui rem ſacram abuſui concedit, atque ille, qui ea conceſſa ad ſuam ſaginam abutitur. Supra autem à nobis dictum eſt, hanc peſtem Satanæ conſiliis cito in Eccleſia nocere cœpiſſe, cæterum hoc nocentiorem factam eſſe proximis ſæculis, quo indulgentius admiſſa eſt. Armorum ſtudium, inauditamque veteribus belligerandi væſaniam Epiſcopi ſero ſibi arrogarunt, ac primum quidem arma (quod quidem ſciam) noſtri, hoc eſt Germaniæ, Epiſcopi, deinde & Italiæ Pontifices Germanorum hominum exemplo adducti, licentiſſimè exercuere, obſeruatumque tam diu à cæde & ſanguine alienos fuiſſe Vrbis Epiſcopos, quàm diu Imperatorum cum Occidentis, tum Orientis dignitati & authoritati delatum fuit. Mox iugo abiecto, quum aliud in Vrbe regnum quærerent, nec iam amplius parendum Orientis Principibus decreuiſſent, de bellis armiſque cogitatum eſt, ſed talibus, quæ non propriis, ſed alienis & ſumptibus & auſpiciis vnius religionis obtentu impetratis gererentur: Pipino enim & Carolo Martello patre eius apud Francos dominantibus ea ratio vltionis quæſita eſt ab Vrbis Epiſcopis Grego-

rio Secundo & item Tertio, vt aduerſis rebus agitati Regum operam adiutricem implorarent, & ſic ad arma excitarent Principes, quorum beneuolentiæ ſeſe concrediderant. Ad quem modum Gregorius Secundus Antipharium Lõgobardorum Regem aduerſum Leonis Imperatoris Exarchos: Nec multo poſt Stephanus Secundus in Galliam profectus Pipinum Martelli filium patrem autem Caroli Magni aduerſum Aiſtulphum Longobardorum Regem euocauit, à quo Aiſtulphi exercitus victus & oppreſſus eſt; & defuncto Pipino Carolus Magnus ab Hadriano Pontifice aduerſum Deſiderium Longobardorum Regem ob erepta quædam Romanis oppida excitatus eſt. Quo bello Deſiderius vnà cum filio ſuo Adalgiſo oppreſſus regnoque tot ſæculis celebri priuatus eſt. Ottho quoque Primus à Paſchali Pontifice aduerſus Berengarium in Italiam vocatus eum repreſſit, & denuo vnà cum coniuge in exilium relegauit. Poſterioribus autem Pontificibus cum agris iam & oppidis patrimonii prætextu per Italiam potiti eſſent, hoc amplius audaciæ acceſſit, vt & de ſuo armarét militem, nec iam alienis, ſed propriis auſpiciis bella gererent. Primusq; omnium Pontificum Romanorum Leo Nonus antea Bruno vocatus, aduerſum Nortmannos, qui ſe authore in agro Apulo conſederant, cum exercitu egreſſus, victus prœlio & in fugam verſus eſt, plus mille annis poſt paſſum Dominum. Tanto tempore etiam morum corruptela Romanis Antiſtibus incruentæ manus fuêre. Erat autem Leo natione Germanus, familiæ Cómitum Dagiſpurgenſium, primum Tollenſis Epiſcopus, deinde Romanis petentibus ab Hainrico Tertio in Pontificem deſignatus, vir per omnia ſpectatæ probitatis & ſimplicitatis innocuæ, illoq; quem ex ſuo & Eccleſiæ nomine contraxit næuo indignus. Prima enim omnium Eccleſiarum Apoſtolicarũ & ſola Romana Eccleſia hoc probro aſperſa & infamata eſt, quod & Chriſti lege, & Apoſtolorum doctrina veterumque omnium Eccleſiarum diſciplina neglecta, exercitus parare, militiam ingredi, ſuisque auſpiciis & ſignis cum hoſte confligere auſa fuerit. Cõſtat autem primos ex Germanis Epiſcopis haud aliter belligeraſſe, quàm quod cum Regibus ſuis & Imperatoribus aduerſum infideles, vtpote Saracenos vel Hunnos, nec armati ipſi, nec armatis copiis comitati profecti ſunt, ſed memores etiamdum profeſſionis ſuæ religionis magis, quàm armorum ſtudium tueri, piisq; quam vltoriis conſiliis adeſſe Principibus magis ſatagebant. Verum breui honeſtæ rei ſpecimen manifeſto abuſu eſt cõtaminatum, & ad clerũ etiam progreſſum vltionis ſtudium, procliue quidem in omnem perniciem in gente præſertim ad armorum gloriam nata. Sed tum primum maxime obtinuit, quum doctrinæ & religionis cura languente, ſæculi curæ ſeſe commiſere, qui mundum & ſæculum abiurarant. Atque vtinam quibuſdam ex noſtris error ille ita innotuiſſet, vt ſe Philoſophorum non Apoſtolorum imitatores factos intelligere potuiſſent. De Philoſophis enim quibuſdam legimus, quod ſimul & ſapientiæ ſtudium, & rei militaris ſcientiam profeſſi fuerint. Præcipuus Architas ille Tarentinus fuiſſe memoratur, quum contra Apoſtolus Paulus Chriſtianæ militiæ anteſignanus, haud alia arma norit, quàm ſpiritualia, nec aliam vllam functionem profiteatur, quàm diſpenſationem myſteriorum Dei. Similem ad modum Monachi recentiores illorũ nomina mutant, quos ſuæ factionis myſteriis imbuunt & ſacrant, Romanos imitati, qui & adaptando & manumittendo ſæpe mutarunt nomina. Nam quod Petro mutatum eſt à Chriſto nomen, ea cauſa factum eſt, vt functionis eius conditio & præcellentia indicaretur, non vt exemplum daretur aliis mutandi nomina, qui militiam Chriſti eſſent ingreſſi, longe minus his qui

Digitized by Google

qui à Chriſti inſtituto ad humana inuenta & laqueos defeciſſent: etſi digni mihi videantur, quorum nomina baptiſmo ſuſcepta mutentur, qui baptiſmi voto non contenti fidem Chriſto datam violant, eiusque iugo reiecto humano ſeſe iugo ſubiiciunt, & armis ſpiritualibus exuti humana panoplia ſeſe aduerſus carnem & Satanam muniunt. Ex Germanis autem Epiſcopis plus ſatis bellicoſis Brunonem Hainrici Primi filium Coloniæ Agrippinæ Epiſcopum, peſſimo exemplo & paſtorem & bellatorem egiſſe legimus, excuſabilem quidem quorundam iudicio, quod paternis rebus tuendis operam nauarit. Sed operam vel parentibus nauatam ſcripturæ veritas damnauit, quando cum Epiſcopi partibus & officio pugnat. Otthoni primo Briſacum obſidenti multi Epiſcopi affuerunt. Sub Othone autem Secundo Abbates etiam militarunt. Hainrico Secundo imperante Wernherus Epiſcopus Argentoratenſis collecto Alemannorum exercitu aduerſus Burgundiones pugnauit & vicit. Sed ô miſeram victoriam, quam Epiſcopi, hoc eſt Chriſti miniſtri, & Apoſtolorum ſucceſſores, non ſine vltione & ſanguine reportant. Cito quidem ſeſe & factionum & rebellionis ſocios fecerunt Epiſcopi noſtri, Pontificum artibus ſæpenumero miris modis inuoluti, nonnunquam interfecti, & cum leuis pœna eſſet, ſuis ſedibus depulſi inque exilium relegati. Sed rariora tamen armorum & gerendi belli exempla erant, donec auaritia & ambitio opes Eccleſiarum & monaſteriorum Germaniæ ſuæ libidini tyrannidique ſubiecerunt, quod poſtremis illis ſæculis accidiſſe ſupra eſt dictum. Quemadmodum enim peſtes iam ante à nobis memoratæ in rerum Eccleſiaſticarum adminiſtratione prope omnia ſurſum deorſumque iactarunt, ita furor ille belligerandi iiſdem de peſtibus prognatus adeo ſeſe ſumma intemperie & Epiſcoporum & Abbatum animis ingeſſit, vt & Epiſcopi inter ſe commiſſi cladibus ſuis Cæſarum etiam & Regum fortunas inuoluerint. Quod quidem in Italia frequentius & maiori cum damno pietatis factum conſtat, quàm Germania vnquam experta fuerit. Quæ & ipſa tamen intra annos trecentos Epiſcopos videre coacta eſt cum Abbatibus quibuſlibet de cauſis tanto vltionis ſtudio commiſſos, vt & oppida exuſta & arces dirutæ deiectæque, adhæc & villæ incenſæ agrique præda, igne, ferro vaſtati cernerentur. Pari modo & in ſubditos nonnunquam arma mota ſunt, nec vrbibus parſum aut pagis, quorum mœnibus tamen & ſeptis collegia & monaſteria continebantur. Fidem fortaſſis apud ignaros temporum ſuperat: ſed de certa tamen Chronicorum fide conuincitur nuperrimis ſæculis Epiſcopos & Abbates frequenti nobilitate, prætereà & ſeruorum & libertorum armata manu inſtructos, Regibus & Imperatoribus ſtipendia meruiſſe, reditibusque & priuilegiis donatos ſæpe rediiſſe è militia, vbi res proſpere geſtæ fuiſſent: contra verò ære alieno mirè grauaſſe Eccleſias, ſi aut morbo confecti, aut in pugna cæſi, aut turpi aliqua fuga elapſi fuiſſent. Cuius impudentiæ cauſas tum morum & temporum prauitati, partim etiam Nobilitati nimioque obſequendi ſtudio debemus. Temporum vitio factum eſt, vt quæ reipſa nec decora, nec honeſta, neque pia eſſent: tamen vſu euincente, & quia ſummi viri eadem auſi fuiſſent, ab hominibus inconſideratis pro honeſtis decoriſque admiſſa & habita ſunt, maxime vbi religionis tuendæ retinendæque fuco aliquo commendata fuiſſent. Nobilitas autem collegiis & monaſteriis præfecta haud raro tum vereri ſua virtute, tum etiam diſciplina monaſtica neglecta, adhæc & generis claritudine potentiaque, & cognatorum affiniumque authoritate a-

nimata, hoc licere ſibi perſuaſit, quod haud raro parentum, quod cognatorum, quod affinium conſilia ingeſſiſſent. Nam vt animos ad arma & vltionem natura pronos ſileam, ſatis conſtat Nobiles quoſdam, qui amplæ cognationis eſſent, non minus ætate illa collegiis & monaſteriis nocuiſſe, quàm eiſdem Maiores ſui profuerant. Sæpe enim ad arma & vltionem excitatos fuiſſe legimus non Epiſcopos modo, ſed etiam Abbates, ne illos, qui neceſſitudine aliqua ſibi eſſent coniuncti, deſeruiſſe viderentur. Nec attinet fortaſſe meminiſſe, quanto illa ſuorum damno miſera calamitate noxiam illam ambitionis aleam luſerint, quum inclinata iam diſciplina ad titulos & honores & opes animi prope omnium conuerſi viderentur, neque aliud eſſet relictum Eccleſiis præter habitum & anniuerſarias quaſdam cæremonias, quarum vſum qualemcunque hodieque durare videmus. Cuperem autem ad manum eſſe nobis, quod illorum querelis obiiceremus, qui cœnobiorum præcipuorum Germaniæ religionem in dominatum; diſciplinam autem in luxum & otium, poſtremo & cœnobia ipſa in palatia conuerſa eſſe clamare non deſinunt, interim & Regibus & Imperatoribus magnam partem culpæ tribuentes, quod & in bellum euocarint merentibusque ſtipendia numerarint, adhæc fidem operamque illorum domi militiæque experti præpoſteris quibuſdam obſequiis ſibi deuincire conati fuerint. Vehementer enim & illi impegerunt, dum profeſſionis conditionisque. aut (vt verius dicam) ſortis ſuarum partium obliti, Mammonæ ſeruire & hominibus, quàm Deo magis obedire maluerint. Hi autem dum ad hunc modum merentibus & errantibus quidlibet ſine iudicio & diſcrimine obtulerunt, titulis etiam & honoribus collatis, qui præterquam quod miniſtris Eccleſiarum offerri donarique nec debent nec poſſunt, in monachis primi illi monachiſmi authores, quos inter Diuos & indigetes numerant, nulla in parte vel agnouiſſent, vel admiſiſſent: quippe qui hoc prope ſolo præconio orbi commendari ſunt, quod omnia dereliquiſſent, & Chriſtum eſſent ſecuti; quod ſi vera ſunt, quæ de patrum ſuorum vitæ integritate & morum ſanctitate, & in primis ſæculi rerumque ſæcularium cura tam contemptim habita retulerunt, & literis mandarunt, quæ nominatim recenſere longum foret. Nihil dubium eſt, quin vel ſuorum patrum & fundatorum, quorum tamen diuinitatem feſtis diebus miro ſtudio ceremoniis ſelectis venerantur & celebrant, confeſſa (ſi reuiuiſcant) & dicta ſententia cauſſam omnem ſuam amiſſuri, & anathema omnium longe grauiſſimum excepturi eſſent, qui tam longe ab his diſſentiunt: quorum tamen nomine & tutela quicquid tenent, gerunt, agunt & ſatagunt, tuentur & defendunt. Quin imo illud inſolenti turbæ obiecturos nullos dubito, quod Ioannes obiecit præfractis Iudæis: *Ne cogitate quidem hoc vobis vtile futurum, quod patrem habetis Abraham,* &c. Dignum ergo admiratione, quomodo factum ſit, vt poſterioribus omnia oblata recipere vendicareque libuerit; ſine omni reſpectu ſortis & conditionis, cum maiores tamen ſui leuicula, & quæ inoffenſa religione admittere potuiſſent, reſpuerint, maiora autem cum incuſatione recuſarint. Sic Chriſtus regnum, ſic Apoſtoli honores indebitos pecuniam & munera refutarunt. Et memorabile ſanè eſt dictum Columbani Scoti, cui prope primas à Benedicto monachi tribuunt, qui Sigiſberto ſeniori Auſtraſiorum Regi nihil non offerenti ita reſpondit: *Qui noſtra reliquimus, vt ſecundum Euangelicam iuſſionem Dominum ſequeremur, non debemus alienas amplecti diuitias, niſi forte præuaricatores ſimus Domini mandati.* An autem vllum Abbatem

veterem vllius cœnobii adducere poſſint, qui ante annos trecentos Principis nomen audire, nedum admittere aut arrogare voluerit, ipſi viderint. Conſtat equidem meri imperii vſurpationem recentem admodum eſſe, & nuper publico mortalium errore illis admiſſum. Vetuſtior eſt diuitiarum cupiditas, ſtudiumque opum monachis propemodum cognatum, ſed & ipſum non ſolum reiectum à patribus, ſed etiam adeo vetitum, vt B. Gregorius monachum eſſe neget, *qui poſſeſſionem in terra quærit*. Noſtri ſane negare nequeunt, ita maiores ſuos annis trecentis proximis à primorum patrum inſtituto & diſciplina defeciſſe, ita opibus, titulis, emptionibus, dominatu profeſſionem ſuam grauaſſe, vt reipſa Chriſto renuntiaſſe, & ſæculi curam amplexi eſſe videantur. Niſi forte veroſimile eſt, Epiſcopos eſſe non eos modo, qui verbo paſcunt, & Chriſti myſteria Eccleſiis diſpenſant, ſed etiam illos, qui honore ſublimes myrtam gerunt & pallium: Monachos autem Abbates non illos modo eſſe, qui ſubiecti Epiſcopis ſæculi curis nuntium remiſere, ſed illos etiam, qui mero imperio præditi veſtem & nomen cum pedo & mythra retinent. Fuit enim tempus quum id genus errata & abuſus in Eccleſiam ſubingreſſos legitimè congregata Concilia reprimerent & coercerent, nulli rei magis intenta, quàm vt vetuſtæ, & à ſanctorum patrum veſtigiis deductæ diſciplinæ conſuleretur: id quod è veterum conciliorum innumeris decretis & Canonibus notius eſt, quàm vt referre ſit opus. Nec enim doctrinæ ſolum, ſed & morum & vitæ ratio habita eſt in Synodis antiquis, curatumque ante omnia, ne quid Antiſtites committerent, quod in exemplum trahi, aut aliqua ex parte offendere Eccleſias poſſet. Habuere quidem concilia Pontifices poſteriores, ſed rara, & in vrbe ferè nec more veteri celebrata, quum iam tum decretis mandatiſque hominum omnia tribuerentur. Confluebant enim Epiſcopi & Abbates haud aliud publicè ſtatuentes, quàm priuatim ſenſiſſent & probaſſent, priorumque Pontificum vel impia præiudicia pro ſcripturarum oraculis habebant. In ore quidem illis erant ſcripturæ & Patres; ſed reipſa nihil non decretis Pontificum, quæ vno iam & altero ſæculo mirè inualuerant, diſcutiebatur. Extat apud Vrſpergenſem teſtificatio fidei; quam Paſchalis Secundus Hainrico Quinto impetante in Synodo Lateranenſi facere coactus eſt, inſimulatus ſcilicet, quod Imperatori Hainrico ius inueſtituræ contra maiorum, Gregorii ſcilicet Septimi, & Vrbani Tertii, decreta corroboraſſet. Quæ digna mihi viſa, quæ hoc loco referretur: Ad hunc autem modum habet: *Amplector omnem diuinam ſcripturam veteris & noui teſtamenti; legem a Moyſe ſcriptam, & ſanctis Prophetis: amplector quatuor Euangelia; ſeptem Canonicas epiſtolas glorioſi Doctoris B. Pauli Apoſtoli, ſanctos Canones Apoſtolorum, quatuor Concilia vniuerſalia ſicut quatuor Euangelia; Nicenum; Epheſinum, Conſtantinopolitanum, Chalcedonenſe & Antiochenum concilium, & decreta ſanctorum Patrum* Romanorum *Pontificum, & præcipuè decreta Domini mei Papæ Gregorii Septimi, & beatæ memoriæ Papæ Vrbani, quæ ipſi laudauerunt; laudo, quæ ipſi tenuerunt; teneo, quæ confirmauerunt, confirmo, quæ damnauerunt; damno, quæ repulerunt, repello, quæ interdixerunt, interdico, quæ prohibuerunt, prohibeo; in omnibus, & per omnia, & in his ſemper perſeuerabo.* Hactenus Paſchalis à ſcripturis quidem orſus, ſed præiudiciis obrutus, in gratiam Concilii confeſſus eſt Romæ circiter annum Domini M C X I I. ſatis innuens; quo in loco tunc temporis placita Pontificum habita ſint, quæ ſequentibus tamen ſæculis longè maiore religione recepta & obſer-

uata fuere. Cæterum de diſciplinæ emendatione ne verbum quidem poſtremis in ſynodis repetias, etiamſi ſint; qui horum temporum Papis, neſcio quid cenſuræ in mores & vitam quorundam tribuant: verum quæ aut qualis illa fuerit, ne verbo quidem exponunt. Illud conſtat, eius vindicandæ & reformandæ multam fidem noſtris feciſſe Pontifices, quoties neceſſitas aliqua ita vrgebat, vt ad opem Principum & populariũ auxilia foret refugiendum, neque alia magis arte publicam orbis querelam conſopitam, quàm concilii pollicitatione; in quo de diſciplina Eccleſiarum cognoſceretur. Innocentius enim ille, qui poteſtatis plenitudinem ſibi de iure & ſupra ius diſpenſandi arrogauit, cum rebus tranſmarinis vrgentibus ſub Otthone Quarto bullis quaquauerſum miſſis Chriſti fideles ad recuperationem terræ ſanctæ inhortatus eſſet, dubium, ſtudione pietatis, an potius in cauſſæ ſuæ commendationem, quo maiore fauore dudum feſſis exhauſtisque Eccleſiis inſinuaret, ingenuè confeſſus eſt; ſuorum temporum ſtatum generali Eccleſiæ reformatione indigere, & in hoc certo ſe futurum, vt vniuerſæ Eccleſiæ reformationem aſſequeretur. Promiſit autem illius bulla (vt eius verbis vtar) Concilium generale, iuxta priſcam conſuetudinem ſanctorum Patrum, in quo *vitia extirparentur, virtutes plantarentur, exceſſus corrigerentur, mores reformarentur, hæreſes eliminarentur, fides roboraretur, diſcordiæ ſopirentur, pax ſtabiliretur, oppreſſi iuuarentur*, aliaque id genus, quorum Vrſpergenſis meminit, quæ nec ab ipſo vnquam, nec ab aliis, quod ſciam, Pontificibus poſtea ſeruata aut præſtita fuere; Exſpectata quidem in Conſtantienſi & Baſilienſi Synodo. Verum & hos cœtus ita nobis Pontificum ambitio inuoluit, & ſuſpenſos tenuit, vt præſtiterit fortaſſe nunquam coactos, quàm tantis ſumptibus factos paruo cum fructu dimiſſos, ne dicam contemptos fuiſſe. Quod ſi tantum ſolertiæ vigilantiæque publicæ pietati Epiſcopi illi adhibuiſſent, quantum priuatis rebus augendis ſtabiliendisque adhibuerunt, profecto minus hodie laboraretur, minusque tumultuum & periculorum illi ſentirent, quibus cum vitiis corrigendis & moribus vindicandis perpetuum certamen eſt, quique hoc vnum vrgent, vt Eccleſia Chriſti ad normam veteris veræque & indubitatæ religionis reformetur; quo deinceps auita virtute, & ornamentis verè Chriſtianis ſpecimen illud Apoſtolicæ ſynceritatis referre, ſuoque ſe modo & ordine continere poſſit. Ægrè enim relinquimus, quæ longa nobis conſuetudine commendantur. Perdifficile eſt, illorum errori occurrere, qui & opum, & potentiæ æſtimatione dignitatem, adeoque religionem Eccleſiæ metiuntur. Capitum enim, hoc eſt, ſummorum Pontificum vrbis, non exemplis modo, ſed etiam documentis hactenus confirmati ſunt, qui ſua tam obſtinatè defendunt, nec ignorant Paſchalis Secundi ſententiam, qui in Synodo quadam Romana (ſicut Vrſpergenſis ſcribit) Epiſcopis nonnullis ob contemptam Hainrici Quinti Imperatoris authoritatem tumultuantibus in hæc verba reſpondit: *Eccleſia primitiua Martyrum tempore floruit apud Deum, & non apud homines: dein ad fidem conuerſi ſunt* Reges, *Imperatores* Romani, *Principes, qui matrem ſuam Eccleſiam, ſicut boni filii, honeſtauerunt, conferendo Eccleſiæ Dei prædia & allodia, ſæculares honores & dignitates, regalia quoque iura & inſignia; quemadmodum Conſtantinus, cæterique fideles, & cæpit Eccleſia florere tam apud homines, quàm apud Deum.* Hactenus Paſchalis, cuius ſententia ita poſtea obtinuit, vt ætas noſtra etiam Iulios Cataphractos & Alexandros nihil non audentes inſpexerit. Atque vtinam cordi eſſe

illis Pontificibus potuiſſet, quod tam fideliter CHRISTVS monuit de huius mundi diuitiis, quod nemo duobus Dominis ſeruire poſſit, nemo Deo ſeruire & Mammonæ, & facile gloriam ab hominibus quæſitam abieciſſent, nec ad illa ſemel iurati Chriſto reſpexiſſent, quæ ipſe Dominus non doctrina modo frequenter repetita & inculcata damnauit, ſed fuga etiam deteſtatus eſt. Et decuiſſet Paſchalem, vtpote ſummum Pontificem, memorem eſſe verborum Chriſti ad hunc modum Phariſæos exſtimulantis: VOS ESTIS, *qui iuſtificatis vos ipſos coram hominibus, Deus autem nouit corda veſtra, quia quod hominibus excelſum eſt, abominandum eſt coram Deo.* Nunquam ergo ex æquo coram Deo & hominibus Eccleſia florebit, cum quæ apud homines florent, apud Deum Chriſto teſte florere nequeant. Homo videt in facie, Deus iudicat in corde. Floridam vero Eccleſiam fateor, quæ ad hunc modum cum ſæculi Regibus non gladium modo, ſed honores etiam & dignitates communes habet, ſimulque & ſæcularem & ſpiritualem functionem non modo confuſo, ſed etiam conuerſo diſpenſationis munere vindicat. Cæterum Catholica ſit & Apoſtolica nec ne, id in medio quærendum relinquimus, dùmmodo certum habeamus, hoc puriorem & ſinceriorem ſemper fuiſſe Eccleſiæ ſtatum, quo vetuſtior fuit, honoresque & opes contemptim habuit. Deteriora autem omnia Pontificum placita & inſtituta habita, quo recentiora eſſe dignoſcuntur. Verum de opibus quæſitis & ambitis honoribus plus ſatis dictum eſt. Quod ad doctrinam attinet, ita proximis ſæculis prope omnia Collegia & Monaſteria Germaniæ defecerant, vt niſi ceſſationem illam publicam & inertiam noſtris hominibus indignam optimi aliquot Principes recenter inſtitutis Academiis emendaſſent, hodie non artibus modo honeſtis omnibus, ſed literis etiam & linguis, quas veteres Eccleſiæ tantopere excoluerunt, in totum careremus, vſque adeo fatali quodam veterno circumuenri, & ad luxum & otium ſua omnia conuertetunt, qui religionis doctrinæque excolendæ nomine iam olim fundati donatique fuerunt. Iam vt tandem finiamus, negari non poteſt, quin in denſa illa temporum caligine & plus quàm duris ac barbaris ſæculis Eccleſiæ Germaniæ non paucæ ſummos viros Antiſtites habuerunt, nec Abbates cœnobiis defuerint tam pietate, quàm doctrina & eruditione præſtantes. Sicut enim in aſpero aliquo ſenticeto raró videas ita omnia ſpinis & vepribus obducta & impedita eſſe, quin & flores paſſim & odores emineant, ita tenebræ illæ profundæ ignorantiæ quantumuis atræ & craſſæ adeo Eccleſias noſtras non oppreſſere, quin viros ſuis omni virtutum genere probatos oſtenderit. Quod ipſum & de illis ſentimus, qui hodie rerum potiuntur. Sunt enim multi, qui non priuato modo in cœtu, ſed aula etiam & palatio adeo vel opum affluentia, vel rerum domeſticarum ſplendore, vel in totum vlla aut nominis, aut functionis gloria non tanguntur, aut inſoleſcunt, quin votis omnibus cupiant cauſam veritatis, quæ tempore tam longo ſepulta iacuit, tueri, vitamque & diſciplinam eorum, qui ſe Chriſtianos profitentur ita componi, emendari, reformari, vt à primæua illa puritate verè ſanctæ Eccleſiæ Catholicæ quàm minimum diſtaremus. Quo ſenſu & Abbates quoſdam duci & abundare haud dubitamus, qui oblatos cum annis mores exceperunt vlla ſua culpa, quando iam conſtet palam multa eſſe à veteribus quibuſdam patribus religionis prætextu recepta & admiſſa, quæ ne probari quidem iuſta vlla cauſa queant, nedum defendi aut retineri. Quod ad Monachos attinet, tot ſectis variegatos, idem pios viros ſentire video, quod ſenſit doctiſ-

ſimus

ſimus Eraſmus quando dixit: *Bonos monachos Eccleſia eſſe ornamenta, Malos carcinomata*: conqueſtus interim perquàm paucos eſſe ætate noſtra, qui veri eſſe Monachi, aut boni videri queant. Nobis denique, qui noſtris affectibus locum damus, & humanis conſiliis omnia gerimus, nec ad diuina reſpicimus, quo & certis & indubitatis, & æternis nitamur & hæreamus, vſu venit, quod omnibus regnis ſuo robore nixis accidit, quod à gentili Poeta (ceu Prophetam dicere malumus) dictum eſt:

Damnoſa quid non imminuit dies?
Ætas parentum peior auis tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitioſiorem.

FINIS.

Digitized by Google

BARTHOLOMÆI SCHOBINGERI IC. ADDITIONES,

AD IOACHIMI VADIANI CONSVLIS

FARRAGINEM ANTIQVITATVM.

PRÆFATIONIS Numerus 1.

I*N Rheni & Danubij Ripa Eccleſia Chriſtianæ.*] Quæ vt plurimum erant ligneæ, ſine omni ſuperflui ornatus cura ſineq; magna ſtructuræ elegantia. Cuiuſmodi fuit illa ad Ripã Danubij in Notico, cuius Eugippius Abbas in vita S. Seuerini meminit. Nec alia templa Diis ſuis exſtructa à Germanis. Nã Velleius in Gallica hiſtoria de Dea Ciſa, quæ Auguſtæ Vindelicûm culta, ſeriit; *Cuius templum ex lignis barbarico ritu conſtructum.* &c. barbarico, id eſt Germanico. Nam Germani *κατ' ἐξοχὴν Barbari* dicti, vt ad Sidonium notauit Ioannes Sauaro & ad Einhardum Melchior Haiminsfeldius Goldaſtus, iuuenis & vera nobilitate id eſt, virtute, ac morum probitate, & omnium optimarũ artium ac diſciplinarum ſtudiis ornatiſſimus, qui & ſuperiorum locorum, cum hos libros vnà otioſe perlegeremus, me admonuit, & alia plurima in his additionibus noſtris, qua eſt promptitudine, ſuggeſſit. Vt eſt illud circa annũ Dom. CCCC. cœpiſſe lapidea templa à Chriſtianis exædificari. Quale fuit illud Brigantii ad lacum Podamicum à SS. Columbano & Gallo repurgatum, vt legitur apud Walafridum & Wettinum in vita Galli, apud Rapertum quoque cap. 1. & Theodorum in vita S. Magni. Quale & illud Kirchbergenſe, cuius Thomas Lyret & Felix Fabri originem tradidere.

Sub Valentiano eius nominis Tertio.] Sub hoc enim Germanos Rhenũ tranſgreſſos in Romanas prouincias irruiſſe authorum omnium conſenſu conſtat circiter ann. Salut. CCCCL. vel vt Sigebertus author eſt an. CCCCLXXIV. *Ibid. 2.*

Franci longius à ripis Galliam ingreſſi.] Otho Friſingenſis lib. 4. cap. penultimo. *Ibid. 3.*

Remigio authore.] S. Remigius Epiſcopus Remenſis Ann. Dom. CCCCXC. *Ibid. 4.*

In vetuſtiſſimis Codicibus.] Legis Salicæ, quam poſteaquam hæc Vadianus ſcripſerat, edidit Ioannes Heroldt, cum aliis veterum Legum libris. *Ibid. 5.*

Ibid.6. *Nomine Imperij ad Francos, atque inde etiam ad Germanos translato.*] De imperii translatione ad Francos & Germanos vide libellum Marſilii de Padua *de Translatione imperii*, & quædam apud Engelbertum Abbatem Admontenſem *de fine Romani imperii.*

Ibid.7. *Lothario, quem Clotharium ſcriba Gallici vocant.*] Fallit enim Franc. Guillimannus, qui in libris Antiquitatum ſcribit litteram C. in eiuſmodi nominibus idem notari quod KVNIG. Hac enim ratione omnes & ſacerdores, & monachos, & nobiles & plebeios Reges fuiſſe concedat neceſſe eſt, quorum nomina in veteribus inſtrumentis & legibus Francorum manuſcriptis ita ſcripta & picta obſeruantur. Narus autem error ex barbara illa, & imis de faucibus ducta pronuntiatione, qua Heluetii noſtri hodieq; laborant. Hinc ſine diſcrimine in illis libris legitur *Ludouuicus, Hludouuicus, Chlodouuicus, Clodoueus. Lotharius, Hlotharius, Chlotharius, Clotharius.* &c. Rationem eius rei tradit Bodinus in Method. hiſtor. Hæc Goldaſtus.

Ibid.8. *A Dagoberto in optimam formam redacta.*] Leges Francorum à Dagoberto in formam redactæ, *nihil habēt quod paganiſmum reſapiat*, in epilogo legis Francorum, quem Heroldus fecit præfationem legis Salicæ, Iuſtinianum (opinor) imitatus. Goldaſtus.

Ibid.9. *Nihilminus donatas & ornatas, quàm illas priores.*] Quas tranſpottarunt & locis mutarunt. Hinc Rauracenſis vetus in Baſilienſem, Vindoniſſenſis in Conſtantienſem, Auenticenſis in Lauſanenſem, &c. migrarunt ac tranſportatæ ſunt.

Ibid.10. *Irenaus vetus author meminit.*] Aduerſus hæreſes lib.1.c.3. vbi & Eccleſiarū in Celtis mentio. Nam & ipſe Lugdunenſis Celtarum Epiſcopus fuit.

Ibid.11. *Qua apud Curiam eſt vetuſta.* De eius vetuſtare Guillimannus lib.4.c.2.

Ibid.12. *Scholarum vice cœnobia eſſent.*] Talia fere hodie eſſe nouimus Collegia Ieſuitarum, ſuo more modoq́: Vnde & ab aliis *Seminaria*, etiam *Gymnaſia* vocantur, in quibus ſcilicet ad Eccleſiæ ſuæ & Reipub. regimen ſemina iactentur & exerceantur, præſertim in America, vt ex Epiſtolis Iaponicis, ſi vera ſunt, quæ ibidem memorantur, cognoſcimus.

Ibid.13. *Prouincia Gallica cœnobia vidit.*] Sub Arcadio, Vero & Honorio Principibus. Auxit poſtea inſtitutum Martinus Epiſcopus Turonēſis, qui collectis diſcipulis ſeueriorem quandā monaſticę diſciplinæ regulam circiter annū Salut. CCCLXXXIIII. Gratiano imperātę profeſſus eſt: cuius vitā Seuerus Sulpitius Rhetor, & ipſe poſtea monachus, cū multa ac prope ambitioſa laude monaſticæ vitæ in literas retulit anno CCCC. plus minus. Hunc poſtea ſecutus Ioannes Monachus cognomento Caſſianus, qui & ipſe de Monachis Ægypti, & monachiſmi laudibus in literas retulit, & monaſteria duo Maſſiliæ condidit annum circa CCCCXL. vt quidam volūt. Ceſſatum dein nonnihil, quum magno omnium terrore Gotthi in Italiam, in Gallias autem Franci irruiſſent. Verum illis ad fidem cōuerſis, augeri amplius, ſed intra modum tamen, cœpere monaſteria. Clodoueus enim à Remigio baptizatus non defuit mōnachiſmo, qui & in Alemannia à ſe deuicta & magna parte in ſeruitutem redacta, propagandæ gratia religionis, monaſteria inſtituit, domos ſcilicet, in quibus regiis donationibus fouebantur, qui verbo Domini rudes illas & feras gētes ad fidē Chriſti cohortabātur. Sub hoc n. Principe duo monaſteria, vnū apud Turegū, alterū apud Lucernā à Wichardo & Ruperto fatrrib. Ducibus Alemanniæ ſeu Sueuiæ, fundata ſunt, omniū, q̄ ſciam, Alemannicorū monaſteriorū vetuſtiſſima, circa ann. Dom. DIII. regnante in Italia Theodorico Gotthorū Principe. Poſtea annis plus minus XXX. ſub Iuſtiniano Imp. emerſit S. Benedictus ille ἀρχιστράτηγος monachorum, anno Domini DXX.

Quum Theodoſio Iuniore imperante.] Videndum an tempore Valentiniani eius nominis Vltimi. *Ibid.14.*

Cuius Baſilium f. cere authorem.] Cuius epiſtolá vide ad Greg. de *vita ſolitaria.* *Ibid.15.*

Anglis & Hybernis.] Hic nota, monachiſmũ non quidẽ ſub Gregorio in Anglia & Hybernia, ſed antea incepiſſe. Colũbanus n. & Gallus xxv. annis ante Gregorii pontificatũ ex Hybernia in Galliã traiecerunt. Gregorius igitur monachiſmo iam tecepto fauens, Anglis & Hybernis affuit, miſſis, qui inſtitutum monachiſmũ iuuarent & fouerent. ita enim Lãbertus tradit; *Gregor. Papa Auguſt.n Archiepiſcopũ cum monachis in Britanniam miſit, vt genti Anglorum verbum Dei euangeliZarent Dominicæ incarnationis ann.* DXCVI. Idem quoq; tradit Sigebertus monachus. *Ibid.16.*

Et veteri etiam in Germania pluſculi conſederint.] Quale eſt Scotorum monaſterium Herbipoli ad Mœnũ, quod abhinc aliquot annis cultorib⁹ priuatũ, Monachi per Iuliũ Epiſcopũ ex Italia euocatis recoli non ita pridẽ occœpit. *Ibid.17.*

Anachoretarum.] Anachoretæ tẽpore priores fuerũt Cœnobitis. Cœperũt n. tẽpore perſecutionũ Decii & Valeriani annis plus minus CCL. à Chriſti natiuitate, vt Hieron. author in vita Pauli Herem. to. 1. Hinc eſt quod Iſidorus Epiſ. lib. 7. Etym. inqt; *Anachoretæ Heliã & Ioannẽ, Cœnobitæ Apoſtolos imitãtur.* *Ibid.18.*

Neque enim adeo vel addicti erant certo loco.] Tales quoque monachi fuere D. Hieronymus, Simplicianus, Auguſtinus, &c. *Ibid.19.*

Vt non magna ex parte Eccleſiis intereſſe, &c.] Vide Hieronymum in vita Hilarionis, & in Inſtitut. Monachi ad Rufinum, item ad Paulinum, & de Cuſtodia virginit. ad Euſtochium, & Vitas patrum paſſim. *Ibid.20.*

Certo fixoq; in loco hærere.] Adeo vt Anshelmus lib. 2. de ſimilitudinibus non veritus ſit ſcribere; *In ſomnis* (nempe ergo, in ſomnis, inquit ille Plautinus ſenex) *ſe vidiſſe Angelum* Dei *deſcribentem ſibi quis eſſet verus monachus: nempe qui locum ſuæ habitationis perpetuum eligat, in quo perpetuo habitare diſponat.* *Ibid.21.*

Sarabaitæ.] Vide 6. quæſt. 1. c. *quidam monachi,* & c. *qui vero.* *Ibid.22.*

Quod inflati vagarentur.] Inde Gyrouagi dicti, Anſegiſ. lib. 4. c. 45. Sed de his & aliis Monachis plura legere potes apud Anton. hiſtor. part. 3. tit. 16 § 4. *Ibid.23.*

Quàm vt a turbæ ſtrepitu & ſæculi curis ſemoti carnem frænare, &c.] Sic Plato in Timæo ſcribit. Sacerdotes apud Athenienſes à populo ſeparatim cõuixiſſe, ne aliqua prophana cõtagione eorũ caſtitas ſeu vita pollueretur. Et Hier. contra Iouinianum; *Stoicus vir eloquentiſſimus de vita antiquorum ſacerdotum loquens ait, quod omnibus poſtpoſitis negotiis ſemper in templo fuerunt, & rerum naturas atque cauſas ſiderumq; motus ſtudioſiſſime contemplabantur, & nunquam ſe mulierib. miſcuerunt; nunquam cognatos, propinquos, vel liberos viderunt ab eo tẽpore, quo diuino cultui ſeruire cœperunt: a carne & vino ſemper abſtinuerunt propter tenuitatem ſenſus & vertiginem capitis & libidinis refrænationem: pane raro veſcebantur, ne onerarent ſtomachum: cubile de foliis palmarum habebant, & ocio nunquam torpebant,* &c. quæ vide apud eundem, & Iacobum Magni Sopholog. lib. 7. c. 1. & adde epiſt. Baſilii ad Gregorium Nazianzen. de vita ſolitaria. *Ibid.24.*

Mores componere, abſtinentiaq; ſeſe exercere.] *Sancto Monaſteriorum vſu patientia coaluit, & durioris obſeruationis conſuetudo laborum tolerantiam hauſit,* ſicut de Euſebio Epiſcopo ſcripſit Ambroſius lib. epiſt. 10. *Ibid.25.*

Nemo tantum ſuo conſilio tribuebat, vt negaret reſcindi poſſe, &c.] Vide Eraſmũ in vita Hieron. Huc faciũt quę ſcribit Epiphan. Cypri Epiſcopus cõtra Montaniſtas. hæreſ. 48. lib. 2. tom. 1. *Nos vero nec neceſſitatem imponimus, verum cum bono conſilio admonemus exhortantes eum qui poteſt: non autem neceſſitatem imponimus non potenti, neq; reiicimus ipſum a vita. Sanctum enim omnibus prædicauit, vt debilium infirmitatem portemus, velut etiam ipſe S. Apoſtolus dicere comperitur, & tales redarguere, qui non ſunt eiuſdem doni; Iuniores, inquit, viduas reiice.* *Ibid.26.*

ab aliquo coeuntium Patrum Cõcilio aut decreto profecta ſit, ſed quod natura ſuadente & neceſſitate flagitante ad exemplar Reipubl. Romanæ efformata eſt. Hoc enim vult illud Hieronymi epiſtola ad Titum; *Nouerint Epiſcopi conſuetudine ſe magis quàm Dominicæ diſpoſitionis veritate Presbyteris eſſe maiores,* &c. Stante enim Republica Romana, erant prouinciæ in diœceſes, quaſi gubernationes dicas, id eſt certa ſpacia, diſtributæ, in quarum præcipuis vrbibus Præſides conuentus ſuos agebant, cuius nouem Plinius in Aſia numerat hiſt. natur. lib. 5. c. 29 & ſeq. quarum ſeptem in Apocalypſi recenſentur. Metropoles autem dictæ ſunt ciuitates, ex quibus deductæ fuiſſent aliquando Eccleſiæ: quæ appellatio poſtea penes celeberrimas & frequentiſſimas ciuitates manſit, quaſi materna quadam authoritate eminentes. In oppido igitur cuiuſq; diœceſeos præcipuè primus Preſbyter, qui & *κατ' ἐξοχὴν* Epiſcopus vocabatur, in cõmuni quotidiana iuriſdictione, cæteris tum vrbanis, tum aliis eius regionis Compreſbyteris, id eſt toti diœceſi præerat: non quidẽ gradu aut imperio vel dominationis authoritate, ſicut Bernardus ad Eugenium inquit lib. 2. *Nomen Epiſcopi non ſonat dominium, ſed ſeruitutem*: verum ordine & primi in ſacro conſeſſu loci dignitate, ſcribente Auguſtino epiſt. 19. *Secundũ honoris vocabula, quæ iam Eccleſia vſus obtinuit, Epiſcopatus maior eſt preſbyterio*: in ſingulos quidem inſpectionẽ hactenus habens, vt eos & officii admoneret, & de rebus ad diœceſin vel morum cenſurã ſpectantibus ad Compreſbyteros ſuos (quorũ cœtum, *Senatum Eccleſiæ* Hieronymus vocauit, c. Eccleſia, 16. q. 1.) referret, ſententias rogaret, & quod viſum decretumq; eſſet, pronuntiaret, à quo iudicio ad ſynodũ prouincialem prouocare licebat, c. 6. q. 3. & 4. Quoniam aũt regio interdum latius patebat, quàm vt cõmodè in vrbem quauis occaſione venire poſſent, Epiſcopi, vt veriſimile eſt, otio & quieti conſulentes, vicis & pagis, qui non minus quàm vrbes cõmuni inſpectione egebant, vicarios quoſdam Epiſcopos ordinare ſoliti ſunt, qui *Chorepiſcopi* nominabãtur, quaſi *χωρικοὶ*, id eſt ruſtici, regionarii, ſiue vicarii Epiſcopi: qa non in ciuitate, ſed ruri per vicos & pagos munus gerebant. Horum primam mentionẽ factam inuenio in Cõcilio Aneyrano can. 12. item Neocæſarienſi can. 13. & Antiocheno can. 8. & 10. Et quia inſolenter ſeſe cum Epiſcopis gererent, nec vlla ſatis bona ratio eorum inſtitutionis appareret, eorum munus ſublatum & antiquatum eſt: in quorum tamen locũ ſucceſſiſſe vel ſurrogatos fuiſſe mihi videntur *Archipresbyteri vicani*, de quibus in c. vlt. de officio Archipreſbyt. *Metropoleos* autem *Epiſcopus* inſpectionem & *ἐπισκοπὴν* in eiuſdẽ prouinciæ Coepiſcopos habuit, ad quos eodẽ, quo diœceſeos Epiſcopus in ſuos Cõpreſbyteros, ordine, bis aut minimũ ſemel in anno cõgregatos de omnibus totius prouinciæ negotiis, & eorum qui ad ſynodum prouincialem prouocarunt cõtrouerſiis referebat, & ſententias rogabat, vt quod maiori parti viſum eſſet, decerneret. Quod ſi pares fuerunt Epiſcoporum ſententiæ, tum alios aliquot ex propinqua prouincia euocabat, qui ambiguitatem cum prouinciæ Epiſcopis tollentes, quod alteri parti viſum eſſet, confirmarent. In qua ſynodo Epiſcopus, qui alicui eius prouinciæ loco præeſſet, & ipſe vt Metropolitanus creabatur, nec ab ea ſententia cuiquam ab omnibus prouinciæ Epiſcopis damnato prouocare licebat, cauẽte id Concilii Antiocheni canone XV. Et hæc quidem fuit Eccleſiarum Chriſtianarum per diœceſes & prouincias diſtributio, non temere profecto, ſed prudenter & commodè à nõnullis inchoata, & deinceps multorũ cõuentuũ ſacrorum decretis in vniuerſo terrarũ orbe cõfirmata, vt Concil. Nicen. can. 6. anno Dom. CCCXXV. & Conc Conſtantinopol. can. 2. an. Dom. CCCLXXXI. iuncta l. 3. C. Theod. de fide Catholic. Nulla autem alia Patrum mens fuit, cum hanc [illegible]

Vide epiſtol. Damaſi & Leonis I. 86. & diſt. 68 c. quamuis, & ſeq. Can. Apoſt. 33. Concil. Antioch. can. 9. c. antiquis, 18. diſt. cap. ſicut alter, de accuſ. & c. habebatur, & ſeq. c. propter 18. diſt. Nouell. 123. de ſanctiſſ. Epiſcop.

in diœceſes, & has rurſus in Prouincias ſub vno quopiam cæteris præeunte
diſtribuerent, quàm vt Eccleſię non cuiuſquam arbitrio, ſed cõmuni guber-
natorum diuinitus conſtitutorum, & in nomine Domini ritè & ordine con-
gregatorum ſententia & conſenſu, ſicut inter pares regerentur, Diœceſano
videlicet primo Presbytero in trimeſtribus illis conuentibus, quorũ veſtigia
quædam adhuc extant, ſic ſuis Compresbyteris præeunte, & primo Prouin-
ciali Epiſcopo in ſemeſtribus prouincialibus ſynodis ita omnia inter Epiſco-
pos moderante, vt quemadmodum veteribus canonibus disertè præcipitur,
nec à primo Presbytero abſque ſuorum Compresbyterorum, nec à primo E-
piſcopo abſque ſuorum Coepiſcoporum ſententia & conſenſu, nec viciſſim
quidquam ab iſtis abſque ſuo duce & moderatore gereretur: quin ordinem
& in generalioribus atq; adeo œcumenicis ſynodis obſeruatũ eſſe ex earum
hiſtoriis liquet, Rufino lib. 10. hiſtor. & Socrate Eccleſiaſt. hiſt. lib. 3. Vſque
adeo autem humano hoc inſtituto quamuis pio & nunquã ſatis laudato, ne-
que Sathanæ ad irrependum in ipſa Eccleſiæ viſcera aditus ſatis fuit occlu-
ſus, neq; coerceri ambitio & auaritia, peſtes illæ religionis deterrimæ, potue-
runt, quin hominum vitio, non patrum culpa, ſucceſſu temporis pulcherri-
mus hic ordo in oligarchiam quandam & demum in horrendam illam Anti-
chriſtianam tyrannidem Oecumenicam transformatus ſit. Cum enim *πρω-
τεία* illa, quæ ordinis & muneris ab initio fuit, poſtea ſublata electionis li-
bertate, quæ loco ſucceſſionis per vices conſtituta fuerat, & certæ ciuita-
tis ſedi addicta & perpetua conſtituta, gradus ſuperioritatis & imperii, do- *Ex canon. 9. Concil. Antiocheni.*
minationis & poteſtatis præeminentia facta eſt, ſpiritus ambitionis & aua-
ritiæ facile irrupit, & quod vnum ſynodorum remedium habebat ab Apo-
ſtolis aduerſus omnes hæreſes & *ἀταξίαν* Eccleſia, malum omnium peſſimum
euaſit, & primò quidem in gradum ſuperiorem, mox ab hoc gradu in horri-
bilem illam tyrannidem conſcendit. Epiſcopi enim Diœceſani hac *πρωτευ-
σίας* innouatione & obtentu omnia ſenſim ad ſe pertrahere ſtudebãt, nec ſo-
lum Presbyteros *κυβερνήτας*, quos Laicos appellare cœperunt, quaſi ad Eccle-
ſiaſticam *εὐταξίαν* nihil pertinentes, expulerunt, ſed etiam aliis Compresby-
teris ſuis iam non præeuntes in cõmunibus deliberationibus, ſed arbitrio
ſuo dominãtes, alios quidem ad ſuas parochias relegatos ab epiſcopali con-
ſilio excluſerunt, alios vero quot & quoties libuit, aſſumere cœperunt, non
quibus cum propriè de rebus Eccleſiæ deliberarent, ſed quorum opera vica-
ria vterentur. Vnde tandem pro Chriſtiano illo presbyterio Officiales, ne-
ſcio quos & Curiam à mundanorum Principum foris nihil differentem ha-
bere occœpit. Prouinciales autem illi Epiſcopi, abiectis modeſtiſſimis titu-
lis Apoſtolicis, quibus etiam nec aliis in vetuſtis illis & purioribus canoni-
bus *primi Presbiteri, primi Epiſcopi*, item *προεστῶτες, πρῶται καθέδραι*, appellati ſunt,
& aſſumptis magnificis illis & faſtuoſis *Patriarcharum, Archiepiſcoporum, Me-
tropolitanorum*, non minus ambitioſe ſe geſſerunt, aliis aliorum fines quam-
uis variarum ſynodorum canonibus deſcriptos inuadentibus. Notum eſt e- *Can. ult. ſynodi Epheſ. anno Dom. ccccxxxi.*
nim ex illorum temporum hiſtoria, adeo inter ſe tumultuatos eſſe, quum
ſynodus Nicæna cogeretur de gubernationis ſuæ finibus, vt nullum finem
cõcertationes illæ habituræ fuiſſent, niſi libellos accuſatorios ab Epiſcopis
ſibi propoſitos, congeſtos in ignem Conſtantinus Imp. abieciſſet, Euſeb. de
vita Conſtant. lib. 3. c. 13. Ruffin. hiſt. Eccleſ. lib. 1. c. 16. Sozomen. hiſt. Eccleſ.
lib. 1. c. 16. c. vlt. diſt. 22. Quãuis nec tum quidẽ deſierint. Conſtantinopolita-
nus enim, cuius ſedes nullũ nomen acceperat, teſte Gelaſio Primo, nedum
vt inter Metropolitanos cenſeretur, non deſtitit, donec in Concilio Cõſtan-
tinopolitano primo ſecundum ab Epiſcopo Romano locũ & honorẽ prima-

tus

veterem vllius cœnobii adducere poſſint, qui ante annos trecentos Principis nomen audire, nedum admittere aut arrogare voluerit, ipſi viderint. Conſtat equidem meri imperii vſurpationem recentem admodum eſſe, & nuper publico mortalium errore illis admiſſum. Vetuſtior eſt diuitiarum cupiditas, ſtudiumque opum monachis propemodum cognatum, ſed & ipſum non ſolum reiectum à patribus, ſed etiam adeo vetitum, vt B. Gregorius monachum eſſe neget, *qui poſſeſſionem in terra quærit.* Noſtri ſane negare nequeunt, ita maiores ſuos annis trecentis proximis à primorum patrum inſtituto & diſciplina defeciſſe, ita opibus, titulis, emptionibus, dominatu profeſſionem ſuam grauaſſe, vt reipſa Chriſto renuntiaſſe, & ſæculi curam amplexi eſſe videantur. Niſi forte veroſimile eſt, Epiſcopos eſſe non eos modo, qui verbo paſcunt, & Chriſti myſteria Eccleſiis diſpenſant, ſed etiam illos, qui honore ſublimes mytram gerunt & pallium: Monachos autem Abbates non illos modo eſſe, qui ſubiecti Epiſcopis ſæculi curis nuntium remiſere, ſed illos etiam, qui mero imperio præditi veſtem & nomen cum pedo & mythra retinent. Fuit enim tempus quum id genus errata & abuſus in Eccleſiam ſubingreſſos legitimè congregata Concilia reprimerent & coercerent, nulli rei magis intenta, quàm vt vetuſtæ, & à ſanctorum patrum veſtigiis deductæ diſciplinæ conſuleretur: id quod è veterum conciliorum innumeris decretis & Canonibus notius eſt, quàm vt referre ſit opus. Nec enim doctrinæ ſolum, ſed & morum & vitæ ratio habita eſt in Synodis antiquis, curatumque ante omnia, ne quid Antiſtites committerent, quod in exemplum trahi, aut aliqua ex parte offendere Eccleſias poſſet. Habuere quidem concilia Pontifices poſteriores; ſed rara; & in vrbe ferè nec more veteri celebrata, quum iam tum decretis mandatisque hominum omnia tribuerentur. Confluebant enim Epiſcopi & Abbates haud aliud publicè ſtatuentes, quàm priuatim ſenſiſſent & probaſſent, priorumque Pontificum vel impia præiudicia pro ſcripturarum oraculis habebant. In ore quidem illis erant ſcripturæ & Patres; ſed reipſa nihil non decretis Pontificum, quæ vno iam & altero ſæculo mirè inualuerant, diſcutiebatur. Extat apud Vrſpergenſem teſtificatio fidei; quam Paſchalis Secundus Hainrico Quinto imperante in Synodo Lateranenſi facere coactus eſt, inſimulatus ſcilicet, quod Imperatori Hainrico ius inueſtituræ contra maiorum, Gregorii ſcilicet Septimi, & Vrbani Tertii, decreta corroboraſſet. Quæ digna mihi viſa, quæ hoc loco referretur: Ad hunc autem modum habet: *Amplector omnem diuinam ſcripturam veteris & noui teſtamenti; legem a Moyſe ſcriptam, & ſanctis Prophetis: amplector quatuor Euangelia; ſeptem Canonicas epiſtolas glorioſi Doctoris B. Pauli Apoſtoli, ſanctos Canones Apoſtolorum, quatuor Concilia vniuerſalia ſicut quatuor Euangelia; Nicenum; Epheſinum, Conſtantinopolitanum, Chalcedonenſe & Antiochenum concilium, & decreta ſanctorum Patrum Romanorum Pontificum, & præcipuè decreta Domini mei Papæ Gregorii Septimi, & beatæ memoriæ Papæ Vrbani, quæ ipſi laudauerunt; laudo, quæ ipſi tenuerunt; teneo, quæ confirmauerunt, confirmo, quæ damnauerunt; damno, quæ repulerunt, repello, quæ interdixerunt, interdico, quæ prohibuerunt, prohibeo, in omnibus, & per omnia, & in his ſemper perſeuerabo.* Hactenus Paſchalis à ſcripturis quidem orſus, ſed præiudiciis obrutus, in gratiam Concilii confeſſus eſt Romæ circiter annum Domini M C X I I. ſatis innuens; quo in loco tunc temporis placita Pontificum habita ſint, quæ ſequentibus tamen ſæculis longè maiore religione recepta & obſer-

uata fuere. Cæterum de diſciplinæ emendatione ne verbum quidem po-
ſtremis in ſynodis reperias, etiamſi ſint; qui horum temporum Papis,
neſcio quid cenſuræ in mores & vitam quorundam tribuant: verum quæ
aut qualis illa fuerit, ne verbo quidem exponunt. Illud conſtat, eius
vindicandæ & reformandæ multam fidem noſtris feciſſe Pontifices, quo-
ties neceſſitas aliqua ita vrgebat, vt ad opem Principum & popularium
auxilia foret refugiendum, neque alia magis arte publicam orbis que-
relam conſopitam, quàm concilii pollicitatione; in quo de diſciplina
Eccleſiarum cognoſceretur. Innocentius enim ille; qui poteſtatis pleni-
tudinem ſibi de iure & ſupra ius diſpenſandi arrogauit, cum rebus tranſ-
marinis vrgentibus ſub Otthone Quarto bullis quaquauerſum miſſis Chri-
ſti fideles ad recuperationem terræ ſanctæ inhortatus eſſet, dubium, ſtu-
dione pietatis, an potius in cauſſæ ſuæ commendationem, quo maio-
re fauore dudum feſſis exhauſtisque Eccleſiis inſinuaret, ingenuè confeſ-
ſus eſt; ſuorum temporum ſtatum generali Eccleſiæ reformatione indi-
gere, & in hoc certò ſe futurum; vt vniuerſæ Eccleſiæ reformationem
aſſequeretur. Promiſit autem illius bulla (vt eius verbis vtar) Concilium
generale, iuxta priſcam conſuetudinem ſanctorum Patrum, in quo *vi-
tia extirparentur, virtutes plantarentur, exceſſus corrigerentur, mores reformaren-
tur, hæreſes eliminarentur, fides roboraretur, diſcordiæ ſopirentur, pax ſtabiliretur,
oppreſſi iuuarentur*; aliaque id genus, quorum Vrſpergenſis meminit, quæ
nec ab ipſo vnquam, nec ab aliis; quod ſciam, Pontificibus poſtea ſer-
uata aut præſtita fuere; Exſpectata quidem in Conſtantienſi & Baſilienſi
Synodo. Verum & hos cœtus ita nobis Pontificum ambitio inuoluit, &
ſuſpenſos tenuit, vt præſtiterit fortaſſe nunquam coactos, quàm tantis
ſumptibus factos paruo cum fructu dimiſſos, ne dicam contemptos fu-
iſſe. Quod ſi tantum ſolertiæ vigilantiæque publicæ pietati Epiſcopi il-
li adhibuiſſent; quantum priuatis rebus augendis ſtabiliendisque adhi-
buerunt, profecto minus hodie laboraretur, minusque tumultuum & pe-
riculorum illi ſentirent, quibus cum vitiis corrigendis & moribus vindi-
candis perpetuum certamen eſt, quique hoc vnum vrgent, vt Eccleſia
Chriſti ad normam veteris veræque & indubitatæ religionis reforme-
tur, quo deinceps auita virtute, & ornamentis verè Chriſtianis ſpeci-
men illud Apoſtolicæ ſynceritatis referre, ſuoque ſe modo & ordine con-
tinere poſſit. Ægrè enim relinquimus, quæ longa nobis conſuetudine
commendantur. Perdifficile eſt; illorum errori occurrere; qui & opum,
& potentiæ æſtimatione dignitatem, adeoque religionem Eccleſiæ me-
tiuntur. Capitum enim, hoc eſt, ſummorum Pontificum vrbis; non ex-
emplis modo, ſed etiam documentis hactenus confirmati ſunt, qui ſua
tam obſtinatè defendunt, nec ignorant Paſchalis Secundi ſententiam;
qui in Synodo quadam Romana (ſicut Vrſpergenſis ſcribit) Epiſcopis
nonnullis ob contemptam Hainrici Quinti Imperatoris authoritatem tu-
multuantibus in hæc verba reſpondit: *Eccleſia primitiua Martyrum tempo-
re floruit apud Deum, & non apud homines: dein ad fidem conuerſi ſunt* Reges, *Impe-
ratores* Romani, *Principes, qui matrem ſuam Eccleſiam, ſicut boni filii, honeſtaue-
runt, conferendo Eccleſiæ Dei prædia & allodia, ſæculares honores & dignitates, re-
galia quoque iura & inſignia; quemadmodum Conſtantinus, cæterique fideles, & cæ-
pit Eccleſia florere tam apud homines, quàm apud Deum.* Hactenus Paſchalis,
cuius ſententia ita poſtea obtinuit, vt ætas noſtra etiam Iulios Cataphra-
ctos & Alexandros nihil non audentes inſpexerit. Atque vtinam cordi eſſe

illis Pontificibus potuiſſet, quod tam fideliter CHRISTVS monuit de huius mundi diuitiis, quod nemo duobus Dominis ſeruire poſſit, nemo Deo ſeruire & Mammonæ, & facile gloriam ab hominibus quæſitam abieciſſent, nec ad illa ſemel iurati Chriſto reſpexiſſent, quæ ipſe Dominus non doctrina modo frequenter repetita & inculcata damnauit, ſed fuga etiam deteſtatus eſt. Et decuiſſet Paſchalem, vtpote ſummum Pontificem, memorem eſſe verborum Chriſti ad hunc modum Phariſæos exſtimulantis. VOS ESTIS, *qui iuſtificatis vos ipſos coram hominibus, Deus autem nouit corda veſtra, quia quod hominibus excelſum eſt, abominandum eſt coram Deo.* Nunquam ergo ex æquo coram Deo & hominibus Eccleſia florebit, cum quæ apud homines florent, apud Deum Chriſto teſte florere nequeant. Homo videt in facie, Deus iudicat in corde. Floridam vero Eccleſiam fateor, quæ ad hunc modum cum ſæculi Regibus non gladium modo, ſed honores etiam & dignitates communes habet, ſimulque & ſæcularem & ſpiritualem functionem non modo confuſo, ſed etiam conuerſo diſpenſationis munere vindicat. Cæterum Catholica ſit & Apoſtolica nec ne; id in medio quærendum relinquimus, dùmmodo certum habeamus, hoc puriorem & ſinceriorem ſemper fuiſſe Eccleſiæ ſtatum, quo vetuſtior fuit, honoresque & opes contemptim habuit. Deteriora autem omnia Pontificum placita & inſtituta habita, quo recentiora eſſe dignoſcuntur. Verum de opibus quæſitis & ambitis honoribus plus ſatis dictum eſt. Quod ad doctrinam attinet, ita proximis ſæculis prope omnia Collegia & Monaſteria Germaniæ defecerant, vt niſi ceſſationem illam publicam & inertiam noſtris hominibus indignam optimi aliquot Principes recenter inſtitutis Academiis emendaſſent, hodie non artibus modo honeſtis omnibus, ſed literis etiam & linguis, quas veteres Eccleſiæ tantopere excoluerunt, in totum careremus, vſque adeo fatali quodam veterno circumuenti, & ad luxum & otium ſua omnia conuerterunt, qui religionis doctrinæque excolendæ nomine iam olim fundati donatique fuerunt. Iam vt tandem finiamus, negari non poteſt, quin in denſa illa temporum caligine & plus quàm duris ac barbaris ſæculis Eccleſiæ Germaniæ non paucæ ſummos viros Antiſtites habuerunt, nec Abbates cœnobiis defuerint tam pietate, quàm doctrina & eruditione præſtantes. Sicut enim in aſpero aliquo ſenticeto rarò videas ita omnia ſpinis & vepribus obducta & impedita eſſe, quin & flores paſſim & odores emineant, ita tenebræ illæ profundæ ignorantiæ quantumuis atræ & craſſæ adeo Eccleſias noſtras non oppreſſere, quin viros ſuis omni virtutum genere probatos oſtenderit. Quod ipſum & de illis ſentimus, qui hodie rerum potiuntur. Sunt enim multi, qui non priuato modo in cœtu, ſed aula etiam & palatio adeo vel opum affluentia, vel rerum domeſticarum ſplendore, vel in totum vlla aut nominis, aut functionis gloria non tanguntur, aut inſoleſcunt, quin votis omnibus cupiant cauſam veritatis, quæ tempore tam longo ſepulta iacuit, tueri, vitamque & diſciplinam eorum, qui ſe Chriſtianos profitentur ita componi, emendari, reformari, vt à primæua illa puritate verè ſanctæ Eccleſiæ Catholicæ quàm minimum diſtaremus. Quo ſenſu & Abbates quoſdam duci & abundare haud dubitamus, qui oblatos cum annis mores exceperunt vlla ſua culpa, quando iam conſtet palam multa eſſe à veteribus quibuſdam patribus religionis prætextu recepta & admiſſa, quæ ne probari quidem iuſta vlla cauſa queant, nedum defendi aut retineri. Quod ad Monachos attinet, tot ſectis variegatos, idem pios viros ſentire video, quod ſenſit doctiſ-

ſimus

ſimus Eraſmus quando dixit: *Bonos monachos Eccleſia eſſe ornamenta, Malos carcinomata*: conqueſtus interim perquàm paucos eſſe ætate noſtra, qui veri eſſe Monachi, aut boni videri queant. Nobis denique, qui noſtris affectibus locum damus, & humanis conſiliis omnia gerimus, nec ad diuina reſpicimus, quo & certis & indubitatis, & æternis nitamur & hæreamus, vſu venit, quod omnibus regnis ſuo robore nixis accidit, quod à gentili Poeta (ceu Prophetam dicere maluimus) dictum eſt:

Damnoſa quid non imminuit dies?
Ætas parentum peior auis tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitioſiorem.

F I N I S.

BARTHOLOMÆI SCHOBINGERI IC. ADDITIONES,

AD IOACHIMI VADIANI CONSVLIS

FARRAGINEM ANTIQVITATVM.

PRÆFATIONIS Numerus 1.

I*N Rheni & Danubij Ripa Eccleſia Chriſtiana.*] Quæ vt plurimum erant ligneæ, ſine omni ſuperflui ornatus cura ſineq; magna ſtructuræ elegantia. Cuiuſmodi fuit illa ad Ripã Danubij in Notico, cuius Eugippius Abbas in vita S. Seuerini meminit. Nec alia templa Diis ſuis exſtructa à Germanis. Nã Velleius in Gallica hiſtoria de Dea Ciſa, quæ Auguſtæ Vindelicûm culta, ſcribit; *Cuius templum ex lignis barbarico ritu conſtructum.* &c. Barbarico, id eſt Germanico. Nam Germani κατ' ἐξοχὴν *Barbari* dicti, vt ad Sidonium notauit Ioannes Sauaro & ad Einhardum Melchior Haiminsfeldius Goldaſtus, iuuenis & vera nobilitate id eſt virtute, ac morum probitate, & omnium optimarũ artium ac diſciplinarum ſtudiis ornatiſſimus, qui & ſuperiorum locorum, cum hos libros vna otioſi perlegeremus, me admonuit, & alia plurima in his additionibus noſtris, qua eſt promptitudine, ſuggeſſit. Vt eſt illud circa annũ Dom. cccc. cœpiſſe lapidea templa à Chriſtianis exædificari. Quale fuit illud Brigantii ad lacum Podamicum à SS. Columbano & Gallo repurgatum, vt legitur apud Walafridum & Wettinum in vita Galli, apud Rapertum quoque cap. 1. & Theodotum in vita S. Magni. Quale & illud Kirchbergenſe, cuius Thomas Lyrer & Felix Fabri originem tradidere.

Sub Valentiniano eius nominis Tertio.] Sub hoc enim Germanos Rhenũ tranſgreſſos in Romanas prouincias irruiſſe authorum omnium conſenſu conſtat circiter ann. Salut. ccccL. vel vt Sigebertus author eſt an. ccccLxxiv. *Ibid. 2.*

Franci longius à ripis Galliam ingreſſi.] Ortho Friſingenſis lib. 4. cap. penultimo. *Ibid. 3.*

Remigio authore.] S. Remigius Epiſcopus Remenſis Ann. Dom. ccccxc. *Ibid. 4.*

In vetuſtiſſimis Codicibus.] Legis Salicæ, quam poſteaquam hæc Vadianus ſcripſerat, edidit Ioannes Heroldt, cum aliis veterum Legum libris. *Ibid. 5.*

Ibid.6. *Nomine Imperij ad Francos, atque inde etiam ad Germanos tranſlato.*] De imperii tranſlatione ad Francos & Germanos vide libellum Marſilii de Padua *de Tranſlatione imperii*, & quædam apud Engelbertum Abbatem Admontenſem *de fine Romani imperii.*

Ibid.7. *Lothario, quem Clothariũ ſcribæ Gallici vocant.*] Fallit enim Franc. Guillimannus, qui in libris Antiquitarum ſcribit litteram C. in eiuſmodi nominibus idem notari quod KVNIG. Hac enim ratione omnes & ſacerdotes, & monachos, & nobiles & plebeios Reges fuiſſe concedar neceſſe eſt, quorum nomina in veteribus inſtrumentis & legibus Francorum manuſcriptis ita ſcripta & picta obſeruantur. Natus autem error ex barbara illa, & imis de faucibus ducta pronuntiatione, qua Heluetii noſtri hodieq; laborant. Hinc ſine diſcrimine in illis libris legitur *Ludouicus, Hludouicus, Chlodouicus, Clodoueus. Lotharius, Hlotharius, Chlotharius, Clotharius.* &c. Rationem eius rei tradit Bodinus in Method. hiſtor. Hæc Goldaſtus.

Ibid.8. *A Dagoberto in optimam formam redacta.*] Leges Francorum à Dagoberto in formam redactæ, *nihil habẽt quod paganiſmum reſapiat*, in epilogo legis Francorum, quem Heroldus fecit præfationem legis Salicæ, Iuſtinianum (opinor) imitatus. Goldaſtus.

Ibid.9. *Nihilominus donatas & ornatas, quàm illas priores.*] Quas tranſportarunt & locis mutarunt. Hinc Rautacenſis vetus in Baſilienſem, Vindoniſſenſis in Conſtantienſem, Auenticenſis in Lauſanenſem, &c. migrarunt ac tranſportatæ ſunt.

Ibid.10. *Irenæus vetus author meminit.*] Aduerſus hæreſes lib.1.c.3. vbi & Eccleſiarũ in Celtis mentio. Nam & ipſe Lugdunenſis Celtarum Epiſcopus fuit.

Ibid.11. *Quæ apud Curiam eſt vetuſta.* De eius vetuſtate Guillimannus lib.4.c.2.

Ibid.12. *Scholarum vice cœnobia eſſent.*] Talia fere hodie eſſe nouimus Collegia Ieſuitarum, ſuo more modoq; Vnde & ab aliis *Seminaria*, etiam *Gymnaſia* vocantur, in quibus ſcilicet ad Eccleſiæ ſuæ & Reipub. regimen ſemina iactentur & exerceantur, præſertim in America, vt ex Epiſtolis Iaponicis, ſi vera ſunt, quæ ibidem memorantur, cognoſcimus.

Ibid.13. *Prouincia Gallica cœnobia vidit.*] Sub Arcadio, Veto & Honorio Principibus. Auxit poſtea inſtitutum Martinus Epiſcopus Turonẽſis, qui collectis diſcipulis ſeueriorem quandã monaſticę diſciplinæ regulam circiter annũ Salut. CCCLXXXIIII. Gratiano imperãte profeſſus eſt: cuius vitã Seuerus Sulpitius Rhetor, & ipſe poſtea monachus, cũ multa ac prope ambitioſa laude monaſticæ vitæ in literas retulit anno CCCC. plus minus. Hunc poſtea ſecutus Ioannes Monachus cognomento Caſſianus, qui & ipſe de Monachis Ægypti, & monachiſmi laudibus in literas retulit, & monaſteria duo Maſſiliæ condidit annum circa CCCCXL. vt quidam volũt. Ceſſatum dein nonnihil, quum magno omnium terrore Gotthi in Italiam, in Gallias autem Franci irruiſſent. Verum illis ad fidem cõuerſis, augeri amplius, ſed intra modum tamen, cœpere monaſteria. Clodoueus enim à Remigio baptizatus non defuit monachiſmo, qui & in Alemannia à ſe deuicta & magna parte in ſeruitutem redacta, propagandæ gratia religionis, monaſteria inſtituit, domos ſcilicet, in quibus regiis donationibus fouebantur, qui verbo Domini rudes illas & feras gẽtes ad fidẽ Chriſti cohortabãtur. Sub hoc n. Principe duo monaſteria, vnũ apud Turegũ, alterũ apud Lucernã à Wichardo & Ruperto fratrib. Ducibus Alemanniæ ſeu Sueuiæ, fundata ſunt, omniũ, q; ſciam, Alemannicorũ monaſteriorũ vetuſtiſſima, circa ann. Dñi. DIII. regnante in Italia Theodorico Gotthorũ Principe. Poſtea annis plus minus XXX. ſub Iuſtiniano Imp. emerſit S. Benedictus ille ἀρχιστρατηγὸς monachorum, anno Domini DXX.

Quum

Quum Theodoſio Iuniore imperante.] Videndum an tempore Valentiniani eius nominis Vltimi. *Ibid.14.*

Cuius Baſilium f. cere authorem.] Cuius epiſtolā vide ad Greg. de *vita ſolitaria.* *Ibid.15.*

Anglis & Hybernis.] Hic nota, monachiſmū non quidē ſub Gregorio in Anglia & Hybernia, ſed antea incepiſſe. Colūbanus n. & Gallus x x v. annis ante Gregorii pontificatū ex Hybernia in Galliā traiecerunt. Gregorius igitur monachiſmo iam recepto fauens, Anglis & Hybernis affuit, miſſis, qui inſtitutuos monachiſmū iuuarent & fouerent. ita enim Lābertus tradit; *Gregor. Papa Auguſt.n Archiepiſcopū cum monachis in Britanniam miſit, vt genti Anglorum verbum Dei euangeliZarent Dominicæ incarnationis ann.* D XCVI. Idem quoq; tradit Sigebertus monachus. *Ibid.16.*

Et veteri etiam in Germania pluſculi conſederint.] Quale eſt Scotorum monaſterium Herbipoli ad Mœnū, quod abhinc aliquot annis cultorib⁹ priuatū, Monachis p ſoliū Epiſcopū ex Italia euocatis recoli non ita pridē occœpit. *Ibid.17.*

Anachoretarum.] Anachoretæ tēpore priores fuerūt Cœnobitis. Cœperūt n. tēpore perſecutionū Decii & Valeriani annis plus minus cct. à Chriſti natiuitate, vt Hieron. author in vita Pauli Herem. to. 3. Hinc eſt quod Iſidorus Epiſ. lib. 7. Etym. inqt; *Anachoretæ Heliā & Ioannē, Cœnobitæ Apoſtolos imitantur.* *Ibid.18.*

Neque enim adeo vel addicti erant certo loco.] Tales quoque monachi fuere D. Hieronymus, Simplicianus, Auguſtinus, &c. *Ibid.19.*

Vt non magna ex parte Eccleſiis intereſſe, &c.] Vide Hieronymum in vita Hilarionis, & in Inſtitut. Monachi ad Rufinum, item ad Paulinum, & de Cuſtodia virginit. ad Euſtochium, & Vitas patrum paſſim. *Ibid.20.*

Certo fixoq; in loco hærere.] Adeo vt Anshelmus lib. 2. de ſimilitudinibus non veritus ſit ſcribere; *Inſomnis* (nempe ergo, in ſomnis, inquit ille Plautinus ſenex) *ſe vidiſſe Angelum Dei deſcribentem ſibi quis eſſet verus monachus: nempe qui locum ſuæ habitationis perpetuum eligat, in quo perpetuo habitare diſponat.* *Ibid.21.*

Sarabaitæ.] Vide 6. quæſt. 1. c. *quidam monachi*, & c. *qui vero.* *Ibid.22.*

Quod inflati vagarentur.] Inde Gyrouagi dicti, Anſegiſ. lib. 4. c. 45. Sed de his & aliis Monachis plura legere potes apud Anton. hiſtor. part. 3. tit. 16 § 4. *Ibid.23.*

Quàm vt a turbæ ſtrepitu & ſæculi curis ſemoti carnem frænare, &c.] Sic Plato in Timæo ſcribit, Sacerdotes apud Athenienſes à populo ſeparatim cōuixiſſe, ne aliqua pr[illegible]ana cōtagione eorū caſtitas ſeu vita pollueretur. Et Hier. contra Iouinianum; *Stoicus vir eloquentiſſimus de vita antiquorum ſacerdotum loquens ait, quod omnibus poſtpoſitis negotiis ſemper in templo fuerunt, & rerum naturas atque cauſas ſiderumq; motus ſtudioſiſſime contemplabantur, & nunquam ſe mulierib. miſcuerunt; nunquam cognatos, propinquos, vel liberos viderunt ab eo tēpore, quo diuino cultui ſeruire cœperunt: a carne & vino ſemper abſtinuerunt propter tenuitatem ſenſus & vertiginem capitis & libidinis refrænationem: pane raro veſcebantur, ne onerarent ſtomachum: cubile de foliis palmarum habebant, & ocio nunquam torpebant*, &c. quæ vide apud eundem, & Iacobum Magni Sopholog. lib. 7. c. 1. & adde epiſt. Baſilii ad Gregorium Nazianzen. de vita ſolitaria. *Ibid.24.*

Mores componere, abſtinentiaq; ſeſe exercere.] *Sancto Monaſteriorum vſu patientia coaluit, & durioris obſeruationis conſuetudo laborum tolerantiam hauſit*, ſicut de Euſebio Epiſcopo ſcripſit Ambroſius lib. epiſt 10. *Ibid.25.*

Nemo tantum ſuo conſilio tribuebat, vt negaret reſcindi poſſe, &c.] Vide Eraſmū in vita Hieron. Huc faciūt quę ſcribit Epiphan. Cypri Epiſcopus cōtra Montaniſtas. hæreſ. 48. lib. 2. tom. 1. *Nos vero n[illegible] neceſſitatem imponimus, verum cum bono conſilio admonemus exhortantes eum qui poteſt: non autem neceſſitatem imponimus non potenti, neq; reiicimus ipſum a vita. Sanctum enim omnibus prædicauit, vt debilium infirmitatem portemus, velut etiam ipſe S. Apoſtolus dicere comperitur, & tales redarguere, qui non ſunt eiuſdem doni; Iuniores, inquit, viduas reiice.* *Ibid.26.*

Ibid.27. *Quin & euocati ſunt ſæpe e monaſteriis*,&c.] Poſſidonius in vita Auguſtini c. 11. *Proficiente vero doctrina diuina ſub ſancto & cum ſancto Auguſtino in monaſterio Deo ſeruientes, Eccleſiæ Hipponenſi clerici ordinari cœperunt. Ac deinde innoteſcente de die in diem Eccleſiæ Catholicæ prædicationis veritate, ſanctorumque ſeruorum Dei propoſito, continentia & paupertate profunda, ex monaſterio, quod per illum venerabilem virum & eſſe & creſcere cœperat, magno deſiderio poſcere atque accipere. Epiſcopos & clericos pax Eccleſiæ atque vnitas & cœpit primo, & poſtea conſecuta eſt. Nam ferme decem, quos ipſe noui ſanctos & venerabiles viros, continentes ac doctiſſimos, B. Auguſtinus diuerſis Eccleſiis, nonnullis quoque eminentioribus, rogatus dedit. Similiterq; & ipſi ex illorum ſanctorum propoſito venientes Domini Eccleſiis propagatis & monaſteria inſtituerunt, & ſtudio creſcente ædificationis verbi Dei, cæteris Eccleſiis promotos fratres ad ſuſcipiendum ſacerdotium præſtiterũt.* Hæc ille. Iuſtinianus Imperator prohibuit Epiſcopum ordinari, qui non xv. annos in monaſterio monaſtica conuerſatione impleſſet, Nouell. 123. c. 1. Et Iacobus Magni Sopholog. lib 7. c. 3 ſcribit, *concludere Hugonem, quod canones rationabiliter diffiniant, nullum eſſe in Epiſcopum eligendum, niſi prius in ſacris ordinibus fuerit religioſe conuerſatus.* Auguſtinum fuiſſe monachum teſtatur ipſe epiſt. 89. ad Hilar. in fin. 4. quæſt. & contra litter. Petilian. lib. 3 c. 4. & Ambroſius part. 3. ſerm. 94. & Poſſidon. in vita Auguſtini c. 5. Ex monacho Preſbyterum, ex Preſbytero Epiſcopum ſe factum eſſe, & qua ratione ſcribit ipſe vbertim *De communi vita & moribus Clericorum*, tract. 1.

Ibid.28. *Ac velut in ludo ad certamen inſtituti.*] Hieronymus *ludũ* vocat *monaſteriorum*: quia ex illis tanquã ludo prodibant viri exerciti & pietate & diſciplina, qui magno cum fructu Eccleſiis adhibebantur. Hinc à Baſilio monachos *ἀσκητὰς*, hoc eſt exercitatores dictos fuiſſe Gregor. Nazianz. in orat. funebri in laudes Baſilii habita docet. Vnde & *ἀσκητικὸν*, id eſt exercitatorium, Baſilium ſcripſiſſe Hieronymus tradit, cuius fragmenta quædam Volaterranus tranſtulit, certæ vitæ modum proponens, ad quam ſe monachi componerent & exercerent.

Ibid.29. *Labore illo manuum.*] Alimonia monachis ex labore manuum, vide Auguſtinum in expoſitione pſalmi 99.

Ibid.30. *Vota autem quæ monaſtica dixere.*] Cauſa adiuuans fiduciæ operum vota monaſtica.

Ibid.31. *Nec mandata ſed hominum præſcripto inſtituta.*] *Fruſtra me colunt docentes doctrinas hominum.* Matth. 15.

Ibid.32. *Ditiores catalogo inſcripti fratrum in numero haberentur.*] Veteres Chriſtianos mutuò ſe Fratres appellaſſe vel ex ſcriptura conſtat. Sed poſtremis temporibus ij tantum Fratres appellati à monachis, qui aliquid victui & amictui eorum ſuppeditarunt. Aliter quàm ab Auguſtino in Pſal. 99. vbi de monachis ait; *Laborant manibus ſuis, vnde ſe tranſigunt, non auare aliquid petunt. Quicquid eis infertur à piis Fratribus, cum ſufficientia, & cum caritate vtuntur.* Fratres vocat homines Chriſtianos quoſuis, non eos tantum, qui præbendis monaſteriorum ſuo ſibi peculio coëmptis gaudeant, vt hodie.

Ibid.33. *Gregorii.*] Vide Gregorium in homilia 5. in Ezech. in fine.

Ibid.34. *Auguſtinus.*] Lib. 10. cap. 22. de ciuitate Dei.

Ibid.35. *Bernardus.*] In ſermone de Annuntiatione.

Ibid.36. *Sed gratis daretur ſitientibus aquam illam viuam.*] Eſa. 55. Ioan. 4. Hieron. in Eſai. d. c. 55. quem vide.

Ibid.37. *Nec dedit errores.*] NB. Carolus Magnus non dedit errores Eccleſiæ, ſed temporum vitio recepit.

AD

AD LIBRVM PRIMVM.

Pag. 1. Nvm. 1.

Synodi Magonciacenſis.] Synodus Magonciacenſis celebrata eſt anno Domini DCCCIII. ſub Carolo Magno.

Magno Franci & Alemannii nobilitatem, &c.] Tacitus in libello de Moribus *Ibid. 2.*
Germanorum, Adamus Bremenſis hiſt. Eccleſ. lib. 1. c. 5. Witichindus Monach. l. 1. Leges Francorum, Alamannorum, Francorum, & alii ſcriptores.

Nulli ſumerant Epiſcopi ſuffraganei.] De Epiſcoporum aũt deriuatione & o- *Ibid. 3.*
rigine vt aliquid dicamus, ſciendum eſt, quod *Epiſcopus* dicitur quaſi inſpector & ſpeculator. Hoc enim ſenſu Cicero ſcripſit ſe epiſcopum deſignatum a Pompeio, vt oram Campaniæ maritimam ſpeculaterur. Ab Arcadio autem Iureconſulto, qui pani cæteriſq; rebus venalibus inſpiciendis præſunt, Epiſcopi vocãtur, l. vlt. ff. *de munerib. & honorib.* Inde vocabulum illud ab Eccleſię Doctoribus propter ſingularem emphaſim paſtoribus etiam Chriſtiani gregis attributum eſt, quod ouium curæ ſuæ commiſſatum doctrinæ, vitæ & morum inſpectores eſſent conſtituti. Ab inſpectione igitur, vigilantia, cu- *l. 2. l. 31. l. 34.*
ra, labore, fide docendi, quã Eccleſiis debent, dicuntur Epiſcopi. Vnde poſt- *l. vltim. C. de*
ea & Latinæ Eccleſiæ, ſicut & Presbyteri & Parochi, Diaconi, & alia nomina *ſacroſ. Eccl.*
cõmuni loquendi vſu retinuerunt. Iidem aũt fuerunt Epiſcopi, Presbyteri, & *l. 5. auth. ſed*
Parochi, iiſdemq; nominibus promiſcuè vocantur tam in literis ſacris, vt ad *neque. ead.*
Philip. 1. ad Timoth. 1. 4. 2. ad Tim. 1. Act. 20. quàm à Patrib. antiquis, vt Hie- *Nouell. 54.*
ron. in epiſt. ad Oceanum, & in epiſt. ad Tit. c. *legimus*, diſt. 93 ſed & à Chronographr. Francicis & veteribus fundationum chartis, ſæpe Epiſcopus pro Parocho, & è contrà: & Parochia pro diœceſi ponitur. Quod ideo factum videtur, quod omnes olim paris gradus & æqualis authoritatis eſſent, & *vno* (vt Ambroſius inquit ad Epheſ. 4.) *recedente ſequens ei in ordine ſuccederet.* Verũ quia cõmunis illa Presbyterorum adminiſtratio per vices viſa eſt incõmoda, & *ſequentes Presbyteri cœperunt inueniri indigni ad tenendos per vices primatus*, ait idem Ambroſ. Ideo ne indigni temerè vſurparent, & eſſet multis ſcandalum, tum etiam vt diſſenſionum materia & ſchiſmatum ſemina tollerentur, & vt Hieronymus inquit, *Ne vnuſquiſq; ad ſe trahẽs Chriſti Eccleſiam rumperet*, factum eſt, vt vnus ex Presbyterorum ordine in ſingulis ciuitatibus ordine cæteris præficeretur, ita vt cum eorum cõſilio omnia gereret & adminiſtraret. Hinc nomen Epiſcopi, quod ante omnibus erat cõmune, attributum eſt vni, quo facilius inſigni aliqua propriaq; appellatione à cæteris diſcerni poſſet. Proinde ex eo tẽpore reliqui Presbyteri nunquam Epiſcopi ſunt appellati; quãuis Epiſcopi Presbyterorũ nomen nõ reſpuerint, vt legendum eſt apud Euſeb. lib. 5. c. 33. hiſt. Eccleſ. & Tripart. lib. 4. c. 24. Multiplicatis autem per omnes *Euſeb. lib. 5.*
prouincias Eccleſiis, cum neq; ad cõmunia capienda cõſilia, quibus ſemper *c. 24.*
opus fuit, conuenire, neq; cõmuni per omnia conſenſu regi poſſe viderentur, *c. 15. q. 2. diſt.*
confuſionis vitandæ cauſa certa quædam ratio & forma cogendorũ cœ- *80. c. epiſco-*
tuum, quas *Synodos* vocabãt, inſtituta eſt, &, vt coniicio, ſub Cõſtantino Ma- *pi.*
gno, diuiſis per ſpatia certa regionibus, ita vt vnuſquiſq; Epiſcopus ſua regione contentus, ab alterius adminiſtratione & cura abſtineret. Qui enim facilius vel vtilius conuenirent, quàm quos ipſa vicinitas, eadem lingua, iidẽ maxima ex parte mores, & mutua in rebus ciuilibus cõmercia, copulant? Hinc dubio procul poſt ordinem inter eiuſdem oppidi & vicini territorii Presbyteros poſitum, illa epiſcopatuũ in diœceſes & metropoles diſtributio cœpit à Conſtantino Magno reddita Eccleſiis pace. Quæ tamen, vt voces ipſæ arguunt, à Græcis Eccleſiis originem habuiſſe videtur, non quidẽ, quod ſciam,

ab

ab aliquo coeuntium Patrum Cõcilio aut decreto profecta ſit, ſed quod natura ſuadente & neceſſitate flagitante ad exemplar Reipubl. Romanæ efformata eſt. Hoc enim vult illud Hieronymi epiſtola ad Titum; *Nouerint Epiſcopi conſuetudine ſe magis quàm Dominicæ diſpoſitionis veritate Presbyteris eſſe maiores*, &c. Stante enim Republica Romana, erant prouinciæ in diœceſes, quaſi gubernationes dicas, id eſt certa ſpacia, diſtributæ, in quarum præcipuis vrbibus Præſides conuentus ſuos agebant, cuius nouem Plinius in Aſia numerat hiſt. natur. lib. 5. c. 29 & ſeq. quarum ſeptem in Apocalypſi recenſentur. Metropoles autem dictæ ſunt ciuitates, ex quibus deductæ fuiſſent aliquando Eccleſiæ: quæ appellatio poſtea penes celeberrimas & frequentiſſimas ciuitates manſit, quaſi materna quadam authoritate eminentes. In oppido igitur cuiuſq; diœceſeos præcipuè primus Presbyter, qui & κατ' ἐξοχὴν Epiſcopus vocabatur, in cõmuni quotidiana iuriſdictione, cæteris tum vrbanis, tum aliis eius regionis Compresbyteris, id eſt toti diœceſi præerat: non quidẽ gradu aut imperio vel dominationis authoritate, ſicut Bernardus ad Eugenium inquit lib. 2. *Nomen Epiſcopi non ſonat dominium, ſed ſeruitutem*: verum ordine & primi in ſacro conſeſſu loci dignitate, ſcribente Auguſtino epiſt. 19. *Secundũ honoris vocabula, quæ iam Eccleſia vſus obtinuit, Epiſcopatus maior eſt preſbyterio*: in ſingulos quidem inſpectionẽ hactenus habens, vt eos & officii admoneret, & de rebus ad diœceſin vel morum cenſurã ſpectantibus ad Compresbyteros ſuos (quorũ cœtum, *Senatum Eccleſiæ* Hieronymus vocauit, c. Eccleſia, 16. q. 1.) referret, ſententias rogaret, & quod viſum decretumq; eſſet, pronuntiaret, à quo iudicio ad ſynodũ prouincialem prouocare licebat, c. 6. q. 3. & 4. Quoniam aũt regio interdum latius patebat, quàm vt cõmodè in vrbem quauis occaſione venire poſſent, Epiſcopi, vt veriſimile eſt, otio & quieti conſulentes, vicis & pagis, qui non minus quàm vrbes cõmuni inſpectione egebant, vicarios quoſdam Epiſcopos ordinare ſoliti ſunt, qui *Chorepiſcopi* nominabãtur, quaſi χωρικοὶ, id eſt ruſtici, regionarii, ſiue vicarii Epiſcopi: qa non in ciuitate, ſed ruri per vicos & pagos munus gerebant. Horum primam mentionẽ factam inuenio in Cõcilio Ancyrano can. 12. item Neocæſarienſi can. 13. & Antiocheno can. 8. & 10. Et quia inſolenter ſeſe cum Epiſcopis gererent, nec vlla ſatis bona ratio eorum inſtitutionis appareret, eorum munus ſublatum & antiquatum eſt: in quorum tamen locũ ſucceſſiſſe vel ſurrogatos fuiſſe mihi videntur *Archipresbyteri vicani*, de quibus in c. vlt. de officio Archipresbyt. *Metropoleos* autem *Epiſcopus* inſpectionem & ἐπισκοπὴν in eiuſdẽ prouinciæ Coepiſcopos habuit, ad quos eodẽ, quo diœceſeos Epiſcopus in ſuos Cõpresbyteros, ordine, bis aut minimũ ſemel in anno cõgregatos de omnibus totius prouinciæ negotiis, & eorum qui ad ſynodum prouincialem prouocarunt cõtrouerſiis referebat, & ſententias rogabat, vt quod maiori parti viſum eſſet, decerneret. Quod ſi pares fuerunt Epiſcoporum ſententiæ, tum alios aliquot ex propinqua prouincia euocabat, qui ambiguitatem cum prouinciæ Epiſcopis tollentes, quod alteri parti viſum eſſet, confirmarent. In qua ſynodo Epiſcopus, qui alicui eius prouinciæ loco præeſſet, & ipſe vt Metropolitanus creabatur, nec ab ea ſententia cuiquam ab omnibus prouinciæ Epiſcopis damnato prouocare licebat, cauẽte id Concilii Antiocheni canone xv. Et hæc quidem fuit Eccleſiarum Chriſtianarum per diœceſes & prouincias diſtributio, non temere profecto, ſed prudenter & cõmodè à nõnullis inchoata, & deinceps multorũ cõuentuũ ſacrorum decretis in vniuerſo terrarũ orbe cõfirmata, vt Concil. Nicen. can. 6. anno Dom. cccxxv. & Conc Conſtantinopol. can. 2. an. Dom. ccclxxxi. iuncta l. 3. C. Theod. de fide Catholic. Nulla autem alia Patrum mens fuit, cum hanc [illegible]

Vide epiſtol. Damaſi & Leonis I. 86. & diſt. 68 c. quamuis, & ſeq. Can. Apoſt. 33. Concil. Antioch. can. 9. & annis, 18. diſt. cap ſicut alios, de exceſſ. & c. habebantur, & ſeq. c. propter 18. diſt. Nouell. 123. de ſanctiſſ. Epiſcop.

in

in diœceſes, & has rurſus in Prouincias ſub vno quopiam cæteris præeunte diſtribuerent, quàm vt Eccleſię non cuiuſquam arbitrio, ſed cõmuni gubernatorum diuinitus conſtitutorum, & in nomine Domini ritè & ordine congregatorum ſententia & conſenſu, ſicut inter pares regerentur, Diœceſano videlicet primo Preſbytero in trimeſtribus illis conuentibus, quorũ veſtigia quædam adhuc extant, ſic ſuis Compreſbyteris præeunte, & primo Prouinciali Epiſcopo in ſemeſtribus prouincialibus ſynodis ita omnia inter Epiſcopos moderante, vt, quemadmodum veteribus canonibus diſertè præcipitur, nec à primo Preſbytero abſque ſuorum Compreſbyterorum, nec à primo Epiſcopo abſque ſuorum Coepiſcoporum ſententia & conſenſu, nec viciſſim quidquam ab iſtis abſque ſuo duce & moderatore gereretur: quin ordinem & in generalioribus atq; adeo œcumenicis ſynodis obſeruatũ eſſe ex earum hiſtoriis liquet, Rufino lib. 10. hiſtor. & Socrate Eccleſiaſt. hiſt. lib. 3. Vſque adeo autem humano hoc inſtituto quamuis pio & nunquã ſatis laudato, neque Sathanæ ad irrependum in ipſa Eccleſiæ viſcera aditus ſatis fuit occluſus, neq; coerceri ambitio & auaritia, peſtes illæ religionis deterrimæ, potuerunt, quin hominum vitio, non patrum culpa, ſucceſſu temporis pulcherrimus hic ordo in oligarchiam quandam & demum in horrendam illam Antichriſtianam tyrannidem Oecumenicam transformatus ſit. Cum enim *προστασία* illa, quæ ordinis & muneris ab initio fuit, poſtea ſublata electionis libertate, quæ loco ſucceſſionis per vices conſtituta fuerat, & certæ ciuitatis ſedi addicta & perpetua conſtituta, gradus ſuperioritatis & imperii, dominationis & poteſtatis præeminentia facta eſt, ſpiritus ambitionis & auaritiæ facile irrupit, & quod vnum ſynodorum remedium habebat ab Apoſtolis aduerſus omnes hæreſes & *ἀταξίαν* Eccleſia, malum omnium peſſimum euaſit, & primò quidem in gradum ſuperiorem, mox ab hoc gradu in horribilem illam tyrannidem conſcendit. Epiſcopi enim Diœceſani hac *προστασίας* innouatione & obtentu omnia ſenſim ad ſe pertrahere ſtudebãt, nec ſolum Preſbyteros *κυβερνήτας*, quos Laicos appellare cœperunt, quaſi ad Eccleſiaſticam *εὐταξίαν* nihil pertinentes, expulerunt, ſed etiam aliis Compreſbyteris ſuis iam non præeuntes in cõmunibus deliberationibus, ſed arbitrio ſuo dominãtes, alios quidem ad ſuas parochias relegatos ab epiſcopali conſilio excluſerunt, alios vero quot & quoties libuit, aſſumere cœperunt, non quibus cum propriè de rebus Eccleſiæ deliberarent, ſed quorum opera vicaria vterentur. Vnde tandem pro Chriſtiano illo preſbyterio Officiales, neſcio quos & Curiam à mundanorum Principum foris nihil differentem habere occœpit. Prouinciales autem illi Epiſcopi, abiectis modeſtiſſimis titulis Apoſtolicis, quibus etiam nec aliis in vetuſtis illis & purioribus canonibus *primi Presbiteri, primi Epiſcopi*, item *προεστῶτες, πρώτης καθέδρας*, appellati ſunt, & aſſumptis magnificis illis & faſtuoſis *Patriarcharum, Archiepiſcoporum, Metropolitanorum*, non minus ambitioſe ſe geſſerunt, aliis aliorum fines quamuis variarum ſynodorum canonibus deſcriptos inuadentibus. Notum eſt enim ex illorum temporum hiſtoria, adeo inter ſe tumultuatos eſſe, quum ſynodus Nicæna cogeretur de gubernationis ſuæ finibus, vt nullum finem cõcertationes illæ habituræ fuiſſent, niſi libellos accuſatorios ab Epiſcopis ſibi propoſitos, congeſtos in ignem Conſtantinus Imp. abieciſſet, Euſeb. de vita Conſtant. lib. 3. c. 13. Ruffin. hiſt. Eccleſ. lib. 1. c. 16. Sozomen. hiſt. Eccleſ. lib. 1. c. 16. c. vlt. diſt. 22. Quãuis nec tum quidẽ deſierint. Conſtantinopolitanus enim, cuius ſedes nullũ nomen acceperat, teſte Gelaſio Primo, nedum vt inter Metropolitanos cenſeretur, non deſtitit, donec in Concilio Cõſtantinopolitano primo ſecundum ab Epiſcopo Romano locũ & honorẽ prima-

Ex canon. 9. Concil. Antiochen.

Can. vlt. ſynodi Epheſ. anno Dom. ccccxxxi.

tus

tus inter Metropolitanos obtineret. Qua de re eſt canon 3 eius Concilii & in ſynodo II. Conſtantinop. can 36. & Nouel. 131. & l. 16. C. de ſacroſ. Eccleſ. vbi ab Imperatore Zenone idem confirmatur, & in l. 24 C. eod. ab Iuſtiniano Imperatore vocatur *caput reliquarum Eccleſiarum.* Videtur autem eadem niſus ratione, qua Romanus Epiſcopus dominari iam cœperat, nempe, quod Conſtantinopolis Regia eſſet ciuitas, & Noua Roma. Quod cum Gelaſius ille in epiſt. Dardaniæ Epiſcopis inſcripta merito irrideret; *Alia*, inquiens, *eſt regni ſæcularis poteſtas, alia dignitatum Eccleſiaſticarum diſtributio*: tamen adeo non profecit, quin nihilominus in Chalcedonenſi illa Oecumenica Synodo, [*Can. 28. Anno Dom. DLV.*] alioqui quod ad doctrinam venerabili & orthodoxa Conſtantinopolitano non tantum primatus ille ſecundus, licet repugnãtibus Epiſcopi Romani Legatis confirmatus, verum etiam contra Conſtantinopolitanæ ſynodi canonem 2. ditio longè lateque ampliata fuerit. Verùm ne tum quidem, quæ ambitionis rabies eſt; modum vllum tenuere: ſed aliquanto poſt tempore, in ſexta Conſtantinopolitana Synodo in Trullo habita, [*c. antiqua, de priuileg. vide diſt. 22. per totam. De Antiocheno vide Chryſoſt. homil. 3. & 16.*] Quartumuiratus ille, quo Romanus Occidentem, Conſtantinopolitanus cum vicina regione Orientem, Alexandrinus Africam, Hieroſolymitanus autem dicis cauſſa quartum locum nactus eſt, Antiocheno, cuius ante nobiliſſimæ Eccleſiæ ſedes tertia inter Metropolitanos numerabatur, cæteriſque deinceps Metropolitanis ſub Quartumuirorum illorum iugum redactis, ad inſtar Triumuiratus Romani inuectus eſt: quæ non magis Rempublicam Romanam, quàm hic ille Eccleſiam Chriſtianam peſſumdedit, & perdidit. Quemadmodum enim Triumuiratus aditum Auguſto ad imperii monarchiam patefecit, pari ratione Quartumuiratus ille dominationi monarchicæ in Eccleſia ianuam aperuit. Cum enim Alexãdrinus & Hieroſolymitanus, qui nõ tanta, quanta reliqui duo ob ſedem imperii & honorem, dignitate præeminerent, ſed intra ſuæ ſe ſedis limites continerent: [*Grego. lib. 6. epiſt. 188. & 194. lib. 7. epiſtol. 74. 79. & 2. & ad Eulog. Alex. Epiſc. in epiſtol. part. 7. ep. 30. & can. ec. diſtin. 99. & c. legimus, diſt. 93.*] Romanus nec parem magis, quàm Pompeius, nec Conſtantinopolitanus maiorem magis, quàm Cæſar, ferre potuit, & quaſi (vt Alexander Dario reſpondit) *ſicut mundus à duobus Solibus, ſic Eccleſia duobus Patriarchis regi nequiret*, inter Duumuiros illos, ſpectantibus reliquis duobus, infinita de primatu orta ſunt certamina. Et Gregorius quidem Romanus aduerſus Ioannem Conſtantinopolitanum, qui ſe Oecumenicum, id eſt, vniuerſalem vocari volebat, rectè & probè ſcripſit; *Antichriſti præcurſori hanc appellationem conuenire*: ſed imprudenter, & nihil tale cogitans contra ſuam ipſius ſedem Propheta extitit. [*Anno Dom. DCIIII. Anno Dom. DCIII. Lib. 3. de geſt. Rom. c. 18.*] Bonifacius enim eius nominis Tertius, ſecundus à Gregorio, tantum abfuit, vt prædeceſſoris ſui ſententiam probaret, vt è contrario à parricida illo Phoca *Capitis Eccleſiæ Chriſtianæ*, vt ſcribit Paulus Diaconus, verè Antichriſtianum nomen poſtularit & impetrarit. Quod haud alio fonte, quàm à πρεσβείᾳ illa certæ ſedi, electionis libertate ſublata, perpetuò addicta, ceu diximus, emanauit. Cum enim dominatio hinc quædam Epiſcopalis Diœceſana ſupra Compreſbyteros, Metropolitana ſupra Prouinciales Epiſcopos, Patriarchalis quadruplex ſupra Metropolitanos Coarchiepiſcopos, inuecta atque conſtituta erat: eadem certè parique ratione Monarchicum demum ſupra Compatriarchas imperium, ſiue Catholicum ſupra Catholicam Eccleſiam vniuerſam dominium erectum fuit, nec ante quieuit ambitio, quàm gradatim ad faſtigium ſummũ horribilem ſuam tyrannidem perduxerit. Inde factum, vt Sathana interim dum his de rebus iſti rixantur, doctrinam ipſam miris modis deprauante, in ipſam quoque fidem dominationem vſurparit. Id quod iam Bernardus etiam queſtus fuit, cum manifeſtò ſcripſit ad Pontificem epiſtola 230. *Et olim quidem erat is con-*

ſtra Apoſtolum Petrum dominantes in Clerum, imo & contra Coapoſtolum eius Paulum dominabimini fidei totius orbis. At nunc nouum aliquid addidiſtis vſurpantes amplius & in ipſam religionem: quid reſtat, niſi vt adiiciatis & ipſis Angelis ſanctis dominari? Quin immo nec iſta in miſeras conſcientias tyrannide contentus, ipſa denique Cæſarum & Regum ſceptra ſibi, honorandi ſacri miniſterii obtentu ſubiecerit. Quam calamitatem à Ioanne in Apocalypſi, & Sancto Paulo epiſtol. 2. ad Theſſal. apertiſſimè prædictam mature etiam præuidit Gregorius Nazianzen. optimo iure omnem illam *προεδρίαν* penitus ſublatam eſſe exoptans, qui de ea in oratione poſt ſuum in Vrbem reditum in hæc verba diſſerit; *Propter hanc*, inquit, *res omnes noſtræ iactantur & concutiuntur: propter hanc fines orbis terræ verſantur in ſuſpicione, & bello, eoque ſurdo, & ne nomen quidem habente: propter hanc periculum eſt, ne ab hominibus eſſe cenſeamur, qui a Deo ſumus, & ne magnum illud & nouum (nempe Epiſcopi) nomen amittamus. Quod vtinam neque eſſet præſidentia, neque loci prælatio, neque violenta præeminentia, vt ex ſola virtute agnoſceremur. Nunc enim dextrum hoc latus, & ſiniſtrum, & medium, & ſublimior & inferior ſedes; & illa praeundi, vel eodem gradu incedendi conſuetudo, multas nobis clades nequicquam intulerunt, & multos in foueam impulerunt, atque ad hircorum locum abduxerunt, non ex inferioribus: ſed iam etiam ex paſtoribus, qui quum eſſent magiſtri Iſraelis hæc ignorarunt.* Hactenus Gregorius, cui non ſolum faſtuoſa illa nomina, ſed res quoque ipſæ, non minus quàm aliis quoque Patribus, adeo diſplicuerunt, vt ne *Exarchi* quidem appellationem, longè tamen modeſtiſſimam & ſacrarum communionum deliberationum inceptori conuenientiſſimam, ferre potuerint, ſed in celeberrima illa Carthaginenſi Synodo expreſſis verbis expunxerunt, & generaliter eiuſmodi voces omnes damnarunt, atque adeo certam Metropolitanis illis appellationem, ne *primi* quidem *Epiſcopi*, ſed duntaxat *primæ ſedis Epiſcopi* aſſignarint, cauentes ne fumoſus il- [*Concil. Carthagin. III. can. 26. c. 42. vnde c. primæ ſedis, diſtinct. 99. & ſeqq. c. multi, c. quicunque, diſt. 40. ex Chryſoſt.*]
le faſtus mundi in Eccleſiam introduceretur, quæ lucem ſimplicitatis & dimiſſionis animi iis præfert, à quibus conſpectus ille diei Domini expetitur, ſicut ipſi Patres in epiſtola ad Cœleſtinum Vrbis Romæ Epiſcopum miſſa ſcripſere. Nec prætereundum, quod ante Concilium Chalcedonenſe, quod incidit in annum Chriſti circiter CCCCLV. nulla, quod ego deprehenderim, ſubſcriptio Synodica comperiatur, in qua Archiepiſcopus inſcribatur. Sed concedamus Patribus nihil malè ſuſpicantibus pro primis Epiſcopis Archiepiſcopos & Patriarchas iam olim vocatos fuiſſe, (fuerunt enim initio iidem Metropolitani, Archiepiſcopi, & Patriarchæ dicti) tamen certum eſt, primitiuæ Eccleſiæ ignota hæc nomina fuiſſe: nec dubitamus, cum poſtea vſurpari cœperunt, quin iam tum ſit molitus Sathan iacere tyrannidis illius fundamenta. Apud Francos quidem & Germanos, vt eſt apud Anſegiſum libro 1. cap. 8. neque Metropolitanus ſine Coepiſcoporum ſuorum conſilio, neque Epiſcopi rurſus ſine Metropolitani ſcientia in parochiis quidquam innouare poterant. Vnde Epiſcopi, qui ad Metropolitanum reſpiciebant, *Suffraganei* etiam dicebantur, quaſi Metropolitanorum auxiliarii, quod auxilio & ſuffragio Metropolitanis aſſiſterent, vel abſentium vices gererent. Qua ſignificatione vſurpatur etiam à Radeuico libro 2. de geſtis Frider. cap. 74. Pari que ratione Chorepiſcopi Epiſcoporum ſuorum ſuffraganei quodammodo erant. Longè tamen alii vtrique à *μυσταγωγοῖς* ſiue *Initiatoribus* illis & *Cæremoniariis*, quos multo poſt tempore inſtitutos Suffraganeos etiam & Vicarios vocarunt. Operæpretium autem, nec minus Lectori rem gratam facturum nos putauimus, ſi Metropolitanorum Francorum, &

LL Ger-

Germanotum, quales & quot quiſque ſub ſe Epiſcopos, vel Metropoleon, quales ſub ſe illo tempore ciuitates habuere, diſtributionem ex vetuſtiſſimo quodam Codice, qui anno Regni Catoli Magni XLII. Imperii autem IX. ſcriptus eſt, deſumptam hîc ſubiiceremus, quæ ad hunc modum habet.

BREVIS ANNOTATIO DE CIVITATIBVS ET METROPOLEIS, VEL QVALES ſub ſe habent ciuitates.

Prima Prouincia Lugdunenſis habet ciuitates numero V.
Metropolis ciuitas Lugdunum.
Ciuitas Eduorum.
Ciuitas Lingonum.
Ciuitas Capillonenſis.
Caſtrum Matiſconenſe.
Secunda *Prouincia* Lugdunenſis *habet ciuitates numero* VII.
Metropolis *ciuitas* Rotomagus.
Ciuitas Batocaſſiani.
Ciuitas Abrincatum.
Ciuitas Ebroicorum.
Ciuitas Saiorum.
Ciuitas Lixouiorum.
Ciuitas Conſtantia.
Tertia *Prouincia Lugdunenſis habet ciuitates numero* VIIII.
Metropolis ciuitas Turones.
Ciuitas Cennomania.
Ciuitas Redonis.
Ciuitas Andegauis.
Ciuitas Nammetis.
Ciuitas Coriſopitus.
Ciuitas Venetus.
Ciuitas Oſiſmus.
Ciuitas Dioblentus.
Quarta Prouincia Lugdunenſis *habet ciuitates numero* VIII.
Metropolis ciuitas Sennones.
Ciuitas Carnotum.
Ciuitas Otiſſiodoro.
Ciuitas Autricus.
Ciuitas Tricaſium.
Ciuitas Aurelianis.
Ciuitas Pariſius.
Ciuitas Melnis.
Prima Prouincia Belgica habet ciuitates numero IIII.
Metropolis *ciuitas Treueris.*
Ciuitas Medomartis, *id eſt* Metis:
Ciuitas Lecorum, id eſt Tullo.
Ciuitas Viriduno.
Secunda *Prouincia Belgica habet ciuitates numero* XII.
Metropolis *ciuitas* Remis.
Ciuitas Seſſionis.
Ciuitas Catalonis.

Ciuitas Veremundis, id eſt Naviomacus.
Ciuitas Atrauitum.
Ciuitas Camaracus.
Ciuitas Turnacus.
Ciuitas Siluanetis.
Ciuitas Belnaico.
Ciuitas Ambianis.
Ciuitas Morinus, id eſt Ternacus.
Ciuitas Bononia.
Prima Prouincia Germania *habet ciuitates numero* II. *Metropolis ciuitas Agrippina, id eſt* Colonia.
Ciuitas Tungris.
Secunda Prouincia habet ciuitates numero VIII.
Metropolis ciuitas Mogontiacus.
Ciuitas Argentoratenſis, id eſt Stratburg.
Ciuitas Nemnetis, id eſt Spira.
Ciuitas W*angionum, id eſt,* W*ormatia.*
Ciuitas W*irtzburgenſis.*
Ciuitas Conſtantia.
Caſtrum Rubilocus, *quod Eichſteti dicitur.*
Ciuitas Auguſta V*indelicium, id eſt Auuerpurch.*
Prouincia Batoariorum, id eſt Noricus Ripenſis *ſuper* Danubium, *ſiue* Noricus *Mediterranea habet ciuitates numero* VI.
Metropolis ciuitas Iuuauo, id eſt Salzburg.
Ciuitas Regino.
Ciuitas Patauia.
Ciuitas Frigiſienſis.
Ciuitas Noua.
Ciuitas Sabionenſis.
Prouincia Sequanorum *habet ciuitates numero* VII.
Metropolis *ciuitas Veſontio.*
Ciuitas Equeſtris, id eſt Auenticus.
Ciuitas Baſilienſis.
Ciuitas Vindonenſis.
Ciuitas Argentarienſis.
Ciuitas Ebritunenſis.
Ciuitas Rauracenſis.
Prouincia Alpium Penninitatum habet ciuitates numero II.
Metropolis *ciuitas Centronium, id eſt Darantaſia.*
Ciuitas Valenſis.
Prouincia Meuinſis *habet ciuitates numero* X.
Metropolis *ciuitas* Vienna.
Ciuitas Gennauenſis.
Ciuitas Gratianopolis.
Ciuitas Albenſis, nunc Vinario *dicitur.*
Ciuitas Detenſis.
Ciuitas Valentina.
Ciuitas Trecaſtina.
Ciuitas Vaſenſis.
Ciuitas Auranſicus.
Ciuitas Carpentoratenſis, *qua nunc Vitaſca dicitur.*

Item Prouincia Meninſis *habet ciuitates numero* IIII.
Metropolis ciuit as Aralas.
Ciuitas Maſſilia.
Ciuitas Auennicus.
Ciuitas Cabellicus.
Prima Prouincia *Aquitanica habet ciuitates numero* VIII.
Metropolis *ciuitas Bituricas.*
Ciuitas Aruernus.
Ciuitas Rotenſis.
Ciuitas Albienſis.
Ciuitas Catuſca.
Ciuitas Limodium.
Ciuitas Cabalum.
Ciuitas Vellaborum.
Secunda Prouincia *Aquitanica habet ciuitates numero* VI.
Metropolis ciuitas Burdegala.
Ciuitas Agemnenſis.
Ciuitas Acquolinſis.
Ciuitat Santonis.
Ciuitas Pictauis.
Ciuitas Petrocorio.

Prouincia Noua *Popularia habet ciuitates numero* XII.
Metropolis ciuitas Eloſacis, id eſt Auſtius.
Ciuitas Aquinſis.
Ciuitas Latcorunnis.
Ciuitas Conſorunnis.
Ciuitas Boatius: !
Ciuitas Berunenſis.
Ciuitas Aturinſis.
Ciuitas V*aſatecas.*
Ciuitas T*urbandis.*
Ciuitas Elorona.
Ciuitas Eloratis.

Prima Prouincia Narbonenſis *habet ciuitates numero* VIII.
Metropolis ciuitas Narbonas.
Ciuitas Toloſatis.
Ciuitas Agatenſis.
Ciuitas Megalonenſis.
Ciuitas Biterenſis.
Ciuitas Nemonenſis.
Ciuitas Lutunenſis.
Ciuitas Vtienſe.
Secunda *Prouincia* Narbonenſis *habet ciuitates numero* VII.
Metropolis *ciuitas Aquenſis.*
Ciuitas Aptenſis.
Ciuitas Regenſis.
Ciuitas Forult.
Ciuitas V*apcenſis.*
Ciuitas Segeſtino.
Ciuitas Antipolitana.

Prouin.

Prouincia Alpium maritimarum habet ciuitates numero VIII.
Metropolis ciuitas Ebrodunum.
Ciuitas Viennenſis.
Ciuitas Rigomanenſis.
Ciuitas Solinenſis.
Ciuitas Sanitienſis.
Ciuitas Clanatecas.
Ciuitas Celmenenſis.
Ciuitas Vinſintienſis.

Hanc Diœceſeon & Metropoleon diſtributionem, quæ ſub Carolo Magno fuit, à poſterioribus Imperatoribus Epiſcopatuum translatione & nouorum inſtitutione ſæpe immutatam eſſe minime dubium eſt.

Canonici autem dicti.] *Canonici* à regula dicti: hinc *canonice viuere*, cap. quoniam, 12. quæſt. 1. Anſegiſ. lib. 1. cap. 69. in fine. Quidam à lectione librorum Canonicorum *Canonicos* dictos putant, ſicut & *Canonicas horas*, Bullingerus homil. 54. Quod iure atque merito irriſit Goldaſtus ille noſter, cum anno Domini MDXCIX. à me quæſitus ita ſuper hac voce litteris reſponderet; *Ego video veteres in omni vita & ſcientiarum genere tradendo certas regulas & compendioſas inſtitutiones plurimum adfectaſſe. Inde Vegetius lib. 3. cap. 26. recenſet regulas aliquas generales bellorum. Idem Medicis præſtitit in Aphoriſmis* Hippocrates. *Eodem fine Anianus ex Pauli ſententiis quaſdam Gothis ſuis ſelegit; quæ hodie* Receptæ *Pauli ſententiæ dicuntur: Ita veteres Epiſcopos Fratribus ſuis (ita vocabant eos, qui cum ipſis in communi vita conſtituti viuebant) certos vitæ diſciplinæq. atque adeo omnium dictorum factorumq. canones, id eſt regulas præſcripſiſſe indubium eſſe arbitror.* Obſeruaui *ex Auguſtino* Clericos *non ſeparatim (vt hodie) ſed in eiſdem cum Epiſcopo ædibus habitaſſe.* Sic enim ille De communi vita Cleric. *ſerm. 1. Noſtis omnes, inquit, aut pæne omnes, ſic nos viuere in ea domo, quæ dicitur domus* Epiſcopi, *ut quantum poſſumus, imitemur eos ſanctos, de quibus loquitur liber* Actuum *Apoſtolorum; Nemo dicebat aliquid proprium, ſed erant illis omnia communia.* H*orum Fratrum officium atque inſtitutum quid & quale fuerit, perſequitur idem* Auguſtinus *in expoſitione Pſalm. 99. Quibus idem* Auguſtinus *certam viuendi regulam præſcripſit, quæ hodieque exſtat. Nec moror heic* Eraſmi *cenſuram, quam Richardus* Cenomanus *iam olim refutauit.* R*egulas autem* Græci *κανόνας nominitant.* V*nde tit. Pandect.* De *diuerſis regulis iuris; lib. 2. Eclog. 3. Baſilic. & apud* Harmenopul. *lib. 6. cap. 2. inſcribitur περὶ κανόνων διαφόρων νομίμων. Inde ergo dicti Canonici fratres illi in conſortio* Epiſcoporum, *à Germanis* Tumherrn/ *à domo, quia in eadem cum Epiſcopo domo verſabantur.* Hæc ille. Ibid. 4.

Ædes Epiſcoporum &c. Monaſteria dicta ſunt.] Collegia etiam *Monaſteria* dicta, hodie Münſter. antiquitus *Dominica* appelata, non à domo (quod pace Goldaſti noſtri dictum volo) ſed à Domino, quod in iis propter Dominum coibant. Hinc Germani Epiſcopalia & Cathedralia templa adhuc Tomkirch/ & Canonicos Tomherren appellant. Vide Euſebium lib. 9. cap. 10 Caſpar Hedion, in edicto Galerii Maximini, & B. Rhenanum. *Clauſtra* quoque dicebantur *a cludendo, quoniam* (vt inquit B. Wolkuinus Abbas in Seidichenbach in homil ſua, quam in Euangelio Math. de zizania & ſemine contra cleri vitia ſcripſit) *non ſolum corpore, ſed & corde intus manentes omnes ſenſus ſuos ab appetitu ſæculari, ab omni concupiſcentia temporali ſtrenue clauſerunt: Hodie a claudicando rectius dicuntur, quia viri clauſtrales rebus temporalibus inhiant, quaſi in vtramque partem claudicantes, dum ſeruire Deo volunt &* Mammonæ, *religioni & ambitioni, polo ſimul & foro.* Ideo autem Collegia, Monaſteria & Clauſtra quoque promiſcuè dicta fuiſſe puto, quod vitæ ratio à Monachorum inſtituto non multum diſcrepabat. Hinc *Canonicus ordo & monaſterialis* Ibid. 5.

competentia in diplomato quodam Regio apud Albertum Krantz pro eodem ponitur libro 2. hiſtor. cap. 15. Sed poſteaquam Canonicorum ſodalitia nonnulla iis vinculis ſoluta liberataque ſunt, factum eſt, vt cæteri ab imperitis, qui vim verbi Græci parum aſſequebantur, non ſimpliciter Canonici, ſed *Canonici regulares* dicerentur: quaſi diuerſa eſſet vtriuſque vocis ſignificatio, quæ tamen vna eademque eſt, & ſicut in doctrina, ita vita & moribus quoque plane ſimiles ſunt.

Ibid. 6. *Comitatus primus illis.*] *Acoluthi* dicebantur, quod Epiſcopum comitabantur.

PAG. 2. NVM. 1.

Nec luxum docere, nec ornatum Epiſcopos.] Vide cap. iubemus, de conſecrat. diſtinct. 1.

Ibid. 2. *Ante omnia illud agebant Epiſcopi.*] *Quatuor ſunt*, inquit Abbas Wolkuuinus, *in quibus Epiſcopus tenetur ſubditis: exemplum bonæ conuerſationis, pabulum ſanctæ prædicationis & temporalis ſuſtentationis, & diligens executio officii, & ſuffragium deuotæ orationis.* Hieronymus epiſtola 100. alloquens Epiſcopum, *Domus tua conuerſatio conſtituta eſt in gratia publica diſciplinæ: quicquid feceris, omnes faciendum eſſe putant. Caue igitur, ne malum committas: quoniam qui reprehendere volunt, repudiantur, ſi delinquentes fore videantur.* Et mox; *Subuenire pauperibus, viſitare languentes, gaudere cum gaudentibus debes.* Videndus Iacobus Magni Sophólog lib. 7. c. 3.

Ibid. *Cæterum & hunc ſanctiſſimum morem.*] Idem Magnus d. loco; *Plures tamen inſipientes ſunt viri, qui vita maculati ad præſidium ſublimantur: & quod deteſtandum nimis eſt, ad præſidentiam tanquam ad patrimonium curritur, veterumq; exempla negliguntur.*

Ibid. 4. *Cum artium aliarum tum ſacrarum litterarum.*] In antiquis Chriſtianorum Eccleſiis certi quidam deputati erant, qui non tam ſacras literas, quàm reliquas totius Philoſophiæ, Medicinæ, Iuriſprudentiæ, neceſſarias artes, ſtudioſis hominibus profiterentur. Loca, in quibus docebant, σχολὰς Græci, vnde *Scholaſtici*, quod dignitatis tantum nomen hodieq; in Eccleſiis permanſit: & διδασκαλεῖα, vnde *Didaſcali*, quales fuerunt Panætus apud Euſeb. l. 5. cap. 10. & Didymus apud Ruffinum l. 2. c. 7. &c. qui Alexandriæ claruerunt. Hæc Goldaſt. *Lectores* apud Græcos ἀναγνωσταὶ dicebantur. quo munere aliquando functum eſſe Iulianum Imper. teſtis eſt Theodoretus. vide Tripart. libro 9. cap. 38.

Ibid. 5. *Turpiſſimum, docere velle quod non didiciſſet.*] Nouella 123. cap. 1. §. damus, & facit c. officium tui, extr. de elect. vbi Gloſſ. & c. quamuis, cum gloſſ. fin. de ætat. & qualit.

PAG. 3. NVM. 1.

Aut nulla aut rara in ſacris ædibus ſimulacra.] Euſeb. lib. 7. c. 14. Eccl. hiſtor. inquit; *Nonnullos ex gentilibus ad Chriſtum conuerſos gentilem ſeruaſſe morem, vt imagines apud ſe ſeruarent, non tamen ad cultum, ſed in amoris ſignum*: vide Bullingerum in libello de orig. erroris in Diuorum & ſimul. cultu. Rara tum in templis noſtris ſimulacra fuiſſe, vel illud arguit, quod à Carolo Magno in Synod. Francofurti ann. Domini DCCXCIV. conuocatâ, decreta ſeptimæ Synodi Conſtantinopolitanæ, ceu iconolatrica, damnata & reſciſſa fuere. Quin etiam ipſe Imperator Carolus contra Imagines elegantiſſimum librum cõſcripſit, vbi inter cætera; *Domus Dei decorem non in imaginibus materialibus*, inquit, *ſed in virtutibus refulgentem licet videre.* vide Auentinum.

Ibid. 2. *Picturas.*] Paulinus Nolanus picturarum in templis author tẽpore Theodoſii II. & Martiani.

Reli-

Reliquiæ Sanctorum.] Reliquiarum honos & cultus tẽpore Hieronymi cœpit. Aduerſus quem Vigilantius ſcripſit, & ante eum Tertullianus in libro, quem Scorpiacôn vocauit, & in lib. de Reſurreſt. carnis, vide Ruffinum lib. 11. Eccl. hiſt. c. 33. & Auguſtin. lib. 22. c. 10. de ciuit. Dei. Conſtantini Magni tempore cum Eccleſiis pax data eſſet, cœperũt mirari Martyrum oſſa magis, quàm vitæ inſtitutum & teſtimonium. Hieronymus autem primus ſuperſtitionem hanc adſerere conatus eſt. Bullinger. in lib. de orig. cult. ſimulach. Ibid. 3.

Ab Ethnicis etiam cordatioribus.] Præter Perſium Cicero lib. 2. de Legibus, quantum opes à ſacris abeſſe debeant in illis verbis docet; *Opes amouento.* Vbi & Platonis adducit verba hæc: *Aurum & argentum in vrbibus & priuatim & in fanis inuidioſa res eſt*, &c. Ibid. 4.

Inſuetis antea & inſolitis auxit.] Quas à Romanæ ſedis Epiſcopis, Gregorio Magno cæremoniarum magiſtro, eas primum inſtituente, accepit. Ibid. 5.

Eum luxum diſciplinæ corruptela.] Vide Bullinger. in lib. de origin. ert. Miſſæ. Ibid. 6

Aureos quondam Presbyteros, &c.] *Sacram cœnam non aurea vaſa, ſed aureas mentes requirere*, Chryſoſtomus dixit. Et D. Hieronymus Exuperium Epiſcopum Toloſanum laudat, quod in ſacra cœna calatho & calice vitreo vſus eſt. Ibid. 7.

Et cibum & ſomnum communem, &c.] In Concil. Magonc. can. de vita clericorum, 12. q. 1. c. neceſſaria, & diſt. 32. c. præter. Ibid. 8.

Pag. 4. Nvm. 1.

Et legum præſcripto &c.] Anſegiſus lib. 2. c. 26. Cod. Theodoſ. lib. 16. in lit. de Epiſcop. Eccleſ. & clericis, Hieronym. ad Euſtoch. de ſeruanda virginitat. tomo 1.

Quam Africæ Epiſcopi.] De hoc vide Cyprianum. Ibid 2.

Vt ne teſtamentarium quidem conſtituere.] Ambroſ. lib. 2. Offic. cap. 26. Concil. Chalcedonenſ. & Anſegiſ. lib. 1. c. 22. Monachis & Clericis erat lege prohibitum ne hæreditates captarent. Et docet ipſe Hieronymus, quod monachorum & clericorum auaritia locum fecit legi, & lege coerceri oportuiſſe, vide eum ad Nepotianum. Ibid. 3.

Aduocati.] Aduocati, ſæcularium rerum cauſa Epiſcopis dati: hi *Oeconomi* dicebantur. Bernardus lib. 4. ad Eugenium; *Memento Saluatorem Iudam œconomum habuiſſe. Quid Epiſcopo turpius, quam incumbere ſupellectili, & ſubſtantiolæ ſuæ omnia ſciſcitari, de ſingulis monere; de ſuſpicionibus moueri ad quæq; deperdita*, &c. Miratur ibidem, cur Prælati tot inueniant, quibus curam, animam committant, & tamen inuenire nolint, quibus ſuas facultates in curam exhibeant. Vide Iacobum Magni Sopholog. l. 7. c. 7. Dixi œconomos fuiſſe. Quales olim & Collegia habuerunt Principum nomine adhibitos, qui cenſuum & redituum, hoc eſt annonæ, gerebant curam, quos Magiſtros curiæ hodie vocant, quia cura, id eſt iuriſdictio, opulentioribus Cœnobiis & Collegiis acceſſerit: quâ vetera intotum caruerunt, ſicut & imperio. Nam ne nomen quidem vel meri vel mixti imperii notum erat Epiſcopis, longe minus monachis, quippe alienum eſt à functione Eccleſiaſtica. Ibid. 4.

Aduocatorum ſolatia relinquerent, &c.] De bonis Eccleſiarum & adminiſtratione eorundem, quantum quidem ad res temporales attinet, Impp. ſuis legibus cauerunt, quibus Epiſcopi obtemperarunt; interim tamen illis de rebus docuerunt, non quod adeo ius ſibi vindicarint ciuilis adminiſtrationis, quæ ſanè ad ciuilem politiam attinet, ſed quod functionis ſuæ officio poſtulante oſtenderent, quid ea in re ſacris eloquiis traderetur, & iure diuino præſcriberetur. Ibid. 5.

Memores doctrinæ Chriſti.] Lucæ 22. Matth. 20. Bernardus lib. 2. de conſiderat. inquit; Si dominari appetis, præeſſe contendis, Creatori tuo te præferre conaris, qui gloriam dominandi fugit, & erat ſubditus Principibus ſuis. Ideo ſancti quidam viri adeo ab imperio alieni erant, vt ipſum etiam epiſcopatum, ſpeciem tantum imperii habentem, detrectarint. Nam Ambroſius (memorabo exempla, quæ apud illos authentica ſunt) mulieres publicas (id eſt meretrices) in domum ſuam ingredi fecit, vt illis viſis electio reuocaretur. Fugam poſtea accepit, ſed proditus à Leontio reuerti eſt coactus, vt in eius vita legitur. S. Marcus pollicem ſibi abſcidit, vt indignus ſacerdotio haberetur, vt ſcribit Heraclides lib. 2. Paradiſi. S. Ammonius electus in Epiſcopum aurem ſiniſtram ferro reſecauit, linguam etiam abſciſſurus, niſi dimiſiſſent. Quidam monachus in Epiſcopum electus, oratione ſua impetrauit, vt pridie confirmationis moreretur, Tripart. hiſt. lib 3. S. Gregorius in Pontificé electus columna fulgida ſuper ipſum deſcedēte, vbi latitabat, cognitus eſt. S. Martinus fugiens electionem, anſerum ſtrepitu proditur. Quidam vero Epiſcopatum non quidem renuerunt, verum adeo dominium nullum adfectabant, vt vitam, quam prius aſperam duxerant, aſperiorem longè produxerint, vt de Abbate Vatila legitur in Vitis Patrum lib. 2. p. 10. & Abbate Opi lib. 2. part. 1. Et ſane non eſt fugiendus oblatus Epiſcopatus, vt inquit Iſidorus, ſed humiliter gerendus. Et Gregor. in Paſtoral. l. 2. c. 7. *Nullus ſe extollat ex electione, ſed magis ſe humiliet.* Bernhardus in epiſt. ad Epiſcop. Senonenſ. *Noli altum ſapere: quia altum ſapere difficile eſt, & omnimodo inuſitatum: & quanto inuſitatius, tanto periculoſius.* Auguſtinus epiſt. 66. Per. *Vt cogites nihil eſſe hominibus in hac vita, & hoc tempore latius, felicius, & acceptabilius Epiſcopi, aut Presbyteri, aut Diaconi officio, ſi tamen non præſumptuoſe, aut adulatorie res agitur: ſed nihil apud Deum miſerius, triſtius & damnabilius, ſi male fiant.*

Ibid 7. *Principum ſuorum ſimplicitate.*] Epiſcopi Principum indulgentia & ſimplicitate abuſi inſoleſcunt.

Pingues quidam & opulenti Præſules.] Hos Abbas Wolkuuinus *Sacerdotes Baal* vocat, quod ad maiores tendāt honores per ambitionem; & ſimul grauiter in dominādi libidinem inuehitur. Vide Othonem Friſingenſ. lib. 2 de geſtis Frid. c. 20. vbi de Arnoldo Brixienſi ſcribit, & Guntherum lib. 3. Ligurini, ibiq; Spiegelium & Ritterſhuſium interpretes.

Ibid. 8. *Victu & veſtitu contenti.*] diſtinct. 47. c. 3. ex Ambroſio, & vide 12. q. 1. per totum. Auguſtinus de communi vit. & morib. Clericor. part. 1. *Apprehenſus & Presbyter factus per hunc gradum perueni ad Epiſcopatum. Non attuli aliquid, nec veni ad hanc Eccleſiam niſi cum his indumentis, quibus illo tempore veſtiebar*, &c. Hieron. epiſt. 94. *Obſecro te iterum atque iterum, ne officium Clericatus, genus antiquæ militiæ, in vanum aſſumas, & ne lucra ſæculi in Chriſti militia quæras, ne plus habeas, quam quando clericus eſſe cœpiſti.* Et illico; *Procuratores atque diſpenſatores domorum alienarum quomodo poſſunt eſſe clerici, qui proprias iubentur contemnere facultates*, &c.

Ibid. 9. *Vt pars vna Epiſcopo*, &c.] 12. quæſt. 2. c. vobis, c. Vulturanæ, c. conceſſo, cap. quatuor & ſeqq: Anſegiſ. lib. 1. c. 80. Synod. Wormatienſ. anno Dom. DCCCXXXIII. celebrata.

Ibid. 10. *Ludimagiſtros vt alerent.*] Anſegiſ. lib. 2. c. 5. & lib. 1. c. 68. c. quibuſdam diſt. 37. c. 1. c. quia nonnullis de Magiſt.

PAG. 5. NVM. 1.

Non alia magis cauſa Canonici, &c. quam quia de reditibus eccleſiaſticis, &c. Wolkuuinus Abbas inquit; *Rara auis in terris hodie Canonicus à canone vitæ.*

Vnde

Vnde ergo? Audi vnde. Eſt namque canon vita, vt dictum eſt; & eſt canon pecunia, videlicet alicuius penſionis certa. Vnde ſolet dici; Solue mihi canonem meum, id eſt penſionem meam, id eſt ſtatutam pecuniam meam. Eia ergo, ô Canonice, inuenimus canonem tuum, à quo deriuaris, id eſt a canone pecuniæ, non a canone vitæ, id eſt a Canone regionis, non a canone religionis, &c.

Omnes religionis amore exciti.] Religionis amore, & virtutis cauſa donationes factæ tanquam egenis, ne deeſſent alimenta his, qui rebus ſacris deſeruirent, l. priuilegia, C. de ſacroſ. eccleſ. ibid.

Sed etiam Pontifices.] Epiſcopi Germaniæ etiam *Pontifices ſummi* appellati: ibid. Ita Wolfhartus Preſbyter quidam Eccleſiæ Eychſtetenſis Epiſcopo ſuo Erchenboldo Waldeburgis vitam inſcribens in hęc verba orditur; *Domino Beatiſſimo Deoq. vere digniſſimo Erchenboldo Pontifici* &c. Et in Vſuardi Martyrologio, quod dedicauit Carolo Magno, id nomen ſæpius reperitur. Extat & Curiæ in æde S. Lucii tale epitaphium Valentiano Epiſcopo à nepote poſitum;

SCE. M. EPCS.

HOC IACET IN TOMOLO QVEM FLEVIT RETICA TELLVS
MAXIMA SVMMORVM GLORIA PONTIFICVM.
ABIECTIS QVI FVDIT OPES, NVDATAQVE TEXIT
AGMINA CAPTIVIS PRÆMIA LARGA FERENS.
EST PIETAS VICINA POLO, NEC FVNERIS ICTVM
SENTIT OVANS FACTIS QVI PE[illegible]IT ASTRA BONIS.
HIS POLLENS TITVLIS VALENTIANE SACERDVS
CREDERIS A CVNCTIS NON POTVISSE MORI.
QVI VIXIT IN HOC SAEC. ANN. PL. MN. LXX. DP.
SVB D [illegible]. IDIAN. SEP. PC. BASIV. CCC. IND
XI. PAVLINVS NEPVS IPSIVS HÆC FIERI ORDINAVIT.

Nec defuere etiã ſuperiori barbaro illo & iniquo ſæculo qui hoc non aduerterint. Nã Petrus Rauennas IC. qui aliquãdiu in Germania vixit, & filiũ etiã habuit Bremenſem Canonicum, ita ſcriptũ reliquit in Dictis ſuis Notabilibus: *Semel reprehenſus fui a quodam, qui ſe tenebat ſapientem & doctum in iure, quod appellaſſem Epiſcopum ſummũ Pontificem. Ira inuaſit me, & dixi: Et ego etiã ſum iuriſta, habemus iura, in quibus Epiſcopi appellantur ſummi Pontifices, in c. ſi officia, c. qui Eccleſiaſticis, 59. diſt. c. ſi Epiſcopus, 18. diſt. Fuit neceſſe, quod deueniremus ad libros. Volebat tamen pertinaciter ſuum errorem defendere, nec potuit.* Hæc ille: quorum obſeruatio, nec quid reticeam Goldaſto noſtro debetur.

Neque Epiſcopi tantum, ſed quilibet ſacerdos olim *Pontifex* dictus. Vide Anſegiſ. lib. 4. in præfat. Caroli in additionib. De vtroque pluſcula annotauit Sauaro in Sidonium, quem conſule.

PAG. 6. NVM. 1.

Vt Epiſcopi non cleri tantum, ſed populi etiam manu. &c.] Electio Epiſcoporum quondam penes clerum ſimul atque populum. Anſegiſ. lib. 1. c. 78. Cyprianus lib. 1. epiſt. 4.

Aut Principes aut Duces.] Otto Friſing. ſiue Rathuuicus lib. 4. de geſt. Frideric. cap. 71. Platina in Damaſo II. & Leone IX. ibid. 2

Imperator autem electionem haberet ratum.] Vide Ferrarienſ. practica in forma libelli ex ſubſtitutione, §. *ex ſuo corpore.* ibid. 3

Hain-

Ibid.6. *Hainricum.*] Hainricus IV. primus omnium Imperatorũ à Gregorio VII. anathemate percuſſus. Ottho Friſing. lib. 6. c. 35.

Ibid.7. *Nec mirum ſi ſunt qui quærant*] Vide l. ſi quenquam, 30. C. de Epiſcop. & clericis.

Ibid.8. *Nolle ſe cum clero.*] Morem eligendi Pontificem, vel Friderici I. tempore, quanquam iam bona parte in Cardinales inclinaret, tamen clero omni populoque omni Romano præſente & de eligendo conſultante, obſeruatum eſt, conſtat ex Ottone lib. 4. de geſt. Frider. cap. 70. & 71.

PAG. 7. NVM. 1.

Carolo Pipini filio.] Marſilius de Padua in lib. de Translatione Imperii, cap. 8. Gratian. diſt. 63. c. Hadrianus.

Ibid.2. *Poſt Gregorium extitiſſe Papas.*] Vrſpergenſ. in vita Hainrici IIII. & V.

Ibid.3. *Vt noſtri, id eſt Germaniæ Principes.*] De hoc vide Georgii Haymburgenſis IC. Confutationem primatus Papæ ante annos CL. & plus ſub Sigiſmundo Imp. ſcriptam.

Ibid.4. *Vt parum hactenus rata fuerit Imperatorum electio.*] Auentinus lib. 6. in epiſt. Adriani ad Septemuiros Eccleſiaſticos.

Ibid.5. *Veteres Germanorum Epiſcopi.*] Cuſpinianus in Hainrico IV.

Ibid.6. *Simoniæ crimen.*] De hoc crimine videndum Aureum Speculum Papæ & eius Curiæ, ſcriptum ante annos CC. Adi Gratianum cauſ. 1. q 6. c. ſi quis, c. porro, & c cum omnes, Anſegiſ. lib. 1. c. 21.

Ibid.7. *Partim ambitio, partim auaritia.*] Abbas Wolkuuinus in ſæpe dicta homil. de ſemine & zizania contra cleri vitia inquit; *Tribus generibus ſacerdotum Diabolus tres filias ſuas, quas habet, deſponſauit: Superbiam videlicet, Auaritiam, & Luxuriam. Superbiam ſacerdotibus Baal, id eſt, ambitioſis, & dominari volentibus: Auaritiam ſacerdotibus Dagon, id eſt, cupidis & curioſis:* Luxuriam *ſacerdotibus Beelphegor, id eſt, impudicis & libidinoſis, &c.* Anſelmus de Similitudinib. cap. 25. Prælatos ambitioſos comparat pueris venantibus papiliones, qui dum ſequuntur illos in foueam cadunt.

Ibid.8. *Alemanni parochiam vocabant.*] Vide Budæum de parœcia, & Alciatum de parochia. in lib. Prætermiſſor.

PAG. 8. NVM. 1.

Et iubebat Canon.] Anſegiſ. lib. 1. c. 83. & Concil. Wormatienſ. anno Dom. DCCCXXXIII. Ante XXX. annos nullus ordinabatur. Anſegiſ. d. l. 1. c. 49.

Ibid.2. *Quod certe e iuramentu.*] Formam iuramenti lege apud Othonem Friſingenſ. lib. 3. de geſt. Frider. I. c. 19.

Ibid.3. *Licebat laicis paſtores.*] Anſegiſ. lib. 2. c. 5. & lib. 1. c. 30. 35. & 44.

Ibid.4. *Baptiſmi & Euchariſtia.*] Vide Rabanum de Inſtitut. cler.

Ibid.5. *Magontiaci & Wormatiæ*] Anno Domini DCCCXXXIII.

Ibid.6. *Compatres & patrinos*] Anſegiſ. lib. 2. c. 35. c. 44.

Ibid.7. *Infantes.*] Spiritales filiolos, quos vocant.

Ibid.8. *Cœna Dominica dabatur credentibus.*] Ter minimum in anno, Vide Anſegiſ. lib. 2. cap. 43. & c. 38. Calix tum aqua miſceri conſueuit, vide canon. Concilii Wormatienſis, quæ opinio quondam fuit Cypriani, quam tamen ipſe ceu retractauit lib. 2. epiſt. 3.

PAG. 9. NVM. 1.

Priuatim & in primis ægrotis extra cœtum.] Anſegiſ. lib. 1. cap. 156.

Ibid.2. *Miſſam vocabant cœnam.*] Carolus Magnus vetuit Preſbyteros Miſſas celebrare, niſi ipſi quoq; cõmunicarent. Vnde deprehenditur, Miſſam aliud non fuiſſe quàm participationem Euchariſtiæ in populum, nec illo tempore pri-

Digitized by Google

uatæ Miſſæ vſum fuiſſe. Alioqui quomodo Miſſas celebrare potuerunt Preſbyteri, qui ipſi non cõmunicarint? Vide Anſegiſ. lib.1.c.6. Idem cauetur in Concil. Moguntiacenſ. anno Dom. DCCC.XIII. *Miſſa* autem nomen Græcis incognitum ab interpretibus loco τῆς λειτουργίας poſitum, id eſt officii & miniſterii, apud Ambroſium legitur, qui dicit *miſſam facere*, à poſtrema cœtus parte, qua oratur, & gratiæ aguntur: quibus finitis populus dimittitur: in epiſt. ad Marcellin. 33. lib.1. vide Bullinger. in lib. de origin. err. in miſſa. Inde *Miſſa* pro dimiſſione & fine. Ioannes Caſſianus lib.3. cap.7. *Praſtolatur congregationis miſſam*, id eſt vt cœtus & conuentus abſoluatur & compleatur. Et mox; *Contenti ſomno, qui à miſſa vigiliarum atque ad lucem cõceditur.* Adi Beatum Rhenanum in Tertullian.

Infantes ſuos altari admouebant Euchariſtia gratia.] Vide Anſeg. l.1.c 155. Ibid.3.

Iubebat canon, vt Presbyter.] In Synodo Magonciacenſ. Præſide Bonifacio, tempore Carolomanni anno Domini DCCXLII. Ibid.4.

Nec facile admittebantur vel Presbyteri vel Epiſcopi.] Anſegiſ. lib.1.c.2. & c.66. & c.136. Ibid.5.

Synodi annua.] Idem Anſegiſ. lib.1. c.13. & diſtinct.18. cap.127. in Decreto Gratiani. Ibid.6.

Ceſſirent aut cunctarentur.] Nec poterant ante peractam ſynodum diſcedere ſine magna pœna. Ibid.7.

Author eſt Rabanus.] Lib 3. cap.1 de Inſtit. cler. Ibid.8.

Refrixit ſynodorum celebritas.] De hoc conqueſtus eſt Petrus de Aliaco in libello de Reformat. Eccleſiæ, quem Patribus in Concilio Conſtantienſi obtulit. Ibid.9.

Diſciplina cuſtodienda haud mediocrem medelam afferebat.] Auth. de ſanctiſſ. Epiſcop. collat. vlt ita canon 3. Concil. Toletani IV. N*ulla pene res diſciplina mores ab Eccleſia Chriſti magis expellit, quàm negligentia ſacerdotum, qui contemptis canonibus ad corrigendos mores ſynodos facere negligunt.* Ibid.10.

P*er Alemanniam Principis edicto monebantur.*] Anſegiſ. lib.1. c.20.32.58 76. 103. & 165. item in Conc. Maguntiac. anno DCCCXXXIII. Ibid.11.

Symboli articulos, &c. exponebant.] Et monebantur parentes ſub pœna, vt filios ſuos ſiue ad monaſteria, ſiue Preſbyteris tradant, quo fide Catholica inſtruerentur. Ibid.12.

Vinolenti.] Prohibitum erat alium cogere ad bibendum. Anſegiſ. lib.1. cap. 138.154:168 lib.4 c.46.& 73.& Conc. Moguntc. anno DCCCXXXIII. Ibid.13.

Augurtorum, &c.] Idem Anſegiſ. lib.1.c.62. Ibid.14.

Vt ſuperſtitioſa ſublata ſunt.] Idem lib.1.c.102.103.& lib.4.c.46.47. Ibid.15.

PAG. 10. NVM. I.

Adeo inhæſit noſtrorum animis, vt ſint paſſim, &c.[Vt in Burggrauiatu Nurembergenſi in vico Fert. ditionis nunc Anſbacenſis, etiamnum admittũtur tales monomachiæ, facultate nimirum facta à Rathinburgiis & Burggrauione, qui nunc eſt Marchio ex familia Brandenburgenſi in placito Anſbacii.

Quo probanda innocentia monomachia conceſſa fuit.] Vide Alciatum in libello de monomachia ſiue duello. Ibid.2.

P*urgatio per Euchariſtiam.*] Hæc etiam facta, vbi furtũ in monaſterio commiſſum. vide Synod. Wormatienſ. anno DCCCXVIII. Ibid.3.

S*i quis vinum aut annonam.*] Anſegiſ. lib.1. cap.33. 119. 123. & ſeq. & c.75. Ibid.4.

Memorat Anſegiſus.] Lib.1.c.158. lib.2.c.33. In Concilio Moguntino XIII. Anno Imperii Caroli in baſilica S. Albani martyris habiti anno DCCCXIII. Hæ feſtiuitates conſtitutæ ſunt: *Paſcha cum feria ſecunda, tertia, quarta à feria* Ibid.5.

quinta

quinta ante Miſſam licentia fuit arandi & ſeminandi, & hortum & vineam excolendi, & ſepem circumcludendi, ab aliis vero operibus ceſſatum, & poſt miſſam ab omni opere vacatum: Aſcenſionis Domini pleniter: Pẽtecoſtes vt Paſcha: Apoſtolorum Petri & Pauli per diem vnũ, S. Ioannis Baptiſtæ, Aſſumptionis S. *Mariæ:* S. *Michaelis: S. Remigii, S.* Martini, *S. Andreæ:* Natalis *Domini per dies quatuor, Octauas Domini, Epiphania, Purificationis Mariæ, Item feſtiuitates martyrum, quorum in vnaquaq; parochia corpora quieſcunt: Item dedicationis templi*

Sub Ludouuico vero Pio & Lothario, Anſegiſo teſte lib. 2. c. 33. hic dies feſti celebrati ſunt: *Dies Dom. Paſcha, cum omni honore & ſobrietate cũ tota hebdomada, Aſcenſ. Dom. pleniter: in Pentecoſte vt in Paſcha.* S. *Pet. & Paul: per diem vnum: S. Ioan. Baptiſtæ, Aſſumpt. S. Mariæ: S. Michaelis, S. Remig.* S. Martini, *S. Andreæ, in natal. Dom. dies quatuor, Octauos Dom.* Epiphan. Purificat. *Mariæ, & feſtiuitat. Martyrũ, quorum in vnaquaq; parochia corpora quieſcunt.* Id obiter notandum ſolo die Dominico placita Mercatus fuiſſe interdicta: ſicuti etiam omnia opera ſeruilia, & reliqui actus ciuiles. vide Anſegiſ. lib. 1. c. 75. & lib. 2. c. 6. & c. 139. item Concilium Moguntinum.

Ibid. 6. *Litaniam maiorem.*] Sine tamen omni pompa, vt cauetur in Synodo Mogunciac. anno DCCCXXXI.

Ibid. 7. *Feſtiuam eſſe iuſſit.*] Anſegiſ. lib. 1. c. 158. & lib. 2. c. 32. Feſtũ quoq; Trinitatis ſub Carolo M. cœpiſſe teſtis eſt Iacob. de Voragine ſerm. 1. in feſto Trinitatis, vbi inquit; *Feſtum de Trinitate olim ab Eccleſia nõ fiebat, ſed quia circa ipſam Trinitatem multæ hæreſes ſuccreſcebant, ideo Carolus Chriſtianiſſimus Imperator rogauit Alcuinum magiſtrum ſuũ, vt hiſtoriam de Trinitate componeret, per quam errores eliminaret, & fidẽ Catholicam edoceret: qua compoſita ordinatum eſt, vt feſtum illud ſolemniter celebraretur.*

Ibid. 8. *Multis etiam veterum crediti ſint.*] Epiphanio, Ruffino lib. 11. hiſt. Eccl. c. 33. Ambroſ. in epiſt. ad Hebr. Auguſt. de cognit. veræ vit. c. 39. de vera relig. c. 55. de ciuit. Dei lib. 10. c. 12. & l. 22. c. 29. in expoſit. Pſalm. 108. de cura pro mort. ger. c. 15. de Spir. & anim. c. 29. in expoſ. Pſal. 85 ſub fin. Quæſt. ſuper Exod. 108. & aliis plurimis in locis: Bedæ presbytero in præfat. Martyrolog. Petro Damiano Meditat. c. 40. & *23.*

Ibid. 9. *Licebat autem* Principi *in regno.*] Vide vniuerſam hiſtoriam Eccleſiaſticam, & veterum Synodorum omnium acta.

Ibid. 10. *Vel temulenti: a vel fornicationis*] Anſegiſ. lib. 2. c. 23.

Ibid. 11. *Confeſtim à Comite compellebantur.*] Vide in Synodo Mogunc. ſub Bonifacio præſide anno DCCXLII.

Ibid. 12. *Hoc modo &* Otomarum.] Ratpertus in lib. de caſib. Monaſt. S. Gall. Walafridus in vita S. Othmari.

Ibid. 13. *Nec minus interim domeſticorũ.*] Hotoman. vide in libel. de Francogall. c. 10.

Ibid. 14. *Comitia.*] Quæ annuatim Kal. Maii plerumq; habita, quod *generale placitum* & *Conuentum generalem* & *curiam* appellarunt.

Ibid. 15. *Raro vllum diem eximie feſtum.*] Eginharr. in vita Caroli M. Aimonius libro 4. c. 13. 30. 41. 74. 116. 117 item lib. 5. c. 31. & 50. Sigibert. in Chron. an. DCLXII. Greg. Turon. lib. 7. c. 14. Otto Friſing lib. 1. de geſt. Frider. c. 40. & 43.

PAG. II. NVM. I.

Dabantur autem & legibus.] De quibus rebus in publicis illis Conuentibus ageretur, vide Hotoman. IC. in lib. de Francogall. c. 11.

Ibid. 2. *De Conciliis indicendis non niſi Imperator.*] Arreſtatur vniuerſa hiſtoria Eccleſiaſtica & omnium Synodorũ acta. Nicephorus lib. 8. c. 14. & 49. lib. 9. c. 5. 12. 31. & ſeqq lib. 11. c. 3. & paſſim, Otto Friſing. lib. vlt. de geſt. Frid. c. 68.

Quam

Quam Romani Pontifices nec vniuerſales nec Catholici.] Græci Imperatores E- *Ibid. 3.*
piſcop. vrbis ſuæ Auguſtæ *ſanctiſſimos & beatiſſimos & Catholicos* cognomina-
runt. vide auth. *vt determinatus ſit num. Cler.* collat. 1.

Statim à Gregorio &c.] Immo Pontificum Romanorum ambitio pluribus *Ibid. 4.*
ante Gregorium annis pullulaſcere cœpit: tempore nimirum Concilii Carthaginenſis, cui & B. Auguſtinus interfuit anno CCC. LXXXV. in quo iam tum de iure ſedis ſuæ, vt nimirum ab omnibus Metropolitanis ad illum appellaretur, aſſerendo ambitioſè nimium per Legatos ſuos contendit, ſuppoſito etiam per crimen falſi canone Concilii Sardicenſis, eoq; mutilato, pro canone Concilii Nicæni, cuius authoritate tributum ſibi ius illud fuiſſe affirmabat. Sed cum fraude patefacta ab vniuerſali Synodo de falſo convictus & condemnatus eſſet, decretum eſt, vt ſua deinceps diœceſi & præfectura contentus eſſet. Sed adeo non profecerunt Patres Carthaginienſes, quin aſſerere ſibi ius illud perrexerit, ſimiliq; falſitate & impoſtura Gratian⁹ poſtea in ſuis Decretis Synodorum Canones corrumpens contaminare non erubuerit, vt apparet ex cap. *renouantes*, diſt. 22. & c. *placuit*, 2. q. 6. item 6. qu. 4. c. *Oſius*. vide Nicephor. lib. 9.

Et in litteras relata eſt.] Otto Friſingenſ. lib. 6. cap. 39. *Ibid. 5.*

PAG. 12. NVM. 1.

Exſtat SanGalli vetuſtiſſimus codex.] Qui nunc penes me aſſeruatur.

Legibus igitur Principum.] Suas quoq; Leges habuerunt Baioarii, Saxones, *Ibid. 2.*
Friſiones, Burgundiones, & reliqui Germaniæ populi, quæ ex Bibliotheca Fuldenſi ſtudio & opera Ioan. Heroldi in lucem editæ ſint.

Monaſteria etiam & Collegia parebant.] Eadem ratione, qua ſub Romanis *Ibid. 3.*
Imperatoribus, vt videre eſt in Cod. & Nouell. conſtit. Iuſtiniani.

Ab Iſidoro Hiſpalenſi.] Iſidorus Hiſpalenſis Epiſc. primus reſcripta Pontifi- *Ibid. 4.*
cum collegit, tempore Lotharii Imperatoris.

Gratiano.] Ius Pontificium *à Gratiano* Doctore Bononienſi conſarcinatum *Ibid. 5.*
anno Domini MCLX.

Clementinæ.] à Clemente V. Anno Domini 1308. in Concilio Viennenſi *Ibid. 6.*
Eccleſiæ obtruſæ.

Hæc Decreti verba.] Anſegiſ. lib. 2. c. 47. *Ibid. 7.*

In illos animaduerſum.] Idem lib. 2. cap. 36. *Ibid. 8.*

Venus inceſta.) In Lege Alaman. tit. 20. c. 2. & Lege Baioariot. tit. 8. *Ibid. 9.*

Alemanni inceſtas nuptias.) Lege Alameman. tit. 40. & Lege Baioar. c. 8. *Ibid. 10.*

PAG. 13. NVM. 1.

Durabat Lex illa diuina, &c.) Eadē apud Baioarios, vt in lege Baioar. c. 11. tit. 14. & 15.

Seruum fugitiuum.) Anſegiſ. lib. 1. c. 33. 55. 82. *Ibid. 2.*

Cæſareis Iuſtiniani.) L. iubemus, §. 1. C. de Epiſcop. & Cler. item in auth. de *Ibid. 3.*
Sanctiſſim. Epiſ. & auth. de Monach. collat. 1.

Crebra mentio fit Marcarum.) Anſegiſ. lib. 1. c. 149. *Ibid. 4.*

Carolomanno Maioredomus.) Sub Bonifacio anno DCCXLII. *Ibid. 5.*

Reiq; Eccleſiarum.) Anſegiſ. lib. 2. c. 29. *Ibid. 6.*

Quod legitimè poſſidere debeat.) Sacram rem in pignus dare, niſi pro captiuis *Ibid. 7.*
redimendis, non licebat. Anſegiſ. lib. 1. c. 88.

Quæ hodie Cathedrales.) Anſegiſus lib. 1. c. 40. *Ibid. 8.*

PAG. 14. NVM. 1.

Paſtorum liberalitas demanaret.) Parochi enim ab hoſpitalitate dicti videntur. Antiqui ſic vocabant eos, qui paulo largius hoſpitio excipiebant peregrinos. Vide Budæum, & Alciatum.

Ibid. 2. *Hodie rebus aliter habentibus.*)Bernardus ſuper Cantic.homil. 75. *Quoniam pauci ſunt, qui non quærant, quæ ſua ſunt ex omnibus cauſis ſuis, ſc. Eccleſia. Diligunt n. munera, nec poſſunt pariter diligere Chriſtum, qui manus dederunt mammonæ. Vnde enim æſtimas talibus rerum affluentiam ſuperare? vt puta veſtium ſplendorem, menſarum plenitudinem, vaſorum argenteorum & aureorum congeriem, niſi de bonis ſponſa? Et inde eſt quod Eccleſia inops & nuda relinquitur: nec ſtudent ornare ſponſam ſed ſpoliare: non cuſtodire ſed perdere: non inſtituere ſed proſtituere: non quærunt paſcere gregẽ ſed mactare & deuorare, dicente Domino per Prophetam: Qui deuorant plebem meam ſicut eſcam panis.*

Ibid. 3. *Alemanni quum pars eſſent regni Francorum.*)Mendici apud Alemannos nulli vagantes. Anſegiſ.libr.4.c.52.& ſeq.& lib.1.c.80.112.118.126.

Ibid. 4. *In tenuioribus æquales partes, &c.*)L.priuilegia, C.de ſacroſan. Eccleſ.

Ibid. 5. *Caroli legem exſtare.*)apud Anſegiſum lib.1.cap.85.

Ibid. 6. *Manſos.*)Manſus, Kehlnhoff/ Manſus dicitur quantum quis cum vno pari boum laborare poteſt in anno: vt not. in c.1. Extr. *de cenſ.* & in vſib. Feudor. *Si de inueſtit. feud. fuer. controuerſ.* cap.1. §. penultim. Bartol. ad L. *ſi ita, ff. de auro & arg. leg.*

Ibid. 7. *Omnem fornicationem ſeuere coercerent.*)Anſegiſ.lib.1.cap.92. Vide in Conc. ſub Bonifacio anno DCCXLII.

Ibid. 8. *Et quod diuerſum ſcriptura, &c.*)Vide diſt.30.c.ſi quis nubtias, & diſt. 28. c. ſi quis, & diſt. 31.

Ibid. 9. *Quem morem pluſculis ſæculis receptum.*) Vide diſt.32.cap.de illo, & ſeq. Eum morem quum Nicolaus I. Romanus Pontifex ſuperſtitioſe religioſus, durius quam prædeceſſores ſui perſequeretur, & diris execrationibus Clericos matrimonio iunctos inſectaretur, S. Vlricus Epiſcopus Auguſtanus (qui ſub Heinrico I. & Ottone I. à quorum conſiliis erat, vixit) elegantem epiſtolam ad Pontificem de presbyterorum coniugio ſcripſit, qua illum ab eo furore magna grauitate reuocare conatus eſt, pie admonẽs ne noua tyrannide perditionis cauſa multarum animarum exiſteret. Cuius epiſtolæ Æneas Syluius quoq; meminit in ſua Germania. Sed quid pia illa admonitione profecerit apud deploratæ cæcitatis homines, poſteritas teſtatur.

Ibid. 10. *Hildebrandus Monachus Papa.*)Qui fuit A.D.1074.ad quem vſq; morem illũ duraſſe in Gallia atq; Germania Iacobus quoq; Faber Stapulenſis auctor eſt in ſuis commentariis. Et Lambertus Schafenburgenſis ſua hiſtoria commemorat, Epiſcopum Treuirenſem habuiſſe in matrimonio ſororem Regis Ruzenorum. Eum primus, quod ſciam, in Germania prorſus turbare tentauit Leo IX. R.P. Concilio Maguntino ſub Heinrico III. habito, cui centum & triginta Epiſcopi interfuerunt, ut narrat Albertus Kranrz in ſua Saxonia lib.4.cap.43. Hunc inſecutus poſtea Nicolaus ille II.

Sacerdotes quoq; Anglorum, qui ex Germanis Saxonibus oriundi, ſuas vxores vſq; ad tempus Edgari Regis, hoc eſt ad Annum à Chriſto nato 960. retinuiſſe ſcribit Polydorus Virgilius in vita eius libr. 6. Henricus etiã Huntingtonenſis libr.7.refert. Anno Domini 1101. ſub Henrico Rege eius nominis I. Anſelmum Archiepiſcopum Cantuarienſ. Londini habuiſſe Concilium, quo Clericis Anglis nuptias, quæ illis antea non erant prohibitę, Interdixit. Tum anno poſt 25. eiusq; Henrici Ioannes Cremenſis Cardinalis, Pontificis Roman. Legatus cum in Angliam veniſſet, Londini ſynodum Epiſcoporum coëgit, in qua cum de vxorib. Clericorum ſeueriſſime tractaret, inter cętera dixit, ſummum eſſe ſcelus, ſacerdotẽ à latere meretricis ad corpus Chriſti conficiendum ſurgere. Sed ipſe cum die proximo corpus CHRISTI in ſua miſſa confeciſſet, nocte quæ ſequebatur in adulterio depre-

deprehenſus eſt. Itaq; iuſto Dei iudicio graui eum ignominia re infecta Romam redire habuit neceſſe. Verum cū Papa nullus vellet acquieſcere, idem rex Henricus anno regni ſui 29. re tota ſibi ab Epiſcopis commiſſa, poſt grauem & diuturnam deliberationem, effecit vt clerus vxores à ſe pecunia, & ea non parua redimerent.

Repente tanta ſeditio, &c.) Otto Friſingenſ. lib. 6. cap. 34. Nauclerus generat. 36. Ibid. n.

PAG. 15. NVM. I.

Heinricho IV. Imperante.) Qui, miris hac de re per Germaniam excitatis motibus, Synodo Magonciæ conuocata, ab Epiſcopis Pontificis partes tuētibus perſuaſus, Clero omni matrimonio denuo interdixit.

Wunnefridus Legatus.) Anno Domini DCC. XLII. Ibid.

Ad caſtitatem ſeruandam cogere.) Vide Cyprianum ad Pompeium contra Epiſtolam Stephani, Ambroſ. li. 1. de Virginit. Ibid.

Iam aduerſum Apoſtolica doctrinæ.) Hunc ritum Apoſtolicum nuptiarum Græci retinuerunt, neq; vnquam adduci potuerunt vt mutarent, etiam quū Eccleſiæ aliæ ἀγαμίαν recepiſſent. Et Eraſmus in 1. ad Corinth. 7. ait: *Ætate Pauli cum inter innumeros Ethnicos perpauci eſſent Chriſtiani, fortaſſe commodius erat à matrimonio abſtinere: nunc mutatis rebus haud ſcio an magis expediat ſanctum connubium & immaculatum thorum ſanctè pureq; colere etiam ſacerdotes, ſi qui non continent, quanto horum tam ingens vbiq; numerus eſt, &c.* Ibid.

Monachorum diſciplinam.) Anſegiſ. libr. 1. cap. 69. libr. 2. cap. 8. libr. 4. cap. 45. Ibid.

Lectores.) Vide collat. vlt. auth. de ſanctiſſi. Epiſcop. Ibid.

Velare.) Antiquus eſt velandi ritus, quo de meminerint Concil. Carthaginenſ. III. cap. 4. Mileuitan. can. 26 Gelaſius Papa can. 14. & 15. Innocentius I. Epiſt. 2. ca. 12. Auguſtinus ſæpe. Quorum locorum me commodum Goldaſtus ille noſter monuit. Ibid. 7.

Tondere.) Auguſtini temporibus raſuram monialium nec dum fuiſſe vſurpatam liquet ex eius verbis in regula monialium, quæ eſt Epiſtol. 109. *Non ſit notabilis habitus veſter* (alloquitur moniales) *nec affectetis veſtibus placere, ſed moribus: nec ſint vobis tam tenera capitum tegmina, ne retiola ſubter appareant. Capillos ex nulla parte nudos habeatis nec foris vel ſpargat negligentia vel componat induſtria.* Ex quibus verbis etiam id liquet, monialium. Profeſſioni eo tempore nullas certas veſtes fuiſſe accommodatas. Id tamen paulò poſt vt fieret decreuit Concil. Carthaginenſe IIII. cap. 11. *Sanctimonialis virgo cum ad conſecrationem ſui Epiſcopo offertur, in talibus veſtibus applicetur, qualibus ſemper vſura eſt, profeſſioni & ſanctimoniæ aptis.* Vide ibidem cap. 104. vbi religioſum habitum à laicali diſtinguit. Et Auguſtin. contra Fauſtum lib 6. c. 9. *Inordinate viuere & diuerſi generis profeſſiones velle miſcere, vt vel ſanctimonialis habeat ornamenta nuptiarum, vel ea quæ ſe non continens nupſit, ſpeciem virginis gerat, omnimodo peccatum eſt.* Vides ne virginalem communem habitum monialibus fuiſſe non certum aliquem & ab vſitato diſcretum? Ibid.

Certamq; ad normam vitæ.) Anſegiſ. lib. 4. cap. 45. Cypriani tempore monialium votum continentiæ non perpetuum fuiſſe vel eius verbis liquet in lib. epiſt. 1. cap. 11. *Si ſeſe,* inquit, *ex fide Chriſto dicauerunt, pudicæ & caſtæ ſine fabula perſeuerent, & ita fortes & ſtabiles præmium virginitatis expectent: Si autem perſeuerare nolunt vel non poſſunt, melius eſt vt nubant quàm in ignem delicijs ſuis cadant.* Ibid.

Virginitatem velat de ſuo vouent.) Ambroſ. li. 1. de Virginitat. Neq; enim imperari poteſt virginitas ſed optari. Ibid. 10.

Ibid. 11. *Scelus eſſe ducant.*) Adeo quidem, vt qui virgini ſacræ ſe ſociauerit, inceſta fœdera ſacrilegaq; miſcere diceretur, & à ſacra communione detruderetur Anſegiſ. lib. 1. c. 100.

Ibid. 12. *D. Paulus.*) Ad Hebræ. 13. 1. ad Cor. 7. vbi Ambroſ.

PAG. 16. NVM. 1.

Ad vllum Eccleſiæ famulatum.) Prohibitum Abbatiſſis vel benedictiones dare vel virgines velare. Anſegiſ. lib. 1. c. 71.

PAG. 17. NVM. 1.

Etiam coactæ puellæ profitentur.) Ambroſius lib. 1. de Virgin. *Vbi neceſſitas imponitur caſtitati, auſteritas libidini datur: nec caſta eſt virgo, quæ metu cogitur.*

Ibid. 2. *Præſulum indulgentia.*) Quam indulgentiam cum reipſa defenſare non poſſent, fabulis id conati ſunt. Vnde ficta impia illa de Beatrice ſomnia, quæ multos annos in omni ſcortationis genere libidinem dum explet ſuam, vices eius in monaſterio S. Maria ſemper Virgo geſſiſſe non minus impudenter quàm impiè ab illis ſcribitur.

Ibid. 3. *Violatur non tam corporis actu quam animi conſenſu Virginitas.*) Proſper in libr. Epigrammat.

Virginitas carnis intacto corpore habetur,
Virginitas animæ eſt intemerata fides:
Quæ ſine corporei nil prodeſt cura pudoris
Sed mentis pietas auget vtrumq; bonum.

PAG. 19. NVM. 1.

Communi edicto permiſit.) Anſegiſ. lib. 1. cap. 81.

Ibid. 2. *Veterem diſciplinam monaſticam reuocare.*) vt ſcribit Sigebertus.

PAG. 20. NVM. 1.

Ne priore moriente lupus aliquis Principis.) Vide Ratpertum & Ekkehardum de Caſib. monaſt. S. Galli.

Ibid. 2. *Germanorum Regis Imperatores.*) Chunradus Rex maieſtatis reos iudicauit, qui negarent Imperatorem de Eccleſiaſticis cauſis legendisve Epiſcopis & ſurrogandis cognoſcere poſſe. Vide Ottonem Friſingenſ.

PAG. 21. NVM. 1.

In collegiis & monaſteriis quibusdam Germaniæ noſtræ.) Vide Ratpertum, Ekkehardum, Conradum de Fabariis, Herman. Contractum, & Walafridum.

PAG. 22. NVM. 1.

Criminalium cauſarum cognitio.) Anſegiſ. libr. 1. cap. 6.

Ibid. 2. *Quod ne Epiſcopi quidem.*) In legibus Caroli frequenter Epiſcopis iniungitur, vt bene viuendo & recte prædicando, populis ſibi commiſſis iter vitæ præbeant: Comitibus verò, vt iuſtitiam diligant & faciant. Vt hunc facile deprehendi poſſit, nihil minus cogitaſſe tum Epiſcopos, quàm de iure gladii in ſe transferendo, quod ab ipſorum officio longè diſcrepat. Vide lib. 12. c. 4. & 12. & paſſim, & Anſegiſ. lib. 4. c. 60.

Ibid. 3. *Certis de generibus cauſarum.*) Ciuilibus fere.

Ibid. 4. *Caroli & Ludouici legibus.*) Anſegiſ. lib. 4. cap. 79.

Ibid. 5. *Ad Comitem referebant Aduocati.*) Horum enim authoritas & Epiſcopis & Abbatibus patrocinabatur.

Ibid. 6. *Placita dicebantur.*) *Placitum* etiam Latina conſuetudine id propriè dicitur, quod de re in multorum conſilio quæſita & deliberata tandem inter ipſos conuenit. Vnde *placita Philoſophorum* apud Ciceronem & alios antiquos dicta ſunt. Hinc vulgatam formulam, qua Scribæ Regii etiamnum in legum & conſtitutionum clauſulis vtuntur, *Quoniam ita nobis placet*, ex illo vocabulo *placiti* deriuatam eſſe rectè exiſtimat Hotomannus I. C. proque ea poni

ſolere

ſolere. *Quia tale eſt noſtrum placitum.* lib. Francogal. cap. 11. & commentar. de verbis feudalib.

Vt & Abbates irent.] Monachis vero ad placita ire prohibitum erat. Vide *Ibid. 7.* Anſegiſ. lib. 1. c. 69. lib. 4. c. 69.

Ludouici Pii ſanctio.] apud Anſegiſ. lib. 4. c. 93. & 46. *Ibid. 8.*

Repeti non ſinebat.] Pœna 15. ſolid ſtatuta, ſi quis teſtibus conuictus furi et, *Ibid. 9.* vel 15. ictuum à ſcabinis accipiendorum qui cauſam prius iudicauerunt. Vide Anſegiſ. lib. 3. c. 31.

PAG. 23. NVM. 1.

Quæ ſi liberorum hominum fuiſſent.] Idem Anſegiſ. lib. 4. ca. 27.

In Chronicis Cœnobit.] Apud Raſpertum & Walafridum. *Ibid. 2.*

Receſſus.] *Receſſus* pro ſolitudine Ciceroni etiam dicitur lib. 12. ad Atticum: *Ibid. 3.* *Mihi receſſus & ſolitudo prouincia eſt.*

Nec multo erant presbyteris Parochianis celebriores Abbates.] Abbatis & Parochi. Par æſtimatio, ſicuti Monachi etiam & Diaconi. Anſegiſ. libr. 3. capit. 25. *Ibid. 4.*

V. Epiſcopi veteri more, &c.) Idem Anſegiſ. lib. 2. cap. 4. 8. & paſſim, auth. de *Ibid. 5.* ſanctiſſ. Epiſ. auth. de Monach. collat. 1. Adeo ſubiecta Epiſcoporum adminiſtrationi Monaſteria fuerunt vt ne condi quidem Principes antiqui monaſterium permitterent Epiſcopo non conſulto.

PAG. 24. NVM. 1.

Iiſdem etiam Concilia, &c.) Vide Conc. Monguntin. Præſide Bonifacio ann. 742. Gratian. cauſ. 16. q. 1. & 2.

Diuitias frugalitatem & pietatem, &c.) Immodicæ Eccleſiarum poſſeſſiones *Ibid. 2.* ad auaritiam & impietatem perducunt. auth. *Vt determinat. ſit numer. cler.* collat. 1.

PAG. 26. NVM. 1.

Nec me fugit eſſe quosdam qui ius illud Pontificium defendentes, &c. ad Ludouicum Pium, &c.) Immo quidam Conſtantino IV. Conſtantis filio, qui Anno Domini DCLXX. imperauit, affingunt. Ita enim Sabellicus Ennead. 8. lib. 6. *Conſtantinus*, inquit, *Multa bona animi in Benedicto II. Cernens ſtatuit, ut quem ante Clerus populusq. Romanus cum exercitu creaſſent Epiſcopum, is vere vicem Chriſti in terris gerere crederetur, nulla Imperatoris aut Exarchi approbatione exſpectata.*

PAG. 27. NVM. 1.

Ex eo enim tempore quo ſordidi quidam Epiſcopi.) Chryſoſtomus in homil. de Ioanne Baptiſta: *Neq. laſciuia dans ſeipſum perdidit, quam habebat, excellentiam. Quod enim non ſeruiebat laſciuiæ, monſtrat ſola ſolitudo & carcer. Si enim vellet mollibus veſtiri, non eremum inhabitaſſet ſed Regum palatia.* Et Hieronymus in Matt. cap. 11. ad illa verba, *Ecce qui mollibus induuntur in domibus Regum ſunt, &c. Ex hoc oſtenditur*, inquit, *rigidam vitam & auſteram prædicationem vitare debere aulas Regum & mollium hominum palatia declinare.*

Quod quidem & Germanici poſtea Imperatores.) Exemplo Conſtantini Magni *Ibid. 2.* qui ſemper ſecum Sacerdotes tanquam animæ cuſtodes habuit, vt teſtatur Euſeb. lib. 2. c. 12. & ſeq.

PAG. 29. NVM. 1.

Veteres Monachi ſæculum auerſati.) Proinde ex Monaſteriis veluti ex quodam Seminario legi & aſſumi conſueuerant ad munera Eccleſiaſtica, qui probatiſſimæ inter ipſos vitæ & eruditionis habebantur, vt docemur ab Auguſtino ad Aurelian. & ex c. nos autem, c. legi, 10. q. 1. & per totam illam quæſt. In qua promotione Abbatis, de vita & moribus teſtimonium perhibentis, con-

ſenſus requirebatur. Ad miniſterium autem Eccleſiæ vocati monaſticum inſtitutum officiumq; deſerere cogebantur, vt maiori & præſtantiori munere fungerentur, quia vtramq; ſimul obire & exequi poſſe non videbatur. Ideo & Clericus vitam monacham amplexus militiam ſuam, vt Gregorius ait amittebat. Monachus enim non Doctoris ſed plangẽtis habet officium: Clerici a. eſt docere & paſcere populum. Quam ob cauſam cum nulli in monaſteriis eſſent presbyteri aut Clerici, monachi tanquam cæteri ex populo qui *Laici* Græcè dicuntur, ad communem omnium ædem ſacram percipiendorum ſacramentorum cauſa ſe conferebant: interdum presbyterum accerſebant, qui ſacra celebraret, vt eſt traditum in c. non eſt, de regula. & à Panor. in c. dilectus. de Capel. Monach. Iuſtinian. nouel. 133. & d. cauſ. 16 q. 1. c. hinc etiam. Ac idcirco, vt dictum eſt, tam monachi quàm eorum antiſtites Eccleſiæ presbyteri erant ſubiecti. Verum vt hac moleſtia liberarẽtur monachi, ne ad communem Eccleſiam accedere aut presbyterum accerſere cogerentur, cœperunt poſtea ex his aliqui in ſuis monaſteriis presbyteri ordinari, qui tamen, veluti quandam Eccleſiam inter ſe conſtituerent, in cœtu tantum ſuo ſacramenta adminiſtrarent. Inde factum vt idem presbyteri, i. e. paſtoris atq; Doctoris, & monachi officio fungeretur, d. c. 16. q. 1. c. peruenit, c. interdicimus. Tripert. hiſt. li. 8. Et iubebat lex Caroli M. vt monachus ſi ad clericatum perueniſſet, propoſitum monachicæ profeſſionis non amitteret, apud Anſegiſ. libr. 1. c. 27. Antea quidem & Gregorius Epiſcopũ in monaſterio liturgiam celebrari prohibentem acriter increpauit: idemq; Bonifacius feciſſe legitur. Poſtremò cùm ad luctum & quæſtum degeneraret religio, & auaritiæ furore vetus illa cum monaſtica tum Eccleſiaſtica diſciplina & abſtinẽtia quotidie deterius haberet, & ipſa ẽt in vrbe in Epiſcopos eligerentur qui monachi fuiſſent, conceſſum illis eſt, vt vel in monaſteriis poſiti è laicis Clerici fierent, & reliquos ſimul ordines titulo tenus, h. e. ſine cura paſtorali, hac ſola cauſa reciperent, ne quid eis ad meritoria illa pro viuis & mortuis ſacrificia peragenda deeſſet. Poſt illa omnia & hoc indultum eſt eis, vt inter ſeſe, Abbatis tamen arbitrio, presbyteros conſtituerent, qui Eccleſiarum duntaxat illarum Parochi dicerentur, quarum bonam redituum partem incorporationis prætextu ſua in monaſteria contraxiſſent, atq; inde vicarios mitterent fere ſæculares (vt ipſi vocant) ſacrificos, qui curæ animarum præeſſent. Qua re quantum ſatinę monaſteriis paulo antiquioribus ſit allatum, res ipſa facilè indicat. Ad recentiora verò quod attinet, non deſinunt queri & lugere omnium Eccleſiarum egeni, quod ocioſorum quorundam & paupertatis titulo ſeſe venditantium hominum mendicitare omnis eis alimoniæ præripiatur occaſio, qui fortes tamen & validi neſcio, quæ opera & ſacrificia venum exponere & licitari malunt, quàm manuum labore victum parare.

Ibid. 2. *Sed corpus etiam præſcripto aliquo laboris genere* &c.] Labore manuum monachi victum quærebant, vt iam dictum. Qua de cauſa à Græcis χειρονάκται vocati ſunt: Item ἀσκηταί. Et item monaſteria *aſcetria & aſceticum opus*. Et exſtat tit. in Nouell. Iuſtinian. *De Aſcete*, item in Codic. *aſcetriorum* fit mentio. Vide Baſilium in *quæſt. compendio explicatis*, quæſt. 284. & in *Moralib.* ſumma 48. capit. 7. Et Auguſtinus in Pſal. 99. ſcribit: *Sic & in illa vita communi fratrum quæ eſt in monaſterio, magni viri ſancti quotidie in hymnis, in orationibus, in laudibus Dei: inde viuunt, cum lectione illis res eſt. Laborant manibus ſuis, inde ſe tranſigunt, non auarè aliquid petunt. Quicquid eis infertur à piis fratribus, cum ſufficientia & cum charitate vtuntur. Nemo ſibi vſurpat aliquid, quod alter non habeat. Omnes ſe diligunt, omnes inuicem ſe ſuſtinent, &c.*

Qui ma-

Qui manuum labore victum quærunt.] Quod adeò verum eſt, vt celebretur in Eccleſiaſtica hiſtoria cuiuſdam monachi apophtegma; *Monachus qui non operatur, latroni par iudicandus eſt*, Tripert. lib. 8 c. 1. Quapropter & Iuſtinianus Imperator; *Duabus*, inquit, *potiſſimùm in rebus operam & diligentiam reponere oportet Monachos, vt aut ſacris vacent Scripturis, aut quas manuarias vocare ſolent artes decentes meditentur exerceantq́. Siquidem mens inerti ocio dedita haudquaquam ſane quicquam bonorum pepererit. Nouell. 133. c. vlt.* Et Pelagius Pontifex de monachorum officio diſſerens hæc tria ipſis attribuit, *quietem, orationem, & laborem manuum*, 16. q. 1. c. ſi cupis, & c. de præſentium. ibid. 3.

Ne monaſteriorum & Eccleſiarum bona diuiderentur.] Vide Concil. Mogunt. præſide Bonifacio, anno 742. & adde Anſegiſ. lib. 1. c. 72. ibid. 4.

PAG. 30. NVM. 1.

Mundum hoc, illud immundum cogitat.] 1. ad Cor. 8. 10. ad Roman. c. 14. & 15. Matth. c. 7. Col. 2. c. 17. 1. Tim. 4.

Vini vſus.] Vini vſum interdici voluit Eccleſiaſticis hominibus Iacobus Magni in Sopholog. lib. 7. c. 2. ibid. 2.

Meminit Auguſtinus.] Lib. 2. de Manich. motib. c. 13. & lib. 30. contra Fauſt. Tertullianus conflictationes ani[illegible]æ vocat ieiunia, *ſeros & aridos æſtus*, &c. quę noſtri *angarias*, Paulus ἀφειδίας ad Coloſ. 2. Käſtigung/deß Leibs abbruch. ibid. 3.

Quæ veteres voce paululum intenta recitabant.] Vide Auguſtinum lib. 10. confeſſ. c. 33. & lib. 9. c. 1. ibid. 4.

PAG. 31. NVM. 1.

De nigro autem tunica.] Ambroſius part. 3. ſerm. 94. de Auguſtino; *Nouum Chriſtianum nouis veſtimentis cuculla nigra induimus, cingulo ex corio nos ipſi præcinximus, quod Simplicianus noſter ingenti lætitia donauit.* In Martyrolog. Rom. III. Non. Maij; *Mediolani conuerſio S. Auguſtini Epiſcopi à S. Ambroſio Mediolanenſium Præſule baptizati & monaſtico nigroq́ habitu induti.*

Sed & barbam alere.] Anicetus Papa Primus conſtituiſſe dicitur, ne clericus co[illegible]m & barbam nutriat, teſte Martyrolog. Rom. & Maurolyco Meſta[illegible]ſi Abbate, xv. Kal. Maij. Ideò autem clericos & monachos raſos fuiſſe cenſemus, quod cuiuſcunque apparatus & ſplendoris ſe contemptores profiterentur. Comam enim nutrire ij ſolebant, qui elegantiæ, ornatus & lautitiæ ſtudioſiores eſſent. Hinc curioſitatem & delicias veterum Romanorum in coma & capillis inſectatus eſt Seneca his verbis; *Quid illos ocioſos vocas, quibus apud tonſorem multa hora tranſmittuntur, dum decerpitur ſi quid proxima nocte ſuccreuit, dum de ſingulis capillis in conſilium itur, dum aut diſiecta coma reſtituitur aut deficiens hinc atq; illinc in frontem compellitur. Quomodo iraſcuntur ſi tonſor paulo negligentior fuit, tanquam virum tonderet? Quomodo excandeſcunt, ſi quid ex iuba ſua deciſum eſt? ſi quid extra ordinem iacuit, niſi omnia ſua in annulos ſuos reciderunt? Quis eſt iſtorum, qui non malit Rempublicam ſuam turbari quam comam? qui non ſollicitior ſit de capitis ſui decore quam de ſalute? qui non comptior eſſe malit quam honeſtior? hos tu ocioſos vocas inter pectinem ſpeculumq́ occupatos*, &c. de Breuit. vitæ, c. 12. Apud Lacedæmones ſanè, vt legitur apud Plutarchum, ingenui tantùm comam alebant. Hinc illud Ariſtophanis in Auibus, cuius meminerunt parœmiographi; δοῦλος ὢν κόμαν ἔχεις, id eſt, *ſeruus cum ſis comam habes.* Idem quoque apud Francos in vſu fuiſſe ex lege Caroli Magni coniicio, quæ exſtat apud Anſegiſ. lib. 1. c. 137. in qua de conuerſione liberi hominis agitur, qui in monaſterio comam depoſuerit. Comam ergo deponere ſanctioris cuiuſdam deditionis argumentum fuit, vt auctor eſt P. Æmilius in Carolo M. Et huic ſententiæ ſuffragantur ea, quæ ſcripſit Auguſtinus in lib. de operib. Monach. ibid. 2.

cap.31.in fine, & in lib. Retractat. & Polydorus Virgilius de inuentio. rer. lib. 4.c.8. Quidam exemplo Nazaræorum Moſaicæ legis inductam tuſuram vel tonſuram monachorum & clericorum putant, de quorum inſtituto mentio fit in lib. Numer. cap.6. & apud Ioſeph. lib.4. Antiquitat. Nazaræi autem dicebantur, vt quidam eruditi interpretantur, quos inter Origines in d. cap.6. qui vt liberius vacarent legi, diſcendæ & expendendæ benignitati Dei, aliorũ commercio ſe abdicabant ad tempus & Domino ſe totos dedebant: vel qui cum profuſiùs vino & reliquis corporis deliciis vſi fuiſſent, poſteà ſeueriotis vitæ generi ſe mancipabant, vt corpus affligerent. Gregorius Nazianzen. monachos Nazaræos vocat quaſi ſegregatos & coronatos, & Baſilium Nazarenum, orat. funebr. in laudes Baſilij. Aliis à ſacerdotibus Ægyptiis id ortum aſſerunt, quorum meminit Herodotus in Euterpe. Diuus autem Paulus in epiſtol. 1. ad Corinth. 11. indecorum ait viros comatos eſſe, idque naturam ipſam nos docere ſcribit: vnde ſumptum eſt c. prohibete, diſtin. 23. Quæ admonitio huius Clericorum inſtituti forte cauſa fuit. D. verò Hieronymus, quod & in Decretis Canonicis ſcriptum legitur c. duo ſunt, 12. q. 1. raſuram, quam *coronam capitis* vocant, ab inſtitutione Eccleſiæ Romanæ eſſe, & raſum caput diuitiarum omnium derelictionem & temporalium depoſitionem ſignificare dicit: ad capillos, qui remanent, aliqua ſacerdotibus eſſe retinenda ad ſuſtentationem. Quæ Gloſſæ interpretatio eſt, qua, vt Polydorus Virgilius inquit, *bene multi ſacerdotes gaudent, ritusq́; ſeruandi cauſa late verticem radunt; ſed ex magis opibus, quas habent, nihil impertire, nihil deponere, nihil relinquere volunt.* Hodie profectò nulla alia magis cauſa tonderi videntur clerici, quàm vt cognitioni ſæcularis, quem vocant, iudicis eximantur, vel vt Eccleſiaſticum aliquod beneficium poſſint emere, quoniam habent beſtiæ characterem. Tonſuræ autem olim, vt id quoque obiter notemus ex Rabano lib. 1. de inſtit. cler. in clericis admodum latæ erant, nec multo plus ſupererat crinium, quàm in monachis deraſis ſuperſit, cum hodie aliquot tantùm capilli ſphæræ inſtar in vertice tondeantur. Illud quoque hic admonendum duximus, apud Francos promiſſam barbam intonſumque capillum. Regiæ nobilitatis inſigne habitum fuiſſe, quod *capillitij regij ius* vocabant, vt qui Reges à populo creati aut Regiò genere prognati eſſent, comam alerent, eamq́; à fronte diſcriminatam vnguentisq́; delibutam decus atque inſigne regium regiæq́; ſtirpis haberent, teſte Amonio lib. 1. c. 4. & lib. 3. cap. 61. & Agath. de bello Gotthor. lib. 1. & Hotomanno in Francogall. cap. 4. Quod iis quandoque abſcindebatur, quibus vel regnum abrogaretur vel adipiſcendi regni ſpes adimeretur. Et exſtat memorabilis hiſtoria de Regina matre Crotildę, quæ duobus filiis caput abſcindi, quàm comam maluit, apud Gregor. Turonenſ. lib. 3. c. 18. lib. 6. c. 24. & c. 44. Cui rei cauſam dicit L. Salica in tit. 38. de homicid. paruulor. Tonſuram quoque pœnæ genus, idque graue & ignominioſum fuiſſe hiſce perſonis, ex conſtitutionibus Caroli Magni, & aliis quibuſdam Principum Romanorum, quæ apud Harmenopulum exſtant, facile deprehenditur. Detonſi enim per iudicem in monaſteria detrudebantur, qui vel mentis inopia vel animi libidine facinus aliquod deſignaſſent, aut indigni eſſent iudicati qui publicæ rerum adminiſtrationi præeſſent. Sic enim intruſi perinde atque in exilium relegati, aut in inſulam deportati habebantur, &c.

Ibid. 3. *Criminoſorum latibula haud rarò monaſteria.*] Lege Iuſtiniani in monaſteria intrudi iubebantur Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Lectores & Clerici, qui vel luderent ipſi vel ludentibus communicarent, vel publicis ludis ſpectaculisve intereſſent, authent. *de ſanctiſſim. Epiſcop.* capit. decimo, & cap.

& cap. *ſi epiſcopus*, diſtinctio. quinquageſima. Fuit ergo & his carcer monaſterium.

Pipinus Caroli Magni filius.) Eginhart. in vita Caroli Magni. *Ibid.4.*

Chunradi Imperatoris hoc nomine primi.) Quod refert Ekkehardus de caſibus monaſterij. *Ibid.5.*

Vt vilia etiam & abiecta ordine quodam gererentur.) Anſegiſ. lib. 4. c. 45. *Ibid.6.*

PAG. 32. NVM. I.

Abbatum ſuprema & dignitas & poteſtas eſſet.) Ideo vocabantur *Archimandritæ*, quaſi ductores agminis. Iuſtinian. auth. de monach. collat. 1. Sidon. Apollinar. lib. epiſt. 8. Iuuenal. ſatyr. 3. Martialis lib. 5. ad Paulum.

Et monachis qui ordinariis functionibus præerant.) Adeò vt ne librum quidem ſine eorum conſenſu & auctoritate monaſterio auſi fuerint exportare. Retulit mihi familiaris ille meus Goldaſtus, vidiſſe ſe in Bibliotheca monaſterij Hailsbrunnenſis, quod non longe abeſt Onolsbachio in Burggrauiatu Norinbergenſi, vetuſtiſſimum librum ex orthodoxorum Patrum ſententiis collectum, in quo primus eius monaſterij Abbas monachis ſuis fidem pro libro his verbis dederit; *Hunc librum de licentia fratrum mecum ſumpſi in iter Bauaricum, &c.* *Ibid.2.*

Perinde atque in veteri militia.) Exod. c. 18. *Ibid.3.*

Ceu translatis diligentiæ vigilantiaq. nominibus.) Qua de re Auguſtini verba ſunt in lib. de moribus Eccleſ. cap. 31. quæ adducit Bullingerus, de Errorib. fol. 55. *Ibid.4.*

Vt nouem hominibus decimus præſit.) *Decanus* caput contubernij. Vide Fl. Vegerium & Modeſtum. *Ibid.5.*

Qui vel villis vel humilioribus Eccleſiis.) Anſegiſ. lib. 1. c. 110. lib. 4. c. 45. *Ibid.6.*

Vicarij & Locumtenentes.) Zu:ſprobſt vnd Statthalter. *Ibid.7.*

Damiſtas.) Vel *Arabarchas.* *Ibid.8.*

PAG. 33 NVM. I.

Ad operam quamcunque honeſtam & ſua profeſſione dignam.) Neque enim abhorrebant ab hominum congreſſu, nec ita ocio dediti erant more pſeudomonachorum noſtri temporis, vt nihil in commune referrent, & ſe homines eſſe, hoc eſt, ad ſocietatem hominum iuuandam natos, non recordarentur. Reperti quidem ſunt, quorum ſuperſtitio nemini ſano probari queat. Qualis ille monachus, quem Theodoretus refert ſexaginta annis neque locutum cum vllo neque à quoquam conſpectum fuiſſe. Hieronymus quoque in vita Pauli Simplicis Eremitæ, & alij de aliis. Sed rariora tamen fuiſſe hæc prodigia compertum eſt.

Laicis presbyteris.) Leyenprieſter. Hi *Parabolani* olim dicti, ideo fortaſſis quod rem periculo plenam tractarent. Vide in L. *placet*, & in L. *parabolani*, C. *de epiſcop. & cleric.* *Ibid.2.*

Laica collegia multis olim monaſteriis coniuncta fuiſſe.) Quorum fratres *Lolharti* dicti, qui alij ſunt à *Laicis*, vt docuit Bebelius in Triumpho Veneris. *Ibid.3.*

Vt ſemel ingreſſis egredi iterum.) Anſegiſ. lib. 1. c. 26. & c. 69. lib. 4. c. 45. *Ibid.4.*

Pœna erat banni.) Apud eundem d. l. 1. c. 95. *Ibid.5.*

Quadraginta denariis ſupputatũ æſtimarunt.) Nec abſimilis erat æſtimatione aurei ſolidi, quem *Rhenenſem* vulgo vocamus. *Ibid.5.*

PAG. 34. NVM. I.

Xenodochia viderentur.) Xenodochia fuiſſe appellata docet Auguſt. tract. 97. in Ioan. vbi ait; *In Antiochia primũ poſt aſcenſionẽ Domini appellati ſunt diſcipuli Chriſtiani, ſicut legitur in Actibus Apoſtolorum, & monaſteria & xenochia poſtea ſunt* appel-

Digitized by Google

appellata nouis nominibus: res tamen ipſa & ante nomina ſua erant, & religionis veritate firmantur. quæ etiam contra improbos defenduntur.

Ibid.1. *Quæ hoſpitalia appellabant.*] Anſegiſ. lib.1.c.70.& lib.2.c.29.

Ibid.2. *Miſſi Dominici.*] Miſſi ſimiles fuere illis, quos Græci εἰρηνάρχας dixere, qui pacis publicæ curam geſſere, contentionibus paſſim diſcordiisq; ſedatis.

Ibid.3. *Vel à Canonum.*] In libris Anſegiſi paſſim, lib.1.c.106.lib:2.c.12.& 26.lib.4. cap.34.

Ibid.4. *Regia diplomata.*) apud eundem d.lib.4.c.28.

PAG.35.NVM.1.

Tempore Ottonis Primi.] Vide apud Hirsfeldenſem:

Ibid.2. *Perinde vt apud Romanos Proconſules.*] Vide Ciceronem, lib.1.epiſt.ad Q Fratrem, & ad Atticum, lib.8.

Ibid.3. *Duces rei maxime militari.*] De quibus in legibus Baioar.

Ibid.4. *Comites autem & eis inferiores Centenarij.*] Vide ſupra de Comitibus, & Anſegiſ.lib.2.c.6.

Ibid.5. *Miſſi ipſi quater in anno.*] Anſegiſ.lib.2.c.28.& lib.4.c.80.

Ibid.6. *Actione hinc data conceſſaq., &c.*] Idem lib.4.c.21.& 44.

PAG.36.NVM.1.

Lexq; illa Pipino regnante lata.] In concilio ſub Carolomanno, præſide Bonifacio, anno Domini DCC.XLII.

Ibid.2. *Nullus homicida, nullus adulter.*] Seneca in Declamat. ſcribit apud Romanos nullum obtinere potuiſſe ſacerdotium, qui homicidium vel fornicationem commiſiſſet. Vnde Iacobus Magni probus auctor, lib.7, Sopholog.cap.1.exclamat; *Aut igitur apud gentiles ſacerdotes digniores erant, aut tempore moderno ſacerdotium pauci merentur.*

Ibid.3. *Fœdiſſimum autem habebatur ſi Præſides.*] Vide Anſegiſ.lib.2.c.4.

Ibid.4. *Nullum vnquam labefactata pietatis.*] *Turpe eſt Doctori quum culpa redarguit ipſum*, vt eſt apud Dionyſium Catonem,

Ibid.5. *Veſtales ſuas ſtuprum paſſas.*) Vide apud Seruium, lib.2. Æneid.

Ibid.6. *Apoſtolus reſpondens.*) Matth.cap.7.

PAG.37.NVM.1.

Apoſtolus clamet.) 1.ad Corinth.1.

Ibid.2. *Secundas nuptias adeo eleuat.*) Tertullianus cum Catharis & Montaniſtis in quibusvis fidelibus ſecundas nuptias damnat. Hieronymus verò infenſiſſimus quoties libuit nuptiarum hoſtis in clerico præcipuè damnauit. Vide Bezam in lib. de Polygamia.

PAG.38.NVM.1.

Faceſſant igitur pugna & lucta illorum, &c.) Lege libros Gerſonis de Pollutionibus, & fugæ.

Ibid.2. *Mulctantur fere ſexcentis ſol. qui immunitatem, &c.*) Anſegiſ. lib.1.c.134. & lib.2.cap.26.

Ibid.3. *Et in lege Alemannorum.*) Et in lege Baioariorum, c.1.tit.7.

PAG.39.NVM.1.

Multis in locis capitale erat.) Vide in capitulis Caroli Magni, quæ ad leges Longobardorum addita ſunt.

Ibid.2. *Qui Epiſcopum occidiſſet.*) Apud Baioarios ſi Epiſcopus interficeretur, fiebat tunica plumbea ad ſtaturam occiſi, & quod penſaret auro, tantum dare cogebatur qui occidiſſet. Si aurum non habebat, aliam pecuniam, vel res alias, donec totum debitum compenſatum fuiſſet. Si verò non habebat quod daret, ſeipſum cum vxore & liberis Eccleſiæ in ſeruitutem dedebat, quouſq; ſe redimere poſſet. Vide legem Baioar. in c.1.tit.10.

Licebat

Licebat autem comitis in vincula repoſcere.] Anſegiſ. lib. 3. cap. 26. 18. q. 4. c. 26. *Ibid. 3.*
& ſequentibus.

Hodie immunitatem vocant libertatem illam aſylia.] Iuſta certè aſylorum authoritas eá quondam fuit, vt iniuria affectis & potentiorum formidine oppreſſis & inſidias timentibus magis quàm ſceleratis hominibus ſeruiret, idq; vel Plutarchus in Theſei vita teſtatur, & Thucydides libro ſecundo. Tacitus etiam libro 3. fatentur, quibus expreſſum conuenit ius ciuile, in authent. de mandat. princip. & Cod. in titulo, de his qui ad Eccleſ. confug. Moyſes quidem ſacer ille Dux ex tribus, quas condiderat, vrbibus aſylum conſtituiſſe legitur, quod illis profugio foret, qui delicta non voluntariè commiſiſſent: & extant huius rei paſſim teſtimonia in libris ſacris, vt Exodi 21. Numer. 35. Deuteron. 19. Ioſuæ 20. 1. Regum 1. 2. 3. Romulus verò ad exemplum Cadmi Thebani, vt quàm ocyſſimè vrbs ciuibus repleretur, locum conſtituit, ad quem quiſquis quamlibet ſceleſtus confugiens ab omni pœna tutus eſſet, vt memoriæ prodiderunt Plutarchus in Romul. Liuius libro primo, Dionyſius Halicarnaſſ. libro ſecundo. Inde factum puto vt vbique fere gentium templa tantâ dignatione habita fuerint, vt qui ſupplices in ea confugiſſent, cuiusvis criminis impunitaté conſequerentur, nec inde educi poſſent. Qua de Couarruuias libro ſecundo, Reſolut. cap. 22. Tacitus libro 3. Polyd. Vergil. libro 3. cap. 12. Coraſius libro 5. Miſcell. cap. 23. Quarum inſtitutum Pontifices poſteà Romani, increbreſcente ſuperſtitione, ſecuti ſceleratos quosvis quantumque grauia ſcelera commiſiſſent, Eccleſiarum immunitate gaudere voluerunt, cap. inter alia, de immunitat. Eccleſ. Dicitur autem *aſylum* à priuatiua particula α & verbo συλάω, ſiue συλῶ, quod eſt rapio, quia nefas ſit quemquam ex aſylo rapi. Hinc *aſylia* ius illud libertatis & veniæ, quod quis apud Eccleſiam vel aram conſequitur: & *aſyli*, homines ſacroſancti, quos attingere ſine piaculo vel prehẽdere nõ licet. Vidẽdus Budæus in L. *quis ſit fugitiuus, §. apud Labeonem. ff. de ædil. edict.*

Vt ne in vrbibus quidem poſiti quicquam ferant ciuilium exactionum.] 12. quæſt. 2. *Ibid 5.*
cap. nulli liceat, cap. clericis, de immunit. Eccleſ. in VI. c. quanquam, de cenſib. cap. non minus, c. aduerſus, de immunit. eccleſ. Iure tamen diuino & humano muneribus legitimis & ordinariis obnoxiæ ſunt Eccleſiæ: Stata enim tributa & vectigalia, quæ *canonem* vocamus, cum Reipublicæ nerui ſint, nemo detrectare poteſt. Ideoque Chriſtus tributum Cæſari pendi non ſolùm præcepit, ſed ipſe etiam illud cum ſuis Apoſtolis exſoluit, vt legitur Matth. c decimoſeptimo. Ab iis verò, quæ extra ordinem Principum arbitrio indicuntur, immunes ſunt, niſi graue aliquod periculum & neceſſitas immineat Reipublicæ. Quo caſu ratio poſtulat, vt eius etiam oneris partem homines Eccleſiaſtici ferant. Inter ordinarias autem præſtationes illam quoque collationem, quæ belli cauſa indici ſolebat, relatam olim fuiſſe tam ex iure Ciuili (lèg. placet. l. iubemus. l. neminem. Cod. de ſacroſanct. Eccleſ. l. nullus. Cod. de Decurion. leg. 2. Cod. de Indict. 11. quæſtio. 1. cap. magni, & 23. quæſtio. 8. cap. tributum. Duaren. libro quinto, de Eccleſ. cap. decimo.) quàm Caroli Magni capitularibus conuincitur: eoque iure Reges Franciæ etiamnum vtuntur. Optimo igitur iure monachis & clericis noſtris tam præfractè & ſine omni exceptione ius illud immunitatis prætendentibus obiici poteſt, quod Diocletianus Imperat. neſcio cui Philoſopho vocationem numerum poſcenti reſpondit; *Profeſſio & deſiderium tuum inter ſe diſcrepant. Nam cum Philoſophum te eſſe proponas, vinceris auaritia & rapacitate*, L. profeſſio. C. de muner. patrimon.

Anti-

Ibid.c. *Antiquorum Regum beneficientia.*) Vide Duarenum, libro quinto, de Eccleſ. cap.10.

PAG.40. NVM.1.

Antiqui nummi cernuntur.) Quorum ego aliquot habeo argenteos puros putos: ſed quorum Regum aut Imperatorum fuerint nequeo diſcernere: quia nulla habent adiecta nomina propria. Ipſorum autem Epiſcoporum & Abbatum ne ex loco quidem licet cognoſcere: quia omnes ſunt vniformes, quorum apud Goldaſtum noſtrum nónullos admodum elegantes vidimus.

PAG.41. NVM.1.

Quos vulgo denarios.) Alamannis, Pfenning/ vicinis Gallis adhuc Denier.

Ibid.2. *Apud eundem Gregorium.*) Lib.9.c.1.Dialogor.

PAG.42. NVM.1.

Mitra bicorni & pedo inſignes.) Cuiuſmodi nuper repertus in vinea quadam noſtri Goldaſti, ab altera tamen parte vacuus, formâ pari eâdemq; cum anguſto neq; amplitudine maior. Vt planè mihi perſuadeam omnes eius ponderis atq; formæ nummos olim anguſtos vocatos.

AD LIBRVM SECVNDVM.

PAG.46. NVM.1.

Ad vulgaris linguæ vſum ampliorem excogitata.) Adeò vt eam etiam idem Carolus certis regulis & canonibus conceptam Prouincialibus (id eſt, Romanis) vt opinor, tradere tentauerit. Nam Germanicæ linguæ Grammaticam conſcripſiſſe, teſtis eſt Einhardus, & alij. Quid ſi etiam barbaris & inconcinnis concionatoribus, qui ad populum dicentes verba Latina ita torquebant in Germanicum vſum, vt nihil minus quam Germaniam ſaperent, & à nemine ferè intelligerentur. Nec mirum illo tam barbaro & imperito ſæculo, quo Germanicus ſermo nondum ſcribi cœptus, aut certè pauciſſimis conſuetus erat, non potuiſſe peregrina verba ac phraſes in linguam Latinã conuertere, quum ſuperiori ſæculo nondum reperti eſſent, qui illud præſtare ſ[illegible]uiſſent, adeò vt in concionatores, quos *barbaros, inconcinnos, ineptos, in[illegible] prauatores Latinæ & Germanicæ linguæ* appellat, libellum ediderit Iacob. Wimphelingus abuſuum ſui temporis nõ ineptus æſtimator. In quo inter alia; *Sic etenim dicunt illi illepidi concionatores; Dixit Ieſus, ibat, ambulabat, ſanabat, docebat, reſpõdebat*, Der HERR was ſprechen/ er was gohn/ er was wandeln/ er was geſundt machen/ er was lehren/ was antworten/ *ſicque de innumerabilibus: vbi ſimplex verbum Germanicum ſufficeret*, Der HERR ſprach / er gieng / er wandelt/ er macht geſundt/ er lehret/ er antwortet. *Ille enim modus eſt Germanicus, præſertim in Heluetia, id eſt, Alſatia, & in Germania Vltrarhenana. quarum partes ſunt Ortonauia & Briſgauia*, &c. Cuius loci & ſententiæ ſimul me commonuit Goldaſtus. An & Othfrydus monachus Wiſſenburgenſis Rabani Mauri diſcipulus ignaris linguæ ſacerdotibus Grammaticam ſuam Germanicam præſcriptam eſſe voluit? quoniam, vt Rabanus auctor eſt, ſuo tempore in ſacris & cantu omnia ad plebis fructum & intellectum valuiſſe, hoc eſt (ſicuti ego interpretor) Germanicâ linguâ celebrata fuiſſe.

PAG.47. NVM.1.

Extat apud nos Sangalli Pſalterion à Notkero Monacho &c.) Eſt nunc penes me in mea Bibliotheca, quod vulgare & publicum in vſum dare recepit noſter Goldaſtus cum ampliſſima priſcorum verborum expoſitione. Quod hîc meminiſſe volui, vt ab aliis etiam amicis & rerum patriarum ſtudioſis auris eius velleretur in datæ fidei memoriam.

Orationem Dominicam.] Retulit eam omnium primus à Vadiano acceptam Iohannes Stumpfius in Chronic. ſicuti pleraque omnia eius ſcriptoris, quæ de Turgouia & Podamico lacu leguntur, non ſunt, ſed noſtri Vadiani, velut ex eius commentariis à nobis aliquando cum Deo edendis Sole meridiano clarius fiet. A Stumpfio deſcripſit Geſnerus in Mythridate, ab hoc Nathan Chytræus in Notis ad Galateum Caſæ. *Ibid.*

O nebias aliquot Germanicè ſcriptas ante annos plus minus trecentos.] Exſtat & apud Baronem de Hohenſaxium in arce Forſteckia venerandum antiquitatis monumentum, & quod verè aureum rerum Germanicarum theſaurum continet, abhinc annos C C C C L. & amplius ſcriptum ab Imperatore Henrico, Cuonrado rege Iuniore, aliiſque Imperij Principibus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, &c. in certamine, vt Goldaſtus arbitratur, Muſico: qui mos ab Aulis noſtris deſueuit. Exſtant & alia apud Goldaſtum noſtrum, vt Henrici de Grauenberg Equitis Sueui, qui ante trecentos minimum annos vixiſſe mihi videtur. Nam librarius teſtatur ſe librum exſcripſiſſe de veteri codice abſoluiſſeque, anno Domini milleſimo trecenteſimo ſexageſimoquinto, in die Palmarum. Habet & idem Goldaſtus Gavvani hiſtoriam, ſeu potius fabulam circa idem tempus ab incerto ſcriptam. Habet & Chriſtophori ab Helmſdorff compendium Bibliorum non infra illa tempora ſcriptum. Habemus & nos Strikere cuiuſdam librum de geſtis Caroli Magni, & Rolandi in Hiſpania, & item Anonymi cuiuſdam Paraphraſin Poëticam ſupra illud æuum ſcriptam. Vtinam eſſent complures viri docti, qui eiuſmodi ſcripta diligentius, quàm hactenus factum, rimarentur. Non enim dubito fore, quin breui res Germaniæ noſtræ longe illuſtriores clarioreſq; habituri eſſemus. *Ibid. 2.* *Io. Rudolpho ab Ems, teſte ibid. andre & Flaccio Illyrico.*

PAG. 48. NVM. 1.

Sed minus tamen longæuum noſtro.] Monaſterium *Augiæ Maioris*, ſiue *Diuitis*, quod appellant, fundatum eſt auſpiciis Caroli Martelli, anno Domini ſeptingenteſimo vigeſimoquarto, *ſexto anno regni Caroli, Landfrido duce Alemannorum, & Pertholdo comite Durgauenſi*, quorum cura ea ipſa fundatio perfecta ſit. Fundauit autem in gratiam *Pirminii Epiſcopi*, qui monachis aliquot comitatus, Italia derelicta, zelo peregrinationis in Germaniam egreſſus eſt: à Carolo miro fauore excepti, & in eam inſulam, quæ tunc *Sindleſovva* vocabatur, deſtinati. Donauit monaſterium ex bonis fiſcalibus circumiacentium locorum pagorumque, in primis autem regia villa *Erfmuotingen*. Fundatum autem eſt *in honorem Mariæ virginis, & Apoſtolorum Petri & Pauli*, iuxta regulam ſancti Benedicti. Loca illa iam tum vinetis culta fuerunt. Voluit enim Carolus vt vinum, quod Euchariſtiæ conſecrandæ & Eccleſiæ erogandæ requireretur, ex Erfrutingen daretur. Hæc ex diplomate fundationis, cuius teſtes fuerunt ipſe *Carolus* Martellus, *Carolomannus filius*, *Pipinus filius*, *Hupert Maiordomus*, *Kaldrammus Archicancellarius*. Signum Caroli.

PAG. 49. NVM. I.

Poſt quem Lotharius.] Vel *Clotharius*, vt alij eum nominant. Rationem ſuperius attuli ex Goldaſti noſtri opinione.

Ibid. 2. *Dagobertus Francorum Auſtraſiorum rex.*] *Dagobertum* hunc libri quidā Chronici falsò *Theodbertum* nominant, qui Hilperti ex concubina filius quum patre mortuo regnum occupaſſet, repente eſt à Theodorico, ſecundo Hilperti legitimo filio, auia Brunihilde inſtigante, apud Coloniam Agrippinam oppreſſus. Neque alius poſt eum Theodbertus, ſed Dagobertus ille Lotharij filius, Auſtraſiis præfuit.

PAG. 51. NVM. I.

Arborem Felicem.] Propter agri fertilitatem nimium pomiferi, & omnium rerum abundantia gaudentis: tum etiam ob loci ipſius amœnitatem lacuſque cum præterfluente Rheno amœnitatem. Sic *Arabia Felix* cognominata, quod frugibus, fœtibus, palmite, odorumque ſuauitate prædiues eſſet. Sic & *Augia Diues*, à quibuſdam etiam *Felix* dicta.

Ibid. 2. *Paucas domunculas & ædem arctiſſimam*, &c.) Extant Chartæ nomine Gotefridi anno Ducatus eius vigeſimo ſcriptæ, annis plus minus XIII. ante Abbatem Othmarum: in quibus apparet, Gallum in ædicula ſeorſim extructa conditum fuiſſe, & prope ipſam, Eccleſiam fuiſſe, cum iure Parochiæ, quæ forte illa eſt, quæ hodie ſancti Petri dicitur. Nam paſtorem tunc temporis fuiſſe, ea Charta teſtatur. Item monachum aliquem velut pro Abbate habitum, ſicut eo tempore Scaftarium, cuius Charta meminit. Hæc Goldaſtus.

PAG. 53. NVM. I.

Quas mihi caſu quodam videre contigit.) Quod ita accidit. Quum anno Domini milleſimo quingenteſimo trigeſimoprimo, ciuitas noſtra locum Monaſterij, qui muris ambitur & includitur, à Confœderatis ſuis Tigurinis & Glaronis certa pecuniæ ſumma comparauiſſent, tum ciues primo ineuntis anni menſe Palatium, quod vocant, irrumpere illudque primò deſpoliare cœperunt, vix lectorum ſupellectile ſaluata & aliò tranſportata ab Hieronymo Schovvingero Goſſouenſi patruo meo magno, Monaſterij tum à IIII. Pagis Præfecto. Cumque omnium omnis ætatis hominum concurſus fieret, omnesque anguli atque arcæ perſcrutarentur, repertæ fuerunt in quadam ciſta Chartæ membraneæ amplius 600. breues illæ quidem ſed peruetuſtæ, in quibus continebantur omnis generis donationes, legata, reditus, cenſus, &c. à Nobilibus & plebeiis, temporibus Ludovvici, Caroli, aliorumque Regum Franciæ, Monaſterio datæ atque traditæ. Has Chartas quum pueri per vrbem geſtarent, præcepit Senatus, vt in Curiam perferrent, ibique cuſtodirentur. Quas tandem Vadianus, Conſul creatus, ad ſe recepit, & aliquot in hoc ſecundo libro inſeruit. Pars earum ad me, aliquot etiam neſcio quo caſu ad Goldaſtum noſtrum peruenit.

Ibid. 2. *Primùm vici, deinde oppida muris cincta*, &c.) Præter commemorata eſt etiam vno à nobis miliario oppidum ſatis elegans atque amœnum Epiſcopi Cella, quod primò Monaſterium fuit à Salomone Conſtantienſi Epiſcopo fundatum, poſteà abiecto habitu monachico Collegium factum, tandem ſuccreſcentibus ædificiis muro cinctum. Idem cum Lucerna accidit.

PAG.

PAG.54. NVM.I.

Regiam habuerũt apud Thuregum Carolus,&c.] Tiguri locus fuit inſignis cum arce & palatio,quo frequentiſſimè vſi ſunt Francorum reges. Habuit eadem arx ſacellum nobile,quod vna cum arce poſt mortem Friderici Secundi funditus euerſum eſt. Locus arcis hodieque eminens eſt cum arbuſto amœniſſimo, & lingua Germanica, **auff dem Hof** vocatur. Durauit idem palatium, anno Domini 1153. Exſtant enim litteræ Wernheri comitis de Baden, quæ Friderico Secundo regnante in eodem palatio Imperiali datæ ſunt.

PAG.55. NVM.I.

Iuſiurandum etiam in iudicio præſtabatur, &c.] Plures etiam ſimul iurarunt, eo more qui traditur in fine legis Ripuariæ. Cùm aliqui illis, qui per iuramentum coram Miſſis (i.legatis) dixiſſent, obgannirent, teſtes ſparis ſuis apprehenſis deuotabant, ſe hoc quod dixiſſent, coram Regibus & Principibus dicturos & affirmaturos vſque ad ſanguinis effuſionem.

PAG.56. NVM.I.

Super fluuiolum Stainaha.] Sic barbari monachi dixerunt, quam qui elegantiores haberi ſtudebant, *Petroſam* nominarunt, vt Ratpertus & Ekkehardus.

PAG 57. NVM.I.

Gallonem.] Hinc *Sanctigallunum* in vetuſtiſſimis tribus chartis legitur; ſicut à Reginone *Reginunum*, quod *Regium* hodie dicitur.

Vnde & militiam ingredi & ſtipendia merere.] Militarunt monachi etiam ſub Francis. interdum nonnihil militia exempti, præter eam quam Imperator iniiſſet. Hinc veterum Abbatum militandi officium, quod more magis Gentis quàm iure vllo receptum & inſtitutum eſt. Abbas Augiæ cogebatur militare, vt & S. Galli: Epiſcopus euocabat Abbates, ſi quando Cæſar expeditionem parans, illos adeſſe mandaſſet. Ibid. in

PAG.59. NVM.I.

Vicus de Waſſerburgenſis.] Waſſerburg, celebris vicus tempore Caroli Imperatoris, in quo Gozbertus Abbas curtes aliquas donatas monaſterio habuit, ſicut aliis in locis multis. Abbates habuerunt *Curtes*, id eſt, **Kelnhöf/** ſiue **Kennthöf/** in aliquot villis, vt Goſſovv, Heriſovv, Romanshorn, &c. ad quas multi cenſus redditusq; dabantur ad monaſterium perferendi.

PAG.60. NVM.I.

Frequenter autem maſculis.) Hinc *feuda maſculina*, **Mannolehen.**

PAG.61. NVM.I.

Tanto aſſeuerationis ſtudio, vt videri queat dubitatum de ea re fuiſſe.) Nec iniuria. Nam quum anno 1529. Senatus decreto, cui etiam ipſe Vadianus interfuit, præſentibus confœderatorum legatis, nempe Tiguro Diethelmo Rœſtio cõſule, & Iacobo Wertmullero Quæſtore, & Glaronâ Cunrado Schindlero & Fridolino Klinio, loculus S. Galli adaperiretur, nihil in eo repertum fuit, præter imagunculas ligneas, linteamina vetuſtate putrida, caluariam, & ingentem quendam dentem. Nec alias reliquias in Othmari loculo repertas ipſe Vadianus oculatus μάρτυς in ſchedis ſuis teſtatum reliquit. Vterque autem loculus erat admirandi pretio & artificio operis, ex auro, argento & cupro inaurato vnionibus & margaritis pretioſiſſimis ornato, ex ebore anaglyphico, &c. Has Galli & Othomari reliquias maioribus noſtris

NN 2 impu-

impudentiſſimi illi hypocritę adorandas oſtentarunt, his tot diuitias atq; innumeros fundos concumularunt. Erat pręter hos loculos & ingens quędam crucifixi imago, quæ in Litaniis & orationum indictionib. olim circumferebatur. In ea itidem nihil repertum, præter veteres quoſdam nummos Santgallenſes: ipſa autem crux ex ligno tiliaco fabricata, ſimulacrum autem crucifixi pice & bitumine fattum. Quam rem magnæ fuiſſe circumſtantibus admirationi, memoriæ reliquit idem Vadianus: quoniã monachi ſuperſtitioſæ plebi neſcio quas pretioſas reliquias in ea cruce aſſeruari pro concione ſemper perſuaſerint. Erat conſuetudo maioribus noſtris tempore litaniarum & ſolemnium feſtiuitatum panes & alia edulia cruci admouere, perſuaſi ex eius tactu benedici atq; ſanctificari. Ita miſeris modis maiores noſtri à ſeductorib. iſtis ſeducti fuerunt.

PAG.62. NVM.I.

Vulgo Morſſwilen.] Mörſchwil / olim ſub Salomone Epiſcopo vocabitur *Mortnesunilare*, vt & in hac charta, & *Iſanbrechtsunil*.

Ibid. 2. *Libra & pondo Latinis ſcriptoribus.*] Vſurpaſſe etiam *Libra* nomen Germanos, nota hæc lb, qua pondo hodieq; ſignificatur, demonſtrare videtur.

PAG.64. NVM.I.

Alij inde vectum Campodunum.] Otho Friſingenſis, lib. 6.

PAG.68. NVM.I.

Annum regni eius XXXV, indicet.] Duas chartas vidi, quæ habent annum XLVII. regni, ſub Grimaldo Abbate.

PAG.69. *

Lotharius iunior ab Hadriano Pontifice excommunicatus.] Otho Friſingenſis, lib. 6. c. 3. & Vrſpergenſis.

Ibid. 2. *Craſſi ex fratre nepos licet illegitimus.*] Alij legitimũ Carolomanni filium fuiſſe contendunt.

PAG.70. NVM.I.

Eo honore reliquo ſexennio functus eſt.] Rerum geſtarum gloria inſignis. Vide Sigebertum.

Ibid. 2. *Cui Lotharij regnum tradidit.*] Et præterea Ludouicum, qui Patri in imperio ſucceſſit.

PAG.71. NVM.I.

Tractum aliquem terreſtrem Gouu vocant.] *Marcas* autem vocarunt, quæ nunc territoria, vulgo Geginen appellant. Hinc Zukuriederomarc, Goſſvverolmarko, &c. In chartis tempore Pipini, Caroli & Ludouici, & poſterorũ [illegible] ptis, vt quidem exemplis docet noſter Goldaſtus.

Ibid. 2. *Quos mallos & placida vocant.*] *Malli*, Landgericht / quorum nomina adhuc durant. Landtgericht im Turgow / By Rauenſpurg / By Ranckwyl / comitum de Monrfort, & aliis locis Alemanniæ plurib. Dixi ſ. ex ſentẽtia noſtri Goldaſti.

PAG.73. NVM.I.

Dabantur à Principe aduocati.) Sine quorum manu Abbates nihil auſi ratificare, tradere, vel cambire. Si Aduocatus abeſſet, conſentiebat Vicarius. Poſteriores Principes ſibi vindicauere nonnunquã aduocatias Monaſteriorũ & Collegiorum, quum Pontificum auaritia graſſari in Germanorum Eccleſias cœpiſſet, circiter annum milleſimum ducenteſimum. Sic Ruodolphus rex, qui comes erat ab Habſpurg, Aduocatum ſe monaſterij Tigurini fecit.

Ibid. 2. *Deinde & curia Magiſter.*) Nota, in monaſteriis Hofmeiſter Ampt / eſſe plane nouum ac recens officium.

PAG.75. NVM.I.

Vlrichus Zaſius:) in L. *ſi non ſortem. ff. de condict. indebit.*

PAG.88. NVM.I.

Ahadorf ad Aham amnem.) *Ahadorf* tempore Caroli, celebris vicus & Eccleſia tituli S. Alexandri Martyris. Fuiſſe videtur iuris monaſterij Sanctimonialium, vt ex aliis vetuſtis litteris coniicimus.

Atq;

Atque hæc αὐτοσχεδιάζοντες & quaſi aliud agentes, quæ inter legendum memoria ſuggeſſit, annotare primum in margine, & poſt, quia non indigna amicis videbantur, quæ à Chriſtianis & æquis lectoribus cognoſcerentur, tumultuaria colligere opera, & in hunc libellum conjicere placuit, quem tamen accurare per forenſes non licuit occupationes. Finem faciemus, ubi prius ea appoſuerimus, quæ in aliis ſchedis quibuſdam Vadiani manu exaratis deprehendimus. Noluimus enim te fraudare ullo tanto viri κειμηλίῳ, quod quidem ad inſtitutum faciat operis præſentis. Sic autem habent ſchedæ.

Francorum & Longobardorum temporibus, quoniam occupatis jam provinciis Romanis longe lateque præeſſe cœpiſſent, cantandi in ſacris ritus admiſſus immodicè atque auctus eſt: idque Principum & Nobilium cura & ſtudio. Semper enim cantandi ſeſe ſtudio Germani oblectarunt, & Monachi, qui in Principum gratiam emerendam ſemper ſtudioſiſſimi fuere, nulla parte magis gratificari Principibus ſunt conati. Inde cantus pluſquam barbarus & clamoſus admiſſus. *Cantus.*

Denarium unum in argento probato aut ferramentis, aut veſtibus novis, &c. His modis cenſum præſtabant ſub Gozberto. *Cenſus.*

Sub Werdone pœna violatæ donationis, &c. *A ſacroſanctis altaribus excommunicetur*, anno Caroli XVI.

Tempore Salomonis *Romanisborn* ad monaſterium S. Galli attinuit. Sub eodem Milo quidam cenſum de *Sumbri* ad monaſterium ordinavit, pro animæ ſuæ ſalute. Salomonis Advocatus fuit *Puoto*.

Sub Grimaldo factæ donationes ad monaſterium, quo nutrirentur juvenes quoad ad provectiorem ætatem pervenerint. Adalhart. de Ingen. cum ſuis advocatiis, Eginonis & Marthrati.

Thiota Abbas, qui & *Thieto*, ſed in antiquis Tabulis *Thioto*. Eo tempore Comites ſub ſe *Tribunos* habuere, ut habet vetus Tabula, *Bernhardum Comitem Wittonem Tribunum*, &c. ſub tempore Thietonis.

Gozberti advocatus fuit *Adalrammus*, anno XII. Ludovici Imperatoris.

Tempore Ludovici tres ſorores in Altſteten; diviſerunt hæreditatem: quarum una Regi partem ſuam, altera monaſterio S. Galli, tertia ſanguineis dedit, &c.

Bernhardus Abbas, *Witto* advocatus anno primo Arnulphi Imperatoris.

Engilberti Abbatis advocatus fuit Hugebertus, anno regni Henrici XI. Item Hartmuoti Abbatis Wolfpertus advocatus, anno XI. Caroli Imp.

Sub Berwigo Abbate, fuit Ludovicus Alemanniæ, *in Teutſchlandt*: & Ludovicus alter Imp. in Francia, ſub quibus Geroltus Comes in Turgovia.

Sigmarsſwang olim dictum, quod hodie *Zuberwang*, tempore Grimaldi Abbatis, *& Eutoldesſpurg*, quod nunc *Lutisburg*.

Egino Epiſcopus, etiam *Eregino* dicitur, tempore Caroli Rector Cœnobii S. Galli. Aliquæ litteræ teſtantur, Eginonem Epiſcopum præfuiſſe monaſterio ſub Werdone vel cum Werdone Abbate.

Villa *Pappinheim*, teſtibus antiquiſſimis litteris, fuit in Pago Turgaugienſi, nempe tempore regis Caroli anno II.

Ante Salomonem & ſub eo *Bibliothecarius* fuit in noſtro monaſterio, hoc eſt, præfectus Bibliothecæ, & qui libris ſcribendis & apparandis operam navaret. Qualis ſub Salomone fuit Walrammus monachus. Erant autem Bibliothecarii fere ſcribendi probè periti.

Lacus Bodamicus ante nativitatem Chriſti, & multo etiam poſt tempore dictus fuit *Cronaius* lacus (*Crönaſee*) unde *Cronansborn*, quod poſtea *Romansborn*, nunc *Romisborn*. Latini eum *Acronium* appellarunt, ut Pompon.

 Inter

Inter officiales perſonas monaſterii noſtri fuit *Æditum*, non contemptus nec poſtremi ordinis; quippe qui etiam Tabulas Donationum ſignaret, & in teſtem citaretur.

Sub Beruwigo Abbate ſcribitur in litteris Donationum, *Hludouuicus Imperator, & Hludouuicus junior rex Alamannorum*: tempore Geroldi Comitis Durgaviæ: quo tempore Puato advocatus clauſtri fuit, Iſanbert Decanus.

Sub Ulrico (puto) Primo littera Donationis ſic habet in fine; *Notavi regis Ottonis adhuc pueruli annum V. Cuonrado duce, Handolto, Comite, &c.* Eo tempore Heriſow ad monaſterium pertinuit.

Anno Domini DCCCCLXXI. fuit annus X. imperii domini Ottonis, duce Burkardo comite Eberhardo. Fuit ſub Abbate Burchardo.

Tempore Ludowici regis *Herinſew* Parrochia fuit ſub Salomone Abbate, longe antiquior Eccleſia Abtzellana. In antiquis litteris Carolus Magnus, poſtea Imperator Auguſtus factus, inſcribitur ita; *Regnante domino Carolo Rege Francorum & Longobardorum, ſeu Patricio Romanorum.*

Sub Abbate Grimaldo aliquæ litteræ ſic ſubſcriptæ ſunt; *Anno XXXVI. regni Hludouvici regis, ſub Ruadberto vicario Carolo filij regis.* Hic Carolus fuit Judithæ filius ex Cæſare Ludewico.

Tempore Othmari *Carolomannus Maiordomus* in litteris aliquibus Donationum ſubſcribitur, Fuit frater Pipini. Habuit & Carolus fratrem Carolomannum. Item ea ætas habuit in monaſterio *Lectorem*, qui ſe hoc titulo ſæpe ſubſcribit ſub multis Abbatibus.

Sub Gozberto Abbate ſubſcribitur in aliquibus litteris; *Regnante Domino Hludouuico Imperatore noſtro, anno XVIII. Carolo verò anno III. ſub Erchanbaldo comite in Turgavia.* Carolus fuit filius Judithæ, vocatuſque fuit Junior, & habuit partem diviſi imperii.

Scalch veteribus Francis ſervus dicebatur. Inde in antiquis litteris *Scalcho*, invenitur etiam Latinis pro ſervo, & velut proprio nomine ſervi. Salomon attigit imperium Conradi, ſub quo ſervi *Schalch* dicti.

Grimaldus Abbas Hartmuotum ſubſtituiſſe videtur vivus & valens. Nam ita litteræ quædam ſub Grimaldo datæ ſonant: *Signum Grimaldi Abbatis & ſucceſſoris Hartmuoti Abbatis, qui hanc chartam prius neglectam cum manu Advocati ſui Helidberti eidem Thietpoldo conſignavit.*

Servos diu habuerunt Monachi & Abbates, inter quos & concambia cum comitibus & liberis hominibus fecerunt: & *latentes* appellarunt bonis eorum ad monaſterium ordinatis.

Clauſtrum noſtrum in antiquis litteris etiam Caroli tempore ſcribitur, *ſitum in Durgawe in pago Arbonenſi, & Ducatu Alamanniæ.*

Stambeim ſub Pipino celebris vicus. Et aliquæ litteræ ſubſcribuntur in hunc modum; *Regnante Ludouuico Rege in Orientali Francia.*

Cadaloh comes Perchtoldi filius Monaſterio noſtro multa prædia villæ *Wange* & partem ſuam baſilicæ ibidem conſtructæ, anno XXXIII. Caroli regis Francorum.

Agaunum vetus eſt, & fundatum a Sigiſmundo rege Burgundiæ, Sigrichi regis patre anno Domini 510. præter propter. Vocatur hodie *S. Mauritij in Valleſia, zu S. Moritzen in Wallis.*

Wighardus & Ruopertus fratres. Duces militum Alemanniæ, ſive Sueviæ ſub Ludovico Pio, diviſa hæreditate paterna, Principis conſenſu, duas Eccleſias fundarunt: alteram in *caſtro Turicino* juxta fluvium *Lindemacum* Ruopertus Dux; alteram ad *Lucernam* & fluvium *Ruſam*. Wighardus, in honore ſancti Mauritii, & ſociorum ejus, & ſancti Leodegarii Martyris, & omnium

Sanctorum, inſtituto Monaſterio, & ſe Abbate facto quot potuit Monachos eo convocavit, Alluvico quodam docto & ſcripturarum perito homine ordinato, qui Evangelii prædicatione multos illius Regionis homines religionis amore inflammavit. Eundem poſtea ſucceſſorem ſuum conſtituit, & rectorem cœnobii fecit, anno Domini 693. Hic fuit *Ludovicus Pulcher* cognominatus, quem Galli Clodoveum vocant, qui & *Alemannos* ſubjugavit, quorum juſta pars erat, qui hodie a veteri loci genere *Helvetij* dicuntur. Vide Contractum in ſuis Chronicis.

Caroli ætate *Lindemagus* amnis, qui Tigurum ſecat, dictus eſt, ut patet etiam in litteris Dotationis Caroli Magni, quæ Tiguri viſuntur.

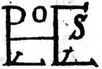
Carolus *Eccleſiam Tigurinam Canonicorum* non fundavit, ſed auxit redditibus, quos paſſim ceu ſtipem quandam nobilitas conjecerat, quo animas criminibus alligatas redimerent. Ea enim cauſa motos fuiſſe Carolus ipſe ſuo diplomate teſtatur. Vocat autem *dotales donationes* reditus illos, quos de ſuo nobiles contulerunt ad victum & alimoniam canonicorum, quia tum ſub uno lecto & unis in ædibus, quas *Monaſterium* vocabant, habitavere, uno piſtore & promo communi condoque utentes. Ea re & *Fratres* vocabantur, quanquam nulla Monachiſmi regula tenerentur.

A Ruoperti fundatione uſque ad dotationem Caroli anni interierunt. 307.

Canonici Eccleſiarum Cathedralium aut Collegiorum Monaſticorum *Parochias*, hoc eſt, agro ſuo qui *Diœceſis* vocatur, poſitos homines ſua providentia curabant, & famulatu competenti populo ſeu Eccleſiæ deſerviebant, paſtorali vigilantia magno labore adhibita. Demum creſcentibus divitiis, & ocio, ut fit, adlubeſcente, ceſſatum eſt, ad luxum videlicet & ambitionem converſis animis: & pauci delecti ſeorſim qui plebi præeſſent, *Plebanique* vocati ſunt.

Cantores ſero multis in Eccleſiis inſtituti, & canendi morem minus quam pronunciandi veteres illæ ædes tenuere.

Monaſterium Tigurinum Sanctimonialium conditum & fundatum eſt a Lhudewico ſeniore (nam Calvi filius vocatus eſt Junior) Caroli Craſſi patre, qui *Curtim* ſuam urbis Tigurinæ, ut ipſe in litteris fundationis vocat, cum integro jure & omnibus ad ſe pertinentibus redditibus eo contribuit. Pagum etiam *Uroniæ*, qui hodie *Uri*, dicitur, quem & *Pagellum* vocat, cum mancipiis & jure omni præfatum Monaſterium contribuit. Ludowicus ejus primam Abbatiſſam filiam Hildegardam conſtituit, & præfata omnia conceſſit, ſicut litteris fundationis clare continetur: Pollicitus tuitionem & immunitatis defenſionem, &c. *Mundiburdium*. Datæ ſunt litteræ, *Anno XX. Regni Orientalis Franciæ, in Regenſpurg*. Signum Lhudewici,

Idem anno regni ejus XXVI. *Chanam* curtim, quæ in pago Thuregicaſi eſt, Monialibus Tigurinis donavit.

Idem Ludovicus anno regni ejus XXXII. Orientalis Franciæ, eandem immunitatem confirmavit ad preces Hemmæ conjugis ſuæ, quæ filiam Bertham Hildegarda defuncta eidem Monaſterio præfecit.

Poſt hunc & Carolus Craſſus filius omnia a patre conceſſa confirmavit, donationibus & immunitate confirmatis, anno 883. in oppido Ulma. Pagum Zurichgaugenſem vocat, ubi conſtructum ſit Monaſterium.

Idem Ludevicus Senior Caroli Craſſi pater, Sacellum S. Petri in villa Zurich eximiis reditibus donatam in beneficium Beroldo Presbytero, qui Hildegardæ filiæ fideli miniſterio ſervierat, conceſſit. Huic ſacello capellas duas Vallis Uroniæ conjunxit, in locis nominatis *Burgela & Sylina*, cum mancipiis, decimis, terris, cultis & incultis, donavit ea conditione, ut eo mortuo res prædictæ ad prius memorati Monaſterii uſum & poſſeſſionem reverterentur. Facta eſt hæc donatio Anno regni Ludewici XXV. in Orientali Francia.

Juriſdictio vel Caroli ætate conceſſa eſt Monaſteriis. Quod ſatis ex Diplomate fundationis Augiæ deprehenditur. De *Imperio* vel *mero* vel *mixto*, nulla prorſus in ullis antiquis litteris, quas quidem ego viderim, mentio.

Henricho IV. Imperante ita primum irrepſit ſimonia, emendis Abbatiis & Monaſteriis Epiſcopatibuſque ut in aula Principis omnia venum proſtarent. Author mali fuit Rupertus Abbas Bambergenſis, qui mercatus erat Abbatiam Fuldenſem 100. Marcis auri ab imperatore, a quo præterea quicquid voluit pecunia impetravit, teſtante Lamberto in Chron.

Francia Theutonica Lamberto dicitur, quæ antea *Orientalis* dicta eſt, quum Germanici adhæc Reges Franci in occaſu imperarent. Quibus extinctis Provinciales illi ſucceſſerunt, qui lingua utuntur Latina corrupta aut Provinciali.

Clodoveus, primus Chriſtianus Rex inter Francos, Alemannos vicit, Carolus Pipini filius rebellantes compeſcuit.

Ducatus Sueviæ valde antiquus eſt, & ut ex actis Francorum conjicitur, eo tempore conſtitutus in *Alemannia*, quæ & *Suevia* dicta eſt, quum a Rege Ludovico devicti, & regno Franciæ additi, ac velut in Provinciæ formam redacti ſunt, quod circiter annum Domini 500. accidit. Hic Ludovicus ſocer fuit Theoderici Regis Gotthorum. Regnum autem invaſit vel recepit patre Childerico mortuo, anno Domini 483. Ex Volaterrano.

Tanta fuit authoritas Cæſarum in Epiſcopis numerandis & eligendis etiam ſub Hainrichis, qui poſt mille annos poſt natum Chriſtum imperarunt, ut Hermannus Contractus in collectaneis ſuis Chronic. Cunradum quendam Colonienſ. præpoſitum Treverenſem a Cæſare nominatum, ſed a Clero tamen & populo rejectum nihilominus tamen ſeſe intrudentem, ac propterea interfectum, martyrio coronatum eſſe ſcribat: cum jure tamen divino rite electus non ſit, niſi qui & cleri & populi conſenſu fuerit admiſſus. Et Francorum etiam ætate legendi Epiſcopi authoritas penes Eccleſiam, inveſtiendi autem penes Cæſarem extiterit. Quod Contractus ignoravit. Vide Platinam in Damaſo II. fol. 68. & in Leone IX.

Monaſteria primum ab exteris, deinde a ſe ipſis ob inteſtinas diſſenſiones & rixas, quas ambitio & amor habendi excitarant, afflicta ſunt: Semper tamen ex donis & eleemoſinis recreata, demum & corporationibus ditata.

Tempore Henrici II. Gregorius V. inveſtituras Imperatoribus extorquere conatus eſt. Vide Vincentium lib. 26. ſpecul. hiſt. vide Urſpergenſem.

Henricus II. Primus omnium per electorum Principum ſuffragia Imperium ſuſcepit. Vide Palmerium pag. 131. & Platinam in Gregor. V.

Inveſtituræ jus non ſolum jure divino commune eſſe debet Principib. & Magiſtratibus Chriſtianis, hac cauſa quod & ipſis honor & ſubjectio debetur exemplo Chriſti & omnium Apoſtolorum, ſed etiam ea cauſa quod in majore parte omnium donationum Eccleſiaſticarum jus habet patronatus,

quia

quia ipſorum opibus omnes & ſubditorum donis fundatæ & in temporaria prouiſione donatæ ſunt. Id quod à primo Conſtantino ad vſq; Iuſtinianum, qui res Eccleſiarum totius Imperii Romani curauit, vſq; ad noſtra tempora clarius notiusq; eſt, quàm vt multis neceſſe ſit exponere.

Galli adhuc retinent ius inueſtituræ Epiſcoporum & Abbatum ex Lege Pragmaticæ ſanctionis. Quam rem impiam eſſe Volaterranus in Carolo VI. ſcribit: Sed pia vt ſit Romanus Pontifex fecit, poſtquam ei omnia venalia facta ſunt.

Tributum Anglicum quidam Adulpho Regi tribuunt, qui Lothario Ludouici Pii filio imperante regnauit, ut Antoninus ex vetuſtioribus Chronicis tit. *16*. libri hiſtorial. §. 1. annotauit.

Iudirha Ludouici Pii coniunx, Caroli Calui mater, Turonis in Monaſterio S. Martini ſepulta eſt.

Pugna iuxta Altiſiodorum facta eſt VII. Calend. Iulii, feria VII. Hora diei quaſi ſecunda in villa Fontis, quæ diſtat ab Altiſiodoro 8. miliaribus Franciscis.

Theodericus Oſtrogotthorum Rex mortuus eſt Rauennæ anno Chriſti CCCCLXIII. authore Blondo lib. 3 Decad. 1.

Gotthi ex Italia penitus pulſi, anno Domini DLXIV. authore eodem libr. 4. Decad. *4*.

Albuinus Langbartorum Rex ſedem Regni Italici Veronam fecit. Nocuerunt templis & Sacris Langobardi, quia nondum Chriſtum imbiberant.

FINIS.

IOAN.

Digitized by Google

IOANNIS COMANDRI EPISTOLÆ

AD IOACHIMVM VADIANVM COS.

DE ANTIQVITATIBVS CVRIÆ IN RETIA PRIMA.

GRATIAM & pacem à Domino Ieſu Chriſto. Literas humanitatis tuæ accepi, vir eximie, ac in primo verſu exhortatis me officii iamdudum impoſiti, vt ex annalibus, ſi qui forent, ſciſcitarer exordia & fundationes Cathedralis Eccleſiæ ac Monaſterii Diuo Lucio ſacri. Ego quidem diligenter ſciſcitatus ſum apud Diuum Lucium per omnes fratres eius conuentus: at hucuſq; nihil reperi. Ante menſem miſerant ad me ingentem Codicem membranis deſcriptum, antiquum, in quo præter hiſtoriam Diui Lucii, quomodo à Beato Timotheo quondam ad Chriſti fidem conuerſus dicitur, penitus nihil reperi. His verò diebus ego ipſe Monaſterium ingreſſus perluſtrare cupiens annales eorum. At illi ſuarum rerum adeò ignari vt nihil ſuprà, non norunt tempora primordiorum neq; nomina fundatorum. Demum ſic reſpondebant, Monaſterium illud Præmonſtratenſis Ordinis nūc, quondam ordinis Diui Benedicti fuiſſe. Hoc quoq; certū, eſſe Monaſterium ſuum ante annos plurimos flamma penitus conſumptum, & poſt quadraginta annos rurſus pari clade interiiſſe: ob quam cauſam ſuarum antiquitatum nihil reliqui reperiri poſſe. De Cathedrali Eccleſia nihil quoq; certi adhuc adeptus ſum. Cuſtos eius Eccleſiæ promiſit me in archiuum introducturum, vt ego ipſe libros eorum vertam ac à puluere diſcutiam, ſi quid reperire poſſim. Hoc quidem, quantocius potuero, faciam. Ego quidem, Doctiſſime Vadiane, hoc ſuſpicor, hominibus illis ſuatum fundationum baſes & exordia adeo lubrica & fabuloſa videri, vt potius celare libeat quàm prodere in lucem. Nihilominus operam dabo continuò & pro virili, vt aliquid nanciſcar tuo operi dignum vt inſeratur.

Quo Muſſius diuerterit, prius ad te ſcripſiſſe puto. Dicuntur varia de eo. Certum eſt quod ad palacium quoddam parum munitum admiſſus eſt paucis viris, ac perpaucis munitionibus, etiam tormenta ſua in quodam loco dimittere coactus eſt, & quæ ad tormenta pertinent, vt puta puluerem & lapides, in aliis locis, vt quando videre libeat concedatur, ſed coniungere non permittitur.

De monaſterio Diui Lucii Iacobus Salandronius noſter piæ memoriæ ita dicebat, virum quendam nobilem de Vndervvegen ex Scanfit valle quondā aquis Blaſuræ ſuffocatum nec illic ſepultum & pro Diuo Lucio venerari, & à ſuis monaſterium illud initia ſumpſiſſe. An fabula ſit nec ne, ignoto. Vale. Ex Retorum curia, 26. Iulii, 1532.

ALIA.

ALIA.

Gratiam & pacem à Deo Patre noſtro & Domino Ieſu Chriſto. Imperaſti
mihi iamdudum, vir ſpectatiſſime, vt diligẽter inquirerem primordia & fun-
dationes templorum Kathedralis & Diui Lucii. Ego quidem quàm ſanctè
ſuro, quod diligentiſſimè inquirendo indagandoq; nihil perſcrutari poſ-
ſum. Monachi diui Lucii prorſus ignari ſunt ſuarum rerum: Deniq; perlu-
ſtraui ego ipſe eorum Bibliothecam: at nihil reperi præterquam hæc Barba-
ra verba in quodam magno Codice Homeliarum: *Anno Domini milleſimo
CCC. XXX. Anno combuſſum eſt eccleſia ſancti Lucii Regis & Confeſſoris in die
ſancti Lucæ Euangeliſtæ.* Poſtea ſequitur de Eccleſia quando conſecrata ſit, &
de reliquiis altaribus incluſis. De Eccleſia Kathedrali exactè quæſiui apud
Magiſtrum Lucium Iter eius Eccleſiæ Canonicum & cuſtodem, etiam apud
M. Gaudentium de la porta (aliàs Byæſch) Canonicũ: qui pariter reſponde-
bant, ſcilicet ſeſe monumenta non pauca habere ſuarum antiquitatum in
depoſito recluſa, ſed eis non eſſe locum aut tempus perlegendi, niſi aliqua
neceſſitas vrgeret. Idem reſponſum dederunt etiam Ægidio Scudo, qui ea-
dem rogauit quæ ego, vt ſuis Chronicis inſereret. Nihil itaq; aliud nunc re-
ſpondere poſſum. Dabo tamen operam in poſterum, ſi quid per me aut aliũ
quempiam inueſtigare queam.

Cæſarem aiunt Mantuam veniſſe ante aliquot dies, illic forſitan hyber-
naturum.

Quidam ſacrificus Parochus in ditione Clauenenſi nuper ſpeciem Dei-
paræ Virginis ementitus cuidam puellæ apparuit, ac multa nugamenta ædi-
dit. Qui tamen deprehenſus capite truncatus vitam finiuit. Huius hiſtoriæ
tota ſeries deſcripta à Iudice ipſo mihi dabitur: poſtea humanitati tuæ mit-
tam. Nam nebulo ille conatus eſt Euangelio Chriſti obeſſe ſceleſtiſſima hac
fallacia. Vale vir egregie. Ex Curia Rhetica, 17. Nouemb. Anno Chriſti 1532.

ALIA.

Gratiam & pacem à Domino Literas humanitatis tuæ per Leonardum
fratrem noſtrum accepi, atq; ea quæ continebant cupidiſſimè percepi. Nũc
vero tabellarium nactus adeo commodum, abſtinere à ſcribendo non potui
quamuis argumentum fortaſſis minus dignum ſit tuis auribus. Duo habui-
mus Monachorum cœnobia Curiæ (quemadmodum nouit & vidit reueren-
tia tua) quæ nunc Monachis euacuata, & in vſum ſtudii noui conuerſa, initio
quidem ſatis auſpicato. Rector ſtudii, quem Ludimagiſtrum vocamus, ſti-
pendio centum aureorum conductus eſt. Alius ſub illo, & cum illo laborans
quinquaginta. Tertius quidam ex noſtratibus Poëta admodũ doctus, quin-
quaginta quoq; De his omnibus Tabellarius ille noſter, qui cœnobiorum il-
lorum reddituum procurator eſt, diſſerere melius & commodius poteſt quã
ego ſcribere. Poëta ille Commentarios Cæſaris interpretari incepit, venitq;
iamptidem ad hunc locum: *Boiosq; qui trans Rhenum incoluerant, & in agrum
Noricum tranſierant, Noreiamq; oppugnarant, &c. Noreiam*, Noribergam inter-
pretatus eſt. Putant quidam ex auditoribus eum hallucinatum eſſe, nec in eo
tractu, quem Geographi *Noricum* appellant, *Norinbergam* ſitam eſſe. Huius
itaq; diſcretionem à te Geographo peritiſſimo flagito atq; obſecro. Ex
Italia fertur res ipſorum indies melius habituras.

Vale, vir eximie. Ex Rhetiæ Curia,
4. Nonas Maias, 1540.

FINIS.

Digitized by Google

V. NOB.

IOACHIMI VADIANI SANCTGALLENSIUM CONSULIS

DE

PRIMITIVÆ ECCLESIÆ STATU,

SEU

CHRISTIANISMI ÆTATIBUS

Liber Imperfectus.

dd

Digitized by Google

V. NOB.

IOACHIMI VADIA-
NI SANCTGALLEN-
SIUM CONSULIS

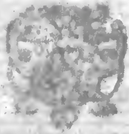
DE

PRIMITIVAE ECCLESIAE
STATU,

seu

CHRISTIANISMI ETA-
TIBUS

Liber imperfectus.

IOACHIMI VADIANI, COS. SANCTGAL-LENSIS,

DE PRIMITIVÆ ECCLE-SIÆ STATV, QVI AVREA ATQVE ARGENTEA CHRI-STIANISMI ÆTATE FLORVIT:

Liber imperfectus.

QVAMVIS libris ſuperioribus de ſtatu Collegiorum & Monaſteriorum, vt Francorum & inſecutorum, aliquot Principum tempore habuerunt, deque diſciplinę caſu & temporum inclinatione, ſatis dictum videbatur; tamen operæ precium, nec minus Lectori rem gratam facturos nos arbitrati ſumus, ſi de primitiuæ Eccleſiæ ſtatu, quē aurea & argētea Chriſtianiſmi ætate determinamus, quæ veterum ex fragmentis magnô ſtudio nec minore fide collegimus, ſubiiceremus, vt collatione primævæ illius Eccleſiæ, cum inſecutorū atq; adeò noſtrorum temporum moribus & diſciplina Eccleſiaſtica inſtituta; tanto magis eluceſceret, quàm horrabili caſu diſciplina omnis Eccleſiaſtica ſenſim viciata labaſcere cœperit, donec tandē fœdè contaminata & plus quàm corrupta in nefandam & deplorandam malorum myriadem degenerarit. Atque hoc amplius vt privatim faceremus, adducti ſumus, quod peruerſa ne dicam cæca noſtrorum hominū iudicia ita diſciplinam omnem Eccleſiaſticam metiuntur & diſcernunt, vt quam poſtremam norunt, hanc modo primam & abſolutam ſtatuant: cum contra vetus illa, quæ vel ab illis ignoratur vel negligitur, longè omnium optima & abſolutiſſima extiterit: poſtrema vſque adeo doctrinis hominum & ſanctionibus (vt alia ſinamus) vitiata adulterataque iaceat, vt ne nomine quidem Chriſtianæ diſciplinæ admodum digna eſſe videri queat. Verum illi ſuum, hoc eſt carnis iudicium ſequuntur, nec expendunt illud Chriſti: *Nolite iudicare ſecundum aſpectum, ſed iuſto iudicio iudicate.* Longè minus illud Pauli: *Animalis homo non accipit ea quæ ſunt Spiritus Dei.* ſtultitia ſiquidem illi ſunt, nec poteſt cognoſcere quod ſpiritualiter iudicatur. Enimvero qui opes, qui luxum, ſplendorem, dignitatem, potentiam, qui hominum fauorem & plauſum admirantur, nihil non tribuent præſenti

ſtatui Eccleſiaſtico, rerum iam dictarum affluentia vſque adeo referto & diſtento, adeoque in ocio & indulgentia beato & ſplendido, vt nulla vnquam ſæcula à nato Chriſto ſagenam adſimilem fuerint experta. At qui fidei ſanè, qui fortitudini, qui tolerantiæ, ſobritati & innocentiæ, qui rerum temporalium & caducarum contemptui, doctrinæ præterea & cognitioni ſummam tribuit veræ & ſinceræ religionis, in his hominibus præſertim, qui ſe Chriſti & Apoſtolorum vel ſucceſſores vel imitatores profitentur, quique titulos gerunt mundi abiurati: Hi profectò ne hilum quidem inuenient, quo poſtrema hæc tempora cum primis illis ſeculis longè maximè probis & ſpectatis, pietatis æſtimatione conferri (quæ illorum opinio eſt) aut collaudari poſſit. Durat quidem perpetuò, nec diſſentit vnquam à capite ſuo verè credentium Eccleſia, quæ ſanè à mundi exordio licet tentata per partes ſuas afflictaq; fuerit, tamen nunquam vel latum digitum à certæ fidei amuſſi delirat: neque olim aliud vnquam ſentiet, quàm quod à Domini Spiritu præſcriptum eſt. Cæterum illa quæ ſit & quorum numero conſtet, ne Prophetæ quidem & Apoſtoli cognouerunt. Solus enim Dominus nouit qui ſui ſint, veluti à Paulo eſt traditum. Illam ergo quam nos de certa hiſtoriarum fide cognoſcimus multis modis variatam, & ceu ætatibus quibuſdam deductam mutatamque fuiſſe conſtat: quippe quæ primùm virili robore perſtitit, demùm in ſenium quoddam & ætatem pluſquam decrepitam defecit: quamque auream reliquit conſtans illa Chriſti & Apoſtolorum doctrina: eam demùm poſtrema ſæcula æneam & ferream effecerunt. Mihi enim ſæpe cogitanti minimè inepte fieri viſum eſt, ſi quas ætates Cumæam illam Sybillam priorum ſæculorum decurſui tribuiſſe ferunt, eas nos ſæculis poſterioribus, quæ à paſſo Domino ad noſtram vſq; ætatem defluxere, tribueremus.

AVREA ÆTAS ECCLESIÆ.

AVREA enim fuit ætas Eccleſiæ à gloria reſurgentis Chriſti & dono illo Spiritus ſancti, hoc eſt à poſtremis Tiberii annis adusq; Conſtãtini imperium deducta, annos circiter CCLXVIII. Quo tempore licet omnia plena iniuriis, calumniis & delationibus fuerint, tamen ſic erant animati Chriſtiani, vt illa ferrent magis quam facerent. Nam & ferro hoc toto tempore ita eſt ſæuitum in Eccleſiam, vt plane ferrea videri illa ætas poſſet his, qui noſtram à diuitiis & ſplendore auream eſſe iudicant: cùm tamen vel hac de cauſa Aurea meritò fuiſſe creditur: quòd auri ſumma & perpetua cõtemptrix fuit, neq; auri ſolùm ſed earum etiam rerum omnium, quarum admiratione impietas capitur, Domino noſtro primùm omnium teſtante *non habere filium hominis quo caput ſuum reclinet*: dein & Apoſtolis confitentibus *nec aurum ſe nec argentum habere*, ſed inſignia duntaxat Chriſti dona quæ petentibus impertirentur. Certe & Apoſtolus Paulus ad Gentes erudiendas vocatus *neq; aurum ſe neq; argentum abs quòvis homine accepiſſe* teſtatus eſt. Nihil enim magis aureum, hoc eſt eximium magis & precioſius eſſe poteſt, quàm animum ſublimibus rebus capeſcendis renatum, ita vt à cura, ſollicitudine & cupiditate rerum fragilium & momentanearum abducere, vt nõ niſi cœleſtibus & diuinis æterniſq; bonis ſeſe captiuare & adducere authori bonorũ omnium cõcupiſcat. Mihi ſane ex traditione Petri Apoſtoli hoc etiã magis aurea viſa eſt, quo magis exploratione fidei, quę longe auro, quod perit, precioſior eſt tamẽ inſtar auri vehementiſſimo & prope intolerabili perſecutionum igne ita eſt probata, vt & innocentia vitæ & doctrinæ puritate & morũ ſancti-

Matth. 8.
Act. 3. & 4.
Act. 20.
1. Pet. 1.
August. lib. 10. de Ciuit. Dei. 16.

ſanctimonia omnibus poſteà inſecutis ſeculis exemplo eſſe potuerit, nec potuerit modò ſed & debuerit. Sicut enim aurum ferro effoditur & igne probatur, ita & Eccleſia ferro & igne perſecutionum tentata, ſed & Hæreticorum inſultibus vexata ſuprà modum, haud alios fructus quàm aureos edidit.

Primùm enim certiſſimã ſcripturarum interpretationẽ accepit, & clauis illa donata eſt, qua ſola aperitur & nemo claudit, clauditurq; & nemo aperit, doctrina videlicet, quam Chriſtus Verbum Patris de cœlo deferens, nõ ſuam ſed eius eſſe à quo miſſus eſſet confirmauit. Quam deinde Apoſtoli ceu per manus traditam ab eodem magiſtro didicerunt, primùm quidem concionante & de regno cœlorum ipſos cum priuatim tum publicè admonente: mox etiam à reſurgente, quum mentibus ipſorum aperte ſeipſum in Moſe & Prophetis & Pſalmis indicauit: Poſtremò quum igne Spiritus ſancti inflammati repente in omnem veritatem deducti ſunt. Proinde primam illam & ſanctiſſimam Eccleſiam in doctrina Apoſtolorum perſeueraſſe legimus. Hæc enim Chriſtum aperiebat orbi in lege & Prophetis promiſſum & illi eius pretium. Quid enim aliud eſt doctrina Apoſtolica in literas poſteà relata & omnibus in Eccleſiis Domini veteribus ſanctiſſime culta & obſeruata, quàm oſtenſio & indicatura iuſticiæ, ſanctificationis, & redemptionis noſtræ per Ieſum Chriſtum filium Dei viuentis? Quid aliud ſermo ille cœleſtis ſeruorum Chriſti toto illo inſtrumento, quod Nouum appellamus, comprehenſus, quàm commentarius quidam explicatiſſimus à Spiritu ſancto exaratus, quo quicquid in Lege & Prophetis anteà vel figuris inuolutum vel ænigmatibus perplexum vel vmbra aliqua obſcurum erat, de Chriſto, de doctrina Chriſti & rerum æternarum promiſſione, ita eluceſcat, vt vetera etiam illa magna ex parte nec perplexa amplius nec vllis difficultatibus inuoluta aut vllis tenebris caliginoſa, ſed ſimplicia, ſed aperta, ſed obuia omnibus & ſalutaria poſſint iudicari. Sapienter enim & pie ab illis traditum arbitror, qui Vetus (quod vocant) Teſtamentum Legis & Prophetarum negant recte vel capi vel intelligi, niſi à luce illa doctrinæ Apoſtolicæ, ſeu quod idem eſt doctrinæ Chriſti, primum ordiamur, & poſt diligentem lectionem nouæ legis vetus illud, quod nouum etiam in ſe Prophetico ſpiritu complexum eſt, aggrediamur. Fieri enim nequit, vt tenebræ vlli niſi per fulgentem lucem diſcutiantur, iuxta illud Apoſtoli: *Eratis quondam tenebræ, nunc autẽ lux in Domino.* Fruſtra etiam Chriſtus ſcrutari ſcripturas iuſſiſſet, ſi lucem illam Spiritus, per quam omnia etiam profunda ſcrutari licet, ſuorum animis, quos vniuerſum in orbem miſſurus erat, non adhibuiſſet.

In prima igitur illa aurea & vere aurea & ſancta ætate ardentiſſimi regni Chriſti, ea erat dignatione & authoritate ſcriptura noua, mox ab exceſſu Apoſtolorum magna ex parte agnita & recepta. vt nihil ſanum, nihil ſolidum, nihil deniq; pium aut fidei Chriſti accommodatum eſſe exiſtimaretur, quod illa palam non doceret: nihil aureum, hoc eſt vere Chriſtianum crederetur, quod illam ad coticulam adhibitũ ſpectatæ pietatis notã nõ abſtuliſſet: contra autem nihil non vt impium & abſurdum anathemate feriebant, quod alienum ab illa vel contra illius traditionem excogitatum & receptum fuiſſet. Vnica illa valebat regula, quam Eccleſia ab Apoſtolis, Apoſtoli à Chriſto, Chriſtus à Deo Patre acceptam tradidiſſet. Et erat recepta omnium conſenſu ſententia, quæ & in ſequente ætate defenſa eſt, de ſola ſcilicet ſcriptura nihil dubitandum, reliqua omnia vel doctiſſimorum hominum ſcripta cum adhibito iudicio legenda, vt quæ bene ſentirent, in gratiam ſcripturarum reciperentur: quæ minus, vt illi aduerſa reiicerentur. In qua re tantum aberat, vt perſonæ vllius quantumuis meritæ aut excellentis, ratio ha-
[illegible] [illegible] beretur,

beretur, vt ne de cœlo quidem Angelum, qui aliud docere inſtituiſſet quàm Apoſtoli tradidiſſent, vllo modo admiſerint,

Habuere quidem Ceremoniæ, hoc eſt inſtitutiones externæ & indifferentes ſuum locum, quæ quidem ea duntaxat cauſſa admittebantur & adhibebantur, quo omnia meliore ordine rituque fierent in Eccleſiis, quæ à Domino præcepta illis & in Apoſtolorum monumentis relicta fuiſſent. Cæterùm eius generis erant omnia, vt neque quicquam libertati Eccleſiis traditę adimerent, & ſubinde iuſtis cauſſis flagitantibus mutari & pro ædificatione aliter aliterq; inſtitui potuerint. In animis erat omnium Apoſtoli edictum: O*mnia decenter & ſecundum ordinem fiant*. In totum autem paucæ & modica etiam æſtimatione habitæ ceremoniæ.

Sacramenta duo præcipua, Baptiſmus & Euchariſtia. Nam oleum, cuius Iacobus meminit, ad corporis non animi ægritudinem attinebat, & multis poſteà ſæculis, variis in Eccleſiis, alio in vſu non fuit.

Eccleſiæ tunc erant & dicebantur congregationes Chriſtianorum paulò celebriores, Epiſcopis ſuis hoc eſt vigilibus & magiſtris diſciplinæ ſubiectæ. Harũ primę erant Apoſtolicæ, ab ipſis ſcilicet Apoſtolis conditæ & fundatę, velut Epheſina, Corinthia, Philippẽſis, Theſſalonicenſis, Romana, &c. Prętereà & Hieroſolymitana & Antiochena Syriæ, & Alexãdrina, inter pręcipuas habitæ: quib. adnumeratæ ſunt quotquot ab Apoſtolis paſſim ſunt inſtitutę, nec doctrina priores poſterioreſve nec fide ſed annis tantum, quorũ ſupputatione Græcæ fere Romanam anteceſſerunt. Cæterum æquales omnes poteſtate & functione, nec reipſa plures Eccleſię locorum interuallis diſterminatę, ſed vt vnum corpus Chriſti capitis, ita etiam vna Eccleſia cõmunicatione bonorũ omnium donorumq;, & inſuper indiuulſa charitate coagmentata. Prima & vna ſancta Catholica & Apoſtolica, ex qua reliquæ prognatę ſunt, & ipſæ hac potiſſimum de cauſſa Apoſtolicæ, quia cum illa vna fide vno ſpiritu, vno ſenſu doctrinæ diſciplinæq; coniunctæ. *Sic enim omnes primæ*, vt inquit Tertullianus *& omnes Apoſtolicæ, dum omnes vnam probant vnitatem*. Proinde plures Eccleſię per Aſiam, Europam, Africam, quæ partim ab ipſis Apoſtolis, partim ab Apoſtolicis (vt Africanæ omnes) transfuſæ, quia in virtute Chriſti & fidei certitudine, ad hæc & regni Dei adminiſtratione & functione myſteriorum Chriſti vno in corpore vni capiti implexæ erant, vna videlicet charitate donatæ, plures quidem numero, vt plura vnius corporis membra, fide tamen, quæ omnium Eccleſiarum robur & fundamentum eſt, vna Eccleſia Apoſtolica fuere. Quas inter Romana Eccleſia nec prima erat, nec caput erat, nec ſumma, ſed inter primas & ſummas celebris, & inconcuſſo fraternitatis ſtudio præ omnibus famigerata. Nequit enim caput eſſe membrum in corpore, quod capiti eſt ſubiectum.

Epiſcopi ſanè & miniſtri omnes huius ætatis tales erant, qualis erat functio quam exigebat doctrina, & quales præfici Eccleſiis iuſſerat Apoſtolus. Quod ſi qui vel infirmitate (vt eſt humanum) vel errore quopiam victi offendiſſent, repente aderant qui admonerent & ad meliora cohortarentur. In legendis Epiſcopis nec fauor nec precium nec genus habebat locum, ſed vitæ duntaxat, meritum, tantaque ea res perquiſitione, grauitate & diligentia agebatur, non ab ordinibus modo ad miniſterium vocatis, ſed ipſa etiam abs tota Eccleſia, vt & Ethnici homines, quos inter Chriſtiani tum agebant, eum morem Chriſtianorũ magnis laudibus euexerint, & memoriæ poſterorum monumentis litterarum commendarint. Summa tum & cõtinentia & abſtinẽtia Epiſcopi erant, nulli rei magis incũbentes quàm vt doctrinę puritatem cum diſciplinę ſanctitate cõiunctã tuerentur. Et quia nullus huius ætatis Magiſtratus Chriſtianus extabat, qui rerũ Eccleſiis obla-

tum

tarum curã vllam ſuſciperent, ſane & hac à parte Epiſcopi bonorũ curam & cognitionẽ in ſe transferre ſunt coacti: ſed harum tantũ quę pauperum ſubleuandæ neceſſitati, curandiſq; ægrotis & ſenib. itemq́; mortuis funerandis, captiuis præterea liberãdis, aut certe iis qui vel in carcere vel in metallo vel exilio eſſent alendis, aliiſq; id genus officiis dilectionis deſeruiebant. quorũ omniũ diſpenſatio ſecundũ Epiſcopos ad diaconos pertinebat. Primæ quidem eccleſiæ Chriſti ea erat fides in Deum, ea in proximũ charitas, vt cum rerum quiſq; ſuarũ iure eſſe dominus potuiſſet, tamẽ ne quid publicis vſibus deeſſet & vt quã optime locarẽtur, quæ cuiuſq; propria fuiſſent, in medium conferre omnia quã priuatim quicquã poſſidere, maluerit. Quod quidẽ eximium factum diuina iuſtitia, velut exemplum quoddã poſteritati relictura, ſic ratũ habuit, vt ſubita morte exſpirarint homines quidã fucati qui ſimulatione fallere malebant, quã ſancta fide ſemel promiſſa præſtare. Poſteà verò inſecuti Chriſtiani ita priuatim res ſuas, minime malo more, poſſederunt & adminiſtrarunt, vt nec publicis ſumptibus cotidiana collatione adauctis quicquã deeſſet, & amici etiam paſſim & inimici religionis Chriſti priuatis erogationibus propter Chriſtum adiuuarentur. Facile omnia perſuadebant ſanctę plebi ſanctiores Epiſcopi. Nec habere poteſt quicquam priuatum aut proprium Chriſtiana charitas. cum naturalis illa, quę omnium gentium eſt, quamq; etiam brutis animalculis inſeruit diuina prouidentia, verum eſſe teſtetur, quod vetuſtiſſimo prouerbio poſtea euulgatum, videlicet *Amicorum debere eſſe omnia communia.* Ita etiam liberalis eſt & prompta cõmunio rerum apud Chriſtianos (Chriſtianos voco qui ex animo colunt Chriſtum) vt non amicis modo iuxta illum veterem adagionem, ſed inimicis etiam egentibus ſpontaneam ſeſe aperiat & impertiatur.

Nunc quantas perſecutiones Eccleſia illa primitiua, quę multas Martyrũ myriades nobis dedit, perpeſſa ſit, referendũ. Prima quidẽ omnium & ſola, atrociſſimis Ethnicorũ perſecutionib. nõ in vrbe modò tyrãnorũ genetrice, ſed omnib. etiã in prouinciis, nec ſemel nec pari modo afflicta eſt: neq; vlla vſquã & vnquã ad carnificinã ſuppliciorũ genera excogitata ſunt, quæ hauriendo ſanguini Chriſtiano adhibita non fuerint. Cauſa eius mali Principes illorum temporũ extiterunt, qui partim ſuopte ingenio ſæui, partim delatorum calumniis exſtimulati, & quod ſuã, veterẽ ſcilicet, ſuperſtitionẽ ab Ethnicis etiam Romanis Poetis, Hiſtoricis, & Philoſophis deriſui habitã ab annorum præſcriptione & fortunis populi Romani, magni æſtimatã, nihil nõ conati ſunt, Satana inſtigante, quo & ſuam à Dæmoniis cõmendatã religionem retinerent, noſtram autẽ inauditis donis prodigiiſq; & virtutib. admirabilem; nec ab ea quæ naturæ lege præſcribitur æquitate abhorrentẽ, funditus opprimerent. Inde factum vt à Tiberio ad Conſtantinum vſq; & amplius nihil tutum Chriſtianis, nihil quod huius modò ſæculi eſt, integrum fuerit. Neq; alia vnquam ætate eo modo militatum eſt in hac vita pro Chriſti gloria, quo in iſta trecentorum fere annorum militia, ſub Ducibus Apoſtolis & & Apoſtolicis Epiſcopis, Chriſto Ieſu auſpice & Imperatore, eſt militatum: nec alio vnquam arbitror tempore toties de verbis Chriſti cogitatum, quibus admonuit, *venturum eſſe tempus; vt qui ſuos occiderent; rem gratam ſe Deo facere arbitrentur:* atq; ideo cohortatus in ſe credẽtes dixerit: *Ne metuatis vobis ab illis qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere*: quin & beatos futuros qui perſecutionem patiantur propter iuſticiam, quoniam ipſorũ ſit regnum cœlorum: *Beati eſtis* (inquit Chriſtus) *cum probra ingeſſerint in vos homines, & inſectati fuerint & dixerint omne malum verbum aduerſus vos mentientes propter me: gaudete & exultate quoniam merces veſtra multa eſt in cœlis.* Et illud

Apoſtoli ex Pſalmo, non ſolum Epiſcopis, ſed omnibus Eccleſiis ob oculos verſatum: *propter te morti tradimur tota die, habiti ſumus velut oues deſtinatæ mactationi*, &c. Fuerunt quidē ex iſtis Monarchis nōnulli, qui Chriſtianos vtcunq; tulerant, & viuere paſſi ſunt, quamuis religioni eſſent infenſi; vt ætate noſtra & maiorum, multi principes eximiè fauerunt Iudæis, ipſi nō Iudæi ſed Chriſtiani, & Iudæorū ſuperſtitioni infenſi. Inter omnes certe, qui à Chriſto recepto in cœlos imperium tenuerunt animis conſiliiſq; vehementer eſt variatum, iiſdē haud rarò, modo blandis modo ſæuis. Spes quædam in Tiberio effulſerat, Chriſtum inter Deos relaturo, ni Senatus obſtitiſſet: locus tamen in eius imperio Criſtianis cōceſſus edictumq; ne Chriſtiani de religione accuſarentur. Sic n. vetus author Tertullianus prodidit. Sæuitum tamen poſt Tiberium in Chriſtianos à Iudęis & Ethnicis: cuius rei Paulus locuples teſtis eſt. Prima fax rabioſiſſima perſecutionis Nero fuit, Chriſtianis qui Romæ erant, inter multa facinora etiā de incendio quod ipſe cōflauerat, inſimilans. Eius ſcintillas poſtea excitauit Domitianus, portio Neronis de crudelitate, velut ſcripſit Septimius. Traianus inter mitiores cēſus Plinio Bythiniam tenenti reſcripſit: *Non requiri oportere Christianos, oblatos tamen duci oportere.* Fauiſſe & Hadrianus viſus eſt lege lata, ne cauſa indicta Chriſtiani dānarentur. Ælii Veri inconſtans animus, & ad ſæuiendum promptus, niſi ipſum M. Aurelius Antoninus Philoſophus, quo cum imperium geſſit, interdū coercuiſſet. Satis cōſtat Aurelium, beneficentia Chriſtianorum militum cōmotum, non fauiſſe modo Chriſtianis cōſtante voluntate, ſed etiam promiſiſſe cum conſorte ſuo Ælio Vero, vt honores adipiſcerentur, & edixiſſe, ne moleſtus eſſe eis quiſquā religionis nomine pergeret. Sed & Alexander Seuerus Chriſtum in larario coluit & Chriſtianos amauit. Equidem haud ſcio, an alii Imperatores vlli, qui Conſtantinum præceſſerunt, perpetua in Chriſtianos beneuolētia fuerint. Solo illo Aurelio excepto, & Philippo illo, qui, Gordiano per inſidias interfecto, Imperator ab exercitu dictus eſt, quē nōnulli, neſcio quanta fide hiſtoriæ baptizatum vna cum cōiuge Seuera à Fabiano vrbis Epiſcopo, tradunt, *quorum teſtimonio* (velut ait Egnatius) *hominis perfidia fidem abrogat*. Cæteri quotquot à Tiberio ad Chlorum numerantur partim lubrica fide, partim ſumma perfidia in Chriſtianos fuere. Sed atrociſſimi omniū poſt Neronem & Domitianum, Decius, Diocletianus & cōſors imperii eius Maximinianus, Galerius Maximinus Conſtantii conſors, mox & Maximinian⁹ iunior Seueri conſors, dehinc Maxentius, qui Seuero per factionē oppreſſo ſucceſſit, & omniū poſtremus, & à Cōſtantino nondū Auguſto, ob animi libidinē & inſolentiam oppreſſus, Licinius. Incōſtantes autē & lubrici, Gallus & Voluſianus, Valerianus quoq; per initia benign⁹ verùm mox dira rabie & ipſe accēſus, quę perfidia & in Galieno & Iulio Maximino apparuit. Reliqui mitiores, ſed nulla fide vt inde facile appareat vel veteris hiſtoriæ fide ſuffragante, quanto in periculo vitæ & fortunarum omnium illa Chriſti fidelium triſſeclis fere ætas, verſata ſit: quanque breuia, anguſta, & incerta fuerint reſpirationum interualla paucorum Principum benignitate conceſſa magis quam oblata. Veterē n. legē apud Romanos tū obtinuiſſe D. Hieron. tradit, *vt ne quis Chriſtianus abſq; negatione dimitteretur, qui ſemel ad eorum iudicium pertractus fuiſſet*. Delationum & calumniarū infinitæ erant ſpecies, & quo quiſq; mēdacior in Chriſtianos, hoc ſibi præclarior videbatur. primùm fœdus rumor & mendax vulgo ferebatur de Chriſtianorum ſacris, videlicet quod carne hominis veſcerentur, quod cœna quadam peracta promiſcuè concumberent, quod Aſinina capita venerarentur, quod ſeſe in ſcelus Sacramento aſtringerent, quod patriam curarent: parentes, liberos, fratres,

inter villa haberent: quod veterem ſacroſanctam & indubitatæ veritatis religionem, qua cœpiſſet creuiſſetque & ſummam ad felicitatem perductum eſſet imperium vrbis Romæ, non contemnerent modo, ſed etiam carperent & inſectarentur: quod Cæſarum & Auguſtorũ maieſtatem leui æſtimarent, imaginibus ipſorum contemptis & reiectis, adhæc improſpera precarentur Reip. & ludibrio haberent ritus tot ſæculis cõfirmatos: quod ab omni ciuili humanitate & ſocietate abhorrerent: quod ludos fugerent publicos, nec intereſſent ſpectaculis populo datis: quod Iudaicæ (Iudæos enim vocabant Chriſtianos) & ſceleratæ nouæ maleficę & immodicę ſuperſtitionis veneno fecti, Deos veteres, imperii authores & Tutores, non venerarentur, & vota, ſacrificia, incenſa, iis debita reſpuerent: quodq; omnium deterrimũ eſſet, nephariarum conſpirationum authores eſſent, quotidiana ſeditioſæ ſuperſtitionis acceſſione innumeram plebem, ad nouam ſuam & peſtilentem dementiam cum iactura & detrimento Maieſtatis traherent, qui perſuadere omnib. aduerſum ritus & ceremonias maiorũ non deſiſterent. quib. omnib. impudẽtiſſimè obiectis colophonẽ adiiciebant, quoniam recentium oraculorũ fide & euidentia cõſtaret, res imperii Principumq; ſaluas eſſe non poſſe, Diis videlicet iratis & implacabilibus, niſi exitialis illa & per flagitia omnib. inuiſa Chriſtianorum ſuperſtitio, de medio tolleretur, totos eſſe aiebant in hoc Principes oportere, vt ne quid huius maleficii ergo Reſpublica damni pateretur, & vt eradicaretur, quæ veteribus, quæ certis & retũ omnium ſucceſſione cõpertis, quæ ſacroſanctis & ſuis & maiorum ſuorum inſtitutis, aduerſarẽtur. Hæc n. & huiuſmodi innumera Eccleſiis Chriſti, ab Ethnicis grauiſſimis accuſationib. obiecta fuiſſe, nõ noſtrorũ modo, qui veriſſima tamen prodiderunt, ſed Ethnicorum etiam (quorum libri etiamnũ extant) hiſtoria teſtatur. Camino illi ſupremi furoris oleum (vt aiunt) infundebant Pontifices Romani & gentilium Deorum ſacerdotes, quorum Romæ opes magnæ erant, maior ob religionem dignitas, maxima verò de ſacris omnib. cognoſcendi decernendiq; cõceſſa facultas. Nec Romani modo ſacerdotes, ſed & prouinciales ſacrifici (quorum non minor erat apud ſuos, quàm illorũ apud Romanos authoritas) nihil nõ contumeliarũ & calumniarũ in perdendos & funditus extirpãdos Chriſtianos effundebant. Fuere & quadruplatores, qui ad rem priuatam intenti quęſtum hinc faciebant, quum proſcriptorũ bona vel fiſco cedebant, vel ſub haſta veniebant. Augebant malum Iudæi, & ipſi Chriſtianis infenſi, vt qui poſt Chriſtum, lucẽ ſalutis & redemptionis, perfidiſſimè prodirũ, & regno veteri atq; omni dignitate exuti, perq; omnes prouincias ſparſi, & quãuis longiſſime à Chriſtianorũ religione abeſſent, tamen ex vſu ſcripturarum veterum, quæ ipſis cum Chriſtianis cõmunes erant, nihilo pluris quàm Chriſtiani æſtimarentur: inuidioſe autẽ Iudęi vocarentur interim qui erant Chriſtiani. His furiis accedebant, & calidam (quod aiunt) ſuffundebant artifices opificeſq;, quibus, quæ perſuaſa erat Ethnicorum religio, lucro & quæſtui erat. Accedebat & priuata omnium, qui veteri paganiſmo immerſi erant, cõtentio. Quorum omnium rabioſiſſimis delationibus incenſi Princeps & Magiſtratus, exquiſitiſſimis ſuppliciis Chriſtianos affligebant, multis millibus credentium miſerrimè trucidatis, non Romę ſolum (ſede ſcilicet antiqua Carnificum Chriſtiani ſanguinis) ſed etiam in omnibus orbis prouinciis quaq; verſum intra limites Romani imperii cõſtitutis: quorum celebrem memoriam Eccleſię omnes orthodoxę in hunc vſq; diem ſumma cum lætitia, exultatione & gratiarum actione proſequuntur. Porro tueri ſe & purgare à fœdis mendaciorum calumniis contumeliiſque fideles CHRISTI apud æquos iudices potuiſſent, vel ſola myſteriorum

expli-

explicatione & ratione fidei tot modis ſanctæ & innocuæ, niſi animaduertiſſent, animos furore accenſos ſermone veritatis irritari magis, quàm perſuaderi aut demulceri. *Animalis enim homo*, quemadmodum docet Apoſtolus, *non capit ea quæ ſunt Spiritus Dei* ſtultitia equidem ſunt ei, nec poteſt cognoſcere, quod ſpiritualiter diiudicatur. Quid enim ſuibus cum gemmis & margaritis? quid canibus cum rebus tam ſanctis & diuinis? Proinde fictilibus illis & morti obnoxiis vaſculis exui, cumque Chriſto eſſe & à ſeculo tam malo ſummis votis liberari maluerunt viuaciſſima illa eccleſię Chriſti fulcimina, quàm impias Principum aures cœleſtium rerum explicatione fruſtrà (frendente præſertim perſecutione) fatigare. Simile quiddam Chriſtus mortem obiturus apud Pilati tribunal egerat, qui & gratias egit patri ſuo, quod arcana ſalutis à ſapientibus mundi abſcondita, paruulis duntaxat & electis ſuis reuelarit. Iam & huius ætatis exempla nobis ſcriptura reliquit, quibus admonemur non facile ab inſtituto detrahi, quorum animi, nocendi libidine & vlciſcendi furore ſunt inflamati. Stephanus enim Diaconus adeo non profecit quantumuis longa oratione, quin Iudæos σκληροτραχήλους & rabioſa malignitate diſtentos ad ſe lapidandū etiam irritarit. Et Saulum illum Chriſtiano madentem ſanguine nemo cohibuiſſet, niſi Chriſtus ipſe cœleſti igne circumſeptum à ſceleratis conſiliis ſuis deterruiſſet, Paulum ipſum faciens qui ante Saulus fuiſſet. Nec profecit adeo Senator ille vrbis Apollonius, à ſeruo ſuo Seuero, quod Chriſtianus eſſet proditus, quin lecto in ſenatu à ſe ſcripto volumine, & abundè reddita ſuę religionis ratione, ſenatus ſententia (veluti Hieronymus teſtatur) nihilominus pro Chriſto, capite fuerit truncatus. Porro ſublatis ad tempus & ſatiatis interdum Ethnicorum furoribus, quum Tyrannis malis & ſæuis boni Principes ſucceſſiſſent, reperti ſunt in Eccleſiis eloquentes & eruditi viri, qui ceu patroni, cauſa Chriſtianorum ſuſcepta, cum agere coram non daretur, & paucis res tanta explicari nō poſſet, apologeticos, hoc eſt defenſorios libros, cum accurata Chriſtianiſmi commendatione Principibus porrigere & offerre ipſi non dubitarunt. Primus Chriſtianorum Quadratus fuit Athenarum Epiſcopus, qui Hadriano Athenis hyemanti *librum vtilem*, vt ait Hieronymus, *& plenum rationis & fidei, dignumq́ue Apoſtolica grauitate porrexit.* Scripſit Iuſtinus poſtea Martyr, contra Ethnicorum væſaniam, ad Antoninum Pium: item Melito ad Antoninum Verum, ad quem & Modeſtus ſcripſiſſe traditur, quemadmodum & Apollinarius Aſiæ Hieropolitanus Epiſcopus. Et ad M. Antoninum Commodum Imper. librum aduerſus gentes vir doctiſſimus Miltiades. Poſtremus autem Tertullianus ſub Seuero, Pertinace & Antonino Caracalla, Romanos Magiſtratus eruditiſſimo libro nec ſine ingenua quadā fidei libertate admonuit: & Arnobius ipſo Diocletiano imperante libros aduerſus gentes edidit, ſicut Hieronymus tradit. Obſeruatum autem in hoc ſcribendi genere ita illos ſtilum temperaſſe, vt locos non niſi de communi philoſophia & vetuſtis vaticiniis oraculisq́; petitos ad perſuadendum accommodarét, & Ethnicorum magis quâm Propheticarum & Apoſtolorum teſtimoniis vterentur, mirè interim præteritis & de induſtria reconditis & occultatis noſtræ fidei myſteriis, quorum explicatione tantum aberat, vt vel Principes Ethnicorum dignarentur, vt ne cathecumenis quidem niſi probe inſtitutis & exploratis impertirentur. Hoc ita habere palàm innuunt Iuſtinus Martyr, Tertullia. & Firmianus Lactantius. Commendabantur autem ab illis Chriſtiani ab æditorum miraculoſum magnitudine & nouitate, à vitæ innocentia à beneficentia erga omnes, ab obedientia erga Magiſtratus, à precibus indefeſſis, quas ad Deum ſuum vnicum pro Principum ſalute, pro felici ſtatu imperii,

pro pace publica in omnibus Eccleſiis effundebant: quæ omnia remotione calumniarum aſpergebantur, cum retaxatione rituum quorundã Paganiſmi, qui ne vulgo quidẽ Ethnico & profano ſatis probabantur. Sed & hoc epicheremate vſi ſunt patroni illi veteres; quod optimi & ſapientiſſimi Imperatores Chriſtianos amarint, ſcelerati & ſanguinarii (quorum acta ſenatus non ſemel reſcidiſſet) nullis iuſtis cauſis oderint. Verum hic ingenuus & plenus charitatis labor non niſi Imperatoribus præſcribebat: prauí interim & ſæui illos inſecuti, hoc magis ferociebant in innocuos, quo maior ſub bonis Chriſtianorum acceſſio erat facta. id quod in Diocletiano & Maximiano Auguſtis illa ætas experta eſt. Rebus enim vndique pacatis, & quaſi florentibus, repentè vterque in Chriſtianos exarſit, tanta ſtrage ſanctorum omnibus in locis facta, vt non æquaſſe modo Neronem, ſed ſuperaſſe etiam crudelitate ambo viderentur. Leue autem & tolerabile fuiſſet edictum, quo propè vno die ſacella Chriſtianorum & oratoria omnia ſubuerti & æquari ſolo iuſſerant, niſi breui etiam tempore, & velut ad condictum diem infinita mi ha corporum trucidata laniare libuiſſet. At nec dum finis malorum in his imperii præſidibus alioqui tantis, ſi noſtrorũ à ſanguine abſtinuiſſent; furor ingens & in Galerio & Maximino conſedit & iuniore Maximiniano, quibus nihilo inferiores furore & immanitate Licinius & Maxentius fuere, infeſtiſſimi Chriſtianis; quorum atrocitate factum eſt, vt vix decimo demum anno Imperii Conſtantini pax dari Chriſtianis potuerit.

Templa per huius ætatis initia, Chriſtianis nulla fuere, congregatis enim & ſingulis, quiſque locus commodus oblatus pro templo erat, id quod ex actis Apoſtolorum notius eſt, quam vt ambigi poſſit, ſequenti ſæculo domus paſſim exſtructæ paulo capaciores, verũ ſine luxu & arte, & ſumptibus quam minimis, quæ & ipſa templa vocata ſunt, nulli alii vſui dedicata credentium, quam vt ſtatis diebus cõfluerent ipſi & de diſciplina inquirere, ſcripturas Epiſcopo ſequente & erudiente ſcrutari; & iuſſis myſteriorum functionibus vti frui poſſent. Falluntur igitur incircumſpecti quidam Chronographi, qui quorundam ambitioſam magis quam ſinceram curioſitatem imitati, ſcripſerunt Decio imperante, Romæ Petro & Paulo condita templa in quæ mox corpora ipſorum tranſlata fuiſſent, quaſi veroſimile eſſe poſſit, Romæ eo tempore hoc ipſum vel Principem Decium Chriſtiano infenſum, vel Pontifices impios, ſua in religione florentes, vel ipſum ſenatum, hoc ipſum paſſuros fuiſſe, vt Petro & Paulo Chriſtianiſmi authoribus, ædes tantæ molis, quantæ hodieq; viſuntur, extruerentur, & ſimul nomen Chriſtianorum Decio tum in vrbe, tum in prouinciis ſæuiente, internecioni daretur. Lampridius equidem in Alexãdro Seuero ſcribit, Seuerum, popinariis cum Chriſtianis de publico quodam loco occupato contendentibus reſcripſiſſe. Melius eſſe, vt quomodocunq; Deus colatur, quam vt popinariis dedatur; & c. Sunt omnino delicati quidam homines, qui piis mendaciis in hoc genere ſcribendi locum eſſe cedendum putent. Ego contra in hiſtoria pietatis, & rerum in eccleſiis Chriſti geſtarum, hoc minus mendacii quicquam admittendum, nedum committendum arbitror, quo maiori veritatis prærogatiua, Chriſti religio ab omnibus commendatur. Illud plane conſtat, noſtris, Romæ & alibi cryptas & hypogea templorum inſtar fuiſſe, ſanctis, in quæ ſe furore perſecutionum æſtuante reciperent; & (quoniam palam & metu Principum non daretur) clam & noctu, ad lectionem precationem, & ſacrum illud dominicum confluxerint, eidem vſui cauernæ & ſpeluncæ ſeruierunt, quæ hodieque peregrinis Romæ monſtrari ſolent. Neque hæc narro veluti vſum templorum, quantumuis inſignium damnem aut eleuem,

vt qui

vt qui ſciam neceſſe eſſe Chriſtianos ſubinde in cœtum colligi: ſed quod aureæ huic ætati, & in totum religioni noſtræ, ſuam libertatem vindicandam eſſe ducam, quæ profectò nec menſæ ſidit nec templo, ſed ſpiritu & veritate. Nam & carcer & metallicæ fodinæ captiuis Chriſtianis templa fuere, vt Afræ lupanar, vt Latroni caluaria. Sanctum enim templum eſt, vbicumque ara noſtra Chriſtus eſt, proinde & nobis domeſtica cubicula aram habent Chriſtum, ad quam puratum precum offerre hoſtiam & abunde litare liceat. Dominus enim in manufactis nō habitat, ſed in lapidibus viuis à ſe creatis: qui ſpiritu fidei coagmētati templum efficiunt Dei. Sanctis quippe & puris ſancta ſunt & pura omnia. Dixi autem Chriſtianis primis templa nulla fuiſſe, ſed in loca quævis commodùm oblata ſeſe congregaſſe. Vſi quidem ſunt & Apoſtoli templo Hieroſolymitano, verùm aliter ipſo non ſunt vſi, poſt ſciſſum velū & ceremonias legis ſublatas, quàm diuerſorio illo Chriſtus, in quo cœna parata novum illud ſuum & æternum teſtamentum redemptionis noſtræ, ampliſſimi myſterii dedicatione conſecrauit. Hadriano imperante templa extitere Chriſtianorū, ſed humilia ſine ornatu, faſtu, ſplendore, in quibus nulla prorſus ſimulachra, ſed lapides duntaxat viui quoties in ea fideles eſſent congregati, id quod nullis vel Iudæorū vel Ethnicorum templis quamvis ſumptuoſis & ſplendidis obtingebat. Humilia autem & poſtea ſecutis huius ætatis ſæculis templa omnia, & oratoria magis quàm templa fuiſſe hoc ipſo abunde conuincitur, quod ætate mox inſecuta, maiora omnia ornatioraq; facta fuiſſe vetus hiſtoria prodidit.

De Cathedris autem Epiſcoporum Urbis & aliarum eccleſiarum Apoſtolicarum, quod quidam putarunt tam celebres hac ætate fuiſſe, dignitate, poteſtate, ſplendore, opibus, fauore omnium, quam poſtea ſecutis ætatibus fuerunt, vulgatiſſimo errore illorum eſt factum, quibus *ἀνιστορησία*, veteris videlicet hiſtoriæ ignorantia impoſuit, quique à præſenti rerum ſtatu & qualitate vetera metiri & imaginari ſunt ſoliti. Neque enim hoc vicium pictoribus modo, plaſtis, & ſtatuariis vulgare eſt; ſed doctos etiam & pios implicat, qui peritia antiquitatis deſtituuntur. quæ in curia & Platinæ veterum Pontificum Vrbis vitas tractanti vehementer impoſuit. Porro ſi fidem, ſi præſtantiam doctrinæ, ſi vitæ innocentiam, ſi diligentiam in ſubditos veterum Epiſcoporum huius ætatis contemplemur, nihil profectò illorum cathedris altius, nihil præclarius, nihil excellentius fuerit: ſi opes & ſplendorem & dignitatē, quā genus & opes afferunt, cogitemus, nihil humilius, nihil abiectius, nihil niſi pauperes fuere, pauperem Chriſtum ſecuti. Quod ſi opes manium erant, non erant niſi pauperum, nec ſeruabantur contributæ, ſed erogabantur quotidianos in vſus egentium. Et Romanā in p[illegible]nis Eccleſiam charitate & beneficentia in egenos inſignem fuiſſe, Euſebius teſtatur. Adhæc nemo illorum ita ſibi placebat, quin hoc rectiùs & meliùs miniſterium ſibi commiſſum gerere videretur, quò propius ad nuditatem illam Apoſtolorum à Chriſto præceptam, humilitatemque accederet. Vnde factum vt & odioſi filiis ſeculi, & Tyrannis inuiſi, vitam propeomnem cum periculo vitæ & famæ exigerent. Hominibus enim ſi placuiſſent, Chriſti ſerui non fuiſſent. Proinde à primo Paulo Apoſtolo ad vſque Syluestrum, nullus Epiſcopus Vrbis cathedram tenuit, de quo ſupplicium ſumptum non ſit: interim & Diaconis ad pœnam raptis, quod & illuſtri Martyri Laurentio accidit, qui cum Epiſcopo ſuo Sixto, perſecutione Gallieni perditiſſimi tyranni, filii Licinii Valeriani, martyrio coronatus eſt, annis plus minus XXV. ante imperium Diocletiani. Cauſa ſupplicii fuiſſe videtur theſaurus tyranno negatus, qui egenorum in ſubſidium erat collectus: cuius rei & Ambroſius, libro

officio-

officiorum ſecundo meminit. Quid igitur huius ætatis Epiſcopis ea affingimus, quæ ipſis illorum temporum hiſtoria non permittit? quid in ſedes neſcio quas extollimus velut iuſta liberrate donatas; quibus in vrbe tyrannicis perſecutionibus æſtuante & maxima ex parte paganiſmo dedita, omnes fortunæ ipſorum tractæ in periculum direptæque & fiſco haud raro adiudicatæ fuere? quid cenſus, agros, latifundia illis aſſignamus; qui ne ſtipem quidem coniectam, & inopiæ pauperum vtcumq; ſubleuandæ, deſeruientem, tueri pro deſiderio & auariſſimorum Principum è faucibus eripere potuerunt? Quanto igitur candidiores probioresque extiterunt, qui narratione minime fucata, minimeque ambitioſa, Chriſtianæ Eccleſiæ exordia deſcripſere, vt ipſa Apoſtolicæ litteræ magna ex parte deliniarunt. Tanto leuiores & inertiores mihi ſemper viſi ſunt, qui putidula quædam, dominium videlicet & liberam quandam poteſtatem redolentia, de ſuis mutuati & antiquis intempeſtiue aſſerere maluerunt, quam ſanctam illam, & à ſæculi ſapientia condemnatam, fidelium conditionem ſuis (qui in promptu tamen erant) coloribus depingere. Ad rabiem enim Tyrannorum Vrbis & implacabilem ſæuitiam demonſtrandam, illud quoque non leue argumentum eſt, quod & Syluester Epiſcopus Conſtantino iam imperante, vſq; adeo Maxentii inſidus nonnunquam exercitus & vexatus eſt, vt & Vrbe excedere & latitare etiam præ hominis ferocia cogeretur; Nec finis iniuriarū fuiſſet vllus, niſi demum ipſa Tiberis Tyranno abſorpto, reliquum quicquid erat incendii perſecutionis extinxiſſet.

Hactenus de fide, continentia, conſtantia & fortitudine Sanctorum: contra verò & de immani Principum Romanorum tyrannide diximus. Quæ quidem licet immitior & atrocior fuerit quàm quis calamo facile queat exprimere, tamen vt inde exitialibus illis furoribus plurimum damni illatum eſt, diſcreſcentibus indies & peſſum abeuntibus Imperii rebus, in illa miſerabili & horribili laniena omnis ætatis, ſexus, ordinis Chriſtianorum, plurimum lucri & fœnoris fuit, commutatione nimirum caducarum & morti debitarum rerum cum æternis & ineffabilibus impetrata. Alius turbo longe violentiſſimus, Diabolo ſuadente, exortus eſt, quod animæ fidelium (quas nullus Tyrannus occidebat) & ipſæ ſcripturæ ſacroſanctæ, ſpectatæ iam magna ex parte & ſuo honore & loco habitæ, tanta Hæreticorum peruerſicate, audacia & impudentia petitæ & inuaſæ ſunt, vt niſi mutare ſe in ſtationes armatura ſcientiæ fidei indutæ Eccleſiæ recepiſſent, longe maxima inde clades religioni fuiſſet illata. Minus autem mirum fuiſſet, ſi ſublatis iam de medio & extinctis Apoſtolis, hoc malum primum ſerpſiſſet, quandoquidem vt in legibus, ſic in ſcripturis, procliue eſt alienum ſenſum ſequi, nec facile tenere authoris mentem ni diligenter inſpexeris: vt vero cum & Apoſtolis CHRISTVM prædicando, neq; non fundandis paſſim Eccleſiis fratres falſi de circumciſione (quos & ipſos Hæreticos Paulus vocat) doctrinis ſuis violentis & venenatis fecerunt, manifeſtum eſt, nihil vnquam tam ſanctum tam ſincerum & ſpectatum fuiſſe, quo non abuti potuerit humani ingenii malignitas, vbi ſemel nocere perrexiſſet: neque vllam ætatem adeò felicem innocentiæ & doctrinæ putitare, quæ, vt agri vel optimi filicem alicubi & Zizaniam; ſic & ipſa praue affectos doctrina & moribus homines paſſim aluerit. Eſt hæc fraus Serpentis de cœlo detruſi, primæuæ inobedientiæ author, & iam inde à primis hominibus conditis peſtiferi & mendacis, qui & Paulo negocium fecit, quum eſſent qui, illo inſtigante, legem coniungere Euangelio, & con-

ſummatam Chriſti redemptionem & iuſtitiam per opera legis obfuſcare, & ſua Dominum in gloria ſpoliare pergebant. Quibus reprimendis coercendiſque plus cæteris omnibus laborauit Apoſtolus. Iidem pari væſania Chriſtum ante Mariam non fuiſſe, hoc eſt purum hominem fuiſſe nugabantur. Quorum pars Hebion erat & Cerinthus, aduerſum quos Ioannem Apoſtolum, quo fuſius de æternitate ſcriberet, commotum fuiſſe Hieronymus tradit. Cæteri qui exceſſum Apoſtolorum ſunt ſecuti, arbitrio ſibi ſuperciliosiſſimo in ſcripturas vindicato, vt non modo reiicerent, quæ ſuis erant erroribus aduerſa, ſed etiam ex receptis à ſe Apoſtolorum monimentis eraderent pluſcula, audacia pluſquam ſacrilega, quæ admiſſæ ſemel vertigini ſuæ aduerſabantur. Quorum impiæ temeritati ſeſe doctiſſimi viri in illis etiam (quod mirari liceat) anguſtiarum turbis & calamitatibus, æditis libris oppoſuerunt, cum mirifica ſcripturarum commendatione & refutatione dogmatum, quæ humanæ philoſophiæ curioſitate contra Apoſtolorum traditionem ſunt introducta. Eam rem magna cum laude tractarunt Græci quidem & Latini, præcipue tamen Irenæus & Tertullianus, vicini Apoſtolorum temporibus: quorum vtriuſque inſignia opera contra Hæreticos exarata hodieque legit Eccleſia. Prodidit nonnulla & Cyprianus, quamquam eruditione & Irenæo & Tertulliano (ſi Hieronymo credimus) inferior.

Plurimum quidem interim ab omnium prouinciarum Epiſcopis aduigilatum eſt, ſalubertimo illo & neceſſario more iam inde ab Apoſtolis recepto & conſeruato, vt quoties erroris aliquid, Diabolo ſatagante, vel hac vel illa in Eccleſia ſubortum eſſet, confeſtim Antiſtites per ſuas quiſq; prouincias condictum ad locum confluerent, nec niſi ſcriptura iudice & vindice condemnarent, quod contra fidem Chriſti & ſanam doctrinam Spiritus ſancti aſſertum ſparſumve fuiſſet, authoribus interim dogmatum ſemel iterumque admonitis & exhortatis: qui ſi parebant, lucro accedebant Eccleſiis, ampliori duntaxat pœnitentia iniuncta: ſi reſiſtebant, anathemate feriebantur ſynodalibus litteris continuò tranſmiſſis, vt quibus Eccleſiæ celebriores de geſtis omnibus, quid, aduerſus quos, & quaq; de cauſſa actum decretumq; fuiſſet, certificarentur: rebellium & contumacium nominib. haud raro inſertis, quo & ipſi ſuis proſpicerent, & ſumma ope cauerent, ne qua noxiorum dogmatum contagione parum attenti implicarentur.

Neque habuit tota hæc ætas alios vllos conuentus aut ſynodos quam quas *Prouinciales* vocamus. Nec dum enim Chriſtianis tam libera erat, & tuta rerum agendarum facultas, vt coire vndique & fidei de rebus ſine metu tractare licuerit. More enim noſtratium cõfluebant, qui Decano diem præſcribente, certas ad ſynodos confluunt, quæ concilia hodie vocabulo degenere, degenerem ſcilicet morem exprimere, *Capitulum* nominant. De quare ſupra libro primo dictum eſt.

Primum autem omnium concilium, quod Græci οἰκουμενικὸν, noſtri *Generale*, id eſt vndiq; congreſſis Epiſcopis congregatum, vocant, ſub Conſtantino Magno ad Nicæam Bythiniæ, poſt conceſſam Chriſtianis pacem celebratum eſt: prior nulla fuit, niſi mutuarum litterarum, congreſſio. Neq; alię prima illa & aurea fidei ætate magis controuerſæ materiæ, quàm de baptiſmo quem initiandi ab Hæreticis accepiſſent, prætérea de lapſis, hoc eſt de iis qui æſtuante perſecutione ſpectaculo ſuppliciorũ fracti & deiecti Chriſtum Ieſum abnegaſſent, Diiſq; Gentilium vitæ gratia redimendæ ſacrificaſſent, Cæſarum imagines adoraſſent, &c.

Et ne quid libertas Euangelii abrogatæ legis præſcripto debere videri

poſſe;

poſſet, de paſchate quoque inter veteres huius ætatis ſcriptores contentione permagna certatum eſt. Ac de baptiſmo quidem ab Hæreticis ſuſcepto, diu regnauit plauſibilis Cypriani ſententia, Carthaginenſi quadam à ſe habita ſynodo, frequēti Africæ Epiſcoporum cōſenſu recepta, quæ baptiſmo Hæreticorum, vt quorum cum Eccleſia Chriſti nec ius vllum, neque vlla communio foret, tamquam inutilem & infructuoſum reiiciebat, nec niſi orthodoxum probabat. Sed ab ea poſtea variatum eſt, decretumque retingi opus non eſſe vllos, qui à Hæreticis tincti fuiſſent. Quam ſententiam poſtea D. Auguſtinus in libris contra Donatiſtas fuſiſſimè eſt proſecutus.

Sola autem fuit & peculiaris huius ætatis de Lapſis quæſtio: quum eſſent Cypriani & Cornelii tempore homines inflati Nouatus & Nouatianus, alter Cypriani, ad Carthaginem alter Cornelii ad Vrbem Presbyter, qui ſæverioris diſciplinæ ſimulatione negabant, recipi in cōmunionem credentium poſſe, qui perſecutione vrgente Chriſtū metu mortis abnegaſſent, & impiis ſacrificiis ſeſe polluiſſent. Cōtra Eccleſia charitate cōmota, & miſerta infirmitatis, minime arcēdos eſſe à gremio fraterni cōſortii fidei cēſebāt, qui tracti horrore & mortis metu perculſi defeciſſent. Indignū n. ducebant, Eccleſiæ fores illorum lachrimis præcludi, quorum certa & conteſtata de errore pœnitentia perſpiceretur, quando omnes, qui onerati & grauati eſſent, ad ſe venire Chriſtus iuſſiſſet. Summa autem cura & grauitate de Lapſis inquirebatur, nec facile admittebantur, qui levi & trepidante animo ſemel iterumq; lapſi fuiſſent. D. Cyprianus negabat admitti ad Epiſcopatum debere, qui poſt acceptum baptiſmum Chriſti, quacunq; neceſſitate adactus idolis ſacrificare, quam vitam cum morte commutare maluiſſet.

Ad Paſcha autem quod attinebat, quanquam liberum erat, vel primis illis Eccleſiis, quocunq; die, & illo etiam qui à Iudæis lege præſcribēte obſervabatur, Paſcha celebrare, quod cōſtaret filium hominis Chriſtum Dominum eſſe etiam Sabbati: ſed & noxia magis quàm frugifera ea videretur contentio, quæ multas Eccleſias nec breui tempore ſollicitarat. Tamen q̄a Paulus Apoſtolus fideles Chriſti à legis ceremoniis tantopere eſſet dehortatus, & quia veteres aliquot Epiſcopi, quorū præcipui Polycarpus & Polycrates fuerant, cum ipſis Iudæis pari tempore, ſed non pari fide, juxta tempus lege præſcriptum, hoc eſt, luna XIIII. menſis primi, perinde celebrandum aſſerebāt, quaſi iſthæc ceremonia abrogata inductáq; non eſſet, & legis ſub vmbris figuriſq; agere Chriſtiani cogerentur: ratio inita eſt, ne Paſcha amplius XIIII. cum Iudæis, ſed inſequenti mox dominico die, qui Chriſti reſurrectioni eſt dicatus, peageretur. Qua ratione factum eſt, vt quoniam tempus Chriſti, Agni noſtri mactati, in tempus legalis Agni nō ſine Sacramenti ſignificatione incidiſſet, eaq; de cauſa ob temporis & ſacramenti memoriam longis ipſa interuallis ſeparare non conueniret, Dies Iudæis ſuus relictus ſit, noſtris autem ſequens Dominicus quotis anno paſchalis eſſet. Quem ordinem poſt Nicenę in ſynodo cōfirmatū, & longe antea certis ſupputationū regulis in ſingulis annos digeſtū eſſe, legimus. D. Hieronym' author eſt. Euſebium primū omnium eius rei explicatā rationē oſtendiſſe, circulo illo decem & nouem annorū reperto, cui & alios adiecit poſteritas, tanta quidem induſtria, vt in illa quātumuis variante mutatione annua, nec cōueniri cum Iudæis, nec errari in noſtris vllo modo poſſit. Numerus autem lunæ paſchalis ſolus quidem & conſtans manet ille, qui intra duodecimum Kalendas Aprilis & decimū quartū Kalend. Maii à nouilunio ſupputanti, decimus quartus occurrerit. Qui ſi Dominicū aut proxime antecedentē diem inciderit, ſeptimo poſt dominicū die, hoc eſt Dominico ſequēte, Paſcha noſtrū futu-

rum deſignat. Vnde & illud obſeruatum eſt; Paſcha noſtris celebrandum in Lunam viceſimam primam, nec amplius, hoc eſt ſeptem non amplius dies, à decima quarta luna decedere & abeſſe potuiſſe, intermediis interim diebus ſingulis Paſchæ feſtum viciſſim recipientibus. Qua in re tam circumſpecta & ſolerti, merito ſubierit admiratio cogitanti, quonam modo acciderit, vt in illa tam arduis difficultatibus impedita ætate, Præſidibus Eccleſiarum ocii aliquid iis ſtudiis, quæ magis decora quam neceſſaria, ſed tamen ad diſciplinam atq; ordinem perquàm accommodata erant, impertiri potuerit.

Iuſtior quidem & magis neceſſaria ſcribendi cauſa illis fuit, qui cum Hæreticis magna ſtudiorum intentione feliciſſime pugnarunt, quiq; ſcripturas vtriuſq; teſtamenti, locupletiſſimis libris æditis, ſunt interpretati. Quorum & hac ætate plures extitere, ſed omnium tamen ſummus Origenes Leonidis Martyris filius, & Alexandrini Epiſcopi Clementis diſcipulus, quem D. Hieronymus ingenio immortali & labore infatigabili fuiſſe affirmat, Vnde & Mammeæ Alexandri Seueri Imp. matri, fauenti Chriſtianiſmo charus fuiſſe traditur. Adeo felix & accuratus in enodandis ſcripturis Propheticis & Apoſtolicis, vt negent doctiſſimi viri vel hodie vllum eſſe ſecundum, qui primo illi pone locari, aut vllo modo conferri queat. Sextuplicem hic æditionem Bibliorum ſacrorum ingenti labore cõportarat, non abhorrens vel ab Hæreticorum tranſlationibus, quo ex illis vndiq; collatis, ſanus & verus ſcripturæ ſenſus exquiri & teneri poſſet. Certe eius nominis ea celebritas fuit, vt à Prouinciis etiam, quæ eius doctrina perornari cupiiſſent, inuitaretur. Præterea & laico in ſtatu, neque dum Presbyter ordinatus, ad munus docendi in Eccleſiis fuerit admiſſus. Hieronymus illum interpretem admiratus eſt, vt dogmatiſten cum iudicio legit. Nam & ipſe tot dotibus & labore tam peruigili & improbo, vt ſic dicam, ornatus, hominem adeo exuere in ſcribendo non potuit, quin alicubi deuiarit, & lapſus fuerit. Verum Hieronymi ſententia & Auguſtini, de ſcripturarum expoſitoribus cum iudicio legendis, hac aurea ætate, quæ ſcripturas ſumma veneratione obſeruauit, pridem obtinuit, ipſo etiam Polycarpo veteri & Apoſtolico præſide contendente, ne quid pro vero reciperetur, quod traditum ab Apoſtolis foret néene nõ conſtaret, id quod & inſecuta ætate, de qua iam dicturi ſumus, magno omnium doctorum piorumq; conſenſu obſeruatum eſt.

ARGENTEA ÆTAS ECCLESIÆ.

ARGENTEAM autem ætatem, quam obſeruatione temporum & morum doctrinarumque diſcrimine à Conſtantini initiis ad vſque Iuſtinianum, Iuſtini nepotẽ, extendimus, ſpacio annorũ plus minus CCXXVIII. comprehendemus. Quam quidem & ipſam religionis nomine non poſſumus nõ optimam confiteri. Verum multis & iuſtis quidem de cauſis inferioris notæ & æſtimationis fuiſſe, quàm aurea illa omnibus ornamentis donata, fidem facient, quæ de veteri Eccleſiarum hiſtoria in litteras relata ſunt. Proinde & Argenteam vocare libuit, vt dictum eſt, quod nemo non optimum & vſui mortalium itidem expoſitum eſſe argentum & reliqua metalla omnia antecellere agnoſcat, auro tamen nemo vel æquet, nedum anteponat. Verum enim illud Poetæ:

Vilius argentum eſt auro, virtutibus aurum.

Conſtantini igitur benignitate ſublatæ cum eſſent perſecutionum procellæ, ipſo etiam Maxentio de medio ſublato, ceu publica quadam fide & pace Chriſtianæ Eccleſiæ emicuerunt, ac velut è naufragio tutum aliquem in por-

in portum delatæ liberius paulò agere, congredi, loqui, docere, deniq; nullos non debitis officiis colere & proſequi cœperunt. Princeps ipſe cum innocentia vitæ & morum etiam ſanctæ religionis admirabili cõſtantia commotus ante omnia curam habuit, quo ædes ſacræ Chriſtianorum, in quas furor ille Diocletiani & Herculii conſortis perpetuo fere decennio ſæuierat, non Romæ ſolum & in Italia, ſed omnibus etiam in Prouinciis florentiſſimi tum Imperii extruerentur. Quæ res tum primum acceſſione quadam operarum & ſumptuum, nec ſine ſplendore peracta eſt. Ante enim domus priuatæ pro templis erant; nullo proriſus ornatu affectato, ac ne locorum quidem diſcrimine curioſius obſeruato. Nam quę poſtea publicis conuentibus attributa ſunt ædificia, tanta ſimplicitate condita fuere, vt Chriſti gregem clauderent modo inculti parietes, & tectum rude cœli iniuriam arceret cœleſtibus myſteriis priuatim & publice vacaretur. Neque ædes ſanè. Sed ædiculæ potius, nec templa ſed ſacella & oratoria reipſa eſſent: quę licet templa vocarint ſcriptores Ethnici; templis tamen, quę Conſtantino imperante extructa ſunt, conferri nullo modo potuerint. Acceſſerunt autem nouis & vetera non pauca Gentilium templa, quæ Conſtantino imperante, poſt eiecta ſimulachra & ſubmotas impietatis aras, Chriſtianis cœtibus dedicata fuerunt. Nec ædes modo ſacræ, ſed opes etiam ſacerdotiorum paganiſmi; in vſum Chriſtianorum ex parte translatæ ſunt, Eccleſiis paſſim pro re & cauſa donatis; ne neceſſariis deſtituerentur. Sane modicas fuiſſe illas veroſimile eſt; tum quod ea erant etiamdum abſtinentia & parſimonia Epiſcopi, vt vltra id quod ſatis eſſet, grauari ſeſe & rebus ſæculis immergi paſſi non fuiſſent: (negat enim Hieronymus, qui huius ætatis ferme finem attigit, verè clericum eſſe, qui aurum & argentum & variam ſupellectilem poſſideat) tum etiam quod ſtipem iactam veteri more accipere, ſtatiſque diebus collectam facere, in pauperum vſum & alimoniam Epiſcopi conſueuiſſent. Et eſt author Commentariis ſuis in Ezechielem D. Hieronymus, ſua; hoc eſt hac ipſa ætate quam argenteam vocamus, morem fuiſſe eccleſiis Chriſti, vt publico e loco Diaconus poſt collectam peractam, horum nomina recitaret, qui liberaliter obtuliſſent. Contributio enim illa, quæ hodieque durat (verum auaritiæ ſeruit & quæſtui) pauperibus & peregrinis debita, collecta fuit & oblatio. *Collecta* quidem, quod à Diaconis quicquid datum fuiſſet, diſpenſandum colligebatur: *Oblatio* autem, quod à ditioribus charitate & commiſeratione commotis, fouendis egenis oblatum fuiſſet. Omnium autem rerum donatarum facultas & arbitrium penes Epiſcopos erat, nec niſi horum conſilio & arbitratu Diaconi quicquam erogabant: tantaque moderatione & diligentia omnia diſpenſabantur: vt prima cura pauperibus, ſecunda Clero, reliqua vaſorum Eccleſiæ ſumptuumque, qui eius nomine paſſim ſeſe obruiſſent, adhiberetur. Epiſcopi, vt qui paterno in omnes, promptiſſimo autem in egenos animo eſſent; nihil ſibi cupide, nihil auare vendicabant. Et ſi quæ pro functionis merito fideliumque liberalitate; paulo vberius ad manum erant, haud grauatim aliis vſibus largirentur, ſi quæ id neceſſitas poſtulauiſſet. Ex vaſis autem licet ſecunda illa ætate plurima Eccleſiis ex auro argentoque eſſent vſui, quo ſacramenta honorificentius adminiſtrarentur, neque hunc ornatum refutaret religio, tamen ne quid charitati negaretur; neve arctiore quiſquam illa religione quàm deceret obſeruaret; adeo expoſita erant publicis vſibus, laborantium præſertim & egenorum, vt captiuis etiam redimendis conflarentur. Neque grave erat Epiſcopis, nec moleſtum Eccleſiis, id genus ornamenta detrahere, & hoſtibus etiam pretium date, quo viua illa & Spiritu Chriſti conſecrata membra ſuis Eccleſiis redderentur.

Egenorum certe neceſſitati omnia bona Eccleſiæ ſeruiebãt: neq; alio magis fine primum collectæ, quarum meminimus, deinde etiam popularium donationes Principum huius ætatis liberalitati accedebant, quam vt eſſent ceu theſauri quidam publici, qui ſenibus curandis, fouendis ægrotis, pupillis, orphanis, viduis alendis, peregrinis hilariter excipiendis, ſingulis Eccleſiis pro loci qualitate hominumq; frequentia ſufficere poſſe exiſtimaretur.

Ampliſſimum imperium à patre Conſtantio Conſtantinus Maximus acceperat, neq; ante vnquã amplius numeroſiuſve Chriſti regnum in terris viſum, nec in poſterũ vnquã tot tantiſq; Eccleſiis vlla ætate tam celebre fuit. Erat quidem & paganiſmi nondum in totum extincta malignitas, cuius reſtaurandi retinendique ſtudia & inſidioſa conſilia multis, tum in Vrbe, tum etiam in prouinciis, non deerant. Verùm Principum conceſſis immunitatibus, reſcriptiſque dira minantibus, ſi qui Chriſtianos offendiſſent, factum eſt, vt horum fracta & intercepta religione, noſtra ſubinde numero hoc fieret auctior, quo proniores in Chriſtianos Imperatorum animi extitiſſent. Extat Conſtantini reſcriptũ in Codice Iuſtiniani, quo Taurum præfectum Prætorio admonet, placere ſibi, templa paganorum locis omnibus & vrbibus claudi, & acceſſu vetari perditos, in totum autem ſacrificiis illos conſuetis abſtinere oportere, pœna capitis & confiſcatione bonorum in illos decreta, qui contra ire fuiſſent auſi. Atq; hæc quidem huius ætatis initia, hæc rerum incrementa fuere: florentiſſima plane & ſplendidiſſima, ſi ab ingratis animis & DEI noſtri miſerationem auerſantibus non excepta, nec ad morum mutationem admiſſa fuiſſent. Pius Principis animus & veræ religionis amans, mortalibus non niſi Dei dono conceditur, Magnum igitur donum, Conſtantini imperio datum Eccleſiis, cuius liberali clementia factum eſt, vt non adiuti modo noſtri, ſed prohibiti etiam ſacriſque tot ſæculorum decurſu cuſtoditis interdicti fuerint, quum pace illa publica nihil præſtantius augẽdis religionis ornamentis, nihil optabilibus videretur. pacem præterea ſecuta libertas nullis non accepta, immunitas nullis non grata eſſet. Verum (vt fit in opum adminiſtratione) primum publica vtilitas, charitate inhortante, omnibus curę fuit: mox ad priuata deſcenſum eſt, paucorum quidem animis tentatione ita ſuperatis & deuictis, vt qui aliis regundis coercendiſque præfecti eſſent, ſeipſos regere & coercere nequirent. Opum enim admiratione & commodi priuati amore adducti quidam ex Præſulibus Eccleſiarum ſua magis, quam quę Eccleſiarum eſſent, curare, ſeipſos paſcere, ac ceu peculatu quodam res Eccleſiis & Chriſto dicatas alio transferre, ſuas facere, luxuiq; & libidini, ſævis pietatis peſtibus, indulgere perrexerint. Sed & ex ocio & quiete remiſſior quædam cura & parum ſpectatá vigilantia, certiſſima videlicet ſecuritatis comes, irrepſit: pone vero & æmulationes & contentiones enatæ ſunt, quarum intemperiis Eccleſiæ multę vehementer offenſæ fuerunt. Quamquã id malum non hac ætate primum, ſed ſuperioris fine & illo decenni tempore radices iecit, quo Diocletiano & Maximiniano nondum imperantibus, ea quorundam Principum æquanimitas in Chriſtianos apparebat, quæ & inſperata retro & anteactis ſæculis incognita, rerum omnium tranquillitaté polliceri videretur, quum aperte iam & intrepide, vel in aulis quorundam Monarcharum, Chriſtum confiteri, & Chriſtianum eſſe profiteri liceret. Quare ab inſigni authore Euſebio Cæſarienſi, qui Conſtantino imperante vixit, libro Eccleſiaſticæ hiſtoriæ 8. cap. 12. proditum & in literas relatum eſt, Eccleſias Chriſti extremam illam & decennalem Diocletiani perſecutionem, iuſto Dei iudicio & neceſſaria quadam correptione diuinę manus, perpeſſas fuiſſe, cum

priores omnes ferme inculpatis & innocentibus illatæ fuiſſent. Tradit autem ex multa libertate multaque indulgentia mores Eccleſiarum viciatos & diſciplinam corruptam, hoc ſibi mali accerſiuiſſe, vt inſtar torrentis tyrannici furoris ardor omnes vbique Eccleſias nullo diſcrimine afflixerit, paucorumque peccata, promiſcua multitudo fidelium innocuo ſanguine ſuo, deluere coacta fuerit. Quemadmodum enim ſub Moyſe nunquam defuerunt Iſraeli impii & ſcelerati, maximarum ſcilicet afflictionum & plagarum authores, ita ſub Chriſto nulla fuit ætas tam ſancta & felix, quæ bonis & innocentibus plurimis malos & improbos immixtos non habuerit, quando & inter primos illos ad Euangelii functionem electos duodecim Chriſti diſcipulos, numero videlicet tantillo, repertus eſt, qui pecuniæ ſtudio ſuperatus Dominum ſuum tot modis meritum prodere & tradere in mortem fuerit auſus.

Cæterum vt eſſe miniſtræ ſolent vitiorum diuitiæ, in iis præſertim, qui harum vel amore vel admiratione tenentur, ita ſatis conſtat, hoc magis licentia vitę remiſſioris, hac ætate laboraſſe, quo magis annis inſecutis Eccleſiarum opes creuerint. Optimi quique & ſanctiſſimi paſtores poſſidebant, non ſuo ſed pauperum & aliorum vſuum nomine & iure, quorum cauſſa erant contributæ. Deteriores harum amore capti ab opibus poſſidebantur, ſtudiis etiam adeo ſordidis addicti, vt vir ſanctiſſimus Hilarius huius ætatis alumnus alicubi non tacuerit ſuæ ætatis Epiſcopos fuiſſe, qui ex oblatione quæſtum facerent, & quod pauperum alimoniæ fuiſſet datum, idipſum auaritiæ calcaribus incitati ſuis vſibus accommodauerint. Quod malum & Auguſtinus multis locis notauit, nec intactum præteriit Hieronymus Commentario ſuo in Oſeam, palam teſtatus ex omni temporum decurſu obſeruatum à ſe, nullos vnquam maioribus ſcandalis Eccleſias ſcidiſſe, quàm ſacerdotes. Id quod hac quidem Chriſtianiſmi ætate ſuppullulauit, ſequentibus longè maximè ac prope omnium delicto vſque adeò incruduit, vt hanc ſecundam ſi poſtremæ ferreæ conferamus, planè aurea & plusquam aurea videri poſſit: quam Hieronymus tamen cum prima ætate collatam in Malchi vita *fæcem* appellare non dubitauit. Neque alio me res mouit magis, cur hanc ætatem primæ non æquarim, ſed argenteam appellarim, quod qui antea ſubditos & ſuæ curæ commiſſos fideles CHRISTI non doctrinæ modo excellentia ſed vitæ etiam puritate & abſtinentia ad ad omne virtutum genus inuitarant legibus, interim diſciplinæ retinendæ perſeueris adhibitis, mox paulo diuitiarum, luxus, dignitatis & honoris ſtudiis corrupti vita fuerunt paulò deteriore, & exemplo nocuerunt Eccleſiis ſuis, quæ ferè tales eſſe moribus & diſciplina ſolent, quales ſunt qui ipſis præficiuntur.

Inuenio autem hac primùm ætate, agros vectigales ſeruoſque Eccleſiis donari ceptum eſſe: quamquam quidam neſcio quàm probe id quoque (vt alia permulta ſine vlla hiſtoriæ fide) primæ ætati, quò mores poſtea receptos orbi commendabiliores facerent, affinxerunt. Humaniſſime autem tractati ſunt ſerui, & quia ſcriptura Noui Teſtamenti ſeruis libertatem precatur & commode impetratam probat, maluerunt Eccleſiæ libertis libertiniſq; quam ſeruis vti. Nota enim ſunt Gregorii verba, duos Eccleſiæ ſuæ ſeruos manumiſſuri, quę à Gratiano etiam ſuis Collectaneis inſerta ſupra lib. 2. retulimus. Sed & Principum huius ſecundæ ætatis legibus cauebatur, ne quod mancipium Eccleſiaſticũ vel Iudæo vel Ethnico venderetur. Dignum enim erat, vt quoniam manſuetudo peculiaris Chriſtianorum eſſet virtus, auaritia quorundam in hanc itidem partem peccatura coerceretur.

Sicut autem rerum oblatarũ adminiſtratione & vſu de vitæ ſanctimonia nonnihil, velut diximus, detractum eſt, ita ſuo nihilo minus loco & dignitate ſcriptura habita eſt, tãtumq; ei venerationis acceſſit, præſertim in Latinis ſeu (vt ab aliis vocantur) Occidentis Eccleſiis; vt hac maxime ætate ſanctiſſimorum interpretum labore & diligentia eum ad modum fuerint illuſtratæ & explicatæ diuinæ litteræ; vt nec ætas vlla tanto numero viros eruditione, doctrina, pietateque excellentes habuerit, & in ſecutis ætatibus qui ſcripſerunt, magno interuallo abfuerint à primis, qui inter ſecundos ſunt cẽſi. Meritò autem vltimi ſunt habendi, qui inter poſtremæ ætatis ſcriptores omnium ſententiis primi ſunt iudicati. Porro Orientis Eccleſiæ vt omnium doctrinarum & eruditionis genere excelluerunt, ita huius quoque ætatis gloria non caruerunt, tanta quidem cum prærogatiua laudis, vt noſtri, hoc eſt Latini ſcriptores illorum veſtigia ſecuti quantum imitatione profecerint, ingenuè ſint confeſſi, labore interim in Græcis ſcriptoribus transferendis adhibito, quò publicæ Eccleſiarum Latinarum vtilitati conſuleretur. Horum nomina recenſere ac ceu catalogũ texere ſuperuacaneum eſſet quum liber exſtet Hieronymi de Viris Illuſtribus idemq; Gennadii rapſodia, quibus horum temporum ſcriptores abundè ſunt relati. Illud non tacendum, primos horum, & citra cõtrouerſiam ſummos, tanta animi moderatione & continentia fuiſſe, vt errare alicubi & labi & nihil humanum à ſe alienum eſſe non agnouerint modò, ſed diſerte etiam lectorem admouerint, ne non & cum iudicio legere quod iſtorum vigiliis elucubratum eſſet, & eatenus recipere & probare vellent, ſi quod eſſet traditum & explicatum à ſcripturarum confeſſis traditionibus non diſſentiret. Hinc Auguſtinus contra Pelagianos Hilarium, Ambroſium & alios doctores, citantes: *Solis*, inquit, *Canonicis debeo ſine recuſatione conſenſum*. Sed & contra Petilianum ſcribens negat Epiſcopis vel Catholicis accedi oportere, ſicubi deceptos eſſe conſtiterit, & cum ſcripturis pugnantia docuerint. D. etiam Hieronymus in prologo ad Galathas Marcellæ iudicium de ſcriptis ſuis licet muliebre adeò non reiicit vt etiam commendet. In vniuerſum enim hęc pientiſſima ſententia, argentea illa ætate ſicut & aurea prima, oraculi vice habita & ipſo ab Apoſtolo omnibus Eccleſiis præſcripta eſt, vt ne quid pium, ſalutare, diuinum, & indubitatum exiſtimetur à quantiſcunque authoribus proditum & traditum, quod à doctrina Spiritus ſancti, ſcripturis videlicet Propheticis & Apoſtolicis diligenter expenſis & magna veneratione collatis vlla parte diſſentiret. Quæ dubia autem & perobſcura erant, poſterorum iudicio relinquebãtur iuxta donum Prophetiæ, tantum aberat vt quidquã temerè aſſereretur: id quod in libris, quos ſcripſit Auguſtinus ſuper Geneſin ad litteram, facile eſt cognoſcere. Accedebant iis & Imperatorum leges & reſcripta, quibus cauebatur, ne quid religionis nomine admitteretur quod à fide Chriſtianorum diſcrepare conſtaret. In hunc enim modum à Theodoſio & Honorio aliiſque huius ætatis Auguſtis non ſemel reſcriptum eſt. Proinde vulgo etiam hac ætate noti & triti, ſcripturarum libri erant, Græcis nõ Græci modò ſed Latini etiam, Latinis autem non Latini modò libri, ſed & Græci pleriſq; ob linguarum vſum in illa imperii adhuc florentis amplitudine peculiarem. Id verò vt obſeruaretur magna cura priuatim & publice à ſanctiſſimis Epiſcopis curatum eſt, & adeo frugiferum eſſe D. Hieronymus exiſtimauit, vt barbaram etiam in linguam ſacra Biblia Dalmatis ſuis transferre non ſit dedignatus, & lucubrationes ſuas non paucas difficilium locorum tractationibus plenas matronis virginibuſque inſcribere, laudem præterea eis tum doctrinæ tum etiam ſcientiæ ſanctarũ ſcripturarum vendicare non

dubi-

dubitauerit. Erat & vſus Latinæ linguæ adeo tritus & vulgaris in Occidentis prouinciis, vt haud alia magis cum plebe egerint Epiſcopi. Et ſatis conſtat expoſitiones Auguſtini in Pſalmos omnes aliud non eſſe quàm Conciones ad populum habitas. Neque quicquam periculi vnquam doctrinæ & fidei de plebe manauit, ſimplicem & puram fidem animo minimè aut hæſitante aut curioſe profitente.

Maximi errores Eccleſiis ab his ſolis iniecti, qui vel ingenii nihil ſibi non tribuentis fiducia vel odiis amarulentis excitati vel immodica philoſophiæ exercitatione inflati ſua magis ingerere ſcripturis quàm harum oracula vetere & merito loco habere perrexerunt. Quod genus hominum & hæc ætas habuit, adeò quidem præfractos & peſtilentes, vt inauditis antea diſſenſionibus perſecutionibuſque Eccleſiæ ſeſe ipſas mutuis contentionibus afflixerint: nec parum nocuerit Principum furor, qui partium factione & aſtutia circumuenti & perſuaſi orthodoxa & frequentiſſimis conuentibus recepta dogmata, perinde atque impia & hæretica nō modo Epiſcoporum morte carcere, & exiliis, ſed aliorum quoque fidelium non paucorum caſu & internecione perſequebatur: contra verò impia & fidei ſcripturarum vndiq; aduerſa nugamenta, quæ curioſe illi & immodice ſubtiles defendenda receperant, perinde atq; orthodoxa & Apoſtolica tuebantur. Hæreſiarcharum præcipui erant; Arrius Alexandrinæ Eccleſiæ Presbyter, Manes quidam Perſa, Donatus Numidiæ Epiſcopus, & Pelagius Monachus natione Britannus. In Arrio, quem Conſtantini imperium excepit, eruditio multifaria fuit, qua ſi abuſus non fuiſſet, locum inter excellentes Eccleſiæ Profeſſores aſſequi potuiſſet. Manes fœdi erroris author Diocletiano imperante emerſit, à ſuis poſteà nominis inuidia declinata Mannes dictus, velut refert Auguſtinus, quo minus dogma ſuum furioſum eleuari nominis præſagio poſſet; Donatus Conſtantini filiis imperantibus ea fere animi confidentia & ſuperbia fuit, qua fuerat ætate prima Nouatus: quem inſecutus Pelagius Arcadio & Honorio imperantibus, longe omnes præſumptione & fiducia ſuperavit. Atque hoc etiam nocentior fuit error, quo hic carnis induſtriæ & iactati arbitrii humani libertati plauſibilior videbatur. Vt enim in fœminis comparatum videmus, vt nullæ magis formæ quàm quæ minime ſunt formoſæ, ſic in naturæ infirmitate fieri cernimus, vt nullis præconiis illa magis oblectetur magiſque aures arrigat quàm quę ſibi nihil non tribuunt & aſcribunt. Carnem enim omnem ſui amantiſſimam eſſe, ſibiq; nihil non tribuere ſolere, Propheticæ & Apoſtolicæ ſcripturæ reſtantur. Coercendorum autem Hæreticorum cum hac ætate longe expeditior ratio eſſet ad manum ſanctiſſimis Eccleſiarum rectoribus, quàm anteacta ætate fuiſſet, libertate videlicet Principum dono permiſſa, vt omnibus à partibus orbis vnum aliquem & condictum ad locum conflui poſſet.

Niceæ Bythiniæ aduerſum Arrium ſynodus Conſtantino volente & exigente eſt celebrata. Prima quidem omnium à ſynodo illa Apoſtolorum, cuius in Actis meminit Lucas: neque alia vnquam antea *οἰκουμενικὴ* ſeu (vt vocant) *Vniuerſalis* habita. In qua cum aliis multis controuerſis dogmatibus certa ratio è ſacris oraculis præſcripta eſt, tum Arrii blaſphemo errori magna rei deliberatione obuiatum eſt, gradus quoſdam in Trinitate ita ſtatuenti, vt filium ſubſtantia alia à patre & quidem factum, hoc eſt creatum, diceret: Spiritum autem Sanctum Deum eſſe negaret. Cui errori cum ſcripturæ pluſculæ perperam intellectæ blandirentur, mox paulo à ſequacibus eius ita maligne acceptæ & à ſenſu ſuo natiuo & orthodoxo detortæ ſunt, vt quicquid de Chriſti perſona duabus naturis conſtante, iuxta humanæ naturæ pro

ræ proprietatem diceretur, hoc ipſum omne nullo habito diſcrimine ad naturã alteram, puta verbi increati & æterni, referrent & perficaci cõtentione accõmodarent. Qua in re factum eſt (quis crederet?) vt & Cõſtantius Imperator patre Conſtantino iam humanis exempto, veneno Arianorũ quorundam (vt eſt vaferrimum Sathanę artificium) tectiſſimis verſutiis imbibito ita mente motus fuerit, vt quas intulit noſtris clades & ſtrages, illarum perſecutionum non admodum abſimiles fuerint, quæ prima ætas ab Ethnicis magna Eccleſiarum clade perpeſſa eſt. Leuis autem horum erat pœna, qui exilio eſſent multati. Quorum in numero ex Græcis erat Athanaſius Alexandriæ Epiſcopus pręſentiſſimis inſidiis longo tempore agitatus: ex noſtris autem Hilarius, quem ſuos de Trinitate libros exulem ſcripſiſſe proditum eſt. Porro longè poſtea eadem rabie concitatus Imp. Valens, nihil mitior Conſtantio, (ſi Oroſio credimus) author fuiſſe exiſtimatur & Gotthis & Vandalis (fortiſſimis Germanorum nationib. in prouincias ingreſſis) quo fidẽ Arrii reciperẽt. Vnde & maior & diuturnior facta diſſenſio & afflictio, hoc magis poſtea nocuit quo plures illi prouincias obtinuerunt, nec quieta manere potuit à Vandalis invaſa Africa, quam D. tamen Auguſtinus paulo antea ingenti qua fuerat vſus diligentia & contentione parauerat. Hilarius author eſt, Conſtantium, quo plures in ſuam hæreſin traheret, ea verſutia vſum, vt Epiſcopis benedicentibus caput ſubmitteret, pluſculis cenſum capitum remitteret, multis vectigalia donaret, veræ videlicet religioni cõſulturus, quũ veram interim & orthodoxam ſcripturarum fidem oppugnaret & affligeret. Conſtat ſane nullam vnquã vel huius vel primæ ætatis hæreſin extitiſſe, quę maiores vires eundo acceperit, vel motu maiore Eccleſias minime alioquin fide & religione diuerſas colliderit. Quod quidem totum temeritati tributum eſt. Non poteſt enim non difficile & periculoſum eſſe pietatis negocium, quum qui rerũ potiuntur, maligne perſuaſi & artibus circumuenti ceu pium & orthodoxũ iubent & edicunt, quod ipſiſſima cum pietate diſſentit.

Atque hoc minus Donatiſtæ quàm Arriani nocuerunt, quod ipſorum intellecto & proſpecto dogmate nullo vnquam Monarchæ fauore ſint excepti. Sola Africa peſtem illam pertulit. Donatus enim dubium quibus furiis agitatus ſermonem ſparſit in vulgus, nec paucis Epiſcopis perſuaſit, Eccleſias Africæ priores Diocletiani perſecutione ſcripturam ſacram Ethnicis prodidiſſe & tradidiſſe: mox multis ſuam in ſententiam tractis ita cerebroſe tumultuatus eſt, vt & ſuam ſolam veram eſſe diceret Eccleſiam Chriſti, nec aliis iuſtitiæ profeſſionem quàm ſuis permitteret. Deinde Epiſcopis Macario & Cæciliano Carthaginenſ. grauiſſime accuſatis, ita ſe ſuosq; omni commercio orthodoxorum ſubduxit, vt & altare (ceu inquit Auguſtinus) contra altare erigeret, & vſu ſacramentorum noſtris negato rebaptizari iuberet, quicũq; ad ipſum ab orthodoxis defeciſſent. Adhæc ita iactato ſanctimoniæ & innocentiæ nomine, vt qui ſectæ eius eſſent, ſine peccato eſſe ſeſe & viuere profiterentur: neq; vllo loco noſtros vel commercio hilariore vel etiam cõſeſſu honorificentiore dignaretur. Cœperat malum ſub Conſtantio, nec parum vſq; in Honorii imperium auctũ fuit, doctiſſimis etiam viris, accurata quidem illa & ſæuera ſpecie religionis ſeductis, ab illis in errorem tractis qui fines Eccleſiæ Catholicæ CHRISTI ſolius Africæ tractu circumſcripſerant. Nam & poſteri Donati reiectis ſemel Eccleſiis orbis omnibus ſibi ſolis & doctrinæ puritatẽ & vſum ſacramentorũ legitimum vendicabant, vt ſolos etiam ſe catholicam Eccleſiam dicere nõ vererentur. Pars horum incertis ſedibus vagi *Circumcelliones* vocabantur, cenſoria ſibi functione quadam arrogata, iam has iam illas Eccleſias orthodoxorum adorti

de plo-

de plebe ſæpe multos & ipſos interim Epiſcopos fuſtibus cæſos necabant. Nec alia magis cauſſa fuit Maximiano Vagienſis Eccleſiæ in Africa Epiſcopo, quod ad Theodoſium Imp. provocauit quam quod à Donatiſtis indignis modis eſſet tractatus. Pati enim noluit, vt Eccleſia Chriſti ſuæ curæ concredita Hæreticorum incurſionibus pateret, ſed vltore Imperatore ſeruaretur. Multis autem annis, qui de illa factione doctiores habebantur, noſtros hoc eſt verè pios & orthodoxos Africæ Epiſcopos; rixis pluſquã calumnioſis tanta obſtinaria & intemperie fatigarũt, vt ipſos etiam ad Principes prouocatum, & ipſa de controuerſia publicè cognitum, lites præterea tum primum finitæ fuerint, quæ accuſatione ſuſcepta ipſo Conſtantio imperante radices iecerant, veluti in libris aliquot de habita Donatiſtarum & Catholicorum contentione ſcriptis teſtatus eſt Auguſtinus.

Manichæorum hæreſis ſane ſtulta, ſed noxia tamen & veterum tum Philoſophorum tum Hæreticorum è ſcholis deducta eſt: eo fuco tamen & ſpecie vt & Auguſtinus vir tantus ante tempus baptiſmi Mediolani ſuſcepti annis aliquot eo malo laborarit, mox errore Domini gratia perſpecto iuuenis etiam multis libris in væſana ipſorum dogmata fuerit inuectus. Primũ Deos duos faciebant, de Marcionis credo ſchola futorem mutuati, bonum videlicet noui teſtamenti & malum veteris authorem. Ea cauſſa veteris teſtamentum abiiciebant, nouo tamen & ipſo calumnioſe tractato vtebantur, Epiſcopis paſſim Presbyteriſque inſtitutis, qui quidem nuptiis damnatis, æquiores erant fornicationi quàm coitui qui prolem vllam ædidiſſet: iuſtitiam & perfectionem nõ minore quàm Donatiſtæ fiducia ſibi arrogantes. Porro incautos & ſimplices admirabili quadam abſtinentiæ & caſtitatis ſimulatione dementabant. Longis enim ieiuniis dediti, vino & carne abſtinebant: agros, pecuniam, domus poſſideri à verè Chriſtianis poſſe negabant; animal necare aut arborem excidere nephas ducebant. Animam duplicem, aut certe vt Deos ita duas itidem animas faciebant, alteram bonam boni Dei partem, alteram malam, ſed & ipſam tamen æternam. Eius rei cauſa diſſerebant DEVM etiam bonum in miſeria eſſe, præterea & pœnitere, & pœnitentiam accipere, & id genus abſurda multa. Quibus omnibus illud adiciebant, quod ſatis conſtaret DEVM ſummè bonum mali authorem eſſe non poſſe, quia verò conſtaret & malum ipſum eſſe, conſequens foret alium eſſe authorem vnde malum in mundum ingruerit: quem quidem & ipſum DEVM eſſe, vt ante dictum, autumabant. Purum hominem CHRISTVM fuiſſe vel Hebion vel Photinus ingeſſerat. Qui autem in errore maxime profeciſſent, eos *Electos* vocabant, adeo ſublimi virtutũ culmine poſitos vt non modo non peccarent ſed ne poſſent quidem ſi vellent. Abſurdis autem id genus permultis licet impudica quædam atque etiam ſcelerata addiderint, veluti in libro de Hæreſibus innuit Auguſtinus, tamen *Electos* vocabant qui doctrina & vita in ſpeciem conſumata videbantur: *Auditores* autem, qui perfectorum ſcholam frequentabant. Adeo autem ſerpſit malum non Græcis modo ſed Latinis etiam in Eccleſiis, vt & ætati tertiæ a nobis referendæ, & etiam quartæ, plurimum negotii feciſſe ſit in litteras relatum.

De Pelagio nunc dicemus Hieronymi & Auguſtini contemperaneo: qui fuit perquam diſſimilis (Monachum enim agebat) ſcripturis quibuſdam humano arbitrio tribuentib mordicus arreptis adeo ſeſe contra crucẽ & gratiam Chriſti laude & defenſione noſtræ naturæ veluti integræ & ſanæ crexit, vt hominem diceret peccatum omne non de natura ſed de voluntate contrahere, nec niſi huius conſenſu illum contaminari, & eam vni arbitrio homi-

hominis tribuebat, vt excitate ſeſe ad opus DEO gratum adeoque emereri Deum, mandata ſeruare, & viuere poſſet: Quod quidem homo facundus & eruditus quanta potuit (vt Auguſtinus inquit) argumentatione defendit. Cum è diuerſo ſcripturæ tum Propheticę tum Apoſtolicæ naturam noſtram lapſu viciatam adeo infirmam & imbecillem eſſe confirment, vt ad emerendum Deum legemque præſtandam prorſus ſit inhabilis, ſed & ſerua ſit peccati & maneat, niſi gratia Dei impium iuſtificante ſubleuetur. Negabat autem peccatum originis Pelagius, atque hoc magis errorem tuebatur quod paruulos ſine peccato naſci, & maiorum culpa vacare, mox autem adultos voluntate peccare aiebant: qui ipſi tamen, ſi vellent, itidem ſine peccato eſſe & iuſtitiam operari poſſent. Porro loci ſunt ſcripturæ nonnulli, quibus Deum ſæpe voluiſſe innuitur, hominem autem noluiſſe. Ita enim & Chriſtus Matthæi 23. *Quoties* (inquit) *volui congregare, ò Hieruſalem, filios tuos, quemadmodum congregat gallina pullos ſuos ſub alas, & noluiſti.* Qui locus ſane ita & velle & nolle homini tribuere videtur, velut ſuapte natura homo aliquid poſſit. Nec abſimile vero eſt his animatum Pelagium hoc audacius in errore perſtitiſſe, quo plauſibilius erat dogma ſcripturis manifeſtis quidem in ſpeciem ſed parum tamen conſiderate expenſis & collatis, confirmatum. Idem enim Chriſtus, qui noluiſſe Hieruſalem dixit, in eodem Euangelio Matthæi cap. 13. negat illis datum vt velint vſque adeo *vt vel videntes non videant & audientes non audiant nec intelligant*. Quæ ſi Pelagius obſeruaſſet, arbitrii libertati non tam temere detuliſſet. Socios erroris habuit Iulianum quendam & Cœleſtium doctos viros, qui libris ſparſis tueri Pelagium, quodque affirmaſſet locis aliquot D. Cypriani, Hilarii, Ambroſii, adeoque Hieronymi ipſius & Auguſtini libris paſſim deceptis detortiſque defendere & perſuadere ſunt conati. Verum hæreſin illam tam blaſphemam, tamquam arrogantem & ſupinam DD. patres Hieronymus & Auguſtinus longe doctiſſimis lucubrationibus ita ſunt adorti, vt confecta prorſus hydra illa pluſquam lernæa videretur, vindicatis & ſcripturis & Patrum locis quibus illi eſſent abuſi. Nam & ab Hieronymo Cypriani locus defenditur ab illis calumnioſe citatus in libris dialogorum, qui hodieque contra Pelagianos ſcripti leguntur. Nec parum laudatus ab ipſo Auguſtinus ob ingenii præſtantiam, quam in illa ſua cum Pelagianis pugna oſtendebat. Auguſtinus etiam ipſe ſeſe tueri & à tortuoſis illorum ſtrophis defendere coactus eſt, à calumnia defenſis interim & Hilarii & Ambroſii & Hieronymi locis quibuſdam, quæ horum quidem verbis, ſed longe alio ſenſu, adducebant, quam illi ſcripſiſſent. Tribuere autem videbātur orthodoxi illi Patres libero arbitrio, velut hoc ipſo ad Chriſtum conuerti, mandata perſequi, & fauorem emereri adeoque ſine peccato eſſe & viuere homo poſſet: verum non de illo arbitrio ſentiebant, quod lapſu Adæ vulneratum tyrannide peccati ſeruire coactum eſt, ſed de iſto ſolum quod initio & ante lapſum Adamo donatum fuit, & quod poſt lapſum gratia Chriſti illuminante & erigente ſanatum eſt. Id quod in nobili illo ſuo de Natura & gratia contra Pelagianos ſcripto libro Auguſtinus fuſiſſime explicauit. Quare & ipſe Pelagius haud longe poſtea celebribus in ſynodis huius ſecundæ ætatis damnatus eſt, & dogma diuerſum ſcripturis cogentibus omnium conſenſu receptum eſt. De Arbitrio ſcilicet hominis miſero peccatoque & iræ obnoxio nec legi perficiendæ præſtandęve neque vlli bono operi (quod placere modo Deo poſſit) idoneo, niſi Chriſti gratia ſubleuetur ſiue quod idem eſt niſi fide in Chriſtum illuminetur. Sunt igitur apud Hieronymum aduerſum Pelagianam illam ſeu potius Luciferianam confidentiam arbitrii loci pluſculi & perpulchri,

Digitized by Google

quorum ille præcipuus (omnes enim enumerare huius inſtituti non eſt) qui lib. 3. Dialog. vbi locum Pauli 2. Corinth. 3. cap. *Quod non idonei ſimus vel cogitare aliquid ex nobis*, &c. in hæc verba legitur: *Adhuc audemus per liberum arbitrium ſuperbire & abuti beneficiis Dei in contumeliam largitoris, cum idem vas electionis apertiſſime ſcribat: habemus autem theſaurum illum in vaſis fictilibus, ut abundantia fortitudinis noſtræ ſit ex* DEO *& non ex nobis. vnde ex alio loco retundens hæreticorum impudentiam loquitur: qui gloriatur in Domino glorietur*, &c. Et eodem in libro paulo infra: *Omnis hominum fortitudo marceſſit & deperit, ſi à Dei auxilio deſeratur. Nemo* (inquit Chriſtus) *venire poteſt ad me niſi pater qui miſit me traxerit eum. Quando dicit: nemo poteſt venire ad me, frangit ſuperbientem arbitrii libertatem, quod etiamſi velit ad Chriſtum pergere niſi fiat iſtud quod ſequitur (niſi pater meus cæleſtis traxerit eum) nequaquam cupiat & fruſtra nitatur.* Hactenus Hieronymus. Cuius ſenſum clariſſime & ad faſtidium vſq; Auguſtinus proſecutus eſt. Vnus enim ipſe ſtudio, labore, induſtria & vigilantia (quo veritas fidei ſcripturis & gloriæ CHRISTI vindicantur) omnes illos longo interuallo ſuperauit, à quibus hac ætate aduerſum Pelagii pernicioſiſſimum dogma pugnatum eſt. Sed & priuatim illuſtres eius ſententiæ eliguntur, quarum illa vna eſt, quæ legitur in expoſitione eius in Pſalmo trigeſimo primo. *Opera ante fidem non ſunt vel bona vel accepta Deo. Non enim ſunt bona, quamdiu de radice bona non ſuccedunt*, &c. Pſalm. 21. *Niſi formaret te Deus ad bona opera, non noſceres niſi opera tua mala.* Item Pſalm. 65. *Gratia Dei operaris non viribus tuis*, &c. Pſalm. 118. *Idem rogandum eſſe Deum vt quod a ſe præceptum eſt largiatur.* Et ibidem Sermon. 5. *Viam ſuam dirigere nemo poteſt niſi Deo regente & faciente*, &c. Et Pſalm. 134. *Nemo* (inquit) *incipit bene viuere niſi a fide*, &c. Ad hunc modum Auguſtinus quotidianis ſuis in concionibus Eccleſiam ſuam docuit, quod facere recte non potuiſſet niſi fauore publici conſenſus orthodoxorum & doctrinæ ab omnibus piis vulgo receptæ veritate nixus fuiſſet.

Porro non hanc modo inſaniam liberi arbitrii contra gratiam extollendi patres illi huius ætatis magna grauitate damnarunt, ſed minime etiam ferendum eſſe, ſcriptura decernente, docuerunt, perfectionis nomen ampulloſum & inflatum in vllis fidelibus Chriſtianis, quantiſcuque donis gratiæ & fidei inſignibus. Trahit enim & hæc opinio perſuaſionem quandam virium noſtrarum tamquam eximiarum poſt acceptam gratiam, velut & ipſis iam ſanatis (vt ſic dicam) poſtliminio reuerſis haud parum præmii debeatur meriti reſpectu. Quod venenum Pelagiano illi vicinum primùm ita incautas mentes ſtupore ſubuertit. vt & ſibi tribuere velut ex ſe bonis, & frigido agnoſcere gratiam donatam & Chriſti meritum, quo ſolo nitendum erat, pergant: Præterea iſtam fiduciam ſui; quæ omnium peſtilentiſſima φιλαυτία eſt, vanæ gloriæ & Phariſaicæ confidentiæ ſeminarium eſſe videre negligant. Sicut idem viribus ſuis & merito fiſus Pelagius non dedit, quando a[illegible]uam quandam, quæ ſancti orare debeant, (ſi Hieronymo credimus) inter alia in hæc verba ſcripſit: *Ille merito ad Deum extollit manus, ille preces bona conſcientia fundit, qui poteſt dicere: tu enim noſti Domine quã ſanctæ, quam innocentes, quam puræ ſint ab omni fraude & iniuria & rapina quas ad te expando manus, quam iuſta, quam immaculata labia & ab omni mendacio libera quibus tibi vt mei miſerearis preces fundo*, &c. Sic ad viduã illam Pelagius, arrogaru nimirũ innocentiæ pluſquam phariſaico ſibi primum iuſtitiam tribuens, deinde & DEI opem veluti ſibi debitam agnoſcens: Cui non poſſunt non ſimillimi eſſe qui poſt acceptam gratiam ita faucitè facti ſuis ſtudiiſque & operibus fru-

ctibus ſcilicet fidei, vt quod boni ineſt ſuum ad meritum magis quàm ad meritum Chriſti & gratiam per ipſum acceptam ingenti errore adſcribant. Iuſtitia enim & perfectione ſupini, & in Chriſtum ſeruatorem ingrati non medico tot modis merenti, ſed ſibi ipſis, adſcribunt quo ſani ſunt: ſed neſciunt hoc ſe minus iuſtos & perfectos, quo ſibi magis horum nominum titulis blandiuntur. Quare optimè & pientiſſimè ab illuſtri huius ætatis ſcriptore D. Hieronymo libro 3. Dial. iis verbis Pelagio reſponſum eſt: *Chriſtiani eſt hac an Phariſæi ſuperbientis oratio, qui etiam in Euangelio loquebatur:* DEVS *gratias ago tibi quod non ſim ſicuti cæteri homines, raptores, iniuſti, adulteri?* &c. Et libro primo, Dialog. aduerſus eundem in hunc modum ſcripſerat: *Tunc ergo iuſti ſumus quando nos peccatores fatemur, & iuſtitia noſtra non ex proprio merito ſed ex Dei conſiſtit miſericordia, dicente ſancta ſcriptura: Iuſtus accuſator eſt ſui imprimus ſermonis. Et alio loco: Dic tu peccata tua vt iuſtificeris. Concluſit enim Deus omnia ſub peccato, vt omnibus miſereatur. Et hac hominis ſumma eſt iuſtitia, quicquid potuerit habere virtutum non ſuum putare eſſe ſed Domini qui largitus eſt.* Hactenus Hieronymus: qui eodem libro locum Apoſtoli ad Phil. 3. exponens indicat Apoſtolum ſuo ipſius exemplo demonſtraſſe, *nihil adeo in hominis Chriſtiani vita quant ſcumq; conatibus contendente perfectum eſſe, quin ipſo relicto ad potiora & excellentiora peruenire poſſit, vt quod hodie perfectũ putamus dum ad meliora & priora extenditur, cras imperfectum fuiſſe conuincat.* Atq; ita per ſingulos gradus dum vel ipſe Apoſtolus nunquã in ſtatione ſed ſemper in curſu eſt, imperfectum docet quod homines putabamus eſſe perfectum, ſolamque perfectionem & veram iuſtitiam Dei tantum virtutib. coaptandam. *Hæc eſt enim*, inquit Hieronymus, *vera ſapientia imperfectum ſe eſſe noſſe*, atque (vt ita loquar) cunctorum in carne iuſtorum imperfecta perfectio eſt. Idem author in Epiſtola ad Cteſiphontem, argumentum à diſcipulo quodam Pelagii concinnatum his verbis recitat: *Si nihil ago abſque Dei auxilio & per ſingula opera eius eſt omne quod geſſero. Ergo non ego qui laboro ſed Dei in me coronabitur auxilium, fruſtraq; dedit arbitrii poteſtatem quam implere non poſſum, niſi ipſe me ſemper adiuuerit. Deſtruitur n. voluntas quæ alterius ope indiget. Sed liberũ dedit arbitrium Deus, quod aliter liberum non erit niſi fecero quod valuere*, &c. Poſtremo ſic colligebat ille diſcipulus: *Aut vtor ſemel poteſtate quæ mihi data eſt, vt liberum ſeruetur arbitrium: aut ſi alterius ope indigeo, libertas arbitrii in me deſtruitur*, &c. Atq; verba his verbis reponit Hieronymus: *Qui hæc dicit, quam non excedit blaſphemiam, quæ hæreticorum venena non ſuperat. Aſſerunt ſe per arbitrii libertatem nequaquam vltra neceſſarium habere Deum, & ignorant ſcriptum: quid habes quod non accepiſti? ſi autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? Magnas agit Deo gratias* (Pelagius) *qui per libertatem arbitrii rebellis in Deum eſt, quam nos libenter amplectimur, ita duntaxat vt agamus ſemper gratias largitori, ſciamuſq; nos nihil eſſe, niſi quod donauit in nobis ipſe ſeruauerit, dicente Apoſtolo: Nõ eſt volentis neq; currentis ſed miſerentis Dei. Velle & currere meum eſt, ſed ipſum meum ſine Dei ſemper auxilio non erit meum. Dicit enim item Apoſtolus: Deus eſt qui operatur in nobis velle & perficere.* Hucuſq; locum Hieronymi retulimus. Pari modo & Auguſtinus multis in libris grauiſſime admonet, cauendum nobis ne in vlla bonitate operũ velut noſtra efferamur, aut quidquam in illis tamquã nobis debitũ fiduciæ collocemus, ſed hanc ſolam illi eſſe tribuendam, cuius gratia in lucem è tenebris vocati & ex iræ filiis filii Dei facti ſumus. Primum in commentario in Canonicam Ioan. ſuper illo: *Charitas ex Deo eſt*, &c. *Nec initiũ* (inquit) *ex nobis & perfectio eius ex Deo. Et ſi charitas ex Deo, tota nobis ex Deo eſt. Auertat enim Deus hanc amentiam, vt in donis eius nos priores faciamus, poſteriores ipſum.* Deinde in libro De gratia & lib. arb. c. 6. *veriſſime* (inquit) *dicitur, quod dona ſua coronat* DEVS, *non merita tua*, & ſequenti cap.

Si

Si Dei dona ſunt bona merita tua, non Deus coronat merita tua tanquam tua merita ſed tanquam merita ſua, &c. Idem in Pſalm. 36. *Si* (inquit) *Dominus greſſus hominis non dirigeret, adeo praui eſſent vt ſemper per prona irent & ſemitas tortuas ſequendo redire non poſſent*, &c. Vnde & nobile eiuſdem dictum in Pſalm. 118. Sermo. 5. *Viam ſuam per ſe nemo corrigere poteſt niſi Deo regente & faciente.*

Proinde ætas hæc ſecunda, quam Argenteam vocamus, ſummam curam adhibuit, ne ſcripturæ ſanctæ, quæ homini meritum bonorum operum & præmium etiam iuxta parabolam Chriſti de talentis commiſſis adſcribunt, ſuperbia carnis præſumptione viciarentur, & ipſa quæ ſoli DEO per filium Chriſtum debetur gloria regnantis fidei non DEO ſed homini velut ex ſe merenti tribueretur. Cum certum interim & indubitatum ſit, ita merita noſtra ſe habere, vt ſi vel maxime diuina nobis ipſa clementia in verbo ſcripturæ communia faciat, interdum ecu propria ſint depingat, tamen ſumma boni & quicquid eſt meriti ſufficientiæque DEO ipſi gratis nos vocanti & ſananti adſcribi debeat: contra, quicquid eſt mali & peccati, idipſum ſolis nobis acceptum ferre oportere. Quod ipſum dum cogitat animus ſcientia fidei imbutus, fit vt præſumptionem, ſuperbiam calce premat: humilitatem autem peccata confitentem in corde foueat, & cum Rege Prophetico dicat: *Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Inuenimus enim nos peccatores, cum in ſcripturis ſanctis contemplati fuerimus quantumcunque profecerimus*, ſicut in Pſalmo 140. ſcripſit Auguſtinus. Quod enim peccatur à nobis etiam gratia præditis, noſtrum hoc eſt, noſtræ infirmæ naturæ eſt: quod bene agitur, de beneficio eſt DEI. Quare nihil iactandum glorioſe aut nobis confidenter tribuendum maximi huius ætatis viri ex inuincibilibus ſcripturis demonſtrarunt. *Omnem enim ſufficientiam noſtram* ex Deo eſſe, ipſe Paulus altera ad Corinth. capit. 3. docuit, *Perfectos* alicubi vocans, qui hoc ſano ſenſu ſunt præditi, vt dum perfecti videntur lege carnis in ipſa perfectione imperfectionem, hoc eſt infirmitatem & peccatum, agnoſcamus & confiteamur. Quando & Gregorius alius ætatis ſcriptor ingenue agnoſcat, *Hominem in opere omni etiam bono peccare, non quod id quod dono gratiæ iuxta legem ſpiritus bonum eſt, ex ipſo ex parte fit malum* (quis enim ſanus ita ſentiat?) *ſed quod natura noſtra lege peccati grauata non præſtet aut digne ſatisfaciat, eo modo quo deberet quod præſtat & facit.* Vnde illud Chriſti eſt: *Cum omnia feceritis, dicite ſerui inutiles ſumus.* Quod enim debuimus, fecimus. Item illud Pſalmiſtæ: *Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebitur?* Eſt enim natura noſtra per ſe inuita ad præſtandum quod lege iubetur, & quod in ipſa eſt legi non conſentit ſed repugnat, quod abunde cap. 7. ad Roma. demonſtrauit Apoſtolus. Eximię igitur gratiæ eſt Chriſti, qua *qui gloriantur in Domino glorientur*, iuxta Apoſtolum. Pugnat enim gloriari in Domino & ſimul alte de nobis ſapere, aut noſtris operibus meriti perſuaſione blandiri. Veriſſime enim dictũ eſt ab Auguſt. in Pſal. 31. *Si vis alienus eſſe à gratia, iacta merita tua*, &c. Quod quidẽ non ea cauſa dictũ eſt, velut nullum ſit meritũ noſtrũ, cum clare ſcriptura & meritũ agnoſcat operũ charitatis & mandatorum Chriſti, & præmium etiã merentib. ſtatuat, quemadmodũ nihil de proximo merentib. pœnam. Verum meminiſſe oportet quod talentum, quod Dominus nobis ad vſuram faciendam contradidit, non noſtrum eſt ſed Domini, qui ratione ſubducta non talentum modo ſed & vſuram per talenta factum ſibi vendicat: ſeruum autem, qui accepto talento nihil lucratus eſt, in tenebras exteriores eiici iubet. Perinde enim faciunt, qui bonorum operum meritum velut de ſuo natum ſibi arrogant, atque ij ſolent qui de ſorte aliena vſuram cum faciant, non tam vſura quàm ſortis poſſeſſione efferuntur: quibus pro-

facto nihil odioſius, nihil ingratius eſt. Nam & Apoſtolus: *Fratres* (inquit) *mei dilecti ſtabiles ſitis, immobiles, abundantes in opere Domini cum ſciatis quod labor veſter non eſt inanis in Domino*, &c. Non inanem futurum ait laborem noſtrum, verum non in nobis aut ex nobis ſed in Domino, hoc eſt in gratia & miſericordia Domini, qui ſua nobis perinde atque noſtra ſint communicacit, quodque reuera ſuum eſt hoc nobis adſcriptum nullius indigus æternis præmiis compenſat. Hanc fidei ſcientiam qui non habent, ne ſpiritum quidem qui ex DEO eſt habent. Per hunc enim ſcimus, quæ donata ſunt nobis.

Atque hæc quidem de arbitrio & merito ex huius ætatis Patribus hoc fuſius referendum eſſe putaui, quo vehementius admiratus ſum eſſe potuiſſe inſecutarum ætatum homines, qui hæreſin tam fœdam, & tam euidentibus ſcripturis Patrum tanta diligentia cõfuſſam & repreſſam, admittere iterum & inter orthodoxa dogmata habere non dubitarint. Ad inſtitutum autem vt reuertamur: in Arrianis oppugnandis primas tenuit apud Græcos Athanaſius: apud Latinos Hilarius, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, præcipui habẽtur. Donatiſtæ, Auguſtini ferè induſtria ſunt oppreſſi. Nec ſatis ſcio, an vllus alius Manichæorum inſaniam magis erudité & pié magis repreſſerit. Illud certum eſt, neminem ex Patribus Pelagii dogma maiore diligentia confutaſſe. Extitit quidem hac ipſa ætate Priſcilliani Hiſpaniarum Epiſcopi hæreſis, partim de Manichæis partim etiam de Pelagii fonte deducta: verum *cito eſt* (vt ait Hieronymus) *non modo totius orbis authoritate ſed etiam ſeculi gladio damnata*.

Non tacendum vero quod lib. 2. aduerſus duas epiſtolas Pelagianorum ſcribit Auguſtinus, aduſq; ſuam ætatem & imperium Honorii pauciſſimas hæreſes fuiſſe, quæ neceſſitatem ſynodorum Eccleſiis orientis & occidentis impoſuerint, ſed ſuis quaſq; locis oppreſſas fuiſſe, maxime illas quæ ſanctis ſcripturis traditionibusq; catholicis palàm aduerſarentur. Doctrinam quidem tantum, non etiam vitam Hæreticorum inſectabantur Epiſcopi huius ætatis. Et ad Donatum Africæ Proconſ. ſcripſit Auguſtinus, *Non decere vt Præſides Eccleſiarum in vitam quantumuis immanis Heretici quicquam moliantur, ſed magis ne ſupplicio afficiantur intercedant, & vt conuertantur curam adhibeant*. Oportet enim eſſe hæreſes in Eccleſia Paulo teſtante, quo qui probati ſunt manifeſti fiant. Exercita n. eſt ab Hæreticis Eccleſia Catholica, & (vt inquit Auguſtin') *ex iis qui male ſentiunt, probati ſunt qui ſentiunt bene. Multa n. ait latebant in ſcripturis, & cum præciſi Heretici, quæſtionibus agitauerunt Eccleſiam Dei*. Atque ita factum vt exorto Sabellio diſerte loqui de perſonis Trinitatis Eccleſia aſſuouerit. Nec erat tam probe nota multis amplitudo pœnitentię Chriſtianę, quàm poſt Nouatum innotuit. Arrius & ipſe anſam dedit noſtris hoc vlterius aſſerendi coæternam diuinitatem Trinitatis, quo ſeuerius in illam inuectus eſt. Sic & Manes, vt antea Valentinus & Marcion, infame reddidit Chriſtianis immodicũ ſtudium Philoſophię. Donatus, quã oppreſſurus erat Eccleſiam, eandã ipſe trãsfuga maiore cognitione veritatis fundauit. Pelagius aũt è Stoa progreſſus tãtiſq; & doctrinę & eloquẽtię præſidiis armatus, hoc magis eminentẽ facit gloriam Crucis & meriti Chriſti, quo inſolentius merito hominis & arbitrii libertati patrocinari conat' eſt. Vſq; adeo omnia his q credũt in bonũ operantur: & cauſa ſit euidẽs, cur ferre nos Hæreticos oporteat. Ius cogẽdi certe nullũ huius ętatis miniſtris fuit, & cauſę religiõis apud ciuiles magiſtrat' frequẽter actę ſunt, prouocatione hinc ad Imperatores facta, ſi qua de re iniqui' cognitũ fuiſſet. Cogebãt Imperatores curabãtq; edictis ne eſſent ampli' qui ſcripturis manifeſtis eſſent cõuicti. Ea in re curabant Epiſcopi, ne quid durius ſanciretur quã Chriſtiana modeſtia ferret: ſub-

latis

latiſq́; quantum in ipſis erat, capitalib. ſententiis Reges orabant, ne grauiores, quam pecunias pœnas & damna pertinacib. infligerent, & locum pœnitentiæ vel ſeræ relinquerent. Auferte enim hæreſes ne ſint, vix poſſunt, arceri duntaxat, ne noceant aut offendant, neve in vlla Eccleſia moleſti ſint, poſſunt. Ad hunc enim modum & cum Donatiſtis actum eſſe Auguſtin⁹ ſcribit, qui & librum de Donatiſtarum correctione compoſuit. Porro quanti laboris & periculi res ſit confligere cum impiorum dogmatum autoribus, & tutores impietatis ſcripturarum panoplia adoriri, adeoq́; fidei Chriſtianæ veritatem ſuam vindicare præſente religionis controuerſia triginta iam annis & amplius durante ſatis ſuperq́; experti ſumus.

Et tamen hæc ſecunda tam nobilis ætas, quemadmodum & prima, non hoc ſolo tam graui & violento turbine agitata eſt: alia tempeſtas Iuliani Imperatoris perfidia exorta eſt. Erat hic Conſtantii fratris Conſtantini Magni filius ſpectata indole, adeoq́; ad litteras bonas & omnifariam notitiam prona dociliq́;, vt apud Conſtantinum Imp. fratrem ſuum patruelem quanquam diſſimulantem vel eo ſolo nomine magnam in inuidiam inciderit: animum tamen eius multa fama celebrem amantemque Chriſtianæ religionis impii præceptores demum adeo corruperunt, vt Cæſar factus Conſtantio volente, mox vero in Galliis rebus proſpere geſtis Auguſtus à militibus dolente Conſtantio appellatus, palam paganiſmo fauere & noſtros palam odiſſe occæperit. Ac primum quidem vacillans & fluctuans nunc hos nunc illos amplectebatur; reſtitutis ab exilio vel orthodoxis Epiſcopis quos Arrianis fauens Conſtantius detruſerat. Fauebat & Iudæis, nec obſcure ſignificabat varietatis tam lubricæ & inconſtantis non pudere ſe, quo citius ſuſcepti imperii ſui initia publico omnium ordinum hominumque fauore confirmaret. Id enim aſſecutus, perfidiæ iam manifeſtæ blaſphemiam etiam coniunxit, Ieſum Seruatorem quem antea erat veneratus per contumeliam Gallilæum appellans. Primum omnium de opprimendo Chriſtianiſmo ea ſuſcepit cōſilia, vt & à ſanguine & cædibus abſtinendum ſibi duxerit. Nec alia magis via grauandos Chriſtianos decreuerat, quam vt contemptos abiectoſq́; nec munere vllo nec honore dignaretur: breui futurum ratus, vt noſtri, qui paucorum ante ſe principum fauore erecti eſſent, veterum Deorum ſacris reuocatis premi iterū & ad nihilum redigi poſſent. Rem ergo adgreſſus Chriſtianos paulatim & publicis non pacis modo ſed & belli functionibus cum honore & dignitate coniunctis deſtituit: mox & artium & doctrinarum profeſſione interdixit. Martyrum monumenta, ſi quo loco honoratiore polita eſſent, ſubuerti curauit. Templa Deorum à Conſtantino claudi iuſſa reſcriptis quaqua verſum miſſis aperuit. Sacerdotia locupletata & nouis quibuſdam diſciplinæ legibus emendata reuocauit, tanta quidem contentione venerandorum Numinum; quorum auſpiciis (vt putabat) res imperii creuiſſent & confirmatę eſſent, vt vrbes omnes cruore victimarum velut nouo & multis annis interdicto polluerentur. Mirum autem ne militari quidem ingenti cura coerceri Iulianum potuiſſe, quin & calamo nocere Chriſtianis perrexerit. Septem enim libros in ipſa aduerſum Parthos expeditione contra Chriſtum ſcripſit, obſeruatis paſſim vtriuſq́; Teſtamenti pluſculis locis pugnare in ſpeciem aut abſurda quædam prodere viſis, quos homo perverſus & mente captus tanta dicacitate & ſcurrilitate ſurſum deorſum iactauit probando, vt vel hac vna cauſa *rabidum* eum *canem* vocitarit Hieronymus, & ipſis ab Ethnicis exiſtimatum ſit, diuina eum vltione periſſe, qui gloriæ audiſſimus omnium hominum fauorem captare conſueuiſſet. In reditu enim à Parthis, quos iam multis oppidis receptis fugarat, victor

Digitized by Google

ipſe prętet omnium opinionem ab hoſte Perſa ſubitò incurſante petitus teloq; in latus ſaucius haud multis poſtea horis vulnere extinctus eſt: Dignum ſane monſtrum, quod non in acie ſed in angulo trucidaretur. Eo enim modo Gallus fratet eius, quem & ipſum Conſtantius Cæſarem fecerat, propter inſignem animi malignitatẽ percuſſoribus ſubmiſſis trucidatus fuerat. D. Hieronymus, qui vita ſua maturiore (ſicuti & Ambroſius & Auguſtinus) nõ longe à fine huius ſecundæ ætatis abfuit, ſcribit ſe puerum adhuc & in grammatico ludo exercitum Iuliani morte nunciata ab Ethnico homine audiuiſſe, qui ludens dixerit; *quomodo Chriſtiani dicunt Deum ſuum patientem & ἀνεξίκακον? nihil iracundius, nihil hoc furore præſentius; ne modico quidem ſpacio indignationem ſuam differre potuit*, &c. Merito igitur inter ſuos Diuos relatus eſt, qui ab vnius Dei cultu tantopere ſeparatus & vltione diuina vel ſuis hoc fatentibus percuſſus fuerat. Nec eſt quod dubitemus, quin ſi longiorem ei vitam vltor ille perfidię donaſſet, tam breui tempore paci & tranquillitati Eccleſiarũ omnium abeſſe potuiſſet, quàm eius antea patruus Cõſtantinus pro fuerat: nec minus damni illaturũ fuiſſe religioni inſidioſa ſua quãuis ſanguine carente perſecutione, quàm ante multo cum ſanguine credentium Ethnici Imperatores contuliſſent. Hæc igitur procella Iuliani fuit, hic turbo ad pietatis ſubuerſionem excitatus, Conſtantii quidem & Valentis conatib. vt diſſimilis ita etiam longe mage noxius. Illi enim prætextu iuuandi Chriſtianiſmi Chriſtum ipſum ſceleſtati dogmatis aſſertione obſcurabant: Sic doctrina Chriſti, quam antea profeſſus fuerat, perfidiſſime abnegata hoc vnum omnibus vocibus contendebat, vt amplitudo imperii cum veterum Numinum reuocato cultu Chriſti nomine & religione exueretur.

Atq; his quidem malis & incommodis tametſi ſuprà, quàm facile cogitari poſſit, Eccleſia Chriſti Catholica laborarit, rapacibus videlicet lupis vndiq; preſſa & circumſepta, tamen ea etiamdum conſtantia & animoſitate fuit, vt prima illa religionis fundamenta, Puritatem dico Apoſtolicæ doctrinæ miniſteriique æqualitatem & charitatem mutuam nulla non in parte tueretur & cuſtodiret. Nocebat quidem ambitionis quiddam & auaritiæ non nihil in his duntaxat, qui opũ & dignitatis illecebris capti ſæculi blanditiis erant irretiti, vt ſupra eſt dictum. Verum tamen à plurimis carpebantur quotidie, quæ à paucis erant commiſſa, & in totum enormibus viciis locus nullus cedebatur, quæ quidem vel ad morum labefactationem vel ad doctrinæ contaminationem incommodare potuiſſent. Eius rei argumentum euidentiſſimum fuit, quod ne Principibus quidem orbi imperantibus, ſi quid enormius commiſiſſent, parſum eſt. Et Theodoſium (quis credat?) Imp. Ambroſius ob homicidia licẽtius, quàm æquitas ferret, indulta, Eccleſiæ communione excluſit. Nota erat & omnium animis inſita ſpiritualium bonorum cõmunio, quam mutuam & gratuitam habent credentes à Patre per ſpiritum fidei filii ſui Ieſu Chriſti in conſortium & ciuitatem ſanctorum recepti, & membra corporis Chriſti facti, qua vnius Catholicæ ſeu vniuerſæ aut (quod idem eſt) corporis Chriſti myſtici per ſpiritũ adoptionis filiorum Dei toto orbe cõgregati indiuidua comes eſt. Vbicunq; enim Eccleſia eſt orthodoxa, ibi eſt & ſanctorum cõmunio, hoc eſt participatio omnium bonorum ſpiritus Chriſti & omnium donorum fidei. Et è diuerſo, vbi communio eſt ſanctorũ Dei, corpus videlicet Chriſti diuerſis è membris ferruminante ſpiritu contractum & conglutinatum, ibi Eccleſiam eſſe Chriſti neceſſe eſt: cuius quia vnus ſpiritus, vna fides in Chriſtum & omnem doctrinam Chriſti, vnus ſenſus, & vna voluntas colendi Dei & proximi iuuandi cõſiſtit & ducat, factum eſt vt & vnitatis nomine numeroſiſſima credẽtium multitudo com-

præ-

præhenſa ſit, & omnes omnium terrarum Eccleſiæ reipſa vna Eccleſia ſit: ſicut eiuſdem etiam vnum caput, vnum fundamentum, vnus lapis angularis, præputii & circumciſionis vnica petra Chriſtus eſt. In Chriſtum igitur quidquid baptiſmi interuentu per fidē incorporatum eſt, quidquid cœleſti illa ciuitate donatum eſt, per eandem fidem aſſequitur quidquid Chriſtus eſt, imo, quidquid Chriſtus eſt, theſaurum ſcilicet incomparabilem gratiæ, iuſtitiæ, ſapientiæ, ſanctificationis & redemptionis, hoc vno poſtulato vt authore innocētiæ & ſanctitatis Chriſto Ieſu cognito iam & perſpecto & per fidem apprehēſo, ipſe veterē hominem cōcupiſcentiis deturpatū & peccato captiuū ponat, & nouum induat bene de proximo merentē profeſſione ſinceritatis & veritatis. Hi n. ſunt fructus bonę & fidelis arboris, quę arborē nō faciunt bonā ſed indicant: nec addunt quidquam arboris vigori, ſed de ipſa ſuam ſumunt, adeo q boni ſunt nō ſibi ſed ipſi debent arbori. Non n. bonæ ſolū ſed & malę arbores fructus edunt: nec ſunt opera vel petra fidei vel theſaurus, ſed ē cōtrario petra operū ipſa fides eſt, quæ theſaurū homini Chriſtum triumphantē ad dextrā patris & intercedentē pro ſuis adeo omnis ſufficientiæ plenum vt inſufficientē vel cogitare nephas. Addere autē velle vel iuſtitię redemptionis & vitę nomine, ſumma blaſphemia ſit. Hunc theſaurū dudum poſitū perq; omnia conſummatū & inæſtimabili virtute perfectum, ſpiritus mouens & illuminans indicat, fides apprehendit; ſpes in corde collocat, charitas fructu & opere inſignem facit. De huius theſauri merce precioſiſſima animæ ſitientes & eſurientes ſatiantur ſine vllo pretio, ſed ſola fiducia nihil hæſitāte & omnia Chriſto tribuente: quod verbis rotundis Prophetæ, quod Chriſtus ipſe, quod apoſtoli Chriſti docuerunt. Hæc menſa eſt cœleſtis & viuificę ſaturitatis, ad quā inuitatos gratis ſatiat Dominus, modo qui adeunt veſte ſint non ſpurca aut ſordida ſed nuptiali induti.

Huius rei minime ignara hæc ætas, ſummam totius religionis collocauit in fide, qua ſoli Chriſto ex voluntate Patris honos omnis & gloria omnis tribuitur, iuxta illud æterni patris: *Hic eſt filius meus dilectus, in quo cōplacitum eſt: ipſum audite.* Ante enim Eſaias dixerat: Omnis qui fidit illi non pudefiet. Sed & filius Chriſtus poſtea: *Amen Amē dico vobis, qui ſermonem meum audit & credit ei qui miſit me, habet vitam æternā & in cōdemnationē non veniet, ſed tranſiuit à morte in vitam.* Idem alio loco figuram corpori & vmbram luci cōiungens: *Sicut* (inquit) *Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in eum non pereat ſed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum non pereat ſed habeat vitam æternam.* Quis credit in eum? qui corde contrito & humiliato agnoſcit & cernit, quid in ipſo pater miſericors nobis dederit, donarit, largitus ſit. Quam rem verbo Dei, vt ipſum calamo Spiritus ſancti in litteras relatum eſt, diſcimus & tenemus. Hoc faciunt Eccleſiæ orthodoxæ, non niſi Paſtoris ſui vocem agnoſcentes, hoc Apoſtoli doctores monent & hortantur, ne hominis verbum Dei verbo præferamus.

Qui habent igitur fidem, ſimul & charitatem habent diffuſam in cordibus fide illuſtratis. Quibus donis Sancti Spirit⁹ efficitur, primum vt redempti per Chriſtum nō in nobis, qui nihil ſumus, ſed in Domino gloriemur ſecundū ſcripturas: dein vt & nobis nihil priuatim vindicem⁹, ſed omnia ſpōte cōmunia habeamus cum iis, quorū ōmnmū nobiſcū miſertus eſt Dominus. Non quærit n. ſua charitas ſed aliorum vtilitati inſeruit, nec tam invida aut ſui amans eſſe poteſt, vt quod ſibi gratis & nullo merito donatū eſſe quotidie cōfitetur, idipſum (naturę lege violata) aliis & ipſa nō ſponte & vltro obuenire nō comprecetur & optet. Nouit hæc & probe tenet omnium Eccleſia-

Sicut autem rerum oblatarũ adminiſtratione & vſu de vitæ ſanctimonia nonnihil, velut diximus, detractum eſt, ita ſuo nihilo minus loco & dignitate ſcriptura habita eſt, tãtumq; ei venerationis acceſſit, præſertim in Latinis ſeu (vt ab aliis vocantur) Occidentis Eccleſiis, vt hac maxime ætate ſanctiſſimorum interpretum labore & diligentia eum ad modum fuerint illuſtratæ & explicatæ diuinæ litteræ, vt nec ætas vlla tanto numero viros eruditione, doctrina, pietateque excellentes habuerit, & inſecutis ætatibus qui ſcripſerunt, magno interuallo abfuerint à primis, qui inter ſecundos ſunt cẽſi. Meritò autem vltimi ſunt habendi, qui inter poſtremæ ætatis ſcriptores omnium ſententiis primi ſunt iudicati. Porro Orientis Eccleſiæ vt omnium doctrinarum & eruditionis genere excelluerunt, ita huius quoque ætatis gloria non caruerunt, tanta quidem cum prærogatiua laudis, vt noſtri, hoc eſt Latini ſcriptores illorum veſtigia ſecuti quantum imitatione profecerint, ingenuè ſint confeſſi, labore interim in Græcis ſcriptoribus transferendis adhibito, quò publicæ Eccleſiarum Latinarum vtilitati conſuleretur. Horum nomina recenſere ac ceu catalogũ texere ſuperuacaneum eſſet quum liber exſtet Hieronymi de Viris illuſtribus idemq; Gennadii rapſodia, quibus horum temporum ſcriptores abundè ſunt relati. Illud non tacendum, primos horum, & citra cõtrouerſiam ſummos, tanta animi moderatione & continentia fuiſſe, vt errare alicubi & labi & nihil humanum à ſe alienum eſſe non agnouerint modò, ſed diſerte etiam lectorem admouerint, ne non & cum iudicio legere quod iſtorum vigiliis elucubratum eſſet, & eatenus recipere & probare vellent, ſi quod eſſet traditum & explicatum à ſcripturarum confeſſis traditionibus non diſſentiret. Hinc Auguſtinus contra Pelagianos Hilarium, Ambroſium & alios doctores, citantes: *Solis*, Inquit, *Canonicis debeo ſine recuſatione conſenſum.* Sed & contra Petilianum ſcribens negat Epiſcopis vel Catholicis accedi oportere, ſicubi deceptos eſſe conſtiterit, & cum ſcripturis pugnantia docuerint. D. etiam Hieronymus in prologo ad Galathas Marcellæ iudicium de ſcriptis ſuis licet muliebre adeò non reiicit vt etiam commendet. In vniuerſum enim hęc pientiſſima ſententia, argentea illa ætate ſicut & aurea prima, oraculi vice habita & ipſo ab Apoſtolo omnibus Eccleſiis præſcripta eſt, vt ne quid pium, ſalutare, diuinum, & indubitatum exiſtimetur à quantiſcunque authoribus proditum & traditum, quod à doctrina Spiritus ſancti, ſcripturis videlicet Propheticis & Apoſtolicis diligenter expenſis & magna veneratione collatis vlla parte diſſentiret. Quæ dubia autem & perobſcura erant, poſterorum iudicio relinquebãtur iuxta donum Prophetiæ, tantum aberat vt quidquã temerè aſſereretur: id quod in libris, quos ſcripſit Auguſtinus ſuper Geneſin ad litteram, facile eſt cognoſcere. Accedebant iis & Imperatorum leges & reſcripta, quibus cauebatur, ne quid religionis nomine admitteretur quod à fide Chriſtianorum diſcrepare conſtaret. In hunc enim modum à Theodoſio & Honorio aliiſque huius ætatis Auguſtis non ſemel reſcriptum eſt. Proinde vulgo etiam hac ætate noti & triti, ſcripturarum libri erant, Græcis nõ Græci modò ſed Latini etiam, Latinis autem non Latini modò libri, ſed & Græci pleriſq; ob linguarum vſum in illa imperii adhuc florentis amplitudine peculiarem. Id verò vt obſeruaretur magna cura priuatim & publice à ſanctiſſimis Epiſcopis curatum eſt, & adeo frugiferum eſſe D. Hieronymus exiſtimauit, vt barbaram etiam in linguam ſacra Biblia Dalmatis ſuis transferre non ſit dedignatus, & lucubrationes ſuas non paucas difficilium locorum tractationibus plenas matronis virginibuſque inſcribere, laudem præterea eis tum doctrinæ tum etiam ſcientiæ ſanctarũ ſcripturarum vendicare non

dubi-

dubitauerit. Erat & vſus Latinæ linguæ adeo tritus & vulgaris in Occidentis prouinciis, vt haud alia magis quam plebe egerint Epiſcopi. Et ſatis conſtat expoſitiones Auguſtini in Pſalmos omnes aliud non eſſe quam Conciones ad populum habitas. Neque quicquam periculi vnquam doctrinæ & fidei de plebe manauit, ſimplicem & puram fidem animo minimè aut hæſitanter aut curioſè profitente.

Maximi errores Eccleſiis ab his ſolis iniecti, qui vel ingenii nihil ſibi non tribuentis fiducia vel odiis amarulentis excitati vel immodica philoſophiæ exercitatione inflati ſua magis ingerere ſcripturis quam harum oracula vereri & merito loco habere perrexerunt. Quod genus hominum & hæc ætas habuit, adeò quidem præfractos & peſtilentes, vt inauditis antea diſſenſionibus perſecutionibuſque Eccleſiæ ſeſe ipſas mutuis contentionibus afflixerint: nec parum nocuerit Principum furor, qui partium factione & aſtutia circumuenti & perſuaſi orthodoxa & frequentiſſimis conuentibus recepta dogmata, perinde atque impia & hæretica nō modo Epiſcoporum morte carcere, & exiliis, ſed aliorum quoque fidelium non pauorum caſu & internecione perſequebatur: contra verò impia & fidei ſcripturarum vndiq; aduerſa nugamenta, quæ curioſe illi & immodice ſubtiles defendenda receperant, perinde atq; orthodoxa & Apoſtolica tuebantur. Hæreſiarcharum præcipui erant; Arrius Alexandrinæ Eccleſiæ Presbyter, Manes quidam Perſa, Donatus Numidiæ Epiſcopus, & Pelagius Monachus natione Britannus. In Arrio, quem Conſtantini imperium excepit, eruditio multifaria fuit, qua ſi abuſus non fuiſſet, locum inter excellentes Eccleſiæ Profeſſores aſſequi potuiſſet. Manes fœdi erroris author Diocletiano imperante emerſit, à ſuis poſteà nominis inuidia declinata Mannes dictus, velut refert Auguſtinus, quo minus dogma ſuum furioſum eleuari nominis præſagio poſſet; Donatus Conſtantini filiis imperantibus ea fere animi confidentia & ſupinitate fuit, qua fuerat ætate prima Nouatus: quem inſecutus Pelagius Arcadio & Honorio imperantibus, longe omnes præſumptione & fiducia ſuperavit. Atque hoc etiam nocentior fuit error, quo hic carnis induſtriæ & iactati arbitrii humani libertati plauſibilior videbatur. Vt enim in fœminis comparatum videmus, vt nullæ magis formæ quàm quæ minime ſunt formoſæ, ſic in naturæ infirmitate fieri cernimus, vt nullis præconiis illa magis oblectetur magiſque aures arrigat quàm quę ſibi nihil non tribuunt & aſcribunt. Carnem enim omnem ſui amantiſſimam eſſe, ſibiq; nihil non tribuere ſolere, Propheticæ & Apoſtolicæ ſcripturæ teſtantur. Coercendorum autem Hæreticorum cum hac ætate longe expeditior ratio eſſet ad manum ſanctiſſimis Eccleſiarum rectoribus, quàm anteacta ætate fuiſſet, libertate videlicet Principum dono permiſſa, vt omnibus à partibus orbis vnum aliquem & condictum ad locum conflui poſſet.

Niceæ Bythiniæ aduerſum Arrium ſynodus Conſtantino volente & exigente eſt celebrata. Prima quidem omnium à ſynodo illa Apoſtolorum, cuius in Actis meminit Lucas: neque alia vnquam antea *οἰκουμενικὴ* ſeu (vt vocant) *Vniverſalis* habita. In qua cum aliis multis controuerſis dogmatibus certa ratio è ſacris oraculis præſcripta eſt, tum Arrii blaſphemo errori magna rei deliberatione obuiatum eſt, gradus quoſdam in Trinitate ita ſtatuenti, vt filium ſubſtantia alia à patre & quidem factum, hoc eſt creatum, diceret: Spiritum autem Sanctum Deum eſſe negaret. Cui errori cum ſcripturæ pluſculæ perperam intellectæ blandirentur, mox paulo à ſequacibus eius ita maligne acceptæ & à ſenſu ſuo natiuo & orthodoxo detortæ ſunt, vt quicquid de Chriſti perſona duabus naturis conſtante, iuxta humanæ natu-

ræ pro

ræ proprietatem diceretur, hoc ipſum omne nullo habito diſcrimine ad naturā alteram, puta verbi increati & æterni, referrent & perficaci cōtentione accōmodarent. Qua in re factum eſt (quis crederet?) vt & Cōſtantius Imperator patre Conſtantino iam humanis exempto, veneno Arianorū quorundam (vt eſt vaferrimum Sathanę artificium) tectiſſimis verſutiis imbibito ita mente motus fuerit, vt quas intulit noſtris clades & ſtrages, illarum perſecutionum non admodum abſimiles fuerint, quæ prima ætas ab Ethnicis magna Eccleſiarum clade perpeſſa eſt. Leuis autem horum erat pœna, qui exilio eſſent multati. Quorum in numero ex Græcis erat Athanaſius Alexandriæ Epiſcopus præſentiſſimis inſidiis longo tempore agitatus: ex noſtris autem Hilarius, quem ſuos de Trinitate libros exulem ſcripſiſſe proditum eſt. Porro longè poſtea eadem rabie concitatus Imp. Valens, nihil mitior Conſtantio, (ſi Oroſio credimus) author fuiſſe exiſtimatur & Gotthis & Vandalis (fortiſſimis Germanorum nationib. in prouincias ingreſſis) quo fidē Arrii reciperēt. Vnde & maior & diuturnior facta diſſenſio & afflictio, hoc magis poſtea nocuit quo plures illi prouincias obtinuerunt, nec quieta manere potuit à Vandalis inuaſa Africa, quam D. tamen Auguſtinus paulo antea ingenti qua fuerat vſus diligentia & contentione parauerat. Hilarius author eſt, Conſtantium, quo plures in ſuam hæreſin traheret, ea verſutia vſum, vt Epiſcopis benedicentibus caput ſubmitteret, pluſculis cenſum capitum remitteret, multis vectigalia donaret, veræ videlicet religioni cōſulturus, quū veram interim & orthodoxam ſcripturarum fidem oppugnaret & affligeret. Conſtat ſane nullam vnquā vel huius vel primæ ætatis hæreſin extitiſſe, quę maiores vires eundo acceperit, vel motu maiore Eccleſias minime alioquin fide & religione diuerſas colliderit. Quod quidem totum temeritati tributum eſt. Non poteſt enim non difficile & periculoſum eſſe pietatis negocium, quum qui rerū potiuntur, maligne perſuaſi & artibus circumuenti cœpium & orthodoxū iubent & edicunt, quod ipſiſſima cum pietate diſſentit.

Atque hoc minus Donatiſtæ quàm Arriani nocuerunt, quod ipſorum intellecto & proſpecto dogmate nullo vnquam Monarchæ fauore ſint excepti. Sola Africa peſtem illam pertulit. Donatus enim dubium quibus furiis agitatus ſermonem ſparſit in vulgus, nec paucis Epiſcopis perſuaſit, Eccleſias Africæ priores Diocletiani perſecutione ſcripturam ſacram Ethnicis prodidiſſe & tradidiſſe: mox multis ſuam in ſententiam tractis ita cerebroſe tumultuatus eſt, vt & ſuam ſolam veram eſſe diceret Eccleſiam Chriſti, nec aliis iuſtitiæ profeſſionem quàm ſuis permitteret. Deinde Epiſcopis Macario & Cæciliano Carthaginenſ. grauiſſime accuſatis, ita ſe ſuosq; omni commercio orthodoxorum ſubduxit, vt & altare (ceu inquit Auguſtinus) contra altare erigeret, & vſu ſacramentorum noſtris negato rebaptizari iuberet, quicūq; ad ipſum ab orthodoxis defeciſſent. Adhæc ita iactato ſanctimoniæ & innocentiæ nomine, vt qui ſectæ eius eſſent, ſine peccato eſſe ſeſe & viuere profiterentur: neq; vllo loco noſtros vel commercio hilariore vel etiam cōſeſſu honorificentiore dignaretur. Cœperat malum ſub Conſtantio, nec parum vſq; in Honorii imperium auctū fuit, doctiſſimis etiam viris, accurata quidem illa & ſæuera ſpecie religionis ſeductis, ab illis in errorem tractis qui fines Eccleſiæ Catholicæ CHRISTI ſolius Africæ tractu circumſcripſerant. Nam & poſteri Donati reiectis ſemel Eccleſiis orbis omnibus ſibi ſolis & doctrinæ puritatē & vſum ſacramentorū legitimum vendicabant, vt ſolos etiam ſe catholicam Eccleſiam dicere nō vererentur. Pars horum incertis ſedibus vagi *Circumcelliones* vocabantur, cenſoria ſibi functione quadam arrogata, iam has iam illas Eccleſias orthodoxorum adorti

de plo-

de plebe ſæpe multos & ipſos interim Epiſcopos fuſtibus cæſos necabant. Nec alia magis cauſſa fuit Maximiano Vagienſis Eccleſiæ in Africa Epiſcopo, quod ad Theodoſium Imp. provocauit quàm quod à Donatiſtis indignis modis eſſet tractatus. Pati enim noluit, vt Eccleſia Chriſti ſuæ curæ concredita Hæreticorum incurſionibus pateret, ſed vltore Imperatore ſeruaretur. Multis autem annis, qui de illa factione doctiores habebantur, noſtros hoc eſt verè pios & orthodoxos Africæ Epiſcopos, rixis pluſquã calumnioſis tanta obſtinatia & intemperie fatigarũt, vt ipſos etiam ad Principes prouocarum, & ipſa de controuerſia publicè cognitum, lites præterea tum primum finitæ fuerint, quæ accuſatione ſuſcepta ipſo Conſtantio imperante radices iecerant, veluti in libris aliquot de habita Donatiſtarum & Catholicorum contentione ſcriptis teſtatus eſt Auguſtinus.

Manichæorum hæreſis ſane ſtulta, ſed noxia tamen & veterum tum Philoſophorum tum Hæreticorum è ſcholis deducta eſt: eo fuco tamen & ſpecie vt & Auguſtinus vir tantus ante tempus baptiſmi Mediolani ſuſcepti annis aliquot eo malo laborarit, mox errore Domini gratia perſpecto iuuenis etiam multis libris in væſana ipſorum dogmata fuerit inuectus. Primũ Deos duos faciebant, de Marcionis credo ſchola furorem mutuati, bonum videlicet noui teſtamenti & malum veteris authorem. Ea cauſſa vetus teſtamentum abiiciebant, nouo tamen & ipſo calumnioſe tractato vtebantur, Epiſcopis paſſim Presbyteriſque inſtitutis, qui quidem nuptiis damnatis, æquiores erant fornicationi quàm coitui qui prolem vllam ædidiſſet: iuſtitiam & perfectionem nõ minore quàm Donatiſtæ fiducia ſibi arrogantes. Porro incautos & ſimplices admirabili quadam abſtinentiæ & caſtitatis ſimulatione dementabant. Longis enim ieiuniis dediti, vino & carne abſtinebant: agros, pecuniam, domus poſſideri à verè Chriſtianis poſſe negabant: animal necare aut arborem excidere nephas ducebant. Animam duplicem, aut certe vt Deos ita duas itidem animas faciebant, alteram bonam boni Dei partem, alteram malam, ſed & ipſam tamen æternam. Eius rei cauſa diſſerebant DEVM etiam bonum in miſeria eſſe, præterea & pœnitere, & pœnitentiam accipere, & id genus abſurda multa. Quibus omnibus illud adiiciebant, quod ſatis conſtaret DEVM ſummè bonum mali authorem eſſe non poſſe, quia verò conſtaret & malum ipſum eſſe, conſequens foret alium eſſe authorem vnde malum in mundum ingruerit: quem quidem & ipſum DEVM eſſe, vt ante dictum, autumabant. Purum hominem CHRISTVM fuiſſe vel Hebion vel Photinus ingeſſerat. Qui autem in errore maxime profeciſſent, eos *Electos* vocabant, adeo ſublimi virtutũ culmine poſitos vt non modo non peccarent ſed ne poſſent quidem ſi vellent. Abſurdis autem id genus permultis licet impudica quædam atque etiam ſcelerata addiderint, veluti in libro de Hæreſibus innuit Auguſtinus, tamen *Electos* vocabant qui doctrina & vita in ſpeciem conſumata videbantur; *Auditores* autem, qui perfectorum ſcholam frequentabant. Adeo autem ſerpſit malum non Græcis modo ſed Latinis etiam in Eccleſiis, vt & ætati tertiæ a nobis referendæ, & etiam quartæ, plurimum negotii feciſſe ſit in litteras relatum.

De Pelagio nunc dicemus Hieronymi & Auguſtini contemperaneo: qui ſui perquàm diſſimilis (Monachum enim agebat) ſcripturis quibuſdam humano arbitrio tribuentib mordicus arreptis adeo ſeſe contra crucẽ & gratiam Chriſti laude & defenſione noſtræ naturæ veliti integræ & ſanæ erexit, vt hominem diceret peccatum omne non de natura ſed de voluntate contrahere, nec niſi huius conſenſu illum contaminari, & eam vni arbitrio

homi-

Digitized by Google

hominis tribuebat, vt excitate ſeſe ad opus DEO gratum adeoque emereri Deum, mandata ſeruare, & viuere poſſet. Quod quidem homo facundus & eruditus quanta potuit (vt Auguſtinus inquit) argumentatione defendit. Cum è diuerſo ſcripturæ tum Propheticę tum Apoſtolicæ naturam noſtram lapſu viciatam adeo infirmam & imbecillem eſſe confirment, vt ad emerendum Deum legemque præſtandam prorſus ſit inhabilis, ſed & ſeruus ſit peccati & maneat, niſi gratia Dei impium iuſtificante ſubleuetur. Negabat autem peccatum originis Pelagius, atque hoc magis errorem tuebatur quod paruulos ſine peccato naſci, & maiorum culpa vacare, mox autem adultos voluntate peccare aiebant: qui ipſi tamen, ſi vellent, itidem ſine peccato eſſe & iuſtitiam operari poſſent. Porro loci ſunt ſcripturæ nonnulli, quibus Deum ſæpe voluiſſe innuitur, hominem autem noluiſſe. Ita enim & Chriſtus Matthæi 23. *Quoties* (inquit) *volui congregare, ò Hieruſalem, filios tuos, quemadmodum congregat gallina pullos ſuos ſub alas, & noluiſti.* Qui locus ſane ita & velle & nolle homini tribuere videtur, velut ſuapte natura homo aliquid poſſit. Nec abſimile vero eſt his animatum Pelagium hoc audacius in errore perſtitiſſe, quo plauſibilius erat dogma ſcripturis manifeſtis quidem in ſpeciem ſed parum tamen conſiderate expenſis & collatis, confirmatum. Idem enim Chriſtus, qui noluiſſe Hieruſalem dixit, in eodem Euangelio Matthæi cap. 13. negat illis datum vt velint vſque adeo *vt vel videntes non videant & audientes non audiant nec intelligant.* Quæ ſi Pelagius obſeruaſſet, arbitrii libertati non tam temere detuliſſet. Socios erroris habuit Iulianum quendam & Cœleſtium doctos viros, qui libris ſparſis tueri Pelagium, quodque affirmaſſet locis aliquot D. Cypriani, Hilarii, Ambroſii, adeoque Hieronymi ipſius & Auguſtini libris paſſim deceptis derortiſque defendere & perſuadere ſunt conati. Verum hæreſin illam tam blaſphemam, tamquam arrogantem & ſupinam DD. patres Hieronymus & Auguſtinus longe doctiſſimis lucubrationibus ita ſunt adorti, vt confecta prorſus hydra illa pluſquam lernæa videretur, vindicatis & ſcripturis & Patrum locis quibus illi eſſent abuſi. Nam & ab Hieronymo Cypriani locus defenditur ab illis calumnioſe citatus in libris dialogorum, qui hodieque contra Pelagianos ſcripti leguntur. Nec parum laudatus ab ipſo Auguſtinus ob ingenii præſtantiam, quam in illa ſua cum Pelagianis pugna oſtendebat. Auguſtinus etiam ipſe ſeſe tueri & à tortuoſis illorum ſtrophis defendere coactus eſt, à calumnia defenſis interim & Hilarii & Ambroſii & Hieronymi locis quibuſdam, quæ horum quidem verbis, ſed longe alio ſenſu, adducebant, quam illi ſcripſiſſent. Tribuere autem videbātur orthodoxi illi Patres libero arbitrio, velut hoc ipſo ad Chriſtum conuerti, mandata perſequi, & fauorem emereri adeoque ſine peccato eſſe & viuere homo poſſet: verum non de illo arbitrio ſentiebant, quod lapſu Adæ vulneratum tyrannide peccati ſeruire coactum eſt, ſed de iſto ſolum quod initio & ante lapſum Adamo donatum fuit, & quod poſt lapſum gratia Chriſti illuminante & erigente ſanatum eſt. Id quod in nobili illo ſuo de Natura & gratia contra Pelagianos ſcripto libro Auguſtinus fuſiſſime explicauit. Quare & ipſe Pelagius haud longe poſtea celebribus in ſynodis huius ſecundæ ætatis damnatus eſt, & dogma diuerſum ſcripturis cogentibus omnium conſenſu receptum eſt. De Arbitrio ſcilicet hominis miſero peccatoque & iræ obnoxio nec legi perficiendæ præſtandęve neque vlli bono operi (quod placere modo Deo poſſit) idoneo, niſi Chriſti gratia ſubleuetur ſiue quod idem eſt niſi fide in Chriſtum illuminetur. Sunt igitur apud Hieronymum aduerſum Pelagianam illam ſeu potius Luciferianam confidentiam arbitrii loci pluſculi & perpulchri,

quorum ille præcipuus (omnes enim enumerare huius inſtituti non eſt) qui lib. 3. Dialog. vbi locum Pauli 2. Corinth. 3. cap. *Quod non idonei ſimus vel cogitare aliquid ex nobis*, &c. in hæc verba legitur: *Adhuc audemus per liberum arbitrium ſuperbire & abuti beneficiis Dei in contumeliam largitoris, cum idem vas electionis apertiſſime ſcribat! habemus autem theſaurum illum in vaſis fictilibus, ac abundantia fortitudinis noſtræ ſit ex* DEO *& non ex nobis. vnde ex alio loco retundens hæreticorum impudentiam loquitur: qui gloriatur in Domino glorietur*, &c. Et eodem in libro paulo infra: *Omnis hominum fortitudo marceſſit & deperit, ſi à Dei auxilio deſeratur. Nemo* (inquit Chriſtus) *venire poteſt ad me niſi pater qui miſit me traxerit eum. Quando dicit: nemo poteſt venire ad me, frangit ſuperbientem arbitrii libertatem, quod etiamſi velit ad Chriſtum pergere niſi fiat iſtud quod ſequitur (niſi pater meus cœleſtis traxerit eum) nequaquam cupiat & fruſtra nitatur.* Hactenus Hieronymus. Cuius ſenſum clariſſime & ad faſtidium vſq; Auguſtinus proſecutus eſt. Vnus enim ipſe ſtudio, labore, induſtria & vigilantia (quo veritas fidei ſcripturis & gloriæ CHRISTI vindicantur) omnes illos longo interuallo ſuperauit, à quibus hac ætate aduerſum Pelagii pernicioſiſſimum dogma pugnatum eſt. Sed & priuatim illuſtres eius ſententiæ eliguntur, quarum illa vna eſt, quæ legitur in expoſitione eius in Pſalmo trigeſimo primo. *Opera ante fidem non ſunt vel bona vel accepta Deo. Non enim ſunt bona, quamdiu de radice bona non ſuccedunt*, &c. Pſalm. 21. *Niſi formaret te Deus ad bona opera, non noſceres niſi opera tua mala.* Item Pſalm. 65. *Gratia Dei operaris non viribus tuis*, &c. Pſalm. 118. *Idem rogandum eſſe Deum vt quod a ſe præceptum eſt largiatur.* Et ibidem Sermon. 5. *Viam ſuam dirigere nemo poteſt niſi Deo regente & faciente*, &c. Et Pſalm. 134. *Nemo* (inquit) *incipit bene viuere niſi a fide*, &c. Ad hunc modum Auguſtinus quotidianis ſuis in concionibus Eccleſiam ſuam docuit, quod facere recte non potuiſſet niſi fauore publici conſenſus orthodoxorum & doctrinæ ab omnibus piis vulgo receptæ veritate nixus fuiſſet.

Porro non hanc modo inſaniam liberi arbitrii contra gratiam extollendi patres illi huius ætatis magna grauitate damnarunt, ſed minime etiam ferendum eſſe, ſcriptura decernente, docuerunt, perfectionis nomen ampulloſum & inflatum in vllis fidelibus Chriſtianis, quantiſcuque donis gratiæ & fidei inſignibus. Trahit enim & hæc opinio perſuaſionem quandam virium noſtrarum tamquam eximiarum poſt acceptam gratiam, velut & ipſis iam ſanatis (vt ſic dicam) poſtliminio reuerſis haud parum præmii debeatur meriti reſpectu. Quod venenum Pelagiano illi vicinum primùm ita incautas mentes ſtupore ſubuertit, vt & ſibi tribuere velut ex ſe bonis, & frigido agnoſcere gratiam donatam & Chriſti meritum, quo ſolo nitendum erat, pergant: Præterea iſtam fiduciam ſui; quæ omnium peſtilentiſſima φιλαυτία eſt, vanæ gloriæ & Phariſaicæ confidentiæ ſeminarium eſſe videre negligant. Sicut idem viribus ſuis & merito fiſus Pelagius non dedit, quando ad viduam quandam, quæ ſancti orare debeant, (ſi Hieronymo credimus) inter alia in hæc verba ſcripſit: *Ille merito ad Deum extollit manus, ille preces bona conſcientia fundit, qui poteſt dicere: tu enim noſti Domine quã ſanctæ, quam innocentes, quam puræ ſint ab omni fraude & iniuria & rapina quas ad te expando manus, quam iuſta, quam immaculata labia & ab omni mendacio libera quibus tibi vt mei miſerearis preces fundo*, &c. Sic ad viduã illam Pelagius, arrogatu nimirũ innocentiæ pluſquam phariſaico ſibi primum iuſtitiam tribuens, deinde & DEI opem veluti ſibi debitam agnoſcens. Cui non poſſunt non ſimillimi eſſe qui poſt acceptam gratiam ita fauent factis ſuis ſtudiiſque & operibus fru-

ctibus ſcilicet fidei, vt quod boni ineſt ſuum ad meritum magis quàm ad meritum Chriſti & gratiam per ipſum acceptam ingenti errore adſcribant. Iuſtitia enim & perfectione ſupini, & in Chriſtum ſeruatorem ingrati non medico tot modis merenti, ſed ſibi ipſis, adſcribunt quo ſani ſunt: ſed neſciunt hoc ſe minus iuſtos & perfectos, quo ſibi magis horum nominum titulis blandiuntur. Quare optimè & pientiſſimè ab illuſtri huius ætatis ſcriptore D. Hieronymo libro 3. Dial. iis verbis Pelagio reſponſum eſt: *Chriſtiani eſt hæc an Phariſæi ſuperbientis oratio, qui etiam in Euangelio loquebatur:* DEVS *gratias ago tibi quod non ſim ſicuti cæteri homines, raptores, iniuſti, adulteri?* &c. Et libro primo, Dialog. aduerſus eundem in hunc modum ſcripſerat: *Tunc ergo iuſti ſumus quando nos peccatores fatemur, & iuſtitia noſtra non ex proprio merito ſed ex Dei conſiſtit miſericordia, dicente ſancta ſcriptura: Iuſtus accuſator eſt ſui in primus ſermonis. Et alio loco: Dic tu peccata tua vt iuſtificeris. Concluſit enim Deus omnia ſub peccato, vt omnibus miſereatur. Et hæc hominis ſumma eſt iuſtitia, quicquid potuerit habere virtutum non ſuum putare eſſe ſed Domini qui largitus eſt.* Hactenus Hieronymus: qui eodem libro locum Apoſtoli ad Phil. 3. exponens indicat Apoſtolum ſuo ipſius exemplo demonſtraſſe, *nihil adeo in hominis Chriſtiani vita quantiſcumq; conatibus contendente perfectum eſſe, quin ipſo relicto ad potiora & excellentiora perueniri poſſit, vt quod hodie perfectũ putamus dum ad meliora & priora extenditur, cras imperfectum fuiſſe conuincas.* Atq; ita per ſingulos gradus dum vel ipſe Apoſtolus nunquã in ſtatione ſed ſemper in curſu eſt, imperfectum docet quod homines putabamus eſſe perfectum, ſolamque perfectionem & veram iuſtitiam Dei tantum virtutib. coaptandam. *Hæc eſt enim*, inquit Hieronymus, *vera ſapientia imperfectum ſe eſſe noſſe*, atque (vt ita loquar) cunctorum in carne iuſtorum imperfecta perfectio eſt. Idem author in Epiſtola ad Cteſiphontem, argumentum à diſcipulo quodam Pelagii concinnatum his verbis recitat: *Si nihil ago abſque Dei auxilio & per ſingula opera eius eſt omne quod geſſero. Ergo non ego qui laboro ſed Dei in me coronabitur auxilium, fruſtraq; dedit arbitrii poteſtatem quam implere non poſſum, niſi ipſe me ſemper adiuuerit. Deſtruitur n. voluntas quæ alterius ope indiget. Sed liberũ dedit arbitrium Deus, quod aliter liberum non erit niſi fecero quod valuero*, &c. Poſtremo ſic colligebat ille diſcipulus: *Aut vtor ſemel poteſtate quæ mihi data eſt, vt liberum ſeruetur arbitrium: aut ſi alterius ope indigeo, libertas arbitrii in me deſtruitur*, &c. Atq; verba his verbis reponit Hieronymus: *Quis hæc dicit, quam non excedit blaſphemiam, quæ hæreticorum venena non ſuperat. Aſſerunt ſe per arbitrii libertatem nequaquam vltra neceſſarium habere Deum, & ignorant ſcriptum: quid habes quod non accepiſti? ſi autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? Magnas agit Deo gratias* (Pelagius) *qui per libertatem arbitrii rebellis in Deum eſt, quam nos libenter amplectimur, ita duntaxat vt agamus ſemper gratias largitori, ſciamusq; nos nihil eſſe, niſi quod donauit in nobis ipſe ſeruauerit, dicente Apoſtolo: Nõ eſt volentis neq; currentis ſed miſerentis Dei. Velle & currere meum eſt, ſed ipſum meum ſine Dei ſemper auxilio non erit meum. Dicit enim item Apoſtolus: Deus eſt qui operatur in nobis velle & perficere.* Hucuſq; locum Hieronymi retulimus. Pari modo & Auguſtinus multis in libris grauiſſime admonet, cauendum nobis ne in vlla bonitate operũ velut noſtra efferamur, aut quidquam in illis tamquã nobis debitũ fiduciæ collocemus, ſed hanc ſolam illi eſſe tribuendam, cuius gratia in lucem è tenebris vocati & ex iræ filiis filii Dei facti ſumus. Primum in commentario in Canonicam Ioan. ſuper illo: *Charitas ex Deo eſt*, &c. *Nec initiũ* (inquit) *ex nobis & perfectio eius ex Deo. Et ſi charitas ex Deo, tota nobis ex Deo eſt. Auertat enim Deus hanc amentiam, vt in donis eius nos priores faciamus, poſteriorẽ ipſum.* Deinde in libro De gratia & lib. arb. c. 6. *veriſſime* (inquit) *dicitur, quod dona ſua coronas* DEVS, *non merita tua*, & ſequenti cap.

Si Dei dona ſunt bona merita tua, non Deus coronat merita tua tanquam tua merita ſed tanquam merita ſua, &c. Idem in Pſalm. 36. Si (inquit) *Dominus greſſus hominis non dirigeret, adeo praui eſſent vt ſemper per prona irent & ſemitas curuas ſequendo redire non poſſent*, &c. Vnde & nobile eiuſdem dictum in Pſalm. 118. Sermo. 5. *Viam ſuam per ſe nemo corrigere poteſt niſi Deo regente & faciente.*

Proinde ætas hæc ſecunda, quam Argenteam vocamus, ſummam curam adhibuit, ne ſcripturæ ſanctæ, quæ homini meritum bonorum operum & præmium etiam iuxta parabolam Chriſti de talentis commiſſis adſcribunt, ſuperbia carnis præſumptione viciarentur, & ipſa quæ ſoli DEO per filium Chriſtum debetur gloria regnantis fidei non DEO, ſed homini velut ex ſe merenti tribueretur. Cum certum interim & indubitatum ſit, ita merita noſtra ſe habere, vt ſi vel maxime diuina nobis ipſa clementia in verbo ſcripturæ communia faciat, interdum ceu propria ſint depingat, tamen ſumma boni & quicquid eſt meriti ſufficientiæque DEO ipſi gratis nos vocanti & ſananti adſcribi debeat: contra, quicquid eſt mali & peccati, idipſum ſolis nobis acceptum ferre oportere. Quod ipſum dum cogitat animus ſcientia fidei imbutus, fit vt præſumptionem, ſuperbiam calce premat; humilitatem autem peccata confitentem in corde locet, & cum Rege Prophetico dicat: *Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Inueniemus* enim *nos peccatores, cum in ſcripturis ſanctis contemplati fuerimus quantumcunque profecerimus*, ſicut in Pſalmo 140. ſcripſit Auguſtinus. Quod enim peccatur à nobis etiam gratia præditis, noſtrum hoc eſt, noſtræ infirmæ naturæ eſt: quod bene agitur, de beneficio eſt DEI. Quare nihil iactandum glorioſe aut nobis confidenter tribuendum maximi huius ætatis viri ex inuincibilibus ſcripturis demonſtrarunt. *Omnem enim ſufficientiam noſtram* ex Deo eſſe, ipſe Paulus altera ad Corinth. capit. 3. docuit, *Perfectos* alicubi vocans, qui hoc ſano ſenſu ſunt præditi, vt dum perfecti videntur lege carnis in ipſa perfectione imperfectionem, hoc eſt infirmitatem & peccatum, agnoſcamus & confiteamur. Quando & Gregorius alius ætatis ſcriptor ingenue agnoſcat, *Hominem in opere omni etiam bono peccare, non quod id quod donis gratiis iuxta legem ſpiritus bonum eſt, ee ipſe ex parte ſit malum* (quis enim ſanus ita ſentiat?) *ſed quod natura noſtra lege peccati grauata non præſtet aut digne ſatisfaciat, eo modo quo deberet quod præſtat & facit.* Vnde illud Chriſti eſt: *Cum omnia feceritis, dicite ſerui inutiles ſumus.* Quod enim debuimus, fecimus. Item illud Pſalmiſtæ: *Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebitur?* Eſt enim natura noſtra per ſe inuita ad præſtandum quod lege iubetur, & quod in ipſa eſt legi non conſentit ſed repugnat, quod abunde cap. 7. ad Roma. demonſtrauit Apoſtolus. Eximię igitur gratiæ eſt Chriſti, qua *qui gloriantur in Domino gloriantur*, iuxta Apoſtolum. Pugnat enim gloriari in Domino & ſimul alte de nobis ſapere, aut noſtris operibus meriti perſuaſione blandiri. Veriſſime enim dictũ eſt ab Auguſt. in Pſal. 31. *Si vis alienus eſſe à gratia, iacta merita tua*, &c. Quod quidẽ non ea cauſa dictũ eſt, velut nullum ſit meritũ noſtrũ, cum clare ſcriptura & meritũ agnoſcat operũ charitatis & mandatorum Chriſti, & præmium etiã merentib. ſtatuat, quemadmodũ nihil de proximo merentib. pœnam. Verum meminiſſe oportet quod talentum, quod Dominus nobis ad vſuram faciendam contradidit, non noſtrum eſt ſed Domini, qui ratione ſubducta non talentum modo ſed & vſuram per talenta factum ſibi vendicat: ſeruum autem, qui accepto talento nihil lucratus eſt, in tenebras exteriores eiici iubet. Perinde enim faciunt, qui bonorum operum meritum velut de ſuo natum ſibi arrogant, atque ij ſolent qui de ſorte aliena vſuram cum faciant, non tam vſuræ quam ſortis poſſeſſione efferuntur: quibus pro-

facto nihil odioſius, nihil ingratius eſt. Nam & Apoſtolus: *Fratres* (inquit) *mei dilecti ſtabiles ſitis, immobiles, abundantes in opere Domini cum ſciatis quod labor veſter non eſt inanis in Domino*, &c. Non inanem futurum ait laborem noſtrum, verum non in nobis aut ex nobis ſed in Domino, hoc eſt in gratia & miſericordia Domini, qui ſua nobis perinde atque noſtra ſint communeſacit, quodque reuera ſuum eſt hoc nobis adſcriptum nullius indigus æterni præmiis compenſat. Hanc fidei ſcientiam qui non habent, ne ſpiritum quidem qui ex DEO eſt habent. Per hunc enim ſcimus, quæ donata ſunt nobis.

Atque hæc quidem de arbitrio & merito ex huius ætatis Patribus hoc fuſius referendum eſſe putaui, quo vehementius admiratus ſum eſſe potuiſſe inſecutarum ætatum homines, qui hæreſin tam fœdam, & tam euidentibus ſcripturis Patrum tanta diligentia cõfoſſam & repreſſam, admittere iterum & inter orthodoxa dogmata habere non dubitarint. Ad inſtitutum autem vt reuertamur: in Arrianis oppugnandis primas tenuit apud Græcos Athanaſius: apud Latinos Hilarius, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, præcipui habẽtur. Donatiſtæ, Auguſtini ferè induſtria ſunt oppreſſi. Nec ſatis ſcio, an vllus alius Manichæorum inſaniam magis erudite & piè magis repreſſerit. Illud certum eſt, neminem ex Patribus Pelagii dogma maiore diligentia confutaſſe. Extitit quidem hac ipſa ætate Priſcilliani Hiſpaniarum Epiſcopi hæreſis, partim de Manichæis partim etiam de Pelagii fonte deducta: verum *cito eſt* (vt ait Hieronymus) *non modo totius orbis authoritate ſed etiam ſæculi gladio damnata.*

Non tacendum vero quod lib. 2. aduerſus duas epiſtolas Pelagianorum ſcribit Auguſtinus, aduſq; ſuam ætatem & imperium Honorii pauciſſimas hæreſes fuiſſe, quæ neceſſitatem ſynodorum Eccleſiis orientis & occidentis impoſuerint, ſed ſuis quaſq; locis oppreſſas fuiſſe, maxime illas quæ ſanctis ſcripturis traditionibusq; catholicis palàm aduerſarentur. Doctrinam quidem tantum, non etiam vitam Hæreticorum inſectabantur Epiſcopi huius ætatis. Et ad Donatum Africæ Proconſ. ſcripſit Auguſtinus, *Non decere vt Præſides Eccleſiarum in vitam quantumuis immanis Heretici quicquam moliantur, ſed magis ne ſupplicio afficiantur intercedant, & vt conuertantur curam adhibeant.* Oportet enim eſſe hæreſes in Eccleſia Paulo teſtante, quo qui probati ſunt manifeſti fiant. Exercita n. eſt ab Hæreticis Eccleſia Catholica, & (vt inquit Auguſtin') *ex iis qui male ſentiunt, probati ſunt qui ſentiunt bene. Multa n. ait latebant in ſcripturis, & cum præciſi Heretici, quæſtionibus agitauerunt Eccleſiam Dei.* Atque ita factum vt exorto Sabellio diſerte loqui de perſonis Trinitatis Eccleſia aſſuouerit. Nec erat tam probe nota multis amplitudo pœnitentię Chriſtianę, quàm poſt Nouatum innotuit. Arrius & ipſe anſam dedit noſtris hoc vlterius aſſerendi coæternam diuinitatem Trinitatis, quo ſeuerius in illam inuectus eſt. Sic & Manes, vt antea Valentinus & Marcion, infame reddidit Chriſtianis immodicũ ſtudium Philoſophię. Donatus, quã oppreſſurus erat Eccleſiam, eandã ipſe trãsfuga maiore cognitione veritatis fundauit. Pelagius aũt è Stoa progreſſus & ãtiſq; & doctrinę & eloquẽtię prẹſidiis armatus, hoc magis eminentẽ facit gloriam Crucis & meriti Chriſti, quo inſolentius merito hominis & arbitrii libertati patrocinari conat' eſt. Vſq; adeo omnia his q credũt in bonũ operantur: & cauſa ſit euidẽs, cur ferre nos Hæreticos oporteat. Ius cogẽdi certe nullũ huius ętatis miniſtris fuit, & cauſę religiõis apud ciuiles magiſtrat' frequẽter actę ſunt, prouocatione hinc ad Imperatores facta, ſi qua de re iniqui' cognitũ fuiſſet. Cogebãt Imperatores curabãtq; edictis ne eſſent ampli' qui ſcripturis manifeſtis eſſent cõuicti. Ea in re curabant Epiſcopi, ne quid durius ſanciretur quã Chriſtiana modeſtia ferret: ſub-

latis

Google

latiſq; quantum in ipſis erat, capitalib. ſententiis Reges orabant, ne grauiores, quam pecunias pœnas & damna pertinacib. infligerent, & locum pœnitentiæ vel ſeræ relinquerent. Auferte enim hæreſes ne ſint, vix poſſunt, arceri duntaxat, ne noceant aut offendant, neve in vlla Eccleſia moleſti ſint, poſſunt. Ad hunc enim modum & cum Donatiſtis actum eſſe Auguſtinꝰ ſcribit, qui & librum de Donatiſtarum correctione compoſuit. Porro quanti laboris & periculi res ſit confligere cum impiorum dogmatum authoribus, & furores impietatis ſcripturarum panoplia adoriri, adeoq; fidei Chriſtianæ veritatem ſuam vindicare præſente religionis controuerſia triginta iam annis & amplius durante ſatis ſuperq; experti ſumus.

Et tamen hæc ſecunda tam nobilis ætas, quemadmodum & prima, non hoc ſolo tam graui & violento turbine agitata eſt: alia tempeſtas Iuliani Imperatoris perfidia exorta eſt. Erat hic Conſtantii fratris Conſtantini Magni filius ſpectata indole, adeoq; ad litteras bonas & omnifariam notitiam prona dociliq;, vt apud Conſtantinum Imp. fratrem ſuum patruelem quanquam diſſimulantem vel eo ſolo nomine magnam in inuidiam inciderit: animum tamen eius multa fama celebrem amantemque Chriſtianæ religionis impii præceptores demum adeo corruperunt, vt Cæſar factus Conſtantio volente, mox vero in Galliis rebus proſpere geſtis Auguſtus à militibus dolente Conſtantio appellatus, palam paganiſmo fauere & noſtros palam odiſſe occæperit. Ac primum quidem vacillans & fluctuans nunc hos nunc illos amplectebatur, reſtitutis ab exilio vel orthodoxis Epiſcopis quos Arrianis fauens Conſtantius detruſerat. Fauebat & Iudæis, nec obſcurè ſignificabat varietatis tam lubricæ & inconſtantis non pudere ſe, quo citius ſuſcepti imperii ſui initia publico omnium ordinum hominumque fauore confirmaret. Id enim aſſecutus, perfidiæ iam manifeſtæ blaſphemiam etiam coniunxit, Ieſum Seruatorem quem antea erat veneratus per contumeliam Galilæum appellans. Primum omnium de opprimendo Chriſtianiſmo ea ſuſcepit cõſilia, vt & à ſanguine & cædibus abſtinendum ſibi duxerit. Nec alia magis via grauandos Chriſtianos decreuerat, quam vt contemptos abiectoſq; nec munere vllo nec honore dignaretur: breui futurum ratus, vt noſtri, qui paucorum ante ſe principum fauore erecti eſſent, veterum Deorum ſacris reuocatis premi iterũ & ad nihilum redigi poſſent. Rem ergo adgreſſus Chriſtianos paulatim & publicis non pacis modo ſed & belli functionibus cum honore & dignitate coniunctis deſtituit: mox & artium & doctrinarum profeſſione interdixit. Martyrum monumenta, ſi quo loco honoratiore poſita eſſent, ſubuerti curauit. Templa Deorum à Conſtantino claudi iuſſa reſcriptis quaqua verſum miſſis aperuit. Sacerdotia locupletata & nouis quibuſdam diſciplinæ legibus emendata reuocauit, tanta quidem contentione venerandorum Numinum; quorum auſpiciis (vt putabat) res imperii creuiſſent & confirmatę eſſent, vt vrbes omnes cruore victimarum velut nouo & multis annis interdicto polluerentur. Mirum autem ne militari quidem ingenti cura coerceri Iulianum potuiſſe, quin & calamo nocere Chriſtianis perrexerit. Septem enim libros in ipſa aduerſum Parthos expeditione contra Chriſtum ſcripſit, obſeruatis paſſim vtriuſq; Teſtamenti pluſculis locis pugnare in ſpeciem aut abſurda quædam prodere viſis, quos homo perverſus & mente captus tanta dicacitate & ſcurrilitate ſurſum deorſum iactauit probando, vt vel hac vna cauſa *rabidum* eum *canem* vocitarit Hieronymus, & ipſis ab Ethnicis exiſtimatum ſit, diuina eum vltione periſſe, qui gloriæ audiſſimus omnium hominum fauorem captare conſueuiſſet. In reditu enim à Parthis, quos iam multis oppidis receptis fugarat, victor

ipſe prçter omnium opinionem ab hoſte Perſa ſubitò incurſante petitus teloq; in latus ſaucius haud multis poſtea horis vulnere extinctus eſt: Dignum ſane monſtrum, quod non in acie ſed in angulo trucidaretur. Eo enim modo Gallus frater eius, quem & ipſum Conſtantius Cæſarem fecerat, propter inſignem animi malignitaté percuſſoribus ſubmiſſis trucidatus fuerat. D. Hieronymus, qui vita ſua maturiore (ſicuti & Ambroſius & Auguſtinus) nõ longe à fine huius ſecundæ ætatis abfuit, ſcribit ſe puerum adhuc & in grammatico ludo exercitum Iuliani morte nunciata ab Ethnico homine audiuiſſe, qui ludens dixerit; *quomodo Chriſtiani dicunt Deum ſuum patientem & ἀνεξίκακον? nihil iracundius, nihil hoc furore præſentius, ne modico quidem ſpacio indignationem ſuam differre potuit*, &c. Merito igitur inter ſuos Diuos relatus eſt, qui ab vnius Dei cultu tantopere ſeparatus & vltione diuina vel ſuis hoc fatentibus percuſſus fuerat. Nec eſt quod dubitemus, quin ſi longiorem ei vitam vltor ille perfidię donaſſet, tam breui tempore paci & tranquillitati Eccleſiarũ omnium abeſſe potuiſſet, quàm eius antea patruus Cõſtantinus pro fuerat: nec minus damni illaturũ fuiſſe religioni inſidioſa ſua quãuis ſanguine carente perſecutione, quàm ante multo cum ſanguine credentium Ethnici Imperatores contuliſſent. Hæc igitur procella Iuliani fuit, hic turbo ad pietatis ſubuerſionem excitatus, Conſtantii quidem & Valentis conatib. vt diſſimilis ita etiam longe magę noxius. Illi enim prætextu iuuandi Chriſtianiſmi Chriſtum ipſum ſcelerati dogmatis aſſertione obſcurabant: Sic doctrina Chriſti, quam antea profeſſus fuerat, perfidiſſime abnegata hoc vnum omnibus vocibus contendebat, vt amplitudo imperii cum veterum Numinum reuocato cultu Chriſti nomine & religione exueretur.

Atq; his quidem malis & incommodis tametſi ſuprà, quàm facile cogitari poſſit, Eccleſia Chriſti Catholica laborarit, rapacibus videlicet lupis vndiq; preſſa & circumſepta, tamen ea etiamdum conſtantia & animoſitate fuit, vt prima illa religionis fundamenta, Puritatem dico Apoſtolicæ doctrinæ miniſteriique æqualitatem & charitatem mutuam nulla non in parte tueretur & cuſtodiret. Nocebat quidem ambitionis quiddam & auaritiæ non nihil in his duntaxat, qui opũ & dignitatis illecebris capti ſæculi blanditiis erant irretiti, vt ſupra eſt dictum. Verum tamen à plurimis carpebantur quotidie, quæ à paucis erant commiſſa, & in totum enormibus viciis locus nullus cedebatur, quæ quidem vel ad morum labefactationem vel ad doctrinæ contaminationem incommodare potuiſſent. Eius rei argumentum euidentiſſimum fuit, quod ne Principibus quidem orbi imperantibus, ſi quid enormius commiſiſſent, parſum eſt. Et Theodoſium (quis crẽdat?) Imp. Ambroſius ob homicidia licẽtius, quàm æquitas ferret, indulta, Eccleſiæ communione excluſit. Nota erat & omnium animis inſita ſpiritualium bonorum cõmunio, quam mutuam & gratuitam habent credentes à Patre per ſpiritum fidei filii ſui Ieſu Chriſti in conſortium & ciuitatem ſanctorum recepti, & membra corporis Chriſti facti, qua vnius Catholicæ ſeu vniuerſæ aut (quod idem eſt) corporis Chriſti myſtici per ſpiritũ adoptionis filiorum Dei toto orbe cõgregati indiuidua comes eſt. Vbicunq; enim Eccleſia eſt orthodoxa, ibi eſt & ſanctorum cõmunio, hoc eſt participatio omnium bonorum ſpiritus Chriſti & omnium donorum fidei. Et è diuerſo, vbi communio eſt ſanctorũ Dei, corpus videlicet Chriſti diuerſis è membris ferruminante ſpiritu contractum & conglutinatum, ibi Eccleſiam eſſe Chriſti neceſſe eſt: cuius quia vnus ſpiritus; vna fides in Chriſtum & omnem doctrinam Chriſti, vnus ſenſus, & vna voluntas colendi Dei & proximi iuuandi cõſiſtit & ducat, factum eſt vt & vnitatis nomine numeroſiſſima credẽtium multitudo com-

præ-

præhenſa ſit, & omnes omnium terrarum Eccleſiæ teipſa vna Eccleſia ſit: ſicut eiuſdem etiam vnum caput, vnum fundamentum, vnus lapis angularis, præputii & circumciſionis vnica petra Chriſtus eſt. In Chriſtum igitur quidquid baptiſmi interuentu per fidē incorporatum eſt, quidquid cœleſti illa ciuitate donatum eſt, per eandem fidem aſſequitur quidquid Chriſtus eſt, imo, quidquid Chriſtus eſt, theſaurum ſcilicet incomparabilem gratiæ, iuſtiæ, ſapientiæ, ſanctificationis & redemptionis, hoc vno poſtulato vt authore innocētiæ & ſanctitatis Chriſto Ieſu cognito iam & perſpecto & per fidem apprehēſo, ipſe veterē hominem cōcupiſcentiis deturpatū & peccato captiuū ponat, & nouum induat bene de proximo merentē profeſſione ſinceritatis & veritatis. Hi n. ſunt fructus bonę & fidelis arboris, quę arborē nō faciunt bonā ſed indicant: nec addunt quidquam arboris vigori, ſed de ipſa ſuam ſumunt, adeo q; boni ſunt nō ſibi ſed ipſi debent arbori. Non n. bonæ ſolū ſed & malę arbores fructus edunt: nec ſunt opera vel petra fidei vel theſaurus, ſed ė cōtrario petra operū ipſa fides eſt, quæ theſaurū homini Chriſtum triumphantē ad dextrā patris & intercedentē pro ſuis adeo omnis ſufficientiæ plenum vt inſufficientē vel cogitare nephas. Addere autē velle vel iuſtitię redemptionis & vitę nomine, ſumma blaſphemia ſit. Hunc theſaurū dudum poſitū perq; omnia conſummatū & inæſtimabili virtute perfectum, ſpiritus mouens & illuminans indicat, fides apprehendit; ſpes in corde collocat, charitas fructu & opere inſignem facit. De huius theſauri merce preciosiſſima animæ ſitientes & eſurientes ſatiantur ſine vllo pretio, ſed ſola fiducia nihil hæſitāte & omnia Chriſto tribuente: quod verbis rotundis Prophetæ, quod Chriſtus ipſe, quod apoſtoli Chriſti docuerunt. Hæc menſa eſt cœleſtis & viuificę ſaturitatis, ad quā inuitatos gratis ſatiat Dominus, modo qui adeunt veſte ſint non ſpurca aut ſordida ſed nuptiali induti.

Huius rei minime ignara hæc ætas, ſummam totius religionis collocauit in fide, qua ſoli Chriſto ex voluntate Patris honos omnis & gloria omnis tribuitur, iuxta illud æterni patris: *Hic eſt filius meus dilectus, in quo cōplacitum eſt: ipſum audite.* Ante enim Eſaias dixerat: Omnis qui fidit illi non pudefiet. Sed & filius Chriſtus poſtea: *Amen Amē dico vobis, qui ſermonem meum audit & credit ei qui miſit me, habet vitam æternā & in cōdemnationē non veniet, ſed tranſiuit à morte in vitam.* Idem alio loco figuram corporis & vmbram luci cōiungens: *Sicut* (inquit) *Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in eum non pereat ſed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum non pereat ſed habeat vitam æternam.* Quis credit in eum? qui corde contrito & humiliato agnoſcit & cernit, quid in ipſo pater miſericors nobis dederit, donarit, largitus ſit. Quam rem verbo Dei, vt ipſum calamo Spiritus ſancti in litteras relatum eſt, diſcimus & tenemus. Hoc faciunt Eccleſiæ orthodoxæ, non niſi Paſtoris ſui vocem agnoſcentes, hoc Apoſtoli doctores monent & hortantur, ne hominis verbum Dei verbo præferamus.

Qui habent igitur fidem, ſimul & charitatem habent diffuſam in cordibus fide illuſtratis. Quibus donis Sancti Spirit⁹ efficitur, primum vt redempti per Chriſtum nō in nobis, qui nihil ſumus, ſed in Domino gloriemur ſecundū ſcripturas: dein vt & nobis nihil priuatim vindicem⁹, ſed omnia ſpōte cōmunia habeamus cum iis, quorū omniū nobiſcū miſertus eſt Dominus. Non quærit n. ſua charitas ſed aliorum vtilitati inſeruit, nec tam invida aut ſui amans eſſe poteſt, vt quod ſibi gratis & nullo merito donatū eſſe quotidie cōfitetur, idipſum (naturę lege violata) aliis & ipſā nō ſponte & vltro obuenire nō comprecetur & optet. Nouit hæc & probe tenet omnium Eccleſiarum

rum fides, dona omnia mēbrorum corporis Chriſti, quę aliis atq; aliis membris priuatim donata ſunt, hac ipſa de cauſa cōmunia & gratuita eſſe debere, quod nō noſtra bona ſed Chriſti dona ſunt. Adhæc omnia ea ſinceritate & dilectione à Deo petenda eſſe pro Eccleſia, quā & Eccleſiam orare pro nobis deſideramus. Omnia igitur & gratuita & ſpontanea mutuę charitatis officia habet cōmunio illa ſanctorum Eccleſiæ Chriſti, quam in Eccleſiaſtico ſymbolo credere nos cōfitemur, dum dicimus: *Credo ſanctam Eccleſiam catholicam, ſanctorum communionem*, &c. Vt enim fides, quę donum eſt Spiritus Dei, membra nos facit corporis Chriſti, ita charitas non modo cōmunia habet omnia dona Chriſti in membris omnibus, ſed etiam cōmunia gratuitaq; vt ſint, longe maxime curat. Quod enim gratuitum non eſt, charitati aſcribi non poteſt: nec pietas putanda eſt, ſed cupiditas, quę in proximo iuuando mentis candorē negocio ventris extenminat. Meminiſſe enim oportet credentes vnum ſe panem iuxta Apoſtolum, & vnum corpus eſſe indiuiſæ fraternitatis, qui vno de pane domini corpus ſumendo participant & ſanguinē Chriſti cōmunem habent abluentem & repurgantem ab omni peccato, qui de vno calice toto terrarum orbe Chriſti ſanguinem bibunt. Hoc n. myſterio, ſcriptura teſte, nō redemptio modo per Chriſtum conſumata ſed etiam vnitas corporis Chriſti & vnitatis Charitas omnium mēbrorum Chriſti annunciatur. Nihil igitur mercenarium habuit vel probauit hęc ætas in donorum ſpiritualium & operum cōmunicatione, ſed veritatē ſcripturæ amplexata ſciuit & cognouit, primum ſua fide iuſtū viuere, deinde fide præditum & ciuitate Dei donatum communicatione donorum ſpiritualium Chriſto authore gaudere, nec eſſe in hominis manu vel pium arcendi à donis Chriſti vel impium ad dona Chriſti adducendi, ſed eius ſolius eſſe qui iuſtificat impium, quiq; illum illuminat ſolus, & vt quis filius Dei fiat ſolus author eſt. Per illum, ſi credis, gratuitam habes vitam æternam & in cōſortium reciperis omnium donorum & meritorum Chriſti. Ab illo ſi alienus es, extra corpus eius es, nec habes quod mēbris debeas qui ipſe nec membrum es viuum, neq; vllo capitis ſpiritu vel motu vegetaris. Si membrum es tua fide factum, omnia tibi gratis precatur, gratis optat, gratis orat, gratiā Chriſti agnoſcens Eccleſię Chriſti fraternitas. Ita enim & abs re orari pro ſe, & rem diuinā precio nullo conſtare nō ignorat. Caret enim fermento Phariſaico, & vſq; adeo eſt aliena à quæſtu, vt recipere ſe cogi valde doleat, dum vel egeſtate vel ægritudine premitur. Ea enim charitatis liberalitas eſt, ea gratiæ puritas eſt, vt ne ſuſpicionem quidem ferat mercedis præſtitæ ne dum cupitæ aut quæſitæ culpam & notam. Veriſſime enim dictum eſt à Hieronymo: *Dona ſpiritualia ſemper viliora fieri, ſi merces media ſit.* Neq; rem aliam magis oſtendit & docuit hæc ſecunda ætas, quàm quod & in prima ſcripturis iubentibus defenſum & obſeruatum eſt, nihil minus ferre poſſe charitatē Eccleſiaſticę cōmunionis, quàm beneficentiam cupiditate viciatam. In corpore enim Chriſti, velut docet Apoſtolus, ſpontanea eſt ſollicitaq; membrorum omnium conſenſio: quę niſi gratuita ſit, puta nō erit, ſed Simonia fœdabitur. Quod dum fit, non modo nomen ſed etiam virtutem amittit. Neq; erit *κοινωνία* illa omnium donorum Chriſti inter ſanctos fide, ſpe & charitate præditos, quam Paulus & Lucas tantopere prædicarunt, ſed potius *ἐμπολή* ſiue *ἐμπορία*, hoc eſt negociatio quædam impurorum ſeq; ipſos amantium hominum, quos Petrus Apoſtolus Pſeudoprophetas nominat. Vtuntur enim fucatis factitiiſq; ſermonibus, & ea docent, quæ non oportet, turpis lucri gratia, de quibus & Paulus admonuit. Verum quod futuros eſſe tales Apoſtoli prædixere, in reliquas ætates illorum mentionem differemus.

Nunc

Google

Nunc de ſanctis huius ętatis, hoc eſt fidelibus, dicendũ eſt amplius: nec tacendum (etiamſi res propemodum vulgaris & nota eſt) *Sanctos* vocatos fuiſſe in prima & ſecunda ætate non eos, qui licet dormiant à morte tamen ad vitam migrarunt & agunt cum Chriſto, ſed viuos fideleſq; qui & fidei puritate & vitę integritate ſunt commendati. Sed enim & Ethnicis Latinè loquutis *Sancti* dicti ſunt qui vitæ inculpatæ eſſe viderentur. Vnde *Sancta coniunx* Maroni dicta quæ caſta, & aliis verbis Horatio *integer vitæ ſceleriſq́ purus*, & ei qui ſanctus eſſet. Cicero & ipſe ad Atticum ſcribẽs, Dionyſium Gramaticũ, cuius opera multum vtebatur, *Sanctum* vocat. Ad Sulpitium autem *Sanctitatem*, puritatem & innocentiam vitæ nominat. Sed & Apoſtoli *ἁγίους* vocant *Sanctos*, qui ſpiritu fidei in regnum Chriſti tranſlati & baptiſmo conſignati conſortio gratiæ & redemptionis per Chriſtum impetratæ exultant. Et horum etiam proprie eſt cõmunio, quam profitemur in ſymbolo. Beati enim, qui ſunt apud Chriſtum, nec fide exercentur nec euehuntur ſpe, ſed coram iis bonis fruuntur quæ militantis Eccleſię ſancti non niſi per ſpeculum & in ænigmate cernunt, olim autem & ipſi de facie ad faciem ſunt viſuri. Ac neſcio an vſpiam in omni ſcriptura Apoſtolica legerim hanc vocem aliis quàm viuis tributam. Quod quidem non dico quaſi Latine dici non poſſint. *Sanctæ animæ* mortuorum, quę ſunt apud Chriſtum, cum Deum ipſum qui ſpiritus eſt *Sanctum* vocet, & Maro *Sanctam animam* dixerit: ſed quod conſtet ea voce Apoſtolos & veteres prope omnes militantis non triumphantis (vt vocant) Eccleſiæ membra ſignificaſſe, quam ætas tamen poſtrema fere nõ niſi dormientibus Chriſtianis attribuit, vno Pontifice Romano interim nõ ſancto ſed *ſanctiſſimo* appellato: quem omnes Epiſcopi tamen & huius ſecundæ & primę ætatis haud alio titulo dignati ſunt quàm quibus ipſe alios Epiſcopos ſalutauit. Vt enim nomen & honos ita & poteſtas Epiſcopis huius etiam ætatis æqualis fuit, tanta quidem communione fraternitatis, vt nec vllo de primatu velut dominaturo tum cogitatum fuerit, & alius alio ſuperior diſpenſationis poteſtate aut Euangelii adminiſtrandi functione habitus nõ ſit. Præcipua quidem dignitas, fateor, Romanę ſedi delata eſt, non tam Apoſtolorum nomine & memoria qui Chriſti doctrinã illi vrbi tradiderunt, quàm gloria & authoritate imperii ſummi, ꝙ Vrbs cum auita libertate etiam dum longe lateq; tenebat. Byzantinæ enim Eccleſiæ, quę & Conſtantinopolitana dicta eſt (licet nec vetus admodùm nec Apoſtolica eſſet) tamen quia ſede, quàm Conſtatinus illuc diuiſo imperio tranſtulerat, tantum honoris & dignitatis imperii nomine acceſſit, vt ætate inſecuta cum non paruum æmulationis incendium ortum eſſet, Romana ſedes palàm nec ſine turpi ambitionis nota de primatu cogitare & illi ſedi ſeſe oppoнere. demum Phocate imperante cen primam orbis Eccleſiam efferre & ſtatuere fuerit auſa. Verum id humanis ſtudiis haud ſatis puris adſcribendũ eſt. Quæ diuinæ erant & Apoſtolicæ non Apoſtolicis ſolum, vt diximus, ſed etiam aliis Eccleſiis æqualis iuris fuerunt. Vbi enim Chriſtus natus, paſſus, & excitatus ritè prædicabatur, & fides in illum cum cõfeſſione nominis & meriti eius à credẽtib. tenebatur, ibi ſaluis omnibus Eccleſię iure ſiue plenariæ functionis vtebantur. Quod abunde huius ætatis ſcriptor Hieronymus ex ſcripturis ſanctis in epiſtola ad Euagrium, & in cõmentario in epiſtolam ad Timotheum teſtatus eſt, non pares modo Epiſcopos ſed ipſos etiam ſingularum Eccleſiarum Presbyteros paris cum Epiſcopo ſuo poteſtatis faciens. Proinde Vrbis Epiſcopus non ſolus vel *Papæ* vel *Pontificis ſummi* titulum habuit, ſed alii paſſim Latinarum Eccleſiarum celebrium Præſules & miniſtri Papæ dicti ſunt, teſtibus Hilario, Hieronymo, Auguſtino, qui Cornelio Carthaginenſi Epiſco-

po opus ſuum de Trinitate inſcripturus ita orſus eſt: *Domino beatiſſimo & ſinceriſſima charitate venerando ſancto fratri & Conſacerdoti Papæ Aurelio Auguſtinus in Deo ſalutem*, &c. ſic & Hilarius Saturninũ Arelatenſem Epiſcopũ aduerſarium ſuum *Papam* vocat. Sic Hieronymus Cromatium Aquilegienſem *Papam*: & Epiphanium Cyprium non ſemel *Papam* appellat: Auguſtinum & ipſum licet iuuenem, cum ipſe admodum ſenex, quia Epiſcopus eſſet *Papam beatiſſimum* vocat, illoq; encomio honorat vt dicat *ætate filium, dignitate parentem*. Porro & Theophilum Alexandriæ Epiſcopum *Papam beatiſſimum* nominat: & Auguſtinum ſæpe, & Alipium qui apud Auguſtinum Hippone agebat & *fratrem & Papam*. Inde eſt quod apud chronographos legimus Galliarum & Germaniarum Epiſcopos *Papas* eſſe dictos, de quibus ſupra libro ſecundo: nec *Papas* modo ſed *Pontifices* etiam *ſummos* & *beatiſſimos* & *ſanctiſſimos*, quod multis modis notius certiusq; eſt quam vt negari poſſit. Hodieq; enim adeo tritum & vulgare eſt iſtoc Germanis vocabulum, vt Papiſticos etiam victimarios paſſim *Papæ* nomine non dedignentur. Et mirum ſit poſtrema ætate vni velut ſummo deferri potuiſſe, videlicet augendæ dignitatis gratia, quod hac ætate commune multis, poſtrema autem viliſſimis interim non eſt negatum. Atque vtinam commune manſiſſet optimis quod vnius ambitioni eſt relictum, & decus illud vetus & Chriſtianum fraternę concordiæ tale manſiſſet in poſterum, quale iſta maxime ætate cultum & obſeruatum fuit. Verum illa diſcutere non eſt huius loci: nec admodum refert meminiſſe functionis Epiſcopalis in verbo prædicãdo & ſacramẽtis adminiſtrãdis, cum illam hodie nulli non inculcent qui de Epiſcopis, de Presbyteris, de Diaconis Subdiaconisq; horum temporum loquuntur. Eam certe functionem huius ætatis Præſides & miniſtri ſumma cura cuſtodierunt. Quidquid enim ab illis vel publicè vel priuatim eſt actum, ad doctrinæ puritatem conſeruandam & ſubditorum curandam ſalutem attinebat. Eius rei cauſa conuentus habiti, non quo nouis ſubinde vel oneribus vel ceremoniis Eccleſiæ grauarentur & ſcinderentur, paucorum interim procuratis emolumentis, ſed ne quid contra vel doctrinam vel diſciplinam probaretur admitteretur-ve, quod cum regula illa veteris & Apoſtolicæ, hoc eſt Chriſtianæ traditionis non quadraret. Nulla tum cura illis exterioris politiæ aut iuriſdictionis fuit, neq; cauſas audierunt Epicopi vt iudices ſed vt æſtimatores delictorum, vt ſi quis enormi crimine vel legem Chriſti violaſſet, vel noxio exemplo Eccleſiam offendiſſet, pœna inflicta vel ordine moueretur vel turpiter cõmiſſa debita pœnitentia compenſaret. Sæpe autem contentiones diſſenſionesq; fidelium vel externis de rebus exortæ haud alio iure aut lege ab Epiſcopis frequenter direptæ & ſedatæ ſunt quàm charitatis & religionis, ne videlicet duriora experiri coram iudice cogerentur, quos Chriſtianæ fraternitatis profeſſio ab omni procul contentione abeſſe adhortata eſt.

Cetera deſunt.

V. NOB.

V. NOB.

IOACHIMI VADIANI SANCTGALLENSIUM CONSULIS

DE

CONIVGIO SERVORUM EPISTOLA,

AD

IOHANNEM ZVICKIVM IC. ET PATRICIVM CONSTANTIENSEM.

Cum

EIVSDEM ZVICKII RESPONSORIIS,

&

LEONIS IVDÆ

DE DIVORTIO

Epiſtolis.

IOACHI-

Digitized by Google

IOACHIMI VADIANI COS. SANCTGALLENSIS, DE CONIVGIO SERVORVM EPISTOLA,

AD IOANNEM ZVVICKIVM, ECCLEſiaſten Conſtantienſem Clariſſimum & Eruditiſſimum.

ACCIDIT hiſce proximis diebus, Clariſſime Vir, vt quidam ex noſtris ancillam quandam patria Algauicam, pervenuſtam virginem, matre ſerua, patre colono genitam, ea conditione vxorem duxerit, ſi intra cõſtitutum tempus manumiſſa fuiſſet. Liberam enim ſe, aut certè libertinam vxorem velle, non ſeruam, aſſeuerauit. Amittitur enim ciuitas noſtra id genus ſeruilibus coniugiis, ſi vel ſeruam ingenuus duxerit, vel ingenua ſeruo nupta fuerit, niſi repentè ſubueniat manumiſſio. Porrò virgini aureos ſolidos decem ſpoſponderat, ſi iis habeat opus, ne non aſſequi manumiſſionem liceret. Puella conditionem recepit, & vt manumitteretur ſedulò curauit: verùm interea tempus, de quo conuenerat, exactum eſt, necdum ipſa manumiſſa eſt. Negat enim Dominus quemquam ſe ex liberis ſeorſum manumiſſurum, niſi & mater & reliqui itidem liberi, quorum non magnus numerus eſt, pariter redimantur, pecunia videlicet octo aureorum numorum in ſingula capita conſtituta. Pater colonus egeſtate preſſus hoc quicquid eſt pecuniæ non potuit ad diem præſcriptum corradere, & petit pluſculum temporis filiæ dari, quo voti compos fieri queat: ſpem etiam facit manumiſſionis certam, cum è litteris Notariorum quorundã tum etiam euidentibus teſtimoniis illorum, qui manumiſſionis voluntatem apud Dominum, nobilem hominem, impetrarunt. Contra ciuis ille noſter homo [illegible], ſpectatæ vitæ, negat ſe ſponſæ vel tempus vllum amplius, vel vllam per [illegible] debere, propter expirantem matrimonii conditionem, quam ea lege receperit, ſi intra conſtitutum tempus manumiſſa fuiſſet, ratus eſſe deberet matrimonii conſenſus: ſin minus, ſoluta ſimul eſſet & irrita conditio. Atque hoc quidem intendit, non quod animo erga illam, quàm vnicè amat, alieniori eſſe cœperit, ſed quod moleſta ei facta ſit procraſtinatio, qua dies ex die trahitur. Eſt enim ei grauis cœlibatus non tam

 pro-

propter carnis immodicam afflictionem, quàm liberorum curandorum ſtudio, quos priori ex coniuge ſuſcepit. Noſtri ſane, qui iudiciorum matrimoniorum præfecti ſunt, præſente me, cognito negotio & ſimul expenſo quàm fauorabilis eſſet matrimonii cauſſa, tempus ſeſquimenſtruum puellæ amplius indulſerunt, vt ſi intra hoc ipſum redimi & manumitti poſſit, litteris manumiſſionis legitime impetratis, ratum exiſtat condictum matrimonium: ſin minus, de cauſſa ipſa, cuius actricem ſe puella fecit, per ſententiam decernatur, quod ipſum funario noſtro minime inuito factū eſt. Quum hæc verò agerentur, diſceptatum inter conſultandum & quæſitum eſt, an ſeruo ſeruæve liceat invito domino matrimonium cōtrahere? & an ſit ratum hoc modo contractum matrimonium? Et obiter quidem ſententiis, vt ſit, variatum eſt, quibuſdam licere exiſtimantibus, aliis autem non licere aſſeuerantibus. Fuit autem hoc magis addubitatum, quo rarius hoc genus controuerſiæ noſtro in foro accidunt. Caret enim ager ciuitatis noſtræ ſeruis in totum, quemadmodum & vicinia (quod ſciam) omnis, excepto agro Durgauico, cuius nobilitas ſparſim aliquos ſed paucos tamen, ſi conferas, & benigniſſime quidem habitos, ſeruos retinet. Citati autem ſunt inter contendendum canones Pontificii, & Legum tractatus nonnulli adducti, inprimis autem ſcripturæ habita ratio, quæ & in veteri & nouo inſtrumento ſeruorum meminit. Mihi ſane poſtea cogitanti non videbatur ad hanc quæſtionem commode reſponderi poſſe, niſi cum accurata diuiſione adhibita, quæ profecto in omni re diligentius exponenda, vt & à Platone eſt traditum, requiritur. Poſſet enim Dominus ſeruitiis ſui Dominii vel omnino matrimonio interdicere, nec permittere vt vel inter ſe vel alienis in familiis, aut etiam cum liberis vllis ſeſe matrimonio iungerent, vel hoc tantū cavere, ne extra ſeruiles familias ſui domini, ſed cum conſeruis duntaxat, contraherent. Qua diſtinctione præmiſſa, mihi quidem de priori membro ita eſt viſum, non licere domino in totum arcere ſeruitia à matrimonii iure, ſeu virgines ſint ſeu cœlibes qui quævo arceantur, ſed liberā eſſe iis contrahendi facultatem intra proximas maxime familias, modo in cæteris fidelem operam dominis ſuis præſtiterint. Iſthæc aſſertio niti mihi viſa eſt, primum ſcriptura ſacra, qua ſic liberam facit matrimonii facultatem omnibus iis, qui dono continentiæ deſtituuntur, vt in genere decernat de innuptis Apoſtolus, *Satius eſſe matrimonium contrahere quàm vri*, 1. Corinth. 7. Et ipſe Chriſtus aliis verbis Matth. 19. nominatim interim admonente Paulo, ne, quoniam pretio empti ſumus, eam libertatem nobis vllis hominum placitis eripi aut abrogari ſinetemus. Non poteſt enim humanum conſilium quantocunque pietatis fuco illitum quicquam ordinare aut ſtatuere, quin præ ipſo, quod diuini iuris eſt, locum habeat, & mutari diuina oracula ab humanis præſumptionibus abrogarive nullo modo poſſe conſtat. Proinde nec ſeruus nec liber, nec monachus nec monialis, nec Græcus nec Latinus, nec circumciſus nec recutitus, vlla ſanctione humana ſic arceri à coniugio poteſt, quin ſi non detur continentiæ tranquillitas, libere & iure quidem diuino, matrimonio coniugare liceat. Paulus enim: *Nolite*, inquit, *fieri ſerui hominum*. Et liberum cuſtodire iubet, quod nobis Chriſtus liberum reliquit. Tantum abeſt, vt humani conſilii temeritas illa, quam hodie VOTVM nominant, tantum habeat valoris, vt eius reſpectu libertas matrimonii vllo aut loco aut tempore impediri debeat. Nota eſt regula illa generalis libertatis Chriſtianæ, quam Petrus Actor. 5. cap. retulit: *Oportet obedire Deo plus quàm hominibus*. Quæ ſolidiſſima lex innumeris antiqui inſtrumenti locis præſcripta & repetita eſt, poſtremo & ſpiritu fidei Chriſti ratificata, vſq; adeo vt & Apoſto-

lus

lus anathemate feriat omnes illos, qui diuerſum, atq; Spiritu Chriſti traditũ eſt, tradere aut promulgare vnquam auſi fuiſſent. Matrimonium autẽ nemo ignorat & naturalis eſſe & diuini iuris, Gen. 1. & 2. cap. & locis ſupra allegatis: Seruitutem verò iuris gentium, ff. *de ſtatu hom.* L. 1. & multis aliis locis. Non poteſt igitur ſeruitus quemquam in totum arcere iure à matrimonio, quocunque conamine Domini interueniente, quin qui ſeruit aut quæ ſerua eſt contrahere poſſit vel domino inuito, & eo medio carnis impotentiæ aduerſus fornicationẽ mederi. Iam cum accreſcat domino proprietatis amplitudo ex matrimonio & prole, conſtaret vel ex hac ipſa cauſſa violentum & iniquum eſſe dominum, qui quacunq; de cauſſa ſuis eſſet matrimonio interdicturus, in totum quidem, vel ſeorſim vel generatim. Durius etiam haberentur ſerui, quàm ferre poſſet æquitas, quod iura tamen ciuilia nõ permittunt, vt ff. *de ſtat. hom. L. ſi dominus*: longè minus Scriptura de ſeruo Hebræo, quẽadmodum in Exodo & Leuitico legimus. Et iubet Apoſtolus Coloſ. 4. vt æqualitatem ſeruis ſuis domini Chriſtiani exhibeant, quippe qui cõmunẽm habeant Dominum in cœlis. Leuit. enim 25. de ſeruo Hebræo inquit Deus: *Ne affligas eum per potentiam, ſed metuito Deum tuum.* Et eodem loco: *Fratres veſtros filios Iſrael ne opprimatis per potentiam.* Sunt autem ſerui fideles fratres credentium dominorum in Chriſto: Et vt ait Apoſtolus: *Seruus qui in Domino vocatus eſt libertus domini eſt, & qui liber vocatus fuit, ſeruus eſt Chriſti*, 1. Cor. 7. Nec fruſtra dictum in Leuitico: *Mei ſunt ſerui filii Iſrael, quos eduxi de terra Ægypti*, &c. Vt enim hi per Moyſen ex Ægypto, Domino diſpenſante, in terram promiſſionis ſunt educti, ſic qui iuxta carnem ſunt ſerui, iuxta ſpiritum autem vocati in Domino per Chriſtũ Ieſum, volente patre ex Ægypto ſeruitutis peccati in ſpiritualem, hoc eſt certam & veram, libertatem aſſerti ſunt. Quo vel vno nomine nihil ſeruis ſuis negabunt Domini, quod eis iure diuino conceſſum eſt. Quam durè autem haberentur ſerui & ancillæ, ſi ab illo gignendi opere, quod nota tam efficaci omnibus hominib. inſeuit prudentiſſimus ille naturę vniuerſę architectus, quodq; rectè naturaliſſimum officium in viuentib. Ariſtoteles eſſe docent, in vniuerſum arcerentur? Cùm veteribus tamen, & quidem Ethnicis, cœlibatus haud ratò probro fuerit. Et eſt nota Lex illa vetuſtiſſima Tabularum duodecim: *Cœlibes eſſe prohibento*, cuius in Legibus M. Cicero meminit, quæ adeo quondam in politia illa Romana celebris fuit & ſancta, vt omnium ordinũ homines ad coniugia adigerentur, quorũ modo cœlibes liberis procreandis idonei viſi fuiſſent. Vnde illa multifariam cõceſſa ſponſalium rerũ priuilegia, & ius illud triũ liberorum, præterea & vacatio publicorũ munerum, quę duodecim liberorũ parẽti cõcedebatur, & legũ Iuſtiniani Imp. libris nota eſt, Cod. *de decurionib.* L. *ſi quis decurio*, lib. 10. De illa igitur contrahendi libera facultate, quæ & ſeruis competit, in can. *dignum*, mentio fit in Septimi Gregorii Decretalium opere, vbi de *ſeruorum coniugio* agitur. Neq; aliud ſentit eo loco ad Salisburgenſem Epiſcopum ſcribens Hadrianus Pontifex, etiam licere ſeruis matrimonio coniungi inuito domino, ſi dominus quacunq; cauſa motus ſeruis in totũ ſit matrimonio interdicturus. Ius enim diuinũ neceſſario humano præfertur, neq; officit vlla cõditio vel gẽtium iure vel hominũ placitis inuecta, quó minus locum habeat libertas doctrinę ſacrę & Apoſtolicæ, quę iubet ſatius eſſe iugati matrimonio quàm vri: nec fert legem hominũ ducere & nubere prohibentium, quos Apoſtolus poſtremis in ſæculis futuros prędixit. Proinde in iſto caſu Deo magis quàm hominibus obediendũ eſſe decernit. Quanquàm loco illo Pauli ad Galat. *Non eſt liber neq; ſeruus*, &c. Hadrianus abuſus eſt. Nõ enim de coniugio ſeruorum quidquã, ſed de libertate ſpiritus fidei illo ipſo

ſoco Apoſtolus tradidit. In hoc n. omnes, ſeiuncto perſonarum reſpectu, in Chriſto Domino adæquamur, iuxta illud Pauli 1. Cor. 7 *qui liber eſt mundo, ſeruus eſt Chriſti.* Contrà verò qui ſeruus mundo, libertus eſt Chriſti. Seruitus n. carnis adeò nõ impedit ſpiritus libertatẽ, quin in ſeruo omni, in quo Spirit⁹ eſt Chriſti, vera etiam & maximè ingenua libertas locũ habeat. Et eſt veriſſimum, q̀ ab Auguſtino lib. *de ciuitate Dei* 19. traditur: *Multos dominos eſſe iuxta carnem vel maximè liberos & ingenuos, qui iuxta ſpiritũ miſerandi immanib. vitiorũ & ſcelerũ tyrãnis ſeruiunt*, vt longè optabilior ſit ſeruit⁹ carnis cum animi Deo ſeruientis libertate, quàm libertas carnis cum mentis captiuitate tot vitiis, ſceleribuſq; obnoxię. Quę vna cauſſa eſt, cur Apoſtolus in Galatis, & alibi in renatis & iuſtificatis, nec libertatem nec ſeruitutem iuxta carnẽ magno æſtimet, ſed vnicã libertatẽ ſpiritus in fide Chriſti cõmendet. Mauult quidem, ſi fieri poſſit, liberos fieri qui ſeruiunt, ſed hoc fine vt qui liberi ſunt iuxta carnem, ad miniſteria charitatis omnib ex æquo præſtanda fiant habiliores, nõ vt tabeſcant otio aut ceſſatione, velut fatuę illę virgines, vel libertate inſolentur, vel luxui ſe captiuos dedant, quod ſolent qui ſtudium libertatis auaritia & ambitione corrũpunt. Siquidẽ & virgines probat Apoſtolus & cœlibes ſui ſæculi viduaſq; ætatis prouectæ, qui citra carnis æſtum immodicũ iugo matrimonii vacare, quæq; Dei ſunt & proximi hoc liberius diligentiuſq; curare & omni de cœtu quam optimè mereri poſſint. Enimuerò & Chriſtus illos imprimis cõmendat, qui ſe caſtrauerunt propter regnũ cœlorum: quod profectò nõ niſi in vero cultu Dei & proximi cura poſitum eſt. Sed innuit interim perpaucis datum, vt hoc modo caſtrari ducent. Sicut igitur cõditio virginis, viduæ, cœlibis hominis ad officia charitatis præſtanda expeditior eſt, quàm maritorum & cõiugum, atq; hac vna de cauſſa prælata matrimonio, ita libertas iuxta carnẽ ad bene merendum promptior exiſtit quàm vlla ſeruitus eſſe queat. Seruus n. ita domino ſuo debet operam, vt aliis interim vacare ſine domini cõſenſu nõ liceat. Vnde illud Pauli manat: *Si potes liber fieri, potius vtere.* Alioqui in regno fidei nec libertas carnis quicquã eſt, nec ſeruitus iuxta carnẽ, ſicut ne prępùtium, nec circũciſio, nec fortuna, nec locus, nec patria, vel vlla externa quantũuis ſpecioſa conditio, ſed noua ſpirit⁹ creatura. Quo ſenſu Apoſtoli verba ad Galatas accipiẽda ſunt, ſec⁹ quidẽ quàm Hadrianus accepit. Sed non eſt novum in Põtificum reſcriptis tortas ſcripturas & alieno ſenſu adductas legere. Quanquàm rectè interim reſpondit Hadrianus *inter ſeruos matrimonia nullatenus debere prohiberi, & ſi cõtradicentib dominis cõtracta ſint, nulla ratione eſſe propter hoc diſſoluenda.* Idẽ etiã, ni fallor, Scholaſtici ſentiunt apud Lombardũ lib. 4. diſtin. 36. dũ quærunt: *Num ſeruitium cũ cõtradictione domini impediat matrimoniũ.* (Hoc n. ſentiũt, an ſeruus ſeruave matrimonio abſtinere & cœlibẽ vitã agere cogatur, ſi ita iubeat & vrgeat domin⁹: an verò inuito etiã domino iugare ſe matrimonio poſſint: Nõ n. loquũtur de priuatis cõiugii modis hac vel illa ratiõe cõtractis, ſed ſimpliciter de vſu matrimonii, q̀ apud ſeruos nõ minus qnã apud liberos locũ habere debeas. Certe Bonavẽturã, qui inter caſtiores Lõbardi interpretes numeratur, hoc ipſum ſenſiſſe ex argumẽtis ſuis clare intelligitur. Et hacten⁹ qdẽ, quę de priori ſupra poſitę diſtinctionis membro ſentirem, paucis diſſerui: de altero ſic ſtatuebam.

Si ſeruis ſuis in ſuo dominio Dominus vſum matrimonii liberum relinquat, lege autem edictove caueat, ne alienis, hoc eſt extra ſeruiles familas ſuas, vel ſeruis vel liberis iungantur, viſum eſt mihi divino iure teneri ſeruos & ancillas, ne inuito domino aliis ſeſe iungant, neve ratum habeant iudices quod inuito domino fuerit tentatum, niſi manifeſtus domini conſenſus acceſſerit. Apoſtolus enim Epheſ. 6. *Serui*, inquit, *obedite his qui domini*

ſunt

ſunt iuxta carnem cum timore & tremore, cum ſimplicitate cordis veſtri, tãquam Chriſto, &c. Nec de famulis loquitur, vt quidã delirant, ſed de propriis, quos vulgo leibeigen Leut nominamus. Famulantur n. & liberi, qui ſerui nõ ſunt. Idem Apoſtolus Coloſs. 3. *Serui obedite per omnia iis, qui domini ſunt ſecundum carnem*, &c. *Per omnia* dixit, non velut mandans vt impia & legi Chriſti aduerſa iubentibus pareant: ſed ſeriò admonens, vt in iis quæ ſalua pietate iubentur obſequium præſtent. Nihil autem officit pietati aut ſpiritui fidei Lex illa Domini qua matrimonia nõ tollit quidem, ſi modo quodam pro ſui dominii & proprietatis iure coercet & ordinat: quemadmodum ius nõ permittit quælibet quibuslibet iungantur, ſed modũ præſcribit in matrimoniis, & qui cõiuges eſſe poſſint aut nõ poſſint diſerte admonet, id ꝙ vel in gradib. affinitatis & neceſſitudinis Leuit. 18. cap. deprenditur. Quanquã ſeruitus violenta quædã conditio eſt iure gentium magna ex parte invecta, & naturali mortalium libertati aduerſa, tamẽ iure divino non modo admiſſa, verum etiam recepta & probata eſt, vt Exod. 21. cap. & longe clariſſime Leuit. 25. cap. Proinde idem iubẽs & probans Apoſtolus nõ ſine cauſa illud vrget, vt qui Chriſto nomen dederint, externis illis & per ſe indifferentib. ſtatibus & cõditionib. nõ grauentur, ſed vt quiſq; in ea vocatione, qua à Domino vocatus eſt, maneat, nec quicquam moliatur quod vel pacem publicam interturbare, vel Chriſti doctrinam multa cum offenſione eleuare poſſit. Externa quædã res eſt ſeruitus, quæ ferenda eſſet publicæ tranquillitatis gratia, etiamſi ſcripturis non probaretur, ſicut Ethnicorum magiſtratuum leges & edicta publica externarum rerum & onerum ferri iuſſit Apoſtolus Rom. 13. Grauiſſime n. peccant, qui vel iniquorum onerum intolerantia Regẽ in regno ſuo perturbant, & negotium faciunt magiſtratib. pace publica violata. Porro quod in regno Rex eſt, hoc ipſum & in dominio ſuo Dominus eſt. Nota ſunt verba Pauli 1. Timoth. 6. *Quicunq; ſub iugo ſunt ſerui, Dominos ſuos omni honore dignos ducant, ne nomen Dei & doctrina male audiat*. Vnde & Petrus vel prauis & iniquis Dominis nedum Ethnicis parendum exiſtimat, 1. Pet. 2. Ex animo autẽ obedire & operas præſtare iuſſit Apoſtolus, nõ ſimulanter, quod mali ſerui ferè aſſolent, in quos & illud congruit, *Oderint dum metuant*. Proinde ſi Scriptura iubente legi obediẽdum eſt de tributo, vectigali, telonio, aliiſq; id genus exactionib. caventi, etiamſi iniqua & immodica exigit, & à magiſtratu vel Ethnico lata eſt: longe magis ille, qui ſuę carnis ius nullum habet, ſed domini ſui ꝓprius eſt, ei legi parebit, quę nec iniqua eſt nec impia, quippe quę nec tollat coniugium nec cogat, ſed liberũ relinquat, modo pro dominii iure, quod diuino iure ſtabilitum eſt, nihil violata Domini voluntate peragatur. Mediæ n. ætatis iura cum Ciuilia tum etiam Canonica, quanquã religioni in nõnullis immodice detulerunt, tamẽ eo loco ſemper habuere dominorum in ſeruos poteſtatem, vt ne religionem quidem ingrediendi ſeruo aut ordines obeundi facultatem, inuito Domino, conceſſerint. Et ſi quis libertatis prætextu, vel ordine ſacro vel religione aliqua initiatus fuiſſet, ſeruitute cognita, domino poſtulanti reddebatur, prioremq; in ſeruitutem migrabat. Quod ſi nec religioni nec ſacro ordini cedit dominorum in ſeruos authoritas, longè minus matrimonio ceſſerit, ꝙ rite nunquã niſi ab his qui ſui iuris ſunt cõtrahitur: quandoquidẽ in cõiugio corporum magis quã animorum copula celebratur, iuxta dictum Chriſti. *Et erunt duo in carne vna*, ratumq; eſt matrimonium rite copulatum, vtcumq; demum animi coniugatorum diſſiliant, niſi fornicatio interceſſerit, Matth. 19. Apoſtolus quoq; 1. Cor. 7. inter fidelem & infidelem ratum ſinit matrimonium, in quo tamen ſumma eſt animorum in religione diſſenſio. Ante verò dictum, ſeruũ ſeruamq; ſuę carnis ius nullum

habere, quod ipſa ſatis euincit proprietas, & iura ſcripta docent, vt Inſtitutis Iuſtiniani tit. *per quas perſon. nob. acquiritur*, §. *item nobis*. Non habent igitur ius coniugii cum Domini lege pugnantis, ſi ea ipſa modus duntaxat coniugii ſtatuitur, non tollatur coniugium. Inde illud eſt, quod in Concilio Cabilonenſi coniugia ſeruorum diuerſis in dominiis contracta ita demum ratihabita ſunt, ſi in illa conſentiant Domini, *29*. q. 2. can. *dictum eſt*. Nam quod eodem in loco ex Iuliani & Zachariæ conſtitutionibus conſcripſit Gratianus, videlicet vt matrimonia inter ſeruos & liberos contracta rata eſſe debeant nec alia cauſſa niſi fornicationis diſſolui, de iis plane dictum eſſe videtur, qui dominorum conſenſu & ſine vlla conditionis exceptione contraxerunt. Mihi enim non conceditur ſeruā dimittere aut repudiare, quam ſciens eſſe ſeruā duxi, aut quā ducens ſine vlla ſeruitutis mentione vel exceptione meam feci. Iam ne quis Dominorū cōſenſum & voluntatē nullo loco dignaretur, iure quondā ciuili Romano ea vis & dignitas dominii in ſeruos obſeruata eſt, vt etiam in hęredes confirmari & rata fieri ſeruitus potuerit, adeò vt ne hæredi quidem manumittere licuerit ſeruum, qui teſtamēto prohibitus fuiſſet manumitti, vt ff *de manumiſſionib. L. ſeruus hac lege*. Et in ſacra ſcriptura ſerui, qui tempeſtive oblatam libertatem recuſabant, & ſerui quam liberi eſſe malebant, perpetuæ ſeruituti addicebantur, Leuit. 25. Conſentire autem extraria in cōiugia Domini videntur, dum vel ex pacto aliquo interueniente nuptias permittunt, vel lege promulgata nō coëi cent, vel certa aliqua mulcta puniunt qui alienis familiis immiſcentur, vel ſcientes tacent nec reclamant. Habet n. locū in hoc maxime caſu, quod vulgo dicitur: *Qui tacet, cōſentire videtur*. Pacto vero cōſentitur, quum inter diuerſos dominos certis aliquot cōditionib. ſaluis, in mutua matrimonia cōſentitur. Sūt aūt pacta multiplicia dominiorū, quę referre nō attinet. Nec ita pridē cœnobia Benedictina, quę ſeruis abūdarūt, inter ſe pluſcula, & cum Dominis etiam prophanis pacto, quod *concābium* vocabant, in id genus ſeruilia matrimonia cōſenſere.

Francis veteribus & Alemānis noſtris matrimonia inuitis Dominis cōtracta, rata quidē erant, ſed impunia non erant. Vnde fiebat vt de conſenſu Dominorū haud admodū ſolliciti eſſent in paciſcendis cōiugiis, qui vel alienis ſeruitiis vel liberis hominib. ſeſe copulaſſent: tutò ducebāt & nubebant, qui de mulcta ſolvenda ſemel deliberaſſent. Mulctę ipſę varię erant, & libertatē nōnunquē amittebant ingenuę mulieres, quæ ſeruilib. ſeſe nuptiis cōtaminaſſent. Hodie multis in locis ſeruorū liberis nubentiū matrimonia diſſimulant Domini, & ratas habent nuptias. At verò quoniā cōmuni lege obtinente proles ventrē ſequitur, prolem poſtea requirunt & iure proprietatis vindicant. Vnde magnę ſæpe turbæ multis vrbibus motæ ſunt. Æquiote animo feruntur ſeruorū cum liberis cōiugia, quanquā & iis ipſis nō parum dominis decreſcat, tum quod prole de libera fœmina procreata carent, tum etiam q; iure illo deſtituuntur, quo de ſerua genitam ſobolem vel ſuam & propriam tenerent, vel alieno de ſeruitio natā ſuam pacto facerent, vel certè pœna aliqua damnū inlatum reſarcirent. Apud veteres n. ne quidē impune erat liberas ducendi cōſilium. cuius rei clarū argumentum extat in Cod. Iuſtiniani L. vlt. eius tit. in quo de *Agricolis & Colonis* agitur lib *11*. Multū n. referebat, ſciente ne an ignorante Domino quid factum admiſſumve fuiſſet, vt in L. *ſuper ſeruis*, tit. *Qui militare poſſint*, Cod. lib. 12. Conſentire autē crediti ſunt, qui ſcientes tacebant & ſufferant, vt diximus, & eſt argumentum in authent. *de ſanctiſſimis Epiſcopis*, §. *ſi ſeruus*. Vbi vero nullum horum eſt quod de cōſenſu poſſit convincere, & lege cautū eſt ne ſerui ſeruæve extra propriam Domini familiam matrimonia ſine expreſſo Domini cōſenſu ineant, iure divino teneri

ſeruos & ſeruas ad eius legis obedientiam puto & iudico nō eſſe vlla ſententia ratificandum cōiugium, quod Domino hoc modo nolente cōtractū eſt. Non probat n. Deus quod cōtra legem ſuam temeraria voluntate committitur. Lex autem Dei eſt & iuris diuini præceptum, illud ipſum, quod ab Apoſtolo promulgatum eſt: *Serui obedite per omnia Dominis veſtris*, &c. Temeraria autem voluntas eſt, quæ ſeſe ita coniugat, vt vltionem divinam haud dubiè ſit latura; niſi cum illis quos offendit demum in gratiam redierit.

De conditione autē quod quæritur. Num impediat aut ſoluat matrimonium error conditionis? vt ſi ſerua ſit coniunx mea quam ducens liberā eſſe putabam: tradunt quidem Canones, errore cōditionis ſolui matrimonium cum quis ignorans ſeruam ducit, quā liberā ingenuamve putavit: & docent, talem deſeri poſſe etiāſi ab neſcio ſit viciata, vt in can. *propoſuit*, & can. *ad noſtram*, in Septimi Gregorii Decretalibus, vbi *de coniugiis ſeruorum* agitur: & in Gratiani farragine, 29. q. 2. *ſi quis ancillā*, §. *his ita*; & in can. *ſi quis ingenuus*, &c. Quam opinionem & Scholaſtici, ſi probè meminī, ad diſtin. 36. libro 4 Sentent. Lombardi cōfirmant. Quamquā mirū mihi viſum eſt, cur in errore cōditionis, ſolius ſeruitutis meminerint, & alii tamē errores accidant ad cōditionē attinentes, quæ matrimonium ſoluunt, vtpote ſi coniugatā ducat mas quā *ἄγαμον* eſſe credidit, aut econtra fœmina cōiugato nubat, vbi ſtatus conditio iure divino impedit matrimoium, cum vni viro vxor nō niſi vna cōcedatur, iuxta illud Domini Matthæi 19. *Et erunt duo in carne vna*. Hic n. vel vnus locus *πολυγαμίαν* fortiſſimè repellit. Item ſi nubat aliqua viro religione quapiam initiato, vtpote Sacerdoti Papiſtico aut Monacho Benedictino aut Franciſcano aut Dominicaſtro: in quib. calib. adeò illi pro ſuo nupero, hoc eſt humano iure conditionem æſtimant, vt aſſerant ſolui matrimonium niſi Papa grandi aliqua diſpenſatione ſuccurrat. Et tamen ſub conditione continentur caſus iſti, ſicut & illi, ſi Iudæam aut Saracenam ducam quam putabam Chriſtianam eſſe. Gratianus quidem loco ſupra citato quatuor errorum meminit, videlicet conditionis, qualitatis, perſonæ & fortunæ: & matrimonium quidem duobus ſolui putat, conditionis ſcilicet (de quo eſt dictum) & perſonæ: vt ſi, gratia exempli, Titio nubat quæpiam, quæ Andronicum eſſe credidit: duobus autem, puta qualitatis & fortunæ, non ſolui. Cùm ſub qualitatis tamen nomine affinitas & cognatio, præterea frigiditas & impotentia rectè locentur, quibus ſingulis matrimonium iure divino ſolui conſtat. Non poteſt enim ducere vxorem, aut certè ſi duxerit retinere non poteſt; qui debitum poſcenti præſtare nequit. In totum autem ad coniugium quod prolis gratia inſtituitur, accommodi non ſunt qui à debito inuicem præſtando, præcipuo videlicet coniugii munere, corporum defectione deſtituuntur. Maſculum enim & fœminam creauit DEVS, eiſque ad prolem gignendam benedixit, ad quam ſuſcipiendam originali concupiſcentia & quidem concreata impellimur. Atque hæc quidem, quia lapſu primorum parentum eſt vitiata, adeò plerumque intemperans eſt & vehemens, vt niſi vel dono DEI, raro quidem illo, tollatur, vel matrimonio debitum præſtante coerceatur, periclitari ac perire etiam neceſſe ſit iuxta illud Apoſtoli: *Propter ſtupra vitanda ſuam quiſque vxorem habeat, & ſuum quæq; virū habeat*. Et iterum: *Satius eſt matrimonium contrahere quam vri*. Medetur n. ardori carnis matrimonium, & ſimul benedicit DEVS eo propoſito coniugatis vt creſcant. Id ipſum aſſequimur impolluti cubilis cōcubitu, ſine quo nulla iuſtæ cōcupiſcētię medela ſtatui poteſt. Hūc frigidi & corporum defectione viciati non præſtant. Soluitur ergo & qualitate matrimonium, non minus quàm cognatione & affinitate. Inceſtæ n. nuptiæ ratę eſſe nō

poſſunt. & erratur qualitatis ignorantia, ſi quis quampiam ducat, quæ ſanguinis linea arctius cohæret quàm vt ipſam habere coniugem poſſit. De parricidis item & veneficis aut quovis modo inſigniter criminoſis magna quæſtio eſt, neq; illos tolerat publicorum iudiciorum grauitas, quippe quos ipſa ſcelerum qualitas vel fugientes proſcribit vel prehenſos damnat. Et ambigitur num ratum eſſe debeat matrimonium cum illo hominum genere cognito & explorato contractum: & an cogatur mulier, tali marito fugiente & occultante ſeſe, perpetuum agere cœlibatum, nec ampliorē habendi nubendi facultatē, ſic viuo marito priori? Ego talem nubere alii poſſe arbitror, modo cauſſa cognita legitimi eam iudices prioris & ſceleſti quidem & extorris mariti iure ſoluerint. Non poteſt enim parricida aut veneficus, quem publica æquitas aqua & igni interdicit, mulieri inculpatæ cohabitare & præſtare debitum, adeoq; nec ipſum finem initi ſemel matrimoni attingere, vt illa profecto, ſi ſe continere nequeat, alii ſeſe iure diuino coniungere matrimonio & cohabitare queat. Non puto vero audiendos eſſe, qui iuſtæ abſentię cauſſationem etiam criminoſis largiuntur, quum hi vel pręſentes non ferantur, & vitali nobiſcum aura frui non poſſint. Secus habent illorum iura, qui legitimis de cauſſis vel diutiſſime abſunt. Ad inſtitutum autē vt reuertamur; conſtat & hunc errorem contracti cum ſcelerato matrimonii qualitatis titulo comprehendi, & tamen certis de cauſis & caſu aliquo matrimonium diſſoluere. Iam & fortunæ ignoratæ errores non modici matrimonium videntur vehementer averſari, vt ſi virgo quæpiam aut mulier inſcia decoctori aut alii cuipiam, qui æris alieni magnitudine ſolum vertere coactus fuit, nubat: aut ſi de dote præſtanda lege aliqua publica cautum ſit, & ille vel ille ſecundum legem acturum ſe ſtipulatus ſit, nec poſſit mutata fortuna ex legis præſcripto dotem poſtea numerare, aut initio initi matrimonii pręſtare non poſſit quod ſpoſpōdit: iuſte quęritur, an maritum tenere cogatur, qui errore fortunæ impoſuit & fefellit. Verum vt fortunam ſinamus, de conditionis errore ab ipſis Lombardi & Gratiani interpretibus relato, mihi cogitanti viſum eſt ſeruitutem ignoratam non ſimpliciter ſoluere matrimonium, quod illis placere video, ſed exceptam tantum, ſi de ea ſerui ſeruæve nominatim admoniti ſint; vt ſi, exempli gratia, alienigenam aut parum mihi cognitam & exploratam ducturus dicam: *Si ita collubet & bona tua gratia fieri queat; duco te vxorem meam, modo ſeruitutem nullam ſeruias, nec patrono vlli quicquam debeas.* Vel ſic: *Admonitam te volo, vt ſi vel ſerua ſis vel liberta, ne te mihi deſpondeas: nec ſeruam enim nec libertā ducam, nec me vlli eius conditionis ſpondebo:* Aut ſi ſeruam eſſe ſciens ea ducat cōditione, *ſi certo tempore manumitti queat*, ſicut funarius ille noſter ſuam illam duxit. Quod autē de ingenuis maſculis dicimus erga ancillas, idem de ingenuis virginibus fœminiſq; erga ſeruos intelligendum eſt conditionem dolo cœlantibus. Dolus enim eſt, ſi ſeruus cœlet liberam ſuæ conditionis, aut contra ſerua liberum. Nec coniungit Deus vllos qui dolo coëunt. Hactenus de exceptione dixi, qua conditio manifeſte repudiatur. Nam qui matrimonia ſic incircumſpecte ineunt, pręſertim cum peregre profectis nec ſatis exploratis & cognitis, vt nec de conditione admoneant nec quicquam in re tanta eius rei excipiant, profecto mihi ſeritutis conditionem tanti feciſſe non videntur, quin vel ſeruam tenere & vxorem habere libuerit etiam incognitam. Ferre enim æquo animo ſeruitutem videtur, qui matrimonio contrahendo nominatim ipſam non excluſit. Naturali autem quodā iure eximium locum in omni contractu habet exceptio, ſicut &, condictio, maxime autem in coniugio: vt ſi dicam: *Duco te vxorem, modo virgo ſis aut aliequi proba & honeſta vita*, irritum ſit matrimonium ſi vicia-

tam

tam eſſe aut improbæ vitæ eſſe conſtiterit. Nam qui nulla conditione vel exceptione propoſita quampiam ducit parum exploratam, non videtur magnopere curare purane an impura, ſerva an libera ſit, nec poteſt de dolo queri, qui contra dolum non excepit, nec vllam facit conditionis mentionem: Lombardus quidem 36. diſtinct. libro 4. *Si conditionis*, inquit, *dolum patitur, non cogitur adhærere ei, cuius fraude decepta eſt: ſed ſi de conditione conſtiterit, non poteſt dirimi matrimonium*, &c. Videtur autem illi nihil moleſta futura conditio, qui ſuſque deque illam facit nullo verbo prævertens aut excipiens.

Quamquam interim non obſcure videtem, vel in hoc more plurimum commodi ſitum eſſe, quo ſeruitus ignorata matrimonium ſoluit. Admonentur enim ea lege ſerui & ſeruæ, ne cui, niſi detecta conditione, iungantur: & cum graue & incommodum ſit quocumque modo admiſſum ſeruitutis iugum, ratio tenetur qua conditio etiam ſine dolo malo tacita nocere facile non poſſit. Fit enim ſæpe vt quæ ſerua eſt, ſeruam ſe eſſe neſciat: liberum ſe putet aut certe libertinum, qui ſeruus eſt. Quo in caſu nullo dolo de libertate condicitur, & tamen fallitur qui ſic perſuaſus vxorem ducit, quam ſeruam eſſe neſcit: contra & libera circumuenitur, quæ nullo dolo perſuaſa ſeruo nubit, quem liberum eſſe credidit. Quamquam iis ambobus caſibus non lex modò, qua detecta ſeruitus coniugium omninò ſoluit, ſed ipſa etiam exceptio, cuius ante meminimus, circumventę parti ſuccurrit. Vtcumq; autem iſta habeant, prior mihi ſententia vero propior viſa eſt.

Niſi vero fallor, & ante à nobis memorati & plurimi alii errores de medio tolli cauerique potuiſſent in contrahendis matrimoniis, ſi veterum more & iure de ipſis proximis aliquot ſæculis iudicatum fuiſſet. Matrimonium enim licet diuino & naturali iure nitatur, tamen poſitiuo iure præcipue illuſtratum eſt: quandoquidem non tam animorum (quod ſupra admonuimus) quàm corporum coniugationem complectitur, atq; ea quidem cauſſa cum fortunis etiam de dotium & donationum & hæreditatum iuribus cohæret. Quare eſt, vt de eo à Conſtantini Magni temporibus, vſque in Fridericum Primum & amplius ciuili maxime &, vt ſic dicam, prophano iure fuerit cognitum, conſultis tamen interim & reuerenter habitis Pontificum reſcriptis, quod è Iuſtiniani Codice & ſequentium Imperatorum conſtitutionibus clariſſime cognoſcitur. Poſtea quum gliſcente auaritia quæſtus ratio in illis litibus haberi cepit, forum illud totum in curias Epiſcoporum eſt translatum, &, quod omnium pace dictum volo) ſic verſum in caſus, errores, & opiniones, hoc eſt in laqueos & pedicas, ſacri coniugii negotium, vt neſciam vllane alia cauſſa ſordidius per Eccleſias tractata & improbius cōtamina fuerit quàm matrimoniorum: niſi huic præferre pœnitentiæ negociationē libet, quæ ꝑfecto & ipſa incredibili fraude & longe peſſima ſcelerum ſecuritate exercita eſt. Maiores noſtri iure maxime diuino & hiſtoria veteri ſacra moti, conſenſus matrimoniorum ita tandem ratos habuerunt, ſi legitime, prudenter, grauiter, circumſpecte de ipſis ineundis perficiendiſque deliberatum fuiſſet. ſi explorati & cogniti fuiſſent qui cōiugio erant coituri: deniq; ſi parentum, tutorum, propinquorum, amicorū cōſilio & volūtate illa ipſa ſuſcepta fuiſſent: Poſtremo ſi nihil dolo, arte, ſtudio, auaritia, ambitione quæſitum fuiſſet. Turpe autem putabant, tanta cura & vigilantia de vita & moribus illorum, quos breve modo ad tempus in famulatum domeſticum admiſſuri eſſemus, perquirere & cognoſcere, interim autem ſecure ceſſare in eorum vita, conditione & morib. inquirēdis, quos in familiæ liberorumq; & fortunarū omnium ſortē & communionē eſſemus recepturi. Verè enim cōiungit DEVS quos ſana & ſobria

con-

po opus ſuum de Trinitate inſcripturus ita orſus eſt: *Domino beatiſſimo & ſinceriſſima charitate venerando ſancto fratri & Conſacerdoti Papa Aurelio Auguſtinus in Deo ſalutem*, &c. ſic & Hilarius Saturninū Arelatenſem Epiſcopū aduerſarium ſuum *Papam* vocat. Sic Hieronymus Cromatium Aquilegienſem *Papam*: & Epiphanium Cyprium non ſemel *Papam* appellat: Auguſtinum & ipſum licet iuuenem, cum ipſe admodum ſenex, quia Epiſcopus eſſet *Papam beatiſſimum* vocat, illoq; encomio honorat vt dicat *ætate filium, dignitate parentem*. Porro & Theophilum Alexandriæ Epiſcopum *Papam beatiſſimum* nominat: & Auguſtinum ſæpe, & Alipium qui apud Auguſtinum Hippone agebat & *fratrem & Papam*. Inde eſt quod apud chronographos legimus Galliarum & Germaniarum Epiſcopos *Papas* eſſe dictos, de quibus ſupra libro ſecundo: nec *Papas* modo ſed *Pontifices* etiam *ſummos* & *beatiſſimos* & *ſanctiſſimos*, quod multis modis notius certiusq; eſt quam vt negari poſſit. Hodieq; enim adeo tritum & vulgare eſt iſtoc Germanis vocabulum, vt Papiſticos etiam victimarios paſſim *Papa* nomine non dedignentur. Et mirum ſit poſtrema ætate vni velut ſummo deferri potuiſſe, videlicet augendæ dignitatis gratia, quod hac ætate commune multis, poſtrema autem viliſſimis interim non eſt negatum. Atque vtinam commune manſiſſet optimis quod vnius ambitioni eſt relictum, & decus illud vetus & Chriſtianum fraternę concordiæ tale manſiſſet in poſterum, quale iſta maxime ætate cultum & obſeruatum fuit. Verum illa diſcutere non eſt huius loci: nec admodum refert meminiſſe functionis Epiſcopalis in verbo prædicādo & ſacramētis adminiſtrādis, cum illam hodie nulli non inculcent qui de Epiſcopis, de Presbyteris, de Diaconis Subdiaconiſq; horum temporum loquuntur. Eam certe functionem huius ætatis Præſides & miniſtri ſumma cura cuſtodierunt. Quidquid enim ab illis vel publicè vel priuatim eſt actum, ad doctrinæ puritatem conſeruandam & ſubditorum curandam ſalutem attinebat. Eius rei cauſa conuentus habiti, non quo nouis ſubinde vel oneribus vel ceremoniis Eccleſiæ grauarentur & ſcinderentur, paucorum interim procuratis emolumentis, ſed ne quid contra vel doctrinam vel diſciplinam probaretur admitteretur-ve, quod cum regula illa veteris & Apoſtolicæ, hoc eſt Chriſtianæ traditionis non quadraret. Nulla tum cura illis exterioris politiæ aut iuriſdictionis fuit, neq; cauſas audierunt Epicopi vt iudices ſed vt æſtimatores delictorum, vt ſi quis enormi crimine vel legem Chriſti violaſſet, vel noxio exemplo Eccleſiam offendiſſet, pœna inflicta vel ordine moueretur vel turpiter cōmiſſa debita pœnitentia compenſaret. Sæpe autem contentiones diſſenſionesq; fidelium vel externis de rebus exortæ haud alio iure aut lege ab Epiſcopis frequenter diremptæ & ſedatæ ſunt quàm charitatis & religionis, ne videlicet duriora experiri coram iudice cogerentur, quos Chriſtianæ fraternitatis profeſſio ab omni procul contentione abeſſe adhortata eſt.

Cetera deſunt.

V. NOB.

V. NOB.

IOACHIMI VADIANI SANCTGALLENSIUM CONSVLIS

DE

CONIVGIO SERVORVM EPISTOLA,

AD

IOHANNEM ZVICKIVM IC. ET PATRICIVM CONSTANTIENSEM.

Cum

EIVSDEM ZVICKII RESPONSORIIS,

&

LEONIS IVDÆ

DE DIVORTIO

Epiſtolis.

IOACHI-

IOACHIMI VADIANI
CŌS. SANCTGALLENSIS,
DE CONIVGIO SERVORVM
EPISTOLA,

AD IOANNEM ZVVICKIVM, ECCLEſiaſten Conſtantienſem Clariſſimum & Eruditiſſimum.

ACCIDIT hiſce proximis diebus, Clariſſime Vir, vt quidam ex noſtris ancillam quandam patria Algauicam, pervenuſtam virginem, matre ſerua, patre colonogenitam, ea condictione vxorem duxerit, ſi intra cōſtitutum tempus manumiſſa fuiſſet. Liberam enim ſe, aut certè libertinam vxorem velle, non ſeruam, aſſeuerauit. Amittitur enim ciuitas noſtra id genus ſeruilibus coniugiis, ſi vel ſeruam ingenuus duxerit, vel ingenua ſeruo nupta fuerit, niſi repente ſubueniat manumiſſio. Porro virgini aureos ſolidos decem ſpoſpondit, ſi iis habeat opus, ne non aſſequi manumiſſionem liceret. Puella condictionem recepit, & vt manumitteretur ſedulo curauit: verùm interea tempus, de quo conuenerat, exactum eſt, necdum ipſa manumiſſa eſt. Negat enim Dominus quemquam ſe ex liberis ſeorſum manumiſſurum, niſi & mater & reliqui itidem liberi, quorum non magnus numerus eſt, pariter redimantur, pecunia videlicet octo aureorum numorum in ſingula capita conſtituta. Pater colonus egeſtate preſſus hoc quicquid eſt pecuniæ non potuit ad diem præſcriptum corradere, & petit pluſculum temporis filiæ dari, quo voti compos fieri queat: ſpem etiam facit manumiſſionis certam, cum è litteris Notariorum quorundam, tum etiam euidentibus teſtimoniis illorum, qui manumiſſionis voluntatem apud Dominum, nobilem hominem, impetrarunt. Contra ciuis ille noſter homo funarius, ſpectatæ vitæ, negat ſe ſponſæ vel tempus vllum amplius, vel vllam pecuniam debere, propter expirantem matrimonii condictionem, quam ea lege receperit, ſi intra conſtitutum tempus manumiſſa fuiſſet, ratus eſſe deberet matrimonii conſenſus: ſin minus, ſoluta ſimul eſſet & irrita condictio. Atque hoc quidem intendit, non quod animo erga illam, quàm vnicè amat, alienior eſſe cœperit, ſed quod moleſta ei facta ſit procraſtinatio, quæ dies ex die trahitur. Eſt enim ei grauis cœlibatus non tam

propter carnis immodicam afflictionem, quàm liberorum curandorum ſtudio, quos priori ex coniuge ſuſcepit. Noſtri ſane, qui iudiciorum matrimoniorum præfecti ſunt, præſente me, cognito negotio & ſimul expenſo quàm fauorabilis eſſet matrimonii cauſſa, tempus ſeſquimenſtruum puellæ amplius indulſerunt, vt ſi intra hoc ipſum redimi & manumitti poſſit, literis manumiſſionis legitime impetratis, ratum exiſtat condictum matrimonium: ſin minus, de cauſſa ipſa, cuius actricem ſe puella fecit, per ſententiam decernatur, quod ipſum funario noſtro minime inuito factũ eſt. Quum hæc verò agerentur, diſceptatum inter conſultandum & quæſitum eſt, an ſeruo ſeruæve liceat invito domino matrimonium cõtrahere? & an ſit ratum hoc modo contractum matrimonium? Etobitet quidem ſententiis, vt ſit, variatum eſt, quibuſdam licere exiſtimantibus, aliis autem non licere aſſeuerantibus. Fuit autem hoc magis addubitatum, quo rarius hoc genus controuerſiæ noſtro in foro acciderit. Caret enim ager ciuitatis noſtræ ſeruis in totum, quemadmodum & vicinia (quod ſciam) omnis, excepto agro Durgauico, cuius nobilitas ſparſim aliquos ſed paucos tamen, ſi conferas, & benigniſſime quidem habitos, ſeruos retinet. Citati autem ſunt inter contendendum canones Pontificii, & Legum tractatus nonnulli adducti, inprimis autem ſcripturæ habita ratio, quæ & in veteri & nouo inſtrumento ſeruorum meminit. Mihi ſane poſtea cogitanti non videbatur ad hanc quæſtionem commode reſponderi poſſe, niſi cum accurata diuiſione adhibita, quæ profecto in omni re diligentius exponenda, vt & à Platone eſt traditum, requiritur. Poſſet enim Dominus ſeruitiis ſui Dominii vel omnino matrimonio interdicere, nec permittere vt vel inter ſe vel alienis in familiis, aut etiam cum liberis vllis ſeſe matrimonio iungerent, vel hoc tantũ cavere, ne extra ſeruiles familias ſui dominii, ſed cum conſeruis duntaxat, contraherent. Qua diſtinctione præmiſſa, mihi quidem de priori membro ita eſt viſum, non licere domino in totum arcere ſeruitia à matrimonii iure, ſeu virgines ſint ſeu cœlibes qui quæve arceantur, ſed liberã eſſe iis contrahendi facultatem intra proximas maxime familias, modo in cæteris fidelem operam dominis ſuis præſtiterint. Iſthæc aſſertio niti mihi viſa eſt, primum ſcriptura ſacra, qua ſic liberam facit matrimonii facultatem omnibus iis, qui dono continentiæ deſtituuntur, vt in genere decernat de innuptis Apoſtolus, *Satius eſſe matrimonium contrahere quàm vri*, 1. Corinth. 7. Et ipſe Chriſtus aliis verbis Matth. 19. nominatim interim admonente Paulo, ne, quoniam pretio empti ſumus, eam libertatem nobis vllis hominum placitis eripi aut abrogari ſineremus. Non poteſt enim humanum conſilium quantocunque pietatis fuco illitum quicquam ordinare aut ſtatuere, quin præ ipſo, quod diuini iuris eſt, locum habeat, & mutari diuina oracula ab humanis præſumptionibus abrogarive nullo modo poſſe conſtat. Proinde nec ſeruus nec liber, nec monachus nec monialis, nec Græcus nec Latinus, nec circumciſus nec recutitus, vlla ſanctione humana ſic arceri à coniugio poteſt, quin ſi non detur continentiæ tranquillitas, libere & iure quidem diuino, matrimonio coniugare liceat. Paulus enim: *Nolite*, inquit, *fieri ſerui hominum*. Et liberum cuſtodire iubet, quod nobis Chriſtus liberum reliquit. Tantum abeſt, vt humani conſilii temeritas illa, quam hodie VOTVM nominant, tantum habeat valoris, vt eius reſpectu libertas matrimonii vllo aut loco aut tempore impediri debeat. Nota eſt regula illa generalis libertatis Chriſtianæ, quam Petrus Actor. 5. cap. retulit: *Oportet obedire Deo plus quàm hominibus*. Quæ ſolidiſſima lex innumeris antiqui inſtrumenti locis præſcripta & repetita eſt, poſtremo & ſpiritu fidei Chriſti ratificata, vſq; adeo vt & Apoſto-

Digitized by Google

lus anathemate feriat omnes illos, qui diuerſum, atq; Spiritu Chriſti traditũ eſt, tradere aut promulgare vnquam auſi fuiſſent. Matrimonium autẽ nemo ignorat & naturalis eſſe & diuini iuris, Gen. 1. & 2. cap. & locis ſupra allegatis. Seruitutem verò iuris gentium, ff. *de ſtatu hom.* L. 1. & multis aliis locis. Non poteſt igitur ſeruitus quemquam in totum arcere iure à matrimonio, quocunque conamine Domini interueniente, quin qui ſeruit aut quæ ſerua eſt contrahere poſſit vel domino inuito, & eo medio carnis impotentiæ aduerſus fornicationẽ mederi. Iam cum accreſcat domino proprietatis amplitudo ex matrimonio & prole, conſtaret vel ex hac ipſa cauſſa violentum & iniquum eſſe dominum, qui quacunq; de cauſſa ſuis eſſet matrimonio interdicturus, in totum quidem, vel ſeorſim vel generatim. Durius etiam haberentur ſerui, quàm ferre poſſet æquitas, quod iura tamen ciuilia nõ permittunt, vt ff. *de ſtat. hom. L. ſi dominus*: longè minus Scriptura de ſeruo Hebręo, quẽadmodum in Exodo & Leuitico legimus. Et iubet Apoſtolus Coloſ. 4. vt æquabilitatem ſeruis ſuis domini Chriſtiani exhibeant, quippe qui cõmunẽm habeant Dominum in cœlis. Leuit. enim 25. de ſeruo Hebręo inquit Deus: *Ne affligas eum per potentiam, ſed metuito Deum tuum.* Et eodem loco: *Fratres veſtros filios Iſrael ne opprimatis per potentiam.* Sunt autem ſerui fideles fratres credentium dominorum in Chriſto: Et vt ait Apoſtolus: *Seruus qui in Domino vocatus eſt, libertus domini eſt, & qui liber vocatus fuit, ſeruus eſt Chriſti*, 1. Cor. 7. Nec fruſtra dictum in Leuitico: *Mei ſunt ſerui filii Iſrael, quos eduxi de terra Ægypti, &c.* Vt enim hi per Moyſen ex Ægypto, Domino diſpenſante, in terram promiſſionis ſunt educti, ſic qui iuxta carnem ſunt ſerui, iuxta ſpiritum autem vocati in Domino per Chriſtũ Ieſum, volente patre ex Ægypto ſeruitutis peccati in ſpiritualem, hoc eſt certam & veram, libertatem aſſerti ſunt. Quo vel vno nomine nihil ſeruis ſuis negabunt Domini, quod eis iure diuino conceſſum eſt. Quam durè autem haberentur ſerui & ancillæ, ſi ab illo gignendi opere, quod nota tam efficaci omnibus hominib. inſeuit prudentiſſimus ille naturę vniuerſę architectus, quodq; rectè naturaliſſimum opificium in viuentib. Ariſtoteles eſſe docuit, in vniuerſum arcerentur? Cùm veteribus tamen, & quidem Ethnicis, cœlibatus haud rarò probro fuerit. Et eſt nota Lex illa vetuſtiſſima Tabularum duodecim: *Cælibes eſſe prohibento*, cuius in Legibus M. Cicero meminit, quæ adeo quondam in politia illa Romana celebris fuit & ſancta, vt omnium ordinũ homines ad coniugia adigerentur, quorũ modo cœlibes liberis procreandis idonei viſi fuiſſent. Vnde illa multitatiaq; cõceſſa ſponſalium rerũ priuilegia, & ius illud trium liberorum, præterea & vacatio publicorũ munerum, quę duodecim liberorũ parẽti cõcedebatur, & legũ Iuſtiniani Imp. libris nota eſt, Cod. *de decurionib. L. ſi quis decurio*, lib. 10. De illa igitur contrahendi libera facultate, quæ & ſeruis competit, in can. *dignum*, mentio fit in Septimi Gregorii Decretalium opere, vbi de *ſeruorum coniugio* agitur. Neq; aliud ſentit eo loco ad Salisburgenſem Epiſcopum ſcribens Hadrianus Pontifex, etiam licere ſeruis matrimonio coniungi inuito domino, ſi dominus quacunq; cauſa motus ſeruis in totũ ſit matrimonio interdicturus. Ius enim diuinũ neceſſario humano præfertur, neq; officit vlla cõditio vel gẽtium iure vel hominũ placitis inuecta, quo minus locum habeat libertas doctrinę ſacrę & Apoſtolicæ, quę iubet ſatius eſſe iugari matrimonio quàm vri: nec ferr legem hominũ ducere & nubere prohibentium. quos Apoſtolis poſtremis in ſæculis futuros prędixit. Proinde in iſto caſu Deo magis quàm hominibus obediendũ eſſe decernit. Quanquàm loco illo Pauli ad Galat. *Non eſt liber neq; ſeruus*, &c. Hadrianus abuſus eſt. Nõ enim de coniugio ſeruorum quidquã, ſed de libertate ſpiritus fidei illo ipſo

ſoco Apoſtolus tradidit. In hoc n. omnes, ſeiuncto perſonarum reſpectu, in Chriſto Domino adæquamur, iuxta illud Pauli 1. Cor. 7 *qui liber eſt mundo, ſeruus eſt Chriſti.* Contrà verò qui ſeruus mundo, libertus eſt Chriſti. Seruitus n. carnis adeò nõ impedit ſpiritus libertatẽ, quin in ſeruo omni, in quo Spirit⁹ eſt Chriſti, vera etiam & maximè ingenua libertas locũ habeat. Et eſt veriſſimum, q̃ ab Auguſtino lib. *de ciuitate Dei* 19. traditur: *Multos dominos eſſe iuxta carnem vel maximè liberos & ingenuos, qui iuxta ſpiritũ miſerandi immanib. vitiorũ & ſcelerũ tyrãnis ſeruiunt,* vt longè optabilior ſit ſeruit⁹ carnis cum animi Deo ſeruientis libertate, quàm libertas carnis cum mentis captiuitate tot vitiis, ſceleribuſq; obnoxię. Quę vna cauſſa eſt, cur Apoſtolus in Galatis, & alibi in renatis & iuſtificatis, nec libertatem nec ſeruitutem iuxta carnẽ magno æſtimet, ſed vnicã libertatẽ ſpiritus in fide Chriſti cõmendet. Mauult quidem, ſi fieri poſſit, liberos fieri qui ſeruiunt, ſed hoc fine vt qui liberi ſunt iuxta carnem, ad miniſteria charitatis omnib ex æquo præſtanda fiant habiliores, nõ vt tabeſcant otio aut ceſſatione, velut fatuę illę virgines, vel libertate inflentur, vel luxui ſe captiuos dedant, quód ſolent qui ſtudium libertatis auaritia & ambitione corrũpunt. Siquidẽ & virgines probat Apoſtolus & cœlibes ſui ſæculi viduaſq; ætatis provectæ, qui citra carnis æſtum immodicũ iugo matrimonii vacare, quæq; Dei ſunt & proximi hoc liberius diligentiuſq; curare & omni de cœtu quam optimè mereri poſſint. Enimuerò & Chriſtus illos in primis cõmendat, qui ſe caſtrauerunt propter regnũ cœlorum: quod profectò nõ niſi in vero cultu Dei & proximi cura poſitum eſt. Sed innuit interim perpaucis datum, vt hoc modo caſtrati ducent. Sicut igitur cõditio virginis, viduæ, cœlibis hominis ad officia charitatis præſtanda expeditior eſt, quàm maritorum & cõiugum, atq; hac vna de cauſſa prælata matrimonio, ita libertas iuxta carnẽ ad bene merendum promptior exiſtit quàm vlla ſeruitus eſſe queat. Seruus n. ita domino ſuo debet operam, vt aliis interim vacare ſine domini cõſenſu nõ liceat. Vnde illud Pauli manat: *Si potes liber fieri, potius vtere.* Alioqui in regno fidei nec libertas carnis quicquã eſt, nec ſeruitus iuxta carnẽ, ſicut nec pręputium, nec circũciſio, nec fortuna, nec locus, nec patria, vel vlla externa quantũuis ſpecioſa conditio, ſed noua ſpirit⁹ creatura. Quo ſenſu Apoſtoli verba ad Galatas accipiẽda ſunt, ſec⁹ quidẽ quàm Hadrianus accepit. Sed non eſt novum in Põtificum reſcriptis tortas ſcripturas & alieno ſenſu adductas legere. Quanquàm rectè interim reſpondit Hadrianus *inter ſeruos matrimonia nullatenus debere prohiberi, & ſi cõtradicentib. dominis cõtracta ſint, nulla ratione eſſe propter hoc diſſoluenda.* Idẽ etiã, ni fallor, Scholaſtici ſentiunt apud Lombardũ lib. 4. diſtin. 36. dũ quærunt: *Num ſeruitus cũ cõtradictione domini impediat matrimoniũ.* (Hoc n. ſentiũt, an ſeruus ſeruave matrimonio abſtinere & cœlibẽ vitã agere cogatur, ſi ita iubeat & vrgeat domin⁹: an verò inuito etiã domino iugare ſe matrimonio poſſint: Nõ n. loquũtur de priuatis cõiugii modis hac vel illa ratiõe cõtractis, ſed ſimpliciter de vſu matrimonii, q̃ apud ſeruos nõ minus q̃ñ apud liberos locũ habere debeat. Certe Bonavẽturã, qui inter caſtiores Lõbardi interpretes numeratur, hoc ipſum ſenſiſſe ex argumẽtis ſuis clare intelligitur. Et hacten⁹ q̃dẽ, quę de priori ſupra poſitę diſtinctionis membro ſentirẽm, paucis diſſerui: de altero ſic ſtatuebam.

Si ſeruis ſuis in ſuo dominio Dominus vſum matrimonii liberum relinquat, lege autem edictove caueat, ne alienis, hoc eſt extra ſeruiles familas ſuas, vel ſeruis vel liberis iungantur, viſum eſt mihi divino iure teneri ſeruos & ancillas, ne inuito domino aliis ſeſe iungant, neve ratum habeant iudices quod inuito domino fuerit tentatum, niſi manifeſtus domini conſenſus acceſſerit. Apoſtolus enim Epheſ. 6. *Serui,* inquit, *obedite his qui domini*

ſunt

ſunt iuxta carnem cum timore & tremore, cum ſimplicitate cordis veſtri, tãquam Chriſto, &c. Nec de famulis loquitur, vt quidã delirant, ſed de propriis, quos vulgo leibeigen Leut nominamus. Famula utũtur n. & liberi, qui ſerui nõ ſunt. Idem Apoſtolus Coloſſ.3. *Serui obedite per omnia iis, qui domini ſunt ſecundum carnem*, &c. *Per omnia* dixit, non velut mandans vt impia & legi Chriſti aduerſa iubentibus pareant: ſed ſeriò admonens, vt in iis quæ ſalua pietate iubentur obſequium præſtent. Nihil autem officit pietati aut ſpiritui fidei Lex illa Domini, qua matrimonia nõ tollit quidem, ſi modo quodam pro ſui dominii & proprietatis iure coercet & ordinat: quemadmodum ius nõ permittit quælibet quibuslibet iungantur, ſed modũ præſcribit in matrimoniis, & qui cõiuges eſſe poſſint aut nõ poſſint diſerte admonet, id quod vel in gradib. affinitatis & neceſſitudinis Leuit.18.cap. deprenditur. Quanquã ſeruitus violenta quædã conditio eſt iure gentium magna ex parte inuecta, & naturali mortalium libertati aduerſa, tamẽ iure diuino non modo admiſſa, verum etiam recepta & probata eſt, vt Exod.21.cap. & longe clariſſime Leuit.25.cap. Proinde idem iubẽs & probans Apoſtolus nõ ſine cauſa illud vrget, vt qui Chriſto nomen dederint, externis illis & per ſe indifferentib. ſtatibus & cõditionib. nõ grauentur, ſed vt quiſq; in ea vocatione, qua à Domino vocatus eſt, maneat, nec quicquam moliatur quod vel pacem publicam interturbare, vel Chriſti doctrinam multa cum offenſione eleuare poſſit. Externa quædã res eſt ſeruitus, quæ ferenda eſſet publicæ tranquillitatis gratia, etiamſi ſcripturis non probaretur, ſicut Ethnicorum magiſtratuum leges & edicta publica externarum rerum & onerum ferri iuſſit Apoſtolus Rom.13. Grauiſſime n. peccant, qui vel iniquorum onerum intolerantia Regẽ in regno ſuo perturbant, & negotium faciunt magiſtratib. pace publica violata. Porro quod in regno Rex eſt, hoc ipſum & in dominio ſuo Dominus eſt. Nota ſunt verba Pauli 1. Timoth.6. *Quicunq; ſub iugo ſunt ſerui, Dominos ſuos omni honore dignos ducant, ne nomen Dei & doctrina male audiat*. Vnde & Petrus vel prauis & iniquis Dominis nedum Ethnicis parendum exiſtimat, 1. Pet.2. Ex animo autẽ obedirẽ & operas præſtare iuſſit Apoſtolus, nõ ſimulanter, quod mali ſerui ferè aſſolent, in quos & illud congruit, *Oderint dum metuant*. Proinde ſi Scriptura iubente legi obediẽdum eſt de tributo, vectigali, telonio, aliiſq; id genus exactionib. caueri, etiamſi iniqua & immodica exigit, & à magiſtratu vel Ethnico lata eſt: longe magis ille, qui ſuę carnis ius nullum habet, ſed domini ſui proprius eſt, ei legi parebit, quę nec iniqua eſt nec impia, quippe quę nec tollat coniugium nec cogat, ſed liberũ relinquat, modo pro dominii iure, quod diuino iure ſtabilitum eſt, nihil violata Domini voluntate peragatur. Mediæ n. ætatis iura cum Ciuilia tum etiam Canonica, quanquã religioni in nõnullis immodice detulerunt, tamẽ eo loco ſemper habuere dominorum in ſeruos poteſtatem, vt ne religionem quidem ingrediendi ſeruo aut ordines obeundi facultatem, inuito Domino, conceſſerint. Et ſi quis libertatis prætextu, vel ordine ſacro vel religione aliqua initiatus fuiſſet, ſeruitute cognita, domino poſtulanti reddebatur, prioremq; in ſeruitutem migrabat. Quod ſi nec religioni nec ſacro ordini cedit dominorum in ſeruos authoritas, longè minus matrimonio ceſſerit, quod rite nunquã niſi ab his qui ſui iuris ſunt cõtrahitur: quandoquidẽ in cõiugio corporum magis quã animorum copula celebratur, iuxta dictum Chriſti. *Et erunt duo in carne vna*, ratumq; eſt matrimonium rite copulatum, vtcumq; demum animi coniugatorum diſſiliant, niſi fornicatio interceſſerit, Matth.19. Apoſtolus quoq; 1. Cor.7. inter fidelem & infidelem ratum ſinit matrimonium, in quo tamen ſumma eſt animorum in religione diſſenſio. Ante verò dictum, ſeruũ ſeruamq; ſuę carnis ius nullum

habere, quod ipſa ſatis euincit proprietas, & iura ſcripta docent, vt Inſtitutis Iuſtiniani tit. *per quas perſon. nob. acquiritur, §. item nobis.* Non habent igitur ius coniugii cum Domini lege pugnantis, ſi ea ipſa modus duntaxat coniugii ſtatuitur, non tollatur coniugium. Inde illud eſt, quod in Concilio Cabilonenſi coniugia ſeruorum diuerſis in dominiis contracta ita demum ratihabita ſunt, ſi in illa conſentiant Domini, *eo.* q. 2. can. *dictum eſt.* Nam quod eodem in loco ex Iuliani & Zachariæ conſtitutionibus conſcripſit Gratianus, videlicet vt matrimonia inter ſeruos & liberos contracta rata eſſe debeant nec alia cauſſa niſi fornicationis diſſolui, de iis plane dictum eſſe videtur, qui dominorum conſenſu & ſine vlla conditionis exceptione contraxerunt. Mihi enim non conceditur ſeruā dimittere aut repudiare, quam ſciens eſſe ſeruā duxi, aut quā ducens ſine vlla ſeruitutis mentione vel exceptione meam feci. Iam ne quis Dominorū cōſenſum & voluntatē nullo loco dignaretur, iure quondā ciuili Romano ea vis & dignitas dominii in ſeruos obſeruata eſt, vt etiam in hęredes confirmari & rata fieri ſeruitus potuerit, adeò vt ne hæredi quidem manumittere licuerit ſeruum, qui teſtamēto prohibitus fuiſſet manumitti, vt ff. *de manumiſſionib. L. ſeruus hac lege.* Et in ſacra ſcriptura ſerui, qui tempeſtive oblatam libertatem recuſabant, & ſerui quam liberi eſſe malebant, perpetuæ ſeruituti addicebantur, Leuit. 25. Conſentire autem extraria in cōiugia Domini videntur, dum vel ex pacto aliquo interueniente nuptias permittunt, vel lege promulgata nō coërcent, vel certa aliqua mulcta puniunt qui alienis familiis immiſcentur, vel ſcientes tacent nec reclamant. Habet n. locū in hoc maxime caſu, quod vulgo dicitur: *Qui tacet, cōſentire videtur.* Pacto vero cōſentitur, quum inter diuerſos dominos certis aliquot cōditionib. ſaluis, in mutua matrimonia cōſentitur. Sūt aūt pacta multiplicia dominiorū, quę referre nō attinet. Nec ita pridē cœnobia Benedictina, quę ſeruis abūdarūt, inter ſe pluſcula, & cum Dominis etiam prophanis pacto, quod *concābium* vocabant, in id genus ſeruilia matrimonia cōſenſere.

Francis veteribus & Alemānis noſtris matrimonia inuitis Dominis cōtracta, rara quidē erant, ſed impunia non erant. Vnde fiebat vt de conſenſu Dominorū haud admodū ſolliciti eſſent in paciſcendis cōiugiis, qui vel alienis ſeruitiis vel liberis hominib. ſeſe copulaſſent: verò ducebāt & nubebant, qui de mulcta ſolvenda ſemel deliberaſſent. Mulctę ipſę varię erant, & libertatē nōnunquē amittebant ingenuę mulieres, quæ ſeruilib. ſeſe nuptiis cōtaminaſſent. Hodie multis in locis ſeruorū liberis nubentiū matrimonia diſſimulant Domini, & ratas habent nuptias. At verò quoniā cōmuni lege obtinente proles ventrē ſequitur, prolem poſtea requirunt & iure proprietatis vindicant. Vnde magnę ſæpe turbæ multis vrbibus motæ ſunt. Æquiore animo feruntur ſeruorū cum liberis cōiugia, quanquā & iis ipſis nō parum dominis decreſcat, tum quod prole de libera fœmina procreata carent tum etiam q; iure illo deſtituuntur, quo de ſerua genitam ſobolem vel ſuam & propriam tenerent, vel alieno de ſeruitio natā ſuam pacto facerent, vel certè pœna aliqua damnū in latum reſarcirent. Apud veteres n. ne quidē impune erat liberas ducendi cōſilium. cuius rei clarū argumentum extat in Cod. Iuſtiniani L. vlt. eius tit. in quo de *Agricolis & Colonis* agitur lib. 11. Multū n. referebat, ſciente ne an ignorante Domino quid factum admiſſumve fuiſſet, vt in L. *ſuper ſeruis,* tit. *Qui militare poſſint,* Cod. lib. 12. Conſentire autē crediti ſunt, qui ſcientes tacebant & ſufferant, vt diximus, & eſt argumentum in authent. *de ſanctiſſimis Epiſcopis, §. ſi ſeruus.* Vbi vero nullum horum eſt quod de cōſenſu poſſit convincere, & lege cautū eſt ne ſerui ſeruæve extra propriam Domini familiam matrimonia ſine expreſſo Domini cōſenſu ineant, iure divino teneri

ſeruos & ſeruas ad eius legis obedientiam puto & iudico nō eſſe vlla ſententia ratificandum cōiugium, quod Domino hoc modo nolente cōtractū eſt. Non probat n. Deus quod cōtra legem ſuam temeraria voluntate committitur. Lex autem Dei eſt & iuris diuini præceptum, illud ipſum, quod ab Apoſtolo promulgatum eſt: *Serui obedite per omnia Dominis veſtris*, &c. Temeraria autem voluntas eſt, quæ ſeſe ita coniugat, vt vltionem divinam haud dubiè ſit latura, niſi cùm illis quos offendit demum in gratiam redierit.

De conditione autē quod quætitur. Num impediat aut ſoluat matrimonium error conditionis? vt ſi ſerua ſit coniunx mea quam ducens liberā eſſe putabam: tradunt quidem Canones, errore cōditionis ſolui matrimoniūm cum quis ignorans ſeruam ducit, quā liberā ingenuamve putavit: & docent, talem deſeri poſſe etiāſi ab neſcio ſit viciata, vt in can. *propoſuit*, & can. *ad noſtram*, in Septimi Gregorii Decretalibus, vbi *de coniugiis ſeruorum* agitur: & in Gratiani farragine, 29. q. 2. *ſi quis ancillā*, §. *his ita*; & in can. *ſi quis ingenuus*, &c. Quam opinionem & Scholaſtici, ſi probè menimi, ad diſtin. 36. libro 4 Sent. Lombardi cōſirmant. Quamquā mirū mihi viſum eſt, cur in errore cōditionis, ſolius ſeruitutis meminerint, & alii tamē errores accidant ad cōditionē attinentes, quæ matrimonium ſoluunt, vtpote ſi coniugatā ducat mas quā *ἄγαμον* eſſe credidit, aut econtra fœmina cōiugato nubat, vbi ſtatus conditio iure divino impedit matrimoium, cum vni viro vxor nō niſi vni cōcedatur, iuxta illud Domini Matthæi 19. *Et erunt duo in carne vna*. Hic n. vel vnus locus *πολυγαμίαν* fortiſſimè repellit. Item ſi nubat aliqua viro religione quapiam initiato, vtpote Sacerdoti Papiſtico aut Monacho Benedictino aut Franciſcano aut Dominicaſtro: in quib. caſib. adeò illi pro ſuo nupero, hoc eſt humano iure conditionem æſtimant, vt aſſerant ſolui matrimonium niſi Papa grandi aliqua diſpenſatione ſuccurrat. Et tamen ſub conditione continentur caſus iſti, ſicut & illi, ſi Iudæam aut Saracenam ducam quam putabam Chriſtianam eſſe. Gratianus quidem loco ſupra citato quatuor errorum meminit, videlicet conditionis, qualitatis, perſonæ & fortunæ: & matrimonium quidem duobus ſolui putat, conditionis ſcilicet (de quo eſt dictum) & perſonæ: vt ſi, gratia exempli, Titio nubat quæpiam, quæ Andronicum eſſe credidit: duobus autem, puta qualitatis & fortunæ, non ſolui. Cùm ſub qualitatis tamen nomine affinitas & cognatio, præterea frigiditas & impotentia recte locentur, quibus ſingulis matrimonium iure divino ſolui conſtat. Non poteſt enim ducere vxorem, aut certè ſi duxerit retinere non poteſt, qui debitum poſcenti præſtare nequit. In totum autem ad coniugium quod prolis gratia inſtituitur, accommodi non ſunt qui à debito inuicem præſtando, præcipuo videlicet coniugii munere, corporum defectione deſtituuntur. Maſculum enim & fœminam creauit DEVS, eiſque ad prolem gignendam benedixit, ad quam ſuſcipiendam originali concupiſcentia & quidem concreata impellimur. Atque hæc quidem, quia lapſu primorum parentum eſt vitiata, adeò plerumque intemperans eſt & vehemens, vt niſi vel dono DEI, raro quidem illo, tollatur, vel matrimonio debitum præſtante coerceatur, periclitari ac perire etiam neceſſe ſit iuxta illud Apoſtoli: *Propter ſtupra vitanda ſuam quiſque vxorem habeat, & ſuum quæque virū habeat.* Et iterum: *Satius eſt matrimonium contrahere quam vri.* Medetur n. ardori carnis matrimonium, & ſimul benedicit DEVS eo propoſito coniūliove cōiugatis vt creſcant. Id ipſum aſſequimur impolluti cubilis cōcubitu, ſine quo nulla iuſtæ cōcupiſcētię medela ſtatui poteſt. Hūc frigidi & corporum defectione viciati non præſtant. Soluitur ergo & qualitate matrimonium, non minus quàm cognatione & affinitate. Inceſtæ n. nuptiæ ratę eſſe nō

tam eſſe aut improbæ vitæ eſſe conſtiterit. Nam qui nulla conditione vel exceptione propoſita quampiam ducit parum exploratam, non videtur magnopere curare puran an impura, ſerva an libera ſit, nec poteſt de dolo queri, qui contra dolum non excipit, nec vllam facit conditionis mentionem: Lombardus quidem 36. diſtinct. libro 4. *Si conditionis*, inquit, *dolum patitur, non cogitur adhærere ei, cuius fraude decepta eſt: ſed ſi de conditione conſtiterit, non poteſt dirimi matrimonium*, &c. Videtur autem illi nihil moleſta futura conditio, qui ſuſque deque illam facit nullo verbo prævertens aut excipiens

Quamquam interim non obſcure viderem, vel in hoc more plurimum commodi ſitum eſſe, quo ſeruitus ignorata matrimonium ſoluit. Admonentur enim ea lege ſerui & ſeruæ, ne cui, niſi detecta conditione, iungantur: & cum graue & incommodum ſit quocumque modo admiſſum ſeruitutis iugum, ratio tenetur qua conditio etiam ſine dolo malo tacita nocere facile non poſſit. Fit enim ſæpe vt quæ ſerua eſt, ſeruam ſe eſſe neſciat: liberum ſe putet aut certe libertinum, qui ſeruus eſt. Quo in caſu nullo dolo de libertate condicitur, & tamen fallitur qui ſic perſuaſus vxorem ducit, quam ſeruam eſſe neſcit: contra & libera circumuenitur, quæ nullo dolo perſuaſa ſeruo nubit, quem liberum eſſe credidit. Quamquam iis ambobus caſibus non lex modò, qua detecta ſeruitus coniugium omnino ſoluit, ſed ipſa etiam exceptio, cuius ante meminimus, circumventę parti ſuccurrit. Vtcumq; autem iſta habeant, prior mihi ſententia vero propior viſa eſt.

Niſi vero fallor, & ante à nobis memorati & plurimi alii errores de medio tolli cauerique potuiſſent in contrahendis matrimoniis, ſi veterum more & iure de ipſis proximis aliquot ſæculis iudicatum fuiſſet. Matrimonium enim licet diuino & naturali iure nitatur, tamen poſitiuo iure præcipue illuſtratum eſt: quandoquidem non tam animorum (quod ſupra admonuimus) quàm corporum coniugationem complectitur, atque ea quidem cauſſa cum fortunis etiam de dotium & donationum & hæreditatum iuribus cohæret. Quare eſt, vt de eo à Conſtantini Magni temporibus vſque in Friderichum Primum & amplius ciuili maxime &, vt ſic dicam, prophano iure fuerit cognitum, conſultis tamen interim & reuerenter habitis Pontificum reſcriptis, quod è Iuſtiniani Codice & ſequentium Imperatorum conſtitutionibus clariſſime cognoſcitur. Poſtea quum gliſcente auaritia quæſtus ratio in illis litibus haberi cepit, totum illud totum in curias Epiſcoporum eſt translatum, &, quod omnium pace dictum volo) ſic verſum in caſus, errores, & opiniones, hoc eſt in laqueos & pedicas, ſacri coniugii negotium; vt neſciam vllane alia cauſſa ſordidius per Eccleſias tractata & improbius cõtaminata fuerit quàm matrimoniorum: niſi huic præferre pœnitentiæ negociationẽ libet, quæ pfecto & ipſa incredibili fraude & longe peſſima ſcelerum ſecuritate exercita eſt. Maiores noſtri iure maxime diuino & hiſtoria veteri ſacra moti, conſenſus matrimoniorum ita tandem ratos habuerunt, ſi legitime, prudenter, grauiter, circumſpecte de ipſis ineundis perficiendiſque deliberatum fuiſſet. ſi explorati & cogniti fuiſſent qui cõiugio erant coituri: deniq; ſi parentum, tutorum, propinquorum, amicorũ cõſilio & volũtate illa ipſa ſuſcepta fuiſſent: Poſtremo ſi nihil dolo, arte, ſtudio, auaritia, ambitione quæſitum fuiſſet. Turpe autem putabant, tanta cura & vigilantia de vita & moribus illorum, quos breve modo ad tempus in famulatum domeſticum admiſſuri eſſemus, perquirere & cognoſcere, interim autem ſecure ceſſare in eorum vita, conditione & morib. inquirẽdis, quos in familiæ liberorumq; & fortunarũ omnium ſortẽ & communionẽ eſſemus recepturi. Verè enim cõiungit DEVS quos ſana & ſobria

tum-

conſultatio copulat. Nec enim leuis eſt coniugii cõditio, nec breue tempus quod illud ſibi poſtulat, nec facile iugum quod mutuo cõſenſu ferendũ ſuſcipitur. Proinde expeditior erat ſolidiorq́; iudiciorum cognitio, in quib. voluntates magis, quàm vtcunq; elapſa prolatavè aut extorta ſeu verius dicam captata verba æſtimabantur. Non habet enim Scriptura verba vlla, quibus ceu ſolennibus animi vtcunq; conſentientes matrimonii nexu velut ſtipulatione aliqua obligentur. At contra cõſenſum habet & voluntatẽ circumſpecte agentem, præterea & parentum honoratã voluntatẽ & cõſultationes neceſſariorum, qui quod Dei eſt magis quàm quod eſt hominum, eligant & probent: ad hæc in virtute & pietate ſummam æſtiment cõiugii in Domino copulati. Porro vbi iuſta eſt, & bonorũ cõſiliis adhibita deliberatio, ibi error facile obrepere nõ poteſt, & ſanctius cohærent matrimonia, quæ voluntate matura & prouidenti deliberatione adducta coaleſcunt. Recte autẽ impuberum & minorennium voluntates ad cõtrahenda cõiugia nõ admittuntur, niſi maiorũ iudicio & deliberatione fuerint probatę. Eſt n. hęc ætas in vtroq; ſexu ardens, incauta, incõſiderans, procax, iudicio nullo, impatiens; præfractis moribus & delicatis, adeoq; immoderata cõcupiſcentia, enormis, & ad lapſum proclivis, vt niſi repagulum opponant, qui valent iudicio, ac velut carceribus arceant ſeſſorem immature curſum accelerantem, amore illa tragico & inſano magis quàm Chriſtiano rapiatur, belluæ q̃in morẽ libidine & Venere inflammata nihil minus reſpiciat aut quærat quàm coniugium Domini benedictione auſpicandum. Cui vaſaniæ feneſtrã aperiunt, qui putant iuniorum voluntatib ita eſſe deferendum, vt vel inuitis parentibus & omni maiorũ reiecta veneratione ducãt vel nubãt, rata eſſe matrimonia oporteat. Quid enim hoc aliud eſt, ſic ſtimulos adhibere furẽti libidini, quàm ad eum curſum inhortari mollem & ſtultam ætatem, à quo frenis & lupatis quidẽ erat arcenda? Quãto rectius & ſapientius illi faciunt, qui legib. latis æſtũ illum carnis intemperantiſſimum conſulto reprimunt & in ordinem, vt ſic dicam, redigunt naturę viciatæ impotentiam. Nec minus pię reperta hodie ratio eſt multis in Eccleſiis celeberrimis, qua leuitati & temeritati captioſe cõtrahentium ita occurritur, vt ne cognoſcãt quidem iudices de matrimonio, quod clam teſtibus contractum eſt, niſi vnanimis conſenſus duret, aut partem negantẽ ritè & legitimè conſenſiſſe teſtib. fide dignis doceri poſſit. Vt ſi, gratia exẽpli, mas dicat: *Ego te vxorẽ meã duxi.* Fœmina cõtra reſpõdeat, *Nego te duxiſſe: Nego me cõſenſiſſe.* Aut è contrario fœmella aſſerat rite ſe & verbis & manu, vt vocant, cum mare matrimonium iniſſe: Mas autem initum neget. Non auditur pars agens, ſed irrita fit actio, niſi doceri teſtibus poſſit, quod intenditur. Qua ſane pientiſſima ratione infinitis periuriis, quorum plena ſunt tribunalia illa, via præcluditur, & ſimul arcetur impudẽtia nequid temere aut omnino captioſe in re tã graui & ſeria cõmittatur. Par ratio & in illo remedio eſt, quo ſtupris virginum auertendis Eccleſiæ multę vtuntur, & ne qua fraude imponi facile poſſit accurant. Quod n. Lex Dei ſeductas & ſtupratas virgines vxores facit horũ à quib. ſeductę & viciatę ſunt, nõ hoc ſenſu ſineq; facit, velut recte ſeduci & corrũpi virgines poſſint aut debeãt, ſed nexũ matrimonii tãquã in pœnã ſtatuit corruptori, quo vi petita virginitas itare cõpenſatur, vt qui ſtuprauit habere eam, velit nolit, vxorẽ debeat. Et quũ reliquis in cõiugiis ferme locũ habuerit apud Hebræos libellus repudii, in hoc caſu non admiſſus eſt, ſed perpetuæ cohabitationi lege adiudicat' eſt qui ſeductã viciauit. Non vult n. Deus virgines ſeduci & viciari, ſed legem charitatis iubet eſſe ratã: *Dilige proximum tuum, ſicut teipſum.* Et: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne facias.* Quod quidẽ adeo vrget diuina iuſtitia, vt vim virgini allatam

supremo

ſupremo vindicet ſupplicio. Stuprum autem, in quod aſtu aliquo & ſeductione conſenſum eſt, nexui coniugii perpetuo adiudicet Deuteron. 22. niſi patri aliud viſum fuiſſet Exod. 22. Stuprum autem cum ſit lege vetitum, Deo placere non poteſt. Vnde intelligi datur tale matrimonium non voluntate contrahi, ſed peccati admiſſi cauſſa irrogari. Proinde pia & ſancta iudicanda ſunt Eccleſiarum decreta, quæ communem charitatis legem tuentur, & quantum in ſua ope ſitum eſt vindicant, caventque ne facile ſtuprum vllum committi in virgine, neve mas vllus ſponte oblato virginis coitu, qui dolo poſtea ſtupri nomine iactetur, illaqueari & circumveniri queat. Quippe virgines illæ, quæ vltro ſtuprari ſe quacunq; cauſſa patiuntur, lege Dei nō gaudent, quum ſeductæ non ſint, ſed quamlibet leui cauſſa morem geſſerint. Porrò & hæc ratio non parum momenti ad arcendam mollis ætatis libidinem & temeritatem confert, qua certi anni præſcribuntur, intra quos conſenſus liberorum locum nō habet, niſi parentum maiorumve conſilio probatus fuerit. In adulteriis autem coercendis & hæc medela recepta eſt, ne adultero liceat vxore mortua illam ducere, cum qua vxore viua palàm eſt mœchatus. Adulteræ quoque pari de cauſſa non liceat illi ſe adiungere, quæ cum viuo marito mœchata eſt. Tametſi ſatis notum ſit quid multis in huius caſus conſideratione placuerit, ſatius eſſe putantibus honeſte cohabitare quàm notam ferre patrati adulterii. Quaſi verò digni ſint honeſto cōiugio, qui quod in ipſis fuit iuſto divortio cauſam præbuerūt? Et cum olim crimen illud non tam ciuili quam etiam diuino iure, ſupplicio vindicatum conſtet, nec illum admittat lex vetus ad cōiugii copulam, qui vim attulit virgini, ſed morte puniat: contra Euangelium Chriſti, quod legem charitatis præcipuè inculcat, mœchos mœchasq;, petulantes videlicet coniugii violatores, ineundi tandem matrimonii copiam faciat? Noui dictum Auguſtini citatum à Lombardo lib. 4. diſtinc. 35. putantis. *Priore marito mortuo cum illa poſſe fieri coniugium, cum qua præceſſit adulterium.* Sed video tamen iuſtiſſimis de cauſſis diverſum ab Auguſtino non tam Patres ſanctos quàm ipſa etiam Concilia tradidiſſe, quod & è Gratiani farragine, *31. q. 1.* can. *nullus*, & can. *relatum*, ſatis patet. Quod ideo memorandum duxi, ne ſolus viderer obſtrepere Auguſtino, qui ſua tamen vt cum iudicio legerentur, ſanctè precatus eſt. Equidem iudico nec diuino nec naturali nec ciuili rectè conſtituto iure ad honeſtam & in Domino copulandum matrimonium admitti poſſe, qui genitalis thori fidem violarūt, & capitalis ſceleris authores extitere. Secus habet fornicatio nullo adulterio notata, quæ iuſto coniugio meritò aufertur, tanto quidem iuris fauore, vt & liberi ex cōcubina geniti ſequēte matrimonio ſanctificentur & iure fiant legitimi, vt in Cod. Iuſtiniani & authenticis conſtitutionib. ſub titulis *Quibus modis naturales efficiantur ſui*, & in Inſtit. tit. *De hæred. quæ ab inteſta deferuntur.* De mœchis autem & adulteris certè notius eſt vel parum attentis, quàm vt multis indicari oporteat, non ſcandalis modò ingentibus, ſed etiam veneficiorum & homicidiorum conſiliis artibuſque viam aperiri in Eccleſiis CHRISTI, ſi poſt defunctas vxores mariti Pallacas ſuas ducere liceat. Negant illi quidem licere vt coeant matrimonio, qui in mortem alterius etiamdum viuētis quicquam machinati fuiſſent, aut fidem dediſſent futuri matrimonii mutuam. Qua de re Gratianus & Lombardus admonuerunt. Sed rogo illos, viam nobis & rationem indicent, qua conſtare Eccleſiis de impiis illis & ſceleratis conſiliis, quæ ſingulari ſtudio occultantur, certò poſſit. Hæc enim non niſi de manifeſtis indicat, nec admittet in coniugium adulteram, cuius ope prior vxor veneno dato ſublata eſt. Illam autem admittet, quæ idem ſcelus perpetrauit, ſed commi-

eſt, in re matrimoniali tam graui & ſeria, leuitate à nonnullis tribunalibus Cathedrarum actum, vt neceſſe habeamus fateri veteres legum interpretes longe vigilantius ac diligentius de ſtipulationibus & pollicitationibus ſuis ciuilibus ſtatuiſſe & cauiſſe, quam noſtri recentiores de matrimonii iure tam ſacro & honorabili canonice vnquam ſtatuerint. Viderint autem iudices illi tam arguti & ſupini, qui res longe maximas auaritiæ ſtudio venales faciunt, quid de coniugiis pronuncient, illis maxime, quæ hodie magna parte tum æquitate naturali tum diuino iure reclamante côtrahuntur. Extra controverſiam eſt, vehementer ab illis peccari, qui verbis hoc tribuunt humano iure conceptis, quod voluntati & conſenſui rite contrahenti erat tribuendum. Matrimonia enim temere contracta nullis vnquam legibus rata fuerunt.

Sed ne te illis amplius oneremus, quæ ſæpe tamen & multis cum Eccleſiæ noſtræ miniſtris côtulimus, ad matrimonia ſeruorum & errorem illum conditionis Iurecôſultis & Scholaſticis memorabilem redeundum eſt. De quo quidem quid ſentiam obiter & paucis indicare libuit. Neque id, Doctiſſime Zvviekii, à me cauſa alia eſt factum, quàm vt abs te, qui & ipſam iuris peritiam multis annis tibi comparaſti, certior fieri, & quid hac in materia ſequendum putes, intelligere poſſem. Amicis enim & liberis etiam admonitionibus in huius generis cauſſis & controverſiis nihil mihi iucundius, nihil gratius eſt. Longe autem optatiſſima inſtitutio illa, quam eruditi viri quærenti mihi & hæſitanti litteris ſuis ſæpiuſcule tanto cum fructu largiuntur, vt cum coram ſemel iterumq́; & pauculis quidem horis (vt omnes ſumus occupati) audire illa & diſcere, quæ cupiuiſſem, liceret, horum ex litteris toties audiam & diſcam, quoties liber, & re ipſa mutis è magiſtris quàm vivis & coram differentibus magis proficiam. Quo genere doctrinæ equidem neſcio an vllum aliud hominibus aliàs occupatis & diſtractis, commodum magis & vtile eſſe queat. Mihi certe multis annis non fuit alia ratio ad diſcendum expeditior. Reſcribes igitur, Zuicki, bene longas literas, nec mihi ſoli hanc operam navabis, ſed noſtræ etiam Eccleſiæ miniſtris, optimis illis & tui amantiſſimis viris, quibus & ipſis κοινωνίαν illam donorum ſpiritualium debes, qua & iuuari vndiquaque & bene agere, imprimis autem proximi cauſſas diiudicare in Domino ſemper, & iure & æquo agere in Chriſti gloriam poſſint. Vale. Sangalli Calendis Martiis, Anno Domini

M D XLI.

SS IOAN-

IOHANNIS ZVICKII CONSTANTIENSIS

RESPONSIO

AD IOACHIMVM VADIANVM V. CL. & R. P. Sangallenſis Conſulem pruden-tiſſimum.

S. Habes hic viuas epiſtolas, eaſq; eruditiſſimas, Conſulem ſcilicet noſtrũ Thomam Blaurerum Conſobrinum meum, & Ioachimum Vrbis noſtræ Syndicum, viros doctos & integros. Igitur obteſtor te nunc, Vadiane, pientiſſime, vt de quæſtione matrimoniali liberè cum illis conferas. Leuabor ego hac via labore immenſo: & multo doctius reſpondebunt illi tibi, quàm ego vllis litteris præſtare queam. Exercentur illi quotidie in iſtiuſmodi quæſtionibus, ne dicam quàm ſint Legum ciuilium cognitione prudentiſſimi. Potes certè cum illis ad ſatietatem commentari, mihiq; miſero veniam dare, ſi hanc tecum collationem detrectem. Ego iam XVIII. annis vale dixi profeſſioni iuris, vt iam fere neſciam, ciuſne profeſſionis fuerim. Niſi autem cum his duobus conferre nolis, erunt illi tibi pro codice, facienteq; tibi modis omnibus ſatis. Rogo autem ne illos negligas. Credo enim Deum me hac ratione multa anxietate leuare velle. Deinde & quid agatur Ratiſponę, exponent tibi omnia non grauatim. Orationem Melanthonis mutato nomine editam hic mitto, ſed remittendam, quanquam non cum Conſule. Legat eam quoq; Dominus Zilius cum Furtmullero, chariſſimis fratribus. Epiſtolam quoq; tuam remitto hic, quo liberius ex illa cum optimis viris conferre queas. Quod ſi omnino me ſupra vires grauare vis, videbo vt dicam meam ſententiam. Nihil autem defuturum eſt tibi, ſat ſcio, poſtquam cum illis vel ſummatim contuleris. Vale, ornatiſſime Vir. 18. Aprilis, 1542.

EIVSDEM ALTERA AD EVNDEM.

S. Idem mihi plus ſemel accidit, quod & tibi, Ornatiſſime Vadiane, vt cunctantius plerumq; agam quàm velim, & ſcio, quo rapiant negotia homines negotiis implicatiſſimos. Literæ tuę ad Gaſparem Suenckfeldium dudum perlatæ ſunt. Ad eas quicquid reſponderit, curabo vt ad te quoq; ſine cunctatione perferantur. Sed quid audio? Thomam ſcilicet nondum reſpõdiſſe tibi de quæſtione ſeruilium coniugiorum? Cum putauerim ego iam dudum tibi ſatisfactum ab homine illo, qui me mille modis eruditione, facilitate, & acrimonia ingenii ſuperat. Sed ita nunc vrgebo cunctatorem illum inſignem, ne mihi ſponſori noxa præſto ſit. Vale, Conſtantiæ, 8. Februarii. 1542.

Frater Chuonradus cum ipſo Thoma iuſſerunt tibi quàm plurimam ſalutem adſcribere.

LEONIS IVDAE DE DIVORTIO

Epiſtola I.

AD NOBILES ET CLARISS. VIROS IOACHIMVM, VADIANVM, ET DOMINICVM ZYLIVM, SENATORES R. P. SANCTGALLENSIS.

Gratiam & vitæ innocentiam per Chriſtum.

ROGATVS à Benedicto qui vobis noſtras litteras perfert, Viri prudentiſſimi, vt cùm cauſam eius vobis cõmendarem, libenter ſum obſequutus, non ſolum ob amici preces, ſed ob cauſæ etiam ipſius æquitatem. Quum enim huius fœminæ maritus ſine huius culpa talia ſcelera patrauerit, vt & inter ciues Chriſtianos viuere tuto amplius haud liceat, non videtur hæc cogenda eſſe, vt marito infami hæreat, qui vitam publicis legibus debet, niſi quis vxorem ſceleris maritalis conſciam eſſe, & ex furto eius vitam ſuſtinere iuſtum cenſeat: quum tamen ſacræ litteræ, vt à Babylone exeamus, malorum conſortia deuitemus, tam diligenter admoneant. Mali (inquiet aliquis) conſortium omnino vitare debet, nec ſe participem facere alieni peccati: at vinculum coniugale vt dirimat, alterique nubat, hoc demum non permittitur. Scio receptiſſimum eſſe multis, vbi ſemel coiit matrimonium, nullo pacto dirimi poſſe, niſi alterius morte. Quam tamen ſententiam friuolam eſſe, Dominus ipſe oſtendit haud obſcuris verbis, quum ob ſtuprum permittat, vt quis à ſe amandet vxorem. Si vero quis litteram hic vrgeat, vt hanc ſolam cauſam diuortij eſſe putet, is mihi cum ipſa ratione & natura pugnare videtur, aut ignorare potius ſacrarum litterarum in ferendis legibus conſuetudinem. Speciem enim vnam aliquam eum ex multis ponunt, & quaſi limitem definiunt, non excludunt cæteras, ſed ſub vna omnes eiuſdem generis includunt. Huius rei ex cap. 19. Deuteron. petere poſſumus, quum *ἀκουσίως φόνος* hanc vnicam cædendorum lignorum gratia proficiſcitur, & ſecuris è capulo aut manubrio elapſa proximum occiderit, huic ſcilicet aſylum patere debere. Quis verò tam ſtupidus aut contentioſus eſt, qui præter hoc imprudens homicidium nullum admittat, & non potius dicat hac ſpecie omnes tales intelligi, vt ſi quis tectum ſarturus tegulam aut laterem imbricẽ inſerere velit, & huic vel contra animum è manu excidat, & prætereuntem occidat, an non & ille homicidium inuoluntarium commiſiſſe, & ſanguinis effuſi innoxius iudicari debet? Sed mille huiuſmodi ſpecies commemorare poſſem, quibus quis proximum occidere poſſet, qui tamen in legem non incideret. Similis iam ratio colligenda mihi videtur, quum Chriſtus ſtuprum limitem diuortij poſuit, ſub hac ſcilicet ſpecie quidquid vel æquat ſtuprum vel ſuperet etiam intelli-

loco Apoſtolus tradidit. In hoc n. omnes, ſeiuncto perſonarum reſpectu, in Chriſto Domino adæquamur, iuxta illud Pauli 1. Cor. 7 *qui liber eſt mundo, ſeruus eſt Chriſti.* Contrà verò qui ſeruus mundo, libertus eſt Chriſti. Seruitus n. carnis adeò nō impedit ſpiritus libertatē, quin in ſeruo omni, in quo Spirit⁹ eſt Chriſti, vera etiam & maximè ingenua libertas locū habeat. Et eſt veriſſimum, q̄ ab Auguſtino lib. *de ciuitate Dei* 19. traditur: *Multos dominos eſſe iuxta carnem vel maximè liberos & ingenuos, qui iuxta ſpiritū miſerandi immanib. vitiorū & ſcelerū tyrānis ſeruiunt*, vt longè optabilior ſit ſeruit⁹ carnis cum animi Deo ſeruientis libertate, quàm libertas carnis cum mentis captiuitate tot vitiis ſceleribuſq; obnoxię. Quę vna cauſſa eſt, cur Apoſtolus in Galatis, & alibi initiatis & iuſtificatis, nec libertatem nec ſeruitutem iuxta carnē magno æſtimet, ſed vnicā libertatē ſpiritus in fide Chriſti cōmendet. Mauult quidem, ſi fieri poſſit, libetos fieri qui ſeruiunt, ſed hoc fine vt qui liberi ſunt iuxta carnem, ad miniſteria charitatis omnib. ex æquo præſtanda fiant habiliores, nō vt tabeſcant otio aut ceſſatione, velut fatuę illę virgines, vel libertate inflentur, vel luxui ſe captiuos dedant, quod ſolent qui ſtudium libertatis auaritia & ambitione corrūpunt. Siquidē & virgines probat Apoſtolus & cœlibes ſui ſæculi viduasq; ætatis provectæ, qui citra carnis æſtum immodicū iugo matrimonii vacare, quæq; Dei ſunt & proximi hoc liberius diligentiuſq; curare & omni de cœtu quam optimè mereri poſſint. Enimuerò & Chriſtus illos in primis cōmendat, qui ſe caſtrauerunt propter regnū cœlorum: quod profectò nō niſi in vero cultu Dei & proximi cura poſitum eſt. Sed innuit interim perpaucis datum, vt hoc modo caſtrati durent. Sicut igitur cōditio virginis, viduæ, cœlibis hominis ad officia charitatis præſtanda expeditior eſt, quàm maritorum & cōiugum, atq; hac vna de cauſſa prælata matrimonio, ita libertas iuxta carnē ad bene merendum promptior exiſtit quàm vlla ſeruitus eſſe queat. Seruus n. ita domino ſuo debet operam, vt aliis interim vacare ſine domini cōſenſu nō liceat. Vnde illud Pauli manat: *Si potes liber fieri, potius vtere.* Alioqui in regno fidei nec libertas carnis quicquā eſt, nec ſeruitus iuxta carnē, ſicut ne prępùtium, nec circūciſio, nec fortuna, nec locus, nec patria, vel vlla externa quantūuis ſpecioſa conditio, ſed noua ſpirit⁹ creatura. Quo ſenſu Apoſtoli verba ad Galatas accipiēda ſunt, ſec⁹ quidē quàm Hadrianus accepit. Sed non eſt novum in Pōtificum reſcriptis tortas ſcripturas & alieno ſenſu adductas legere. Quanquàm rectè interim reſpondit Hadrianus *inter ſeruos matrimonia nullatenus debere prohiberi, & ſi cōtradicentib. dominis cōtracta ſint, nulla ratione eſſe propter hoc diſſoluenda.* Idē etiā, ni fallor, Scholaſtici ſentiunt apud Lombardū lib. 4. diſtin. 36. dū quærunt: *Num ſeruitus cū cōtradictione domini impediat matrimoniū.* (Hoc n. ſentiūt, an ſeruus ſerua ve matrimonio abſtinere & cœlibē vitā agere cogatur, ſi ita iubeat & vrgeat domin⁹: an verò inuito etiā domino iugare ſe matrimonio poſſint: Nō n. loquūtur de priuatis cōiugii modis hac vel illa ratiōe cōtractis, ſed ſimpliciter de vſu matrimonii, q̄ apud ſeruos nō minus q̄ā apud liberos locū habere debeat. Certe Bonavēturā, qui inter caſtiores Lōbardi interpretes numeratur, hoc ipſum ſenſiſſe ex argumētis ſuis clare intelligitur. Et hacten⁹ q̄dē, quę de priori ſupra poſitę diſtinctionis membro ſentirem, paucis diſſerui: de altero ſic ſtatuebam.

Si ſeruis ſuis in ſuo dominio Dominus vſum matrimonii liberum relinquat, lege autem edictove caueat, ne alienis, hoc eſt extra ſeruiles familas ſuas, vel ſeruis vel liberis iungantur, viſum eſt mihi divino iure teneri ſeruos & ancillas, ne inuito domino aliis ſeſe iungant, neve ratum habeant iudices quod inuito domino fuerit tentatum, niſi manifeſtus domini conſenſus acceſſerit. Apoſtolus enim Epheſ. 6. *Serui*, inquit, *obedite his qui domini*

ſunt

Digitized by Google

ſunt iuxta carnem cum timore & tremore, cum ſimplicitate cordis veſtri, tãquam Chriſto, &c. Nec de famulis loquitur, vt quidã delirant, ſed de propriis, quos vulgo leibeigen Leut nominamus. Famula utũr n. & liberi, qui ſerui nõ ſunt. Idem Apoſtolus Coloſs. 3. *Serui obedite per omnia iis, qui domini ſunt ſecundum carnem*, &c. *Per omnia* dixit, non velut mandans vt impia & legi Chriſti aduerſa iubentibus pareant: ſed ſeriò admonens, vt in iis quæ ſalua pietate iubentur obſequium præſtent. Nihil autem officit pietati aut ſpiritui fidei Lex illa Domini qua matrimonia nõ tollit quidem, ſi modo quodam pro ſui dominii & proprietatis iure coercet & ordinat: quemadmodum ius nõ permittit quælibet quibuslibet iungantur, ſed modũ præſcribit in matrimoniis, & qui cõiuges eſſe poſſint aut nõ poſſint diſerte admonet, id ꝙ vel in gradib. affinitatis & neceſſitudinis Leuit. 18. cap. deprenditur. Quanquã ſeruitus violenta quædã conditio eſt iure gentium magna ex parte inuecta, & naturali mortalium libertati aduerſa, tamẽ iure diuino non modo admiſſa, verum etiam recepta & probata eſt, vt Exod. 21. cap. & longe clariſſime Leuit. 25. cap. Proinde idem iubẽs & probans Apoſtolus nõ ſine cauſa illud vrget, vt qui Chriſto nomen dederint, externis illis & per ſe indifferentib. ſtatibus & cõditionib. nõ grauentur, ſed vt quiſq; in ea vocatione, qua à Domino vocatus eſt, maneat, nec quicquam moliatur quod vel pacem publicam interturbare, vel Chriſti doctrinam multa cum offenſione eleuare poſſit. Externa quædã res eſt ſeruitus, quæ ferenda eſſet publicæ tranquillitatis gratia, etiamſi ſcripturis non probaretur, ſicut Ethnicorum magiſtratuum leges & edicta publica externarum rerum & onerum ferri iuſſit Apoſtolus Rom. 13. Grauiſſime n. peccant, qui vel iniquorum onerum intolerantia Regẽ in regno ſuo perturbant, & negotium faciunt magiſtratib. pace publica violata. Porro quod in regno Rex eſt, hoc ipſum & in dominio ſuo Dominus eſt. Nota ſunt verba Pauli 1. Timoth. 6. *Quicunq; ſub iugo ſunt ſerui, Dominos ſuos omni honore dignos ducant, ne nomen Dei & doctrina male audiat.* Vnde & Petrus vel prauis & iniquis Dominis nedum Ethnicis parendum exiſtimat, 1. Pet. 2. Ex animo autẽ obedirẽ & operas præſtare iuſſit Apoſtolus, nõ ſimulanter, quod mali ſerui ferè aſſolent, in quos & illud congruit, *Oderint dum metuant*. Proinde ſi Scriptura iubente legi obediẽdum eſt de tributo, vectigali, telonio, aliiſq; id genus exactionib. caventi, etiamſi iniqua & immodica exigit, & à magiſtratu vel Ethnico lata eſt: longe magis ille, qui ſuę carnis ius nullum habet, ſed domini ſui pprius eſt, ei legi parebit, quę nec iniqua eſt nec impia, quippe quę nec tollat coniugium nec cogat, ſed liberũ relinquat, modo pro dominii iure, quod diuino iure ſtabilitum eſt, nihil violata Domini voluntate peragatur. Mediæ n. ætatis iura cum Ciuilia tum etiam Canonica, quanquã religioni in nõnullis immodice detulerunt, tamẽ eo loco ſemper habuere dominorum in ſeruos poteſtatem, vt ne religionem quidem ingrediendi ſeruo aut ordines obeundi facultatem, inuito Domino, conceſſerint. Et ſi quis libertatis prætextu, vel ordine ſacro vel religione aliqua initiatus fuiſſet, ſeruitute cognita, domino poſtulanti reddebatur, prioremq; in ſeruitutem migrabat. Quod ſi nec religioni nec ſacro ordini cedit dominorum in ſeruos authoritas, longè minus matrimonio ceſſerit, ꝙ rite nunquã niſi ab his qui ſui iuris ſunt cõtrahitur: quandoquidẽ in cõiugio corporum magis quã animorum copula celebratur, iuxta dictum Chriſti. *Et erunt duo in carne vna*, ratumq; eſt matrimonium rite copulatum, vtcumq; demum animi coniugatorum diſſiliant, niſi fornicatio interceſſerit, Matth. 19. Apoſtolus quoq; 1. Cor. 7. inter fidelem & infidelem ratum ſinit matrimonium, in quo tamen ſumma eſt animorum in religione diſſenſio. Ante verò dictum, ſeruũ ſeruamq; ſuę carnis ius nullum

habere, quod ipſa ſatis euincit proprietas, & iura ſcripta docent, vt Inſtitutis Iuſtiniani tit. *per quas perſon. nob. acquiritur*, §. *item nobis*. Non habent igitur ius coniugii cum Domini lege pugnantis, ſi ea ipſa modus duntaxat coniugii ſtatuitur, non tollatur coniugium. Inde illud eſt, quod in Concilio Cabilonenſi coniugia ſeruorum diuerſis in dominiis contracta ita demum ratihabita ſunt, ſi in illa conſentiant Domini, 29. q. 2. can. *dictum eſt*. Nam quod eodem in loco ex Iuliani & Zachariæ conſtitutionibus conſcripſit Gratianus, videlicet vt matrimonia inter ſeruos & liberos contracta rata eſſe debeant nec alia cauſſa niſi fornicationis diſſolui, de iis plane dictum eſſe videtur, qui dominorum conſenſu & ſine vlla conditionis exceptione contraxerunt. Mihi enim non conceditur ſeruā dimittere aut repudiare, quam ſciens eſſe ſeruā duxi, aut quā ducens ſine vlla ſeruitutis mentione vel exceptione meam feci. Iam ne quis Dominorū cōſenſum & voluntatē nullo loco dignaretur, iure quondā ciuili Romano ea vis & dignitas dominii in ſeruos obſeruata eſt, vt etiam in heredes confirmari & rata fieri ſeruitus potuerit, adeò vt ne hæredi quidem manumittere licuerit ſeruum, qui teſtamēto prohibitus fuiſſet manumitti, vt ff. *de manumiſſionib. L. ſeruus hac lege*. Et in ſacra ſcriptura ſerui, qui tempeſtive oblatam libertatem recuſabant, & ſerui quam liberi eſſe malebant, perpetuæ ſeruituti addicebantur, Leuit. 25. Conſentire autem extraria in cōiugia Domini videntur, dum vel ex pacto aliquo interueniente nuptias permittunt, vel lege promulgata nō coërcent, vel certa aliqua mulcta puniunt qui alienis familiis immiſcentur, vel ſcientes tacent nec reclamant. Habet n. locū in hoc maxime caſu, quod vulgo dicitur: *Qui tacet, cōſentire videtur*. Pacto vero cōſentitur, quum inter diuerſos dominos certis aliquot cōditionib. ſaluis, in mutua matrimonia cōſentitur. Sūt aūt pacta multiplicia dominorū, quę referre nō attinet. Nec ita pridē cœnobia Benedictina, quę ſeruis abūdarūt, inter ſe pluſcula, & cum Dominis etiam prophanis pacto, quod *concābium* vocabant, in id genus ſeruilia matrimonia cōſenſere.

Francis veteribus & Alemānis noſtris matrimonia inuitis Dominis cōtracta, rata quidē erant, ſed impunia non erant. Vnde fiebat vt de conſenſu Dominorū haud admodū ſolliciti eſſent in paciſcendis cōiugiis, qui vel alienis ſeruitiis vel liberis hominib. ſeſe copulaſſent: turò ducebāt & nubebant, qui de mulcta ſolvenda ſemel deliberaſſent. Mulctę ipſę varię erant, & libertatē nōnunquē amittebant ingenuę mulieres, quæ ſeruilib. ſeſe nuptiis cōtaminaſſent. Hodie multis in locis ſeruorū liberis nubentiū matrimonia diſſimulant Domini, & ratas habent nuptias. At verò quoniā cōmuni lege obtinente proles ventrē ſequitur, prolem poſtea requirunt & iure proprietatis vindicant. Vnde magnę ſæpe turbæ multis vrbibus motæ ſunt. Æquiore animo feruntur ſeruorū cum liberis cōiugia, quanquā & iis ipſis nō parum dominis decreſcat, tum quod prole da libera fœmina procreata carent tum etiam quod iure illo deſtituuntur, quo de ſerua genitam ſobolem vel ſuam & propriam tenerent, vel alieno de ſeruitio natā ſuam pacto facerent, vel certè pœna aliqua damnū inlatum reſarcirent. Apud veteres n. ne quidē impune erat libertas ducendi cōſilium. cuius rei claru argumentum extat in Cod. Iuſtiniani L. vlt. eius tit. in quo de *Agricolis & Colonis* agitur lib. 11. Multū n. referebat, ſcientene an ignorante Domino quid factum admiſſumve fuiſſet, vt in L. *ſuper ſeruis*, tit. *Qui militare poſſint*, Cod. lib. 12. Conſentire autē crediti ſunt, qui ſcientes tacebant & ſufferant, vt diximus, & eſt argumentum in authent. *de ſanctiſſimis Epiſcopis*, §. *ſi ſeruus*. Vbi vero nullum horum eſt quod de cōſenſu poſſit convincere, & lege cautū eſt ne ſerui ſeruæve extra propriam Domini familiam matrimonia ſine expreſſo Domini cōſenſu ineant, iure divino teneri

ſeruos & ſeruas ad eius legis obedientiam puto & iudico nō eſſe vlla ſententia ratificandum cōiugium, quod Domino hoc modo nolente cōtractū eſt. Non probat n. Deus quod cōtra legem ſuam temeraria voluntate committitur. Lex autem Dei eſt & iuris diuini præceptum, illud ipſum, quod ab Apoſtolo promulgatum eſt: *Serui obedite per omnia Dominis veſtris*, &c. Temeraria autem voluntas eſt, quæ ſeſe ita coniugat, vt vltionem divinam haud dubiè ſit latura, niſi cùm illis quos offendit demum in gratiam redierit.

De conditione autē quod quæritur. Num impediat aut ſoluat matrimonium error conditionis? vt ſi ſerua ſit coniunx mea quam ducens liberā eſſe putabam: tradunt quidem Canones, errore cōditionis ſolui matrimoniū cum quis ignorans ſeruam ducit, quā liberā ingenuamve putavit: & docent, talem deſeri poſſe etiāſi ab neſcio ſit viciata, vt in can. *propoſuit*, & can. *ad noſtram*, in Septimi Gregorii Decretalibus, vbi *de coniugiis ſeruorum* agitur: & in Gratiani farragine, 29. q. 2. *ſi quis ancillā*, §. *his ita*; & in can. *ſi quis ingenuus*, &c. Quam opinionem & Scholaſtici, ſi probè menimi, ad diſtin. 36. libro 4 Sententi. Lombardi cōfirmant. Quamquā mirū mihi viſum eſt, cur in errore cōditionis, ſolius ſeruitutis meminerint, & alii tamē errores accidant ad cōditionē attinentes, quæ matrimonium ſoluunt, vtpote ſi coniugatā ducat mas quā *ἄγαμον* eſſe credidit, aut econtra fœmina cōiugato nubat, vbi ſtatus conditio iure divino impedit matrimoium, cum vni viro vxor nō niſi vni cōcedatur, iuxta illud Domini Matthæi 19. *Et erunt duo in carne vna*. Hic n. vel vnus locus *πολυγαμίαν* fortiſſimè repellit. Item ſi nubat aliqua viro religione quapiam initiato, vtpote Sacerdoti Papiſtico aut Monacho Benedictino aut Franciſcano aut Dominicaſtro: in quib. caſib. adeò illi pro ſuo nuperò, hoc eſt humano iure conditionem æſtimant, vt aſſerant ſolui matrimoniū niſi Papa grandi aliqua diſpenſatione ſuccurrat. Et tamen ſub conditione continentur caſus iſti, ſicut & illi, ſi Iudæam aut Saracenam ducam quam putabam Chriſtianam eſſe. Gratianus quidem loco ſupra citato quatuor errorum meminit, videlicet conditionis, qualitatis, perſonæ & fortunæ: & matrimonium quidem duobus ſolui putat, conditionis ſcilicet (de quo eſt dictum) & perſonæ: vt ſi, gratia exempli, Titio nubat quæpiam, quæ Andronicum eſſe credidit: duobus autem, puta qualitatis & fortunæ, non ſolui. Cùm ſub qualitatis tamen nomine affinitas & cognatio, præterea frigiditas & impotentia recte locentur, quibus ſingulis matrimonium iure divino ſolui conſtat. Non poteſt enim ducere vxorem, aut certè ſi duxerit retinere non poteſt, qui debitum poſcenti præſtare nequit. In totum autem ad coniugium quod prolis gratia inſtituitur, accommodi non ſunt qui à debito inuicem præſtando, præcipuo videlicet coniugii munere, corporum defectione deſtituuntur. Maſculum enim & fœminam creauit DEVS, eiſque ad prolem gignendam benedixit, ad quam ſuſcipiendam originali concupiſcentia & quidem concreata impellimur. Atque hæc quidem, quia lapſu primorum parentum eſt viciata, adeò plerumque intemperans eſt & vehemens, vt niſi vel dono DEI, raro quidem illo, tollatur, vel matrimonio debitum præſtante coerceatur, periclitari ac perire etiam neceſſe ſit iuxta illud Apoſtoli: *Propter ſtupra vitanda ſuam quiſque vxorem habeat, & ſuum quæq. virū habeat.* Et iterum: *Satius eſt matrimonium contrahere quam vri.* Medetur n. ardori carnis matrimonium, & ſimul benedicit DEVS eo propoſito conſiliove cōiugatis vt creſcant. Id ipſum aſſequimur impolluti cubilis cōcubitu, ſine quo nulla iuſtæ cōcupiſcētię medela ſtatui poteſt. Hūc frigidi & corporum defectione viciati non præſtant. Soluitur ergo & qualitate matrimonium, non minus quàm cognatione & affinitate. Inceſtæ n. nuptiæ ratę eſſe nō

tam eſſe aut improbæ vitæ eſſe conſtiterit. Nam qui nulla conditione vel exceptione propoſita quampiam ducit parum exploratam, non videtur magnopere curare pura ne an impura, ſerva an libera ſit, nec poteſt de dolo queri, qui contra dolum non excipit, nec vllam facit conditionis mentionem: Lombardus quidem 36. diſtinct. libro 4. *Si conditionis*, inquit, *dolum patitur, non cogitur adhærere ei, cuius fraude decepta eſt: ſed ſi de conditione conſtiterit, non poteſt dirimi matrimonium*, &c. Videtur autem illi nihil moleſta futura conditio, qui ſuſque deque illam facit nullo verbo prævertens aut excipiens

Quamquam interim non obſcure videtem, vel in hoc more plurimum commodi ſitum eſſe, quo ſeruitus ignorata matrimonium ſoluit. Admonentur enim ea lege ſerui & ſeruæ, ne cui, niſi detecta conditione, iungantur: & cum graue & incommodum ſit quocumque modo admiſſum ſeruitutis iugum, ratio tenetur qua conditio etiam ſine dolo malo tacita nocere facile non poſſit. Fit enim ſæpe vt quæ ſerua eſt, ſeruam ſe eſſe neſciat: liberum ſe putet aut certe libertinum, qui ſeruus eſt. Quo in caſu nullo dolo de libertate condicitur, & tamen fallitur qui ſic perſuaſus vxorem ducit, quam ſeruam eſſe neſcit: contra & libera circumuenitur, quæ nullo dolo perſuaſa ſeruo nubit, quem liberum eſſe credidit. Quamquam iis ambobus caſibus non lex modò, qua detecta ſeruitus coniugium omninò ſoluit, ſed ipſa etiam exceptio, cuius ante meminimus, circumventę parti ſuccurrit. Vtcumq; autem iſta habeant, prior mihi ſententia vero propior viſa eſt.

Niſi vero fallor, & ante à nobis memorati & plurimi alii errores de medio tolli cauerique potuiſſent in contrahendis matrimoniis, ſi veterum more & iure de ipſis proximis aliquot ſæculis iudicatum fuiſſet. Matrimonium enim licet diuino & naturali iure nitatur, tamen poſitiuo iure præcipue illuſtratum eſt: quandoquidem non tam animorum (quod ſupra admonuimus) quàm corporum coniugationem complectitur, atque ea quidem cauſſa cum fortunis etiam de dotium & donationum & hæreditatum iuribus cohæret. Quare eſt, vt de eo à Conſtantini Magni temporibus vſque in Friderichum Primum & amplius ciuili maxime &, vt ſic dicam, prophano iure fuerit cognitum, conſultis tamen interim & reuerenter habitis Pontificum reſcriptis, quod è Iuſtiniani Codice & ſequentium Imperatorum conſtitutionibus clariſſime cognoſcitur. Poſtea quum glíſcente auaritia quæſtus ratio in illis litibus haberi cepit, forum illud totum in curias Epiſcoporum eſt tranſlatum, &, quod omnium pace dictum volo) ſic verſum in caſus, errores, & opiniones, hoc eſt in laqueos & pedicas, ſacri coniugii negotium, vt neſciam vllane alia cauſſa ſordidius per Eccleſias tractata & improbius cótaminata fuerit quàm matrimoniorum: niſi huic præferre pœnitentiæ negociationẽ libet, quæ ꝓfecto & ipſa incredibili fraude & longe peſſima ſcelerum ſecuritate exercita eſt. Maiores noſtri iure maxime diuino & hiſtoria veteri ſacra moti, conſenſus matrimoniorum ita tandem ratos habuerunt, ſi legitime, prudenter, grauiter, circumſpecte de ipſis ineundis perficiendiſque deliberatum fuiſſet. ſi explorati & cogniti fuiſſent qui cóiugio erant coituri: deniq; ſi parentum, tutorum, propinquorum, amicorũ cóſilio & volũtate illa ipſa ſuſcepta fuiſſent: Poſtremo ſi nihil dolo, arte, ſtudio, auaritia, ambitione quæſitum fuiſſet. Turpe autem putabant, tanta cura & vigilantia de vita & moribus illorum, quos breve modo ad tempus in famulatum domeſticum admiſſuri eſſemus, perquirere & cognoſcere, interim autem ſecure ceſſare in eorum vita, conditione & morib. inquirẽdis, quos in familiæ liberorumq; & fortunarũ omnium ſortẽ & communionẽ eſſemus recepturi. Verè enim cóiungit DEVS quos ſana & ſobria

con-

conſultatio copulat. Nec enim leuis eſt coniugii cōditio, nec breue tempus quod illud ſibi poſtulat, nec facile iugum quod mutuo cōſenſu ferendū ſuſcipitur. Proinde expeditior erat ſolidiorq; iudiciorum cognitio, in quib. voluntates magis, quàm vtcunq; elapſa prolatave aut extorta ſeu verius dicam captata verba æſtimabantur. Non habet enim Scriptura verba vlla, quibus ceu ſolennibus animi vtcunq; conſentientes matrimonii nexu velut ſtipulatione aliqua obligentur. At contra cōſenſum habet & voluntatē circumſpecte agentem, præterea & parentum honoratā voluntatē & cōſultationes neceſſariorum, qui quod Dei eſt magis quàm quod eſt hominum, eligant & probent: ad hæc in virtute & pietate ſummam æſtiment cōiugii in Domino copulati. Porro vbi iuſta eſt, & bonorū cōſiliis adhibita deliberatio, ibi error facile obrepere nō poteſt, & ſanctius cohærent matrimonia, quæ voluntate matura & prouidenti deliberatione adducta coaleſcunt. Recte autē impuberum & minorennium voluntates ad cōtrahenda cōiugia nō admittuntur, niſi maiorū iudicio & deliberatione fuerint probatę. Eſt n. hęc ætas in vtroq; ſexu ardens, incauta, incōſiderans, procax, iudicio nullo, impatiens; præfractis moribus & delicatis, adeoq; immoderata cōcupiſcentia, enormis, & ad lapſum proclivis, vt niſi repagulum opponant, qui valent iudicio, ac velut carceribus arceant ſeſſorem immature curſum accelerantem, amore illa tragico & inſano magis quàm Chriſtiano rapiatur, belluæq; in morē libidine & Venere inflammata nihil minus reſpiciat aut quærat quàm coniugium Domini benedictione auſpicandum. Cui vaſaniæ feneſtrā aperiunt, qui putant iuniorum voluntatib. ita eſſe deferendum, vt vel inuitis parentibus & omni maiorū reiecta veneratione ducāt vel nubāt, rata eſſe matrimonia oporteat. Quid enim hoc aliud eſt, ſic ſtimulos adhibere furēti libidini, quàm ad eum curſum inhortari mollem & ſtultam ætatem, à quo frenis & lupatis quidē erat arcenda? Quāto rectius & ſapientius illi faciunt, qui legib. latis æſtū illum carnis intemperantiſſimum conſulto reprimunt & in ordinem, vt ſic dicam, redigunt naturę viciatæ impotentiam. Nec minus pie reperta hodie ratio eſt multis in Eccleſiis celeberrimis, qua leuitati & temeritati captioſe cōtrahentium ita occurritur, vt ne cognoſcāt quidem iudices de matrimonio, quod clam teſtibus contractum eſt, niſi vnanimis conſenſus duret, aut partem negantē ritè & legitimè conſenſiſſe teſtib. fide dignis doceri poſſit. Vt ſi, gratia exēpli, mas dicat: *Ego te vxorē meā duxi.* Fœmina cōtra reſpōdeat: *Nego te duxiſſe: Nego me cōſenſiſſe.* Aut è contrario fœmella aſſerat rite ſe & verbis & manu, vt vocant, cum mare matrimonium iniiſſe: Mas autem initum neget. Non auditur pars agens, ſed irrita fit actio, niſi doceri teſtibus poſſit, quod intenditur. Qua ſane pientiſſima ratione infinitis periuriis, quorum plena ſunt tribunalia illa, via pręcluditur, & ſimul arcetur impudētia ne quid temere aut omnino captioſe in re tā graui & ſeria cōmittatur. Par ratio & in illo remedio eſt, quo ſtupris virginum auertendis Eccleſiæ multę vtuntur, & ne qua fraude imponi facile poſſit accurant. Quod n. Lex Dei ſeductas & ſtupratas virgines vxores facit horū a quib. ſeductę & viciatę ſunt, nō hoc ſenſu fineq; facit, velut recte ſeduci & corrūpi virgines poſſint aut debeāt, ſed nexū matrimonii tāquā in pœnā ſtatuit corruptori, quo vi petita virginitas ita recōpenſatur, vt qui ſtuprauit habere eam, velit nolit, vxorē debeat. Et quū reliquis in cōiugiis ferme locū habuerit apud Hebræos libellus repudii, in hoc caſu non admiſſus eſt, ſed perpetuæ cohabitationi lege adiudicat' eſt qui ſeductā viciauit. Non vult n. Deus virgines ſeduci & viciari, ſed legem charitatis iubet eſſe ratā: *Dilige proximum tuum, ſicut teipſum.* Et: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne facias.* Quod quidē adeo vrget diuina iuſtitia, vt vim virgini allatam

ſupremo

ſupremo vindicet ſupplicio. Stuprum autem, in quod aſtu aliquo & ſeductione conſenſum eſt, nexui coniugii perpetuo adiudicet Deuteron. 22. niſi patri aliud viſum fuiſſet Exod. 22. Stuprum autem cum ſit lege vetitum, Deo placere non poteſt. Vnde intelligi datur tale matrimonium non voluntate contrahi, ſed peccati admiſſi cauſſa irrogari. Proinde pia & ſancta iudicanda ſunt Eccleſiarum decreta, quæ communem charitatis legem tuentur, & quantum in ſua ope ſitum eſt vindicant, caventque ne facile ſtuprum vllum committi in virgine, neve mas vllus ſponte oblato virginis coitu, qui dolo poſtea ſtupri nomine iactetur, illaqueari & circumveniri queat. Quippe virgines illæ, quæ vltro ſtuprari ſe quacunq; cauſſa patiuntur, lege Dei nō gaudent, quum ſeductæ non ſint, ſed quamlibet levi cauſſa morem geſſerint. Porrò & hæc ratio non parum momenti ad arcendam mollis ætatis libidinem & temeritatem confert, qua certi anni præſcribuntur, intra quos conſenſus liberorum locum nō habet, niſi parentum maiorumve conſilio probatus fuerit. In adulteriis autem coercendis & hæc medela recepta eſt, ne adultero liceat vxore mortua illam ducere, cum qua vxore viua palám eſt mœchatus. Adulteræ quoque pari de cauſſa non liceat illi ſe adiungere, quæ cum viuo marito mœchata eſt. Tametſi ſatis notum ſit quid multis in huius caſus conſideratione placuerit, ſatius eſſe putantibus honeſte cohabitare quàm notam ferre patrati adulterii. Quaſi verò digni ſint honeſto cōiugio, qui quod in ipſis fuit iuſto divortio cauſam præbuerūt? Et cum olim crimen illud non tam ciuili quam etiam diuino iure, ſupplicio vindicatum conſtet, nec illum admittat lex vetus ad cōiugii copulam, qui vim attulit virgini, ſed morte puniat: contra Euangellum Chriſti, quod legem charitatis præcipuè inculcat, mœchos mœchasq; petulantes videlicet coniugii violatores, ineundi tandem matrimonii copiam faciat? Novi dictum Auguſtini citatum à Lombardo lib. 4. diſtinc. 35. putantis. *Priore marito mortuo cum illa poſſe fieri coniugium, cum qua præceſſit adulterium.* Sed video tamen iuſtiſſimis de cauſſis diverſum ab Auguſtino non tam Patres ſanctos quàm ipſa etiam Concilia tradidiſſe, quod & è Gratiani farragine, *31. q. 1.* can. *nullus*, & can. *relatum*, ſatis patet. Quod ideo memorandum duxi, ne ſolus viderer obſtrepere Auguſtino, qui ſua tamen vt cum iudicio legerentur, ſancte precatus eſt. Equidem iudico nec diuino nec naturali nec ciuili recte conſtituto iure ad honeſtam & in Domino copulandum matrimonium admitti poſſe, qui genitalis thori fidem violarūt, & capitalis ſceleris authores extitere. Secus habet fornicatio nullo adulterio notata, quæ iuſto coniugio meritò aufertur, tanto quidem iuris fauore, vt & liberi ex cōcubina geniti ſequēte matrimonio ſanctificentur & iure fiant legitimi, vt in Cod. Iuſtiniani & authenticis conſtitutionib. ſub titulis *Quibus modis naturales efficiantur ſui*, & in Inſtit. tit. *De hæred. quæ ab inteſta deferuntur.* De mœchis autem & adulteris certè notius eſt vel parum attentis, quàm vt multis indicari oporteat, non ſcandalis modò ingentibus, ſed etiam veneficiorum & homicidiorum conſiliis artibuſque viam aperiri in Eccleſiis CHRISTI, ſi poſt defunctas vxores mariti Pallacas ſuas ducere liceat. Negant illi quidem licere vt coeant matrimonio, qui in mortem alterius etiamdum viuētis quicquam machinati fuiſſent, aut fidem dediſſent futuri matrimonii mutuam. Qua de re Gratianus & Lombardus admonuerunt. Sed rogo illos, viam nobis & rationem indicent, qua conſtare Eccleſiis de impiis illis & ſceleratis conſiliis, quæ ſingulari ſtudio occultantur, certò poſſit. Hæc enim non niſi de manifeſtis iudicat, nec admittet in coniugium adulteram, cuius ope prior vxor veneno dato ſublata eſt. Illam autem admittet, quæ idem ſcelus perpetrauit, ſed commi-

ſiſſe

ſiſſe ignoratur? Illam quoque & Illum, quod totis viribus conati ſunt nec potuere commodum aſſequi? Quanto rectius tollitur ſeminarium iſthoc ſcelerum toties tentatum & nefandis conſiliis plenum, quam admittitur, quod poſtea nec diſcerni recte nec iudicari queat. Dauid Rex tantus, quum conſilium cepiſſet Berſabea potiundi, confeſtim de Vria optimè merito viro trucidando deliberauit, & occidit quidem dolo vafro, & Berſabea potitus eſt. Hoc genus conſilia capiunt adulteri, quibus ducere mœchas licet, longe magis & mœchæ capiunt, ſpe videlicet concepta futuri coniugii. Quod ipſum cotidianis, pro dolor, exemplis diſcimus, nec viam interim ſceleribus præcludimus, ſed animamus potius licentia libidines illas fœdas & Tragicis criminibus plenas, dum feneſtram illam aperimus, vt mœchis liceat priore coniuge ſublato ſecurè cohærere matrimonio: quod pro tribunalibus tamen frequentibus indulgetur, caſu videlicet Dauidis fretis, qui vt in 2. libro Regum legimus, Vria mortuo Berſabeam vxorem tenuit, & Salomonem filium Ididia, hoc eſt Domino dilectum & mitis dotibus præditum, ex ipſa ſuſcepit. Verùm non aduertunt factum illud Dauidis ſimpliciter diſplicuiſſe Domino 2. Regum 11. nec conſequi, vt ſi paucis aut vni alicui arcano aliquo Dei conſilio quid permiſſum conceſſumve fuerit, repente hoc ipſum publicæ legis loco haberi oporteat. Neque enim poſſunt communem ad vſum trahi id genus priuilegia & prærogatiuæ, quæ paucis ita permittunt, vt quod conceditur publicis legibus interim vetetur. Scriptura enim quanquam non iubet vxorem eſſe Dauidi Regi Berſabeam, tamen mortis pœna coercet adulterium. Vbi autem mors adulteræ adulterove infligitur ob ſcelus patratum, ibi nullus matrimonio locus relinquitur. Neque abrogata erat lex iudiciariæ cognitionis & pœnalis Dauidis tempore, ſed facto erat ſancta, & adeo publica vt non Dauidi modo Regi ſed poſteris etiam eius pœnam ſtatuerit diuina illa Nemeſis, quod libro Regum 2. clariſſime eſt traditum. Errant igitur, qui locis illis Scripturæ hiſtoricis, cum æquo & honeſto in ſpeciem pugnantibus, ad litteræ corticem malunt adquieſcere, quàm ſenſus ſub velamine & typo latentes cura paulò ampliore perveſtigare, quod ipſum eſt à D. Hieronymo præfatione in Oſeam doctiſſime explicatum. Cæterum vt adulteria ſinamus, plurimum loci fecere matrimoniorum licentiæ recentiora iudicia, in quibus verba illa: *Vis me maritum habere*, pure propter Deum? *Volo*, vel *Etiam*: aut contra: *Vis me coniugem tuam*, pure propter Deum? *Volo*, vel *Etiam*, adeo efficacia ac veluti de Scripturæ ſinu excerpta faciunt, vt qualicunque inconſiderantia prolata matrimonium, voluntatibus vtcunque diſſilientibus, efficiant: nec referat quid quo loco & tempore, quibus de cauſis, quorum conſilio & artibus, aut quàm ſobrie & circumſpecte, & in totum quàm candide & legitime conductum conſenſumque aut in tanto tempore duraturum nexum corporum animorumque deliberatum & pactum fuerit. Sufficit illis tribunalibus, ſi conſtiterit per verba de præſenti (vt vocant) contractum: cum verbis adeo veteres non tribuerint, quin nullo loco ſint dignati verba futuliter captantia, niſi ſobriam illis circumſpicientem voluntatem acceſſiſſe conſtitiſſet. Mire enim auxere negotium humanæ ſanctiones, quas Scholaſtici Doctores perinde atque diuinas complexi ſunt, ſi illos Pontificum authoritas ratas habuiſſet. Velut illæ, quæ votum præferunt ardori contrahendi vtcunque vehementi & intemperanti: nec ſinunt reſtingui concupiſcentia incendium, vbi votum ſemel eſſet factum. Supra modum autem omnia conturbarunt & eleuarunt diſpenſationes ad quæſtum accommodatæ; quæ multis ſæculis adeo largæ fuerunt, vt vel diuino iuri illis detractum fuerit: tantaque

eſt,

eſt, in re matrimoniali tam graui & ſeria, leuitate à nonnullis tribunalibus Cathedrarum actum, vt neceſſe habeamus fateri veteres legum interpretes longe vigilantius ac diligentius de ſtipulationibus & pollicitationibus ſuis ciuilibus ſtatuiſſe & cauiſſe, quam noſtri recentiores de matrimonii iure tam ſacro & honorabili canonice vnquam ſtatuerint. Viderint autem iudices illi tam arguti & ſupini, qui res longe maximas auaritiæ ſtudio venales faciunt, quid de coniugiis pronuncient, illis maxime, quæ hodie magna parte tum æquitate naturali tum diuino iure reclamante cõtrahuntur. Extra controverſiam eſt, vehementer ab illis peccari, qui verbis hoc tribuunt humano iure conceptis, quod voluntati & conſenſui rite contrahenti erat tribuendum. Matrimonia enim temere contracta nullis vnquam legibus rata fuerunt.

Sed ne te illis amplius oneremus, quæ ſæpe tamen & multis cum Eccleſiæ noſtræ miniſtris cõtulimus, ad matrimonia ſeruorum & errorem illum conditionis Iurecõſultis & Scholaſticis memorabilem redeundum aſt. De quo quidem quid ſentiam obiter & paucis indicare libuit. Neque id, Doctiſſime Zvvickii, à me cauſa alia eſt factum, quàm vt abs te, qui & ipſam iuris peritiam multis annis tibi comparaſti, certior fieri, & quid hac in materia ſequendum putes, intelligere poſſem. Amicis enim & liberis etiam admonitionibus in huius generis cauſſis & controverſiis nihil mihi iucundius, nihil gratius eſt. Longe autem optatiſſima inſtitutio illa, quam eruditi viri quærenti mihi & hæſitanti litteris ſuis ſæpiuſcule tanto cum fructu largiuntur, vt cum coram ſemel iterumq́; & pauculis quidem horis (vt omnes ſumus occupati) audire illa & diſcere, quæ cupiuiſſem, liceret, horum ex litteris toties audiam & diſcam, quoties libet, & re ipſa mutis è magiſtris quàm vivis & coram differentibus magis proficiam. Quo genere doctrinæ equidem neſcio an vllum aliud hominibus aliàs occupatis & diſtractis, commodum magis & vtile eſſe queat. Mihi certe multis annis non fuit alia ratio ad diſcendum expeditior. Reſcribes igitur, Zuicki, bene longas literas, nec mihi ſoli hanc oparam navabis, ſed noſtræ etiam Eccleſiæ miniſtris, optimis illis & tui amantiſſimis viris, quibus & ipſis κοινωνίαν illam donorum ſpiritualium debes, qua & iuuari vndiquaque & bene agere, imprimis autem proximi cauſſas diiudicare in Domino ſemper, & iure & æquo agere in Chriſti gloriam poſſint. Vale. Sangalli Calendis Martiis, Anno Domini

M D XLI.

LEONIS IVDAE DE DIVORTIO

Epiſtola I.

AD NOBILES ET CLARISS. VIROS IOACHIMVM, VADIANVM, ET DOMINICVM ZYLIVM, SENATORES R. P. SANCTGALLENSIS.

Gratiam & vitæ innocentiam per Chriſtum.

ROGATVS à Benedicto qui vobis noſtras litteras perfert, Viri prudentiſſimi, vt cùm cauſamq́; eius vobis cõmendarem, libenter ſum obſequutus, non ſolum ob amici preces, ſed ob cauſæ etiam ipſius æquitatem. Quum enim huius fœminæ maritus ſine huius culpa talia ſcœlera patrauerit, vt & inter ciues Chriſtianos viuere tuto amplius haud liceat, non videtur hæc cogenda eſſe, vt marito infami hæreat, qui vitam publicis legibus debet, niſi quis vxorem ſcœleris maritalis conſciam eſſe, & ex furto eius vitam ſuſtinere iuſtum cenſeat: quum tamen ſacræ litteræ, vt à Babylone exeamus, malorum conſortia deuitemus, tam diligenter admonent. Mali (inquiet aliquis) conſortium omnino vitare debet, nec ſe participem facere alieni peccati: at vinculum coniugale vt dirimat, alteriq́ue nubat, hoc demum non permittitur. Scio receptiſſimum eſſe multis, vbi ſemel coiit matrimonium, nullo pacto dirimi poſſe, niſi alterius morte. Quam tamen ſententiam friuolam eſſe, Dominus ipſe oſtendit haud obſcuris verbis, quum ob ſtuprum permittat, vt quis à ſe amandet vxorem. Si vero quis litteram hic vrgeat, vt hanc ſolam cauſam diuortii eſſe putet, is mihi cum ipſa ratione & natura pugnare videtur, aut ignorare potius ſacrarum litterarum in ferendis legibus conſuetudinem. Speciem enim vnam aliquam cum ex multis ponunt, & quaſi limitem definiunt, non excludunt cæteras, ſed ſub vna omnes eiuſdem generis includunt. Huius rei ex cap. 19. Deuteron. petere poſſumus, quum *ἀκουσίως φόνος* hanc vnicam cædendorum lignorum gratia proficiſcitur, & ſecuris è capulo aut manubrio elapſa proximum occiderit, huic ſcilicet aſylum patere debere. Quis verò tam ſtupidus aut contentioſus eſt, qui præter hoc imprudens homicidium nullum admittat, & non potius dicat hac ſpecie omnes tales intelligi, vt ſi quis tectum facturus regulam aut laterem imbricẽ inſerere velit, & huic vel contra animum è manu excidat, & prætereuntem occidat, an non & ille homicidium inuoluntarium commiſiſſe, & ſanguinis effuſi innoxius iudicari debet? Sed mille huiuſmodi ſpecies commemorare poſſem, quibus quis proximum occidere poſſet, qui tamen in legem non incideret. Similis iam ratio colligenda mihi videtur, quum Chriſtus ſtuprum limitem diuortii poſuit, ſub hac ſcilicet ſpecie quidquid vel æquat ſtuprum vel ſuperet etiam intelli-

[illegible]

telligendum eſſe. Nam pugnat illic Chriſtus cum Phariſæorum impudentia, qui ex levi qualibet cauſſa vxores abducere ſibi licere arbitrabantur. Hoc denique in omnibus Legibus, quæ pharmacorum vice ſunt (cōſyderandum eſt, vt ad morborum habitum & rationem adcommodentur.

In vtraquaque re primum id conſideremus, an ſic fieri conueniat aut expediat: & ſi expedit, an liceat. Porro hoc in primis eſt Chriſtianæ & Apoſtolicæ pietatis, omnium ſaluti, quoad licet, conſulere, & infirmis Eccleſiæ membris ſua cura ſuccurrere. Videmus autem, pro dolor, tot hominum millia infelici coniugio ſibi cohærere, idque cum vtriuſque exitio, qui fortaſſe

1 Cor. 7. c. 15. disiuncti aut ſeparati ſeruari poſſent. Ibi nobis verbum Pauli probe conſyderandum eſt, quum dicit: *In pace vocavit nos Deus*, de matrimonio loquens diſpari. Expendenda æquitas legum Chriſti, quę neq; cum lege naturali neque cum humanis legibus ex ea deſumptis pugnant. Quapropter virginitatem aut cælibatum non exigit à quoquam Chriſtus, ne videatur cum natura ipſa pugnare. An igitur æquum videtur, vt vxor cum marito flagitiis operto, quibus neq; cauſſam dedit, neq; mederi poteſt, cogatur viuere, cum quo viuere non ſit vivere? aut ſi divertat, compellatur orba ac deſtituta vivere? Si marito, qui diuortio cauſſam dedit, adimeretur ius iterandi coniugii, non magnopere contenderem: cur vero hæc plecti debet, quæ nihil eſt commerita, niſi quod parum feliciter nupſit? aut cur alienam ipſa culpam præſtabit innocens? Quis vero vnquam audiuit fortunam puniri, ſi abſit culpa, lege præſertim divina? Quid vero hoc aliud eſt, quàm adflictæ addere adflictionem, cui ſubventum oportuit? Expendatur quid ſit per omnem vitam cru-

1 Cor. 7. d. ciari &, vt Paulus ait, *vri*, idque nulla ſua culpa, tantiſque obiici periculis fœminam (inquam) iuvenem, quæ eo ſit corporis habitu inq; ipſo ætatis flore, vt caſtitas non ſit exigenda. Quod ſi res palàm pugnat cum æquitate naturali, videndum eſt an ſecus interpretanda ſint, quæ ſuper his in Euangelicis & Apoſtolicis litteris tradita ſunt. Liceat hic, quod in aliis ſacræ ſcripturæ locis facere non veremur, Excutiamus, quando, quibus, qua occaſione denique quodq; ſit dictum, procul dubio veram germanamq; ſententiam deprehendemus. Cogitemus Chriſtum ſalutis eſſe authorem, & quod neque humanæ leges valere debeant, niſi quatenus ad ſalutem hominum conducunt. Chriſtus non grauatur ob viam luſtratis omnibus obambulaſſe, vt eam humeris ſuis reducat & ſeruet. Ne ergo nos gravemur experiri, ſi

Matth. 19. a. 6. quo pacto miseræ huic calamitoſæ & adflictæ ſuccurri poſſit. Nec eſt quod quiſquā hic obiiciat: *Quod Deus coniunxit, homo ne ſeparet.* Nam hoc demum dicimus Deum coniunxiſſe, quod rite coniungitur. (neque enim omnis omnium coniunctio ex Deo eſſe dici poteſt:) hoc vero Deum dirimere, quod rectè, quod iuſtè dirimitur. Alioqui quomodo probabimus Magiſtratuum

Pſal. 82. & 76. rectè geſta ex Deo eſſe? At miniſtri Dei ſunt, & ob id *Elohim* ore divino vocati. Ergo vbi cognitis & expenſis cauſſis Epiſcopi aut alii legitimi Iudices dirimunt male factum aut male cohærens matrimonium, non hoc iam ſeparat homo, ſed Deus. Quod ſi quis hoc vrget, divortium huic quidem concedi, tamen hac lege vt innupta maneat: huic in ſuperioribus ſatis reſponſum eſſe puto. Neque arbitror Chriſtum de hoc divortio quidquam dixiſſe, neq; mihi tutum videtur in his ſequi Pontificias leges ſive canones. Hoc enim agendo nihil aliud agimus, quàm vt innocens orbitatis moleſtiam & libidinis incendium per omnem vitam ferre cogatur. Sed improbi (inquiet aliquis) male ſuſpicabuntur, imo factum hoc calumniabuntur. Æquumne cenſemus, vt ob aliquot improbos & male ſuſpicaces tanta calamitate prematur mulier innocens? Quæ igitur rite virum ſuum dimittit, ne tentur [illegible]

iura

iure ſuo ſibiq; alio matrimonio mederi? Saltem hoc detur innocentię, quod apud Iudæos datum eſt perverſæ maritorum acerbitati.

Hæc ſcripſi, Viri prudentiſſimi, non ob id vt vos doceam, qui præſtatis eruditione & pietate eximia, nec vt aperiam feneſtram divortiis, ſed vt vos vltro currentes adiuvem, & honeſtiſſimæ fœminæ non corpori modò ſed & animo conſulatur. Nolim cuiuſquam onerare conſcientiam, nec impellere ad id à quo abhorret animus, ſed expendi velim quid ſalutare, quid æquum, quid pium ſit; & quod plus valere æquitas debeat quàm rigor iuris, neque ius eſſe leges ſine ſalutari æquitate. Vos valete. Ex Tiguro, prima Decembris, 1529.

EPISTOLA II.

AD V. NOB. ET CLARIS. D. IOACHIMVM VADIANVM R. P. SANTGALLENSIS SENATOREM PRVDENTISSIMVM.

Gratiam & pacem à Deo Patre per Christum.

STATVERAM ſemel atque iterum, Preſtantiſſime Vir, de ea re ad te ſcribere, quam tu à me poſtulaveras, & ego pollicitus eram. Verum hucuſq; diſtuli, partim me occupationibus alio diſtrahentibus, partim quod ſpe per hac re quid Senatus noſter ſtatueret atque decerneret expectarim, vt te ſimul vtriuſque redderem certiorem. Quandoquidem autem ea, quæ in deliberatione à nobis voluta, ſenatus conſulto nondum ſunt firmata (tum quod cunctatores quidam ſunt omnibus in rebus, tum quod maximæ quædam quotidie incidunt cauſſæ, quibus hæ cedere coguntur) ſcribam tibi, quæ de DIVORTIO LEPROSORVM non nobis videntur ſed Spiritu ſcripturæ & fidei analogiæ conformia, quod cuncti qui contentioſi non ſunt, facile deprehendent. Venit aliquando in quæſtionem, quum iuxta leges noſtras ſanos à leproſis per diuortium ſepararemus, qui fieret vt præter ſeu (vt quidam aiebant) contra Chriſti expreſſam ſententiam ſuper hac re matrimonia diſſiparemus? Etenim Chriſtus (ſic loquuntur qui litteram vrgent) ſolam fornicationem, cauſſam permiſit repudii. Coacti igitur fuimus horum vel ignorantiam vel contentionem collatione ſcripturarum & fidei regula compeſcere. Quæ igitur à doctiſſimo & puri iudicii homine, Huldrico Zuinglio, ſuper hac re diſerta & diſputata ſunt, quantum adhuc teneo, & quantum ruditate ſtili aſſequi poſſum, hiſce litteris tibi ſignificabo.

Qui dicunt, CHRISTVM ſolam fornicationem excepiſſe, ignorant Hebræorum morem, qui ferè ſummam rei breuibus quibuſdam verbis proponunt ac leviter attingunt. Huius rei exempla innumera ſunt: pauca depromemus. Quum Matthæus Iohannis prædicationem dicit hanc fuiſſe: *O viperarũ progenies, quis vobis præmonſtrauit vt fugeretis*, &c. Quis nõ videt Matheum quaſi per Epitomen ſummam tantũ prædicationis Iohannis attigiſſe? Sed poſtquam nihil eos mouit diuina Præcurſoris admonitio, nimirum tam vehementibus & minacibus verbis in eos detonat. Vehementiam ergo ac cõſtantiam inflexibilem Prophetæ ac Evangeliſtæ Matheus indicare volens, ſatis putat ſi ſummam prædicationis oſtendat, ex quibus cætera faci- Cap. 3. v. 7.

 le

le colligi poſſint. Ad hunc modum Chriſtus quum in eam quæſtionem inci- Matth. 19. diſſet, *num ob quamuis leuem cauſſam vxorem repudiare liceret?* reſpondit, ob fornicationẽ repudium fieri poſſe: cæterum qui ex alia cauſſa vxorem repudiaret & alteram duceret, adulterum eſſe. Hanc ergo litteram ſi quis pertinaciter vrgere velit, ob nullam cauſſam licere viro repudiare vxorem, nihil aliud faceret quàm is qui Iohannem aut Chriſtum nihil docuiſſe, quàm quod litteris proditum eſt ab Evangeliſtis, contenderit. Sed abſit contentio, abſit adfectus carnis, vt non ſolum litteram ſed & Spiritum audiamus. Chriſtus ſciens duritiam & perfidiam Iudæorum, qui ob quamvis levem, cauſſam matrimonia dirimere auſi eſſent, nimirum in hoc gentes ſequuti, (nam legimus in hiſtoriis hunc morem Romanis fuiſſe, vt ob quamliber levem cauſſam aut maculam vxorem eiicerent) voluit eorum audaciam compeſcere, ad quæſtionem nimirum eorum aptè reſpondens, non licere ob quamvis cauſſam dimittere vxorẽ, ſed duntaxat ob graves & intollerabiles, ex quibus exempli vice vnam duntaxat adducit, nempe adulterium aut ſtuprum, non quod hanc ſolam intelligere velit, cæteras omnes excludere, ſed ex infinitis aut multis vnam ſuffeciſſe putans, alias aut pares aut graviores iudicio eorum relinquens. Nam quis omnes cauſſas diſertè in tam incertis caſibus exprimeret? Simile quiddam habemus Deuteron. 19. vbi Moſes differentiam inter homicidium voluntarium & involuntarium oſtendere volens, ſic dicit. *Qui percuſſerit ſuum neſciens, & qui antea nullum odium contra eum habuiſſe comprobatur, ſed abiiſſe cum eo ſimpliciter in ſiluam ad ligna cædenda, & in ſucciſione lignorum ſecuris elabatur e manu, ferrumque lapſum de manubrio amicum eius percuſſerit & occiderit, hic ad vnam*, &c. Hactenus verba legis. Vide vt Moſes involuntarium homicidium aut caſuale, quod vocant, definiat: Si quis in ſiluam cædendorum lignorum gratia eum amico petrexerit, & ferrum elapſum eum retigerit, præter illius voluntatem qui ferrum manu tenebat. Si quis iam contentioſus ex verbis legis huius evincere conabitur, nihil eſſe involuntarium homicidium quàm id, de quo hic fit mentio, quis hunc non inſanire & cum ipſa ratione pugnare clamabit? An non eſt involuntarium, ſi quis avem lapillo deiicere volens, inſcius amicum interfecerit? Annon eſt involuntarium, ſi quis ligna ſuper tectum adaptans cadere ſinit & prætereuntem occidit? Sed hic non in ſiluam ivit, non ferro percuſſit, de quo in lege fit mentio. Faceſſant igitur huiuſmodi contentiones, & agnoſcamus Moſen hic ex innumeris vnum exempli vice poſuiſſe, ex quo cætera quique per ſe colligere poſſet. Hoc & CHRISTVS ipſe fecit Matthæi 19. oſtendens matrimonia non poſſe dirimi, niſi ob fornicationem, aut certè grauiores cauſſas, ob leves omninò non permittens. Quis autem ſanæ mentis non dicit veneficium gravius eſſe adulterio? Iam quis non mallet cohabitare mulieri adulteræ quàm veneficæ? *An igitur æquum videtur* (hæc ſunt verba doctiſſimi Eraſmi in capit. ſeptimo ad Corinth. ne tantum virum ſua laude fraudemus) *vt maritus cum vxore flagitiis operta, quibus neq; cauſſam dedit nec mederi poſſit, cogatur viuere, cum qua viuere non ſit viuere: aut ſi diuertat, compellatur omnem ætatem orbus, deſtitutus, ac velut eviratus degere? Sit æquum ei, qui diuortio cauſſam dedit, adimi ius matrimonii iterandi: cur is plectitur, qui nihil omnino eſt commeritus, niſi quod parum fæliciter duxit vxorem? At quis vnquam audiuit fortunam puniri, ſi abſit culpa, præſertim lege diuina? Quid eſt hoc aliud quàm adflicto addere adflictionem, cui ſubventum oportuit? Nam quod ſpuriis aut nothis ad quoſdam honores & commoda intercluſus eſt aditus, primùm humanis legibus intercluſus eſt, non Euangelicis: deinde ſic viſum eſt vlciſci parentum intemperantiam: poſtremò non ſic inter-*

cluſus

Digitized by Google

cluſus eſt, quin ſua virtute poſſint fortunam ſarcire. Quanquam non omnino ſimile eſt non admitti ad dignitates & per omnem vitam cruciari & nulla ſua culpa tantis obiici periculis. Si facit adulteram, qui ſine legitima cauſſa repudiat vxorem, & non facit adulteram qui vetat inire matrimonium, cum eo ſit habitu corporis, vt caſtitas non ſit exigenda? Quod ſi res palam pugnat cum æquitate naturali, videndum eſt, an ſecus interpretanda ſint, quæ ſuper hac releguntur in Euangelicis & Apoſtolicis litteris. Liceat enim hic, quod in aliis ſcripturæ locis facere non veremur. Excutiamus quando, quibus, qua occaſione dictum ſit, & fortaſſis veram germanamque ſententiam deprehendemus. Chriſtus nō grauatur ob vnam ouiculam luſtratis omnibus ambulare quam humeris reducat, & nos grauabimur experiri, ſi qua tam multis pereuntibus ſuccurri poſſit, præſertim quum Chriſtus ſalutis ſit author, & humanæ leges non aliter valere debeant, niſi quatenus ad ſalutem conducunt hominum. Scio receptiſſimum eſſe inter Chriſtianos, vbi ſemel coiit matrimonium, nullo pacto poſſe dirimi, niſi morte alterius. Atque hanc ſententiam veterum Epiſcoporum conſtitutionibus & Decretalium legum autoritate eſſe confirmatam. Cæterum ſi ſemper hoc bonis viris cordi fuit, opinionem in melius commutare, & leges, ceu pharmaca conuenit, ad morborum habitum ac rationem accommodare, conſyderemus an hic expediat idem fieri: & ſi expedit, an liceat vt matrimonia quædam dirimantur, non temere ſed grauibus de cauſſis, neque per quoslibet ſed per Eccleſiæ præfectos aut iudices legitimos: & ita dirimantur, vt liberum ſit vtrique cui velit iungi, aut alteri certè qui diuortio non dederit cauſſam. Primùm enim hoc eſt Apoſtolicæ pietatis, omnium ſaluti quoad licet conſulere, & infirmis etiam Eccleſiæ membris ſua cura ſuccurrere. Videmus autem tot milia hominum infœlici coniugio ſibi cohærere cum exitio vtriuſque, qui fortaſſe diſiuncti ſeruari poſſent. Hactenus Eraſmi viri illius incomparabilis ſententiam ac diſputationem, vt vocant, recenſuimus, in qua mihi videtur non ſolum æquitatem ſed & diuini Spiritus mentem conſyderaſſe, & quaſi in tabula depinxiſſe Nec mihi viſa ſunt hæc à noſtro propoſito aliena (tametſi leproſorum non meminit) quum non ſolum cauſſas indicat, quibus matrimonia conuelli poſſint, ſed etiam cur vtrique aut ſaltem alteri liceat redire ad matrimonium. Volui ergo tibi, Vir doctiſſime, & hæc exſcribere, vt videres & Eraſmum nobiſcum ſentire. Multa tamen omiſimus, quæ illic habet & docta & fortia. Noſtris ergo legibus ob graues quaſdam cauſſas non temerè nec impiè (vt puto) matrimonia dirimimus contracta, ei parti quæ cauſſam nullam dedit ius facientes ad coniugium redeundi. *Melius enim eſt nubere quàm vri*: & ad 1. Cor. 7. vitandam fornicationem quiſque ſuam habeat, quæque ſuum. Imo non ſolum innocenti hoc permittimus, ſed & nocenti, ſed tum quum videmus pœnitentiam & prioris vitæ immutationem. Durum enim & iniquum videtur eſſe, vt ad caſtitatem cogatur qui caſtitatem ſeruare non ſit aptus. Sed iam illis reſpondebimus, qui dicunt nos ex veteri Teſtamento adduxiſſe, quo noſtra confirmaremus. Primùm diſcant hi, multa eſſe quæ litteris Euangelicis non ſunt prodita, quorum interpretationem ac diſcuſſionem, ſi in controuerſiam inciderint, ex veteribus ſcripturis petendam inficiari non poſſunt. Nam vbi cauetur, ne quis cum vxore patris aut filia filiæ rem non habeat? Quomodo autem Paulus potuit excommunicare fornicariam 1 Corinth. 5. ſi veterem legem reieciſſet? Euangeliſtæ & Apoſtoli non ſcripſerunt annales, ſed per compendium ea tantum annotarunt, quæ ad cognitionem Chriſti, ad vitæ innocentiam eis facere videbantur. Cæterum cuique genti ſuis legibus viuere permiſerunt: quomodo matrimonium contrahatur, quomodo contractum dirimatur, non ſcripſerunt. Nihil ergo ab Euangeliſtis requirat pius quàm Chriſti vitam & mor-

tem, deinde exemplar vitæ quam prætulit. Nam quis petat ab Euangeliſtis, qua pœna plectendi ſint fures? Docuerunt non eſſe furandum: quibus pœnis digni ſint, iudices ſciunt. Hæc forte verboſius & obſcurius quàm par erat, vir doctiſſime, ſcripſimus. Tuum erit omnia candidè interpretari. Nam non fuit ocium iſta relegendi. Quare & characteri & ſtilo parce. Hæc & infœlicitas mihi peculiaris eſt, vt non poſſim multa paucis amplecti. Mitto tibi deinde hiſce incluſis annotationes doctiſſimi viri, Martini Buceri, quas in Euangelium Matthei conſcripſit, in quibus & doctè & copioſè de Leproſorum diuortio diſſerit. Tu lege, & mihi, dum integrum erit, remitte. Nam te: exſcribendi tempus omnino non habui. Tu vale, optime vir, & me ad omnia vt tuo vtere. Iterum vale cum omnibus piis. Ex Tiguro, 6. Ianuarii, 1539.

Cap. 19. pag. 149 edit. Pariſienſis Rob. Stephani.

CL. V.

Digitized by Google

CL. V.

IOANNIS KESLERI SANCTGALLENSIS BIBLIOTHECA.

Digitized by Google

DOMINO IOACHIMO VADIANO, DOCTISSIMO PRVDENTISSIMOQVE CÓNSVLI, IOANNES KESLER S.D.P.

HANC ad te mitto proſopopœiam, in qua cognoſces animum plus literarum, plus eruditionis candidatum, quàm vel literatum aut eruditum, & in primis inſcitiam meam prodentem. Putas autem me hominē ſellularium dicendi genere ad ſummum oratorem ſapientiſſimumque Conſulem ſcripſiſſe? ni mihi conſtaret iuxta humanitatem honeſtos, etiam imperitiſſimorum conatus optime conſulere. Ne velim ergo tibi perſuadeas, me adeò φιλαυτεῖν eſſe, quaſi hac oratiuncula, qua ne ipſe mihi placeo, prudentiſſimum doctiſſimumque Conſulem aut docere vellem (Quid aliud agerem, quam quod agunt Noctuas Athenas, & ſuem docere Mineruam?) Sed quod adulterinis artificiis mancipatus, iuvat aliquando relictis Muſis priſtini amoris memor furtim oſcula præbere, ipſis etiam inuitis ac repugnantibus. Ferre enim nequeunt ſutrinæ illam maleolentiam, quæ ſi etiam Bibliothecæ apud me iam tempuſculum pernoctanti adhæſerit, ne interdicendum faſtidium paritura fragrantibus humanitatis tuæ violis acutiſſimis naribus tuis conſule. Si ergo exerceri iuvat, placuit eo argumento ioco ludere, cuius me ſerio non pœniteret. Rem igitur S. C. multis gratiarum actionibus dignam feceris, ſi tibi ob publicas occupationes licuerit, vt inſcitia mea caſtigatrices & ſubductitias tuas virgulas intellexerit. Vereor autem, ne hoc cōando ita omnia euaneſcant, vt præter inutiles chartas nihil remaneat. Vale, & tui obſeruantiſſimum Ioannem commendatum habeas.

timum adamata nec non variis precioſiſſimiſq; ornamẽtis exculta, ita vt nec cum Regũ matronis erubuiſſem in venuſtatis palęſtrã cõſcẽndere. Fuerunt prætetea in propaganda ſacroſancta religione & in omni doctrinarũ ac diſciplinarũ genere ſtudioſiſsimi, vt etiam celeberrima quorundã opera, vltra limites diffuſa longe lateq; terratum, & hodie admirentur. O me tunc felicem, & dulciſſima oſcula ſuauiſſimos amplex⁹ ſæpius repetitos ſentientem. Mala ſors autem, quæ plerunq; feliciorib. auſpiciis invidet, haud diu iucundiſſimi noſtri cõnubii caſtimoniam perpeſſa, quin fœdiſſimis adulteriis cõſpurcare auſa fuerit. Nã illis interdũ nictãtib. infernales illę pellices, præſertim Babylonicũ illud ſcortũ, fallax Hypocryſis, Atchia ſuperba, Inexplebilis Pleonexia, illa cæca & pallida Chryſis ita ambiere viros, quemadmodũ Locades illæ Sodomitæ: nec venenoſiſſimos ceſſarunt hauſtus propinare, donec vino madidi & ſomnolenti turpiſſimum perpetrarũt adulterium. Quocirca honeſtiſſimam vxorculam domi domeſtica curantẽ ita eliminarunt animo, tanquam de Letheo amne fœcundiſſimos calices exſiccaſſent. Præterea diſcurrebant, dormitum redierunt, quàm parca mecum verba contulerunt, vbi antea totas epulas, inſomnes dulciſſimè fabulando conſumpſimus, parvi interea referentes quàm omnia domi ſint confuſiſſima. Et ne illis mulicrcularum inſtar lamentatricum ficta ſuſpicione videar, qui domicilium noſtrum ingrediuntur, vident quàm omnia ſint incompoſita & tanquam confuſiſſimum chaos commixta. Hæc paſcunt tineæ, illa ſitu & pulvere contabeſcunt. Ah quàm vili habitu me hactenus exornauerunt, & ſi non aliquid veſtium antiquitus retinuiſſem, vix verecunda iam celare poſſem. Quot gemitus, quot ſuſpiria, Doctiſſime Conſul, è triſti pectore duxi: quàm vbertimis lachrymis maduerunt genæ hiſce noſtris temporibus, quibus adeo formoſiſſimam artificioſiſſimè elaborata ornamenta adeoque vili preciolo comparari poſſunt: ego autem deſpecta & neglecta tot inexhauſtos ſomptus pellicibus illis impendi videre cogebar. Quanquam non eo inficias, aliqua mihi pergrandia, & (vt ipſi putarunt) precioſa ornamenta nuper attuliſſe, quæ tamen plus ignominiæ quàm honoris loco habui. Pellicum enim muneta eſſe intelligebam, & abeſſe quàm adeſſe mallem: quod equidẽ omnes zelo laborantes facillimè credunt. coniecturam facere potuiſſet, illos adulterinos amatores agere? Ego verò non conîicio nec opinor, ſed non ſine magno dolore ſcio, quamobrem ſub tanto maritorum faſtidio diuturnioris vitæ tædebat. Deus autem OPT. MAX. malorum vindex haud mei immemor inceſtos illos tanquam honeſta vxorcula indignos eliminavit ædibus, propulſavit patria. Et quemadmodum in Scripturis minatur, *Domos eorum fecit deſertas, & pontificatum tradidit alteri.* Act. 1. Pſal. 68. Pſal. 108. Quocirca ego vidua relicta vereor ne, Patres cõſcripti, vt iura veſtra municipalia dictãt, facinoroſos viros me ſequi iubeãt, cum nullo alio quàm veſtro patrocinio ſubeſſe vellem & civium veſttorum albo inſcribi ea ratione quâ aliquando in civium numerum recipere conſueuerunt, de quibus magnũ ſibi Reipub. honorem & vtilitatis ſpem pollicentur. Ego autem hanc cauſam meam eo maturius admonere volui. Nam quemadmodum vulgo experimur, ædificia, domus, arces, & id genus alia venditione aut aliqua alia tralatione facta, ſæpius cum dominis ipſis permutari ſolent, & in alias formas verti. Quas equidem permutationes in hac tam inordinata ædificiorũ diſpoſitione euenire facile ſuſpicari poſſum. Præſertim autem mihi venit in mentem, cum audio plurima adæquari ſolo, vt etiam fragore & ruina lapidum ambæ mihi aures tinniant, ne ita omnia deturbando & deſtruendo mei immemor nullus mihi relinquatur locus. Vt etiam aliquãdo hoc eruat ergaſtulo, ſcabie tinearumq; morſu, priſtinos vigores, nitorem & formã recipiam,

non mirũ me faſtiduam, &, vt probas honeſt aſq decet, plurima conni vetem parientemq;, deformẽ & ſordidã eſſe. Ne ergo patres cõſcriptos mei pudeat, & neſcio quã ferè hominũ oram proſcribat, nõ ab ingenuis aut antiquitate clariſſimis ſolum, ſed ſuperis, Iove videlicet & Phroneſi, nata parẽtib. innumeras habeo ſorores, quę quam primũ uubi es annis ſapientiſſimorum prudentiſſimorumq; Regum & Principum matronæ factæ ſunt. horũ videlicet qui optimè de pietate meriti, vtilia & quæcunq; alia bona vitæ inſtituta, inſignes diſciplinas, arteſq; egregias ab eis aut aliis inventas ita tradi memoriæ vt quàm longè lateq; pateant perſeverentq; ſtudioſiſſime curaverunt. Quorum ope antiquiſſimos ingeniorum labores tanquã veſtros non ſine merita ipſorum laude immortales vſurpant. Nam n. perdifficile eſſet ob memoriæ veſtræ futilitatem atque penuriam inventa reſeruate. DEVS OPT. MAX. literarum beneficia mortalib. attulit, quarũ ope etiam longiſſimę poſteritati illæſa tranſmitti poſſunt, vbi ea fideliſſimis vxorculis demandauerint mariti Principes reſeruanda. Et quàm pientiſſimi ab origine mundi veteres in hoc negotio ſtudioſiſſimi fuerint, plurimæ hiſtoriæ, fideliſſimæ temporũ teſtes, produnt. Nam vbi fere primævæ Adami ſoboles ingenuas & memoria digniſſimas artes excogitaverunt, ne in ipſo partu interirent, rurſus duas invenerunt candidiſſimæ ſorori meæ columnas, tanquam firmiſſimas arces, lapideam vnam, alteram lateritiam: in quib. ſcriptitaverant, quas invenerunt artes, ne vel aquæ vel ignis tyrannide oppugnatæ perirent, vt nõ tam hominum quã etiã artium ſeminarium eſſet. Deinde vero ſuccreſcentib. literis & non pauca à præclarioribus ingeniis edebantur volumina. Videbatur Principibus optimis, non quib. horrendę tyrannidis libido, ſed rectè gubernandi ratio, cõpoſita pacis & trãquillæ vitæ (quantum licuit) ſtudium animo erat, ſuarum partium eſſe, ne doctiſſimorum ſcripta in publicam vtilitatem elaborata interirent ea exemplaria vbicunq; reperirentur ſibi, ſuis nepotibuſq; reſeruanda colligere, quæ quidem congeſta opulentiſſimis regni theſauris haud exiſtimaverunt inferiora. Quin ferventiſſimo nos amore vni ditiſſimi Reges proci dienoctеve proſequebantur. Ita, vt Plinius teſtatur, Alexãdriæ & Pergami Reges Bibliothecas magno certamine inſtituere. Ptolemæus etiam Philadelphus Ægyptiorũ Rex inter facinora quæ geſſit præclara haud aliud magis celebratur laudiſq; nomẽ emeruit, quã quod tanto animi ſtudio diligentiaq; (vt Euſebii verbis vtar) *Bibliothecã ex omni genere literaturæ cõparaverat*. Alexander ille Magnus, cui nec vnus ſufficiebat orbis, quãti egregia hominum ingenia fecerit, vel ex hoc apparet evidentiſsime. Vbi inter ſpolia Darii Perſarum Regis vnguentorum ſcrinio capto, quod erat auro gemmiſque & margaritis precioſum, varios eius vſus amicis monſtrantibus, quando tædebat vnguẽti bellatorẽ & militia ſordidum: *Imo hercle*, inqit *librorũ Homeri cuſtodia detur*, vt precioſiſsimum humani animi opus quàm maxime diuite opere obſervaretur. Divus ille Auguſtus Cæſar animi ſui ſtudium, quo doctiſsimorum monimenta immortalia redderet. in hoc ſuo facto prodidit, quod Vergilii carmina cremari contra teſtamẽti eius verecundiam vetuit. Quantum laudis Aſinius Pollio ex ſua prima Romæ aut in orbe ferè Bibliothecæ inſtitutione reportauit, cum ingenia hominum rem publicam fecerit. Quæ Principum humanitas erga literarum ſtudium præclariſsimorum operum ſcriptoribus anſam dedit monumenta ſua dedicandi Principibus. Sed quid recenſeo, tanquam à prophanis ſolum adamatæ Regibus, quas nec pientiſsimi abhorruerunt? Imo DEVS OPT. MAX. ſanctiſsimam legem ſuam tabulis ſuo digito ſcriptitatam archæ, qua ſanctius antiquius, familiarius, aut diuturnius nihil, tanquã in tutiſsimũ aſylum inferendã præce-

pit, ne errãdi mortales hac aliquando privarentur, ſed quid faciendũ omittendumq; fuerit, quo minus à vero ſuo cultu dilaberentur, nullis nõ temporibus haberent inſtructũ exemplar. Præterea nec illam ſolùm, ſed quò perpetuo intuitu admonerentur, perizomata poſitis limina verbi ſui volebat eſſe repoſitoria. Geſtorum Machabæorum ſcriptor prodidit, qualiter Hieremias *conſtruens Bibliothecã congregauit de regionib. libros & Prophetarũ & Dauid & Epiſtolas Regum de donariis.* Similiter autem & Iudas ea quæ didicerat per bellum, quod ipſis acciderat, congregauit omnia, & fuerunt apud illos. Quocircà ſi me audierint Patres cõſcripti, nõ celeberrimorũ Principum ſolum nec ſapientiſſimorũ, ſed Dei ſummi Imperatoris imitatores erunt, nec ſolum imitatores ſed tanquam verbi ſui lege coacti executores. O quàm obviis manib. amplexanda Dei beneficia. Nam ſi Ethnicorum Principes à vera Chriſtiana religione alieni, tanta diligentia librorũ cuſtodias cõdiderunt, in quib. præter motum & diſciplinarum pręceptiones, frigidã de pietate opinionem, nihil continetur: quis ergo animi feruor teneat, quorum corda Chriſti omnipotens Spiritus vera divini cultus cognitione ſuccendit? Quàm decet haud deſides eſſe, quorum membra vegitat Spiritus, per quẽ vniuerſus orbis agitatur, ea nempe reſeruare volumina, non quę diſciplinas ſolùm aut opiniones, quæ humani ingenii opificia ſunt (quanquam & illas non abeſſe patiar) ſed tanquam qui *habemus firmiorem propheticum ſermonem: cui bene facitis* (teſte Petro) *attẽdentes*, in quo verbum illud perpetuò duraturum deliteſcit: & prophanas nunquam contemnendas, non quæ propria interpretatione aut humana volũtate, ſed Spiritu ſancto afflati locuti ſunt ſancti Dei homines. Eo autem magis noſtri quàm prioris ſæculi magiſtratus decet, quo nimirum felices in ea tempora inciderunt, quibus DEVS OPT. MAX. vberius verbum ſuum adminiſtrauit mundo. Noſti enim, Sapientiſſime Conſul, quibus hactenus errorũ labyrinthis intricati fuerunt Chriſtianæ religionis homines. *Omnes quaſi oues errauerunt, vnusquiſq; declinauit in ſuam viam.* Immenſa vero Dei liberalitas haud longius perpeſſa eruit errorũ nodos, collegit nos ad paſtorem & ſervatorem animarum veſtrarum, detraxit horrendæ noctis tenebroſum peplum, ſuaviſſimiq; Euangelii ſui radios præbuit mundo. Atqui ea ratione ſi bona Dei voluntas verbum factum literis mandari, linguis eloqui fidem ex auditu naſci voluit, non dubium quin veritas divina peſſum eat, vbi ſana ſcripturarũ interpretatio periclitatur. Quocirca benignus pater veritatis ignem accenſurus adornauit vobis viros linguarum dotibus illuſtres, vt hiſce tanquã faculis (vt in ſeriis fabuloſe loquar) veritatem Proſerpinã Plutonio furto ablatam vllibi non terrarũ emiſſitiis oculis quæritarent. Angeli Politiani, Ruodolphi Agricolæ temporib. Haud parum doctiſſimi viri politioris literarumq; adytum demõſtrarunt excolueruntq;, nullis tamen lucem hanc futurã ſuſpicantib. Ioannes vero Capnio veſtigia illa ſpacioſiora dedit, & ne in calle Romanarũ Græcarumq; literarum perſiſterent ſtudioſi, perrexit longius. operæ pretium viſum eius quidẽ linguę viam adeundam, in qua linguarũ cõditor mortalib. fari & leges ſuas dictari voluit, & qua nobiſcum ſine mala interpretis ſuſpicione liberrimè loquitur. Cuius ergo inter Germanos ſemitã tanquam prodigium non ſine mordacib. & venenoſiſſimis vitilitigatorũ aculeis (terrebant n. Sathanã veſtigia) noverat, huius ſeminarii fructus primꝰ patefecit. Vnde primũ à Capnione veritatis adhuc deliteſcẽtis funiculus erupit. Quod nemo melius novit quàm tu, Sapientiſſime Conſul, qui eo tempore celeberrimi Viẽnenſis Gymnaſii Rector in literis, quas ad Capnionẽ dederas, ferventiſſimo animi deſiderio adoptaſti propria manu ſuæ ſententię calculum adiicere. Interea vero Magnus ille Eraſmus Roterodamus

1. Mach. 2.

2. Pet. 1.

Angel. Politianus, Rudolphus Agricola, Ioã. Capnio ſiue Reuchlinus.

Eraſmus Roterod.

damus cum ſqualida barbarie, quæ longe lateq; Romanas devaſtavit oras, pugnam iniit, victoria potitus multos Patres recuperauit. Deinde vero

Martinus Lutherus.

Martinus Lutherus Religionem adiit, illum aduerſus Errores multis laboribus vindicavit, adeoq; veritatis ignem vivacibus flammis mouit, vt vniuerſus orbis acceptis tadiis illuſtretur.

Ioann. Oecolampadius. Huldric. Zuinglius.

Item Oecolampaduus tāquam fidelis in domo Dei miniſtet accepta lampade curſu Eccleſiæ lucēm attulit. Zuinglius tanquam repagulo errores prohibuit, & adverſariorū ora in expugandis divinè argumētis obſtruxit. Et reliquus doctiſſimorum virorū exercitus (inter quos ipſe, Prudentiſſime Cōſul, tanquam Sol exoriens, teſtante Eraſmo, coruſcas) linguatū armatura, ſcripturarū cognitione inſtructus, Babyloniæ Regem ita expugnauerunt, vt dulciſſima libertate perfrui poſſint creduli. Dic agedum, quàm egregia in tam rariſſima & inopinata veritatis & literarum luce hi, quos recenſuimus, in diuinis & humanis ediderunt volumina? Quàm ſincera & nondum adulterium perpeſſa divinarum ſcripturarum Interpretatio? Religionis veſtræ locorum cōmunium Enarrationes? quam facillimę perceptu linguarum, artium, diſciplinarum Inſtitutiones? in quibus

2. Timoth. 3.

prioris ſeculi ſtudioſi multum operæ locauerunt, *ſemper diſcentes, nunquā tamē* (teſte Paulo) *ad veritatis cognitonem peruenientes.* Quocirca ſi Patres cōſcripti in tam vbertima optimorum librorū meſſe, qui noſtrorū temporum ſunt inventa, tāquam fideliſſimi prudentiſſimiq; Patresfamil. ſarcinas collegerint, & mihi tanquam horreo reſeruanda demandauerint, quas (putas) laudes & gloriam apud poſteros ſunt occupaturi? quas gratiarum actiōes diu noctuq; decantabunt nepotes, à quibus huiuſmodi theſaurū omni patrimonio cunctiſq; diuitiis præſtantiorem receperint? Nam ſi aliorū laudes fideliſſime reſeruo, cur non magis veſtras, qui me huiuſmodi ornamentis inſtitueritis? Eſt enim literarum ingenium, ſuos amatores & fautores cum ipſis immortales reddere. Qui ergo gratitudinem ſuam erga ſummam Dei munificentiam, (qui cum lucem habitet inacceſſibilem ita per literarū medium vobiſcum cōverſari, colloqui, reſpondere non abhorruit. O inſignem amicitiam admirandamq; φιλανθρωπίαν) teſtari pietate, gloriæ cōſultum ire, & evidentiſſimū prudentiæ exemplar oſtendere cōtendunt, facile cognoſcent quod meo negotio neutiquā deeſſe liceat. Nec defuturos ſpero, vbi intellexerint me nihil mei cauſa conari: ſed quantum ipſi frugum inde recipiant (Dum n. immēſam librorum molem ſuſtineo, quid mihi præter moleſtiam parturio? ſed omnia tandem ad publicam cōmoditatem, quā diu incolumis fuero, reportaturam. Nam ſi quid ornamentorū aut venuſtatis poſco, ne illud quidē mea laſciuia, nō mea libido eſt, ſed q honeſtas vxorculas decet, nō ſe ſibi ſed maritis placituras exornāt, ne ſordidæ cōiugis pudeat minuſq; pudicitiæ limites tranſiliant: quemadmodū Paleſtinā Heſter Perſarū Reginā factitaſſe in ſacris memoriç proditū. Præterea meū officium nō adeò brevi gyro ſuccinctū, vt vnius ſolū eſſe municipii veſtri, ſed eo diffuſum vt vniverſæ Reip. Chriſtianę prodeſſe ſtudeam. Sum eqdē inſtar ſilicis recōdentis ignē à quo mediis tenebris attritu lucē repetimus, qua tandē plurimi mutuantur flammas: ita pietate & eruditione extincta errores & inſcitia occupauerunt locū priuatorū hominū libri abſſumpti, abſumpti, lacerati, perditi, manci aut depravati ad me tādē refloreſcētes docti accepturi reſpōſa nō municipii veſtri ſolū ſed etiā Trāſalpini cōfugiūt, nec niſi optimis cōſiliis plurib. profuturis imbuti recedunt. Ne qs vero garrulæ mulierculæ cōmenta eſſe putet, maximæ fidei teſtes advocabo viros tē, q nūquā à me fieri poſſet planius expoſituros.

Eraſmus.

Quàm egregia monumenta Magnus ille Eraſmus in Bibliothecis, quas hinc inde vidit, plurima reperit, quæ veterum exemplarium ope publice depra-

depravata reſtituit, mẽdoſa purgavit. Quàm plurima Beatus Rhenanus, homo ad perdita reſtituenda natus, tanquã ab Orco in lucẽ revocauit, & mundo partim incognita partim deſiderata non ſine gaudio videnda proſtituit. Ne vero ſororũ mearũ narrando beneficia, mea reticendo prætercam, quid inter claſſicos auctores auctoriatis habeat Quintilianus, ne orbem quidem latet. quem equidẽ deprauatũ & mancũ longo tempore vſurparunt veteres. Tandem, quando ſanguinolentũ illud & iniquum Cõſtantiæ Cõcilium habebatur, Poggio præbui Florentino genuinũ & integrum, quo aliquãdo deſiderrũ ſtudioſorũ ſatiaretur: præterea, ſi bene memini, Aſconium Pędianũ. *Poggius Florentinus.*
Quanquã Poggium furti arguere iuxta quorundã opinionẽ potuiſſem, nolebam tamen, haud immemor mearũ partium eſſe nõ me, ſomniculoſam tanquã glires in antra ſopiri ſed literaturę defectu laborãti opẽ ferre. Pertæſum erat celeberrimos auctores, & meis maritis oſcitantib. indignos in tãto Doctorũ deſiderio in hiſce meis Ægyptiis tenebris delitеſcere. Quapropter furanti cõnivebam. Non n. me latebat, Florentinũ nõ ſibi ſed publicę vtilitatis gratia id furti cõmiſiſſe, & aliquãdo non ſine magno fœnore redditurũ, imitata volucres quę ſuo tẽpore plumas relinquũt, vt eligãtiores firmioreſq; recipiant. Nec me fefellit opinio. Iam n. magno ſtudioſorũ fructu in orbe claret. Quo cum tu, cordatiſſime Cõſul, adeo familiter verſatus, vt etiam nomẽ tuum inde tanquã de gente locupleraveris. Pręterea (vt recẽtiora referam) Ioãnes Sichardus, Rhenani ſumma amicitia atq; familiaritate vſus, amãtiſſimi mariti mei huius Cœnobii Monachi Hermanni Contracti à Vernigen Comitis, & in mathematicis demonſtrationib. viri clariſſimi Chronica (etenim ad imitationẽ Euſebii cõpendiaria cõpilauit) Euſebio annectens tanquã haud impar op⁹, neſcio quo proditore in lucẽ edidit. *Ioannes Sichardus.*
Dic agedum, Pater patrię, quàm tibi in hiſtoria texenda ciuib. nepotibuſq; veſtris maximę vtilitati voluptatiq; futura attero, qua te meq; citra tota privaretur poſteritas. Vt de ſororib vero aliquid arrogãtius eloquar: quib. poſt gratuitã Dei beneuolentiã Evangelicę veritatis, de qua ante ſępenumero mẽtionẽ fecimus, quã nobis adſcribẽda cognitio. Cũ n. aquę haud alibi liquidiores quã è fonte petantur, nõ labris hacten⁹ riuulis inhæreſcentib. Græca novi teſtamẽti exemplaria propinavimus, quo factũ cito quemadmodũ de fonte Caballino Poëlæ ludunt, ſincerioris Theologiæ viri prodierunt. Quid aũt Reip. Chriſtianę pſtantis Evangelica veritate cõtigiſſe potuiſſet. Cum hac collatæ ſordẽt latiſſimi orbis vniuerſę divitię. δύναμις γὰρ θεοῦ ἐστιν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι. *Rom. 1*
Ea quidẽ parvi facere quid aliud quàm virtutẽ Dei vniverſorũ opificem & ſalutẽ propriam contẽnere, & ſuæ temeritatis vltorem accerſire? Ceterum quę non tam animorum quàm corporum ſaluti conſultum volo, operę precium quidem facturos Patres, quemadmodum Iſraeligenæ iam terram Chanaan patribus pollicitam ingreſſuri, etiam Dei monitu non in vniuerſum aut radicitus exploſerunt Amorræos Iebuſæosque, ſed in quibuſdam ſaxoſis terræ partibus tributarios & ad exercendm tellurem inhabitandos permiſerunt vltro, ita nec vellem Ethnicorum ſcriptorum & aliorum rerum humanar libros faſtiditi, in quibus præſertim quæ ad politiam bene inſtituendam, rem publicam privatamq; bene gerendã faciunt, cõtinentur. Eſt n. aliquãdo Moſes in cõſiliis lecto. Nec ergo abeſſe vellem Hiſtorias, vbi liquet quid humana ſapientia vireſq; nõ Dei Spiritu illuſtrare poſſint. Nec præterea pulcherrimas illas diſciplinas, quatũ ſcientia mortalib. (teſte Diuo Hieronymo) vtiliſſima eſt, quæ ob reverentiam ingenuis dignæ ſolum habebantur antiquitus. Sunt quę mihrẽ inſtruunt, ſunt q̃ agricolã. Sunt q̃ pueros, q̃ iuvenes decẽt, quę canã ſenectutẽ cõſolãtur. Quod ſi illa ad imitatio-

nem veterum cõgeſſerint,ò nobilem theſaurum, quo tanquã è copię cornu
quicquid ad vitæ vſum ſpectat hauritur. O me rurſus felicē, quę cuiuſve ſor-
tis hominib. perita præſtare,quæſitis reſpondere poſſum. Et cum prudētia
firmioraq; cõſilia à ſenioribus quã iunioríb natu deſiderantur, vt de Roboã
teſtantur ſacrę literę,qui iuuenũ conſilio nõ ſine maximo regni ſui diſcrimi-
ne,cõtempto ſeniorũ, eſt vſus, ego quę memoria revocate poſſum à mundi
primordio mortalium geſta, quærentes ergo aliorũ exemplo erudire & ad-
monere poſſum,quæ propria experientia magno diuitiarum ſumptu corpo-
rumq; periculo adeunda forent. Sæpenumero litigãtium cauſas ad me, tan-
quã ad iudicem,delatas hac ratiõe diremi, vt plerunq; acerbiſſimos pacatos,
hoſtes amicos reliquiſſem. Et vt ſcripturę ſacrę verbis & exemplo, quo min'
de fide dubiteris, vtar. Propherantib. Aggeo & Zacharia de inſtaurãdo DEI
templo per Babylonii Regis exercitum devaſtato, Zorobabel & reliqui Iu-
daici populi proceres cœperunt ędificare In ipſo autē tempore venit ad eos
Tharannai,qui erat Dux trans flumen,& Siarburtzanai,& cõſiliarii eorum,
ſicque dixerunt eis: *quis dedit vobis conſilium, vt domum hanc ædificaretis,& mu-
ros eius inſtauretis* Ad quod reſpõderunt eis inter cætera, q́ anno primo Cyri
Regis Babylonis, Cyrus Rex propoſuit edictum,vt domus Dei ædificaretur,
placuitq; vt res ad Darium referretur. *Tunc Darius Rex præcepit, & recenſuerunt
in Bibliotheca quæ repoſita erat in Babylone,& inventum eſt in Egbatanis (quod caſtrũ
eſt in Media Provincia) volumē vnũ,talisq́, ſcriptus erat in eo cõmentarius: Anno pri-
mo Cyri Regis Cyrus Rex præcepit, ut domus Dei ædificaretur in Hieruſalem*,& reliqua
quæ ſequũtur priuilegia,quę breuitatis gratia omitto. Darius ergo Rex præ-
cepit Ducibus regionis, vt recedant & nullam ædificantibus vim inferant:
quod etiam diligentiſſimè executi ſunt. *Aedificaverunt* igitur *templum,iuben-
te Deo Iſrael, & iubente Cyro & Dario & Artaxerxe Regibus Perſarum.* Sic per me
fatum mortalibus ludit. Ex quo apparet, quantum vtilitatis mortalibus af-
fertam, quid rurſus incõmodorum,infortunii periculiq; mei negligentia ſub-
oriatur. Nam quam putas cladē vtrinq; ſanguinolentam cõmiſiſſent, quam
viduarum eiulatu vniuerſa Palæſtina reboaſſet, vbi Dario & Ducib. reliquis
repugnãtib. in ædificando pertexerint, ni ſoror illa mea felici nimirũ reſpõ-
ſo calamitati venienti occurriſſet? Nullarum vero gentium Principes mei
negligentiæ magis accuſo quã Iudaicos,quos tamē ob præſtantiam & pecu-
liare Dei donum excellentius decuiſſet. Quid n. dictu turpius, quid magis
impium, quàm eas perdidiſſe leges, non quas ſapientiſſimus Solon nec Ly-
curgus præſcripſerunt, ſed quas ſummus Nomothera omnium rerũ guber-
nator cœlitus detulit,& archę inferendas diligentiſſimè præcepit: quarũ lo-
cum ſumma impietas abominãda idololatria, ſtatuæ, aurei vituli, & in ſum-
ma *κακῶν μυρίας* occupauerunt. Quapropter meritas tãdem hoc ſcelere lue-
runt pœnas. Et cum humana ſollicitudo vix alibi copioſiorem quàm in cu-
ſtodiendis divitiarum theſauris curam gerat, ni ergo pii quidam Legis Divi-
næ fautores publicis gazophylaciis, vt pari cuſtodia vigilia reſervaretur, cum
divitiis omnib. divitis legis præſtantiorem librum intuliſſent, in vniuerſum
quo longo tēpore caruerunt periiſſet. Quem poſtremo,cum efferrent præ-
fecles Ioſiæ Regis iuſſu pro domo Dei inſtauranda reſarciendaq; opificibus
pecuniã, Helchias ſacerdos invenit, Regi obtulit, qui ſummo animi gaudio
amplexus,qua putas diligentia pientiſſimus Rex cuſtodiendum pręceperit,
ne porro cõtingat? Si, vt dixi, diligentiores fuiſſent, haberetis librum illum
iuſtorum, cuius Regũ libri ſæpenumero mentionem faciunt: haberetis equi-
dem pro Ariſtotelicis (vt Philoſophorum pace dixerim) opinionib. ſapien-
tiſſimi Salomonis Regis ſapientiſſima: nimirum de rebus naturalibus qui-
buſdam

dam diſſertationes. Preterea mihi maxime ſtomachum movet novi Teſtamenti Hebræorum negligentia, ne multis exemplaribus deſcriptis Evangelium iuxta Matthæum ſacratiſſima CHRISTI Salvatoris lingua ſcriptum cuſtodiæ demandarint. Cuius deſidiei, (quod nunquam, ni experirer, opinata eſſem) non ſatis admirari poſſum. Quocirca velim Patres conſcriptos noſtris temporibus vigilantiores atque diligentiores, ne ob illorum inertiam tale nepotibus contingat. Non dubium, Sathanam pientiſſimorum conatuum ſollicitum impoſtorem leonis inſtar circumire, quo minus ſana doctrina ad poſteritatem dimanet: Et cum religio literas pro ſale habeat plurimum in expugnandis literis operæ impēſurum. Neq; velim hac ſpe, hoc ſolatio contenti me negligant, (Eſt n. arundineo baculo initi) quod non pauci literarum fautores privatos libros congerunt, quemadmodum tu tibi preciofiſſimum theſaurum cōparaſti, & Ioannes ille Ruthinetus in cōflandis optimis in omni doctrinarum genere voluminib. nulla pecuniarum habita ratione, iuvenis negotioſiſſimus. Sed quemadmodum vulgo experimur defunctis illis φιλοβίβλοις (quanquam in prudentiſſima tua familia evenire non arbitror) ò quam ab ἀμούσοις & idiotis hæredibus relicta volumina in diverſas partes diſſeminātur, dilaniantur, partim celeberrimi auctores maturo ſenio digni pueris ludentibus obiiciuntur, partim ad expellandam inſcitiam nati & ſummo opificio elaborati ſciſſuris feneſtrarum obliniti frigus expellere, nonnulli ſtactam, thus, piper, ferre cogūtur repugnantes. Quæ mala ob auctoritatem & reverentiam non ſentiſcent, qui in publicis bibliophylaciis a Patribus inſtitutis reſeruantur. Etſi in optimæ Reipub. veſtræ inſtituto Magiſtratus arma frumētaq; habere cives ſuos præcipiant, attamen publicam quandam armorum frumentorumq; copiam reſeruant, vt ingruente factione aut fame, inermem militem inſtruere, aut famelicos cives ſuſtentare poſſint. O patres patres quàm hic nōn dormitandū, qui tot hoſtib. ſtipati, qui nunquam nō vobis bella minantur, Poteſtas illa tenebrarum, Inſcitia, Barbaries & Errorum Ilias. Et nō hic quidem prudenté magiſtratum agere decet? Et quid ſi iam mihi videor nauſeabundum nō paucis hominib. ad privatos cōparandos libros faſtidium ſuboriri, quorum gulę quæſtuoſam calcographorum παῤῥησίαι non in optimis ſed novis quæ placent excudēdis indulgere ferendum. Et ſi qui ſunt literarum amatores, nonnunquam librorum ſupellectilem comparandam vetat pauperies. Quę cauſa etſi nulla alia, ad me inſtituendam, ſola ſufficeret. O quoties quoties altiſſima ſuſpiria audiunt bibliopolia, cum optimos pauperculis iuvenib. auctores proſtituunt. Quod ſi publica librorū eſſent repoſitoria, ad me ad extinguendam ſitim diverterent, & ſi quid otij nacti apud me negotioſiſſimi eſſent cives ſtudioſi, eo tempore, quod plerumq; ſomnio, à ditiorib. vinolentiæ, id nōnunquam honeſtati impartirentur. Vnde cōpoſiti mores, communis & privata vtilitas, concordia, & quæ ſunt reliqua bene formatæ Reipub. ornamenta, alibi naſcantur vberius nōdum cognovi. Quam vellem ergò, vt mihi præcipue demandentur libri noſtra vernacula lingua ſcripti quam nunc celeberrimi Germaniæ iam tandē ſapientis viri nobilitant illuſtrantq;, in qua nunc fere ſinceriotis Theologiæ cardo verſatur. Reliquo vero multum ſibi victoriæ publicetur impoſtor ille Sathan, vbi Scholam chariſſimā amicam, cum qua nō tam familiaritas quàm ſanguinis neceſsitudo intercedit, oppugnauerit, adeo illam inſectatur, vt ſunt mulierculæ vites parvæ ac tenues, in multis membris feſſa deficit, & in magiſtratus ope vires acquirit. Neſcio qua ratione vitæ ſuæ ſit conſultura, cum videam fertiliſſima iuvenum ingenia inculta ſordeſcere, quo vereor ne aliquando mortalibus contingat, quod & Prophe-

tæ minantur ὑπὸ σοφῶν λῃρῶν βαναυσῶν. Hic me oportet plurima ſilentio præterire cum Scholę mentionem fecerim, ne prorſus (ſentio enim iam frontem contrahere) prorumpam in lachrymas. Fortaſſe ipſa ſi nullam opẽ ſenſerit, ſuas quas habet plurimas propria oratione proſequutura calamitates. Sed vt ad me redeam, ne longioribus ambagibus humaniſſimi viri auribus abutar. Si igitur æquo animo quas ex me receptura veſtri municipii Reſpub. cõmoditates iuxta ſuam prudentiam petpendetit ſapientiſſimus Senatus, nõ dubito quin omnes ſumptus, quos in me impenſurus, qui equidem modicillus eſt, hiſce inferiores arbitraretur. Nam ſi ſumptuum multitudine laborumq; difficultate deterreri (quod non opinor) intellexero, perverſæ cuiuſdã illiberalitatis & ſordidæ avàritiæ calumniam haud effugiet. Et neſcio quibus interim laudib. in cœlos eveham prioris ſæculi Patres, qui nullis diuitiis pepercerunt non ſolum vt bonos plurimoſq; libros congererent, ſed aliquando precioſiſſimis characteribus auro & argento, quaſi huiuſmodi atramẽto dignos depingi, nõnunquam etiam operimẽta ebore Praxitelica arte elaborari curaverunt. Et ſi fidem re facere cogat, digitulo mõſtrabo virum haud mihi inficias euntem, cui ſacratiſſimos Davidis Pſalmos hac ratione ſcriptos lubentiſſimè dederim. Præterea ſi noſtra tempora cum ipſorũ conferamus, liqueſcet quã variis dotibus ad hoc meum negocium pertinentibus, quibus ipſi caruere, longo intervallo illos antecellimus Habemus nouitium illud & plane diuinũ Germaniæ invẽtum, chalcographiam, velociſſimũ deſcribendi genus, qua vno die plus elegantius emendatiuſq; quàm veteres ſex menſibus, vt parce dicam, non ſine maximo labore & divitiarum ſumptu ſcriptitarunt calamo, vt quas quondam horas exarandis literis, nunc noſtri literatum ſtudiis locare poſſint. Adde præterea immenſam papyri copiam, non quam omnigena Nilus prodit, vt Ægyptum adire oporteat, ſed quã ex diminuto noſtrate lino hauriunt artifices. Quapropter totus liber iam quã olim foliolũ minoris cõſtat. Qua ergò illiberali perfricata frõte decet de ſumptu quiritari? aur decet dotibus præſtantioribus diligentia inferiores eſſe? aut Deus OPT. MAX. rariſſima ſua dona patribus ignota patefecit, vt nos alto ſomnò ſtertamus? Quaſi non inſtituerit, vt iam refloreſcente Evãgelio his præſentibus inſtrumentis ad evulgandam nominis ſui gloriam aptiores vegetioreſq; redderemur? Cur nõ magis iuxta Setvatoris noſtri verba, ſi Euangelicum theſaurũ inveniſtis in agro, aut illam precioſiſſimã margaritam, prę gaudio venditis omnia, & comparatis illam? Aut decet Æſopicum gallum gallinacium agere, vt farinam inveniſſe adoptemus? Non mihi peto aulam regiam, aut arces condi, ſed quę ſum fragiliſſimæ naturæ, nempe Carthaceę, attamen cuius partes ſunt depoſitę in longos annos poſteris videndę reſervare, ſalubres aures, (quæ etiam cũctis mortalibus cõmunes ſunt) vt tu optime Conſul noſti, in primis efflagito, præterea quæ ad munitionem, ſecuritatem, tranquillitatem, charitatem, ſubſellia pertinent, quæ ipſorũ induſtriæ deliberanda libentius relinquo, meminens quòd in hoc reviteſcentis Evangelii flore, in excolenda pietate, nullum non moverunt lapidem. Quocirca nil ſpero ne hoc ſuſurro terreantur.

At quid nobis hæc librorum moles? Et, quemadmodum Seneca ait, *Diſtrahit animum librorum multitudo*. Et ſapientiſſimi Salomonis auditores in Eccleſiaſte hiſce verbis librorum multitudinem diſſuadent: *His amplius, Fili mi, ne requiras. Faciendi plures libros nullus eſt finis: frequenſq; meditatio carnis afflictio eſt.* &c.

FINIS.

INDEX
RERVM ET VERBORVM
MEMORABILIVM.

Obſeruandum eſt, vbi litera p. vel pag. occurrit, ſignificari paginam præfationis Vadiani, quam operæ non numerauerunt.

A.

Abbates paruiſſe Epiſcopis. 23.24
Abbates in Aulis Imperatorum & Regum. 27.28. eorumq; electionem ad ſolum principem ſpectaſſe. 19. 20. 24
Abbates militaſſe. 57.147
Abbatum priuilegia Pontificalia. 24. 25
Abſtinentia Monaſtica, pag. 8 præfat.
AbeZellanus ager. 23
Abezellana ditio. 92
Academia olim nulla in Germania. 2
Acromius. 149
Acoluthi. 126
Adelbertus Comes. 85
Adulter an ducere poſſit à ſe adulteratam. 203.104
Adulterij pœna. 203.204
Adulteratorum Monetæ pœna. 60
Aduocatia. 103
Aduocati Collegiorum & Monaſteriorum. 4.23.22.73.127.148
Aduocati Cameræ, Fiſci. 62
Æditnus. 149
Ærarium. 62
Agannum. 150
Agyſtalor. 55
Agricola. 219
Ahadorf. 148
Ahadorfenſis præpoſitura. 53.88
Ahamenſe Monaſterium. 88
Alamania à quibus vaſtata. 54.152
Alamaniæ Duces. 83.150.152
Alamannia in Francia. 49
Alamannorum in Germaniam irruptiones. p. 2. præfat.
Alamannorum gens bellica 46
Alamanni qui. 151
Alamannor. in pauperes liberalitas 14
Alode. 88
de Alſtetten Nobiles. 149
Altiſiodorenſis pugna. 153
Ammani. 73.103
Anachoreta. p.6 præfat. 115
Angſter. 41
Angelica Salutatio. 47
Angliæ & Hiberniæ Monachiſmum non acceperunt à Gregorio. 115
Anglicum tributũ ad ſedem Romanam. 153
Auguſti nummi. 4.41
Annonæ flagello Alemanis fœda. 10.89
Anniuerſarium primus inſtituit Netpertus. 92
Anniuerſarium Indices in Monaſteriis, Freßzedel. 30
Anſegiſi libri de legibus. pag.12
Apologetici Chriſtianorum. 166
Appellationes ad quos factæ in Francor. regno. 35
Aquitana lex. 66
Arabarcha. 141
Arbitrium liberum. 180.181.182
Arbona, Arbor Felix. 51
Arcadiana lex. 66
Archicapellanus. 29.
Archi Epiſcopus. 5
Archimandrita. 141
Archipresbyteri vicani. 118
Argunenſis comitatus. 59
Arguna. 71
Arnolphi Imp. vxores & liberi. 70
Arrius Hereticus. 177.178
Arrogantia obeſt principibus. 69
Aſcetria Aceti eum opus. 138
Aruſlus. 138
Aſyla. 143
Aſyla Monaſteriorum & collegiorum. 38.39.40
Augienſe Monaſterium. 145
Auguſtus. 59.60
Auguſti dicti, qui à Pontifice Rom. coronati. 60.7.41
Auguſtarum nomen ad Francos. 41
Auguſtales Romani. 100
Auguſti nummi. 40.41
Auſtria, Auſtraſia. 51.65.

B.

Baioariæ termini. 83
Baptiſmus quando celebratus. 8
Baptiſmus Hæreticorum. 2.171
Barbam aluiſſe Monachos. 31.139
Barbaries mediæ ætatis. 45.46.54
Barones. 79
Baſilius M. auctor Monachiſmi. p.6. præfat.
Baſilica. 92
Benedictus Nurſinus auctor Monachiſmi. pag. 5.6. præfat.
Benedicti Regula ſola olim cognita. 12. p.6. præfat.
Beneficium. 58
Berengarii Italiæ Imperatores. 70
Bertha Pipini M. vxor. 61
Bertrada Auguſtæ nummi. 41
Bibliothecarum vtilitas. 221.222.223
Bibliotheca antiqua. 218
Bibliotheca Monaſteriorum. 29
Bibliothecarius monaſterii 32
Bibliothecarius. 149
Bilgerin. 67
Bobienſe Monaſterium pag. 6 præfat.
Bohemia quando Regem acceperit. 91
Bohemi. 91
Bona Eccleſiaſtica an & quomodo locari vendi potuerint. 13
Bullarum Pontificiarum impoſtura. 14
Bulla Pontificum. 44.45
Burgela. 152.
Brandenburgenſes Marchiones. 91

C.

Cadaloh Comes. 150
Cadauera repirta. 62
Cæſar. 59.60
Cæſares vngendi mos. 56
Cæſarum Imperatorum electio cum ratificatione Papæ. 7
Camaldulenſium origo. 94
Cambetu Chambet Z. 58
Camera pro iudicio. 35
Camera principis. 62
Camerarius Monaſterii. 32
Camera nuntii. 25
Campi certamen. 10
Cancellarius Imperatoris. 10
Cancellarius Monaſterii. 31.32
Canones Eccleſiaſtici à quibus collecti. 12
Canonica ſatisfactio. 10
Canonici. 2.128.129.151
Canonici à canone cenſiti. 5
Canonici Regulares. 126
Canonicum ius & eius partes. 12
Canonizatio ſanctorum à quibus olim peracta. 61
Cantores. 151
Cantus Eccleſiaſticus veterum Monachorum. 30
Cantus Eccleſiaſticus. 149

Capellari ſacrifici. 8
Capitulum. 170
Capinio. 219
Cardinalis. 7.82.
Carnis nomine quid intelligatur. 37
Carnium vſus an vetitus Monachis. 30
Caroli Imperatores tres. 71
Caroli M tempora confundi. 59.60
Caroli Groſſi nummus. 41
Carolomanni Maiores domus. 51.61.
150
Carolus Groſſus ſeu Craſſus cur dictus.
69 151.152. prodigalis 69.70
Carolus Martellus, 51
Carolus M Patricius Romanorum. 150
Carolus iunior Iudithæ filius. 150
Carthuſianorum origo. 94
Carthuſiani ordinis origo. p.6. præfat.
Caſa, 92 Caſa DEI 58
Caſatæ. 61
Caſſianus Scytha autor Monachiſmi in
Gallia. p 5 6 præfat.
Caſati 61
Caſtitas non poteſt voveri 15
Caſtitas monaſtica p.8. præfat.
Caſtitatem non eſſe in hominum poteſtate 36.37.38
Caſtrum 51
Cathedrales Eccleſia 13
Cathedra Epiſcopalis 168.169
χειροτόνητοι 130
Cellarius monaſterii 32
Cella monachor. clathrata 3
Centenarius Comitum 22
Centenarii 35
Ceremoniæ Eccleſiaſtica 2.3 8
Ceremoniæ in veteri Eccleſia 162
Cereviſia vinum 53
Cereviſiæ uſus in monaſteriis antiquis 36
Cerinthus Hæreticus 170
Chambaro Comes 51
Charta 13 151
Charta & Diplomata differunt 44
Chartas qui ſcripſerint 32
Chartarum ſubſcriptiones quo ordine 44
Chartarum conſervatio improviſa 146
χειρόγραφα 138
Choren, Chorung. 47
Chorepiſcopi 118
Chriſtianis veteribus obiecta crimina 164.165
Chriſtianorum veterum virtutes 166.
167
Circulus Decennovalis 171
Circumcelliones 178
Ciſtercienſis ordinis origo p.6. præfat.
Ciſtercienſium origo 44
Clauſtra 129
Cleri diſciplina ad quas leges examinata 12
Clericos & religioſos trucidantium pœna 39
Clericorum ſcortantium pœna 36
Clodoveus Francorum Rex baptiſatus
p.2. præfat.
Clodoneus Pulcher 151
Clodoneus I. Alamannos vicit 152
Cloſtareum 64
Clotharius 114. p.3. præfat.
Cœna Dominica quomodo adminiſtranda 8.9
Cœna Dominica quotidie diſtributa
130
Cœnobia p.6. præf.
Cœnobita p.6. præf.
Cognomina veterum familiarum an aliqua 21.22
Colomannus qui alias Columbanus p.
6. præfat.
Columbanus in Galliam & Alamanniam 48.49
Collatio 30
Collationes 59
Collecta 173
Combeta 12
Comites 10.35
Comites olim non ſui iuris, & qua de cauſa privari potuerint 35
Comitis nomen appoſitum 44. omiſſum 61
Comitia Impp. & quid in illis peractum 10.11
Comitia annalia 132
Compatres 8
Componere 64
Componere cum fiſco 50
Concambium 84
Concilia veteris Eccleſiæ 170
Conciliorum indictionem ad ſolum Imperatorem pertinere 11.132. & quando non 12
Concupiſcentia vitium 38
Coniugia ſacerdotum 14.15
Conſenſus parentum & tutorum in nuptiis 13
Conſtantinus iunior 82
Conſtantienſis ſedes à Dagoberto inſtituta 23
Continentiam non eſſe in hominis poteſtate 36.37.48
Corpus ſacrum 61
Criminalium cauſarum cognitio ad quos ſpectarit 22
Cronius lacus 149
Curtilis 54
Curienſis Eccleſia antiquitates 154.155
Curtis 54 85

D.

Dagobertus M. ſedem Conſtantienſem inſtituit 23
Dagobertus Auſtraſiorum Rex 146
Dagobertus II. Francorum Rex 66
Decani monaſteriorum 32
Decani Eccleſiaſtici 9
Decima Eccleſiaſtica 13
Dei gratia nomine 58
Denarius 144
Diaconi 1
Diœceſis 8.151
Diplomata & charta differunt 44
Diplomatum Regiorum contemptus pœna 34
Divinæ leges in Capitularibus Caroli
M. 12
Docenda quæ in Eccleſia 9
Dominica 129
Dominici miſſi 34
Donationes ſemel factæ non poſſunt reſcindi 45
Donatus Hæreticus. 177.178
Dormitoria 3
Dotales donationes 154
Ducis. Hertzog 35
Duces olim non ſui iuris 35
Durgoviæ comitatus amplitudo 85
Durgovienſis pagus 85

E.

Ebrioſi excommunicandi ab Eccleſia 9
Eccleſia veterum Germanorum 113
Eccleſiæ veteres, & quæ ſic dictæ 162.
earum æqualis poteſtas 162
Eccleſiarum ornamenta & divitiæ poſt pietatis p.8.9. præfat.
Eccleſiarum in Germania origo p.1.
præfat. & afflictiones ibid. reſtaurat. 3
Electores Archiepiſcopi 5
Electores primi ſub quo 152
Epiſcopatum non eſſe affectandum, nec oblatum fugiendum 128
Epiſcopatus antiquiores eſſe monaſteriis p.5. præfat.
Epiſcopatuum tranſportationes 114
Epiſcopi veteris Eccleſiæ 162. eorum munus 163
Epiſcopi, & eorum qualitates 127. & ſeqq.
In Epiſcopo requiruntur pietas & eruditio 2
Epiſcoporum præcipua cura in pauperes, viduas, & orphanos 1
Epiſcoporum officium prædicare 1
Epiſcoporum cura & animadverſio in parochias 2
Epiſcoporum apud Germanos autoritas
5
Epiſcoporum tributa ad ſedem Romanam 25
Epiſcoporum veterum nulla dominia nec imperia 4

Epi-

Epiſcoporum electionem ad Principes ſpectaſſe 20.24
Epiſcoporum antiquum comitatus 2.2
Epiſcoporum electio à clero & populo pariter facta 6.7
Epiſcopus in aulis Imperatorum & regum 27 28
Equites creandi mos 79
Eraſmus 219
Errorum in Eccleſia origo 177
Eucbariſtia quomodo adminiſtrata 8.9
Eucbariſtia data 9
Euin:ere 87
Euindicare 87
Excommunicatio Eccleſiaſtica 9

F.

Familia propria & communis 81
Famulus,liberi 197
Fances 54
Feminarum donationes ſine tutoris auctoritate 60
Feſta ſumma quomodo & vbi ab Imperatoribus peracta 30
Feſti dies 33.138
Feſti dies apud veteres Francos & Alamannos 10
Feuda maſculina 60.147
Feudum Eccleſiaſticum 64
Fiſcalini 62
Fiſcalia bona 79
Fiſcalia bona non licebat ad Eccleſias tradere 44
Fiſcus 62
Fontanetenſis pugna 153
Forest, ſilua, Fancos 54
Feodum 39
Francia Teutonica 152
Francia Orientalis 65
Francica lingua 46 49
Francia nomen generale 49.54
Francici regni partitio & ſocietas 49
Franciſca Regina Francicis ardenti lecto extincta 98
Franciſcanorum genera 94
Francorum elogia p.2.præfat.
Francorum regnum quando in Gallia conſtitutum p.2.præfat.
Francorum in Galliam irruptiones p. 2 præfat.
Francorum leges p.4. præfat.
Francorum in Romanos æmulatio, & odium vnde p.2.3.præfat.
Francorum Orientalium Ducatus 94
Francorum Magiſtratus 99
Francorum Imperatorum ſucceſſio 68.69
Fraternitates p.8.præfat.
Fratres 10.151
Fratres conſcripti 88.89
Fraſtradæ Caroli Conjux 9

Frikkinga 66
Fron,Fronem 67
Fruniſcat 67
Frumum 67
Fugitiui requirebantur 64

G.

S.Galli loci antiquitates Romana 23
S.Galli locus non heremiticus ſed habitatur 23
S.Galli corpus 61.147
Gallo 57
S.Gallus à quo canonizatus 61
Gallus Imperator 186
S.Gallus moritur 51
Galloſranci 65
Gallonus 61
Gaſt 92
Geniti um in O deſinens 57
Germaniæ termini p.1.præfat.
Germanica lingua vetus 47.48
Germanici libri veteres 145
Germani ſub Francorum iugo & quando liberati 35
Germanica lingua vſus 144
Germanicus ſermo quando ſcribi cœpit 46.47
Germanorum in cœnobia & Eccleſias liberalitas p.4.pref.
Gombeta 12
Gothi Italia pulſi 153
Gona 71.48
Graſiones 10
Græca lingua vſus 46
Græca Eccleſia ſtudium 176
Græcæ linguæ ſtudium in Latina Eccleſia 176.177
Grandmaiſtre 51
Gregorius M. Monachiſmi promotor p. 6 præfat.
Gumbri 149
Gûatif. 47

H.

Hæreſes in veteri Eccleſia 169.170.184
Hebrei Hæretici 170
Heluetia Alemanniæ maxima pars 40
Heremus 23
Hermannus Contractus 221
Heriſtaudi 150.ba.
Hernec 35
Hibernia monachiſmum non accepit à Gregorio 115
Hoba 30
Hoſpitalia cœnobiorum 34
Hoſpitalis 142
Hoſpitarius Monaſterii 32
Hyberni Monachi p.6.præfat.

I.

Iacobus Salandronius 154
Idiomata veterum 30
Iemingardis regina 64

Ieſuitarum collegia 112
Imagines in templis 5
Imagines in templis nulla 126
Immonitas 92
Immunitas collegiorum 38.39
Immunitates 51
Imperatores & Cæſares vngendi mos 5.6
Imperatori ſubeſſe Pontifices, Epiſcopos & Abbates 26.27
Imperatorum officiarii 10
Imperatorum electio à Papa ratificanda
Imperii translatio ad Francos 214
Imperium mixtum, mixtum 21.19.152
Incantationes prohibita 9
Inceſta connubia 12.13
Incorporationes 14
Inclauſi p.6.præfat.
Ingenui 29
Inquiſitores 14.35
Inueſtire Epiſcopos & Abbates ſolius Imperatoris fuiſſe 152.ibr.153
Inueſtituram Epiſcoporum & Abbatum ad imperatorem ſpectaſſe 14.25 26
Ironia 48
Iudæi tolerati 164
Iulianum ſtatuit Iulianus Imperator 185
Iudicia publica 32
Iudicia in Francorum regno quoties in anno celebrata 32
Iudetha regina 64 152
Iulianus apoſtata 185.186
Iuramenta fidelitatis ſacerdotum 8
Iurando rium apud Alamannos 15.86.87 147

K.

Kebirates marca 85
Kilchhoff 14.134
Kiburgenſes Comites 81.84
Kunigſtein 49

L.

Laici Presbyteri 33.142
Longobardorum fidei regula 155
Lapſi an recipiendi 174
Latina lingua vſus & frequentia 46.47 177
Latinus ſermo in Alamannia 46
Lector 150
Lectores Canonici 2. Eccleſiaſtici 32. Monaſterii 32
Leges Diuina in Capitularibus Caroli 11
Leges Francorum 12
Leges Romana Franci & Alamanni nota 12
Leges ſanctio & reformatio in Conciliis 11

Leibeygen Leut 61
Leproſorum diuortia 109
Libertas 75
Libertorum genera 76.77
Libertorum opera 78.79
Liberum arbitrium 180.181.182
Libra 62.248
Linden agreſt. 150.151
Lintana 85
Liquentia niuis 93
Locum tenentes Monaſteriorum 32
Lolhardi 141
Lotharingia à quo dicta 68
D. Lucius 154.155
Ludimagiſtri ab Epiſcopis conſtituti 4. 128
Ludouicus Pius Imp. 62
Ludouici Reges Alamanniæ 149.150
Ludouicus iunior Pii F. 64
Ludouicus iunior 82.84. Imperator 68.
Ludouicus iunior Calui F. 152
Ludouicus Arnolphi F. Imperator 70
Ludouicus pulcher Rex Francorum 151
Lucernenſe Monaſterium 150
Lutherus 219
Lutolderburg 149

M.

Magiſtri curiæ 1.3
Magiſtratus Francorum & Alamannorum 35
Magni Caroli tres 73
Maiores domus 50.51
Maldrum 85
Mallus 22.23.148
Manes Hæreticus 177
Manichæorum hæreſis 179
Mannrechts Brieff 84
Manſus 14.134
Manumiſſio 15.74.75.76.77.80.81
Manus 68
Marca, Marcha, Marchio 13.62.91. 148
Marchio contra Sclauos Brandenburgenſis 91
Margrafii 91
B. Mariæ virginis ſpeciem ementitus ſacerdos punitus 155
Marrire, Marritio 72
Matrimonia eſſe iuris naturalis & diuini 195
Matrimonii cauſas quis olim iudicarit 32
Matrimonium cum ſcelerato an ſolui poſſit 207
Matrimonium, ſi virgo non ſit reperta, an ſubſiſtat 202
Matrimonia ſacerdotum 14.15
S. Mauritius in Valleſia 150
Mendicos olim apud Alamannos non fuiſſe 134
Mendicantium fratrum origo p. 6. præfat. 94
Merita monaſtica p. 9. præfat.
Merum imperium 23. penes Comites 39
Metropolitani 118
Miſſa, Meß 9.130.131
Miſſi Dominici 34.142
Moguntiacenſis ſynodus 117
Monachos in epiſcopatus lectos 2. militaſſe 57.147. eſſe ſchiſmaticos p. 9. præfat. ſeueriùs quàm laicos puniri 35.36
Monachorum genera p. 6 præfat.
Monachorum origines in Græcia p. 5. 6. præfat. in Ægypto p. 6. in Hibernia & Scotia ibid. in Francia 114. in Alamannia 43.114. in Germania p. 5. 6. præfat.
Monachorum cœnobia, inſtituta, diſciplina, virtutes, vita 19.20. diſciplina à quibus tradita 25. labores quotidiani 28.29. victus 29.30. veſtitus 30.31. obedientia 27. opera 33. mercimonia 43
Monachorum primorum diſciplina p. 7. præfat.
Monachorum noſtrorum luxus & auaritia 4
Monachorum ſcortantium pœna 36
Monaſteria p. 6. præfat.
Monaſterium pro collegio Canonicorum 1.131
Monaſteria & Collegia pro ſcholis 2. 116. p. 5 præfat.
Monaſteria monaſtica p. 6. præfat. quibus in locis & quorum permiſſu initio conſtructa 23. eorum finis cultus diuinus & inſtructio ſcholaſticorum p. 5. 7. 10 præfat. in illa ingredi ſine Regis permiſſu non licuiſſe 43. paruiſſe Epiſcopis 23.24. fuiſſe cri[illegible]ſorum latibula 31. eorum in egenos eleem. & pauperes liberalitas 34. item aſyla 38.39.40
Monaſteriorum officiarii 31.32. Vigiles 32. viſitatores à Principibus immiſſi 34
Monaſteriorum afflictiones à quibus 251
Moneta cudenda ius 40. 41. Monaſteriis conceſſum ibid.
Monialium ſtuprandi pœna 36
Monialium ſcortantium pœna 36
Monomachia ſublata 9.10
Montforti comites 59
Mörſchwilen 62
Mulcta fiſcalis diplomatum 58
Mundiburdium 151
Münſter 129
Muſum 154
Myſteria fidei in veteri Eccleſia. 166

N.

Natalium reſtitutio 79
Naturam mutare nemo poteſt 57
Nobiles 79
Nobiles vitioſi ridendi, ſi Maiorum virtutes iactitent 40
Nobilium liberi in monaſteriis & collegiis eruditi 4
Nobilitatis æſtimatio apud Francos & Alamannos 1.117
Nobilitatis monaſticæ luxus & inertia 4.5.57
Nomina Alamannica 49.61
Nona 13
Noricia 155
Noricum Orientale 85
Notkerus 70.71
Notkerus Balbulus 67.68.70. eius Pſalterium 47.144
Notpertus Abbas S. Galli 92
Nouale locus 92
Nouatus & Nouatianus Hæretici 171
Noxa, Noxa dedere 81
Numiſmatum genera apud Francos & Alamannos 62
Nummi antiqui 146. Alamannorum veterum 41.61. in agro S. Gallenſi 25.41.61. Romanorum 13. Principum Germanorum 41. Epiſcoporum, Abbatum, & Abbatiſſarum 40.41.42
Nuptiæ ſecundæ 37.142. inceſtæ 11
Nuptiarum ſanctitas 135

O.

Obedientia Monaſtica p. 8. præfat.
Oblatus 173
Oecolampadius 219
Officiarii veterum Germanorum imperatorum 20
Oppidum 51
Oppida ex monaſteriis 53.54
Opus operatum p. 8 præfat.
Origenis opera & diligentia 172
Ornamenta & diuitiæ templorum atque eccleſiarum 9
Oſius Epiſcopus 82
Oſt 66
Oſtrofranci, Oſtrogothi 65
Othomarus, eius nomen variè ſcriptum 55. fit Abbas 52. accuſatur & [illegible] 52. eius celebritas & fama 55. vita & [illegible] 55. [illegible]
Otto I. Saxo Imp. quot [illegible] dederit

INDEX

laris p.3.præfat.
Otto puer Imperator 150

P.

Pagus 71
Palmus 61
Papa Papa 56.183.190
Papones vniuerſales olim nec catholici 18
Paparum electio ſine conſenſu Imperatorum non erat rata 6.7
Pappenheim 149
Parabolani 202
Parentum & Tutorum conſenſus in nuptiis 35
Parlamenta 35
Parochi, Parochiani, Presbyteri 8. 133
Parochia 2.7.8.24.203.151
Parochiale ius 33
Paſcha quando celebrandum 171.172
in Paſtore requiſita 9
Patavienſis Epiſcopatus amplitudo p.4. præfat.
Patricius Romanorum 150
Patrini 8
Patrum auctoritas 176
Paupertas monaſtica p.8.præfat.
Pax publica 39
Peculium, peculiare 82
Pelagius Hæreticus 179.180
Peregrini 67
Perfectio Chriſtiana 181
Permutatio 84.85
Permutatio rerum eccleſiaſticarum 83
Perſecutiones veteris Eccleſiæ 163.164.165.166.167
Petroſa 147
Philippus Imperator an Chriſtianus 164
Pictura in templis 3.126
Pipinus breuis 51.54
Pipinus Magnus 52. fit Rex 50
Pipinus Caroli ſpurius ante Carolomannus dictus 31
Placita, Placitare 22.23.196.137
Plebani 151
Poggius Florentinus 221
Politianus 219
Poloni 91
Polonia quando Regem acceperit 91
Pondo, Pondus 62
Pontifices, Pontifices ſummi, id eſt, Epiſcopi 3.129.189.190
Pontifices Romani olim nec vniuerſales nec Catholici 18.44
Pontificum Romanorum nulla olim apud Germanos ratio 44. quippe quorum electio & confirmatio ad ſolum Imperatorem pertinuerit 6.7.26
Porta aperta 81
Portarius monaſterii 32
Præmonſtratenſium origo 94
Præpoſiti monaſteriorum 32
Precaria, Precarium 13.71
Precario poſſidere 71
Preces ad ſolum Deum olim fuſas 10
Presbyteri 1
Presbyteri laici 33
Presbyteri priores 82
Presbyterorum & Sacerdotum examinatio 9
Priſcillianus Hæreticus 184
Priuilegia, id eſt, diplomata 44
Proceſſus veterum Alamannorum 55
Proprius 81
Prouinciales 49
Prouincialis lingua 46
Publica iudicia 23
Pueruli raſos & in monaſteria traſos 51
Purgatio per Euchariſtiam 10
Purgationum ſpecies 9.16

Q.

Qualiter turpis Francis & Alamannis olim abominabilis 10
Quintilianus 222

R.

Raptus pœna 13
Raſura monachorum 91
Rauenoua 65
Rauenſpurgum 65
Regulæ monaſteriorum 20
Regia donationes 20
in Religionis negotio quibus prima data 10
de Religione & Religioſorum moribus cognouiſſe Principes 10
Religioſos interficientium pœna 39
Religioſarum honoratio 3.127
Remigius Remenſis 173
Remoboth p.7.præfat.
Repræſtare 71
Repudii mulcta 213
Rhenanus 221
Rheni vallis 58
Rhetia prima 49
Rhetica nomina 49.50
Rhinaugia 55
Ripuarii 80
Romani Franci 65
Romani homines 49
Romanæ leges Francis & Alamannis nota 11.66
Ronnansbera 88.149
Rotvvilenſe iudicium 35
Ruſaſt. 130

S.

Sacerdotes Baal 128
Sacerdotum examinatio ante admiſſionem [illegible]
probatio & animaduerſio a populo & clero ſimul 8.9. coniugia 14.15. 134.135
Sacerdotum ſcortantium pœna 36
Sacramenta duo 8
Sacramentarius monaſterii 31
Sciga, Sciga 60
Salii 86
Salira bona 79
Salica terra 88
Salodurenſis Eccleſia à Bertrada 41
Salomones tres Epiſcopi Conſtantienſes 87
Sanctus, Sanctiſſimus, Sancti 55.161.189
Sanctorum inuocatio tempore Caroli M. 10
Sandigallunum 147
Sanctimonialium cœnobia p.4.præfat. 25.26
Sarabaitæ p.7.præfat. 115
Scaldis 105
Schafhuſianum monaſterium 55
de Scanſit valle Nobiles 154
Scholaſtici Canonici 2
Sclaui 91
Sclauo Poloni 91
Scoti Monachi p.6.præfat. eorum monaſteria apud Germanos 115
Seceſſus 117
Semperfry 79
Seruitus 179. Alamannica 75
Seruorum apud Alamannos genera 75.77.78. coniugia 79.80.194.195.& ſeqq. ſtatura & menſura 61. liberti in ſcholis inſtituti 4
Serui in veteri Eccleſia 175. ſub monaſteriis 150
Serui latentes, & eorum bona 150
Sithardus I.C. 221
Sigebertis Francorum Regis 49
Sigebertus iunior Francorum Rex 23
Sigilla Germanorum Principum Latina 46.47. in veteribus chartis 44
Sigmaringang 149
Simoniacrimen 7.150. eius [illegible] 152
Simulacra in templis 3
Solidus 33.60
Solitudo 55.57.58
Spata 55

Spen-

INDEX.

Sponda. 93
Sponſaliorum ſolutio facilis apud Alamannos. 83
Granalba. 147
Stainenſe Monaſterium. 53
Stamheim. 150
Stipulatio. 62.63
Sueuia Ducatus. 152
Suffraganei olim nulli.
Summus Pontifex. 55
Suonen, Suonbuoch. 88
Sylina. 152
Symbolum. 47
Synodi in veteri Eccleſia. 170. annua. 9

T.

Tabula. 40. emptionum & venditionum a quibus peracta. 21
Templa veterum Chriſtianorum. 167. 168. 173 eorum ornamenta. 3.8.
Tertia. 35
Teſtamentum pro inſtrumento. 82
Teſtium fides apud Alemannos. 55.86
Theodiſca lingua. 82
Theoderici Francorum Reges. 48. 49. 50
Theodericus Gothorum Rex. 152.153
Theodoſianus Codex. 66
Theutonici. 65
Theutonicum regnum. 65
Thiota Abbas. 149
Tigurinus pagus. 87
Tigurinum Monaſterium Virginum. 151
Tirolenſis Comitatus. 83
Tondendi ritus. 155
Tonderunt Monaſterio quot ... 15
Tonſus in Monaſterio tenetur 51
Tonſura varia gentium. 159.160
Tuſa Monaſterium. 88
Tribonianus impius. 60
Tribunus. 149
Triſagium Græcorum. 46
Tuiſtſce. 88
Turegienſis pagus: 85. Regia. 54.147
Turicenſis pagus 51
Turicini Caſtri Eccleſia 150.151.152

V.

Vallis Rheni 53
Vallis vmbroſæ fratres 94
Vaſſus, vaſallus 58
Valandiſtiones 135
Venerabilis 55
Verona regni Longobardici ſedes 153
Veſtitura 88
Vicarii monaſteriorum 32
Vice domini monaſteriorum 21.22
Vienneſis epiſcopatus quando fundatus p.3. præfat.
Vigiles monaſteriorum 52
Vindiciæ 87
Vineta apud Alamannos olim pauca 59. in Valle Rheni 53
Vini vſus in monaſteriis olim rarus 30
Vini vt copia ita æſtimatio aucta 59
Vinolentia apud veteres Germanos pœna 9
Virginum cœnobia 15.16.17.18
Virginem qui ſtuprauit, ducat 202. 203
Virginitatem animi non tantum corporis 136
Vitoldeſium 84
Vitus 152
Vocia 62
Vnderwegen 154
Vngendi Reges & Imperatores conſuetudo 5.6.52
Vniuerſalem Epiſcopum eſſe Antichriſti præcurſorem 11
Voti monaſtici partes p.3 præf.
Vota monaſtica an olim perpetua & an poſſint reſcindi p.7. præfat. 215
Vronia 151.152

W.

Waſſerburg 59.147
Wat, vvatman, vvatſpenda 93
Welfi ſeu Welfones comites 64.65
Weſt, Weſtgotti 65
Weſtria 65
Wila 88
Wintardurum 84
Wiſegotti 65

X.

Xenodochia 141

Z.

Zachariæ Papa dexteritas & induſtria 11
Zillenſlata 85
Zuentebaldus Lotharingiæ Dux 100
Zuinglius 219

FINIS.

Digitized by Google

oogle

Google

Digitized by Google